ВЛАДИМИР БАСАРИА

ИҨЫМҬАҚӘА РЕИЗГА

Хә-томкны
I
атом

Апиесаҟәа
Аповестҟәа

Ашәҟәҭыжьырҭа "Алашара"
Аҟәа - 2006

ББК 84 (5Абх) 6
Б 29

В. Басариа. Иҩымҭақәа реизга. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа "Алашара", 2006 ш. – 438 даҟьа.

© В. Басариа 2006 ш.

АМШЫН АНҬЫНЧУГЬЫ ИАНЫЦӘҚӘЫРҦОГЬЫ ИШМШЫНУ ИНХОИТ

Ахәы ԥшза, ашҭа ҭбаа, аџьаргәал ҩны ҭбаа-ҭыцә, аҭацәа ду – абарҭ зегь снарылаԥшит сырхысхысуа сшьапқәа срыма ашҭа ҭбаа ианнықәла. Усҟан сара саҟара насыԥ змаз уаҩ дыҟазамызт. Ааԥын мра уабсҟак сырԥыруа саман, сан аҩныҟа сҩналгаларц даналагалак, ишсымчыз ала сыҩны акакаҷ ԥҟышқәа рыла зноунашәара хырҷаз ҳашҭа ԥшза ахыкәшара салагон. Сара саҵкыс ҩ-шықәса рыла иеиҳабыз саҳәшьа Машькәа дҩны днасышьҭаланы сыкны сааганы сан сналылҭон. Уи слыманы аҩныҟа дҩналон.

Ашьҭахьы, иџегьгьы сыхбыџхо саналага, ани раԥхьа аныҟәаара саналагаз сахьыхысхысуаз ҳашҭеи уи злақәҵаз акакаҷ ԥҟышқәеи рҟны мацара иаанымгылазеит сылаԥшҳәаа, ҳашҭаҟынтәи санԥшлак, Очамчырантәи Аҟәанза амшын агәы схыԥшыло салагеит.

Саб Қьысқьынџь ҽыла дныҟәон. Уи сара исбарҭазамызт такәаамҭа, избанзар, сара сҭахәхәа сшыцәаз ашарԥазы акәзаарын данцоз, аҵх наскьахьаны акәын аҩныҟа дшаауазгьы, сара заа слырцәон сан. Ашьҭахь, еилыскаауа саныҟала издырит саб Кәтол иагәылсуа азиас Дғамшь инаркны ҳахьынхоз Қьарқьан аҳабла Кәачара ақыҭа иахьадунза ҿыц иеиҿыркааз аколнхара аҟәыџәак инапы ишаныз, напхгаҩык иаҳасабала џьара напаҵаҩрак аҭаххаргьы, аҵара злаимамыз ала ақьаад аҩыра аҵаҟа инапы нақәҵаны асахьа ҭихуан.

Сара 1934 шықәса, декабр 5 рзы ссит, ицоз ахҭысқәа еилыскаауа саналага 30-тәи ашықәсқәа рынџәамҭахь инықәлахьан, саб данцози данаауазигьы збо сҟалахьан, аха снаидтәаланы ажәак сызиаҳәазомызт ахәычқәа ҳзын илеишәа ахьыцәгьаз азы – данааилак,

ишырҳәо аиԥш, аҩ ҳаҵалон ҳани ҳаби рыхшара ҳшааҩыкызгьы, сашьеиҵбы Зураб (Зорчик) ида. Уи зегьы дахьҳаиҵбыз азы еиҳа дырқьынцыцны дрыман. Иара ида егьырҭ зегьы сара саҵкыс иеиҳабацәан.

Қьарқьантәи алагарҭатә школ санҭалаз ф-шықәса схыҵуан. Аҩреи аԥхьареи ибзианы исҵахьан сашьцәа сеиҳабацәа зегьы ашкол иахьҭаз рҵатәқәа рыцысҵоит ҳәа сахьалагоз иабзоураны. Ҳашкол ӷәтәы ҩнын, уи ҭагылан ачаирҭақәа мҽхакы ҭбаала иҿианы иахьыҟаз. Алагарҭатә школ аҟынтәи сырҵаҩцәа иреиуоуп аԥсуа журналистикеи аԥсуа литературеи рыҿиараҟны аџьабаа ду збахьаз сашьцәа зегьы иреиҳабыз Шьалуа (Шьаликәа) Басариеи ахәыҷтәы литература аҿиараҿы зылҵшәақәа ҳаракыу Џьота Тапаӷәуеи.

Хыхь зызбахә сҳәаз ачаирҭа еиҵҳәа дуқәа рылаҵареи ирызҳауа ианалага аус рыдуларақәеи раан зхы аџьыка ықәызхуаз иреиуан сани саби. Ҳара урҭ ирхылҵызгьы зегьраԥхьа иаҳдырбаз инарывагыланы аусура ауп. Аха алҵшәа ҳәа акгьы аабазоымзт, аусура иаҳзалҵуаз зегьы еиуеиԥшым аҳәынҭқарратә шәахтәқәа акәаци, ашәи, акәтаӷьи уҳәа аҳәынҭқаррахь алагалатәыс иҳақәырҵоз иргон. Сара ашкол ахь сызлацоз сымаҭәа анхалак, сеиҳабацәа мамзаргьы саб иаҳәшьаԥацәа рымаҭәақәа иҩазахахьаз рыбганы сара исызбзиахартә иеиқәырҽаҽаны исышәҵаны срышьҭуан. Абас амамзара шыҟазгьы сани саби иаарылшоз зегьы аколнхара иадырҵон, ианаашалак инаркны иаахәлаанза ҳаргьы ҳрыманы аколнхара ҳәысҭақәа ирҭаарыхуан. Уаххьа рхианы, ифаны ҳанеилгоз аҵх цахьаны акәын. Ҳҭаацәара зегьы (8-ҩык ахәыҷқәеи ҳани ҳаби) жәаҩык ҳаҟан азы ачуан дук ала абысҭа руан. Абысҭа анҭыргалак, еиҭах амца инахакнаҳаны ачхәар дырҩон. Нас иаакныхны ачхәар шеибгаз иҭыргон, ихагьежьааза, ачуан ду ахы иаҟараны иааганы, акрыфара ҳәа ҳазхатәаз астол ду агәҭа

инықәырҵон. Ахәыҷқәа акранаҳфалак убри еимакны иԥаҳҽуан.

Сеиҳабацәа ирызҳаит, раарыхымҭақәагьы духо иалагеит, уажәшьҭа хар ҳамамкәаны ҳҽааибаҳҭартә ҳҟалоит шаҳҳәоз Аџьынџьтәылатә еибашьра Дузза ҭысит. Аҟәа ашколқәа ирҭаз сашьцәа аиҳабацәагьы Аҟәа изалагыломызт азы (Аҟәа абомбақәа алаҳауан) аҩныҟа инеит. Иԥҳәыс диманы ҳара ҳахь дааит Аҟәа инхоз саб иаҳәшьаԥа Ражьден Ҷоҷуа, Иван Папасқьыр иаҳәшьаԥҳа хәыҷы Аниа Кәаӷәаниа-ԥҳагьы ҳҳаблатәи ашкол дҭан, уи ашкол маҷк иахьырцәыхараз азы ҳара ҳҟны дыҟан. Уажәы зегьы жәахаҩык ҳҟалеит, ҳачуан ду ԥсахны еиҳау аҽа чуанк ала ахьурзы кналҳауа далагеит сан.

Аџьынџьтәылатә еибашьра Дузза шцоз ауп сара Кәтолтәи аа-шықәсатәи ашкол ахь сшиасыз. Сара саҵкыс ҩ-шықәса рыла иеиҳабыз саҳәшьа Машькәеи сареи Қьарқьантәи алагарҭатә школ ҳалганы уахь ҳиасит. Уахь ԥшь-километрк бжьан, Дӷамшь азиас ҳарыр акәын. Азын уи азиас хәышьын, ианхыҵуазгьы рацәан. Абахәуақәа рыла ҳаруан, ҳанҭаҳауазгьы рацәан, ҳкәытрабааха ҳҟалон, аха ашкол ахь ацара бжьаҳажьзомызт.

Ашкол аиҳабыс дыҟан Шамил (Фамил) Ҳазараҭ-иԥа Тапаӷәуа. Уи алгебра ҳаиҭон. Ахәбатәи акласс ахыркәшара иазкыз аԥышәара аан аблеҭ аашьҭысхын аҽазыҟаҵара ҳәа смтәазакәаны акласс-ӷәы ахь снеит. Аблеҭ ианызгьы иаразнак иҳасабны ианысҵеит. Убри нахыс аа-класск рҟны снеиаанзагьы классцыԥхьаза аурокқәа ахьриҭоз сызбахә иҳәон, иара убасгьы лызбахә иҳәон класск аҟны исыцтәаз, хәба ҳәа аҵара зҵоз, Ачаарқыҭ аҳаблаҟынтәи иаауаз Ҭина Чакәатаа-ԥҳа.

Аа-класск рҟны сыштәаз сара сычмазаҩхеит. Ԥшь-шықәса рышьҭахь сгәы бзианы ашкол аҟны санааи, аа-класстәи ҳашкол инеизакны қырҭшәала аҵара

иалагахьан, ҳдиректор Шамил (Фамил) Ҳазараҭ-иԥа Тапаҭәуагьы ашкол аҟны дыҟамызт, дамырххьан. Усҟан директорс иҟаз агыруа Гвилава (ихьз сгәалашәом) ақыртшәа шысзымдыруаз аниба аабатәи акласс аҟны симыртәарц далагеит, аха ааба рҟны стәароуп ҳәа ианақәсырҕәҕәа ус сеиҳәеит: «Урылатәа аабатәи аклассаа, ҩымзҟа рышьҭахь уҩызцәақәак ишрыхьхьоу аиԥш илкажьны аколнхрахь уцоит».

Сара уи даара саргәааит, аха аҭак иамҳәазакәаны сцаны аабатәи аклассаа срылатәеит, аа-класск салганы Аҟәатәи арҵаҩратә ҵараиурҭа сҭалеит қырҭбызшәала. Аҩбатәи акурс ахь саниас, аурыс сектор ахь сиасит. Убри ашықәсан иагьаатит аԥсуа сектор, саргьы уахь сиасит.

Сталин данԥсы ашьҭахь аԥсуа сектор аартразы арҵаҩратә ҵараиурҭа иҭаз астудентцәагьы акыр аџьабаа аабеит – есеынла акака арзаҳал ҩны аҵара Аминистр ихаҭыԥуаҩыс иҟаз Ҳаразиа-ԥҳа лҟны инаагон. Урҭ арзаҳалқәа рҩра еиҿызкааауаз сара сакәын, аҩраҿы ацхыраара ҳаиҭон усҟан уаҟа аԥсуа бызшәазы рҵаҩыс иҳамаз Павел Ҳаџьараҭ-иԥа Азынба. Абарҭ ҳазҿыз «ақәԥаракәа» рзы уаҟа исыхьызхалеит «Аҭуорыхтә уаҩы» ҳәа.

Абарҭқәа рышьҭахь иеиҿаҳкааз аԥсуа литературатә хеилак ахантәаҩыс сыҟан шықәсык. Ашьҭахь Мушьни Лашәриа ари аҵараиурҭа данҭала, алитературатә хеилак ахантәаҩыс дҟаҳҵеит, сара аԥсуа арҵаҩратә ҵараиурҭа акомҿареидгылатә комитет амазаныҟәгаҩыс салырхит. Аԥшьбатәи акурс аҟны сыштәаз аррамцзурахьы сцеит, шықәсыки хымзи рыла уахьынтәи схынҳәит, сышиашазгьы арҵаҩратә ҵараиурҭаҟны сааит. Арҵаҩратә ҵараиурҭа саналга, сҭалеит Аҟәатәи арҵаҩратә институт. Аа-класск рҟны сантәаз напы асыркхьан ажәабжьқәа рҩра. Урҭ исырбон, дасырԥхьон усҟан аредакциа «Аԥсны ҟапшь»

аҟны аус зуаз, ашьҭахь ишәҟәыҩҩохаз сашьеиҳаб Шьалуа (Шьаликәа) Басариа. Уи, уаанзагьы ашәҟәқәа рацәаны исызнеигалон срыԥхьаларц. Ахәбатәи аклассаҟны сантәаз инаркны сыдирԥхьахьан А.С. Пушкин илакәқәеи иповест кьаҿқәеи, Даниель Дефо иҩымҭа «Робинзон Крузо», Лермонтов иажәеинраалақәа – еиҳаракгьы Кавказтәи аибашьра аан ииҩқәаз, Д. Гәлиа иҩымҭа ахьзыртәарақәеи алафжәеинраалақәеи, исызнеигон аԥсышәала иҭыҵуаз «Альманах», уа ианылоз ажәеинраалақәакгьы ҿырҳәала исҵарц сыдиҵон.

Уеизгьы сҩымҭак акьыԥхь амбацызт 1955 шықәсанза. Абри ашықәс азы ахәыҷқәа ирызкыз сажәабжьк кьыԥхьын агазеҭ «Аԥсны ҟапшь» аҟны. Ажурнал «Алашара» ҟалахьан аинститут аҟны аҵара анысцоз. Аха уахь сажәабжьқәа рнагара сзыгәаҕьуамызт, сажәабжьк анысҵеит аинститут аҟны иҭҳажьуаз анапылаҩыратә журнал «Арҩаш», Анатоли Возба редакторс дызмаз (ихаҭыԥуаҩыс сара сыҟан).

Абри сажәабжь зныз ҳнапылаҩыратә журнал изынаҳҭирц адырра ҳаиҭеит усҟан Аԥсны Иреиҳазоу Асовет Ахантәаҩыс иҟаз Аԥсны жәлар рпоет Баграт Шьынқәба. Изаҳҭиит. Пыҭрак ашьҭахь дҳаԥхьеит уи ажурнал зҩымҭақәа аныз зегьы. Ҳахьнеиз ҳнартәаны ажурнал аашьҭихын, ахы инаркны инеиԥынкыланы ианқәаз дрыхцәажәо дышнеиуаз, сара сажәабжь аҟны даннеи иаабжьажьны, анаҩстәиқәа дрыхцәажәо иҿынеихеит. Сара сгәаан, сахьцара сзымԥшааuа аҳәыцәыҳәыцәра салагеит, ашә ааигәа стәазҭгьы сндәылҵны сцарцгьы сҭаххеит. Ажурнал ианыз зегьы дрыхцәажәаны даналга, ашьшьыҳәа абҕьыцқәа аартуа сажәабжь ахьаныз даннеи дааҭгылан, сыжәлеи сыхьзи иҳәан, дааҳалаԥшит: «Ари ажәабжь жәабжьҵас иҩуп, ажурнал «Алашара» ианҵатәуп», - иҳәеит. Саргьы сгәаарақәа сыхҟьан, сԥырԥыруа саакалеит.

Иҵабыргны, ашьҭахь адуцәа ирызкыз уи сажәабжь ажурнал «Алашара» ианылеит.

Аинститут саналга ԥыҭрак аус зуан Аҟәатәи а-4-тәи ашкол аҟны, нас сиасуеит агазеҭ «Аԥсны ҟаԥшь» аредакциахь раԥхьа корректорс, нас корреспондентс, аҵыхәтәаны 1979 ш. азы ашәҟәҭыжьырҭа «Алашарахь» саниасуаз «Аԥсны ҟаԥшь» аҟны Асоветтә ргылареи, административтә органқәеи, атовареиҭарсрақәеи рсекциа аиҳабыс сыҟан. Ашәҟәҭыжьырҭахь саниас раԥхьа редакторс нас аредактор еиҳабыс аус зуан, иахьа уажәраанзагьы ашәҟәҭыжьырҭа аҟны аус зуеит. Сшыстудентыз аҭацәара салалеит, ҩыџьа ахшара срабуп – аԥеи аԥҳаи. Абарҭ ацәаҳәақәа анызыҩуа аамҭазы амаҭацәа ԥшь-ҩык сымоуп.

«Аԥсны ҟаԥшь» аредакциаҿ аус анызуаз аԥҭазааратә ԥышәа ду соуит. Ашәҟәыҩҩы изыҳәан агазеҭ аҟны аусура иԥырхагоу акы ауп ҳәа ирҳәо ганкахьала сақәшаҳаҭуп. Избанзар, усҟан агазеҭ анҭыҵуаз уаха ҵхыбжьон акәын, аформат дуун. Аматериалқәа реиқәыршәареи аҭыжьреи уадаҩын, уахи-ҽени иадтәалатәын. Ашәҟәыҩҩы иԥырхагахоз рахьтә иакыу аџьабаа цәгьа акәын, иҩбахаз аамҭа рацәаны агазеҭ ицәақәызуан. Аха аҽаганкахьала аԥышәа иоуан ажәлар рыҟны.

Сара корреспондентс аус анызуаз аамҭа-аамҭала аҟәшақәа зегьы рҟны аус зуит, еиҳаракгьы ааглыхреи атауареиҭарсреи рыҟәша, ақыҭнахамҩа аҟәша рҟны. Абарҭ инарымаданы Тҟәарчал инаркны Гагранза фабрикак, зауадк, комбинатк, мамзаргьы хаз игоу цехк аанымхазеит сара сахьымнеицыз. Сахьнеиуазгьы ҽенак хәлаанза сызҭааз анаплакы саԥырҵзомызт, амаҷза инаркны зегьы гәамҭакәаны агазеҭ ианысҵазомызт. Ареидқәа лассы-лассы имҩаԥызгон, афелетонқәеи акритикатә статиақәеи зҩуан, урҭ акьыԥхьрахь идәықәсҵаанза акритика ззызуаз ааԥхьаны сырзаԥхьон,

акритика шырзызуаз дырҳаны, иақәыршаҳаҭны агазеҭ ианысҵон, иананылалак ашьҭахь ҽыԥныҳәа рызсыҭазомызт.

Ақыҭанхамҩа аганахь ала акәзар, Аԥснытәи ақыҭақәа зегьы акырынтә срылсхьан, русушьа ҭысҵаауан, амхурсҭақәа зегьы шьапыла иеимыздон.

Абарҭқәа зегьы рыла ауаабзиақәагьы ауаацәгьақәагьы азәырҩы срынион, срыҿцәажәон, ауаатәыҩса рыбзазашьеи, ҟразшьеи, рыԥсихологиеи сбарҭан, исаҳарҭан, исеилкаарҭан доусы рҩазарақәа ахьынзаҳаракыз, иахьынзалаҟәыз.

Абас еиԥш аԥышәа аиура агазеҭ аҟара аҽакы инаҭазом ашәҟәыҩҩы. Ҳашәҟәыҩҩцәа дуқәа ҳәа иаҳаԥхьазо, еиҳаракгьы иҳаԥхахьоу, реиҳараҩык агазеҭ аҟны аусурала иалагеит рҵарақәа рышьҭахь. Агазеҭ уиаҟара икыднамҟьакәаны иаԥырҵқәаз рацәаҩуп. Сара сакәзар, жәибжь шықәса уаҟа аус зуит. Бзиарас иҟасҵаз агазеҭ аҟны аџьабаа ӷәӷәа шсымазгьы ашәҟәҩра саҟәымҵзеит, агазеҭ усиа иареи еиласыгзон. Агазеҭ аҟны сыҟанаҵгьы изҩит имаҷымкәаны ажәабжьқәеи, аповестқәеи. Иара убас убасҟан ауп скалам ианыҵыҵыз сроманқәа руак «Еҵәаџьаа анылаҟәуа» зыхьзу.

Ашәҟәҭыжьырҭаҟны агазеҭ аҟны ааста маҷк аԥсгаха уоуеит. Аха уаҟагьы аџьабаа маҷзам, иҭрыжьырц ауаа инарго ашәҟәқәа рыххатәыс, редакторра рзутәыс иуоуеит. Уеизгьы алитература аҟноуп аус ахьумоу. Ашәҟәҭыжьырҭаҟны аус уа ауп ишызҩыз иагьшыҭсыжьыз аҩбатәи сроман «Ашьҭақәа» зыхьзу. Нас иҵегьгьы аповестқәеи ажәабжьқәеи. Қырҭтәыла Аԥсны ианақәлазтәи аибашьра шықәсыки ҩымзи ицоз ашьҭахь ауп урысшәала ианҭсыжь «Время тяжких испытаний» зыхьзу спублицистикатә шәҟәы.

Хыхь зызбахә ҳәоу сроманқәа рыдагьы хаз шәҟәны иҭсыжьхьеит «Аиқәлацәа» (1965), «Ақәыԥшра» (1968), «Аҵаа аныԥсасиуа» (1972), «Агалстук ҟаԥшьқәа» (1976),

«Анаҟә анхыҵуа» (1977), «Раԥхьатәи асы» (1981), «Амшәҳәыс-кьанҵьа» (1984), «Аца ҟаԥшь» (1986), «Аамҭа хьанҭа аԥышәара» (Время тяжких испытаний) урысшәала, «Абаталион иеиднакылеит Аҟәаа рыҷкәынцәа» (2000), «Ашәаԥшь аԥшшәа аԥсахуеит» (2003) (ианҭыҵҵәҟьаз 2004 ш. азы ауп).

Абарҭ ацәаҳәақәа анызыҩуа аамҭазы (2005 ш. март мза азы) ҳазну ашықәс иалагӡаны иҭыҵып ҳәа сырзыԥшуп ҩ-шәҟәы хәыҷқәак ахәыҷқәа ирызкыуи адуқәа ирызкыу шәҟәы дуки. Ахәыҷқәа ирызку сзыҭнажьуеит Аԥсуа бызшәа аҿиара аҳәынҭқарратә харҵьеизак (фонд). Руак «Ахьычԥаԥыр» ҳәа хыс измоу ахәыҷҭәы жәабжьқәа еиднакылоит, егьи – алагарҭатә классқәа рзы ахәыҷҭәы пиесақәа.

Апиесақәа рызбахә анысҳәа, аԥхьаҩ иусырдырырц сҭахыуп абра иумҵо ашәҟәы иану сҩымҭақәа раҕьырак сдраматә ҩымҭақәа шракәу. Урҭ рахьтә «Хырԥара зқәым» зыхьзу Тҟәарчалтәи аҳәынҭқарратә акомедиатә театр Шәарах Ԥачалиа ихьӡ зху аҟны иқәдыргылахьеит. Иқәиргылеит уи атеатр аиҳабы, режиссорсгьы иамаз, Аԥсныжәлар рартист Шьалуа Гыцба. «Ахаҵарашәа» зыхьзу, аибашьра атемала иҩу адрама иаҳхысыз (2004) ашықәс азы иҭыҵыз сҩымҭақәа реизга ашәҟәы «Ашәаԥшь аԥшшәы аԥсахуеит» иануп. Зызбахә сҳәаз адрамақәа рнаҩсгьы уажә иумҵоу ашәҟәы иануп даҽа ф-драмак. Урҭ «Арма шкәакәа», «Абзиабара акәаҳара мариам», «Ахаҵарашәа», «Аҳауа иалоу атәыла», «Ашьхақәа рҟны адыд», «Аныҟәаҩцәа» роуп.

Уажәраанӡа аԥхьаҩцәа сызлардыруаз спрозатә ҩымҭақәа рыла акәын. Уажәы драматургк иаҳасаб ала сцәырҵуа сахьалагаз уамашәа избогьы дҟалашт. Избанзар, хыхь зызбахә ҳәоу адраматә ҩымҭақәа «Ашьхақәа рҟны адыд» аамҷыдарахаз зегьы 2000-тәи ашықәс аахыс ауп ианызҩыз. Аха апиесақәа рҩра напы

асыркхьан аамҭала зны, иаҳҳәап, 25 шықәса уажәаԥхьа. Усҟан изҩит апиесақәа хԥа. Раԥхьатәи «Кьыс змоуз амендалион» ахьыӡҵаны изҩыз атеатр аусзуҩцәак дасырԥхьан, ишыԥсыҽыз ансеиҳәа, иԥыжәжәаны икасыԥсеит (уажәы сахьазхәыцуа, иеибганы исымазар, акаҟны икылызгар ҟаларын ҳәа сгәы иаанагоит. Аха иеилкааушп зныкзнык иуҩыз аныз уи еиҭа изҩуеит ҳәа уалагар ишамуа). Ашьҭахь изҩыз «Ахәра ашәа» зыхьзыз ҳтеатр аҟны ирысҭан, изысҭаз ауаҩы иқәиргылартә иҟоуп ҳәа сеиҳәеит данаԥхьа, аха иахьа уажәраанӡагьы иахьигаз сыздырӡом. Уи ахҩылаагьы сымазам, аха исгәалашәаз ахәҭақәак сдраматә ҩымҭақәак рҟны схы иасырхәеит. Усҟан изҩқәаз рахьтә ахԥатәи «Ашьхақәа рҟны адыд» ахьзуп, хыхь уажәтәи сдрамақәа анеиқәысыԥхьаӡоз аӡбахә сҳәеит, ирҽеиқәаны урҭ ирыласҵеит. Иара убри ануп ажурнал «Алашара» 2-тәи аномер, 2005 ш. азы иҭыҵыз.

Абас, 25 шықәса уажәаԥхьатәи сдраматургиатә рҿиарақәа рҵыхәтәа ԥҵәан, уажәааигәанза хыхь зызбахә сҳәахьоу спрозатә ҩымҭақәа сырҿын.

Схьазырԥшызеи насы аҵыхәтәантәи аамҭақәа рзы адраматә ҩымҭақәа раԥҵарахьы? Ари азҵаара аҭакҟаҵара мариоуп, Қырҭтәылеи Аԥсни реибашьра ауп. Аха адраматә ҩымҭа аԥҵара ус иаармарианы иауӡом. Адраматә ҩымҭак аҩра алагаразын акыраамҭа ҩныҵҟала уеибафозароуп. Аибашьра аани аибашьра ашьҭахьи ҩныҵҟала сеибазырфақәашаз ахҭыс хьанҭақәа акыр сыхҭысит. Аибашьра ахы инаркны аҵыхәанза (уи цон шықәсыки ҩымзи) сара сыҷкәын Адгәыр (ус ахьысҳәо азы аҭамзаара шьҭасҵоит) аԥхьатәи ацәаҳәаҿы дышгылаз дгылан, ахәра ҕәҕәагьы инуп. Сашьцәа рԥацәа афронт иаҿагылаз ҩыцьа ҭахеит, Кәтол аҩны иҟаз сашьеиҳаб Сырбеи иԥҳәысгьы иаргьы ишьны ашҭа иныќәыжьны ҳаҩнгьы ццышәыртәит ақырҭуа фашистцәа. Сашьа Аткәа иҭаца зцәа зтәымкәа

иҟаз амҩақәа ҳаӷацәа иахьыркыз азы ахәшәтәырҭахь дырзымгазт ахшароура дахыԥсааит. Абас ала аибашьра аан сани саби рҟынтәи хә-ҩык ауааԥсыра ҭахеит. Аибашьра ашьҭахь аҽа х-ҩык сашьцәеи зегьы иҳаиҳабыз саҳәшьеи инеишьҭаргыланы рыԥсҭазаара иалҵит агәырҩа хьанҭақәа ирыхҟьны.

Абарҭ идраматәу аҭагылазаашьақәа адраматә ҩымҭақәа рахь сиаргеит. Сдраматә ҩымҭақәа бжьба рахьтә хԥа Қырҭтәылеи Аԥсни реибашьра иахҟьаны иҩуп. Урҭ «Ахаҵарашәа», «Абзиабара акәаҳара мариам», «Аҳауа иалоу атәыла» роуп. Аха аибашьра ашьҭахьтәи ҳҭагылазаашьақәа ртәы зҳәо, асцена збаз «Хырԥара зқәым» акәзар, уи иаҳәо аҩыза аҭагылазаашьа ҟазҵазгьы аибашьра ауп. «Шьхатәылан адыд» зыхьзу Аџьынџьтәылатә еибашьра Дузза аан ҳашьхақәа аӷа хәымга данрықәыз ҳажәлар ирылдыршаз Кавказ ахьчара атәы аҳәоит, «Амра шкәакәа» зыхьзугьы гәаҟратә хҭысуп иаҳәо – 37-тәи ашықәс инаркны ҳажәлар зҭагылаз харадатәи арзрақәа, ҳбызшәа ҳҿыхратә аамҭақәа аанарԥшуеит.

Аамҭа бааԥс уанҭагылоу апроза ала мацара ахҭысқәа зегьы узаарԥшзом. 1989 шықәса инаркны 1993 шықәса налҵаны ақырҭуа фашизм Аԥсни аԥсуаа ҳзҭаргыланы ҳамаз аарԥшраҟны хымԥада апублицистика хархәара азутәын. Убри азыҳәан ауп апублицистикатә ҩымҭа ашәҟәқәа «Аамҭа хьанҭақәа рԥышәара» (урысшәала), «Абаталион еиднакылеит Аҟәаа рыҷкәынцәа» зҩыртә еиԥш мычрак зсыхаз.

Аибашьра иснарҟаҵаз рацәоуп сырҿиаратә мҩа аҟны. Аибашьра ашьҭахь скалам иҵыҵыз адраматә ҩымҭақәа рнаҩсангьы изҩит хыԥхьазарала имаҷымкәаны ажәабжьқәа, иара убас аповест «Алаԥшҳәаа азиас иахыԥоит». Урҭ ажәабжьқәа рахьынтә акыр ааигәа иҭсыжьыз сшәҟәы «Ашәаԥшь аԥшшәы аԥсахуеит» зыхьзу иануп, аповест акәзар,

ажурнал «Алашара» ианылахьеит, уажәы ари ашәҟәы ахь ииагоуп.

2004 шықәса, декабр 5 рзы 70 шықәса схыҵит. Абри арыцхә аныҟалозгьы уи ашьҭахьгьы, инеиԥынкыланы 3-4 мзы цәаҳәак иадамзаргьы изҩыртә еиԥш аамҭа ыҟамызт. Аԥсни Аԥсны жәлари рҭагылазаашьа убриаҟара ицәгьахеит Аԥсны Ахада иалхра иадҳәаланы, убасҟак аиҿагыларақәа дәықәлеит, сымшира зынзаск схахьы иааиуа иҟамызт. Аԥсны жәлари Аԥсны анапхгареи ӷәӷәала иеиҿанагалеит аибашьра ашьҭахь жәаҩа шықәса Аԥсни Аԥсны жәлари аҵахь иахьцоз еимакны. Анапхгара амчра рымпыҵхра уадаҩхеит, амчра рымпыҵыҵыр иҟарҵахьаз ацәгьаурақәеи Аԥсны ҭаҳаҳаны ирфахьази ааԥшыр ҳәа ишәаны. Амчра зкыз ирымпыҵымҟьарц азын иаԥырҵаз «Аԥсны аҳәынҭқарратә обиеқҭқәа рыхьчаҩцәа» ҳәа зыхьызҵаны ар маҭәа зышәҵаны абџьар здыркыз (ажәлар ирҿадыргылаз), Аԥсны зхы ақәызҵаз ахьжу «Ахьз-аԥша адәы» аҟны инеины «Аԥсны ахадара ахьчаразы ҳшыҟоу» ҳәа иандырқәуаз сара Аҭынчра амҩду аҟны иҟоу ашәҟәыҭирҭақәа рҿаԥхьа сгыланы сырзыԥшуан сгәи-сылаӷырзи еилаҵәо. Уахьынтәи ианыхынҳәы сара сахьгылаз исывсны ицон. Урҭ ирыцыз аиҳабыра рҵыхәа зкыз, ҳашҵааҟәрыло мацара ҳцаларц зҭахыз «Интеллигентцәақәак» сара иаасыдгылеит. Сахьынарыхәаԥшуаз рхы-рҿқәа убасҟак илашон, убасҟак иеихаччон, ажәҩан ахь изхаломызт уаҳа егьрыгмызт. Урҭ издырқәоз ракәын, аԥсшәа аасарҳәеит. «Ажәлар ҳаншәырцәарц азы арҭ аиҳабыра идырқәуаз шәрыцқәны шәаауеит акәу?» - сҳәеит сара сыбжьы аарла иҭкаауа. Дара уи ақәҿырымҭзеит.

Иҟаларанҭ иҟаз бџьарлатәи аиҿагылара зыхҟьаз Аԥсны Аиҳабыра ирҭахыз (дара зҿыз иаҟәызымхышаз) ауаҩы Аԥсны Ахадас дҟалар ажәлар иахьырымуаз ауп.

Уи атәы инарҭбааны сара сбиографиаҿы салацәажәом, амала иҳәатәуп ҳәа исыҧхьазоит бџьарлатәи аиҿагылара шеиҧдырҟьаз ажәлар рхьаа зхьааз, Аҧсны Ахадарахьы икандидатыз Сергеи Уасил-иҧа Багаҧшьи иара икоманда Станислав Лакобеи, Александр Анқәаби, Москвантәи иааз абжьаҟазаҩцәа Урыстәылатәи апарламент аиҳабы ихаҭыҧуаҩ Сергеи Бабурини, адепутат Георги Тихонови шракәу. Ашьҭахь, Сергеи Багаҧшь Аҧсны Ахадас даналырхуаз абжьыҭира амш аан ацхыраара ду ҟарҵеит иара Сергеи Бабурини Санкт-Петербург ақалақь араионқәа руак аиҳабы Владимир Колесникови. Ҿыцла аусура напы аркуп. Аҿыцрахь азы иқәҧоз ашәҟәыҩҩцәагьы (зегьы аҿыцразы иқәҧазомызт) ркаламқәа рзышьҭымхуа ианыҟазтәи амзақәа рышьҭахь ркаламқәа ааныркылеит.

Саргьы скалам шьҭысхит, сықәра шырацәоугьы дырҩагьых ҩымҭақәак раҧҵара сылшо џьысшьоит. Аус злоу уажәы аҧхьаҩ имҵасҵаз ашәҟәы ҿыц аҿахәы азҳәаазар ауп.

* * *

Зaa аҭаацәара салалеит. Усҟан Аҟәатәи арҵҩратә институт а-5-тәи акурс аҟны сыҟан. Сыҧшәа Римма Гәлиа-ҧҳаи сареи иаҳҳылҵыз ҳазӷаб Маринеи ҳаҷкәын Адгәыри рҟынтәи ҧшь-ҩык амаҭацәа ҳамоуп. Марина лыҷкәын Денис Гәниа ауниверситет далганы аус иуеит, лызӷаб Кама ари ашәҟәы анҭсыжьуа 11 класс далганы Шәачатәи ауниверситет дҭалеит Арҭ ахәыҷқәа раб Даур Гәниа машәырла дҭахахьеит. Адгәыр иҧшәма Кама Аргәын-ҧҳаи иареи рыҷкәын аиҳабы ҧшь-класск рҟны дтәоуп, рызӷаб хәыҷы Сариа х-шықәса лхыҵуеит.

АДРАМАТӘ ҨЫМҬАҚӘА

АБЗИАБАРА АКӘАҲАРА МАРИАМ

Ҩ-қәгыларак змоу адрама

Иалоу ауаа:

Рашь Лоуба
Хьыбла Хьыкә–ҧҳа
Маҵиса Арчын–ҧҳа
Ҟасҭеи Ардон–иҧа
Хымца Лагәба
Ҷына Гәланба
Ауниверситет иалгаз ргәыҧ
Арота акомандауаҩ
Аруаҩ Наур
Аибашьцәа ргәыҧ

АКТӘИ АҚӘГЫЛАРА

А к т ә и а с а х ь а

Крыфа-крыжәыртәак. Гәыԥҩык ауниверситет иалгаз аҷкәынцәеи азӷабцәеи тәоуп. Дааиуеит алектор қәыԥш Ҟасҭеи Ардон-иԥа. Зегьы неихаҵгылоит. Иара чысла ихианы, урҭ зыкәшаны инатәаз астол аханы днатәоит.

Ҟ а с ҭ е и А р д о н – и ԥ а (*даарылаԥшны*). Шәкәырс асиа уаҳзаԥхьа, Рашь. Астароста уара уакәын, уара ус ухәҭоуп.

Р а ш ь (*ажурнал аартны днарылаԥшуеит*). Зегьы ыҟоуп, азәызаҵәыкгьы дагзам. Ажурнал аԥхьара аҭаххарым.

А г ә ы ԥ (*инеиларыԥсоит*). Иаҭаххарым… Иаҭаххарым…

М а ц и с а. Азә дацуп, Ҟасҭеи Ардон-иԥа, аха уигьы дҳацәҭәымуаҩым.

Ҟ а с ҭ е и А р д о н – и ԥ а (*даарылаԥшны*). Дарбану уи?

Р а ш ь. Ҳҩыза иоуп. Хымца Лагәба иоуп. Ауниверситет ҳанҭалаз дҳацҭалеит, аха нас… (*уа иеааникылоит*).

Ҟ а с ҭ е и А р д о н – и ԥ а. «Нас» иаанагои?

Р а ш ь. Нас латәарадатәи аҵарахьы диасит.

Ҟ а с ҭ е и А р д о н – и ԥ а (*днарылаԥшны*). Ибзиоуп, ажурнал аԥхьара аҭаххарым. (*Аҵәца аашьҭыхны дҩагылоит. Зегьы гыланы раҵәцақәа шьҭырхуеит. Ирҳәо азал ахь иааҩзом, аха Анцәа ихьзала ишныҳәа-ныԥхьо ҩашьом. Раҵәцақәа ҭарцәны инеибартәақәоит.Ҟасҭеи Ардон-иԥа аҵәца аашьҭихуеит.*) Сара шәыруаҩ сакәын, аха уажәшьҭа шәаргьы ауниверситет шәалгеит. Шықәсылагьы хԥаҟа роуп иҳабжьоу. Ус анакәха, иеиқәлацәоу рахь ҳаԥхьазоуп зегьы. Убри аҟынтә «Ҟасҭеи» ҳәа сашәҳәаларц сшәыҳәоит, «Ардон-иԥа» ацымҵакәаны.

А г ә ы ԥ (*гәахәас иҟаҵаны, рнапқәа еинҟьо иеицырҳәоит*). Уи ҳаи-гәыр-ӷьоит ҳара, уи ҳаи-гәыр-ӷьоит ҳара!

Ҟ а с ҭ е и. Нас азин сышәҭ ҳастол ахада иалхра.

А г ә ы ԥ (*рнапқәа еинҟьо).* Азин уаҳ-ҭоит! Азин уаҳ-ҭоит!

Ҟ а с ҭ е и. Астол хадас дамазааит Рашь Лоуба! (*Зегьы аҵәцақәа шьҭырхуеит, рыбжьқәа азал ахь иааҩзом, аха дшырныҳәо рныԥшуеит*).

Х ы м ц а (*Рашь иқьышә дныкәҵаны*). Ахада ӷәӷәагьы дҳауит, шәымбои! Ижәзашт, ижәза… (*Аҷкәынцәа рахь днаԥшны длацәҟәуа.*) Рашь арыжәтә имакра аҭахзам, аныҳәаҿақәа зегьы ааҭыркәкәаны днатәалашт!

Р а ш ь (*игәы иааҵаххны*). Сара исзымжәуа уара иацҵаны иужәып ҳәа сукәгәыӷуеит, Хымца. Ныҳәаҿак уавымсааит амарҵьа.

Х ь ы б л а (*Хымца иахь*). Рашь ега иҭыркәкәаны имжәыргьы, аныҳәаҿақәа раԥцашьа уара уаҵкыс идыруеит.

М а ц и с а. Хымԥада, уара уаҟкыс дагьныҳәоит Рашь!

Х ы м ц а (*Азӷабцәа иҿадырхьыз ицәымыӷханы*). Шәара шәзацралазеи, мшәан? Ҳара аҷкәынцәа акы еибаҳҳәеит ауп. (*Зегьы маҷк рыхқәа ааларҟәшәа иаатәоит. Иара урҭ рҟазшьақәа ааиамхацәгьаханы, ачаиҵәыца дааханы, уаткала иаарҭәны, дҩаханы иааҭиркәкәоит. Нас дҩагылоит. Еиҭах ачаиҵәыца уаткала ирҭәны инеиҿыцеикуеит. Зегьы шихәаԥшуа уигьы ааҭиркәкәоит. Нас ибжьы неиҵихуеит.*) Сара сцоит. Пушкин иҩымҭақәа руак аҟны иҳәахьан ҳәа саҳахьеит «Иааԥхьам асас, аҭаҭар иаҵкыс деицәоуп» ҳәа. Ауниверситет сзыцҭалаз сҩызцәа гәакьақәа аҵара ду ралгара иазкыу рчеиҵьыка рыцысфап ҳәа сахьааиз, сшымыцхәыз сшәырдырит. Шәымш аабзиахааит! (*Астол дахыҵуеит*).

Х ь ы б л а (*Хымца иихәаз алаф ахь ииаганы*). Хымца, уара уҳацәҭәымзам, уагьымыцхәзам. Аунивер-

ситет ҳаицҭалеит, мызқәакгы аҵара еицаҳҵон латәарадатәи аҵарахьы уиасаанза. Аха уахь уаниас, уҵара уалгаанзагьы азәы иҳәогьы умаҳаитеи уажә иуҳәаз ажәапҟа Пушкин иҩымҭа «Акапитан ипҳа» аҟны шакәу иахьыҟоу.

М а ҵ и с а (*Хьыбла лахь длацәҟәны*). Уи убарц азы апҳьара аҭахыуп.

Х ы м ц а (*ашәахь дахьынаскьахьазынтәи иеыргәааны*). Ааи, зегьы шәҵарауаауп сара сыда!

Х ь ы б л а. Мшәан, абжьаратәи ашкол аҟны иахысуан уи аҩымҭа, усҟангьы улапш ма иҵамшәеитеи!

Х ы м ц а. Шәара зегьы шәыпрофессорцәоушәа шәхы жәбозаап. (*Иџьыбахь инапы ндәықәҵаны идиплом аацәырганы идырбо.*) Аха саргьы ауниверситет сшалгахьоу ала адиплом сџьыба иҭоуп. Хьыбла, сара уи аҩымҭа сылапш иҵамшәеит, бара былапш иҵашәаз Рашь Лоуба иоуп. Уи бара бзиа дыббеит, аха, уара Рашь, абзиабара аҵкыс сара сымч шеиҳау удыруазааит! (*Илақәа цәыркшаны Рашь иахь дааскьоит. Рашь дҩаҵҟьоит, нас иааиҿагылоит. Рнапқәа рылагьы иааиҿаххуеит. Хымца иџьыба ҳәызбак ааҭкәыцәааны иааникылоит, аҿы цырцыр нарҳәыаарҳәуа*).

Р а ш ь (*иҵегьгьы дааскьаны, Хымца днеиҿагыланы*). Ишпа? Ҳәызбала суршәарц угәы иҭоума? Ус анакәха, аа, усҭ! (*Аҳәызба зкыз Хымца инапы ҭаҷкәымла ишимчыз данаҵаслак аҳәызба имҟьаны икаҳауеит. Хымца днамҵасны ишьҭипаауеит, уи ала дықшарц аҿахьынаирхаз, Рашь иарма махәар ахәуеит. Иарҕьа напала аҳәызба зкыз Хымца инапы данаҵаслак, иааимҟьаны насҭха инкаҳауеит. Ихәламшәагьы нҵикааусит. Аха алеи-апси рыбжьара зегьы рыстол иахыҵны инарыкәшаны иааимырхуеит*).

Шьыжьуп. Хымца дахьыцәоу иуада апенџьыр амра ашәахәа аакылпхоит. Иара ацәа даалҟьа-аалҟьашәа даапшуеит. Дҩаҵҟьаны иеиқәа наишьеиҵоит, аха маиказаҵәы иеааникылоит. Ҭаалым ҟаиҵошәа дналагоит. Аха уигьы дааҟәыҵны, деиқәхәыцраха дааҭгылоит.

Х ы м ц а. Изакәытә цәыблаҟузеи исықәҳаны иҟаз иахатәи аҵх. Сышьҭагәа сызкыз дызусҭадаз, мшәан? Цәыблаҟы иакәзамзи? Аха сыхәламшәа иамеикәыз уи цәыблаҟы? Иара уажәыгьы исыхьуеитеи, иҭашәазеи уҳәарауазеи? (*Ҟҳы-ҟҳы ҳәа деимҳәо ихәламшәа ҭирыцқьаарц далагоит, аха иауам.*) Иҟасҵазеи, мшәан, иацы? (*Даагьежьы-гьежьны.*) Иабаҟоу саҳәызба, атапанча иаҩсуаз саҳәызба еибага? (*Ихчы даҵапшуеит, ианимбалак, имаҭәақәа дрылаланы иџьыбақәа еимидоит. Нас дхахаза даагылоит.*) Исцәызит. Исцәырзеит, исцәырҕьычит. (*Ибжьы неиҵыхны ихапыцқәа еихарҕәҕәо.*) Рашь! Рашь Хагәынажә ҳәа изышьҭоу ипа! Уара уоуп нас, Хьыбла Хьыкә-пҳа дысцәызгарц иаҿу. Уара уоуп абџьарк иаҩсуаз саҳәызба еибага зҕьычызгьы. Хьыбла лҿапхьа далаеырбарц акәхап. (*Дааҭгылоит.*) Сишь. Хагәынажә ҳәа ишьҭоума Рашь иаб? Мап. Саб иашьа Џьаҭ Чакала-ипа, ласы-лассы иҳәалоит Хагәына Лоуба ҳақалақь Аҟәа аиҳабырагьы еиҵбырагьы унеишь-уааишь ҳәа зарҳәо иоуп ҳәа. Аха сара? (*Ибжьы ҭигоит.*) Сара исҭахыуп уи Хагәынажә ҳәа ишьҭазарц Рашь иаб ахьиакәу азы. (*Даахәыцшәа.*) Мшәан, саҳәызба џьара иҭызгеит, иагьаасыртит. Иабыкәыз, мшәан? Рашьи Хьыблеи ахьтәаз ауниверситет аушьҭымҭацәа рыгәҭаны, Рашьи сареи ҳанеизыҵҟьаз... Нас иахьцаз сыздырзом. Аха сара исҭахуп саҳәызба Рашь иҕьычит

ҳәа ахьз ихҵара! Сара сыкшеит ҳәызбала! (*Ихы дазҵаауеит.*) Ус аума, мшәан? Ашьа збеит џьара, саргьы сеимырхха скны сдәылыргеит. Нас сабацеи? Аҟырҟырҳәа ҩ-чаиаҵәцак ауатка иҭасҭәаз сама ицеит, сагьаанагеит абри сиарҭа ахь. Анцәа иџьшьоуп амилициа рахь сахьамгаз. Рашь дмашшзеит. Дашшызҭгьы, инасышьҭарххны ара иубарын, сеидҿаҳәала сгаразын.

А б ж ь ы. Аҧшәма уҟоума, аҧшәма?

Х ы м ц а (*даатгыланы аҧенџьыр ахьтә дыҧшуа*). Абар, уаргьы уахьааиз. Бзиарас ҳәа исзаауагазеи, Ҷына?

Ҷ ы н а (*абарҵахь дынхало*). Иузаазгазеи умбои, уара ухаҭа уаазгеит.

Х ы м ц а. Ишҧа? Сара уара саауагану? Иарбан ҳаҧу сызҭугаз?

Ҷ ы н а (*абарҵахь дынхаланы*). Аҳаҧы уҭызымгазеит, аха ҳақалақь амҩадуқәа ирну ауаарацәа урылганы уаазгеит.

Х ы м ц а (*иҽеаархәыцшәа*). Ауаарацәа уҳәоу? Сабаҟаз, мшәан, сара?

Ҷ ы н а (*Хымца даниҧыла, инапы имхны ианааидгылалак*). Уахьыҟаз сара иалздыраауазеи? Убҕьаауа ауаа ушрылахаз анызба, уара уаҵкыс сыҕәҕәахан, укны арахь уаазгеит. Ахәларагьы иаҿын умбои, зынза уҟьалар ҳәа сшәеит.

Х ы м ц а (*Ҷына ижәҩа инапы нықәкны*). Баша агәыла ҕәҕәа дсымамзаап. Абас еиҧш аамҭа анысцәыуадаҩу хәарҭас исоуа, Ҷына уакәзаап, Ҷына Гәланба!

Ҷ ы н а. Сара уара узыҳәан иҟасымҵара иҟоузеи, Хымцахеит. Сҭаацәагьы, саргьы, схәыҷқәагьы аҵара хәыҷқәа рыҿқәа раҳаны, фатәык ҳзааигозар ҳәа ран ишазҧшу еиҧш, аусурҭа сзуҧшаап ҳәа ҳаузыҧшуп.

Х ы м ц а (*Ҷына ижәҩа инапы ықәхуа*). Акы уацәымшәан, сгәыла Ҷына Гәланба. Уара унапы ахьы аҧссоит, умбои зеиҧшра ҩны ҧшзоу ақалақь агәҭа, сҩны ду аварaҵәҟьа унапала иургылаз. Аргыларақәа рҟны аҭыҧ узысыҧшаап.

Ҷ ы н а (*дааццакны*). Сара сыхиоуп, Хымца бзиа, иахьаауҳәо сыҟоуп.

Х ы м ц а (*Ҷына иблақәа дырхыҧшыло*). Ыы, Ҷына, сыблақәа урхыҧшыли, абџьар ҟәынҵатәык иаҩсуаз саҳәызба еибага уара иумоу иумаму улақәа ирхызбааларц сҭахуп.

Ҷ ы н а (*иааизымбатәбарахашәа*). Иауазеи, мшәан, уаҳәызба еибага? Уи сара исыдызгалазеи? Амни уахыҽхәо исурбаз уанаҵхалак иаатуаз акәу узҿу?

Х ы м ц а (*илацәқәа ҩылашьҭны*). Ааи, иароуп. Иацы ахәылбыҽха арыжәтә сашьны сшыҟаз убеит. Иагьсцәызит саҳәызба еибага. Издыруада уара иуднагалазар?

Ҷ ы н а (*иааицәымыҕханы*). Ыы, уи сара исҕьычит ҳәа угәы иаанагама?

Х ы м ц а (*дааиҧхьхәыцны, иажәа ааирҳәуеит*). Уи Рашь Лоуба исцәигеит. Уара иузгәамҭазеит, хымҧада…

Ҷ ы н а. Рашь Лоуба ааигәа дагьысымбацт. Ауниверситет хиркәшеит ҳәа саҳауеит.

Х ы м ц а (*ихы аалaрҟәшәа).* Изласгәаласыршәо ала, рыхәылҧаз аҟны сыҟан. Сгәыҧжәаара алахысҽырц чаиаҵәыцала ҩба еишьҭаргыланы изжәит… Убра азә дысхәит ҳәызбала, сыҧсымзар Рашь иоуп. Аха амилициа маазеит.

Ҷ ы н а. Абарҭқәа зегьы сара исыздырзомызт. Урҭ зегьы сара иузеилыскаауеит. Ауниверситет дахьалгаз идсныҳәаларц иани иаби рҟны снеип, иаргьы уа дыҟазар, дхәу дхәыму узеилыскаап.

Х ы м ц а. Уаҟа унеиуазар, иани, иаби, иареи шаҟа уада рымоугьы сзеилкаа. Убригьы здырырц сҭахуп.

Ҷ ы н а. Уигьы хымҧада иеилкаахоит. Рашь Лоуба уада ҭшәақәак дрыҩназаргьы, имацара дыҟам, иани

иаби рнапы дыҟәыргыланы дырбоит. Уара? Хымца Лагәба ду ҳәа изышьҭоу уами. Аҩны еихагыла ухы-уҿы анубааларҭә еилаарцыруа иузгылоуп. Арахь умала уҩнахеит. Аа, иахьа арыжәтә џьбара анухыԥсаа, чаик цаҳәцаҳәуа иузыҟәзыргылогьы думам. Сыԥшәма иласҳәап чаик узлыршааит.

Х ы м ц а (*ихы дааҩаханы*). Ҷына сгәыраз, убригьы сзызызбашаз аҽа гәылак дсыҟәмызт. Уара угәы убриаҟара иразуп, убриаҟара ухшыҩ ҵаруп, арыжәтә џьбара ашьҭахь исҭахызгьы уазхәыцит. Баша усарӷьажәҩоума анҭ Ҟарҭтәи аҟапшьҟәа дуҟәа рахь азын?

Ҷ ы н а (*дцарц иҿынахо*). Ачаи аҵкысгьы иеиӷьуп сгәахәуеит аҽакы. (Инацәкьараҟәа ааимырхаханы ирбо). Ҩынҩажәеижәаба грамм. Ҟарҭҟа аҟапшь дуҟәа рахь сандәыҟәуҵало еицаажәло.

Х ы м ц а. Аҳ… уи цәгьамызт… ицәгьамызт шәыграмк ракәзаргьы. Лассы еиҭа ацара уҟәшәар ҟалоит урҭ рахь. Нас иумдыруеи, уџьыбагьы акы нҭалоит.

Ҷ ы н а. Уигьы саҟәшаҳаҭуп, ус анухҭаха.

Х ы м ц а (*днаишьҭаланы амардуан дналбааиа*). Ҷына сгәыраз, уаамыццакынишь, уаагылишь.

Ҷ ы н а (*дааҭгыланы*). Сзырҩуеит, Хымца бзиа.

Х ы м ц а (*ииаигәа днеины даагыланы*). Уара сшеилукаауа аҽазәы сизеилкаауам. Убри азы ауп ҩынҩажәеижәаба грамм ацынхәрас шәыграммк зысҳәазгьы.

Ҷ ы н а. Уигьы ҟалоит.

Х ы м ц а. Уара сшеилукаауа аҽазәы сизеилкаауам зысҳәаз умбои, иацы ахәылбыеха аҟырҟырҳәа иеишьҭаргыланы ачаиаҵәцаҟәа рыла ауатка андәыҟәсцоз азба сакны иҟасцаз џьушьома? Уи зхысҳәаауа, уара џьабаас сызуоуз удыруазарц сҭахуп… Насгьы… (*Дааҭгылоит*).

Ҷ ы н а. «Насгьы» закәи?

Х ы м ц а. Насгьы уара иудыруеит урҭ.

Ҷ ы н а. Изусҭцәада «урҭ» ҳәа узҿу?

Х ы м ц а. Урҭ амзышәаҟәа – Рашь Лоубеи Хьыбла Хьыкәбеи… (*Ҷына дааҭрысшәа даауалыуашоит.*) Уҿы закызеи, урҭ узымдыруашәа ҟауцарц угәы иҭоума?

Ҷ ы н а. Мап, мшәан, ишԥасзымдыруеи, уаргьы саргьы ауниверситет ҳзыцҭалаз рами…

Х ы м ц а. Сара латәарада аҵарахьы саниас ашьҭахь уара аҽа шыҟәсыкгьы аҵара рыцуцон.

Ҷ ы н а. Ааи, аха саргьы сҭыцит, аҟыҭаҿы сан лымала аҩны данаххала. Саб дыԥсгәышьеит ишудыруа.

Х ы м ц а. Уи соуҳәахьеит. Ашьҭахь уангьы данупҳа, уԥсы злаз Аҟәа аҟалаҟь ахь уааит, уҭаацәарахеит. Исҳәарц исҭаху – Рашь Лоубеи Хьыбла Хьыкә-пҳаи ибзианы иудыруеит ҳәа ауп.

Ҷ ы н а. Ааи, мшәан, аха аҭаацәара саналала, ачара шрасҳәазгьы имнеизеит дара.

Х ы м ц а. Тәамбашаҟәу?

Ҷ ы н а. Сыздырам, колнхаҩык дабаҳҭаху рҳәазар акәхап.

Х ы м ц а. Сара тәамбашаҟәцәкьа исызныҟәеит.

Ҷ ы н а. Ишԥа, џьошьҭ?

Х ы м ц а. Ишакәым исацәажәеит иацтәи реиҟәшәараҟны. Ачаиаҵәцаҟәа реишьҭаргыларагьы убри иахҟьеит, ашьа каҭәазаргьы убри иахҟьеит, уара сырххо сахьааугазгьы убри иахҟьеит. (*Иҭаҷкәымҟәа раҵәаны, ихаԥыцҟәа еихарӷәӷәо.*) Ууых! Рашь Лоуба убасҟак дысцәымӷуп, дысԥырызго ауаҩы дҟалар, дхагаланы ажәҩан дыҟәсырҭәоит. Уи азыҳәан ԥарак-шьарак сеигзо сыҟазам. Анцәа иҟынтә амазара сазрыцҳазам. Саб иашьа Џьаҭ Чаҟала-иԥа баша латәарадатәи аҵарахьы сиеигама? Иара иеиԥш саргьы амал сырҳарц азоуп.

Ҷ ы н а. Исаҳахьеит уи уаб иашьа избахә. «Џьаҭ икалаҭ» ҳәа рҳәо саҳахьан, акалаҭҟәа ҟаиҵон, рҳәеит,

уаҩы ишимбац иԥшзаны ихирҷон, рҳәеит, ахәԥса ҳәа азна аԥшлапҟьагьы игон, рҳәеит.

Х ы м ц а. Уи илигоз аԥш зегьы ифоз џьушьома? Иҭины аԥара аҭныхны иҵәахуан. Нас, уи аԥара ақыҭа далԥааны арахь Аҟәаҟа даанагеит. Инапы мыжда ахьы амԥссози, цехк аҟны аусура дналаган, аихаҷамаҷа ирылхны аргылагатә маҭәахәқәа рыҟаҵара убас иҵеит, уантәи даашьҭԥааны ахәҳахәҭра ахьеилашуаз агәҭа дналанаргылеит. Еес, уцаларгьы уцала, уи даманы ихалеит, абахәгьы архагьы изеиԥшны дҟанаҵеит. Саргьы ауниверситет аҟны латәарадатәи аҵарахьы снанагеит, иара изанааҭгьы сналанаргылеит.

Ҷ ы н а. Уаргьы уарԥрит, аҩны ҳәа ахьыҵәцара ргыланы уҩноуп, дԥыруа ԥҳәызбакгьы дныҩнаургылар акәын уажәшьҭа.

Х ы м ц а. Аха иуамеи Рашь.

Ҷ ы н а (*даахәыц-хәыцны. Ак шидыруа иныԥшны, аха дзацәажәо имырдырзакәаны*). Ыы, ииуеи Рашь Лоуба?

Х ы м ц а (*дааулыуашашәа)*. Дсымеикуеит, умбои, ԥҳәысс дызгарц сзышьҭоу азҕаб.

Ҷ ы н а. Уи дарбану?

Х ы м ц а. Хьыбла Хьыкә-ԥҳа. Лареи сареи ауниверситет ҳанеицҭалаз уаргьы уҳацҭамлаз. Нас, сара сышьҭахь аҽа мҩакы уаманы ицазеит.

Ҷ ы н а (*акыр дуалыуашо, аха инимырԥшырц даҿны*). Мшәан, убри убасҟан уара уахь лхы кыдызшәа збахьанеи.

Х ы м ц а (*иааџьашьашәа*). Уи уаргьы игәоуҭахьазма?

Ҷ ы н а (*даабжьажьоит, аха нас*). Ааи, мшәан, мбашьас иҟахыз. (*Ажәлар рахь.*) Усҟан уара уахь акәзамызт, сара сахь лхы кыдызшәа акәын дшызбоз!

Х ы м ц а (*игәалаҟазара еиҕьханы*). Исаҳәеишь, усшәа уара дызлоубаз.

Ҷ ы н а (*иихәара иҿамшәо, аха нас*). Ыы, уара, уи лылақәа хааза духәаԥшуан.

Х ы м ц а (*илахь ааиқәҵаны*). Уажәы Рашь Лоуба ида азәгьы лылақәа дырбазом.

Ҷ ы н а. Нас иҟоуцеи иацы шәанеиқәшәа?

Х ы м ц а. Ҩ-чаиаҵәыцак ауатка ыжәны Рашь сизыцҟьеит, саҳәызба нага алагьы дысхәит ҳәа сыҟоуп.

Ҷ ы н а (*даахыццакны*). Нас, нас?

Х ы м ц а. Нас сҳәынҷаны сдәылыргеит, схахьынахозгьы сагьцеит.

Ҷ ы н а. Нас сара усымԥыхьашәеит, ус ами?

Х ы м ц а (*Ҷына иахь днаскьо*). Ҷына, уара ибзианы иудыруеит Рашь Лоубагьы Хьыбла Хьыкә-ԥҳагьы…

Ҷ ы н а (*иажәа днаԥыҩланы*). Иеилыскааит иуҳәарц иуҭаху, Химца, азәазәала срацәажәарц уҭахуп. Ус аума?

Х ы м ц а. Ус ауп, Ҷына. Аха уажәзны иара уиҟәаҵ. Лара улацәажәа.

Ҷ ы н а. Уара узы, Химца, аҵаа-зы изаагылатәызар сзаагылоит. Ҭыԥк сзуԥшаанза аамҭа маҷ исымоу схы иархәаны слацәажәоит. Амала, сызлалагари угәанала?

Х ы м ц а. Аамҭоу, Ҷына, аамҭа шаҟа уҭаху усҭоит. Аҭыԥ сыԥшааргьы уаласыргазом. Сара сус уалгаанза аусура атәы ухаршҭ. Уџьыба атәы сара избап. Егьи, «сызлалагарызеи?» ҳәа иуҳәо акәзар, уалага амни ала.

Ҷ ы н а (*деиқәызырҩуа*). «Амни» ҳәа узҿу арбану?

Х ы м ц а. Амни, мшәан. Лара блахаала дансыхәаԥшуаз ала. Усҟан сызлалбаз лыблақәа иара уажәыгьы сыҭҟәаны сышрымоу сызлаҳәа.

Ҷ ы н а. Лыбла зыжьқәа узсо ушырху, ус аума?

Х ы м ц а. Ааи, ааи, аха уаангылишь. Ууанза, зегь раԥхьа иҟаҵатәу удыруама?

Ҷ ы н а (*дааскьаны иеынаизҿлымҳатәны*). Мап, мап, уара ишуҳәо аиԥш, Химца. Сара схаҳәатәала сныҟәома нас?

Х ы м ц а (*Ҷына ихы наидкыланы, илымҳа дҭацәажәашәа*). Иҟоу удыруама, Ҷына?

Ҷ ы н а (*уигьы ибжьы ҭымгакәаны*). Ыы?

Х ы м ц а. Зегь рапхьаза Рашь «аӷыч» ҳәа ахьз ихцатәуп. Саҳәызба иара ига имга, саҳәызба зӷьычыз иара иакәхароуп.

Ҷ ы н а. Аха нас, сызхәыз Хымца иоуп ҳәа дузашшыр?

Х ы м ц а. Амц иҳәоит, уажәы иаӷьычыз анитцыц, уи ахаразы амц иҳәоит, мамзар, сара дысхәызтгьы усҟан дысзымашшуаз ҳәа сиҿагылоит. Сара сиашахоит.

Ҷ ы н а (*даазгәырӷьаны*). Аиашатцәҟьа. Иузбаз зынза ибзиоуп, Хымца бзиа, ахы бзиа зхагылоу.

Х ы м ц а. Умпшын, Ҷына. Сара сцеит саб иашьа Џьаҭ Чақала-ипа ипҳәыс лахь, ачаиатцәыцақәа рыла ауатка ашьҭахь уи сылбап. Уареи упшәмеи шәзыхсырҟьозеи? Урҭ рахь сцоит. Уара, сара сус напаркы. (*Дцоит. Акыр днаскьаны днаватцәиааанза Ҷына уи дишьклапшуеит*).

Ҷ ы н а (*имала данаанхалак, ашырҳәа дныќәтцәиааны инапқәа аҩада дырҩаханы иааибаиркуеит. Даанапшыаапшуеит. Дызбо азәгьы дшыҟам ангәеиҭалак, инапқәа шеибарку дшьацәхыртә-шьацәхыртәуа даакәашакәашоит. Нас ибжьы ныцакшәа ацәажәара далагоит*). Иахьа ашьыжь сҩагылан, сеан еаба атцаскит. Сшьа кәапеила истап. Анцәа сиҳәон Хьыбла Хьыкә-пҳа лҟны сшьа зуртә еипш аамҭак сыҭ сыпсы штоу ҳәа. Исзааит уи аамҭагьы. Ауниверситет сызҭыци сара? Атцара сзымтцазоз? Мамзаргьы зымала инхаз сани стцареи сзеламыгзазоз? Еиласыгзар сылшон. Сангьы ус акәын ишылҭахыз. Аха сара, бымала бышпансыжьуеи ҳәа иаҿасыршәит. Избанзар, ашкол ҳахьеицҭаз зыблақәа хааза исыхәапшуаз Хьыбла Хьыкә-пҳа Рашь Лоуба ила слыпсахит. (*Еиҳагьы иеизеиқәымкуа даауалуашоит.*) Ауниверситет ҳанҭала пыҭраамҭакгьы лыбла хаақәа сара исызкын. Хымца иахь исырхеит уи усҟантәи лыбла хаақәа, аха уи мцуп, Рашь иахь акәын иахьхаз. Избеит иҿыцәаауа акәиц еипш, сара сахь ихаз ахаара лыбла ишацәызыз. Азныказы иахьсырхара сыздырамызт.

Сара атцара кажьны сызцаз, лара лыбзиабара аеацьара иахьиасыз азы акәзам, Рашь ицәымӷра скит, сызнаихәампшуа сҟалеит. Уи инацлеит лара лгәаӷ. Аха лара дшызбац дызбон. Стцара акажьра сзыргәаӷьыз Рашь ицәымӷра санызбаларц ауп сыпсы ҭанатцы.

Абар, уажәы! (*Деиҭаақәтцәиааит дуалыуашо.*) Снапаҿы иааираны иҟоуп урҭ рынасып рапырҟьара. Лара дрыцҳамхарц азы дылцәымыӷхаратәы еипш дҟатцатәуп. Иара иакәзар, еиҳагьы дылҿынтцәаартә дҭаргылатәуп. (*Ашырҳәа иҿынахо.*) Умҩа хирхааит, Ҷына Гәланба, угәҭакы анагзараҿы! Иҟалоит уманшәалахар иуцәымӷыу ауаҩы инасыпдахараҿи аусурҭа аиураҿи! (*Дцоит*).

Апарда леиуеит.

А х п а т ә и а с а х ь а

Дыҿҟьа-ҿҟьо дшаауа убоит Хымца. Иапхьаҟа, рацәак цкакырак ҟамтцазо, хатә хәыцрак дамеханакны даауеит Хьыбла. Рҩыџьагьы ишымгәыӷуа иааиҿагылоит, рҩыџьагьы ааҭгылоит.

Х ы м ц а. Иахьа сгәыӷзомызт абра бсықәшәоит ҳәа.

Х ь ы б л а. Саргьы сгәыӷзомызт.

Х ы м ц а. Ус ауп, Хьыбла. Аха ҳшеиқәшәазаалакгьы ҳаиқәшәеит. Ҳааицәажәап.

Х ь ы б л а. Уацәажәаха сымам. (Днаидҟьоит).

Х ы м ц а (*лмахәар днамтцасны даанкыло*). Сара сацәажәаха анбымазгьы ыҟан, ашьҭахь ибмоузеит, аха иахьа ибоуроуп!

Х ь ы б л а. Иахьа зынзаск уацәажәаха сымазам!

Х ы м ц а (*лмахәар еиҳагьы ирыӷәӷәаны иаанкыло*). Ааи, ааи, ҳәара аҭахума, иахьа зынзаск беилахоуп,

быԥсыҟәра, былашара иҟынтәи адҵа быманы баауазар акәхап.

Х ь ы б л а (*блаҵыхәала дизыԥшуа*). Уара иухҟьаны, ус ами?

Х ы м ц а (*даахыццакны*). Бара ибыхҟьаны, Хьыбла, бара бымшала.

Х ь ы б л а. Уи имахәар уара иухәит. Ашьа илухит сара сымшала.

Х ы м ц а (*ибжьы ладагьы-ҩадагьы ирывҟьҟьоз амҩасцәа азҿлымҳахошәа аниба, иаармаҷны*). Уи аҟны дахьынхаз ҭабуп иҳәааит.

Х ь ы б л а. Уахьдҭеимыркыз азы иҭабуп уҳәароуп.

Х ы м ц а. Ари бара ибыхҟьаз усны излаҟоу ала, абахҭа сҭашәаргьы усс исыкзом.

Х ь ы б л а (*лмахәар имылжәарц далагоит*). Соушьҭ наҟ, сымҩахь сдәыҟәҵа.

Х ы м ц а (*лмахәар еиҳагьы ирыӷәӷәо, ихаԥыцҟәагьы еихарӷәӷәаны*). Бабацҵакуеишь бымҳәо?

Х ь ы б л а. Аџьармыкь ахьынтә саауеит нас атама иалху акомпот изыҟасҵарц схы иадысҵаз насыгзоит.

Х ы м ц а. Акомпот ижәыртәгьы дыҟоуп нас Рашь?

Х ь ы б л а. Ааи. Имахәар имаҷны ауп ишхәу.

Х ы м ц а. Исҟьеит уи аҳәызба даара имчыданы, абри бара баҳаҭыр азын.

Х ь ы б л а (*лмахәар имылжәарц деиҭаханы*). Амц уҳәоит цәгьацәыԥхамшьарала. Аҳәызба уҟьеит ӷәӷәала, аха иуцәыблаҟьан, имахәар ауп иухәыз.

Х ы м ц а. Рашь саҳәызба иӷьычит. Лоуба Хагәынажә ҳәа изышьҭоу иԥа Рашь саҳәызба имӷьычит бҳәарц бгәы иҭоума?

Х ь ы б л а. Иуасҳәап иузымдыруазар: Лоуба Хагәына унеишь-уааишь ҳәа зарҳәо Аҟәа аҟалаҟь аҿҭәи ахацәа шьахәҟәа дыруазәкуп. «Хагәынажә» ҳәа удам-здам азәгьы изхәашам.

Х ы м ц а (*лмахәар рыӷәӷәаны ишикыц икны*). Иԥа?

Х ь ы б л а. Рашь иаарылҟьо арԥысуп! Аҳәызба ҳәа узҿу, иарманап анухә иарӷьала унапы данас иумпыцҟьаз, ҳарҵаҩы Ҟасҭеи Ардон-иԥа ишьҭыхны иҵәахит. Уи убас иҟоу ҳәызбоуп, азакәан ахь иаацәыригар, абахҭа унҭанартәаргьы ауеит, ахәра иҟауҵаз иухәыз иуанаижьзаргьы.

Х ы м ц а (*даагәыбзыӷхашәа иеааҟаҵаны*). Ахәылԥаз акатерҟәа ахьааҭгыло ҳаиҟәшәап, катерла амшын ҳанхылап, ҳауак цҟьаза инахҿаҳарсып.

Х ь ы б л а (*лмахәар наимпыҵжәаны*). Уара уаха зынзаск исымазам, исоурцгьы сҭахзам. (*Дыццакны дцоит, иара такәаамҭа дылзыԥшуеит, нас имҩахь иҿынеихоит. Хымца дцахьаны еиԥш Хьыбла дшааиуа даалԥылоит Ҷына*).

Ҷ ы н а (*деихаччо иеыҟаҵаны*). Мшыбзиа, Хьыбла!

Х ь ы б л а (*даатгыланы*). Бзиара убааит, Ҷына! Уҿкьа-ҿҟьо уабацои?

Ҷ ы н а. Цартак сымоуп, аха бара аԥсшәа бамҳәакәаны сышԥабывсрыз.

Х ь ы б л а. Иҭабуп, абас сахьыгәцароукыз азын.

Ҷ ы н а. Ишԥабҳәои, мшәан, ауниверситет балгеижьҭеи бсымбацт, гәык-ԥсык ала ибыдысныҳәалоит.

Х ь ы б л а. Иҭабуп, Ҷына.

Ҷ ы н а. Иҭабуп шԥабҳәои. Сара еснагь ҳаҭыр быкәсҵоит.

Х ь ы б л а. Убри азыҳәангьы иҭабуп. Мшәан, ҳара ҳҳәыҷаахысгьы ашкол ҳаицҭан, ауниверситет ҳаицҭалеит.

Ҷ ы н а. Уаҳа акгьу?

Х ь ы б л а. Ааи, ааи.

Ҷ ы н а. Романҟәакгьы ҳзеиламзи?

Х ь ы б л а. Уи уажәы иабоугәалашәеи? Уара уҭаацәароуп, ахылҵ хазынаҟәа умоуп, рҳәоит.

Ҷ ы н а (*даахыццакшәа*). Ааи, ҳәарада, сара схы салԥшыртә сыҟазам. Аха уи зцәырызгаз, бҵара баналга анасыԥ бзиа боур сҭахуп. Уи сара сеигәырӷьоит.

Х ь ы б л а (*гәык-ҧсык ала ишылҳәо лныҧшуа*). Анцәа дуеигәырӷьааит.

Ҷ ы н а. Бара Анцәагьы ауаагьы беигәырӷьарц сҭахыуп. Бареи сареи ҳаинасыҧымхеит, бара ибҭахымхеит ҳаинасыҧхарц. Аха анасыҧ бзиа боур, сара сеигәырӷьоит.

Х ь ы б л а. Ухәыҷқәеи уареи шәеиҵааҩы шәахьыҟоу саргьы сеигәырӷьоит.

Ҷ ы н а. Иҭабуп, иҭабуп! Ҳҩызцәа шҧаҟақәоу, Хьыбла, ауниверситет иҳацҭалақәаз? Азәгьы даанымхакәаны зегьы алгамашь?

Х ь ы б л а. Уареи аҽазәи шәыда зегьы ҳаицалгеит.

Ҷ ы н а (*иҽааргызмалшәа*). Сара бзиоуп, аха егьи дарбану?

Х ь ы б л а (*лылахь ааиҵымхцәакәаны*). Егьи Хымца Лагәба. (*Нас даахьаҳәхьачаны*.) Анцәа амц сумырҳәан, Хымцагьы далгеит ауниверситет, аха иугәаламшәои, уара уҭыҵаанзагьы иара латәарадатәи аҵарахьы диасхьан.

Ҷ ы н а (*иҽааргәырӷьаны*). Унан, сышҧабыргәырӷьеи, Хымца иеиҧш арҧыс бзиа (*иҿы акуа-иашьҭуа*) ҳ-Аҧсны дагымзааит! Уи иеиҧш ауаҩы дабаҟоу. Ахьыҵәцара иаҩызоу аҩны ргыланы дыҩноуп. Мамзаргьы закәытә ҟазшьа бзиоузеи имоу, насгьы ахы ҳәа ихагылоузеи, ахшыҩҭра, мшәан, ахшыҩҭра гьежьза ихагылоуп.

Х ь ы б л а (*Ҷына иихәаз уамак дазҿлымҳамхазакәаны, мымеиқәарак шыналхаҧаз лныҧшуа*). Аа, ус аума, аа?

Ҷ ы н а. Ус акәымзар бымбои, Хьыбла, адепутатразгьы кандидатс дықәдыргылараны иҟоуп ажәлар. Убриаҟара дхәарҭаны дырбоит. (*Илмаҳартә.*) Закәи, мшәан, исҳәаз!

Х ь ы б л а. Адепутатразы ақәыргыларақәа макьана иабаҟоу, Ҷынахеит. Аҽакы уахымҩашьалазааит.

Ҷ ы н а (*дааҿамхазакәаны*). Ажәлар ҟәышуп, зыгәра ргаша заа избахә рҳәоит. Бымбои, Хьыбла, Рашь Лоуба иеиҧш баша-машак избахә рҳәараны иҟоума! Уи бара бгәы иахәароуп. (*Ҽылзааигәатәны хәыҭ-хәыҭла иналеиҳәоит*.)

Хымца Лагәба бара бзиа бибоит. Сара мап ахьысцәыбкыз гәахәас исоуит Хымца бзиа бшибо ансаҳа. Сара дсеиҧшым уи. Атариал, мшәан. Деинаала-еихатырыуа. Бара бҩыза аҭыҧҳа ссири иареи шәанеинасыҧха, амреиҧш шәкаҧхап, амзеиҧш шәкаҷҷап. (*Инапқәа аҩада инарханы*.) Уаха ажәҩан агәы зрыҧхраны иҟоу аеҵәақәа шәара ишәеигәырӷьаҵәа икәеицеип!

Х ь ы б л а (*аҧхьа иналҿатәаз амымеиқәара аалыхҟьан акыркырҳәа даачченит*). Ҷына, уара ауниверситет анкоужь ашьҭахь упоетхеит ҳәа сыҟоуп.

Ҷ ы н а. Хымцеи бареи сшәеигәырӷьаны, апоетрагьы сылалеит.

Х ь ы б л а (*лҿынахо*). Упоетра ҳара ҳҟны акәымкәаны аҽаџьара ухы иархәа. Сара сыццакуеит.

Ҷ ы н а. Ааи, аха арсҟатәи тама заабхәазеи, ибцәыхьанҭазами?

Х ь ы б л а (*дааҭгылаиы*). Акомпот азы исҭахуп.

Ҷ ы н а. Банхәыҷызгьы атамалых акомпот бзи иббон ҳәа ауп сшыҟоу?

Х ь ы б л а. Рашь атамалых акомпот деилаҳаит.

Ҷ ы н а. Цқьа бысзеилкаауам, Рашь Лоуба иакәу бызҿу? Дабаҟоу иара?

Х ь ы б л а (*лылахь ааиқәҵашәа*). Дыхәны иҩны дыҟоуп.

Ҷ ы н а (*изџьашьатәхазшәа*). Ишҧабҳәеи? Дызхәыда?

Х ь ы б л а. Хымца Лагәба, уара у-Хымца!

Ҷ ы н а. Ишҧа, џьоушьҭ.(*Изымдырзозшәа*). Нас, Хымца дҭакуп, ус аума?

Х ь ы б л а. Мап, дҭакзам. Иарманап ихәит ҳәызбала схыбаара иахырҟьаны, аха Рашь уи ианаижьит, дмашшзеит, ахәшәтәырҭахьгьы дымцазеит. Иҩны дышьҭоуп.

Ҷ ы н а (*иҽааргызмалны*). Хымца ус иҭаххазар ҟалап, дахьизымашшыз азы бнапала акомпот ҟаҵаны изыбгарц.

Х ь ы б л а (*лҿынахо*). Уи Хымцеи уареи шәнапы ианзам.

Ҷ ы н а (*даамҩахыҵшәа даангылоит*). Уи убаскак дылцәымҕуп, амаҭ аԥшь дылзаҩызазаргьы ҟалап. Рашь иоуп уи лыԥсыҟәра. Уи агәра згазеит уажәшьҭа. Хьыбла сара мап сыцәкны иара дахьылҭаххаз азы амаҭ аԥшь еиԥш дызбоит Рашь. Имбаразы сцара касыжьит. Мшәан, ажәҩан ахь дхагаланы Хьыбла илыдсырехәало Хымца Лагәба дысҭаху? Уигьы дмаҭаԥшьуп сара сзын, Хьыбла Рашь димгарц азын, сара аусурҭа соурц азын. Еиҳаракгьы, сусурҭа ҭыԥ азын сыҟәԥалап, слыхьзап Хьыбла, исылшо зегь рыла аҳәынҵәа иҟәсҭәап Рашь, азы дамызәзәо дҟасцап. (*Дыҿҟьа-ҿҟьо длыхьзоит.*) Хьыбла, исыхьзеи, мшәан, закәытә газароузеи иҟасцаз. Аидара шбымо баны, иаабымхны ишбыцсымго бымбазои! Иаагишь бкарзинка, шәҩны агәашә аҟынза ибызнаганы схынҳәуеит.

Х ь ы б л а. Уамакгьы ихьанҭазам, скарзинкагьы дуцәазам, нас уара узсыргәамҵуазеи?

Ҷ ы н а. Ишԥабхәои, Хьыбла, ус суалуп сара. (Лкарзинка аалымхны длывагыланы иҿынеихоит).

Х ь ы б л а. Иҭабуп абас ҳаҭырла уахьсызныҟәо, аха Рашь Лоуба баша-машак иакәушәа узихцәажәаз сзеилымкааит.

Ҷ ы н а. Бхаҭа ицәырыбгеит сара исызцәырымгоз! (Лара лахь.) Хьыбла, сара сҭаацәароуп, ҩыцьагьы ахшара соухьеит. Ҳанҟәыԥшҟәаз зны романҟәак ҳабжьазаргьы, уажәы еҳәшьак леиԥш бызбоит. Анасыԥ бзиа боурц сҭахуп. Рашь Лоуба бышихзызаауа збоит, дзеилаҳаз акомпоҭҵәҟьа избырхиоит. Бызбиабара саԥыҟәсларц сҭахзам, аха сынамыс исыҵанаҳәоит аиаша басҳәарц.

Х ь ы б л а (*дааҭгыланы*). Ҳгәашәаҿы ҳааит.

Ҷ ы н а (*иаргьы дааҭгыло*). Ажәа баршьны бааныскыларц сҭахзам. Ус баша ибдыруаз Рашь дышуаҩыҵмыҳәҳәару, дгьычҩыхаҭоуп. Уи, бареи сареи ҳҟыҭа датәзәам азы деилкааны дбыздырзом.

Абжьаратә школ даналга аррамаҵурахьы дцеит. Ар рҟны дицкан сара ибзианы издыруаз сыҟәла чҟәынак. Уи излеиҳәаз ала, ар рказармаҟны зианҵиар шьаҭагә нижьуамызт, акакала иҕьычны рыхә ижәуан. Иаб Хагәынажә ҳәа изышьҭаз иакәзар, аҟыҭаҟны данынхоз, жәи, цәи, ҟаблеи акы нижьуамызт. Иҕьычны иҩныҟа иааигон. Инцәыҵарҟаԥны ишьны, ахи аҵәеи еикәыршаны абарҵаҟны инышьҭеиҵеит зны ҟаблак. Ашьыжь иԥшәма ԥҳәыс урҭ днарыхәаԥшызар, абар рыҟабла ахи аҵәеи. Рыҟабла акәзаап изымдырзакәаны иҕьычны иааигаз. Рашь сгәы далоуп. Ар рҟны зианҵиарҟәак иҕьычзаргьы, уи аҵкыс иеицәаз ахьз ихылеит, «аҕьыч иԥа Рашь» рҳәоит избахәык џьара ианаацәырҵлак.

Абзиараз, Хьыбла, абзиара еибаҳҳәалааит. (*Даахырхәаны дхынҳәуеит. Хьыбла лгәы ԥыжәжәо, мца шоурак лыжәланы дабылуазшәа, амца лҿыҟәланы дгылан Ҷына дцәажәонаҵы. «Абзиала» аниҳәагьы, аҭак ажәа лыбз ишазымҳәоз мҩашьо, дҳәыҵәы-ҳәыҵәуа такәаамҭа дгыланы дизыԥшуеит. Длымбо даннавала, Ҷына дааҭгылоит*).

Ҷ ы н а (*ихы дҩаханы ажәҩан даҵаԥшуа*). Анцәа ицхыраарала нап асыркит сус анагзара. Аҳы, Ҷына, убаҩхатәра аарԥшы ушьа кәапеила иутарц азы! (*Даақәҵәиааны дцоит*).

(*Хьыбла даамҩахыҵны лкарзинка наргыланы, даақызқьызуеит. Нас чабрала лылаҕырзқәа рыцқьо даагылоит*).

Х ь ы б л а (*лнапқәа аархахашәа*). Снапқәагьы сшьапқәагьы урдысит, анеиҭаҵраҵәҟьа сылымшо сҟоуҵеит, Рашь. Избан, уара узиуаз сара сзын? Избан, сцаауеит сара рыцҳа. Избан, сара абриаҟара бзиа узызбазеи? Иуҭахума сара убзиабара сахыԥсаарц? Унеишь-уааишь зарҳәо абхәа бзиа дсоуеит, ишиқәнаго

дсызныҟәгарымашь ҳәа схәыцрақәа дрылакны дышсымаз, «аӷьычӡ Хагәынажә» ҳәа дааганы саԥхьа днаиргылеит Ҷына. Рашь данызбоз ажәӡан ахь сԥыруан. Иаргьы саргьы Анцәа ҳизааигәаханы, иара ацәашьы кны дҳақәныҳәозшәа акәын ҳара ҳанасыԥ сшазхәыцуаз. «Аӷьычкәыр Рашь» ҳәа, ашшаӷьыч аҟара дырхәыҷны дааганы саԥхьа днаиргылеит Ҷына. Схәыцрақәа ԥсаҟьеит ацыблааха ццышә еиԥшӡәҟьа. Икәицханы ибылны аццышә зхылԥызгьы сара сакәхеит. Сара абас агәырӡа бааԥс сызҭаз Ҷына шәиԥхьыз угымхааит сара сзы игәыҭшьаагахаз уажәа хәаԥсақәа мыцрак рылаԥаны исоуҳәазар. (*Лыӡныҟа лҿыналхоит*).

Аԥарда леиуеит.

А ԥ ш ь б а т ә и а с а х ь а

Рашьраа руадақәа. Рашь ишьҭаларҭа уада ашә аартуп. Иара аспорт маҭәақәа ишәԥаны ицәарҭа дылатәоуп, ихәу инапы ҿаҳәаны ивакуп.

Р а ш ь (*дӡагыланы даалеи-ӡеиуеит*). Амра ӡхашлоны ицаз Хьыбла, абар, амра ҟаԥшьза аҭашәара аҿазнакуеит, лара дыҟам. Мап, мап, сара акомпот акәзам игәхьаазгаз, лара Хьыбла лхаҭа лоуп. Дынзырхазеишь? Уажәшьҭа ихәлоит, иахьала дшымаауа еилкааит. Мап, мап, акомпот сеиламҳазеит, атамалых акомпот сан исзыҟалԥеит. Лара лоуп игәхьаазгаз, лара лхаҭа. Мшәан, сылжьама Хьыбла, ирласны саауеит ҳәа ами данцоз ишылҳәаз. (*Дааулалыуашаны.*) Илыхьзеишь? Ф-шықәса дузза ауниверситет аҟны мцык салымҳәацызт. Изакәытә ӡысҭаароузеи, мшәан, иара саргьы даасымбар

сзымычҳауа сҟалеитеи? Сангьы убри длызгәаҟуеит. Хьыбла шьыжьаахыс даахьоума ҳәа дсазԥааит. «Мап» анысҳәа, иаалцәымыӷханы днахынҳәит.

Ҷ ы н а (*ашә днас-насшәа дааӡналоит*). Снеир ҟалома?

Р а ш ь (*иааизымбатәбарахашәа, днеиԥыло*). Уаазгазеи, Ҷына?

Ҷ ы н а (*игәалаҟазара рыбзиазаны*). Уара уанызбо саҟара сыцлошәа збоит. Убасҟак суеигәырӷьоит. Ауниверситет ҳанҭалоз аԥышәаратә ӡра анҳамаз, изӡыз аҟны агхақәа риашаны иансуҭа аахысгьы сгәы уҭыԥцәом. Ласы-лассы узбаларц сҭахуп, аха схәыҷқәа, сҭаацәа, сара ҳаилыхо абзазаразы ақәԥара ҳаҿуп, сеилахацәеит. Уеизгьы есқьынгьы Анцәа сиҳәоит уара амашәыр уацәихьчааларц азын. Уажәы машәыр хәыҷык иухьыз ансаҳа, сусқәа зегьы кажьны абрахь сеихеит.

Р а ш ь (*иааҵьашьашәа*). Иуазҳәада, Ҷына, сара снапы шхәу, иаарласны улымҳаҿы изланеизеи?

Ҷ ы н а. Исмаҳар шԥаҟалоз уеизгьы. Уаргьы саргьы ҳӡыза бзиа Хымца дшаасԥылазԥәҟьа ихы-игәы ишәиуа далагеит. «Исыхьыз уаҳама?» – иҳәеит. «Амашәыр сымпыԥҟьеит, аха иаба уҳәарауазеи?» – иҳәеит. «Уаргьы саргьы бзиа иаабо ҳӡыза Рашь Лоуба ҳәызбала имахәар сацрасзаап», – иҳәеит. «Уажәшьҭа сылақәа шԥацәырызго иара иҟны», – иҳәеит.

Р а шь (*даахәыцшәа*). Хымца дабоуԥылеи зуҳәа?

Ҷ ы н а. Уи ихылԥагьы аԥыс ҭамыҳәуеи, изҳәаны итәоуи иареи иеиԥылараны иахьыҟаз ашҟа дыццакуан. Шәызхибарҟьаз егьи ҳәа акыр саҳәо иесыдирхалозма, сагхеит, ҳаиқәшәараны ҳахьыҟоу ирласны снеироуп, иҳәан, дыццакны дысԥырԥит.

Р а ш ь (*иааҵьашьаны*). Аԥҳәыс дҳәаны димоума Хымца?

Ҷ ы н а. Ишԥоузымдыруеи, мшәан, Хьыбла Хьыкә-ԥҳа лакәын зԥылара дахыццакны дцаз.

Р а ш ь (*инапы ахьаагьы игәаламшәо дгачамкны даанхоит*). Ишҧоуҳәеи?

Ҷ ы н а. Хьыбла Хьыкә-ҧҳа дизҳәаны дтәами. (*Рашьииҳәо ииуа дақәымшәо, дҳәыцәы-ҳәыцәуа даанхоит. Ҷына уи дкылкааны дихәаҧшуеит, нас иҿааргызмалны дизҵааует.*) Рашь, ухьаа ғәғәоушәа збоит, уҧшшәа-хәгьы уҧсахит. Сызлауцхраарызеи? Иуҳәарауазеи сызлаухәаша акы. Сара уара узыҳәан аҵаа-зы сзаагылоит, иаҭахханы иҟалозар. Уареи сареи аҵара ҳаицҭалеит, зҿаҵа еиҩшаны изфоз ҳами. Хагәына Лоуба хазына иҧа уами. Аҿы шьҭрала иҩуеит ҳәа забиҧара иаҧсахаз узын иҟасымҵара иҟоузеи. Уара абзиара иузыҟасҵо схәыҷқәа ирыцлоит, Анцәа ду ибоит, уи сара дсыхәап!

Р а ш ь (*даалак-ҩакны, даахәыц-хәыцны*). Ҷына сгәыраз, абриаҟара ануҳәа, сгәаҟреи сыбзиареи шсыцеиҩушо агәра згоит. Иуцәыззарым иҟаҵәҟьоу. Сыхәра уамак саргәамҵуам, иҭушьааз сгәаҵа ахәра ианылаз ҳәызбала иснылаз ахәра аҵкыс иеицәахеит. Имжьыжькуа аҿынанахар иҟалоит сгәы аҵан иацралаз амца (*дааҩагыланы, даалеи-ҩеины*) сгәы ахаҭа ҭнаблаазаргьы. Иуцәыззом, Ҷына сгәыраз, снапы ахьаа амазам, сгәы ауп сызлымгара ахьаа цәгьа зауз.

Ҷ ы н а (*дааҩагыланы, ҩныҵҟала игәы иҭгәырҕьааyаз адәахьала иҵәахуа*). Иҟалазеи, Рашь хазына, сара угәы цәысҟьану?

Р а ш ь (*игәы ҭыҕьҕьа Ҷына дихәаҧшуа*). Мап, мап, уара ицәумҟьазеит сгәы, уара сгәы агәлымҩра хутит, сыла ихыз аш хухит.

Ҷ ы н а (*иҿырҟасаны дахьгылоунтәи*). Бзиарас иузыҟасҵазеи, Рашь? (*Ажәлар рахь.*) Агәырҩацәгьа чымазара узсырҵысып, Ҷына сакәзар!

Р а ш ь. Сыла аш хызаарын сара, сгәы гәлымҩзаарын, саагәа-сигәа иҟоу акгьы азеилымкаартә.

Ҷ ы н а. Уара иузеилымкаауа ак ҟалап ҳәа сыҟам, Рашь!

Р а ш ь. Иҟалеит исзеилымкаауаз, агәаҵәажәпара сыхьит. (*Изнапык ала ихы аанкыло.*) Абри иску ҭҧышшазаарын! (*Ихәу инапы игәы инадкыланы.*) Абри сыгәгьы гәлымҩызаарын!

Ҷ ы н а. Ус шҧоуҳәои, Рашь, угәы ҧумжәан.

Р а ш ь. Амҟәыба ҭацәы зхагылоу сара ахҭҧышшажә. (*Ииарҭа днылаҳауеит*).

Ҷ ы н а (*Рашь иханы иқәгылаз аҵәца азны азы аақәхны днархәо*). Иухьзеи абааҧсы, исхароу акрыҟазар, сшьапқәа ҧыҵәҵәаандаз. (Ауаа рахь). Сшьапқәа ҧшзала иҟалааит.

Р а ш ь (*дынхыҟәтәало*). Иухароузеи, Ҷына сгәыраз. Хымца сарманап акәзамзаарын ҳәызбала иихәыз, сгәаҵа акәзаап аҟыҵәыхәа аҳәызба злеицаз.

Ҷ ы н а (*даакәанызаншәа.*) Убри аҳәызба абаҟоу, Рашь? Хымца уара иумоуп ҳәа ауп ишиҳәаз. Хьыбла лакәзар, аҕыч иҧа дҕьычымхар ҟалозма, Хымца дызлакшаз аҳәызба Рашь иҕьычит, лҳәеит, Хымца саниҧырҵ лара иара иҧылара дышцоз даасҧылан.

Р а ш ь (*даацҟьаны длеи-ҩеиуа*). Ишҧа, Ҷына, ишҧоуҳәеи, еиҭа исаҳәеишь, Хьыбла убасҵәҟьа уалҳәану? Абыржәы абрахь уанааyазу?

Ҷ ы н а. Ааи, абыржәы санааyаз. Хымца сахьааиҧырцыз, лара даасымҧыхьашәеит. Хымца иҧылара дышцозгьы лҳәеит. Аҳәызба азбахәгьы лгәы ҧыжәжәо исаҳәаны днасҧырцит. (*Ауаа рахь.*) Макьана уабаҟоу, Рашь бзиа, зынзаск усцәеиламгааитеи! (*Иара иахь.*) Уи хьаас иумкын. Аха сара исзеилымкаауа, уара угәаҟынза инеины уеилзыршшаз закәызеи?

Р а ш ь (*дшылеиҩеиц длеиҩеиуа*). Ҷына сгәыраз, Хьыбла сара бзиа дызбоит. Иуцәыззом, сыҧсы аиҧшҵәҟьа бзиа дызбоит. Нас иарбан гәу изычҳауа исзылҳәақәаз. Уи учҳарц азын ажәгәаҵәа уҕразароуп.

Ҷ ы н а (*ауаа рахь*). Ажәӷәаҵәа уӷрасҵеит акәу? Ҳашнеи-неиуа амахе гәаҵәагьы уӷрасҵап Ҷына сакәзар! (*Иара иахь*.) Хымцеи Хьыблеи еицны уахынлагьы избақәахьан, уара иузлылоузеи?

Р а ш ь. Ишԥа? Иаба?

Ҷына. Амшын аԥшаҳәаҟны.

Р а ш ь (*ибжьы қыџьқыџьуа*). Сеилоугарц уаҿушәа збоит, Ҷына, Хымцеи Хьыблеи шеицныҟәо ала агәра зласургои?

Ҷ ы н а. Излаауҭаху ала.

Р а ш ь (*дааҭгыланы иҿеизеиқәымкуа*). Ишеицу сыблала избароуп.

Ҷ ы н а. Иуҳәаз нагзахоит. Афотоаппарат сыхәда ихысшьуеит, иахьааидызбалаз иҭыхны иузаазгоит. Умш аабзиахааит! (*Дцоит*).

Ашә дасны дааҩналоит Ҟасҭеи Ардон-иԥа.

Ҟ а с ҭ е и. Ушԥагыло, мшәан, Рашь, утәа. Ухәра шԥаҟоу? Избоит уамазак ишыманшәалам. Улахь еиқәуп, уԥшшәы ухыгга уҟоуп. Азакәан ахь деиҭоумҳәарц уҳәахьан уи амзышәа, аԥсызқәа ирылахаз аӷәарџьа еиԥш, итәымны ҳахәылԥаз еилазгаз уи Хымца зыхьзу. Аҳақьым иааԥхьарагьы мап аҵәукзар акәхап.

Р а ш ь (*ианааибартәақәа*). Ҳәарада, мап аҵәыскит аҳақьым иааԥхьара. Ауаа рахь аҵәыргара сҭахым Хымцеи сареи иаҳзеибауз. Ҿык иҭыҵыз шә-ҿык ирҭалоит, рҳәоит. Аҳақьым ара даар, даныхынҳәлак дахьыҟаз имҳәар аурым. Сыхәра акәзар, иӷәӷәам, ишәарҭам, арӷьага аҵиаа хәшәқәа ақәҵаны шьахәла иҿаҳәоуп, ахьаагьы амам уажәшьҭа.

Ҟ а с ҭ е и (*Рашь иихәаз дааигәырӷьаны*). Анцәа иара иџьшьоуп, абас лыԥхала шәахьеилгаз. Иуԥырхаго акгьы шыҟам збон, уҩызцәа узҭаргалаз амашьына лас анҭәы, сара схынҳәит, арахь сумыцаазеит.

Р а ш ь (*илахь шеиқәыц иеиқәуп*). Ааи, унапы хәыр имӷьар иабацои, аха абџьарда, ҳәызбада угәы анхәлак, аӷьара уадаҩхоит, Ҟасҭеи Ардон-иԥа.

Ҟ а с ҭ е и (*иааџьашьашәа*). Рыцҳарас узыниазеи, угәалаҟазара зынзаск ибааԥсны ауп ушызбо, ишысҳәахьоу еиԥш, уԥшшәгьы сгәаԥхомеи?

Р а ш ь. Хымца исниҵаз ахәра иаарласны иӷьашт, аха Ҷына Гәланба иихәыз сгәы аӷьара уадаҩуп, имжьыжькыр ҳәа сшәоит.

Ҟ а с ҭ е и. Уи дызусҭада иара?

Р а ш ь. Ауниверситет дсыцҭалеит, аха дук мырҵыкәаны иҭаацәаратә ҭагылазаашьа иахҟьаны иҵара каижьит. Дҭаацәароуп, ҩыџьа ахәыҷқәа драбуп.

Ҟ а с ҭ е и. Нас, Анцәа ишиҳәара иҟоу уаҩушәа ауп ушихцәажәо?

Р а ш ь (*даахыццакны*). Сара сзын дыԥсцәаҳахеит.

Ҟ а с ҭ е и. Изакәытә шҳамузеи уи ауаҩ иӷроу ишаауҳәара?

Р а ш ь (*ԥыҭрак ихы ларҟәны дтәоуп, нас ихы дааҩаханы*). Ҟасҭеи Ардон-иԥа, уара аԥсуа литературазы алекҵиақәа уҳазрыԥхьон, сырҵаҩ уоуп, аха қәрала рацәак ахьеиҩаҳамго азы акәхап еиҩызцәак реиԥш ҳаҟоуп, иуцәымзакәаны иуасҳәоит… (*Дааҭгылоит*).

Ҟ а с ҭ е и. Исцәумзан, Рашь, акгьы, уареи сареи ҟазшьала ҳаиқәшәеит, убри ҳаизааигәанатәит, сыхьз анышәҳәо саб ихьыз ацшәымҵалан ҳәа шәасҳәахьеит зегьы.

Р а ш ь (*ибжьы наиргоит*). Сан!

Абжьы. Снеиуеит, нан, уажәыҵәҟьа!

Р а ш ь. Мап, сан, Ҟасҭеи дахҭоуп, акаҳуа ҳзыршы.

А б ж ь ы. Уажәыҵәҟьа!

(*Рашь ихы иқәыжьшәа даатәоит, Ҟасҭеи деиқәызырҩуа уи дизыԥшуеит. Рашь иан акаҳуақәа рзааганы, астол хәыҷы дара рахь дааханы инарзықәлыргылоит*).

Р а ш ь (*акаҳуа днаҿыхәаны иныкәыргыло*). Ибзианы дудыруеит Хьыбла Хьыкә-ԥҳа. Уи илхырҟьаны Хымцеи

сареи иаҳзеибаузгьы убеит. Уи лыбзиабара самырҭынчуеижьҭеи акрааҵуеит. Ауниверситет ҳанҭала раҧхьатәи амшқәа инадыркны лареи сареи гәыла ҳаибадыруа ҳалагеит, ҳҩыҵьагьы ҳагәқәа еизцеит. (*Рҩыҵьагьы акаҳуа еиҭанахәаны инықәдыргылоит.*) Сгәы иаанагомызт ҳагәқәа еицәыхьшәашәап ҳәа. (Даатгылоит).

Ҟ а с ҭ е и. Бзиа шәшеибабоз сара иахьыздырыз иацтәи ҳаиқәшәаратә хәылҧазы аҟны ауп. Хымца зегьы ишраҳауаз иҳалеиҳәеит Хьыблеи уареи шәымаза.

Р а ш ь. Уа итәаз ҳқәырс аҿтәи ҳҩызцәа зегьы рзыҳәан уи мазамызт. Уара уакәын иззымдыруаз.

Ҟ а с ҭ е и. Уажәы араҟа чмазаҩбара сахьузааиз уи азбахә цәырызгарц сҭахзамызт. Убри азоуп сзаламцәажәаз. Аха уара ианцәыругах, уи изладҳәалоузеи зызбахә соуҳәаз Ҷына Гәланба ихьз?

Р а ш ь (*дгыланы длеи-ҩеиуа*). Ҷына Гәланба иаахтны исирбеит сара исымаз сгәы ахәра. Сара избомызт уи. Сгәы ахәра заҵа исымбарыз, сгәы ҭгәырӷьаауан есымша Хьыбла сыблақәа даарыхгылацыҧхьаза. Усҟан схаҿы уаҩы ишимбац ала илашон. Сгәы иаанагон Анцәа исирбеит жәҩангәашәҧхьара ҳәа. Аҩсҭаа сгәы дҭатәаны дысхыччозаарын, сынасыҧ инапсыргәыҵа иҵакны, исмырбазакәаны, аҩсҭаа ҭыҧ ахь иганы иҵәахуазаарын.

Ҟ а с ҭ е и (*уигьы дгыланы длеи-ҩеиуа*). Усзеилкаауам, Рашь. Угәаҵа хәны, насгьы иҭыганы иуцәыҵәахуа дзакә аҩысҭаауи?

Р а ш ь (*дахьлеи-ҩеиуагьы ихы дзазымиааиуа*). Сынасыҧ, Ҟасҭеи, сынасыҧ, Хьыбла лыбзиабара. Уи сара иаасымхны иганы Хымца далаирҧхозаарын. Уи ус шакәыз сеиҳәеит ауниверситет ҳҭалаанзагьы апарта ианахатәаз аахыс Хьыбла бзиа дызбоз, аха сара сҵыхәала лара насыҧс дызмоуз Ҷына. Ҷына Гәланба ихьз абри изладҳәало иара нахьхьынтә зышьҭкаара

даҿыз абзиабара сара сахь иахьиасыз ауп. Ҷына Гәланба иоуп уажәы агәра сзыргаз Хьыбла, Хымца дҳәаны дышизтәоу ала. О, иҟазам имӷьо ахәра, абзиабара иахәуа агәы ада, Ҟасҭеи. Уи имӷьо ахәра сара сгәы ианылараны иҟазаарын.

Ҟ а с ҭ е и (*даатгыланы*). Ҷына Гәланба уара уаҧхьагьы Хьыбла бзиа дибон ҳәа ауп уцәажәашьала ишеилыскааз. Ус аума?

Р а ш ь. Ааи, Ҟасҭеи.

Ҟ а с ҭ е и. Иара убри ихаҭа иоуп Хьыбла, Хымца дҳәаны дышизтәоугьы агәра узыргаз, ус аума?

Р а ш ь. Ааи, Ҟасҭеи.

Ҟ а с ҭ е и. Дзеиҧшрауаҩу ҳәа иудыруеи Хымца Лагәба? Ауниверситет аҟны мызқәак аҵара ахьеицышәҵоз ала мацара ами дызлоудыруа?

Р а ш ь. Мап, Ҟасҭеи, уии сареи аамҭа кьаҿла аҵара анеицахҵоз такәы ҳаицныҟәахьан, ашьҭахьгьы иареи сареи ҳаиқәшәеит Аҧсны анҭыҵгьы. (*Даатгылоит*).

Ҟ а с ҭ е и. Рашь, уареи сареи ҳамазақәагьы еилало иалагахьеит усгьы. Дзакәытә уаҩуи нас Хымца Лагәба.

Р а ш ь. Аҵара ҳанеицҭаз Хымца сигалон Аҟәа дынхоижьҭеи акыр ҵуаз иаб иашьа Ҵьаҭ Чақала-иҧа ҳәа изышьҭаз иҩныҟа. Уи уаҩы мгәлыҿк иакәын, аха акрызкыз хәҳахәҭҩын. Қырҭтәылантәи ахәҳахәҭцәеи иареи еимадан. Иргылаз аҩнеихагыла хыхьтәи ахагыла быжь-ҿык амоуп.

Ҟ а с ҭ е и. Хәҳахәҭрала убри аиҧш аҩны иргылану?

Р а ш ь. Мап. Уи аҩны иргылеит Амраҭашәарахьтәи Қырҭтәылантәи аҿыцынхацәа Аҧсныҟа раагаразы ҳқыҭақәа рҿы аргыларақәа анымҩаҧыргоз. Усҟан иара акалаҭқәа ҟаиҵон, аха уи даҟәыҵын жәа-ҩык рхыс аргыларақәа акы аҟны аусура далагеит. Иҩны амаҭәахә зегьы убрантәи игеит. Ашьҭахь ахәҳахәҭрахь диасын, малла еиҳагьы иҽеибиҭеит. Иаҳәшьаҧа Хымца ауниверситет дҭыганы ахәҳахәҭрахь диеигеит.

Қырҭҭәылатәи ахәҳахәҭцәа дрылаирхәит. Дицхрааны иеилаарцыруа аҩны Аҟәа изиргылеит.

Ҟ а с ҭ е и. Аншьа ҳәа ацхыраара бзиа дизкашәазаап убама.

Р а ш ь. Ааи, аншьа бзиа дизкашәеит, аха аеҳәшьапҳа бзиа димоуит уи аншьа.

Ҟ а с ҭ е и. Изыцәгьоузеи, аншьеи еҳәшьапҳеи еицбеианы рҽыҟарҵеит.

Р а ш ь (*дааҭгыланы*). Уи еиҧш аншьареи аеҳәшьапҳареи уаҕоу ибааит, Ҟасҭеи.

Ҟ а с ҭ е и. Уи ишҧа?

Р а ш ь. Аҳәа аҧышә мыцқьа ухьнашьыр, уаргьы уаҟьашьуеит.

Ҟ а с ҭ е и. Иеилыскаартә исоумҳәои, Рашь.

Р а ш ь. Бзиарак ала ианшьа дизымныҟәеит Хымца. Џьаҭ Чақала-иҧа иҧҳәыс Лилшьа зынзаск дқәыҧшзан. Аха иара иҟынтәи хшара дылмоузеит. Иара инапаҿы дааигеит, аха уигьы азмырхакәаны иҽыздиҳәалаз ақырҭуа хәҳахәҭцәы арҧыс дааганы Лилшьа цәыбзас длиҭеит. Ахылҵгьы длоуит. Џьаҭ Чақала-иҧа данҧсы илзынхаз лычҟәын заҵәы убри арҧыс ихы аахҵәаны ихагылоуп. Абри аиҧш ауаҩра изныҟәигеит Џьаҭ Чақала-иҧа иаҳәшьапҳа хазына.

Ҟ а с ҭ е и. Еилыскааит, Рашь, зыҟны аус умоу дзакә уаҩы маҳагьоу.

Р а ш ь. Уи мацарагьы акәымзар. Аҧсны анҭыҵ иареи сареи ҳанеиқәшәа, иеибаҳҳәаз атәы уаҳар иџьоумшьарц залшазом, Ҟасҭеи.

Ҟ а с ҭ е и (*дааизҿлымҳаханы*). Нас, нас?

Р а ш ь. Аҧсны анҭыҵ ҳаиқәшәеит ҧхынрак азы, сара путиовкала Боржом ақалақь аҟны сыҧсы анысшьоз. Убри зызбахә уасҳәаз арҧысгьы дицын. Аресторанахь сыргеит. Иҩыза иныҳәаҿа аннаҳкылоз уи иҿапхьа аласба еиҧш димҵаианы димҵақьақьеит: – Сара насыҧны исызыҟалеит, иҳәеит уареи сареи

ҳахьеибадырыз, иҳәеит. Ибзиангьы шәара шәбызшәа сҵеит. Мамзар, уажәы уара уеиҧш иҟоу ауаҩи сареи ҳаиҩызцәахозма, иҳәеит. (*Дааҭгылоит*).

Ҟ а с ҭ е и (*даахыццакны*). Аҭакс уара иҟоуцеи, Рашь?

Р а ш ь. Сара уи иныҳәаҿа аннымскыла сара насыҧ сымоуп, ҳаҧсуа школқәа рҟны қырҭшәала аҵара аныҟарҵа сахьымицыз, сҳәеит, мамзар сбызшәа сацәнарҟьалар алшон. Иҳагымхаанит ҳаҧсуа бызшәа, сҳәан аҵәца зжәит. Ҳандәылҵ, Хымца дгыланы саатқ дысҿаҳәаҵәон, сҩыза иныҳәаҿа аанумкылеит ҳәа.

Ҟ а с ҭ е и (*ибжьы рдуны дамхаччоит*). Ҳа-ҳа-ҳа! Нас абарҭ аҩыцьа Чына Гәланбеи амаҳагьа Хымца Лагәбеи рыгәра угарц угәы иҭоума?

Р а ш ь. Чына Гәланба сиқәгәыҕуеит. Афотоҭыхга сымоуп, иҳәеит. Хымцеи Хьыблеи анеиқәшәо рпатреҭ ҭыхны иузаазгоит, сыгәра умгозар, иҳәеит.

Ҟ а с ҭ е и (*даахәыц-хәыцны*). Ааи, уи агәра угар ҟалоит.

Р а ш ь. Ҟасҭеи, уареи сареи ҳабжьара инхааит ари амаза. Сҩызцәа азәырҩы ааихьеит иахьа сбараҳәа, аха азәгьы иҟны исмырзацт уара иуасҳәақәаз. Исҭахым зыгәра нагзаны исымгац сҩызцәа рыххатәыс рыҭара.

Ҟ а с ҭ е и. Уара уиашоуп, Рашь. Уажәазы абзиала, Рашь, ишыдыдуа қәа ауам. Агәырҩа уҽоумҭацәан. (Иҿынеихоит. Ашә аҟны днеиуаны дааҭгыланы даахынҳәуеит. Длак-ҩакуа иҽааникылоит).

Р а ш ь. Акы уҳәарц уҭахуп, исцәымзакәаны исаҳәа, Ҟасҭеи.

Ҟ а с ҭ е и (*дааҭгыланы Рашь дизыҧшуа*). Рашь, уареи сареи убасҟак ҳаизааигәахеит, уара иуцәыззо мазак соуп ҳәа сыҟам.

Р а ш ь. Ус ауп схаҭагьы сшузыҟоу, Ҟасҭеи. Сҩызцәа зегь раҧхьа усыргылартә ҳаишьцылеит уареи сареи.

Ҟ а с ҭ е и. Саргьы убас сузыҟоуп азы иуцәыззарым, бзиа дызбеит Хьыбла лҩыза Маҵиса Арчын-ҧҳа.

Данстудентызгьы дысгәапхон. Аха уажәык, ауниверситет шәалгара иазкыз ахәылпаз аахыс сгәы дҭымҵәо, схы дҭымҵәо, слызгәаҟуа сынхеит.

Р а ш ь (*дааигәырҕьаны*). Уцарц уандәықәла аамҭазы, Ҟасҭеи, слапықәшәа бзиа адырра снаҭеит сгәы иахәоз акы шсаҳауаз ала.

Ҟ а с ҭ е и. Угәы иахәаша Анцәа иуирхалааит есымша. Угәы ишахәоз здыруан, убри азоуп изуасҳәазгьы. Иацаахыс ацәажәарақәа сымоуп лара лҿы, аха макьаназы «ааигьы» ыҟам, «мапгьы» ыҟам. Уара ухәрагьы аасҿалкит ахәылпаз ҳаиқәшәарц анласҳәа, «Рашь ихәрагьы ааҕьап, Хьыблагьы лгәалаҟазара иҵегьгьы иеиҕьхап» лҳәеит.

Р а ш ь. Сыхәра шеиҕьхахьоу лбеит, иахьа дааны сылбахьеит Маҵиса. (*Даахәыцны.*) Хьыбла лоуп зхабар ыҟам.

Ҟ а с ҭ е и. Хьыбла лхабар хымпада иҟалҵоит, улзыпшыз.

Р а ш ь. Ааи, аха уи агәра цҟьа исзымго сҭаирпшит Ҷына Гәланба. Хьыблагьы саргьы ҳаиқәшәап ма бзиала, мамзаргьы иеeим еиқәшәарала. Ҟасҭеи, арҭ аҩымш жәабжьыс иҟоузеи ҳақалакь аҟны? Саб ақалакь ахьынтәи дхынҳәит илахь еиқәҵаны.

Ҟ а с ҭ е и. Улахь еиҵызхыша ҳәа ҿыцк сымбеит. Иацаахысгьы убара сышзымаац умбои. Еилыхароуп. Агырцәа «Звиади», «Звиади» ҳәа иҳәҳәо амитингқәа ишырҿыц ирҿуп. Џьоукы «чеми миҵа» ҳәа иҟаауеит. Ҳадгьыл ҳамаркырц иаҿуп. Убома, уажәгьы анахьхьи Аконституциа адәаҟынтәи рыбжьы ахьааҩуа.

(*Рҩыцьагьы зырҩуеит. Ҕьал-пал быжьқәак иаарылҟьарылҟьо ираҳауеит «Звиади», «Звиади» ҳәа абжьқәа*).

Р а ш ь (*агәыпжәара иныпшуа*). Бзиарак ахь ҳкылнагом, Ҟасҭеи, ас еипш ақырҭқәеи, агырцәеи, ашәанцәеи Апсны рхымҩапгашьа. Зынза Апсни апсуааи ирхапарц ргәы иҭоуп Сталини Бериеи Қырҭтәылантәи арахь ииааганы индырхази есымша аҭып баракәа рыҭаны Қарҭынтәи иаарышьҭуа ауааи.

Ҟ а с ҭ е и. Угәы кахар ҳәа сшәан иуасымҳәеит, Рашь, мамзар аеа лымҳаҭаскәак уҳәан-сҳәанны иааҩуеит.

Р а ш ь (*иҵегьгьы ихы дааҩаханы Ҟасҭеи днеизыпшуеит*). Уи закәтәуи?

Ҟ а с ҭ е и. Ирҳәоит мазала Қырҭтәылантәи абҵьар ааганы агырцәеи ақырҭцәеи реиланхарҭақәа рҟны аҵәахра иаҿуп ҳәа. Ус анакәха, ргәы иҭоу здырхуада?

Р а ш ь (*игәахы ааиҟәыҷҷаны, иарҕьанап астол иныҟәкшо*). Уи бзиарак ишазҳәам ҩашьазом, аха ҳара ҳапсуааyп, аҕа иҿапхьа ҳхы лаҳарҟәуам!

Ҟ а с ҭ е и. Агәра згомызт исаҳауаз аеакгьы, аха ааигәа сыла иабеит. Ҳнаука-ҭҵааратә институт аҟны хыпхьазара рацәала Қарҭынтәи иаарышьҭыз, ақырҭуа нбанқәа змоу аҩыга амашьынкақәа гылоуп.

Р а ш ь. Урҭ змаанои?

Ҟ а с ҭ е и. Ҳара ҳҟны аусеилыргарақәа зегьы қырҭбызшәала рымҩапгарақәа ҟаларц азы.

Р а ш ь (*ибжьы изааныымкыло*). Апсыуа заҵәыкгьы ипсы ҭаны ҳабз ҳахәлапҟамхароуп!

Ҟ а с ҭ е и. Шәарҭас иумкын, Рашь, Анцәа ҳзынирио аабап. Угәабзиара ауп уажә азы узышьҭалаша.

Р а ш ь. Сшәарцгьы сыҟазам, Ҟасҭеи. Апсни апсуааи шәарҭарак ҳанҭагыла, ҳхы ақәахҭцозар акәхап.

Ҟ а с ҭ е и. Ахақәҵараҟны ҳаннеи, зхы пхьазкыз апсуа ҳара дҳаҕоуп. Ацәгьарахь ҳамхәыцып, Рашь, абзиарақәа Анцәа иҟаиҵааит. Абзиараз, Рашь! (*Дцоит*).

А х ә б а т ә и а с а х ь а

Хьыблараа руадақәа рааигәара амҩаду аҟны длеи-ҩеиуа дгылоуп Хымца. Азәы дшизыпшу мҩашьо иниас-ааиасуа зегьы илапш рхигоит.

Х ы м ц а. Рашь инысҵаз ахәра имжьыжьку абзиахарахь ахы архоу здыруандаз. Исырбеит сара

Хымца сзакәу, Рашь иеиԥш иҟоу рзыҳәаны сыла аԥыцьгьы шымҵысуа. Дашшырҳәагьы сшәаны сԥаҵа ахәыцкгьы мҵысзеит. Амилициа, апрокуратура, асуд дарбану иаахәаны имамыз саншьа Џьаҭ Чаҟала-иԥа. Урҭ зегьы иахьа сара истәуп. Аԥсны амчратә еиҿкаараҟәа зегьы Қарҭынтәи иаашьҭу роуп. Саншьа ила урҭ здырхьан. Уажәы акәзар, ани саншьа иԥҳәыс Қарҭтәи сҩызеи сареи хҵәыбза, дахьсыхәарҭахаз ҟалеит. Уи ауаҩ уахьынтәи иаарышьҭуа зегьы рҟны аимадара иԥшаауеит. Уи дызмадоу зегьы саргьы срымадоуп. Нас сзыцәшәозеи?

Х ь ы б л а (*луада даадәылҵны амҩаду даангылоит. Амҩасцәа даарылылбаауеит игылаиы иԥшу Хымца, иаалцәымыҕхангьы дҵаауеит*). Ара уабаанагеи, Хымца, уззыԥшыда?

Х ы м ц а (*дааскьаны дналҿагылоит*). Сара сыззыԥшу бара боуп.

(*Убри аамҭазы рааигәа даaихьеит Ҟасҭеи. Дара анибалак, насҭха агәашьа иенавакны даагылоит*).

Х ь ы б л а (*лылахь ааиҟәҵаны*). Усзыԥшырц сара усмыргәыҕзеит.

Х ы м ц а. Аха сара схы сыргәыҕит.

Х ь ы б л а (*днеивсырц лҿынахо*). Башаза ухы ургәыҕит, уахьаҟәгәыҕуа аеаџьара уца!

Х ы м ц а (*лмахәар нҭарсны иаанкыланы*). Абраҟа сахысны џьаргьы сцазом. Уаҳа мҩа сымазам, бара бахь ада.

Х ь ы б л а. Усԥырҵ! Амҩа сыҭ!

(*Иааибархханы аамҭазы аҷах ҳәа афотоаппарат абжьы гоит. Ианаахьаԥшлак, Цына шиакәу рбоит. Рҩыџьагьы рнапҟәа аауибашьҭны, иаарызџьа-шьатәшәа, иааивагыланы Цына изыԥшуеит. Цына ифотоаппарат еиҭеиҟәикшоит. Нас, дычча-ччо дара рахь иҿынеихоит*).

Ц ы н а (*дара ирҳәарызеишь ҳәа дымԥшзакәаны*). Рацәа шәеидызбалеит. Сшәыҟәныҳәоит! (*Иеаар-гызмалны.*) Шәеихаччо шәахьеидызбалаз сеигәырҕьоит, шәызҭаху ауаҩы иаҳасаб ала.

Х ь ы б л а. Ҳара ҳаицзам, ҳагьеидумбалазеит. Машәыршәа ҳаиҿаҳаит.

(*Хымца еиҭах лмахәар нҭарсны иааникылоит*).

Х ы м ц а. Машәырла ҳаиҟәшәара сыздыруам, аха бара бҟны исымоу аҳәатәы сҳәароуп. Шаҳаҭысгьы дыҟазааит Цына Гәланба.

Х ь ы б л а (*иажәа дазымзырҩзакәаны лмахәар импыҵжәо*). Усԥырцҟьа, агьангьаш, сымҩахь сдәыҟәҵа! (*Лмахәар импыҵжәаны, днеиԥырҟьоит, дыццакынгьы дцоит*).

Ц ы н а (*дрымбо дцаанза длышьклаԥшуа. Нас Хымца иахь дааскьо ифотоаппарат нарҳәы-аарҳәуа дахәаԥшуеит*). Сгәыхәтәы сахьугзеит! (*«Мм-баа» ҳәа днагәзны ихәда инхишьуеит*).

Х ы м ц а (*игәы алаҟазамкәаны*). Угәахәтәы уахьнагзартә еиԥш иузыҟанаҵазеи уи узҿыгәҳәааны игәыдукыло?

Ц ы н а. Оо, уаргьы саргьы хҕәахәтәы ҳахьнагзоит. Рашь дсыргәыҕхьан Хьыблеи уареи еиҟәшаҳаҭрала шәшеиҟәшәало азы аҭыхымҭа изназгарц. Убри ала Хьыбла лыгәра имго дҟасҵарц.

Х ы м ц а (*игәалаҟазаара аабзиахашәа*). Цына сгәыраз, уара узыҳәан аусурҭа ҭыԥ хиоуп афотоҭыхырҭаҟны. Уажәрааза исыздырамызт ушпатреҭҭыхыҩ ҟазаз.

Ц ы н а. Уххь сцааит, Хымца, уҟәаҟәра згааит. (*Дыццакны дындәыҟәло*). Сара сцеит Рашь «иргәырҕьара». Сфотоаппарат аамҭацк ала ауп афото шыҟанаҵо.

Х ы м ц а. Уаагыли, мшәан, узҿу закәызеи? Лареи сареи ҳшеибархҳоз иҭухыз афото Рашь дзыргәырҕьа-ҵәҟьо аупеи?

Ҷ ы н а (*даатәгыланы*). Шәааигәазаны шәанааивагылазтәи сҭыхымҭагьы ыҟоуп. (*Рсыҵьагьы ааибаргәыргьаны иааигәыдибаҳәҳәалоит*).

Х ы м ц а (*ианааиуибашьҭлак*). Аамҭацк ала иҭухыз афотоқәа сара исумҭазои?

Ҷ ы н а (*ифотоаппарат аус ааруны фоток аатиршәоит*). Аа, усҭ! Абри умаз уажәазы. (*Инаимҟәыҵеигәоит Хьыблеи иареи шеибархҳоз иҭихыз апатреҭ*).

Ҷ ы н а (*дыццакны иҿынахо*). Сара сцеит. Ақәҿиара санашьа.

(*Хымца иқәҿымҭзакәаны днаишьклапшуеит, дшынаскьаз анибалак, апатреҭ днахәапшны, иқьышә аарҵәины, амсаду азыварахь иршәны, иаргьы дыццакны, амсасцәа днарылагыланы дцоит.*

Ҟасҭеи ашьаҟа дсавцны, Хымца икаижьыз апатреҭ шьҭыхны днахәапшны иҵьыба инҭеиҵоит.

Ҷына дыццакы-цаакуа дышнеиуа даамсахыҵны, Рашьраа руада ашә днас-насны дысналоит, Рашь иҵәарҭа дахьылатәонтәи дсаҵҟьашәа дсагылоит).

Ҷ ы н а (*игәалаҟазаара бзиазоуп*). Утәаз, мшәан, Рашь, ушҧагылои. Иахьа усыргәамҵырц сгәы иҭазамызт, аха…

Р а ш ь (*абгьааҳәа*). Иҿыцу акыр ҟалама? Агырцәа рмитингқәа рхабарк иахьала исмаҳацт. Саби сани аусурахьынтәи иаанза сзызцаарыда ҳәа сыҧшуп. Уара ибзианы усзааит, жәабжьс исзааугазеи?

Ҷ ы н а. Иабоуҭаху, Рашь бзиа, урҭ агыркәа, рҭахызаргьы ишыҳәҳәац «Звиади», «Звиади» ҳәа иҳәҳәалааит. Уара угәабзиароуп аус злоу.

Р а ш ь. Хар сымазам. Иахьарнахыс ақалакь ахь сныҟәарцгьы збаны сыҟоуп.

Ҷ ы н а (*иеааргызмалны*). Хьыбла лхабар умбацт?

Р а ш ь (*илахь ааиқәҵаны*). Мап! Уара иумҳәеи Хымца дицныҟәоит ҳәа? Сара саха лмоуцзар акәхап.

Ҷ ы н а (*дааигәыргьаны*). Уара уиашазар ҟалап, уиашоуп хымҧада! Сара узықәсыргәыгыз насыгзеит. (*Иҵьыба дынҭалоит*).

Р а ш ь (*игәы нҭыҧсааны, Ҷына инапы дшахәапшуаз, иааҭигаз апатреҭ шааибазҵәҟьа иааимҧаауа*). Арҭ дара роума?

Ҷ ы н а (*иажәа дахыццакуа).* Ааи, ари иахьатәи ҭыхроуп, абыржәааигәа иҭысхыз ауп. Рнапқәа еибаркны ақалакь иалоуп, уара учымазара агәхьаа зкыда?!

Р а ш ь (*Хымцеи Хьыблеи еидгыланы рпатреҭ иикыз такәы данахәапш, инапқәа ҵыс-ҵысуа иҵьыба инҭаҵо). Ҷына сгәыраз, сара агәра згеит уара сара сзын угәы ҭыгьгьа ушыҟоу. (Инапқәа ишьҭахь иҟаҵаны, ихы иқәыжь длеисеиуа.*) Сгәаҵан гәыҭра хәҷык исзынханы иҟазгьы уажәшьҭа иныҵаба ицеит. Сҿаҳәаны сызмаз аҳәагәыжь ахьыҧуртлаз азын, гәык-ҧсык ала угәра згоит. Сыҧсы ҭанаҵгьы сгәыгырҭақәа уруазәкуп. Иуцәыззом, Хьыбла лыбзиабара сгәы ҿнакааит арҭ асымышгьы. Ласы-лассы сбара дааилоит ҳәа сышгәыгуаз, лара сызхәыз дивагылазаарын. Уара уиашазаап сҳәо сҟалеит уахынлагьы дицны дызбақәахьеит ҳәа исоуҳәаз аҟынгьы.

Ҷ ы н а (*Рашь дышиқәшаҳаҭу аанарго, инацәа рхахо*). Уажәы абри апатреҭ анҭысхуазгьы рнапқәа еидҷабланы иеибаркын. Санырба иааиубашьҭит.

(*Аҩнашә асбыжь гоит. Дыццакны даасналоит Ҟасҭеи*).

Р а ш ь (*агәыпшаара ибжьы ианыпшуа днеиҧыххыланы дааигәыдыҳәҳәало*). Ссыза гәакьа Ҟасҭеи, сара агәлымса, уара уеиҧш иҟоу иссызара саҧсам.

Ҟ а с ҭ е и (*Рашь дааимҵны, цәымҕрала Ҷына дихәапшуа*). Рашь ихьзеи умҳәои, Ҷына?

Ҷ ы н а (*иеырҟасазаны*). Изҳәаны изтәаз дкалыжьит!

Р а ш ь. Ааи, Ҟасҭеи, сгәы сажьозаарын, даеакала иаҳҳәозар, Хьыбла сылжьозаарын. Уи сара исызгәаҭомызт сахьыгәлымсыз азыҳәан.

Ҟ а с ҭ е и (*иаҳаз агәрамгара иныҧшуа*). Ус шакәу агәра злоуиргазеи Ҷына?

Р а ш ь. Ҷына уара уеиҧшҵәҟьа дгәыразуп сара сзын, есқьынагьы игәалашәоит ауниверситет ҳанеицҭалазтәи

ҳаиҩызара. Уи иҭахымхеит Хьыбла хыҭҧшшас сышлымаз саанхарц.

Ҟ а с ҭ е и (*Рашь иажәа днаҧыҩланы*). Излашьақәирҕәҕәозеи ари уҩыза бзиа Хьыбла ушылыҧсахыз?

Р а ш ь (*иҵьыба иааҭыганы*). Ари умбои, Ҟасҭеи, Хымцеи лареи еивагыланы рпатреҭ ахьҭихыз иахьа. (*Ҟасҭеи иахь инаирххоит апатреҭ*).

Ҷ ы н а. Умбои, заҟа Хымца дизааигәаны дгылоу, лыблақәа урхыҧшыли, абзиабара рхыҳәҳәыла иҟоуп.

Ҟ а сҭ е и (*ибжьы изнымкыло иҵәдуцәаханы*). Ҷына Гәланба, улақәа аахтны цқьа сылақәа урхыҧшылеи, иуҳәо ҵабыргызар збашт.

Ҷ ы н а. Сара сабоуҭаху, зыгәра гатәу апатреҭ ауп. Уи ауп аиаша Рашь иазҳәаз.

Ҟ а с ҭ е и (*иҵьыба иааҭҧааны Хымца икаиршәыз апатреҭ неиҿеикуеит*). Ари закәи, Ҷына, абригьы Рашь иику апатреҭгьы иахьа ҳақалакь Аҭынчра амҩаду аҟны еицҭухыз ракәзами?

Ҷ ы н а (*днацыҵҟьаны*). Ари уара иузҭада? (Димҵасны импыҵижәарц иалагамҭазы, Рашь иааимҟәыҵҧааны днахәаҧшуеит).

Р а ш ь (*апатреҭқәа аҩбагьы еидкыланы дрыхәаҧшуа*). Исзеилкааyам, Ҟасҭеи, иеилыскаартә исаҳәа, руак аҟны Хымцеи Хьыблеи еиҿыгәҳәаауа иеидгылоуп, егьи аҟны ишеибамбаша ала иеиҿагылоуп.

Ҟ а с ҭ е и. Арҭ аҩбагьы Ҷына ианҭихуаз сара рааигәа сыҟан, сахьырбарҭамыз ҭыҧк аҟны сгыланы сырзыҧшуан. Раҧхьа Ҷына иҭихыз амни ауп – димышьҭырц, мчыла дникыларц дахьаҿу. Ҷына мазала дара шҭихуаз ангәарҭа ирзымбатәбараханы, аисра иаҟәыҵны ииааҭгыланы рнапқәагьы нарываҧсаны Ҷына ианынеизыҧш иҭихыз ауп егьи.

Р а ш ь (*изымбатәбараханы*). Ишҧаа? Ҷына, ус аума?

Ҟ а с ҭ е и (*Ҷына ацәажәаха имҭакәаны*). Уи избаз ауп, аха усҟан, исаҳазгьы џьашьатәуп, Хымца, уаргьы саргьы ҳҕәахәтәы ҳахьнагзоит, иҳәеит Ҷына. Рашь дсыргәыҕхьан

Хьыблеи уареи шәеиқәшәара зныҧшуа аҭыхымҭа изназгарц, иҳәеит, убри насыгзеит, иҳәан, реиҿагылара аантәи рпатреҭ уахь иҭаны, егьи иманы арахь деихеит. Хымца ииҭаз апатреҭ игәамҧхакәаны икажьны данца ашьҭахь, сара ишьҭыхны арахь сыццакит Ҷына уара уҿы дшыҟоу сихьзарацы. (*Ҷына иахь, ибжьы изнымкыло.*) Ус аума? (*Ҷына ддәылҟьарц ашәахь иҿынеихоит, Рашь дихьзаны ишьҭахь ала ихәдацәа ааникылоит*).

Р а ш ь (*Ҷына даархынҳәны, даарҳәны иаҧхьаҟа дниаганы*). Иҳәа уласны, иарбан хәшәу Хымца иуиржәыз?

Ҷ ы н а (*Рашь иблақәа дырхымҧшлазо*). Мап, мап, Хымца акгьы ихаразам. Акгьы уасҳәараны сыҟазам.

Р а ш ь (*иҟәынҳәалаз иарма напгьы аауышьҭны, иарҕьанапала Ҷына ихәламшәа ҵикааyеит*). Иҳәа, ацәгьахәыцҩы, ишәзеилоузеи Хымцеи уареи?

Ҷ ы н а (*аарла дцәажәо*). Акымзаракы. Ҳаигәылацәоуп ауп.

Ҟ а с ҭ е и (*илақәа рыцәгьаны Ҷына иблақәа дырхыҧшыло*). «Уаргьы саргьы ҳҕәахәтәы ҳахьнагзоит!» – ҳәа Хымца иоуҳәаз иаанагои?

Ҷ ы н а (*аарла дцәажәо*). Акагьы!

Ҟ а с ҭ е и. Иҳәа, уара ала аҧынҵа икылҟьаз! (*Рашь, Ҷына ихәламшәа иҧсы изҭымкаауа ирҕәҕәоит*).

Ҷ ы н а (*аарла ираҳартә еиҧш*). Соушәышьҭ, исҳәоит зегьы! (*Рашь Ҷына ихәламшәа аaушьҭны ижәҩахыр данкны даагылоит*).

Ҟ а с ҭ е и (*иҭаҷкәым иҿакуа*). Уццакы, сҳәеит!

Ҷ ы н а (*иҧсы аниоу*). Хымцеи Рашьи шәеиҧш, саргьы бзиа дызбон Хьыбла ашкол ҳанҭаз, школк аҟны аҵара еицаҳҵон. Ауниверситет ҳанҭала, Рашь уахь лыбзиабара цеит. Уиала ҕас уҟасҵеит, усцәымыҕхеит. Хымца бзиа дшибоз анеилыскаа, сшьа кәапеила истарц сызбеит уцәымҕразы, Хьыбла лыбзиабара акәаҳаразы. Уи азы схы дасырхәеит Хымца. Хьыбла агәра лсыргахьеит уара Рашьи уаби шәышҕьычцәоу

ала. Сара Хымца ишьа зуит, иара аусурҭа аҭыԥ сзиԥшааит.

Ҟ а с ҭ е и. Рашь ихәра ухы иархәаны Хьыбла лынасыԥ укәаҳарц уаҿын акәу? (*Иҭачкәым Цына иқьышә инықәикуеит*).

Р а ш ь. Уиҟәаҵ, Ҟасҭеи, доуҳашьҭып ари усгьы ԥсыхьшәашәак диаԥсуам, дцааит ихы ахьынахо. (*Ижәԥа данкны, дырблаҟьаны аԥнашә дындәылижьуеит. Ҟасҭеии Рашьи еиҿаԥшуа иааҭгылоит.*

Аҟалақь акәакьқәа руак аҟны имԥаԥысуа агырқәа рмитинг аҟынтәи иааԥуеит «Звиади», «Звиади» ҳәа быжьқәак).

Аԥарда леиуеит.

АԤБАТӘИ АҚӘГЫЛАРА

А ф б а т ә и а с а х ь а

Аҳаирпланқәа икарыжьуа абомбақәа ахыт-ҟәацуа Аҟәа амшын аԥшаҳәаахьынтәи абжьқәа ааԥуеит. Ацҳа ҟаԥшь акәша-мыкәша ахысбыжьқәа еиқәтәазом. Басла азиас анырцәгьы-аарцәгьы ауаа еилаԥеиласуеит. Наҟгьы-ааҟгьы аԥсыҭбарақәа ыҟоуп. Ашьҭых-гақәа рыла аԥсцәеи ахәцәеи ахьышьҭырхуа убарҭоуп. Аарцә аԥсуаа ашәақьқәеи алабақәеи ркуп, нырцә ақырҭцәа автоматқәа ркуп. Ҟасҭеи Рашь дахьынеихьыԥшуа, инцәыԥакшәа ибжьы иқәырга-иқәырго дишьҭалоит.

Р а ш ь (аҳәынҵәа даганы дахьнеиуаз, азәы шиқәҿиҭуаз аниаҳа, даангыланы ишьҭахьҟа дхьаԥшуа). Уарбану сыхьз зҳәо?

Ҟ а с ҭ е и (дхыԥхыԥуа дааидгыло). Ҟасҭеи соуп, уарманап удҳәаламызҭгьы усыздыруамызт, арсҟак

аҳәынҵәа уазыргазеи, насгьы абџьар умазамеи? Сара ма ашәарыцага ашәақь скуп.

Р а ш ь. Атанк рцәаагеит, уи абџьар ғәғәоуп, аиқәыршәара ҳаҿуп. Аныҟәцаԥ ицхыраԥ соуп сара. Аҳәынҵәа-азынҵәа ҳәа акгьы ҳала иабо ҳаҟам. Абылтәы ԥшааны иаазгоит, абар иахьыску. Аԥсуаа ҳғәыԥқәа руак атанк азы аснариад мачымкәаны ақәылацәа ирымырхит. Сыццакуеит, унсыжьроуп уажәазы.

Ҟ а с ҭ е и. Ихәу унапы уахылаԥш, Рашь, ишакәым иуцәкыдымҟьааит.

Р а ш ь. Снапы ихәу зынзаск исхадырштит арҭ ақәылацәа. Амԥахь игылаз ҳар тҟәаны иргеит, Аҟәанза иааит ԥықәслара ғәғәак рмоузакәаны. Абраҟа ауп ҳара ҳатәқәа аҿагылара ғәғәа ахьыҟарцаз, аха абџьарла ҳаиқәшәам, дара ирымпыԥаҳҳыроуп ҳазларабашьыша абџьар.

Ҟ а с ҭ е и. Ҳаԥсуаа аизԥԥра иаҿуп, аха рыцҳарас иҟалаз умбои.

Р а ш ь (*дындәықәлахьан, аха даангыло*). Изакәи уи зуҳәа?

Ҟ а с ҭ е и (*игәахы ишыԥахх-ыԥаххуа мԥашьо*). Аҭыԥантәи агырқәеи ашәанқәеи ашәҭқәа кны ақәылаԥцәа ртанккәа ирԥылеит, иахьықәынхо ҳадгьылгьы ҳаргьы иҳадымгылеит.

Р а ш ь. Ала ажьы ала иафом рымҳәои, ега умҳәан урҭ ақырҭқәа ҳәа ишьоуп.

Ҟ а с ҭ е и. Аха рабацәа Сталини Бериеи арахь ианаарга аахыс ҳаҭыр ду рықәаҳҵон, абас иаҳҿагылап ҳәагьы сгәы иаанагомызт.

Р а ш ь. Егьаурым, Ҟасҭеи, ҳара иаҳҿагылаз, ишихәҭоу ҳаиҿагылоит. Бзиала ҳаибабааит, Ҟасҭеи. (*Дыццакны дцоит*).

Аԥарда леиуеит.

Абыжьбатәи асахьа

Хԥаӄа ҭабиа рҿышәҭақәа убоит ана-ара. Урҭ зны-зынла аибашьцәа ишынарҭыцуа-ишынар-ҭало убарҭоуп. Ҭабиак азааигәара рыхқәа ларӄәны итәоуп Хьыблеи Маҵисеи. Ахәра ҿаҳәагақәеи ахәшәқәеи зҭоу рарҭмаӄқәа рыхәдақәа ирыхшьуп.

М а ҵ и с а (*лхы даагаханы*). Хьыбла, уиаӄара бымгәырҩан, иԥсы ҭаны дыӄазар, бахьыӄазаалакгьы биԥшааауеит.

Х ь ы б л а (*рацәак лхы шьҭымхзакәаны*). Дыздырит, Маҵиса, зызбахә цәырыбгаз. Аха уажәыцәӄьа сзызхәыцуа арҭ агымштәи ажәыларааан иҳацәҭахази ҕәҕәала ихәны ахәшәтәырҭахь иаагази роуп.

М а ҵ и с а. Убриаӄара ҕәҕәала ихәызгьы азәы дгызыгызуа, дыкьуа ҳәа смаҳаит. Иаарылазозеи аԥсуаа рычҡәынцәа!

Х ь ы б л а. Рҿеихарԥсны рхьаацәгьақәа рцәахуан, рыхәра иацәшәеит ҳәа рзырымҳәарц азы.

М а ҵ и с а. Рыблақәа ирхызбаалон ҳацхыраара ишаҳәоз, аха ажәала акгьы рҳәазомызт.

Х ь ы б л а. Ҳаргьы амедеҳәшьара ныӄәааго ҳкалеит, уи ала мышкгьы аҵара шаҳамҵацгьы.

М а ҵ и с а. Уи ҳара, аха ҳаибашьцәа атанккәа ҳаҕацәа ианрымырхлак, мышқәак рыла атанкныӄәцарагьы иагхо-иабзахо рыӄаҵашьагьы рнапаҿы иааргоит.

Х ь ы б л а. Уаҳа ԥсыхәас иӄоузеи, Маҵиса. Ҳара афронтаҿы иӄоу ателевизор абаҳамоу, аха уажәааигәа Москвантәи телевизорла иддырбон рҳәеит, аурыс журналисти Аԥсны ахадеи реиҿцәажәара. Иансаҳа сагьыччеит.

М а ҵ и с а. Иеибырҳәеи, зырҳәа?

Х ь ы б л а. Ажурналист Аԥсны ахада дизҵааит, рҳәеит, атанккәеи, абзарбзанқәеи, аснариадкәеи абашәоуеи ҳәа.

М а ҵ и с а. Нас, нас?

Х ь ы б л а. Амраҭашәаратәи аҳәынҭқарракәа рахьынтәи аибашьраӄны зылҵшәа ҳараку атанккәа Қырҭтәыла иаиуазарц ҳҭахуп, урҭ роур ҳара ирыцәганы иаарҳәны дара ирҿаҳаргылон ҳәа аҭак ӄаиҵазаап. (*Рҩыцьагьы ааибарччоит*).

М а ҵ и с а. Уаҳа рызбахәык баҳахьазар?

Х ь ы б л а (*лхы аалар*ӄ*әшәа*). Изусҭ?

М а ҵ и с а. Бани баби.

Х ь ы б л а. Аӄәа иалҵит, ирулак. Гәдоуҭа ҳауацәақәак рӄны иӄоуп. Ома рхыргеит Аӄәа иалҵаанза. Лассы-лассы инеилозаарын ақырҭуа мпыцахалаҩцәа.

М а ҵ и с а. Сара исаҳаз зынзаск ихлымзаахуп. Ҳгәыла ҷкәын ааигәа ԥҳәыс даазгаз иԥҳәыс лцәа лтәымкәаны дыӄан. Ақырҭуа мпыцахалаҩцәа анҳақәла, лхаҵа еибашьра дцеит. Лара лымала аҩны даанханы дыӄазаарын. Ампыцахалаҩцәа неизаап иҩноу дәылыргарц. Реидарашьҭыхга амашьына ҵаӄа игылан. Зцәа зтәымыз аԥҳәыс данырба, хәмаргас дӄарҵарц иақәыркызаап. Ари адгьыл зтәыда? – ҳәа илазҵааит. «Аԥсуа идгьыл ауп» анылҳәа ҩынтә-хынтә илывахысны еиҭалазҵааит. Лара илҳәац аиаша лҳәон. Уаҳа ажәак аҵлымҵеит. Игәаан, лымгәа рӄьаны ахәыҷы длымырхит. Баҳауоу?

Х ь ы б л а (*лылаҕырзқәа хажжыло).* Уаҳа бымҳәан, Маҵиса, исзычҳауам. (*Рҩыцьагьы рчабрақәа рыла рылаҕырзқәа дрыцқьоит*).

М а ҵ и с а (*леаар*ӄ*асаны*). Хьыбла, Рашь избахә ҳәа акгьы бмаҳацт излазбо ала?

Х ь ы б л а (*лхы даагаханы*). Мап. Атанк амаҵ аураҿы дыӄоуп ҳәа иҳаҳаз ада акгьы сыздырам. (*Лхы аалар*ӄ*әны, дхәыц-хәыцуа.*) Исаҳарцгьы сҭахзам уи итәык.

М а ҵ и с а. Ҷына Гәланба акы иҳәеит ҳәа Рашьи бареи агәеихшәара шәыбжьамлар акәын.

Х ь ы б л а. Ааи, аха уи убас агәра сиргеит Рашь дышҕьычҩу, Рашь иаб иҵыхәала «аҕьыч иԥа» ҳәа

ишишьҭоу. Рашь имԥын сзыҟәмлеит уи нахыс. Ахәра анинылa сицны иуадаҟны снеит ада иара иахь сымнеизеит, дзеилаҳаз акомпотгьы изыҟасымцазеит… Уажәшьҭа назаза ҳаицәыззар акәхап иаргьы саргьы.

М а ц и с а. Ус бымҳәан, Хьыбла. Азәы акы иҳәеит ҳәа иаразнак бгәы ихымшәар акәын Рашь иеиԥш иҟоу арԥыс.

Х ь ы б л а. Саҳәшьа Мацисa. Ибцәыззом агәыхшәара ҳәа акгьы ыҟазам араҟа.

М а ц и с а (*даагәыргьаны*). Рашь бзиа дшыббац дыббоит Хьыбла, ус анакәха, бхәыцра далхзам Рашь, уи сеигәыргьоит сара.

Х ь ы б л а. Изыбцәыззари, Рашь ибзиабара ҭахак снаҭазом. Усгьы ҭабиоуп баргьы саргьы цәарҭас иҳамоу. Сылацәа неиҟәыԥсар, Рашь аибашьра иаңалагаз аены Аҟәа Ацҳа ҟаԥшь аҟнытәи аилаҩеиласраан санынеихьыԥш дшызбаз иарманап ҿаҳәаны, аҳәынҵәа игәыцатата, аха афырхацаратә гәы шизҭаз иныԥшуа саԥхьа даагылоит. Сара уажәы дызбар, ихәда сахьынҳаларашәа сгәы иснаҭоит, аха ус акәымхар ҟалап.

М а ц и с а. Уи иоуп бара афырхацаратә гәы бызҭо ахәцәа ацхыраара рыҭараҟны, ус ами?

Х ь ы б л а. Бара бтәы зынзаск даеакуп, Мацисa, Ҟасҭеи Ардон-иԥеи бареи шәшеизгәыкыз аибашьра шәеиԥнарҟьеит. Уи изхәыцра бара амцәыжәҩақәа бнаҭозароуп.

М а ц и с а. Ааи, аха сара дызбазаргьы, бара Рашь дыббар еиԥш, ихәда ахьынҳалара сылшазом. Сицәыԥхашьоит, лекторс дышҳамаз анаасгәала-шәалак. Бзиа ҳаибабеит, аха ҳаицәыԥхашьон макьана.

Х ь ы б л а. Цқьа шәеишьцылаанза аибашьра шәеиԥнарҟьеит, аха сгәыҕуеит ҳара ҳиааира шәеиҭеибанарбап ҳәа.

М а ц и с а. Аибашьраҟны ҳанаиааилак, Ҟасҭеи дсыԥшаанза Рашьи бареи шәеиқәыршәара сашьҭалоит.

Х ь ы б л а. Ахысрақәа еихсыҕны иҟоуп, аҭабиа ҳанҭаланы ҳныкәиап, лацәааихьшьык ҳзыҟацаргьы аабап.

(*Хьыблагьы Мацисагьы ҩагыланы аҭабиахь рҿынархоит. Убри аамҭазы аҕа ибзарбзан аснариад пжәоит. Аԥеыха ҕәҕәак шлаахаз мҩашьо даахьыдышьшьуеит Мацисa*).

Х ь ы б л а (дылгәыдыҳәҳәаланы днышьҭацо). Саҳәшьа Мацисa! Саҳәшьа Мацисa! (Дцәыуоит).

(*Мацисa лылацәақәа назаза инеиқәылԥсоит. Аибашьцәа аҭабиа иааҭыҵны, ашьҭыхга ааганы Мацисa днанцаны рҿынархоит*).

Аԥарда леиуеит.

А а б а т ә и а с а х ь а

Аҭабиақәа рҿышәҭақәа убарҭоуп. Ар рымаҭәа зшәу аибашьцәа ҭабиак аҟынтәи аеа ҭабиак ахь ишеиҭанаиаауа убоит. Урҭ рахь днеиуеит автомат зыхәда ихшьу, алимонкақәеи агранатақәеи иааикәыршаны изҟәынҳәалоу Ҟасҭеи.

Ҟ а с ҭ е и (*дназыдгыло аруаҩ иахь*). Мшыбзиа, аҩыза!

А р у а ҩ (*даатгыланы*). Бзиа убааит.

Ҟ а с ҭ е и. Шәбаталион аҟны дыҟоуп ҳәа ауп ишыздыруа амедеҳәшьа Хьыбла Хьыкәба?

А р у а ҩ. Дсыԥшаап. Ҳбаталион адҵа иазыԥшуп, ажәылара ҳеахьазыҟахцо амедеҳәшьцәа ҩыџьа ыҟоуп. Деилыскаап рыуа дарбану Хьыбла Хьыкәба.

Ҟ а с ҭ е и (*даахәыцшәа*). Егьи илыжәлоу удыруазар?

А р у а ҩ (*даахәыцны*). Сара ишыздыруа ҳмедеҳәшьцәа азәы Хьыкә-пҳауп, егьи Шьанула-пҳауп ҳәа ауп.

Ҟ а с ҭ е и (*ибжьы аалаҟәханы*). Амедеҳәшьа Маҵиса Арчын-ԥҳа ара дыҟазами?

А р у а ҩ. Дыҟан, ааи, дыҟан Арчын-ԥҳак, уи лышьҭахь иаҳзааз Шьануа-ԥҳа ҳәа сызҿу лоуп.

Ҟ а с ҭ е и (*иеизышьақәымкуа*). Уи Арчын-ԥҳа дабацеи зуҳәа?

А р у а ҩ. Абзарбзан аснариад аԥеыха дашьит.

(*Ҟасҭеи ииуа-ииҳәо дақәымшәо аруаҩ диҿаԥшуеит*).

А р у а ҩ (*дзацәажәо иҟазшьақәа игәамԥхакәаны*). Усзеилкаауам, аҩыза, уԥшшәахәгьы аееиҭанакитеи?

Ҟ а с ҭ е и. Егьаурым, аҩыза, уи сара издыруаз ԥҳәызбан. Дысзыԥшаа Хьыбла Хьыкә-ԥҳа.

А р у а ҩ. Уара узусҭоу ҳәа иласҳәои?

Ҟ а с ҭ е и. Рашь иҟынтәи ауаҩы дыбзааит ҳәа сызлаҳәа.

(*Аруаҩ ҭабиақәак ааимирҟьоит. Аҭабиа дааҭыҵны Ҟасҭеи иахь лҿаалхоит Хьыбла*).

Х ь ы б л а (*днеигәыдхахаланы, аҳәҳәыҳәа инеимаҭәаны дҵәуо*). Ҟасҭеи Ардон-иԥа!

Ҟ а с ҭ е и (*ибжьы ааларҟәны*). Бгәы ԥыбымжәан, Хьыбла, сара иеилыскаахьеит Маҵиса лахьыцәгьа дыштахаз.

Х ь ы б л а. Шәареи ҳареи ҳаишьцәоуп ҳәа ҳзацәажәоз уажәы рнапаҟны ҳаԥсра ааины иҟоума, Ҟасҭеи? Маҵиса исалҳәахьан шәара шәгәаԥхеибашьара атәы.

Ҟ а с ҭ е и. Хьыбла, ҳаԥсра ааины иҟазам урҭ рнапаҿы.

Х ь ы б л а (*дааидҳәаҵаланы*). Сызлоуԥшаазеи, Ҟасҭеи, ыы?

Ҟ а с ҭ е и. Рашьи сареи ласы-лассы ҳаибаԥшаалон, ҳархәҭақәа занааҭла ишеиԥшымызгьы, ҳахьгылақәоугьы такәы ишеицәыхаразгьы. Иеилаҳкаахьан араҟатәи абаталион аҟны шәшыҟаз Маҵиса хәашабгагьы баргьы. Аха аибашьраҟынтәи ҳанааҭышәынтәалозгьы шәыԥшаара ҳзыгәыҕьуамызт Рашь ицәгьақәа иҟам-иным рыла Цына Гәланба бара быҟны ишиҳәахьаз ахьаадыруаз азы. Абар уи зырҵабыргуа.

(*Иҵьыба иааҭыганы илиркуеит Хьыблеи Хымцеи амҩан ианеиԥыла лҽанимпыҵылжәозтәи Цына иҭыхымҭеи уи иштихуаз анырба рҽаарҭынчымҭазтәи иҭыхымҭеи*).

Х ь ы б л а (*иааҵьашьаны*). Цына уа ҳпатреҭқәа ҭихныу?

Ҟ а с ҭ е и. Ааи. Бара Хымца баницәца, арҭ аҭыхымҭақәа рахьтә шәанеиҿыхозтәи Хымца изынижьит, егьи иманы Рашь иахь деихеит, Хымца бицны бныҟәалоит ҳәа агәра иир гарцы. Иара данца, Хымца инкаршәны дцеит. Абарҭқәа зегьы сара избон. Хымца икаижьыз аҭыхымҭа сара ишьҭыхны Рашь иҟны саннеи, Цына егьи аҭыхымҭа Рашь иҭаны Хымцеи бареи шәеицныҟәалошәа, бзиа шәеибабошәа агәра иргахьан.

Х ь ы б л а (*илаҳауа шҵьалшьо лныԥшуа*). Нас Цына дыԥхамшьазеи?

Ҟ а с ҭ е и. Цына аҩсҭаа иеиԥш дылыххит. Урҭ аҭыхымҭақәа рыдагьы иҳаиҳәеит Рашь иабгьы иаргьы ҕьычцәоушәа бара бшижьахьаз.

Х ь ы б л а (лылаҕырзқәа аалҿаҳәҳәны). Сыблақәа хутырц уаҿуп, Ҟасҭеи.

Ҟ а с ҭ е и. Ааи, Рашь цәгьак баҳаназ ииашаз шҵьыбшьаз идырит дыхәны иҩны данаажәга, акомпот изаабгарц дыргәыԥны банца нахыс бхабарк аныҟамла. Убри азын быԥшаара изыгәаҕьзомызт.

Х ь ы б л а. Ҟасҭеи, сара сышжьаз, Цына Гәланба сшиҟаҭәаз, аха уажәшьҭа сылақәа шыхтыз идыруазааит Рашь!

Ҟ а с ҭ е и (*илахь ааиқәҵаны, ихы ааларҟәны*). Ааи, ааи, Хьыбла, уи иасҳәап, аха…

Х ь ы б л а (*Ҟасҭеи иҟазшьақәа лгәамԥхо*). Ҟасҭеи, улахь зеиқәуҵазеи?

К а с ҭ е и (*даақәыӷсычҳаны*). Рашь дхәуп, Хьыбла. (Қьаад еицарсак иҵьыба иааҭганы иналыркуа.) Рашь ибзааиҭиит абри абӷьыц. Саҭалымцарц сызлаҳәа иҳәеит. Хьыбла, сара сыццакуеит, арратә напынҵак сымоуп. Бара ҭынч баԥхьап Рашь иҩыз. (*Дцоит*).

Х ь ы б л а (*абӷьыц ааимхуа, инаишьҭалҳәоит*). Машәыр Анцәа иуқәимцааит, Ҟасҭеи. (*Абӷьыц ааиҵылхуеит*.) Зaҟa имаҷны иҩузеи! (*Лыбжьы рмаҷзаны аԥхьара днaлагоит*):

«Ҳаҭыр зқәу, Хьыбла!

Хә-шықәса дузза аҵара еицаҳҵонаҵы иаҳзеилаз аҳаҭыреиқәҵареи абзиеибабареи абри банаԥхьо аамҭацқәа рзын инҵәараны иҟазаарын. (Даaҭрысуеит. Нас аԥхьара инацылҵоит.) Уи сара исхарам, Џьына Гәланбагьы ега иеишәазаргьы, ицәгьахәыцрақәа акгьы шрылымшаз арии абӷьыц бызҭо Ҟасҭеи ибеиҳәарц иасҳәеит. Уи зхароу сара сызшьапык сымызхыз, аҩбатәи сшьапы абаҩ ҟәыбаса ишьҭазҵаз аибашьроуп. Сара сыԥсы еиқәхеит ауп, сшьапқәа сыцаҟәаланы саанхоит. Бара бҭыԥҳабзиараҿы дбаҭәам зшьапқәа змыхәо ауаҩ ҟәареар. Бгәы сыцәкаҳаны сара сахь ибымаз агәбылра цахьазар, сара еиҳагьы сеигәырӷьоит. Хыхь иқәтәоу Анцәа ду сиҳәоит, бара дбанашьахарц бгәы иақәшәо арԥыс фырхаҵа. Назаза бара ибԥырҵыз Рашь Лоуба!»

(*Хьыбла абӷьыц даԥхьаны данаалга, лхы кны днеиҳәҭҟәыҟәлашәа днатәоит. Пыҭрак ашьҭахь абӷьыц рены, илшәыз ар рымаҭәа аҵьыба инҭаҵаны дҩагылоит, даауалыуашоит, иаарццакны даалеиҩеиуеит*).

Х ь ы б л а (лбжьы ҭымгацәакәаны, аха иаарҿацаны). Иахьарнахыс сара смедеҳәшьазам, сара сеибашьҩуп. Сара ахәшәқәа зҭоу сарҭмаҟ ацынхәрас исҟәнылоит автомат, иаасыкәыршаны исымҕалоит аибашьыгақәа. Сара сшьауҩуп сыԥсадгьыл Аԥсни Рашь Лоуба дызлагылоу суаажәлари рзын!

Аԥарда леиуеит.

Хьыбла лабџьарқәа аҭабиа иҭагаланы дааҩныҵны ахәхәаҳәа азы ахьааиуа акран ахь днеиуеит зык налҿалҭәарц. Илҿалҭәаз азы лчабрала иаалҿалырбон аамҭазы, лыхьз ҳәаны бжьык лаҳауеит.

А б ж ь ы. Хьыбла!

Х ь ы б л а (*даанаԥшы-ааԥшны*). Дызусҭада, мшәан, сықәҿызҭуа? Издыруа бжьушәа исаҳауеит.

А б ж ь ы. Хьыбла, сара соуп, Хымца Лагәба!

Х ь ы б л а (*иаалзымбатәбараханы*). Унан, уаазгазеи, Хымца, ажәыларахь уҟазамзи? Ҳара уахьынтәи ааигәа ҳхынҳәит.

Х ы м ц а. Бааскьа, Хьыбла, ажәыларахьынтәи схынҳәит саргьы. Бымбои сыр-маҭәақәа шыцәашьу? Мгәацәалагьы сҳәазон, аҩра ахьаҭахызгьы сшьамхқәа шыҵарыц иҵарын. Амала, сыжәҩақәа ирықәгылоу аеҵәақәа мҟьашьзеит. (*Ижәҩақәа днарықәԥш-аарықәԥшуеит*).

Х ь ы б л а. Избоит акапитан ичын шумоу, гәымшәа еибашьҩык шуакәугьы агәра згоит. Ара аибашьраҿы уара сара усашьоуп, сара уара суаҳәшьоуп. Уааи аҭабиахь, сҩызцәа аибашьцәеи уареи шәеибасырдыруеит.

Х ы м ц а. Мап, Хьыбла, уахь анеиха сымазам. Сзеиҳабу арота аԥсшьара рыҭаны сааит, Џьына Гәланба цхыраaҩыс дсымоуп. Уи даархылаԥшуеит снеиаанза. Бара ари архәҭаҿ бшыҟаз Џьына иоуп изаҳаз. Ҟасҭеи Ардон-иԥа диқәшәазаап џьара дшымгәыӷуаз. Уи иеиҳәеит бахьыҟаз. Рашь ӷәӷәала дышхәызгьы иеиҳәазаап, Џьына уи ибара дцарц иҭаххазаап, аха Ҟасҭеи димышьҭит, уи ибара иаԥсамзаап. Дшыԥсахҩыз иҩызцәа ианырдыр, алимонка ишьклapҵазаап, аха бымбои, дамгеит, ишьапқәа имнахит аԥсцәеирымга.

Иԥсы ахьеиқәхаз ргәы иалазаап ицеибашьуаз. Бара Хьыбла, ибзымдыруазар брыцҳахон аԥсахәы шьапыда ԥагәа шиакәу Рашь Лоуба.

Х ь ы б л а (*дуалуашо днықәныҵәаашоит*). Мап, иуҳәо мцуп, Хымца, ииашоуп, ишьапқәа имхуп Рашь, аха дыԥсахыӡам!

Х ы м ц а. Уи дшыԥсахәу зласырҵабыргуа сымоуп, аҕа иахь адырраҟәа злаҟаиҵоз абар иахьыҟоу. (*Иҵыба иааҭигоит адырраҭага хәҷы*).

Х ь ы б л а (*илзымбатәбараханы*). Ишԥа? Нас ари уара иузҭада?

Х ы м ц а. Сара Аԥсуара ар рфицаргәрага соуп. Афронт аҿгьы сыҟоуп, ашәарҭадара амаҵзураа рҟынгьы сыцхыраауп, урҭ срымадоуп. Убри азы ауп Рашь иҵьыба иҭыргаз адырраҭага ахьыҟаз снапы зыназаз. Уи хымԥада бара иббарц ахәҭан, иаԥсам ауаәы дшаԥсам бдыруазарц азы.

Х ь ы б ла (*дааццакны дцәажәо*). Сара сеилаԥсеит. Шәыуа дарбану ииашоу сзымдыруа сҟалеит. (*Лылахь лнапы наархашәа.*) Ах, Анцәа ду срыцҳашьа! (*Днеиԥырҟьоит*).

Х ы м ц а (*иналышьҭаҳәо*). Бгәы бҭахәыц, Хьыбла. Рашь дахьыԥсахәу адагьы ишьапқәа имазам. Бара ибаҭәоу икомандауаәу иоуп, аҳәынҭқарратә ускәа рҟны ацхыраара ҟазҵо афицар Хымца Лагәба соуп.

Х ь ы б л а (*даангыланы, аха дхьамԥшзакәаны, лылахь лнапы еиҭанаархашәа*). Ах, Анцәа ду срыцҳашьа! Исықәпапаны сызку аӡҭаа мысхәқәа срылга, суҳәоит. (*Аҭабиа дназааигәахоит.*) Исхуцеит. Исхуцеит, Анцәа ду, аӡҭаа мысхәқәа! Убри азыҳәан исзынужьит акы заҵәык, акы заҵәык сыԥсҭазаара еиқәнархарц азы. (*Ажәаан днаҵаԥшны.*) О, ажәаан гәыкеикеи, уцаҟа аԥсҭҳәа еиқәаракәа зхачу сыԥсадгьыл аиқәырхаразы заҵәык ҳаизынужьит аибашьыга абҵьари сареи. Убриак ауп ԥсеиқәырхагас исзынхаз. (*Данаахьаԥшлак Хымца дхьаԥшкәаԥшуа дахьнеиуа иҵәаара лбоит*).

Аҭабиақәа рзааигәара иеиҵьыԥза, зымахәқәа еиларчы игылоу аҵла амҵан иаазҟьаҟьашәа иҟоу қды саҟәак иқәгылоуп ашашка. Наҟ-ааҟ саҟәа хәыҷқәак ирықәтәаны иадтәалоуп Хьыблеи иаабахьоу аруаәи. Урҭ ашашка иеицыхәмаруеит.

Х ь ы б л а. Егарааны иаҳҳәахьазаргьы уажәы ҳеиззыҟаҵаны ҳтәоу ажәылара Аҟәа аҕа импыҵхра иазҳәахароуп. Уаҳа чҳашьа ҳамам. Аибашьра шцо агәаҭаразы Москвантәи иааны иҟаз чынуаәык иҳәеит, рҳәеит, Гәдоуҭа шәтәанхалацәеит ҳәа. Дагьиашазаргьы ҟалап. Ауаәы ичҳара анхыжжлак, инкылара цәгьоуп. Ҳачҳара хыжжит ҳарҭ аԥсуа еибашьцәагьы ҳ-Аԥсынра иқәынхо ауааԥсырагьы. Ус анакәха хеигзарак ҟамлароуп.

А р у а ә. Ҳеиззыҟахҵо ажәылара Аҟәа аҕа импыҵхра мацара акәымкәаны Аԥсны зегьы ахақәиҭтәра иатәхароуп.

Х ь ы б л а. Аҟәа ҳаннеилак аԥсҭазаара дышԥазыҟалари зыбжа змыхыу, аха зыԥсы ҭоу Рашь Лоуба? Избахә угәалашәо?

А р у а ә. Исгәалашәоит, избахә сабҳәахьеит уи Рашь ҳәа быз҆ҿу. Сгәы иаанагоит уи игәырҕьара ҳәаак аиурым ҳәа.

Х ь ы б л а. Ааи, аха уи абзиабара мап ацәикит. Иаҳәа ҭԥаа игәы даҿагылеит, зегь злазо агәы! Уасырԥхьахьеит абҕьыц хәыҷы исзиәыз.

А р у а ә. Ааи, исгәалашәоит. Аха уи аиԥш аҟаҵара фырхаҵароуп ҳәа исыԥхьазоит. Аибашьраҿы аиааира анаагалак, аиааира ила иахьабо мацара игәы шьҭнахуеит, иԥсҭазаарагьы дазгәырҕьо дҟалар алшоит.

Х ь ы б л а. Излоуҳәо ала сара сихашҭуеит, аха угәы ишԥаанагои, сара дысхашҭру?

А р у а ә. Рашь Лоуба ахшыә змоу арԥысуп сара излазбо ала. Уи бара ахақәиҭра биҭеит. Анасыԥ бзиа

боурц иҭаххеит. Уи иҭахым зшьапқәа зыцрызааз ауаҩыбжа бианасыҧхарц. Иҭахуп еибашьҩык иаҳасаб ала ибхыбго аҵьабаа аиааира ашьҭахь ибықәнаго арҧыс ила абзабаа баҵагыларц.

Х ь ы б л а. Рашь Лоуба дзыҧсахуа ауаҩы сгәы аҵа дҭашәап ҳәа угәы иаанагома, сҩыза гәакьа аруаҩ Наур?

А р у а ҩ Н а у р. Иаҳҳәап, зны абрантәи бнаҧхьаны ибацәажәаз афицар еинаала, аеҵәа хәыҷқәа ықәрыҧхаа зчынқәа ирықәҧсаз. Дызусҭадаз, бымҳәои уи? Излагәасҭаз ала, усҟан даара бгәалаҟазаара бааҧсханы биҧырҟьаны бцеит.

Х ь ы б л а. Уара иабоубарҭахеи уи?

А р у а ҩ Н а у р. Сара снарҧшҩны аҭабиақәа рханы сгылан усҟан. Насгьы… Насгьы сылаҧш есқьынгьы бара ибхуп.

Х ь ы б л а (*даатрысны*). Иаанагозеи, Наур, уи?

А р у а ҩ Н а у р (*длыхәамҧшзакәаны асаара дышьҭаҧшуа*). Сара… Сара бысгәаҧхоит. Аиааира анаагалак ибасҳәарц ауп сгәы иҭоу…

Х ь ы б л а (*даахәмарны*). Анцәа уахьигзааит!

А р у а ҩ Н а у р (*дҩагыланы ибжьы дахыццакуа*). Мап, мап, сыхәмарзом сара. Сара… бзиа бызбоит… (Дыццакны аҭабиахь иҽынеихоит).

Х ь ы б л а (*дҩагыланы ашашкақәа рыҭрахьы иеикәаҧсо инаишьҭалҳәоит*). Наур, иудыруазааит гәык шакәу исымоу. Уи ҭаҧеызар, аҽа гәы ҽыцк шысмоуа!

(*Аруаҩ Наур уаҳа дхьамҧшзакәаны дышцац дцоит. Хьыбла ашашкақәа зҭоу аалгәыдкыланы, лара дызлоу агәыҧ рҭабиахь лҽыналхоит. Уи аамҭазы арота акомандауаҩ иҭыҧу дааҩныцны, аҭабиақәа ихы нарҭакуа ибжьы ааҩуеит акомандауаҩ ицхырааҩ*).

А б ж ь ы. Итәарҭа аҭыҧ ашҟа зегьы дшәыҧхьоит акомандауаҩ. Ажәабжь ҽыц. Арратә маза. Хымҧада ишәаҳарц зыхәҭоу!

(*Абас ҳәо иеиҭаҳәо аҭабиақәа дрылсуеит. Аруаа рҭабиақәа ирҭыцны уахь иццакуеит. Хьыблагьы уахь дааццакуеит. Акомандауаҩ иҭыҧ ҟаҵоуп инарҭбааны. Аҭаларҭагьы иҭбаа-ҭыцә иҵыкка иубарҭоуп. Ахыб зегьы амахә сса бӷьы еҵәала ихҟьоуп. Аибашьцәа зегьы уи иныҵаланы рҽааидхало инатәоит. Хьыблагьы уаҟа ҭыҧк аанылкылоит*).

А р о т а а к о м а н д а у а ҩ (*бӷьыцк дахәаҧшуа дҩагылоит*). Иреиҳазоу акомандаҟаҵараҟынтәи иааҭиуп искыу абӷьыц. Ҵаны уаҩ игәы иахәартә иҟоу акы акәзам. Зызбахә аҳәо аҧсахҩы иоуп. (*Абригьы иҳәеит Хьыбла дҩаҵҟьоит. Лхазы.*) Рашь иакәхарушь? (*Аха нас лхы даиааины деиҭанатәоит.)* Аҧҳәызба еибашьҩы лгәы иҵаххит, дагьҩаҵҟьеит. Ҳәарада, зегьы шәгәы иҵамххыр ауам. Аха аибашьра еибашьроуп, уа азәы дыҧсахҩхоит, аҽазәы дфырхаҵахоит. Аҧсахҩы ҧсадгьыл имазам, афырхаҵа иуаажәлар дыртәуп. Ааигәа уахык аҵх агәазы, абны агәҭаны, аҵьыбаҭаҵа адырраҭага хәыҷы ала ҳаибашьраҭыҧқәа рымаза аӷа иахь ишеиҭеиҳәоз даанкылан уи. (*Хьыбла деиҭанаҵҟьаны, нас ахыгәҳәа днатәоит. Аруаҩ Наур уи длаҧшықәҵаны дышимоу убарҭахоит.*) Аибашьҩы ӷәӷәа иакәызшәа иҽырҩашьаны ар ирылаз, арота командауаҩыс иамаз аҧсыуа ҧсахҩуп иара.

А б ж ь қ ә а. Дзыжәлада?

– Ихьзузеи?

– Дабатәида?

(*Хьыбла лҽылзеиқәымкуа, лыҧсыҧ лыхәлачны, дгылар дзымгыло, дтәар дзымтәо, дшыуазыруа убарҭоуп*).

А р о т а а к о м а н д а у а ҩ. Аибашьцәа рҩныҵҟа аҧсахҩы ихьзи ижәлеи шәымзан ҳәа ҳаҳәоуп Еиҳазоу акомандаҟаҵара аҟынтәи. Аҧсахҩы арота акомандауаҩ, акапитан Хымца Лагәба иоуп. (*Убри ашьҭахь Хьыбла лыҧсы шааиҩылго убарҭоуп, аха гәаӷк дшаршуа*

лныҧшуа дааулауашоит. Арота акомандауаҩ иажәа иацицҵоит.) Хымца Лагәба аҕа иахь иихәоз мацара акәымкәаны аибашьцәа ҳаҩныҵҟагьы ацәгьа-мыцәгьа иршуазаарын. Гәыҳалалрак аҳасабала ар ршьапыматәа аҳәааныруцәынтәи нааз ахьтә иара командауаҩра ззиуаз ирота иазҧырҵәаз хынҩажәа батинка ҭины ахә ыҵхны иҵьыба иҭеиҵазаап.

А б ж ь қ ә а. Уи рбарҭазамыз ир уаа?

– Ҭишьас иҟаиҵазеи?

– Изирхәҳада?

А р о т а а к о м а н д а у а ҩ. Димазаарын цхырааҩык дидкыланы (*абҕьыц днахәаҧшны*) Ҷына ҳәа Гәланбак. Иҩызцәа данырбози данырымбози еиҟаран. Убри иҭаны катерла Адлер дышьҭны иирҭиит аҳәоит абри аибашьцәа зегьы иҳазҩу абҕьыц.

А б ж ь қ ә а. Уигьы дыҧсахҩуп нас.

– Аҧсахра ус аҟынгьы дицхыраахҩызма?

– Дицхыраахҩызу маҵуҩыс димазу?

А р о т а а к о м а н д а у а ҩ (*абҕьыц илаҧш нахганы*). Дыцхыраахҩын уҳәаргьы ауеит, имаҵ иуан уҳәаргьы ауеит. Ажәакала, уигьы дыҧсахҩуп. Аибашьра ҟалаанзагьы Хымца Лагәба Қырҭтәылатәи аҳәынҭқарратә шәарҭадара хеилакы ачын ҳаракқәа дрыдҳәалазаарын, Аҧсны иҟаз-иныз нарҭбааны ианицҳауаз иҩны Ҷына Гәланба иҭаны Қарҭҟа дырзишьҭлозаарын. Абарҭ зегьы иҳәеит ҳара ҳтәқәа дандырҳәацәа.

Абжьқәа. Арҭ реиҧш ега цәгьара иухьазаргьы ҟалоит.

– Цқьа дырҳәацәазар, иҵегьгьы иҳәаргьы ауеит.

– Иҳәахьазаргьы ҟалоит!

(Хьыбла илаҳауа зегьы лзымбатәбараханы, дшанханы дшызырҩуа убарҭоуп).

А р о т а а к о м а н д а у а ҩ. Иҳәеит. Иҳәеит имзакәаны ара ҳаҩныҵҟа иҟаиҵахьаз ацәгьаракәа ртәгьы. (*Ақьаад днахәаҧшуеит.*) Ҳаибашьцәа иаарылҟьоз ҧшыхәҩыкгьы алимонка игәыдицҵахьазаарын, аха иҧсы еиқәхеит, ишьапқәа имнахит.

(*Абри аамҭазы Хьыбла илзымычҳакәаны дныҩныцәааны дҩаҵҟьоит. Аҵыхәаахьшәа итәаз Наургьы иҧсахы шыҧжәо иныҧшуа, иҭаҷкәымқәа раҵәаны дҩагылоит*).

А р у а ҩ Н а у р (*ибжьы неиҵыхны*). Хьыбла Хьыкәҧха, иҳәа уи дызусҭоу, зегьы ирдыруазааит ихьзи ижәлеи!

(*Хьыбла лхы ларҟәны даагылоит*).

А б ж ь қ ә а. Уара иҳәа, аруаҩ, уара ҳаузызырҩуеит.

А р у а ҩ Н а ур. Ааи, уи иҭаирхараны иҟаз, аха зыҧсы еиқәхаз Рашь Лоуба иоуп. Даҟәатәуп. Аибашьра алагамҭазы ауниверситет далгеит. Аибашьра ианалага аамҭақәа рзы атанк амаҵ иуан. Ашьҭахь аҧшыхәҩы бзиа ҳәа акырынтә акьыҧхь аҟны избахә рҳәахьеит. Аҧсахҩы Хымца Лагәба инапала уи дҭаирхарц даҿызаарын Хьыбла дылхыбааны. Рашь Лоубеи ҳара ҳ-Хьыблеи рыбзиеибабара еиҧирҟьарц абри зызбахә ҳәоу Ҷына Гәланба ицхыраарала ацәгьа рыбжьеиҳәахьан аибашьра ҟалаанзагьы. Хьыбла, Хымца Лагәба дылҭахзамызт ианакәзаалакгьы.

А б ж ь қ ә а. Ацәгьаҳәаҩ!

– Ацәгьауҩы!

– Ацәгьахәыцҩы!

А р у а ҩ Н а у р (инапы неиҵыхны). Аҧсахҩы!

(*Убри аамҭазы атревога абжьы гоит. Зегьы гылоит. Аҕа иҳаирплан «уу-уу-уу» амшха ишраҳауа иканажьуа абомбақәа рыҭҟәацбжьқәа гоит. Дук мырҵыкәаны аҳаирплан хланҵы ишҭалаз удырратәы ашьҭыбжь аҿакхоит. Зьемырҵысы игылоу аруаа рзын иеилкаахоит аҧсуаа ишыларышьҭыз*).

А б ж ь қ ә а. Аҕа иҳаирплан хланҵы иҭалеит. (Анапеинҟьара иалагоит).

Аҧарда леиуеит.

А ж ә е и з а т ә и   а с а х ь а

Рашьраа руадақәа. Рашь изку ауадаҟны астол наҟ-ааҟ иадтәалоуп Ҟасҭеии Рашьи. Рашь иҿрынҵаны дызланыҟәо иеихатәы лабақәа наҟ-ааҟ иварақәа рахь рыхқәа аҟәардәқәа ирықәҳәҳәоит, иара ипротезтә шьапқәа иаҧхьаҟа инароуны дтәоуп. Ҟасҭеи дахьыцыркьуа ицирхыраауа илаба ҷрыхә ирхәоу ахы ишьамхы иқәуп.

Ҟ а с ҭ еи (*илаба ҷрыхә аанкыланы адгьыл аҟны инаирсуазшәа, адашьма иныкәкшаны*). Сара исҭахуп ахымхәацәа ҳҳеилак ахантәаҩра уара иаанукыларц, Рашь. Уара ухәрақәа еиҳа иӷәӷәоуп, аибашьра иаруаҩыбжаз еиҳа иеилукаауеит.

Р а ш ь. Мап, Ҟасҭеи, аибашьра иахҟьаны ихымхәа-цәахаз рымаҵ утәуп, рыгха-рыҧха еиҭаҳәалатәуп аиҳабыра-аиҵбыра рахь. Уара уахьыцыркьуада ҧырхага умазам, иулшартә уҟоуп.

Ҟ а с ҭ е и. Ахантәаҩы ҳәа уара иухьыззааит, сара ухаҭыҧуаҩ сакәзааит. Иахьцатәу-иахьаатәу, иҟаҵатәу-иутәу зегьы сара срыдгылоит, уара азеиҧш напхгара ҳауҭалап.

Р а ш ь. Ҟасҭеи, уара лекторсгьы усыман ауниверситет аҟны, арагьы еиҳабык иеиҧш сухәаҧшларц сҭахуп. Исылшо ала уцхыраара сазыхиоуп, ухаҭыҧуаҩра мап ацәыскуам. Аҩнтәи сыбзазарагьы уаҩы даҵашьыцыртә иҟам. Сара усгьы сшыҟоу убоит. Сани саби аибашьра ашьҭахь ршьапы изықәымгылацт, ҳуадақәа дырҳәит ампыҵахалаҩәа Аҟәа рнапаҿы ианыҟаз, азыжәга аҵәыцакгьы ҳзынырмыжьит. Аӷа ицәирҳәыз ҳуадақәа рҟны сани саби рнапы санҧшыло, акгьы сзырмыхәаӡо, суаҩыбжаны стәоуп. Саргьы уаасхылаҧшлап, Ҟасҭеи. Уи ӡбахароуп иахьа ахымхәацәа ҳгәыҧ аилатәараҟны. Уажәшьҭа лассы хдәықәлароуп уахь. Мамзар ҳагхоит.

Акалиаска саныртәаланы сгара ахьуқәшәаз мацарагьы акәымкәаны, амҩа ҳахьықәу аамҭа рацәа аҭаххоит.

Ҟ а с ҭ е и. Иуҳәаз саҳаит, Рашь, сара инымкылоит ахантәаҩра уара ианиуҭахха, ахымхәаҩцәа ҳгәыҧ ақәшаҳаҭханы иҟалозар.

Р а ш ь. Ажәалагала сара иҟасҵарц адҵа сзаарыцҳаит иацы «аруаҩ Наур» ҳәа зыхьызхалаз еибашьҩык иҿала. Уи, аибашьра иаруаҩыбжаз еизигалозаап лассы-лассы, аибашьреи аибашьрашьҭахьтәи абзазареи ирызкны алекҵиақәа дрызрыҧхьалозаап, иара идагьы алекҵиақәа иҳазрыҧхьалаша аибашьра иалахәыз ауаа азыҟаиҵалозаап.

Ҟ а с ҭ е и (*даахәыц-хәыцны*). Лызбахә аҳәара уҿешацәхьоукуа здыруеит, аха Хьыбла Хьыкә-ҧҳа убарҭ иазыҟаиҵо алекҭорцәа дырхыҧхьазаланы лызбахә сеиҳәеит узҿу аруаҩ Наур. Иара дҵарауаҩуп, ар рымаҭәагьы ишәиххьеит. Лареи сареи ҳаицеибашьуан, иҳәеит, лҵарадырреи лҧышәеи азин лырҭоит алекҵиақәа рыҧхьаразы, иҳәеит. Уи алекҵиа анлымоу улзызырҩырц уҭахымхари?

Р а ш ь (*ицхыраагза лабақәа аашьҭҧааны дҩагыланы, урҭ иҿынарынҵаны даагылоит. Ҟасҭеигьы дгылоит*). Мап, мап, уи ҳ-Хьыбла Хьыкә-ҧҳа дахьыҟоу лааигәа снашәымган шәуаазар. Уи сылаҧш лцәысҵәаххьеит, аибашьра исыцәнарзыз сцәеижь аиҧш дысцәызхьеит ларгьы.

Ҟ а с ҭ е и. Аха дузыхынҳәыр?

Р а ш ь. Мап. Уи сара изураны сыҟазам. Сара, Ҟасҭеи, аӷа сшьапқәа сымихит, аха сынамыс изсымымхӡеит. Сара, Хьыбла Хьыкә-ҧҳа лылахь сҷышәырц сҭахзам. Илызшахо лынасыҧ сақәныҳәоит!

А б ж ь ы. Аҧшәма уҟоума, аҧшәма?

Ҟ а с ҭ е и (Рашь дизымҧшзакәаны). Дыҟоуп аҧшәма. Уарбан зыбжьы зыргаз? Умҩахыҵ арахь!

(*Наури Хьыблеи аашналоит. Рашьи Ҟасҭеии ируа-ирхәо иақәымшәо иаашанхоит. Рашь иезынҵаны дгылаз иеихаеынҵагақәа наҟ-ааҟ ихбыкьны рҿынархоит, аизҟәыҿра иалагаз Рашь, Ҟасҭеии Наури наимҵасны дааныркылоит. Хьыбла ашьшьыҳәа астол хәычы ахь днаскьаны илку абҟәыл нықәлыргылоит. Нас шьаҿа-шьаҿала Рашь иахь анаскьара далагоит*).

Х ь ы б л а (*лыбжьы мырдуцәакәаны*). Атама иалху акомпот узаазгеит, Рашь! Атама иалху акомпот узаазгоит ҳәа уаҳәаны абрантәи сымцази?! Аа, иахьаазгаз!.. (*Лнапқәа ихәда инакәыршаны даанылкылоит. Лыкьызкьызбжьы аауеит*).

Р а ш ь (*ичабра иџьыба иааҭыганы лылаҕырзқәа лҿарбо*). Хьыбла, Хьыбла сышәыза, сышәыза гәакьа! Снапы бсыркьысуам. Мамзар, ибкьысыз снацәа ныққкны ихысҵәоит. Ус ауп ишахәҭоу ҳаҧсуа ҭасла. Сара быбзиабара санаҧсазтәи аамҭақәа аибашьра иагеит. Сшыҟоу ббоит. Бшәызара саҳәоит. Шәызас бысзыҟала Ҟасҭеи иеиҧш.

Х ь ы б л а (*илымҳа лееазааигәатәны*). Рашь, сара сзын уара избац Рашь уоуп. Убла аҭаҧшра сазгәышьуеижьҭеи иҵуа удырует. Ҳаибамбара иазгәышьуаз аҵәгьахәыц-шәцәа Анцәа дылбааҧшны уаргьы саргьы ҳалаҧш иаҧыригеит. Уыда ҧсҭазаара сымазам.

(*Ҟасҭеии Наури Рашь илабаеанҵагақәа аариашаны инеидыркуеит. Рашь урҭ иеынарынҵаны даагылоит*).

Р а ш ь. Хьыбла, сара исҳәахьеит бынасыҧ сара сҟны акәымкәаны ибышьашәалоу аеазә иҟны иҟалар, сара сшақәныҳәо.

Х ь ы б л а (*имахәаркәа лнапқәа рыла икны иблақәа дырхыҧшыло*). Рашь, сара сынасыҧ саҧхьа игылоуп, уи уара уоуп. Унапы анхәыз лассы саауеит ҳәа уансыргәыҕыз уаргьы саргьы иеицҳзеиҧшыз насыҧ ссирк ҳалан ҧхызҵас. Иахьа, убасҟантәи ҳанасыҧ ссир ҳшалымҵыц агәра згарц сҭахуп! (*Ихәда лнапқәа хышьны, лыкьызкьызбжьы аашуеит. Ҟасҭеи днаскьаны аҧенџьыр дадгыланы дрзыҧшуеит. Наур дааскьаны астол хәычы азааигәара дгылоуп*).

Н а у р (ажәлар рахь дхьаҳәуеит). Ижәбоит аҵлеи азахәеи реиҧш иузеиҟәымго зееиларҧсны игыло, бзиа иеибабо шәыџьа ауаа. Абзиабара акәаҳара мариамзаап.

А Ҧ А Р Д А.

2003

АМРА ШКӘАКӘА

Х-қәгыларак змоу адрама

Иалоу ауаа:

С и н а ҭ Гәл а н б а
С и м а - иара иҧхәыс
С а ҭ б е и - иара иаб
Ш ь ы д г ә а - иара иан
Б а ҭ а л - иара иҷкәын
Ч а ҳ м а ҭ Ҭарлышба - асҭаршын
С е и л а ҳ - Синаҭ ианшьа
А р а и о н а и ҳ а б ы
А м и л и ц и а
А х ә ы ҭ а ҩ
А м и л и ц и а а о ф и ц а р ц ә а ҩ ы џ ь а
Џ ь а ф а р - аӄарул
Ӄ а р а н б а - зыжәла зыҧсахыз аиҳаб ду
А и ҳ а б ҿ ы ц
Е с ҳ а ӄ - Галаутәи абырг
Е д г ь ы - Мсыгәзыхьтәи абырг
Е у а н П а н т у л и д и - иахгаз аурым
А ҧ ш а ҳ ә а ҿ т ә и а у а а.

АКТӘИ АҚӘГЫЛАРА
А к т ә и а с ц е н а

Саҭбеи иҩнаҭа. Акәасқьеи амаҵурҭеи гылоуп. Саҭбеии иҧшәма Шьыдгәеи ашҭаҿы итәаны еицәажәоит.

С а ҭ б е и (*иҧшәма лахь*). Ауаҩытәыҩса зыгәра иго акы дахьыҧшуазароуп, убри цәымзаҵас иҧхозароуп, имҩагы арлашозароуп хара дцарц азын. Зегь рӄны агәрагара аницәыз, гәаҵәа иґразамшәа дӄалоит, ихгы агәра имго даналагалак, аҧслымз ихшыбаҩ иҭаҧсашәа, дӄәызгаза даанхоит.

Ш ь ы д г ә а. Закәызеи, уара, афилософцәа ҳәа аума џьоукы рызбахә рымҳәалои. Убарҭ реиҧш, исзеилымкаауа акы уалацәажәошәа збоитеи?

С а ҭ б е и. Сызлацәажәо бымбои, ҳқыҭа Мсыгәизыхь ахьышьҭра иқәӄьаны иӄоуп. Ауаа рӄар хены, акгы еилызымцо џьоук реиҧш, иӄәызгаза ауп адәы ишықәу. Зыгәра рго ҳәа акгы иахьыҧшым. Хыхь-хыхьла ишаабо иӄазам.

Ш ь ы д г ә а. Нас иӄоу акәзами, мшәан иаабо?

С а ҭ б е и. Аамҭа ықәшьшьы ицошәа аабоит, аха ауаа цәгьақәа ашҳам зҿыҵыҳәҳәо рҽырмашьцаны иныӄәоит. Урҭ ахәаҷа згәылаланы акакан агәы ҭызфаауа акаканцәа уалҧшны иубараҳа иубазом.

Ш ь ы д г ә а. (дааизгәдушәа). Уара, иахьа цәыкьа уаазцаз абарҭ угәҭыхақәа уҳәарц азы аума?

С а ҭ б е и. Уи сҳәеит ҳәа агәкажьра аҭахзам. Залымдара хәычык ааӄаларагы ҳаб Сталин измыриашо ҳәа акгы зыӄаларым.

Ш ь ы д г ә а. Уареи сареи азалымдара ҳмыхьроуп. Ҳара дҳамоуп ҳқыҭа зегьы аҵеи бзиа ҳәа ирыҧхьазо ҳаҷкәын.

С а ҭ б е и (*даазгәырґьаны*). Уҷкәын Синаҭ дзакәытә ҵеихазеи ҳәа зегьы сыдныҳәалоит. Аха ега бзиа

уҟазаргьы уԥа думырԥагьан, мамзар дуцәызыр ҟалоит рҳәоит.

Ш ь ы д г ә а (*лхаца иихәаз хырԥоыс иҟацаны*). Аҳәсақәа ракәзар, сычҷәкын дшыбзиоу саҳәара ззымгәаӷьуа рацәаԥоуп, умбои, аха исыдныҳәалогьы маҷԥозам.

С а ҭ б е и. Абар иаргьы. (*Синаҭ иеигәышә иԥоыцрышьны ашҭа дааҭалоит*).

Ш ь ы д г ә а. Уихәаԥшишь уҷкәын дкалаза, атариал даԥоызаха дшааура!

С и н а ҭ. Заҟа ԥшра-сахьала ипшну аҟарацәҟьа игәгьы ҭбааyп, ҳауа-ҳтынхагьы уамашәа дыргәаԥхоит дахьгәбылԥоу азын. Аха дҳареҳәацәаргьы сҭахым.

С и н а ҭ (*иаб данизааигәаҳалак иеигәышә нкаршәны*). Саԥхьа уааит, саб, ҳара ҳусураҟны такәы ҳаидхалеит.

С а ҭ б е и. Уара ара уаангылазарц угәы иҭоукит акәу? Аха уи сҳәеит ҳәа, сара исхароугьы рацәоуп. Саб данԥсы ԥыҭрак аԥоны уҟазар сҭаххан ақалақь аҿҭәи уцара уаԥсырҟьеит.

Ш ь ы д г ә а (*лԥоымсаг Саҭбеи иахь инарххашәа*). Ахәыҷы Аҟәа ицара днаԥырҟьаны аигәышә наиуркит. Мацқьа-шьацқьа иаҳаазаз ҳҳәыҷы дышнеиуа аеагеи абаҳаигьы наиуркра уҟоуп.

С а ҭ б е и. «Иуҳәо ацкыс иудыруа еиҳазааит» рымҳәои. Быҷкәын бицәымшәан, ҳара иаҳҳәо ацкыс иара иидыруа еиҳазар ҟалоит.

С и н а ҭ (*инарыбжьагаланы*). Уи усым, сан, сара урҭгьы сылшоит, амч азы ҳашшуам.

С а ҭ б е и. «Амч уаароуп» рҳәоит, уақәымгәыӷцәан.

С и н а ҭ. (*иаб иахь).* Саб, ак соуҳәарц уҭахыушәа збоит, уҳаҿынаԥшыларагьы уԥсахуашәа збоит. Иҿыцу ҳәа акыр ҟалама?

С а ҭ б е и. (*даақәыԥсычҳаны, нас иажәа дназыгәдуханы*). Ҳнапқәа анаҳцеит... (*Илахь неиқәцаны.*) Иаха дыргеит Џьгәанаҭ. Акгьы зхаразамыз

ауаԥоы ддырзырц дыргеит. Ҳқыҭан зегьы иара ҳиқәгәыӷуан...

С и н а ҭ (*иааизцьашьатәханы*). Ишԥа? Ҳпартиачеика амазаныҟәгаԥо Џьгәанаҭ Нанба ддырбаандаԥону?

С а ҭ б е и. (*игәы каҳаны*). Ааи, имаҷԥоума ҳқыҭа иалганы идырзхьоу ауаа заманақәа?

С и н а ҭ (*даахәыц-хәыцны*). Ааи, аха шәара шәнапқәа знышәцаз иарбану, Џьгәанаҭ шәиқәзбану?

С а ҭ б е и. Ус Анцәа иаҳҟәырхыуп, ус ҟаҳцартә еиԥш ицәгьарак ҳаздырзом. Аписар дысҭахны сахьнеиз, иԥоыз анысирба, иара инапгьы шацаԥоыз анызба, саргьы снапы ацазԥоит. Уа иаҳәоит Џьгәанаҭ акгьы шихарам, дышуаԥоыцқьоу.

Аԥарда леиуеит.

А ԥо б а т ә и а с ц е н а

Асҭаршын Чаҳмаҭ Ҭарлышба иусҳәарҭа иеицыԥоналоит Синаҭи Чаҳмаҭи.

Ч а ҳ м а ҭ (*итәарҭа ҭыԥ ахь дымнеизакәаны дааҭгылоит*). Убома, Синаҭ, заҟа уара судгыланы сцәажәоз араион апартиа аиҳабы иҟны. Уи ҳԥоыцьагьы данҳаԥхьоз ҭелла ҳаицәажәараангьы убзиа сҳәеит «дзеиԥшра арԥысузеи амни Гәланба ҳәа зызбахә ҳаҳахьоу арԥыс?» - ҳәа дансазцаа.

С и н а ҭ (*дхәыц-хәыцуа дахьгылоу*). Абзиара узыҟалааит, сара сыбзиарас иудыруазеи, аха ухы абзиараҟынтә сурехәазаап.

Ч а ҳ м а ҭ. Синаҭ Гәланба зегь еиликаауеит, сҳәеит. Абӷьааҳәа иеиликааит шәара шәажәа ҟәышқәагьы ҳәагьы ныбжьасыргылеит, Сталин ипартиа далаҳцоит аниҳәа.

С и н а ҭ. Мшәан, аиҳабы иҿаҟынгьы иасҳәеит сара агәра сызгом уи апартиа Сталин ипартиа ауп ҳәа.

Ч а ҳ м а ҭ. Ааи, аха иара ииҳәаз умаҳаи, «Ленин ипартиа Сталин иеихаиҳаит» иҳәеит.

С и н а ҭ. Исаҳаит.

Ч а ҳ м а ҭ. Нас иудыруаз, ҳпартиачеика амазаныҟәгаҩ, Џьгәанаҭ Нанба Асовет Еидгыла даҕан, ус анакәха ажәлар дҳаҕан. Уи иҭыԥ уара аанкылара уҟәшәеит.

С и н а ҭ. Ауаҩы ега дуҭахызаргьы ухы иуҭар, ухәда дыҟәтәоит, рҳәоит. Убри уацәымшәазои?

Ч а ҳ м а ҭ. Мап сҳәеит сара.

С и н а ҭ (*иаарццакны*). Мап, мап. Уи сара исылшом, избанзар, Џьгәанаҭ Нанба акгьы ихаразамкәаны ддырбаандаҩит, иаарласны дааны иҭыԥ днахагылоит. Ус ауп игәы ишаанаго сабгьы.

Ч а ҳ м а ҭ (*истол днахатәо*). Угәы ԥумжәан, арԥыс. Сталин изакәан иаҿагылаз хир шимбо удыруаз. Иацуха аписар дзыргеи зугәахәуа? Ажәлар раҕа Џьгәанаҭ Нанба дихьчарц ашәҟәы инапы ахьаҵаиҩыз азы ауп, иаргьы дшыгәрагам еилыркааит.

С и н а ҭ. Саб... саб дсымкәкәааны, сара аиачеика амазаныҟәгаҩыс сҟаларцу? Маап!

Ч а ҳ м а ҭ. Уеырҭынч, Синаҭ, сара издыруеит узыргәамцыз. Уааскьаны ара саԥхьа уаатәеи.

С и н а ҭ (*Чаҳмаҭ иаԥхьа астол днадтәалоит*). Сзырҩуеит.

Ч а ҳ м а ҭ (*аҩыра зну бҕьыцк истол амгәа иааҭыганы Синаҭ иаԥхьа иныҟәцо*). Абри уаԥхьеи.

С и н а ҭ (*аҟьаад даԥхьаны данаалга*). Аписар инапы анаҵаиҩуаз сабгьы инапы шаҵаиҩыз сеиҳәахьеит. Насы саб абахҭахь дындәыҟәцаны сара апартиачеика сахагыларцу? Маап!

Ч а ҳ м а ҭ (*иеааргәыбзыҕны*). Синаҭ, уара уарԥыс бзиоуп. Адыр дахьугалак иҟазшьа иԥсахзом рҳәоит. Уеилҟьоуп, уҕәҕәоуп, аиҳабырагьы аиҵбырагьы бзиа урбоит. Ҳҟыҭауаа иаарылҟьо азәы ҳәа урԥхьазоит. Уара уаҳаҭыр деиқәнархеит уаб Саҭбеи, аписар дишьҭамгалакәаны даанрыжьит.

С и н а ҭ. Аписар ииҩыз ашәҟәы саб инапы зниҵаз уара уҟны ишыҟаз сыздырамызт уажәрааанза.

Ч а ҳ м а ҭ. Нас уажәы иумбеи? «Еиҳаб дызмам Анцәа димам» рҳәоит, сара еиҳабыс сахьумоу азын Анцәа уиҳәала.

С и н а ҭ. Ааи, аха саҳаҭыр азы саб дынзыжьыз дарбану, уара уакәу араион аиҳабыра ракәу?

Ч а ҳ м а ҭ. Даргьы саргьы ҳауп. Аха сара сҳәатәы акыр ԥхылнадеит, ари аус аҟны.

С и н а ҭ. Насы иҟасцараны иҟоуи сара?

Ч а ҳ м а ҭ. Уахагылоит апартиачеика. Нас, аколнхара ахантәаҩра. Сеаҿажьны уаб деиқәсырхеит, убри алагьы ухаҭагьы уеиқәсырхеит, уаб дантроцкьистха уаргьы ушызнымхоз еилумкааuеи... Уаахәыци. Агәра зладхаирҵарыз уаб Саҭбеи аписар арҕьажәҩас дышимамыз ала?

С и н а ҭ (*дҩаҵҟьаны*). Уии саби мазак шырзеиламыз ала агәра ганы сыҟоуп сара! Акы иҭахны дахьнеиз ауп инапы ахьаҵаиҩыз.

Ч а ҳ м а ҭ. Уеырҭынч, Синаҭ, уи уара даара агәра угозаргьы, аҳәынҭқараа агәра уздыргом. Макьана сара ара сыҟоуп, ҳқыҭа сеиҳабуп, сҳәатәы акыр ԥхылнадоит. Убрыгь удыруаз...

(*Синаҭ ихы наиқәжьны дцоит*).

Ч а ҳ м а ҭ (*дҩагыланы иааирак згаз азәы иеиԥш иеынхырнаа-аахырнаауа аԥенџьыр ахь днеиуеит, ихаҿы лаша-лашоит, илақәа ырцырцыруа, игәалаҟара шыбзиоу удырратәы инапқәа ҩеиҵихуеит*). Сара сысируп, уара. Ауаа зегьы злаҟам абаҩхатәра ҷыдак Анцәа исылеиҵеит. Сара ссьа кәапеила изласташа акы саҿуп, иагьсықәҿиошәа збоит. «Агәыҕра хароуп,

аҵьал ааигәоуп» рҳәоит, аха сара сгәыӷра ааигәахароуп. Уажәы сыҵәгәыр даҿасыршәит Синаҭ. Иара убри алагьы ианшьа Сеилаҳ иҵыхәа знык ақәыҵьмақәа исызрылакыр, рыц еихысқәа исзырҿаршәыр, нас дызҭарҵәахыша аҳаҧы дара ирыҧшааuан. (*Иааҭгылара ашьҭахь*). Ашьоуразы аамҭа ааины иҟоуп, уи сара исаҩсмыжьроуп. Лыҧха шәымазааит, шәара сышәмаҵуҩуп сыҧсы ҭанаҵы шәарҭ аӷәреи аҟамчи сыркны сҩеыжәызҵаз аҟарлышқәа. Сара сзыҳәан шәмаалықьцәахоит, гәнаҳак ҟашәымҵацшәа шәҟалоит шәара шәымч ала сшьа кәапеила ианысталак, ауаа рзыҳәан шәқәыцьмақәазааит аҭахызар. (*Синаҭ дызлацаз ахь дыҧшуа*). Синаҭ сара сыҵәгәыр дзаҿасыршәыз иара идыррангьы дыҟазам ахаан. Ауаҩ бзиа ҳәа зызбахә рҳәо ианшьа Сеилаҳ Агәыҭба – сара саӷа, ирзразы амц харадцара сзеиқәыреаеар, сахьзырхәуа иҭынхак дҟамларц ауп. Иаҳәшьаҧа Синаҭ Гәланба ҳаҭыргьы иқәуп дагьарҧыс ӷәӷәоуп. Аха уажәшьҭа уи сагьицәшәом, еихагәыжьла дҿаҳәаны дсымоуп. Сеилаҳ Агәыҭба Аҟәа ақалақь ашҟа нхара ҳәа дышцахьоугьы, зны ихала дааyеит, аха еиҳарак иҧшәма ҧҳәысгьы иаргьы рынхамҩа карыжьуам, мызкахьы ҩынтә-хынтә ииаaны рынхара рнапы адыркылоит. Уи арахь иаалара схы иасырхәароуп иара амаҳагьа иҟны сшьа аурaзы. Уи азы еиқәыреаеарак сылымшозар, асҭаршын Чаҳмаҭ Ҭарлышба сакәзам. Иаҳәшьаҧа Синаҭ снацәахы данахасырҵәилак, сзыцәшәода исыхәласырбго Сеилаҳ уаҳа ҭынха ааигәа димазам. Хылҵгьы димоуцт макьана. Уеиха Чаҳмаҭ, ушьа уурц азын!

Аҧарда леиуеит.

Ахҧатәи асцена

Шьыбжьонуп. Саҭбеираа рашҭа. Ашәшьыраҿы дхахо дтәоуп Саҭбеи иҧҳәыс Шьыдгәа. Саҭбеи инапқәа ишьҭахь иҟаҵаны длеиҩеиуеит.

Шьыдгәа (*игьежьуа лдырдха лнапала иаанкыло*). Узмыртәозеи, уара, шьыбжьонҳәа ҧсшьара уаазар, уҧсы ааиҭоукыр, шьыбжьхьа иуфазгьы ааулоумыгзари?

Саҭбеи (*дааҭгыло*). Аамҭа цәгьак ҳҭахеит.

Шьыдгәа. Убыз уацҳа! Иумаҳазои ирҳәо? Бырдыӷә уара уҵкыс деицәазма, ашәахтә анизымшәа, ижәзаҵә ргарц ианалага «Сталин аҵьамыӷәа ҳашҧаҭаиргылеи» ахьааиҿыҵҟьаз, ауха длышьҭагәа дыкны дыргеит.

Саҭбеи. Сара бара боуп изасҳәаз.

Шьыдгәа. Уи сҳәеит ҳәа, азәы иаҳазаргьы ҳаҷкәын иаҳаҭыр уаҵанакып.

Саҭбеи. Ҳаҷкәын илдыршозеи, ашшыҩ дҟамлароуп акәымзар?

Шьыдгәа. Ҳасҭаршын Чаҳмаҭ ҳаҷкәын диҿынҵәааyа бзиа дибоит, «Синаҭ, Синаҭ» ҳәа избахә злам акы иҳәашам данҳаҵәажәо. Уҵәгьаҳәаҩык дҟаларгьы Чаҳмаҭ имаҳакәан ҟаларым, иааиқәигәап.

Саҭбеи. Ааи, аха Чаҳмаҭи ҳареи иҳабжьоу аиӷара атәы бгәалабыршәарц бҭахзамеи.

Шьыдгәа. Уи ихашҭхьеит, ҵьбеит. Сашьа Сеилаҳи иареи акы нарыбжьалазаргьы иҳаҩсқәахьоу рахь иҧхьазатәуп.

Саҭбеи. Ус иҳәама «Сеилаҳ амаҳагьа» ҳәа ихиҵеитеи!

Шьыдгәа (*лдырды нышьҭаҵаны дҩагыло*). Ишҧа? Сашьа амаҳагьа ҳәа ихиҵарцу?

Саҭбеи. «Ихиҵарцу» зыхьзуи ихиҵахьеитеи.

Шьыдгәа. Усҟан сҿы ужәагәон, ҿыбымҭын, уи аҭыҧ иқәаҳҵеит ҳәа, сыжәжьозма, акагьы ҟамлазазшәа сшәырбеитеи?

С а ҭ б е и. Ҳаҷкәын заҵәы Синаҭ иаҳар, дҳазнымкылар ҳәа сшәаны, бара ибцәыззаҟәазгьы рацәоуп.

Ш ь ы д г ә а. (*лхаҵа иахь днаскьо*). Џьбеит, ишԥаҟалаҵәҟьеи?

С а ҭ б е и. Бара бзыцәшәаша акгьы ыҟазам уаҟа. Башьа Сеилаҳ дмаҳагьазам. Ишыбдыруа аиԥш, Чаҳмаҭи Сеилаҳи даара иеиҩызцәа дуҟәан. Чаҳмаҭ ԥҳәыс данига ачара даҟәымшәеит Сеилаҳ. Ашьҭахь, ҭацабараҳәа даннеи, аҭаца лныҳәаҿа анникылоз Чаҳмаҭгьы ларгьы ааԥхьара риҭеит иҩныҟа. Рацәак ихарам сахьынхо, аҽыжәларагьы аҭахзам, шәсызнеи хәылԥазык шәҩыџьагьы, ҳәа реиҳәеит.

Ш ь ы д г ә а. Арҭ зегьы уара иуазҳәаз Сеилаҳ иоума?

С а ҭ б е и. Ааи. Уи ашьҭахь Чаҳмаҭ иԥҳәыс (*Кадифа акәзаап илыхьзугьы*) дкажьны дцарц анылызба, илыцхраашаз ҳәа уаҳа уаҩы данылзымԥшаа, ҽнак дцаны Сеилаҳ иҩны ахьгылаз гәалҭазаап.

Ш ь ы д г ә а. Исзеилкааауам иуҳәо, Кадифа ҳәа узҿу Чаҳмаҭ дицәыбналарц лҭахызҭгьы, дцаны Сеилаҳ иҩны ангәалҭоз лыҩныҟа дымцози?

С а ҭ б е и. Аха усҟан Чаҳмаҭ аҩны дааир ҟалон, днапышьҭалар длыхьзон. Чаҳмаҭ ауаҩ ԥагьа зньк димԥыхьашәар, аҭызшәа ду лылихуан, шьаҿакгьы лзыҟамҵо аҩны днаиртәон.

Ш ь ы д г ә а. Кадифа дзылцәымыӷхазеи Чаҳмаҭ, ауаҩ еиҟәызза замана?

С а ҭ б е и. Сеилаҳ излеиҳәо ала, Чаҳмаҭ дхаҵамзаап, арра даныҟаз атомтә бомбаҟаҵартаҿы машәырла ихаҵара ԥхасҭанатәызаап.

Ш ь ыд г ә а. Унан џьбеит, ус дыҟазар, дызникыларыз, иҽырдагәаны даанҿасрауаз иԥҳәыс данца?

С а ҭ б е и. Ахьымзӷ илыргеит ҳәа иԥхьазеит. Чаҳмаҭ зны аизара шимаз, аҵх ганы ада ишзалымгоз анеилылкаа ауха иҭаацәа анышьҭала избаны илымаз налыгзеит – дыбналеит. Днеит ҵхыбжьон Сеилаҳ иҩны. Лгәы иаанагозаарын уаҟа аҳәсагьы ыҟоуп ҳәа. Ус уаҩ данылымба, лыԥсы Сеилаҳ инапы ианылҵеит, дагьиҳәеит ауха лани лаби рахь димгарц, избанзар, Чаҳмаҭ данааилак длышьҭаланы лани лаби рахь дымцар иуам ҳәа азылыԥхьазеит. Сеилаҳ ешьара лзимур амуит даниҳәа. Дук мырҵыкәаны Чаҳмаҭи игәыла Алиаси Сеилаҳ иҩны инеины дыргыланы дыргеит Кадифа лҭаацәа рахь ҩызара рзиурц азы. Кадифа иҩны дшыҟаз имырзазеит Сеилаҳ, аусҟәа цәгьамхарц азы. Уахьынтә ианыхынҳәы ашарԥазы Кадифа ҽыла дымҩаԥигеит лҭаацәа рахь. Шаанза лаҵгара ицоз азәы ибеит Сеилаҳ Кадифа дшымҩаԥигоз. Уи Чаҳмаҭ илымҳа аҟны инеит. Чаҳмаҭ иакәзар, ихарамыз ахарадҵа Сеилаҳ идиҵеит – «амаҳагьа Сеилаҳ» ҳәа изҳәаны ҕас дышьҭихит.

Ш ь ы д г ә а. Сара исашәымҳәеит ари ажәабжь инарҭбааны. Издыруаз ауха Сеилаҳ дыргыланы дшыргаз заҵәык ауп. Харас иду ҳәа егьсызыдырамызт, уҳәан-сҳәанҟәак рыбжьалан рыгәҟәа еицәыхьшәашәеит рҳәеит, аха башахап сгәахәын хьаас иҟасымҵеит.

С а ҭ б е и. Ҳаҷкәын Синаҭгьы бара ибдыруаз ауп уи атәы ҳәа иидыруаз.

Ш ь ы д г ә а. Амарџьа ҳаҷкәын ак иумырҳан, Чаҳмаҭи иареи еиҿанагалар ауеит.

С а ҭ б е и (*даахәыц-хәыцын*). Чаҳмаҭ ҳаҷкәын абриаҟара ҳаҭыр зиҟәиҵо сыздыруам.

Ш ь ы д г ә а. Ишԥоузымдыруеи? Ҳаҷкәын азәы ишьҭахь дгылазом, ҳҟыҭан зегьы ҳаҭыр иҟәырҵоит, зегьы бзиа дырбоит: иԥшра-исахьа, ихшыҩ, иеилҟьара. Насы Чаҳмаҭ иҭаххазаргьы илшарыма Синаҭ ҳаҭыр иҟәымҵара? Араион ахь акәзар, апартиа аиҳабра адагьы аколнхара ахантәаҩрагьы инапы ианырҵеит. Сикәыхшааит, зегьы еилеигзоит.

С а ҭ б е и. «Дышԥақәнаго уҷкәын ианаршьаз амаҵура!» - ҳәа шаҟаӧы исарҳәахьоузеи. (*Саҭбеи аҵла амҵа дныҵыҵны днаскьо ауаа рахь.*) Исзеилкааум, ҳписар Џьгәанаҭ Нанба акгьы ихаразам ҳәа иаӧыз ашәҟәы дахырҟьаны дҭаркит, саргьы снапы аҵазаӧит уи ашәҟәы, аха ухахьы уџьымшь ыҟоуп ҳәа азәгьы исеимҳәацт.

Ш ь ы д г ә а (*лхаҵа лбжьы наиқәлыргоит*). Уара, уааскьеи арахь. (*Саҭбеи дааскьоит.*) Ҳаҷкәын уажәшьҭа азәы дизаагаргьы ауан, ухантәаӧуп рҳәан, аррахьгьы иԥхьазом. Нас ҳаззыԥшузеи?

С а ҭ б е и (*дааихачханы*). «Аҭаца бзиа дануоу ауп аԥа бзиа данумоу» рҳәоит. Бҳәашьала ԥҳәызба бзиак далԥшааны дбымамкәаны быҟам.

Ш ь ы д г ә а. Мшәан, дԥырԥыруа, џьара дцозшәа, џьара даауазшәа иааины ҳаӧны-ҳгәара зегьы еилырганы ицало Асмаҭка уара уаҳаҭыр азы акәу џьумшьааит. Аха усгьы илаԥшлатәуп, сымш Синаҭ дызгәаԥхо аҭыԥҳацәа рацәаӧуп ҳәа сарҳәоит аҳәсақәа ҳахьааидтәало. Мшәан, «аԥҳәыс бзиа дахьыӧноу аӧнаҭа барақьаҭуп» рымҳәои, убас бзиарак ҳзыԥшызаргьы ауеит.

С а ҭ б е и. Апартиачеика амазаныҟәгареи аколнхара ахантәаӧреи даҳцәыргазеитеи иабаҟоу. Аха бымбои, аԥхьақәа раан ауаа иеигәырӷьаны ишиԥылоз еиԥш иҟам уажәы. Данырбалак иацәажәара ацынхәрас рыхқәа ладырҟәуа иалагеит.

Ш ь ы д г ә а. Избан, џьбеит?

С а ҭ б е и. Сыздырам, ауаа аттаҳәа рырзра иаҿуп, «ҳқыҭа аҭацәра иаҿуп нас Чаҳмаҭи Синаҭи ирылаҳҳузеи?» - рҳәо иалагахьеит.

(*Дааиуеит Синаҭ. Ҽыла дшыҟаз мӧашьо иҟамчы еиӧырҿаны икуп*).

Ш ь ы д г ә а (*дааиеигәырӷьаны*). Анцәа иџьшьоуп иахьак ҽынланы улабара ахьҳауз.

С и н а ҭ (*асқам дныкәтәо*). Сыԥсы ааиҭаскып ҳәа саадгылт, шьыбжьхьагьы снацҳап сҳәан.

Ш ь ы д г ә а (*дгыло*). Унан, сеигәырӷьаны ухәы ҟасымҵои. (*Лҿыналхоит*).

С и н а ҭ. Баатәа, сан. Уаабом, уаабом ҳәа сыхҭакны сбымоуп, баатәа ҳааицәажәақәап. Уамакҵәҟьа сыццакуам уажәазы.

Ш ь ы д г ә а (*днатәо*). Еснагь ыҵгьы азакәан иаҳәеит, азакәан иҟанаҵеит умшуп. Уажәы шьыбжьон азакәан узлоунашьҭызеи?

С и н а ҭ (*даақәԥсычҳаны*). Ааи, сан, азакәан иаҳәо ҟаҳамҵар ҟалом, Сталин ду изакәан уахыԥар ҟалома, аха уи азакәан шьыбжьон ҳәа уԥсы умшьан аҳәазом.

Ш ь ы д г ә а. Аха уара шьыбжьонгьы уԥсы ушьомеи. Иахьак иугәаӷьит, уи ауп «Анцәа иџьшьоуп» сзырҳәазгьы. Иҵегьы суеигәырӷьон ҭаца хәыҷык дсоузҭгьы. Аҳәса хәыҷқәа ианаахәыцлак, рыбла уаахгылоит ҳәа ҳаҳауеит, арахь уара урҭ зынзаскгьы иубазом.

С и н а ҭ. Ахара сыдзар акәхап, сан, аха уи исыду ахара ахыхра сахьзап зны.

С а ҭ б е и. (дара рахь даaскьаны, Синаҭ иахь). Ҳуацәажәартә лассы-лассы уаабазом. Исҭахыуижьҭеи иҵуазеи суазҵаарц…

С и н а ҭ (*даақәԥсычҳаны*). Сзырӧуеит саб.

С а ҭ б е и. Абарҭ ҳписари ҳхантәаӧы Џьгәанаҭ Нанбеи акгьы шырхарам еилкааны идмыриашазаришь, анаџьалбеит?

С и н а ҭ (*мчылашәа даaԥышәырччаны*). Уара узыцәшәои, саб, аписар уихдырҟьозҭгьы уажәшьҭа егараан уиқәдырзхьазаарын. Унап зҵауӧыз уажәшьҭа ирхадырштхьеит. Аписари Џьгәанаҭ Нанбеигьы рҭаацәа рыда уаӧы игәалашәазом, аԥсабара ианыҵхьеит.

С а ҭ б е и. Ааи, аха убарҭ реиԥш ауаа бзиақәа абас адунеи инанызааны ицараны иҟазма?

С и н а ҭ. Ари ҳаамҭа, ҳаб Сталин дызхагылоу ҳаамҭа ссир иаӷоу адунеи данымзаар ҟалазом. Ҳаамҭа зыҟоу

ауаа цқьақәа рзын ауп. Сталин изакәан иацныҟәаз иоуп ауаҩра злыҵуа. Убама, саб, Чаҳмаҭ ҳастаршын дуаҩ иашоуп, азакәан дықәныҟәоит азын аԥхьагылара змоу ақыҭаныҟәгаҩ ҳәа дшьоуп араион аҟынгьы. Уажә «асҭаршын» рҳәазом, ақыҭсовет ахантәаҩы ҳәа ауп ишихьзу.

С а ҭ б е и. Насы абарҭ идырзыз зегьы ажәлар ҳаԍацәа ракәзарцу? Ус аума ишиҳәо ақыҭсовет ахантәаҩы Чаҳмаҭгьы?

С и н а ҭ. Азакәан уаԑагылар ҟалом, саб. Ҳқыҭаҟынтәи ирзу ауаа ахара шрыду, рԑы рақәшаҳаҭхахьеит, рҳәеит.

С а ҭ б е и. Шәырзеилкаауам, Синаҭ, Чаҳмаҭгьы уаргьы. Жәаха аизараҟны уанцәажәоз, сахьтәаз сышьҭахьҟа џьоукы неидыхәыҭхәыҭлон. Ирҳәоны исаҳаз уи ауп: «Синаҭ иаабац иакәзам, хантәаҩыс дызҳамоу иаанханы иҟоугьы ҳирзырц ауп». Ари сара сгәы иахәозма?

С и н а ҭ. Азакәан сзаԑагылом, саб. Аҟәаҟа аҵарахьы сцара зысгәаласмыршәогьы ҳҳәынҭқарра иашала амаҵ ахьызуа гәадурас исымоуп азы ауп.

Ш ь ы д г ә а (*лхаҵа иахь*). Уиҟәаҵ, уара, шьҭа, дыхҭоукзеитеи. Умбазои дааԥсаны дшыҟоу. Гәалак имоушәоуп ихаԑы машьцаза, узҵаарақәа мчыла рҭак ҟаиҵоит.

С и н а ҭ (*даақәԥсычҳаны*). Сааԥсаны акәзам, сан, сылахь зеиқәу. Иҟалаз убасҟак сарҭынчуам, иахысҳәаара сзымдыруа санықәха, абрахь сԑаасхеит. «Гәаҟра иақәымшәац агәаҟра иақәшәаз дизеилкаауам» рҳәоит, саргьы сырзеилкаауам ауаа.

Ш ь ы д г ә а. Иҟалазеи, џьбеит?

(*Саҭбеи иааицәымыԍханы зҵаарала Синаҭ дизыԥшуеит*).

С и н а ҭ (*деиҭаақәԥсычҳаны*). Башьа Сеилаҳ иацы Аҟәантәи дааны иуыҭрақәа днарыха-аарыхозаарын. Иаха аҵхыбжьон иаакылсын, дыргеит.

Ш ь ы д г ә а (*дныҩныҵәаауеит*). Унан!..

С а ҭ б е и. Дзыхдырҟьаз ҳәа иудыруеи?

С и н а ҭ. Ачаи жәла ларымҵарц азы иганы абнахь џьара ижызаап!

С а ҭ б е и (*дааҵҟьаны*). Уаргьы уи агәра ганы уҟоума?

С и н а ҭ. Ааи, мшәан, дахьнаргаз ашьжьымҭан иԑы шиқәшаҳаҭхаз ала аусшәҟә шьҭырхзаап.

Ш ь ы д г ә а (лԑылзеиқәымкуа, дыгәжәажәо). Мап, мап, мцуп уи, мцуп! (*Дааҭгыланы Синаҭ иахь.*) Ииҳәозеи Чаҳмаҭ уи изын?

С и н а ҭ. Ҭелла араион ахь дҵааит, иарҳәаз ауп ишәасҳәаз. Сеилаҳ насыԥцәгьа иҟаиҵаз агәра злаҳамгахри, ҵхыбжьон иааны даныргa, иеицыз рахь ҩыџьа Чаҳмаҭ дырԑыханы дрыманы рԑыҩархан, абна агәҭаны ачаижәла ахьжыз днарган, ижыз ачаижәла ыҵхны иаарган ҳусбарҭаԑы игылоуп ааҵәак азна.

Ш ь ы д г ә а (*лзамҩақәа наҟ-ааҟ икны*). Уунаан, ҳашԥоушьи сашьазаҵә! Ухы пату ақәумҵар, азәыр пату уқәиҵараны дыҟоума! Иааҳзуузеи? (*Саҭбеи ихы иқәыжьны даалеиҩеиуеит. Синаҭ иҟамчы ааиҩырԑаны икны иԑынеихоит. Шьыдгәа Синаҭ днеихьынҳалоит.*) Убацои, Синаҭ, ухәы аасырԥхап, какалк скуеит умҳәаз!

С и н а ҭ (*даахьаԥшшәа*). Исҭахым сан, уажәы акрыфара.

Аԥарда леиуеит.

А ԥ ш ь б а т ә и   а с ц е н а

Синаҭ ишьҭаларҭа ауада. Аԑеилаҳәара даԑуп.

С и н а ҭ. Абарҭ ашықәсқәа ирылагзаны ажәлар раԍацәа ҳәа азәгьы днымхеит ҳқыҭан. Ҳџқьахеит. Ажәлар рымаҵ зуа ҳәа иԥхьазаз Чаҳмаҭи сареи ҳакәын. (*Дааҭгыланы.*) Амала, умбои, уигьы саргьы бзиа ҳарбацәомызт.

Ҳашнеиуа анырбалак рқьышә ахәаԥ аатҳаргазшәа акәын рхаҿқәа шыҟалоз. Иҳацәажәаларц рҭаххазомызт. Чаҳмаҭ ҳқыҭа даалкәкәааны дыргеижьҭеи сымала сыуаза сықәхазшәа збоит. Саргьы игәаӷ скит саншьа Сеилаҳ дандырз избахәк џьара иахьимҳәо азы. Уи игәаӷгьы имамзи, дахьыргаз цәгьа имбазаргьы ҟалоит ҳәа усҟан сгәы иаанагаз сахьхәит. Избанзар, уи гәаӷла дишьҭазҭгьы, сара сыҳаракра абриаҟара дашьҭаларымызт. Мап, Чаҳмаҭ Ҭарлышба гәаӷкрала Сеилаҳ дишьҭамызт, саргьы ешьеиҵбык иеиԥш бзиа сибон. Снаишьҭамҵаар, Анцәа иахьынтәигьы лыԥха соуам. Чаҳмаҭ закәануаҩуп, азакәан иаҳәоз ҟаиҵон, Сталин изакәан иазиашоу азәы шиакәу дырдыртәуп. (*Синаҭ ишьҭаларҭа уада даадәылҵны ишьҭахьҟа ашә ныдиҵоит. Нас ибжьы наиргоит.*) Сан!

Ш ь ы д г ә а (*амаҵурҭа даадәылҵуа*). Нан, Синаҭ, амаҵурҭахь уаалбааишь

С и н а ҭ. Сыццакуеит, исабҳәои?

Ш ь ы д г ә а. Сашьа ихабарк уаҳахьазар?

С и н а ҭ. Егьырҭ иргахьоу зегь реиԥш Сеилаҳгьы ихабар ыҟазам, сан.

Ш ь ы д г ә а. Иҟалазеи, зегьы назыхәлабго ҳәа акы ртәаны ирымоума уа?

С и н а ҭ (*иабгьы ауҭра агәашә хәыч ҷыгә-ҷыгәҳәа ҵәымаӷк ахьалеиҵоз дааҟәыҵны дшырзызырҩуаз ибоит*). Сабгьы издырам макьана, ҳқыҭа ахада Чаҳмаҭгьы дыргеит иаха, дахьырга-дахьаарга ҳзымдырзо. Иаха санааи шәыцәахьан, исызшәамҳәеит.

Ш ь ы д г ә а. Унаан, ҵабыргну? Сашьа ирзра далахәзаҵәҟьамзаарын!

С а ҭ б е и (*иԥшәма лахь*). Закәызеи ибҳәо, уажәраанзагьы уи бзымдыруази?

С и н а ҭ (*иҿынахо*). Саб, сан ус лгәы иаанагозаргьы уажәшьҭа агәра лгеит.

Ш ь ы д г ә а. Уабацои, Синаҭ, амаҵурҭахь умааизои?

С и н а ҭ. Мап, сан, сыццакуеит.

Ш ь ы д г ә а. Акы унацҳаны уцарауазеи?

С а ҭ б е и. Чаҳмаҭ иусқәагьы иара ижәҩа иқәлазар акәхап, зегьы дызларыхьзарызеи?

С и н а ҭ (*днаскьахьаны даахьаҳәуеит*). Уажәыҵәҟьа сахьыццакуа араион ахь ауп. Чаҳмаҭ иус сазҵаақәашт.

С а ҭ б е и (*инаишьҭаиҳәоит*). Ухы хьча, Синаҭ, аамҭацәгьак ҳҭаханы ҳаҟоуп.

А х ә б а т ә и а с ц е н а

Синаҭ араион аиҳабы иусурҭа уадаҟны иҿаԥхьа астол дадтәалоуп.

С и н а ҭ. Сзааиз уи ауп, Чаҳмаҭ Ҭарлышба иаха дааныркылеит…

А р а и о н а и ҳ а б ы. Издыруеит, издыруеит…

С и н а ҭ (*иажәа даахыццакны*). Химԥада гхак ҟалеит… Ихароу ҳәа акы ыҟоуп ҳәа сыҟам… Азакәан уаҩы, ауаҩыцқьа…

А р а и о н аиҳабы. Излаурҵабыргуа умоума?

С и н а ҭ. Ааи, исымоуп.

А р а и о н а и ҳ а б ы (*ихы шьҭымхзакәаны астол дықәԥшуа*). Сузызырҩуеит.

С и н а ҭ. Ачаижәла абнаҿы иганы Сеилаҳ Агәыҭба ицызжыз Ҭарлышба зиакәхомызт…

А р а и о н а и ҳ а б ы (*ихы дымҩахазакәан*). Избан?

С и н а ҭ. Агәҭбеи иареи еиӷацәоуп, иеицәажәазомызт…

А р а и о н а и ҳ а б ы (*ихы еиҳагьы инышьҭацалашәа*). Ус шакәу еилкааны иумоума?

С и н а ҭ. Аиӷацәа ари аиԥш аус рзеицыҟаҵомызт.

А р а и о н а и ҳ а б ы. Аусшәҟәқәа аеакыуп ирҳәо. (*Нас истол амгәа аартны иҩу қьаадбӷьыцк ааҭигоит.*) Ҭарлышба иара дамкырц азы ицыз Агәыҭба заа дирзит.

С и н а ҭ (*иааиркыз ақьаадқәа дрыхәаҧшуа*). Аха, мшәан, Ҭарлышба усҟан дызбаз, ари ақьаад излаҳәо ала, усҟантәҟьа араион ахь иҩит, уиаахыс акыр ҵуеитеи, уажәрааанза акгьы захҳәаамыз?

А р а и о н а и ҳ а б ы (*ақьаад ааимхуа*). Аамҭа ццакзом, аҩыза, Ҭарлышба иҳахәоз уаҩын.

С и н а ҭ (*дцарц дҩагыло*). Нас уажәшьҭа ихәарҭоу уаҩзами?

А р а и о н а и ҳ а б ы. Аполитика уеалоумгалан, аҩыза. Ҭарлышба духьчарц акәзар, иуасҳәап уи иҿы шиқәшахаҭхахьоу.

С и н а ҭ. Аха Сеилаҳ Агәыҭбеи иареи еиӷацәан. Сеилаҳ уи дицзамызт. Агәыҭба Сеилаҳ акгьы ихаразамкәаны иҧсҭазаара далхыуп... (*Уа дындәылцны аулица днанылоит, иеизнымкылакәаны ихала дцәажәо.*) Чаҳмаҭ, Чаҳмаҭ ҧаршеи, уажәрааанза узысзеилымкаацзи? Ухаҭа иганы иужьз ачаижәла саншьа Сеилаҳ дауркит, аха араион аиҳабы истол амгәа иҭоу аусшәҟәы излаҳәо ала Чаҳмаҭ, ацәгьара аныҟаиҵоз иеилажәжәа-еилаҧҧа иеилаҳәаз уаҩ қьаҿк дицын. Уи Сеилаҳ иакәхазомызт, Сеилаҳ иуаҩыцқьара адагьы мацқьа-шьацқьа иныҟәоз уаҩын... Сныҵалап абри акакалкырҭа. (*Акакалкырҭа дныҵалоит*).

А х ә ы ҭ а ҩ (*дахьынатәаз днеихагыланы*). Сузызырҩуеит.

С и н а ҭ. Актәии, аҩбатәии, шә-граммки. (*Ахәыҭаҩ иааганы иныҟәыргыланы дцоит. Синаҭ шә-граммак ашьҭахь аҩа шә-граммк даҳәоит, уи ашьҭахь аҩакы, убас хышә-граммк анижәлак, ахәыҭаҩ дааҧхьаны аҩа шә-граммк даҳәоит*).

А х ә ы ҭ а ҩ (*даагәамҵны*). Умгәа азага заа иудыруазароуп!

С и н а ҭ (*дҩаҵҟьаны астол ҩ-напыкла ирхыцхыцуеит, асаанқәа ықәҩрны иахькаҳауа иҧҿеуеит*). Абас!

А х ә ы ҭ а ҩ (*ддәылҵны*). Амилициаа!

А м и л и ц и а (*дааины, Синаҭ иахь*). Аҩыза, усаҧызаны уцала!

С и н а ҭ. Сара аколнхара ахантәаҩы... (Иџьыбагьы арҵабыргыга ашәҟәгьы ааҭирхәаҳәоит).

А м и л и ц и а (*днаиаҧцо*). Уцала, уцала! Сара исусу унагароуп. Аус-ҳәысқәа уа иеилшәыргалап.

А ф б а т ә и а с ц е н а

Арыжәтәхырҧсаарҭа. Синаҭ дзықәиоу аҭәеихаҧшь ацамент иқәгылоуп илаҟәны.

С и н а ҭ (*илацәақәа аахтны инацәкьарақәа нархишьылоит*). Сабаанагеи, мшәан? Закәытә ҭыҧ мишәанузеи араҟа? (*Дынхыҟәтәаланы аҧенџьыр ахь дыҧшуеит.*) Адәахьы амра каххаа иҧхоит, араҟа изакәытә ҟәыкыроузеи иҟоу? (*Ихаҿы ыреицаҟьо.*) Ффиҳ, аӷьфҩы ҩнышәшәоит. (*Ахьышәҭҳәа дҩагылоит, днаҧшы-ааҧшуа.*) Араҟа арыжәтәхырҧсаарҭа ауп. Уажәы шьыжьуп, ус анакәха, иацы ауп ианызжәыз... шәкы-шәкы граммла. Амилициа ибжьы саҳауашәа збоит «уцала, уцала!» Арахь саанагеит. Аха изызжәи, сзыргәамҵи, мшәан? Чаҳмаҭ... Чаҳмаҭ Ҭарлышба дҭаркит. Уи акгьы ихаразам ҳәа араион аиҳабы иҿы сахьааиз, ишихараз ала агәра сиргеит. (*Дыццакны длеиҩеиуа.*) Мшәан, адунеи хәаҧсама, азәгьы игәра узымгартә аиҧш? Адунеи ианызаама ауаа иашақәа? Ииашамыз ауаа, ажәлар раӷацәа, аҳәаанырцәтәи ачарҳәарақәа ирылахәыз инадыркны, идрыцқьахьеит арҭ ашықәсқәа рыла. Иабаҟоу ауаа иашақәа? Иҟазаргьы изыхьчода? (*Дааҭгыланы инацәа ҩышьҭихуеит.*) Урҭ зыхьчо азәызаҵәык иоуп – Сталин заҵәык, ҳвожд, ҳвожд заҵәык иоуп аиашеи ахәахәеи еилзырго. Ҳвожд иахь ашәҟәы зыҩуеит ауаа цқьақәа

акгьы зхаразам Сеилаҳ иеипш иҟақәоу шыхьчатәу анцаны. (*Икалам иџьыба иаатигоит. Нас даатгылоит.*) Иаха сзырҳәацәоз иитахыз? «Уабанхои, мацурас узлои?» - уҳәа зцаарас иаасимтаз иҟоузеи? Ара арыжәтәхырпсаарта ами? Ус анакәха «абрыгь-абрыгь ахантәаҩы арыжәтәхырпсаартахь даанагеит» ҳәа араион аиҳабацәа рахь ашәҟәы рышьтуеит, сусурагьы саамдыршәоит. Заҟа истахыз акы сапсаны аиҳабыра схы дсырбаларц, сҩызцәа зегьы среиҳаны сџарџаруа сгылазарц есқьынгьы, ҳвожд изакәан сшацныҟәо ауаа ирбаларц, исыцәшәаларц. Аха, умбои уажәы сызташәаз? Амхраҿы саанымхаргьы ҟалоит. Ажәлар раҕа Чаҳмат дихьчарц дааит аҩеаршьҩы ҳәа сылкылахәаша сдырзыргьы ауеит.

Сыццакыроуп авожд иахь ашәҟәы аҩра сахыццакыроуп, «Ауаа иашақәа хьчатәуп» ҳәа хыс инатаны. Нас, сааныркылазаргьы, ауаа иашақәа снарыдкыланы саргьы сириашоит сышәҟәы зауа Сталин ду! «Агаза данаҕьуа, аҟәыш дзырҩуеит» рымҳәои, убас ҟасцароуп саргьы сааныркыло иалагар.

(*Уа дындәылҟьаны, акассаҿы ахарапса шәаны, арыжәтә хырпсаарта ааныжьны, аулица днанылоит.) Сыццакыроуп апошьтахь, уа снатәаны изҩып. (Дназыдгыло ашьаҟа жәпа аханы икыдкнаҳало арадио хытбаа иаатыҩуеит алахьеиқәцаратә бжьы: «Иахьа, ииун 22, ашьыжь асаат пшьба рзы афашист Германиа гәеанцарада иақәлеит ҳ-Совет Еидгыла... Зегьы Ҳапсадгьыл ахьчарахь!..» Ашьаҟеипш дахьгылоу даанхоит. Нас днеитацуеит, аха еитах иеааникылоит.*) Апсадгьыл ахьчара, Сталин ихьчара! Арт аҩбагьы иузеиҟәымтхо иеицуп. Апсадгьыл аипштәҟьа Сталингьы дыхьчатәуп аиаша ҟаларц азы. Ус анакәха ҳ-Апсадгьылгьы Сталингьы еицыхьчатәуп. Апошьтахь ацара сааҟәыцны, арратә комиссариат ахь сцап. (*Дыцакны иҿынеихоит. Нас ахьышәт ҳәа даатгылоит.*

Ихы ааларҟәшәа даахәыцны, ихы дааҩахоит.) Сан, саб, сатаашәымцан шәныжьны сахьцо азын. Ҳвожд дсыпхьоит, ҳ-Апсадгьыл сыпхьоит! *(Днатрысны дышнеиуа, арратә комиссариат днадгылоит. Арпарцәа рацәаҩны уи ахыбрахь ишнеиуа убоит, Синатгьы урт дрылагыланы иҿынеихоит).*

Апарда леиуеит.

АҨБАТӘИ АҚӘГЫЛАРА

А к т ә и а с ц е н а

Афронт адәы. Автоматтәи ахыршәгатәи еишьтапсаны рхысбыжьқәа гоит, абзарбзанқәа тҟәацуеит. Апсыбаҩқәа ана-ара ишьтоуп. Синат бџьарла деиқәных, алҩақ иҿхысны даацәырцуеит, ижәҩа иқәу акапитан чынқәа убартоуп.

С и н а т (*ибжьы иргоит*). Асержант Гарнин, аҕа дхьатцит, аротаҿы аофицарцәа ҳавыршьааит, инханы иҟоу аибашьцәа ааизакы!

И х ә н ы и ш ь т о у. Тау… тауаршь кап… кап-итаан!.. (*Синат уи днеихаххуеит*).

С и н а т (*ахә ихы изыларҟәны*). Что хотите сказать, солдат?

И х ә н ы и ш ь т о у. Иа… русски не знаи…

С и н а т (*ишилшоз ала ахә иахь иеыларҟәны урысшәал*). Вы откуда, солдат!

И х ә н ы и ш ь т о у. Абх… Абхази-иииа!..

С и н а т (*ибжьы неицыхны*). Уапсуоума?

И х ә н ы и ш ь т о у (*ибжьы еиҳа-еиҳа итахәаеуа, иблақәа мчыла иаахтны, ибжьы иқьышәқәа инарыбжьышәшәоит*). Синат!

С и н а ҭ (*иааџьашьаны*). Џьафар! Уанаџьалбеит, сабаухәари? (*Инапҟәа ахә ихы инаҵаҵаны иҩышьҭихуеит*).

Џ ь а ф а р. Адырра сызрыҭ… Нышәк самада… Уԥсаҭа уаԥшы… адәы сыҟәумыжьын… Сыԥсымҭаз иуасҳәоит сара амаза… Анцәа саҭоумҵан усҟан агәнаҳа сызҵалаз азы… Чаҳмаҭ Ҭарлышба ачаижәла абнаҿы ианижуаз са… сара сакәын ицыз… Иеилажәжәа иеилаҳәаз азә дицын ҳәа Чаҳмаҭ ашәҟәы изалазҵаз диашан, уи сара сакәын, уаншьа Сеилаҳ иакәзамызт, уаншьа ихаразамкәаны дзырзыз Чаҳмаҭ иоуп… Ыыҳ!.. (*Илацәаҟәа ааиҟәиԥсоит*).

С и н а ҭ (*аԥсы дшихагылоу даанаԥшы-ааԥшуеит*). Сима, Сима Арнауҭ-ԥҳа, бара бла хаала бышсыхәаԥшуаз гәасҭахьан Аҟәа ашкол ҳанеицҭаз. Бҩныҟа ҳанеицнеилоз бабгьы ҳаҭыр сыҟәиҵон. Амцабз сахьалагылоу сгәы бызхьааит, аха башоуп, ҳәарада, бара хаҵа бцахьеит… Сара сеилахара нҵәазом, ҳ-Аԥсадгьыл хьчатәхеит, аԥсцәеи абзацәеи узеилыргом…

Аԥарда леиуеит.

А ҩ б а т ә и а с ц е н а

Саҭбеираа рҩны аԥхьаҟала уагәыдыԥшылоит. Ашҭаҿы дубарҭоуп Саҭбеи.

С а ҭ б е и. Еи, бара аҭакәажә! Баадәылҵрауазеи, ԥсабаракгьы бныҟәымԥшрызи!

Ш ь ы д г ә а (*амаҵурҭа даадәылҵуа, дҿаԥха-ҿаччо*). Изакәызеи, уара, иахьа алафҳәара уамеҳакны уамоупеи? Уареи сареи макьана аҭакәажәреи аҭаҳмадареи еибаҳҳәартә ҳаҟам, ҳҿакәоуп.

С а ҭ б е и. Иауазеи алаф сымҳәакәаны, сгәалаҟара бзиазар ԥхашьароума? Аа, ббома амра кахаа ҳаԥсабара шаҟа иарԥшзо! Аибашьра еилгеит, ҳ-Совет Еидгыла аиааира дузза агеит. (*Даатгылоит.*) Насгьы, ҳаҷкәын хәраҟәак инылазаргьы, деибга-деизҩыда даҳзааит! «Ахшыҩ аус анаумыру, ижьакцоит» рҳәоит. Нас ҳахшыҩҟәа мырҟәацазакәа иҳаржьакцарыма?

Ш ь ы д г ә а. Сикәыхшааит, с-Синаҭ ҳашԥаиргәырҕьеи. Ленин иорденгьы игәы икыдуп, атапанчагьы ԥшзаза иҟәнуп. Уи зегьы ироуам, рҳәоит.

С а ҭ б е и. Акапитан ичынгьы ижәҩа иҟәуп. Уигьы зегьы иранашьазам. Сабацои зиҳәаз, мшәан, иара?

Ш ь ы д г ә а. Ауацәа, аҭынхацәа, иҩызцәа, иҟәлацәа акраадыруоу, џьаранза днеизар акәхап. Сзаауԥхьаз, мшәан, уара?

С а ҭ б е и. Синаҭ дахьцаз бдыруазар, снабазҵаап схәан.

Ш ь ы д г ә а. Ихәы аҟаҵара саҿыми, дааир ишыԥхоу инаимҵасыргылап ҳәа.

С а ҭ б е и (*даазгәырҕьаны дыԥшуа*). Абан, иаргьы дахьаауа!

(*Дааиуеит Синаҭ акапитан ичынҟәа ижәҩа иҟәуп, Ленин иордени егьырҭ аибашьратә ҳамҭаҟәеи игәышԥы дырԥшзоит, итапанча аҵыхәа икьитель иаҵыҳәҳәоит*).

Ш ь ы д г ә а (*днеиԥыло*). Иахьашьыжь индәылҵыз, амлагьы уакызар ҟалап.

С и н а ҭ. Мап, сан, сҩызак иҟны сахьнеиз иан ҳҳәы ҟалҵан акраҳфеит, хьаас сҟабымҵан.

С а ҭ б е и (*даахәмаршәа*). Ари аибашьра дузза иалҵыз, егараан акрымфазакәаны дынхахьан, аха аибашьра зыржәгоуп, дазрыжәзар акәхап. Ҳара араҟа ихәы мырԥхакәаны иҿаҳҵаргьы ҳҭахым.

С и н а ҭ. Саб, аибашьра уахьазрыжәуа адагьы, асаркьеиԥш иунарбаҟәо рацәоуп.

С а ҭ б е и. Аибашьра иунарбаз-иунарҳаз зегьы ҳара иаҳзеилымкаауазар акәхап, сычҟәын.

С и н а ҭ (*илахь ааиқәҵаны*). Еилышәкаауагьы акы ыҟоуп, ҳара аҭаацәа иҳадҳәалоу.

Ш ь ы д г ә а. Изакәызеи уи, нан Синаҭ?

С и н а ҭ. Сан, башьа Сеилаҳ харак идзамкәаны дылкылахәаша дзырзыз сара сызхыбааузаз Чаҳмаҭ Ҭарлышба иакәзаап. (*Иани иаби ирзымбатәбараханы иаагылоит*).

Ш ь ы д г ә а. Закәызеи иуҳәо, нан Синаҭ? Ус шԥаҟалеи?

С а ҭ б е и. Ааи, аха, нас аибашьра уи асаркьеиԥш ишԥаунарбеи?

С и н а ҭ. Џьафар аҟарул, ҳусҳәарҭа зыхьчоз, иеихьыжәжәа иныҟәалоз аибашьра аныҟала еибашьра дыргазаап. Уи даныршь иԥсзы арахь иааҩыртә иҟазҵаз сара соуп. Афронт аҟны ҕәҕәала дыхәны дахьышьҭаз дызбеит. Иаргьы избеит иԥсымҭазы игәнаҳа даҵыҵырц. Аиаша саҳәарагьы дахьзеит. Иҳәеит Чаҳмаҭ, ачаи жәла ганы абна агәҭа ианижуаз ицыз иара Џьафар шиакәыз. Ашьҭахь, ачаижәла ганы изжыз Сеилаҳ иоуп ҳәа ашәҟәы алазҵаз Чаҳмаҭ иакәзаап. Чаҳмаҭ шиакәыз зҩыз «уи дицын дызусҭаз сзеилымкааз еилажәжәа-еилаԥԥа иеилаҳәаз азәы» ҳәа ззиҳәаз Џьафар иакәзаарын.

С а ҭ б е и. Ассир шԥоуҳәои?!

Ш ь ы д г ә а (*дҵәуо*). С-Сеилаҳ бзаихә, харада-барада Чаҳмаҭ Ҭарлышба ушԥеифеи?

С а ҭ б е и. Уи идагьы шаҟаҩы гәнаҳала ифоу здырхуада, арсҟатәи ҳқыҭа иалганы иргахьоу.

Ш ь ы д г ә а (*лԥыраҳәала лылаҕырзқәа рыцқьо*). Зегьы Чаҳмаҭ иакәхарушь изыхҟьаз? Зҿы мааҳәыша Чаҳмаҭ.

С и н а ҭ. Ҳәараҭахыума, мап, егьырҭ зегьы ажәлар иҳаҕацәан. Рҿы рықәшаҳаҭхахьан ус шакәыз ала.

(Саҭбеи днаскьаны ихы иқәыжьшәа даагылоит).

Ш ь ы д г ә а. (*Саҭбеи иахь*). Уара, иҟалаз ҟалагәышьеит, саргьы самхаҵәуеит, аха аибашьра хлымзаах иалҵны иааз ҳаҷкәын агәырҩа даҳаргарым, уҽаариашаны уаагыл.

(*Саҭбеи иҽаарҿеины дара рахь даагьежьуеит*).

С и н а ҭ (*ихәыцрақәа даарылҵны*). Саб, сара Аҟәанза сцарц сызбеит.

С а ҭ б е и. Уца нас, ара угәы ҿыҕьит, ақалақь уналаԥшқәаны уаап.

Ш ь ы д г ә а. Угәы ааиҵухып, уанқәыԥшыз узҭаз уҵара иацуҵарц узбазаргьы ҳара мап шԥаҳҳәои.

С и н а ҭ. Аҵара уажәшьҭа сацәдухеит, сан, издыруада иманшәаланы усурҭак сауазаргьы збарц сҭахыуп.

С а ҭ б е и (*даауалыуашаны*). Сара аҽакын сыззыԥшыз.

С и н а ҭ. Закәи уззыԥшыз, саб?

С а ҭ б е и (*маҷк даатгыланы*). Ҳколнхара ахантәаҩра ҭацәит, ишудыруа аиԥш, еибашьра уцаанзатәи уҭыԥ уахадыргылозар ҳәа сзырҩуа стәоуп, азы ахьышьҭрахь игьежьуеит рымҳәои, уаргьы ԥыхьатәи уҭыԥ ахь удыргьежьуазар ҳәа схәыцуан.

С и н а ҭ. Имзакәаны иаҳҳәозар, уи саргьы сназызырҩы-аазызырҩқәеит, аха иахьа сҩыза иҟны сахьыҟаз исеиҳәеит уи ишазԥштәым.

Ш ь ы д г ә а. Иуеиҳәазеи, мшәан, уи.

С а ҭ б е и. Уҩыза уи аҭыԥ дашьҭалеит акәу?

С и н а ҭ. Мап, саб, сҩыза араион аҟны хар змам ҭыԥк ааникылоит. Уи исеиҳәеит сара хантәаҩыс сҟалар ҳқыҭауаа ишырҭахым. Аҽакала иаҳҳәозар, сара сшырҭахым.

Ш ь ы д г ә а (*иааџьашьаны*). Избан, џьбеит?

С и н а ҭ. Чаҳмаҭ сидкыланы срыԥхьазоит. Чаҳмаҭи сареи ҳакәымзи ауаа гәрамгақәа андырзуаз ҳқыҭа иахагылаз азын, сырзеилкаауамызт, сара схатә аԥшьгарала рыцәгьа ҳәаны исырзуаз џьызшьаз рацәаҩуп.

С а ҭ б е и. Ауаа мгәаҟхьагәышьеи.

С и н а ҭ. Азакәан ишаҳәоз сныҟәон, аринахысгьы сныҟәоит. Сталин ду иоуп абри аибашьра дуззаҿы аиааира ҳзыргаз, уи агха ихьраны дыҟазам.

С а ҭ б е и (*илахь ааиқәӡаны*). Саргьы агәыӷбара сымеижьҭеи акрыӡуеит, ахантәаҩ еыц иҟаӡара иахьалацәажәақәо узбахәк аладыршәуам, иахьсаҳауа уцәгьак рызҳәом, аха. Абри змааноузеи ҳәа сгәаауан гәаныла.

Аԥарда леиуеит.

Ахԥатәи асцена

Аҟәа ақалақь аулицақәа руак данылаиы дхәыцуа днеиуеит Синаҭ. Ауаагьы леиҩеиуеит.

С и н а ҭ (*ибжьы ҭымгацәакәаны*). Аԥыхәтәантәи аамҭақәа рзы ауп сгәы дыԥаланы дыгәхьаазго саналага Сима Арнауҭ-ԥҳа. Мшәан, гәыбӷанс исымоузеи, уи лаха сызҭадаз – аибашьра ҟалаанза аамҭа бааԥс ыҟан, ажәлар ҳаӷацәа ҳқыҭа иалгатәын, сара сызлахантәаҩыз ала, сыдагьы ԥсыхәа ыҟамызт. Аибашьраӷьгьы даасгәаламшәакәаны сауаанхах, аха уи сарӷьанап анхәыз ауп. Саабзиахар, салам шәҟәык налзызҩып шысҳәоз, санбзиахагьы аӷа хәымга ҳилгар сахьзап ҳәа сеааныскылон. Саанызкылоз аеакгьы ыҟан, лҩны адрес ала илзызыҩуа асалам шәҟәы лани лаби ирыниар урҭ шазыҟалоз сыздыруамызт. Лара лԥара далганы хаԥа дцахьазар акәхап. (*Даатгылоит.*) Сара уажәы лыгәхьаагара сгәы иԥаланы саргәамԥуеит «чанчышьҭахь Кәымпыл аишәа дықәсуан» ҳәа.

Ҩ ы џ ь а а м и л и ц и а а о ф и ц а р ц ә а (*руазәы дааидгыланы*). Аҩыза акапитан угәамԥуашәа аабоит, ухалагьы уцәажәоит, ҳахьухәаша акрыҟазар?

С и н а ҭ (*дааӷахашәа*). Мап... Мап... Акгьы саргәамԥзом...

А м и л и ц и а а о ф и ц а р ц ә а р а х ь т ә а л е и т е н а н т е и ҳ а б ы. Ара Аҟәа уажәада уҳамбацт, аҩыза акапитан. Ҳаҭамзааит, уара чынла уҳаиҳауп, аха ҳара апориадок ҟаԥаҩцәа ҳреиуоуп. (*Алеитенант аиҳабгьы алеитенантгьы ақәыршаҳаҭга ашәҟә еицарсақәа ааҭыганы инеидырбеит.*)

А л е и т е н а н т е и ҳ аб ы. Аҩыза акапитан, уусшәҟәқәа ҳурбондаз.

С и н а ҭ (*иусшәҟәқәа ааҭыганы идырбо алеитенант еиҳабы иахь*). Абар, уахәаԥш.

А л е и т е н а н т е и ҳ а б ы. Аибашьраӷьы ушфырхаԥаз аабоит угәы икыду аҳамҭақәа рылагьы, аха аҩныҟа уоурышьҭхьеит. Атапанча аныҟәгара азин умам, арахь иҳауҭароуп.

С и н а ҭ (*алеитенант еиҳабы иахь ибжьы неиԥыхны*). Адԥа ҟасԥоит шәысԥырԥны шәцарц! Сара – акапитан, Ленин иорден занашьоу, чынла исеиԥбу сышәзызырҩуам.

А л е и т е н а н т е и ҳ а б ы (*даныргәыныҷалак итапанча имхуа*). Учынқәагьы уҩны иааԥәахы, аҩыза акапитан! Утапанча уадԥааларц уҭахызар амилициа ақалақьтә ҟәша аиҳабы иахь удԥаала. (Дныжьны ицоит. Синаҭ ихы иқәжьны аулица даныланы днеиуеит).

С и м а (*иаԥхьаҟала дшааиуа дааҭгыланы*). Синаҭ, Синаҭ Гәланба уоума? (*Данаахьаԥшлак, Сима Арнауҭ-ԥҳа иара иахь дшааиуа ибоит.*) Ари уара уоума, Синаҭ?

С и н а ҭ. Сима, Сима! Сгәы иаанагомызт ара бызбоит ҳәа! (Дааигәыдиҳәҳәаларц далагоит).

С и м а (*лыеимхуа*). Уеынкыл, Синаҭ.

С и н а ҭ (*илахь еиҭах иааиқәԥаны*). Сима, бара хаԥа бцахьеит, ус ами?

С и м а. Мап, сымцазацт. Аха уара угәышԥы чаԥаны узлаҟоу ала, уагьеибашьит, ԥҳәысгьы дааугахьазар акәхап.

С и н а ҭ (*дааццакны*). Мап, Сима, мап, ԥҳәыс даасымгазац, аԥҳәысаагахагьы сымазамызт. Аибашьра

адәаҟынгьы бысгәалашәахьан… Хаҵа бцахьеит ҳәа сгәы иснаҭеит усҟан.

С и м а. Аха, мшәан, абриаҟара аамҭа еихганы иҟаз афронт аҟны сугәалашәарымызт.

С и н а ҭ. Сима, бысгәалашәеит афронт аҟны, Аԥсны азы гәхьаагарак ансоу.

С и м а. Синаҭ, сахьухәаԥшуа гәалак ухаҿы ианызбаалоит, улахь аиқәреи ужәҩа иқәу ачын цырцырқәеи еинымаалазошәа избоит.

С и н а ҭ (*ихы аалар*ҟә*ны*). Аиаша бҳәеит, сыгәкаҳамҭазы бсықәшәеит. Счын цырцырқәагьы иахьарнахыс сыжәҩа рбараны иҟазам.

С и м а (*иааҵьашьаны*). Уи ишԥа?

С и н а ҭ. Стапанча сымырхит Аҟәатәи амилициаа, аныҟәгара азин умам, рҳәеит, учынқәагьы уҩны инаҵәахы, рҳәеит, аибашьра еилгахьеит, аҩны уҟоуп, рҳәеит… Сара… сара… исҭахын урҭ зегьы рыла сшеибыҭаз бареи сареи ҳаибабарц, убри схәыцра иалан Аҟәаҟа схы ансырха нахысгьы… Хаҵа бцахьазаргьы ҳаибабарц сҭахын. Аҵыхәтәантәи аамҭазы сгәы ԥшаауа салагеит…

С и м а (*дышрыцҳалшьаз лхаҿы ианыԥшуа*). Насы утапанча уыздмырхынҳәзои?

С и н а ҭ. Уҭахызар амилициа аиҳаб иахь удҵаал, рҳәеит, стапанча сыззырхынҳәуа ҳәа закәан збом.

С и м а. Амилициа раҵкыс маҵурала деиҳабуп саб, дугәаламшәои, ашкол ҳанеицҭаз аҩныҟа усыцнеилон.

С и н а ҭ (*гәыҕрак иныԥшуа, ихы дааҩахоит*). Дысгәалашәоит, аха илшару амилициаа рықәыҕәҕәара?

С и м а. Саб ақалақь хы иоуп, уи зегьы илшоит. Уаала аҩныҟа, уаҟа цқьа ҳааицәажәап. Иумдырауеи ашкол ҳанеицҭаз, ҳаицны аҩны ҳанааилоз бзиа уибон, ҳаҭыр уқәиҵон. (*Иеицны рҿынархоит*).

АХԤАТӘИ АҚӘГЫЛАРА

А к т ә и   а с ц е н а

Синаҭи Симеи руада. Симеи рыҷкәын хәыҷы Баҭалгьы аҩны иҟоуп.

С и н а ҭ (*дааҩналоит. Дааԥсаха дшыҟоу мҩашьо даақәыԥсычҳаны, имилициа хылԥа ааихыхны ашафинер ахы иныкәиҵоит, ишьнелгьы ааишәыхны ашафинер инҭакнаҳаны, адиуан дныкәтәаны аҳәынҵәа зыхьтато ибатинкақәа ишьхра далагоит. Нас иԥхәыс лахь*). Ҳкарахеит аиашазы.

С и м а. Иҟалазеи аҳәынҵәа уагаха угәарлеитеи, иахатәи ашара аҳәынҵәа улазма?

С и н а ҭ (*ихы дааҩаханы*). Закәытә ҳәынҵәоузеи Аҟәа акәша-мыкәша иҟоу.

С и м а. Аус шәымазҭгьы шьапыла шәызрыларҵазеи, Аҟәатәи амилициа аҟәша ишәызхаша амашьынақәа амазами?

С и н а ҭ. Машьынала ҳаҟан, аха урҭ зегьы ахьынхо амашьына знеиуамызт, шьапылагьы аныҟәара ҳақәшәеит. Зегьы ҳаԥшааит, иеизаҳцеит.

С и м а. «Урҭ» ҳәа узҿу зусҭцәада, шәзышьҭаз ацәгьауцәа рацәаҩызма?

С и н а ҭ (*ишьихыз ибатинкақәа днарыхашәа*). Урҭ цәгьарас иҟарҵаз иахьоурымцәои иахьҭыркәцәои роуп.

С и м а. Усзеилкааум, аурымцәеи аҭыркәцәеи ируеи?

С и н а ҭ (*дҩагыланы аҩнтәи иеимаақәа ишьхарԥо*). Ыы, дзамырхыз бымдыруеи ақалақь хы баб Комуна? Аурымцәеи аҭыркәцәеи ахыжәгоит, аха агырцәеи ақырҭцәеи ааганы иҳаланшәырхарц шәгәы иҭоума ҳәа аиҳабыра реилатәараҿы иахьиҳәаз азы ами. Ауаа рахь аҳәара азин имам, аха сара исеиҳәеит дзамырхыз.

С и м а (*дааҕьацәы-ҕьацәны*). Аурымцәеи аҭыркәцәеи шҧахыргои, рҩнқәа кажьны ицома?

С и н а ҭ. Исҳәо бмаҳауеи, рҩнқәа ақырҭқәеи агырцәеи ааганы иҩнарҵоит, рҳәоит.

С и м а. Аурымқәеи аҭыркәцәеи зегьы ахыргону?

С и н а ҭ. Азакәан ус аҳәеит, Сима, баб амилициа рҿы аҭыҧ зсиҭаз, азакәан сацныҟәаларц ауп. Иара ихаҭа азакәан данаҿагыла, шәит ихыдмырҵит, иусура дамырхит.

С и м а. Аурымцәа зегьы ахыргозар, Баҭал хәыҷы дызнаҭыз Еуан Пантулиди иҭаацәагьы иаргьы ахыргома?

С и н а ҭ (*аҧенџьыр днадгыланы адәахьы дыҧшуа*). Иахыргома закәыхи иаха иахганы аешелон иаҳҭеитеи.

С и м а (*лзыҕқәа еимлагәа икны*). Ишҧаа? Ухәыҷы дызнаҭыз ҳауа бзиахә Еуан Пантулиди иҭаацәагьы иаргьы уара унапала аешелон иоуҭану? Ҳхәыҷы имшәахәы анкаиҧса, ахьтәы лымҳарҩқәа ҳамҭас иансиҭоз, илахь уагәзуан, иаха имаҭәақәа ҿаҳәаны дрыцҵоуҵама? (Абҕьааҳәа ллымҳақәа ахьтәы лымҳарҩақәа аарымхны, иршәны адашьма инықәылҧсоит, акьыжыҳәа дҵәуо.) Аа, уара иумаз, иҭины рыхә ыҵхны уџьыба иҭаҵа ҳауа хазына ҳамҭас исиҭаз!

Б а ҭ а л (*дҩны днеины алымҳарҩқәа шьҭыхуа*). Нана, бызҵәуои, иҟалеи, Еуан дыҧсыма?

С и н а ҭ. Иеилкаа, Сима, азакәан хырҧашьа амам…

С и м а (*Баҭал хәыҷы иҟәшәаны иналиркыз алымҳарҩқәа астол инықәҧсо, лхаҵа иахь*). Уара унапала иахыумгар амуа иҟазма иаха, ухы узақәымҵозаргьы ухы нахугар ҟамлози?

С и н а ҭ (*аҧенџьыр даадҵны*). Аибашьрантәи иаазгаз акапитанратә чынқәа есымша сырхаанума, еиҳау ачын соурами, амаиорра уаҳҭоит ҳәа сақәдыргәыҕит. (*Инапқәа ичынқәа инарықәикуеит.*) Абарҭ аеҵәа ҷыссақәа рҭыҧаны аеҵәаҟәаз нықәгылоит.

С и м а (*лылаҕырзқәа рыцқьо*). Амаиорра уара узын ираҵәаны иркыума?

С и н а ҭ. Ауаа рахгарахьы ҳандәықәырҵоз ҽырчмазаҩ ҟазҵаз амаиор Шәлымба дамҳҳуеит иҳәеит ҳаиҳабы, уи иҭыҧгьы ичынгьы уара унапы иакыуп, иҳәеит.

С и м а (*даазгәаашәа*). Ҳахнартәалозаап нас уи ачын!

С и н а ҭ (*иҧҳәыс лгәы хьаҧссазшәа баны*). Ачын мацара акәым сара исоуа.

С и м а. «Ауаҩ ишьыцуа иҧсы ҭәуам» рҳәоит, Шәлымба ушиҵашьыцуаз ичынгьы уҭаны аҽа бзиакгьы уақәдыргәыҕма?

С и н а ҭ. Уналарҧшны иҭацәыз аҩнқәа рахьтә иалухуа уара иутәуп ақалақь иахьаҵанакуа, иҳәеит ҳаиҳабы аешелонқәа ндәықәҵаны ҳанаахынҳә. Сагьақәшаҳаҭхеит ҳауа Еуан иҩны.

С и м а (*еиҭах лзыҕқәа кны, лыбжьы неиҵылхуеит*). Ишҧаа?

С и н а ҭ. Уамашәа иббахт уажәы. Ҳара араҟа уада лашьцак ҳаҩнаханы ҳаҟоуп. Арахь уахи-ҽни смыцәазакәаны аусура саҿуп. Еуан Пантулиди иҩны ҭбааун, ҩбаны иеихагылоуп. Ишаҳҭахыу ҳтәартә-ҳгылартә ҳҟалоит. Баҭал хәыҷгьы ашкол данҭалалак, иҵатәқәа ахьиҵаша атәарҭа хазы иоуеит.

С и м а. Дызнаҭыз иҭаацәеи иареи рылаҕырз зхьыкәкәо аҩны тәарҭас иуҭома ҳхәыҷы?

С и н а ҭ. Еуан дыхзырҵәаз бареи сареи ауҳакәхыу, уи азакәан дагеит, иҩны азакәан ҳара иаҳнаҭоит.

Сима (*лылаҕырзқәа хаҟәҟәало*). Сара абра сындәылҵны ихшәырҵәаз ҳауа бзиа Еуан иҩнашҟа сцазом.

Б а ҭ а л (*днеины аҟәардә хәыҷы днықәтәо*). Нана данымца, саргьы џьаргьы сцазом.

С и н а ҭ (*аҧенџьыр деиҭанадгыланы адәахьы дыҧшуа*). Еуан иҩнахьы шәымцозар, иҭацәыз аҽа ҩнык ҳаҧшаап.

С и м а. Иҳдырҵәаз рҩны ашҟа сара сцазом!

Б а ҭ а л. Нана данымца, саргьы сцазом!

С и н а ҭ (*дгәааны инапқәа ҟьо*). Нас абри ауада лашьца шәҩнатәаз!

С и м а. Уара агәнаҳа ҳаҵоуҵарц уалагеит.

С и н а ҭ. Сара сылоуп шәшаауиа, уи жәбазом. Аҧсуаа рҭыҧқәа ирымыршәшәо ианаауа аамҭазы бара абиблиотекаҿы аҭыҧ ҧха боурангьы быҟазма сара сакәымзар?

С и м а. Аха џьоукы рылаӷырз зықәҭәо аҩны ашҟа сара неишьа сзыҟаҵом.

Б а ҭ а л (*дзықәтәоу аҟәардә ырҟәараҟәанҽо*). Саргьы…

(*Абри аамҭазы аҭел абжьы гоит. Синаҭ днеины амаа аашьҭихуеит*).

С и н а ҭ. Сзырҩуеит.

А б ж ь ы. Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр идкыларҭа аҟынтәи исҳәоит.

С и н а ҭ. Сыбзызырҩуеит.

А б ж ь ы. Аминистр дшәацәажәоит. (*Абжьы атрубка иҭыҩуеит.*) Амаиор Синаҭ Саҭбеи-иҧа Гәланба уоума?

С и н а ҭ. (*иҽеидыҧсыланы даагылоит*). Ааи, Гәланба соуп, аха сара смаиорзам скапитануп.

А б ж ь ы. Уара укапитанзам, иахьа шьыжьынахыс умаиоруп.

С и н а ҭ. Иҭабуп, аҩыза аминистр.

А б ж ь ы. Аранза уааир сҭахыуп иара абыржәы, иахатәи уааҧсаразы аҧсшьаха уаҳамҭазаргьы, уара иузеиӷьу ҳҭахыуп.

С и н а ҭ. Ишәҳәааз нагзахоит, аҩыза аминистр! (*Атрубка нықәҵаны даахьаҳәуеит.*) Аа, счын иацлеит. Аминистр ихаҭа исеиҳәеит, иара иахьгьы дсыҧхьеит. (*Сима ҿылҭзом, иара абӷьааҳәа, иреиӷьу имилициа маҭәақәа ишәҵаны ддәылҟьоит. Дыццакны дышнеиуа убарҭоуп, аулица иану ауаа днарылҟьа-нарылҟьо дцоит*).

Б а ҭ а л (*иан дналыдххыланы*). Нана, саб дзырццаки. Еуан иакәызма ҭелла дзацәажәоз? Каҳуажәра

днеиҧхьама есымша аиҧш? (Сима лылаӷырзқәа еиҭах ррыцқьара далагоит. Баҭал дналгәыдхахалоит.) Бзырҵәуои, нана, саб уаҳа дмаазои?

С и м а. Даауеит умшәан, даауеит. (*Инапы аанкыло.*) Уаалеи с-Баҭал, ана ухәы хианы иқәсыргылахьеит. Акруфап, нас уныкәсыриап, шьыбжьонҳәа уцәап. (*Ихәы ахьықәгыло ахь дналгоит. Акриҿалҵоит, нас днаганы ҩ-каруаҭк ахьеивагыло руак дныкәырианы ларгьы днаиваиоит. Дук мырҵыкәаны Баҭал дылҭаҳәаахаа дыцәоит. Лара дҩагылоит. Убри аамҭазы Синаҭ даауеит. Гәахәарак шимоу мҩашьо дҿапхаҿаччоит*).

С и н а ҭ (*ичын цырцырқәа руак инапы ныкәшьны Сима илирбоит амаиорратә еҵәаҟәаз*). Абар, мышкәак ирылагзаны закәытә чыну исырҳаз. Азакәан ианаҭахха аамҭазы уҳаракра азбаразы аамҭа рацәа аҭаххазом. Ҳаамҭа убас иҟаланы иҟоуп, иҳәеит аминистр, аҳаракра зықәнаго иус абӷьааҳәа избахоит.

С и м а (*лылахь еиҵымхзакәаны*). Аурымцәеи аҭырқәцәеи ирыҭнухит ари учын ҿыц, ус аума?

С и н а ҭ. Мап, азакәан иснаҭеит. (*Даахәыц-хәыцны, игәалаҟазаара шыбзиац ибзианы.*) Иҟоу бымбои, Сима, аамҭа ицәгьа-ибзиа, ухазы акы ахьалугаша уашьҭазароуп. Сара аҽа мҩаҭбаакгьы сымоуп. Уи амҩа сзырбазгьы уажәы зыҟны сыҟаз аминистр иоуп.

С и м а. Изакәызеишь, иара?

С и н а ҭ. Аҳаракырахь амҩа сирбеит. Абри иуасҳәо уазхәыц, иҳәеит, аамҭа умоуп, иҳәеит, нас аҭак сара исаҳәа, иҳәеит.

С и м а (*лхаҿы маҷк иаалхаччаны*). Хымҧада бзиак уаҧшьигеит.

С и н а ҭ (*иҽааркасаны*). Ааи, аха азхәыцра аҭахыуп, насгьы иаҧсыуам рабжьагара мацарала иныҟәатәым, исеиҳау аҧсыуак иабжьагара саҳарц сҭахыуп, уи аиҧш ауаҩы дыҟоуп.

С и м а. Уи дарбану?

С и н а ҭ. Пыхьа и-Ҟаранбаз, уажәы и-Ҟаранбазеу.

С и м а (*иааҵьашьаны*). Ишԥа? Уи ижәла харабҕьара иҟалама?

С и н а ҭ. Ижәла ижәлоуп, ижәла анџәамҭа ааиԥсахит ауп. Убри азоуп иҳаракыу аҭыԥгьы дзахатәоу. Саргьы сҳареикырц иҭахыуп аминистр, сыжәла анџәамҭа мачҷ иаасырџәиир.

С и м а. Усзеилкааyам, Синаҭ!

С и н а ҭ. Еилкаарас иаҭахыузеи, мшәан, сыжәла аасырџәир, Галау араионтә милициа аиҳабыс снахаиргылоит. Аха уи иазхәыцтәуп. Ҟаранбазе иҟынза цатәуп. Уи иихәогьы насаҳап. (*Ишьнел ишәыхны иныкнаҳауа.*) Даара сааԥсоуп, Баҭал снаивааианы сааԥсара нхысцәаап. (*Днеины акаруаҭ дныҟәиоит, Баҭал иахь иҿы нарҳәны. Сима дахьгылаз дгылоуп илҳәо-илуа даҟәымшәо*).

Аԥарда леиуеит.

Аҩбатәи асцена

Галау аҟалакь. Уахынлоуп. Синаҭ иҭаацәеи иареи зҩноу ауада ҭбаа хԥаны иҟоуп. Рышьҭаларҭа уада аҟны Баҭал астол дадтәаланы иуроккәа дырҿуп. Сима ахәыҟаҵарҭаҿы агҿыҩра дыгҿоуп. Аусурахьынтәи даауеит Синаҭ. Аподполковник ичынҟәа изыҟәуп.

С и н а ҭ (*азала дныҩналаны ибжьы наиргоит*). Сима! Ибмаҳазои, мшәан, Ахәҵа агәаҩара сҭахазшәа быхьз ҳәаны ҿысҭларыма?

С и м а (ахәыҟаҵарҭахьынтә дааиуеит, лмахәар еилыхны, лнапҟәа ахьыбаазо азын инаршәшәа-наршәшәо). Закәи, иахьа угәалаҟара даара ибзиоушәа узбоитеи? Зны-зынла иумҳәазо сыхьызгьы ҳәаны сызҿуҭуеитеи! Шьыжьымҭанза индәылԥцыз инеихашәа ихәлеитеи, укарахазеитеи?

С и н а ҭ (*иԥшәма дааигәыдыхәҳәаланы дааиушьҭуеит*). Сима, иҿыцу ҳәа акгьы сыдбымбалазои?

С и м а (*даалак-ҩакшәа*). Сыздырам, шьыжьымҭан уеааилаҳәаны ушцаз ауп ушызбо.

С и н а ҭ. Спогон иҟәу аеҵәа ҟәазҟәа ԥхьазеи?

С и м а (*даагәырҕьаны*). Унан, акака аҵынхәрас ҩба-ҩба рыҟәуп.

С и н а ҭ. Ааи. Аподполковникра соурц азы х-шыҟәса Галау араион амаҵ азызуит. Уажәшьҭа аполковникра сазыҟәԥоит.

С и м а. Уигьы хышыҟәса уазыԥшыр аума?

С и н а ҭ. Ушаҟәшәо аиԥш, иҟалоит шыҟәсыкгьы аԥшра уҟәымшәар, иухәҭоуп ҳәа ааргәахәт, иурҭеит.

С и м а. Уи азыхәан иҟаҵатәуи?

С и н а ҭ. Ҳаԥсадгьыли Сталини рымаҵ аураҟны акала уалкаахароуп. Сара уи сыгсыжьуам.

С и м а (*мачҷ лылахь ааиҟәҵаны*). Зегьраԥхьа игылоу узлыԥцыз ууаажәлар рымаҵ аура ауп. Урҭ уцәхьаҵуашәа збоит.

С и н а ҭ (*ишәихыз ишьнел адиуан иныҟәҵо*). Уи ишԥа?

С и м а. Ҳбызшәа ҳҿырхит, ашкол аҟны ҳҳәычҟәа ирзеилымкааyа абызшәала аҵара ддырџоит ҳәа агәалаҟәа рымоуп. «Збызшәа зцәызыз иԥсадгьылгьы ицәызуеит» рҳәоит, убас ҳмыхьааит рҳәеит.

С и н а ҭ. Уи Сталин ибызшәоуп. Нас уи мап ацәыркуама?

Б а ҭ а л (*азал дааҩнаххны*). Саб, иахьа ҳакласс аҟны аҭаацәа реизара ыҟан, ҩбаҟәа зауа рацәаҩхеит, урҭ зегьы аԥсуаа роуп, шәҭыԥцны аколнхарахь шәца ҳәа урҭ ирҿагылоуп ҳарҵаҩцәа аԥсуа ҳазҭо ида. Сара сзын «аарлаҳәа, иаб иаҳаҭыр азы хԥаҟәа иаҳҭеит» ҳәа ларҳәеит сан. Ҳанааyаз амҩан уи аизараҿ иҟаз сҩызцәа рабдуцәаҟәак цәҳауан, ан, аб акы нрыжьуамызт.

С и н а ҭ. Арҵаҩцәа рзыҳәану, Баҭал?

Б а ҭ а л. Мамоу, Сталини Бериеи рзыҳәан.

С и н а ҭ (*дааҭрысны, нас Сима лахь*). Иихәо закәи Баҭал?

С и м а. Игәамҵны иҟоуп Галау инхо аԥсуаа. Ҳабз ҳҿырхит, рхәеит.

С и н а ҭ (*дааицрашәаны*). Ирҿызхуа дарбану Сталини Бериеиу?

С и м а. Ааи. Аусура сахьалаургаз Галаутәи араионтә библиотекаҿы акәзар, уа аус зуа аԥсуаа ҳалаҟәа кны иааҭырхуеит шәзаԥсуоуи ҳәа.

С и н а ҭ (*уи имаҳазазшәа ҟаҵаны*). Насы урҭ абыргцәа Сталини Бериеи рыхьз ҳәаны ицәҳауан акәу? Изаҳауадаз шәара шәыда?

С и м а. Сыздырзом, Баҭали сареи ҳамҩахь ҳааит.

С и н а ҭ (*дуалуашо дҩноуп*). Шәара шәыда азәыр иаҳазар, сара сҿы инеины иашшыр ҟалоит, иеиҟәԥах иҭаскып урҭ ицәҳауаз абыргцәа. Рмаҭацәа Сталин ибызшәала аҵара ахьыддырҵо рҭахым, ыы? Иҭабуп ацынхәрас ицәҳауеит акәу?

С и м а. Уеаанкыл, уеырдагәа. Ҳара ҳ-Баҭалгьы уи абызшәала аҵара ицәыуадаҩуп, аԥсуа шәҟәҟәа роуп еиҳарак дзыԥхьо.

Б а ҭ а л. Саб, уаалеи, аԥсуа ҳазҭо арҵаҩы иаҳзааигаз аԥсуа шәҟәҟәа усырбоит. (*Инапы данкны диханы ауадахь дигоит. Хԥа-ԥшьба аԥсуа шәҟәҟәа зҟәу астол инахагылоит*).

С и н а ҭ (*акы ааҟәхны, ичҟәын иахь*). Абарҭ рыла ԥхьаҟа уцарц угәы иҭоума? Абарҭ рыла Псоу узахысзом.

Б а ҭ а л (*иаб диҿаԥшуа*). Саб, азиас Псоу уанахыслак уажәы ашколҟәа рҿы иахдырҵо абызшәа зынзаскгьы аус аузом, иҳәеит аԥсуа арҵаҩы. Уахь аурысшәа акәзаап иҟоу.

С и н а ҭ. Баҭал, цҟьа иеилукаарц сҭахуп, ишәдырҵо абызшәа Амрагыларахь ала Егры азиас уанахыслак излацәажәо ауп, ҳара ҳ-Аԥсны уахь ауп иахьалахәу, уахь ауп ҳара зегьы ҳамҩаҟәа ҟьаҟьаза иахьаарту, зегь раԥхьазагьы уара. Ҳвожд ду, ибызшәа, Кавказ-каҷҷа аԥа хазына Бериа, зашәа ашколҟәа зегь рҟны ирҳәо ибызшәа мап рцәаҳкырцу, маап! Уара умҩа уҿаҟәарц уаҿуп, излазбо ала. Сара ҳминистр сиҳәахьеит араҟа аа-класск уаналгалак, Аҟәа арҵаҩратә ҵараиурҭа уадкыларазы ацхыраара сиҭарц, арахь уара аԥсуа шәыҟәҟәа еилырхуа урыдтәалоуп.

Б а ҭ а л. Уи бзиоуп, саб, аха арҵаҩратә занааҭ ансоулак, уара уахьиз ҳҟыҭа Мсыгәизыхь ашҟа рҵаҩра сцоит, ашкол аҟны аԥсуа бызшәа арҵаҩыс сҟалароуп, ус шакәу сангьы иласхәахьеит, даҟәшаҳаҭуп.

С и н а ҭ (*дгәаауа*). Уани уареи сшәызхәыцыр, ҳлыҵашшала ҳцоит, сусура самхны сынкарыжьуеит, уаргьы уҵара иузацымҵазакәаны уаанхоит.

(*Убри аамҭазы ашә дасны дааҩналоит уаҩ быргк, иԥаҵа кәымжьацә шлаҕәҕәараза*).

А б ы р г. Снеир ҟалома?

С и н а ҭ (*уи днеиԥыххыланы*). Ишԥаҟамло, Есҳаҟ, уааира дааразa сеигәырҕьеит. Раԥхьа Галауҟа санаарышьҭыз ԥхьарҭа ҳәа сыздызкылаз уара уами. Сҭаацәеи сареи ҳаиҟәибагәа уҩны ҳаҩнаҵаны ҳуман. Лассы-лассгьы снеины усызбом, аилахараҟәа ҳазрылҵуам. «Угәы ахьымбылуа улаҕырз аауам» рхәоит. Сара гәыблыла уааира сеигәырҕьеит. (*Адиуан аҟны днартәаны иаргьы днаиватәоит*).

Е с ҳ а ҟ. Гәыбҕан узҭода, уара Анцәа ииныҳәаша, ушеилахо ҳамдыркәаны. Уажәгьы уеиласырхеит умбои саакылсын. Аха абыргцәа ҳахьааицәажәаз сузаарышьҭит, ҳзыҟәшәаны ҳаҟоу азы ҳаиҭауҳәап ҳәа.

С и н а ҭ. Иҟалеи, Есҳаҟ, азәыр шәгәы нирхама?

Е с ҳ а ҟ. Азәгьы даҳмацәҳаит, азәгьы даҳмеисит, аха ҳабыз наҟ инаҳахәладыршьшьит…

С и н а ҭ. Ишԥа, Есҳаҟ, усзеилымкааит?

Е с ҳ а ҟ. Ҳабыз иадыруаз аԥсшәа акәын, умбои, ҳматацәа наганы ирзеилымкаауаз бызшәак ала аҵара дҳарҵоит ҳәа иаҿуп. Иззымҵазгьы ашкол иҭҵаны, ирыҵаҳәҳәаны иоурышьҭуеит. Абри науасҳәарц саарышьҭит Галау ақалақь абыргцәа. Синаҭ Гәланба аусҳәыс инапы иануп, аԥсуаа днаҳҳашшаап, рҳәеит.

С и н а ҭ (*дгыланы даалеи-оеины*). Ишԥауасҳәари, Есҳаҟ, уара иузымдыруа ҿыцк сызҳәом, уи абызшәа ҳвожд ду ибызшәоуп, уи ақәызбара закәаным. Уареи сареи ҳзақәызбом. Насгьы, ҳвождцәа рзыҳәан быргцәақәак цәҳауан, рҳәеит… Урҭ уара урыламзар акәхарын, аха урҭ ирзашшны аус сара сҟны инеир, илеиҳәҭахаа иҭаскуеит.

Б а ҭ а л (*ауадахьынтә ибжьы ааоуеит*). Саб, урҭ урыламкьысын ҳәа уаҳамҳәеи сани сареи!

Е с ҳ а ҟ (*дыццакны доагыло*). Уеиласырхеит, саҭамзааит… (*Дхьаԥш-кәаԥшуа дцоит*).

С и н а ҭ (*ицаз такәаамҭа дишьклаԥшуа, нас даақәҵәиааны иҭаҷкәым раҵәаны аҟыгәҳәа астол иныҟәкшаны*). Сара… сара макьана аонаҭа сеиҳабуп, аонаҭа мацарагьы акәым, араион дузза амилициагьы среиҳабуп. Уара, макьана зҵара абжаҿы иҟоу, уани уареи шәеидгыланы шәысҿагылеит. (*Еиҭах иҭаҷкәым ықәкшо.*) Ианбанза ари? Амни, абра иҟаз Есҳаҟгьы ицәҳауаз аҭаҳмадцәа дрылан, уи гәасҭеит иҟазшьақәа рыла. Ианаҭахха иаргьы дысшаҭазом. «Ҽыԥхҭи-еыԥхҭи еибабыгуеит» ҳәа абыргцәа рееидкыланы ҳвождцәа рыцәҳауа иалагеит.

(*Сима ахәыҟаҵарҭахьынтәи даауеит, Баҭал – ауадаҟынтәи*)

С и м а (*дгәааны*). Уара ҳауҕалатит. Есҳаҟ аԥхьа ара ҳанааи шықәсынаҟьак ҳҳәычы зшьамхы дықәыртәаны акриҿазҵоз дызлаз абыргцәа ирҳәаз ҳәа иуаҳҳәаз наганы иауҳәеит. Ҳара цәгьаҳәаоыс ҳҟоуҵеит. Ари ауао бырг хазына дшәаҟьаны дхьаԥш-кәаԥшуа дышцаз

умбазои? Иагьҭоукыҵәҟьап уара изҳәаз урҭ абыргцәа. Атәым бызшәеи уаажәлари еихҭнуҵоит. «Атәым арбаҕь аонатә арбаҕь дәылнацон» ҳәа иааганы иҳаландырхаз рҳәатәы уацныҟәаны, уаажәлар рылҵра уаҿуп.

Б а ҭ а л. Саб, ари адгьыл аԥсуаа иаҳҭәуп, егьырҭ ҳгәыларантәи иааганы индырхеит, иҳәеит, аԥсуа ҳазҭо ҳарҵаоы.

С и н а ҭ. Убри аԥсуа шәызҭо ихаҭа иоуп иҭактәу, ҳара ҳвожд ду инапаҿы иҟоу ажәларқәа зегьы рахьтә итәыму ҳәа уао дшыҟам ахьызымдыруа азы мацарагьы.

С и м а. Арҵаоы диашоуп, амилаҭқәа зегьы дара рбызшәа рымоуп. Ҳара ҳбызшәа арзразы аеа милаҭк ааганы ҳаланырхара иаҿуп. Ҳаргьы «Амшә иакыз, баба иҳәеит» ҳәа ҳтәазаарыма?

С и н а ҭ (*иеаарԥсыены*). Сааԥсеит, скарахеит, араҟагьы аҭызшәа сашәыргеит. «Аҭызшәа ахьыҟоу аонаҭаҿы хир зыҟалом» рҳәоит. Сааԥсара сыхьзеит. Сынкаҳаны сыцәанда ҳәа сыҟоуп. (Ишьҭаларҭа уадахь доналоит).

Ахԥатәи асцена

Синаҭраа рынхарҭа ауадақәа. Шьыбжьонуп. Дааиуеит Синаҭ. Аԥышәԥаҵа џарџарқәа иҿоуп ашла рылаԥсаны. Иԥаҵагьы ааигәа ишсам моашьо иҟоуп. Амилициа аԥхынтәи рформа ишәуп. Изиацккәа асаба рыкәтата иҟоуп.

С и н а ҭ (*данааоналалак*). Изакәытә ааԥынра мшузеи иҟоу. (*Аԥенџьыр днадгыланы.*) Ега уааԥсазаргьы Аԥснытәи аԥсабара шәҭыкакаҷра уанныкәԥшлак, уааԥсаракәа наухыҵны ицоит, еиҳаракгьы аизҳара моа уанангылоу.

С и м а (*дишьҭагыланы дааиуеит*). Уаргы уажәоума уанааура, иацы ашьыжь индәылҵыз?

С и н а ҭ (*даапсаны дшыҟоу лирдырырц даақәпсычҳаны, игәалаҟазаара аарыбзианы*). Баргы уажәоуп банааура!

С и м а. Сара шьыбжьонҳәа апсшьаразы сааит. Абиблиотекаҟны аус зуа ес-шьыбжьон саатк аҩныҟа аара азин ҳамоуп, уара уоуп аамҭак алхны измам, уахгьы-ҿынгьы узеипшуп.

С и н а ҭ (*игәалаҟазаара еиҳагьы иааиҭьтәны*). Сусура ус адырыуеит.

С и м а. Ууапсара гәалаҟазарак аҵызбааууеит, арахь иаха ушмыцәаз улақәа ирхыуп.

С и н а ҭ (*иҿааркасаны*). Ааи, иацы ашьыжь аахыс иахагьы налаҵаны ауаа ҳашрылаз ҳҭьазкит, имариоума араион зегьы аимдара?

С и м а. Ҳбиблиотекаҿы иапсуаам аҳәсақәа еидыхәыҭхәыҭуа, иааибаргәырҭьалон, изакәу акгьы ҳарҳәомызт, ҿыц ҳәа акрыҟоума, Баҭали сареигьы ҳалагәырҭьарын.

Б а ҭ а л (*ауадахьынтә дааҩналоит*). Еилаҩеиласрак ыҟоуп изакәу саргьы исзеилымкааит? (*Иикыу икалам астол иныкәиршәуеит*).

С и н а ҭ (*икылкааны ипа дихәапшуа*). Зынза уарпысзахазаап, цкьа сухәампшижьҭеи. Аха, мшәан, шьыжьза сындәылҵуеит, бжеиҳан уахазны ауп сангәарло.

Б а ҭ а л. Саб, иусырдыруеит сынтәа аа-класск сышрылго, апышәарақәа ҳарҿуп.

С и н а ҭ (*даахәыц-хәыцны*). Аҟәаҟа арҵаҩратә ҵараиурҭахь ҳәа ами ишеибаҳҳәахьоу?

С и м а. Уаҟа сани саби рҟны дҟалашт, уи иазыпшуп даргьы.

С и н а ҭ. Иҵара далгаргьы уа Аҟәа ҭыпк изаҳпшаап.

Б а ҭ а л. Мап, саб, сҵара салгар Мсыгәизыхь ақыҭахь, сандуи сабдуи срызцоит, ашкол аҿгьы аусура салагоит, апсуа бызшәа арҵаҩыс сҟалароуп.

С и н а ҭ (*ишааицәымыҕхаз иныпшуа*). Избан апсуа бызшәа, уажәы имодоу ҳвожд ду ибызшәоуп апсуаа ҳзын.

С и м а (*днарыбжьаланы*). Уажәы ҳаилажәымгалан, ҳшыбзиоу ҳаҟазааит, абри шьыбжьонтәи аамҭазы. (*Баҭал иахь*.) Зны уҵара уалгап, нас акы узаҳазбап. Аҟәа уанҭалалак, сани саби уныҟәгара иазыхиоуп.

С и н а ҭ. Ҳәара аҭахыума, урҭ акгьы угрыжьрым.

С и м а (*лхаҵа иахь*). Ааи, аха уахьыҟаз ҳәа акгьы ҳаумҳәацт.

Б а ҭ а л. Ҿыцк ыҟоуп, изакәу ҳауҳәароуп.

С и н а ҭ (*адиуан аҟны днатәо, игәы алаҟаны*). Сызиацкақәа ррыцкьахагьы сышәҭомеи. Ишәасҳәап нас абарҭ спогонқәа ирықәгыло аеҵәа жыцәқәа ҩба-ҩба рымцхәрас хпа-хпа рықәгылараны ишыҟоу. Ҳминистр ус иҳәеит.

С и м а (*дааигәырҭьашәа*). Иумҳәо, мшәан, бзиарас иҟалаз.

Б а ҭ а л (*иан лахь*). Уи иахьызхои, нана?

С и м а. Акрыздыруоу. Уажәы подполковникуп. (Зҵаарала лхаҵа иахь дыпшуа.) Настәи иахьызхои?

С и н а ҭ (*иҿаарҵацашәа*). Аполковникра ауп сзықәгәыҕуа.

Б а ҭ а л. Иззы, саб, бзиарас иҟоуҵеи?

С и н а ҭ (*адиуан аҟнытә дҩагыло*). Ҳаамҭа есымша ҿыцрак-ҿыцрак ҟанаҵоит. Урҭ зегьы бзиароуп измааноу, избанзар, ҳвожд ду иҟынтәи ауп ишаауа. Мшәан, ҳарҭ апсуаа ҳазусҭцәада? Акырҭцәеи ҳареи иаҳзеилымхуа иҳамоузеи, ҳаргьы ҳкырҭцәами азакәан ианаҭахха?

С и м а (*иааҵьашьашәа*). Нас, нас?

С и н а ҭ. «Нас» закәыхи, иаци иахеи араион ҳналалан апсуаа зегьы рпаспортқәа аарымхны Аҟәаҟа идәықәаҳҵеит.

С и м а. Диида, мшәан, аԥсуаа паспорт змам жәлархама?

С и н а ҭ (*даагәамҵшәа*). Ибцәажәашьоузеи? Паспорт змам ауаҩы дыббахьоума? «Аԥсуа» ҳәа зну рпаспортқәа рымцхәрас ҳҳәыҷқәа аҵара зларҵо абызшәа ишамилаҭу анҵаны апаспорт ҿыцқәа ҟаҵаны иаҳзаарҭиуеит. Ҳаргьы ишаны инараҳҭоит. Абарҭ зегьы сара снапы ианып, аус злаз апаспортқәа рымхра акәын. Уи ҟаҵоуп.

С и м а (*лзыҭқәа лнапқәа рыла иаанкыло*). Унан! Ашкол, ашкол ҳҳәахуеит, арахь уара унапала ари араион аҿҭәи аԥсуаа раԥсуара ашәҟәы ианухуама? «Збызшәа зҭахым, имилаҭгьы иҭахым» рҳәоит. Иухьзеи абааԥсы?

С и н а ҭ (*игәахы ааиҟәыҷҷаны*). Ари араион Қырҭтәыла аҳәаа аҟны излаҟоу ала, дара зларацәахахьоу ала, милаҭла урҭ ртәы ҟаҳҵароуп.

Б а ҭ а л. Саб, уара атәым милаҭра удукылахьоума? «Змилаҭ зцәызыз ижәларгьы ицәызуеит» иҳәеит аԥсуа ҳазҭо ҳарҵаҩы. (*Синаҭ ҿиҭзом*).

С и м а (*Баҭал иахь*). Ижәла аҵыхәа ирцәихьеит, уи иаанагои зугәахәуа?

С и н а ҭ (*Баҭал иахь*). Уара иаарласны апаспорт узыҟаҵатәхоит, ужәла аарцәины инанаҵаны. Иуаҳама?

Б а ҭ а л. Ус сара изураны сыҟазам, аԥсуа ҳазҭо ҳарҵаҩгьы ижәла имԥсахзеит.

С и н а ҭ (*игәы иҵаххуа*). Уи иаха ипаспортгьы ҳаимҭазеит. Уаҵәазы сиԥхьаны сыҟоуп сусҳәарҭахь. Абахҭахь ихы имырхааити.

С и м а. Убригьы дузҭакыр, аԥсуаа рҿаԥхьа «ахаҵара» ду ҟауцеит. Зынзаск унарылзаа уцап. Дзыхурҟьозеи аԥсуа арҵаҩы. «Уара иуцәымҩу ауаҩы иҿаҵа шәпоушәа угәы иабоит» акәымзар?

С и н а ҭ (*инацәа дҩахо*). Урҭ снарылзааргьы, сџаџаза ауаа снарылагылоит. Ибымбазои Ҟаранба ижәла ааирцәиин, дбаҕьаза аус ду днахагылеит.

Б а ҭ а л (*дгәамц-хамҵуа дахьылаҩеиуа*). Сара сыжәлагьы сыԥсахуам, аиҳабырагьы сашьҭалом, сара сырҵаҩхоит, аԥсуа бызшәа арҵаҩы сакәхоит. Саб, аԥсуа ҳазҭо данҭаук, сара ашкол сышҭыҵуа удырааит.

С и м а (*лхаҵа иахь, лыбжьы рдуны*). Аеҵәа ҟәазқәа аԥсуаа ирыҭнухырц уаҿуп!

С и н а ҭ (*дҟааны Симеи Баҭали рахь*). Иазхоуп шәҩыџьагьы шәаҳәақәа ҭыхны сҿагылара! (*Баҭал ихы наиқәкны*). Умшәан, дҭаскзом урҵаҩы. Амала ихала ихы идырышт уашьҭан зны.

С и м а, Б а ҭ а л (*еицырҳәоит*). Иазхоуп ужәлар рҿагылара.

(*Убри аамҭазы аԥошьҭамҩангаҩ дааиуеит «ателеграмма, ателеграмма!» - ҳәа ҿыҭуа. Синаҭ уи днеиԥыланы ателеграмма ааимхны даахынҳәуеит. Аԥошьҭамҩангаҩ дцоит*).

С и н а ҭ (*ателеграмма аԥхьара далагоит, Симеи Баҭали зырҩуа игылоуп*). «Аполковник Синаҭ Гәланбазе» (*Даатгылоит.*) Сара макьана сполковник-замеи! (*Аԥхьара иаципцоит.*) Иудысныҳәалоит иуоуз аполковникра хьзы. Уи уанашьоуп иаци иахеи иалагзаны иноугзаз адҵа ҳарак азы. Иаарласны Аҟәаҟа уиагахоит. Еиҳау ауаҩдура узыԥшуп. Лавренти Бериа!» (*Даанаԥшы-ааԥшуеит. Ибжьгьы изнымкылакәаны иҩҭигоит.*) «Кавказ-каҷҷа аԥа хазына, зызбахә рымоу Бериа!» (*Симеи Баҭали рыхқәа нарыкәарены ауадахь иныҩналоит*).

С и м а (*лыҷкәын иахь*). Баҭал, угәы ԥумжәан, араҟа ҳазлацәажәо аҵара уцызҵо рахьгьы иумҳәан, ишәарҭоуп. Сара саб амаҵура ҳарак иман, аха иқәра шаҵанамкыцызгьы тәанчара дрышьҭит, уажәы Аԥсны имодахаз абызшәа уздырам ҳәа вбас иҭаны.

Б а ҭ а л. Ус акәзар ҟалап, сан

Аԥарда леиуеит.

Синаҭ милициа маҭәа ҿыцла деилаҳәаны иусурҭа уадаҟны истол дахатәоуп, аполковник чынқәа ижәҩа иқәуп. Ашәгьы дамысзакәаны дааҩналоит абырг Есҳаҟ. Уаҳагьы ҿымҭзакәаны ашьшьыҳәа Синаҭ ишҟа иҿааихоит.

С и н а ҭ (*дҩагыланы, истолгьы дахымҵзакәаны*). Иҟалазеи, Есҳаҟ, улахь еиқәҵаны уҩналеитеи?

Е с ҳ а ҟ (*илахь еиҵымхзакәаны*). Иҳахьзеи, ҳзыниазеи умҳәои, ҳпаспортқәа ҳамхны ижәгартә еиԥш? Измаанои, ирҳәо ҵабыргыума?

С и н а ҭ. Ирҳәои?

Е с ҳ а ҟ (*игәахы еиҟәыҷҷо*). Шәаԥсуазам, шәпаспортқәа ирну иашазам, ишәыланхаз рмилаҭла иҟаҵаны ишәзааргоит, рҳәеит.

С и н а ҭ (*иеаарҵьаҵьаны*). Сара сеиҳабацәа рыдҵа насыгзоит, шәара араион аиҳабыра ҳадҵа нашәыгзароуп!

Е с ҳ а ҟ. Насы ҳабз аԥсышәала имҟәуа иҟашәҵома? Иҭахырҵәар еиҕьуп ҳабызқәа, ахатәы бызшәа аҳәара азин анамоух.

С и н а ҭ. Агыршәа, абра ишәыланхо рбызшәа – Бериа ибызшәоуп, ақырҭшәа – Сталин ибызшәоуп. Урҭ абызшәақәа ҳрыгәҭасып ҳәа аума исоуҳәарц угәы иҭоу? Абра иаахтны иуасҳәоит, шықәса наҟьак уҩнаҭаҟны ҭаацәала ҳахьучҳаз азы иҭабуп, аха иумаҳаи исҳәаз. Уҵа шәҩныҟа. (*Есҳаҟ ишьа-ида еибарххо дахьгылоу дҵысуам*).

С и н а ҭ (*абырг дахьгылоу даанхазшәа аниба, акнопка днақәыҕәҕәоит. Иааҩналоит ҩыцьа амилициаҵәа. Иара, урҭ инарыдиҵоит*). Абри абырг иҩныҟа амҩа ихашҭит, амашьына днақәыртәаны агәашә днадыргыланы шәхынҳәы.

Аԥарда леиуеит.

Синаҭраа руадақәа. Ихәлахьеит. Азал аҭзаҟны икыдкнаҳалоуп идуны иҭыхыу иан лпатреҭ. Иара адиуан дықәиоуп ихаҿы инапқәа рыла иҵәахны.

С и н а ҭ (*дҩагыланы даалеиҩеиуеит, нас даатгыланы ихы ҩышьҭыхны иан лпатреҭ днахәаԥшуеит*). Сан рыцҳа, қьафурак дақәымшәазакәаны лынарцә мҩа дықәлеит. Саб имацара ақыҭаҿ даанхеит.

С и м а (*ахәыҟаҵарҭахьынтә дааиуеит*). Угәы зырԥшаазеи, мшәан, ас уцәажәо смаҳацызтеи?

С и н а ҭ. Сабгьы дбыргхеит, саргьы уажәшьҭа сықәрахь снеиуа салагеит.Сабгьы хара дзымцар ҟалоит.

Б а ҭ а л (*ауадахьынтәи азалахь дааиуеит*). Саб, уаб иакәзар узҿу шә-шықәса Анцәа днаишьҭааит, сара аҵара сшалгалак уи иахь сцоит, рҵаҩысгьы аусура салагоит, аха дыԥсыр, уан анышә данахҭаз еиԥш, учынқәа ужәҩа иқәырзза аума ушгыло?

С и м а (*лхаҵа иахь*). Убасҟан Баҭал иаасыхҭигазеи уара уҵыхәала. Саб ипагонқәа ықәихааит, ԥхашьароуп ҳәа сцәыҵеиҳаҳауан, уара уеиқәызза угылан.

Б а ҭ а л (*иаб иахь*). Уара иуаҳауамызт акәымзар ацәыҵаҳәацәа узбахә акәын ирымаз, ичынқәа ықәызза иан дышԥалхагылоу, рҳәон.

С и н а ҭ (*дгәааны*). Иазхоуп аҳәацәара!

С и м а (*лычҷкәын иахь*). Уиламцәажәан уаб. Иан дигәалашәан, илахь еиқәуп.

С и н а ҭ. (*илақәа цәыркшаны иԥҳәыс лахь днаԥшуа*). Сан дыԥсижьҭеи акыр ҵуеит, ауаҩы аԥсхьаа ҿыц анимоу егьырҭ иԥсцәагьы игәалашәоит. (*Нас иԥшәмеи иҷкәыни инеимда-ааимдо дырзыԥшуа*.) Бара иахьа аҩны быҟазамзи, уара иахьа уангьы уаргьы Аҟәантәи шәанаа аахыс ара шәыҟазамзи?

С и м а. Сыҟан ара.

Б а ҭ а л. Сыҟан саргьы.

С и н а ҭ. Нас уаҳа акгьы шәмаҳазеи? (Арадиодкылага ахькнаҳау ахь ирԥшуа.) Ари иҭыԥуа алахьеиқәҵаратә мелодиагьы шәзеилымкаазои?

Б а ҭ а л (*ибжьы ныхҵаны дыччоит*). Ҳа-ҳа-ҳа!

С и м а. Уи дызгәырҩо шәшыҟоу еиԥш, дызшәиуагьы ыҟоуп. Убри азы ауп залаҿаҳамҭуа. Аҟәантәи ҳзаазгьы Баҭалраа иахьа убри азы аҵара мҩаԥырымгазеит азоуп.

С и н а ҭ (*иԥехыршәааны*). Ҳвожд ду иԥсра згәы иалымсыз шәареи аҩа ԥыҭҩыки роуп. Баҭал иакәзар «ҳа-ҳа-ҳа!» - иҳәоит.

Б а ҭ а л. Ҳабыз ҳҿызхырц иаҿу рахьтә аҩазәгьы дынханы дыҟоуп.

С и н а ҭ (*ибжьы ырымҩеыҕны*). Убжьы сумырҳан. Иахьа ашьыжь Сталин ду дшыԥсыз ансаҳа сҿысшьыр ада моу сымамкәаны сшыгәаҭеиуаз иԥехырччо дааҩналеит ааигәа ара Аҟәантәи аусуразы Галауҟа исзынарышьҭыз алеитенант Абгарба. Ҳвожд иԥсра дахыччеит. Уи ашьҭахь Аҟәаҟа санца, ҳминистр ианиасҳәа, арапорт сирҩит. Иара диԥхьаны дааганы абахҭа дынҭаирԥалеит. (*Баҭал иахь.*) Убама уажә иҟоуҵаз закәытә шьаусу.

С и м а (*лыҷкәын иахь*). Уца ууадахь, Баҭал, мамзар уаргьы саргьы ҳҭеикуеит.

С и н а ҭ (*дгәамҵуа*). Баҭал Аҟәаҟа аҵарахьы дцеижьҭеи, баргьы уахь бцаны бидтәалоижьҭеи шәыбзқәа шәҿыҵны шәыҟоуп. Уи збоит уажәы ара шәахьааиз. Иазхоуп. Шәышьҭыбжь уаҳа исышәмырҳан, уа Аҟәа шәахьыҟонтәигьы. Сара иаарласны Аҟәаҟа сиаргоит, еиҳау ҭыԥк сзыԥшуижьҭеи иҵуазеи. Уа сҟалар шәыбзқәа ааҭаскып. Иахьа ҳминистр ҭелла сеиҭақәиргәыҕит ҭыԥ ҳаракык. Иасҳәеит сара Аҟәа исымоу ԥыхьазатәи суада хәыҷқәа шракәу. Иара, ауада ҭбаақәагьы срықәиргәыҕит.

А ф б а т ә и а с ц е н а

Синаҭ иусурҭа ауада. Иара истол дахатәоуп илахь иқәыжьны.

С и н а ҭ (*истол даахыҵны, ихы иқәыжь длеиҩеиуа*). Изакәызеи, мшәан иҟоу? Аамҭа зынзаск иааҳәыма Сталин данԥсы, Бериа ианихабга? Хымш Аҟәатәи афилармониаҿы Бериа изкны ирҳәоз зегьы ҵабыргума? Исаҳауазеи, мшәан? Ирҳәо иалагеит «аԥсуаа иакәымкәаны ирызныҟәозаарын, рыбз рҿыхны аҩа бызшәак ала аҵара дырҵара иахьаҿыз иашамызт, азы ахьышьҭрахь игьежьуеит ҳәа, рбызшәала аҵарагьы иаладыргоит» ҳәа. «Кавказ-каҷҷа аԥа хазына» абраҟа харак идуп ҳәа сгәы иаанагом. Доурышьҭуама, мшәан, Сталин данԥсы зыԥехырччо сара сҟны иҩналаз алеитенанат Абгарба? Дааҩналарушь уажәы сыхәламшәа ҵикаарц? (*Иҿыҵазгьы аҟәырҟәырҳәа инылбааидоит.*) Макьана сыхәламшәа еибгоуп! (*Убри аамҭазы аҭел абжьы ныхҵаны игоит. Дааццакны днеины атрубка аашьҭихуеит.*) Сзырҩуеит.

А б ж ь ы (*пҳәыс бжьуп*). Аҟәантәи ауп… аминистр дшәыԥхьоит, иаарласны шәааи!

С и н а ҭ. Барбан изҳәо? Ииамзе бакәзами, ҳминистр имазаныҟәгаҩ? Быбжьы зеицакхазеи?

А б ж ь ы. Уи сакәзам… аминистр ҿыц имазаныҟәгаҩ Мрамза соуп!

С и н а ҭ (*дааҿаҳа-ҿасны*). Ҳм-мм… (*Атрубка шықәылҵаз мҩашьо «куу-куу» ҳәа абжьы ҭыҩуа иалагоит. Зны инарҳәы-аарҳәуа атрубка дҭаԥшуеит, нас ашьшьыҳәа иныкәиҵоит*).

Аԥарда леиуеит.

Абжьбатәи асцена

Синаҭ Аҟәатәи иуада хәыҷқәа. Шьыжьуп. Иара ихы инапқәа наҵыргәаны, аҭуан даҵаԥшуа дышьҭоуп. Игылахьаз Сима дааҩналоит аусурахь дцарц лҽеилаҳәаны.

С и м а. Сара сцеит усура. Ухәы ҟаҵаны иқәгылоуп, угылаанза ихьшәашәаргьы, уусура уамырхижьҭеи амаҵурҭа атәы уцеит, ухәы ааурԥхап.

С и н а ҭ (*инапқәа ихы иааҵхны*). Баҭал ԥхызла дызбон иаха, умааижьҭеи ицуазеи, ҳәа даныскза, лассы снеиуеит, иҳәеит.

С и м а. Ҳ-Баҭал дхазынаха избахә ааҩуеит Мсыгәизыхьынтәи, иреиҕьу арҵаҩы ҳәа уажәааигәа агазеҭ дахьанылаз ада уаҳа иаҳҭахузеи. Иабдугьы илабашьа кны дахьнеилакгьы имаҭа дилаехәозаап. Ус саҳалоит.

(*Сима лышьҭахьҟа ашә ныдҵаны дцоит. Синаҭ дгыланы иҿи-инапи анизәзәа, ашафинер аартны иреиҕьу имаҭәақәа рыла иҽеилеиҳәоит. Урҭ ирывакнаҳаз, аполковник ичынқәа зқәыз ишьнел илақәа ҭраа днахәаԥшуеит. Нас уа днаԥырҵны даалеиҩеиуеит. Ашла злаԥсаз иԥышәаҧаҵақәа ҵарҵаруа, ихахәы еилшәарак амазамкәаны, игәчамақәа ҭбааза атримо ахь днеины асаркьа днанԥшылоит. Нас ашафинер ахы иқәыз имилициа хылԥа илаԥш нақәшәоит, днеины инеихаҵаны асаркьахь дааиуеит*).

С и н а ҭ (*иеааиҵыхны асаркьа днадгыланы*). Сзакәыз анаҵьалбеит, абри схасҵарц азин ансымаз! (*Ихылԥа аҭыԥахь иныкәҵаны, ишьҭахь ашә цаԥхала инаркны дындәылҵуеит. Дышнеиуа дааҭгылоит.*) Сышԥаидикылари уи аиҳаб ҿыц. Уара уҟынтәи абжьагара соурц сааит схәап, аха нас? (*Абас дышхәыцуа Аиҳабыра рҩны аҟны днеиуеит. Дзызнеиз иҟны ашә дасны днҩналоит.*) Мшыбзиақәа!

А и ҳ а б ҿ ы ц (*дихаҵгыланы днеиԥыло*). Бзиала уаабеит! (*Инапы имихуеит.*) Утәа! (Дахьтәаша наиирбоит).

С и н а ҭ (*ауаа рахь*). Ибзианы сидикылеит.

А и ҳ а б ҿ ы ц (*истол днахатәаны*). Сузызырҩуеит.

С и н а ҭ. Сара... Сара Синаҭ Гәланба соуп, амилициа аполковник, Галау араион аҟны амилициа реиҳабыс иҟаз... ԥыхьа... Схы сақәиҭыртәит, атәанчарахьы макьана сықәра шаҵанамкуагьы.

А и ҳ а б ҿ ы ц. Исаҳахьеит узбахә... Сызлаухәартахарызеи?

С и н а ҭ. Абжьагарак сышәҭап ҳәа сааит... Иҟоу уи ауп... спаспорт сыԥсахырц сҭахыуп... даеакала иуҳәозар, ԥыхьатәи сыжәла иашаҵәҟьахь ииазгарц сҭахыуп.

А и ҳ а б ҿ ы ц. Ԥыхьа иужәлаз?

С и н а ҭ. Гәланба!

А и ҳ а б ҿ ы ц. Уажәы?

С и н а ҭ. Гәланбазе... Усҟан исдырԥсахит... Амилициа аҟәша аиҳабыс сандәықәырҵоз... Ҟаранба, усҟан Ҟаранбазе ҳәа иҟазҵахьаз иҟны сааины абжьагара санаҳәа, иудыргалаз бзиоуп, иҳәеит. Уажәы сыжәлаҵәҟьазы абжьагара саҳәоит шәара шәҟнытә...

А и ҳ а б ҿ ы ц. Уҭаацәароума?

С и н а ҭ. Ааи.

А и ҳ а б ҿ ы ц. Уԥшәма лпаспорт ишԥану?

С и н а ҭ. Гәланба ҳәа.

А и ҳ а б ҿ ы ц. Ишәыхшаз?

С и н а ҭ. Ҷкәынак дҳамоуп, Гәланба ҳәа дануп, аҳыҭаҿы иабду иҟны дыҟоуп, ашкол аҟны аԥсуа бызшәа риҭоит.

А и ҳ а б ҿ ы ц (*игәы ишахәаз удырратә ихаҿы ааихаччоит*). Иуабжьазго уи ауп, уаразәк узын аԥсуаа акгьы ҳахьуам, иужәлоуҵаз ишыҟоу иҟазааит.

(*Синаҭ уа ддәылҵны, ихы иқәыжь, иқәшәаҵәгьаха аулица даныланы иҩныҟа ихы ирхоит. Зышә ыҵарбаҟа иаркыу иуадаҿы даннеилак, цаԥхала иаартны дныҩналоит*).

С и н а ҭ (*аԥхьатәи ауадаҟны даангыланы днаԥшы-ааԥшуа*). Иабаҟоу суааҗәлар? Сима! Сима уажәыгьы бмаазаци аусурахьынтәи? Сыҷкәын Баҭал!.. Сыҷкәын зацә Баҭал!.. Ҳаухаштҙама, умааижьҭеи иҵуазеи?! (*Егьи ауада дндәылт аланы инапык рыла ихы еимлагәа икуеит.*) Сызусҭада сара? Аполковник? Мап, мап. Уи ачын абна ашафинер иҭакнаҳау сышьнел ажәҩақәа ирыдҙа-хылоуп, уажәшьҭа сара сзын акымзарак иаԥсазам. Заҟа уахи-ени смыцәазакәаны аус зуаз убри ачын аҟынза сназарц азын? Ааи, ачынгьы сашьҭан, аха сыуааҗәларгьы рымҵаз зурц саҿын. (*Иеаариашаны, иџьыбақәа инапқәа нарҭакны аԥхьатәи ауадахь днеины ахьышәҭ-хьышәҭ ҳәа даалеиҩеиуеит.*) Ааи, аҗәлар рымаҵ зуан!.. (Иџьыбақәа инапқәа аарҭыганы Баҭал ипатреҭ ахькнаҳау днадгыланы дахәаԥшуеит.) Иахыуҳәааuазеи нас, уара? Счынқәа ирызҳауан уара ишузҳауаз аиԥшҵәҟьа! Харак сыдуцарц уҭахушәа ауп улахь џырҟәыҿшәа ушсыхәаԥшуа. Уара уажәы уахьырҵаҩу, сара сахьиз ақыҭауаагьы рымаҵ зухьеит. Сқыҭа, сҳабла, сҵарахьы сыхнымҳәазакәан хантәаҩыс сырзымаагылеи? Сишь. Рышьҭахь зсеиадырхазеи, мшәан, нас. Асҭаршын, саншьа Сеилаҳ дызфаз Чаҳмаҭ Ҭарлышбеи сареи ргәараҭақәа ҳанырзааигәахалак, ишәа-зызо изалагоз, мшәан, усҟан?.. Ах, урҭ ахәашақәа… Ҳқыҭа иалганы «аҗәлар раҕацәа» ҳәа араион ахьынтәи ирышьҭаланы иаауаз ирыҭаны иандәықәахҵоз ахәашақәа, саншьа Сеилаҳ акрихаразар аҳа акгьы рхаразамзаарын… Баша рыԥсы иаԥҳархон ҳаиҳабырагьы ҳаргьы ҳаицхыраааны… Сара издыргәышьоз усҟан… Убри азы акәын ҳқыҭауаа ҳзырҭахымыз Чаҳмаҭ џашшалагьы саргьы. (*Ибжьы еиҳа инаҳаракны.*) Аха уи ашьҭахь, сара ҳаԥсадгьыл сыхьчон хацәнмырха… (*Икылкааны Баҭал ипатреҭ дахәаԥшуа.*) Ашьа касҭәеит… Иззы? Суааҗәлар рзы!.. Амилициа рҟны акәзар, схы аџьыка ықәсхит. Насы исаҭәазамзи аполковникра? Иуаҭәан уҳәама? Исаҭәан, ааи! (*Ихы ааларҟәшәа даахәыцны.*) Зымаҵ зуадаз, мшәан, уаҟа? Галау араионаа рымаҵ зымуази? Амилициа реиҳабыс уахь сызлацеи, мшәан? Аҭырқәцәеи аурымцәеи анахыргоз Аҟәа ақалақьи араиони рҟны иаасырԥшыз аусура бзиа иабзоураны ами? Уи мацарагьы сыхәазомызт сыжәла еиҭасымкызҭгьы. (*Ихы дҩаханы Баҭал ипатреҭ дахәаԥшуеит.*) Угәы иалои нас, Баҭал? Уаҟа аполковникра ахьсоузгьы саеԥнышәкылеит уангьы уаргьы усҟан… Избан?.. Ус хьанҭа дуун Галау араион иқәынхоз аԥсуаа уахык иалагзаны рпаспортқәа рымхны, мызкы аҩныҵҟала милаҭс изеиуаз акәымкәаны аеа милаҭқәоушәа иҭаҩны рыҭара. (*Нас даахьаҳәны даалеиҩеиуеит.*) Мшәан, сара сызусҭада? (*Дааҭгылоит.*) Сара саԥсуоуп… Сыжәлар рымаҵ зуан. Ааи, аха ишԥа? Ирзыҟасҵазеи? (*Баҭал ипатреҭ ахь деиҭанеиуеит.*) Сара исҳәо сымазамшәа убома? Уажәшьҭа аԥсшьара азин сымазами? Исымоуп. (*Даақәҵәиааует.*) Сцап аԥсшьара зеаԥсазтәыз рԥсы ахыршьо амшын аԥшаҳәахьы. (*Дындәылҟьаны дышцо убарҭоуп, ишлиапа ихыхуа-ихаҵо днеиуеит*).

Аԥарда леиуеит

А а а б а т ә и   а с ц е н а

Аҟәа ақалақь амшын аԥшаҳәа. Гәыԥ-гәыԥла ана-ара итәоуп ԥсшьара ицахьеит ззугәахәша ауаа. Џьоукы адомино, ашашка, ашахмат ирысуеит, џьоук ус иеицәажәоит. Синаҭ инапқәа ишьҭахь иҟаҵаны ашьшьыҳәа гәыԥк ахьтәаз ахь иҿынеихоит. Урҭ рахь днеиаанза иидырқәо хаҿқәак ибоит инаивс-ааивсуа рҟынтә, аха иара дааҭгыло даналагалак, дара

рылаԥшқәа наиҟәҟьаны инаивсуеит. Дааигәазаны дааивсуеит амилициа рчынуаҩыкгьы, иара Галау амилициа реиҳабыс аус аниуаз иара инапаҵаҟа аус зуаз, аха уигьы илақәа цәыркшаны, Синаҭ зынзаск димбазацызшәа дивҟьоит. Синаҭ уи днаиацәажәарц днаишьҭалоит, аха егьи дагьхьамԥшзакәаны дицәцоит. Ихы ззырханы днеиуаз данырзааигәаха, аҟыԥыҳәа даангылоит, ихаҿгьы еихаччо дааҟалоит, инапқәагьы ааирҵаҵоит, иҷкәын Баҭал имышәхәы казыԥсахьаз, иара инапала иахигаз иуа ду Еуан Пантулиди уа дышрылатәаз анибалак.

С и н а ҭ (*ихала даацәажәаны*). Еуан уарамыжда, ухынҳәижьҭеигьы убара ҳзымнеитеи Симеи сареи. (Уахь ишьаҿақәа ааирццакуеит, днеины дааигәыдиҳәҳәаларц шакәу инырԥшуа. Данынархагыла Еуан ихы дҩаханы иааиз днаиҵаԥшуеит, нас абҕьааҳәа ихы наиқәыжьны адомино акыу ҳәа иныкәикшоит).

С и н а ҭ (*уи игәыдыҳәҳәалара иҽазырхио, дычча-ччо.*) Сузымдырзеи, уанаҵьалымбеит, Еуан?!

(*Еуан иҽмырҳаҟаҵаны дтәоуп, адомино ицасуаз рыхқәа рҵысуа инеихәаԥшы-ааихәаԥшуеит «дабатәи хагоу иааины иаҳхагыло» шыргәахәуа мҩашьо. Синаҭ такәаамҭа дгыланы Еуан дизыԥшуеит, нас дмишәан-мишәануа даахынҳәны иҿынеихоит*).

Е у а н (*«ҭфу» ҳәангьы днаишьклажьцәаны*). Ала аԥынҵа икылҟьаз. (*Синаҭ уи иихәаз шиаҳаз мҩашьо даатрысны дааҭгылоит. Нас дхыҟә-хыҟәуа, аҽеагәыԥҩык ахьтәоу днарыдгылоит*).

С и н а ҭ. Уаргьы ара уҟоума, Едгьы?! (*Итәоу абаргцәа руазәк ижәҩа инапы ныкәиҵоит. Уи Синаҭ днаиҵаԥшны, илақәа рыцәгьаны дааимданы иҵтәақәо рахь ацәажәара далагоит. Синаҭ урҭ дрыдҵны иҿынеихоит*).

Е д г ь ы (*илакҭацәгьа Синаҭ изыршәуа*). Саб ишьа зымпыҵататоу!.. (*Синаҭ днаскьахьаны еиԥш Едгьы иихәаз аниаҳа даауалыуашоит*).

С и н а ҭ (*даанымгылазакәаны дышцо*). Едгьы уарамыжда, уаб сара дысмырззеит. Ҳқыҭан хантәаҩыс сызлаҟаз ала, сара снапала ддырзит… (*Синаҭ дышнеиуа иаԥхьаҟа даауеит дныгәнысуа, алаба наиҵаргәо ҭаҳмадак ибҕа ырхәаны. Синаҭ уи дааигәыдиҳәҳәаларц инапқәа рҵаҵаны днеиԥыххылоит.*) Есҳаҟ! Есҳаҟ усымбеижьҭеи угәхьаазгоит, раԥхьаза Галау ақалақь аҟны саннеи сыздызкылаз Есҳаҟ!

Е с ҳ а ҟ (*иацәажәаз днаиҵаԥшын, ибжьы қыҵьқыҵьуа*). Усҭыҳә, усҭыҳә, мшәан, усыдызцалазеи?!.

С и н а ҭ. Есҳаҟ! Есҳаҟ, мшәан, ари сара сами Синаҭ Гәланба!

Е с ҳ а ҟ (*заҟа илшоз ала ирццакны диԥырҵуа*). Ҭфу, аԥсахҩы аԥсцәеирымга!

С и н а ҭ (*дааҭгыланы ихала дцәажәоит*). Галау ақалақь аҟны аԥсуаа рпаспортқәа рымхны, рмилаҭ ԥсахны изну апаспортқәа анраҳҭа, уара утәы ааганы саԥхьа астол иқәыжьны уцеит. Уи сара исызбыз акәзам, исдырҟаҵон, уарамыжда!.. (*Синаҭ абри ашьҭахь ишьаҿақәа ырццакны иҿынеихоит, дагьазааигәахоит «Акафе» ҳәа зну амшын ахықәаны адәҳәыԥш аҟны игылоу акакалкырҭа. Акакалкырҭа иаадәылҵны, ижәны ишыҟоу мҩашьо, аиҿыхара иалагоит арԥарцәақәак. Синаҭ исааҭ днахәаԥшны даанаԥшы-ааԥшуеит*). Асааҭ фба ҟамлазацт, аусура мышха арҭ зҿу закәызеи? Изусҭцәада? (*Дара рахь дыццакуеит иеимирпырц шакәу мҩашьо. Уи аамҭазы дара напышьашәала иеилалоит. Иара ибжьы нҭигоит*).

Шәеимпы!

(*Уи заҳаз аисра рацәак ӡеаламгалазакәаны игылаз арԥыс Синаҭ дааиԥыххыланы иԥынҵа акьатрацәра иҩнацәкьарак инарыбжьакны иааирҵысҵысуеит. Нас ибжьы ныхҵаны «уԥсы ааухсыршәап» ҳәа диқәмақа-руеит*).

С и н а ҭ (*ижәҩақәа анҟ-ааҟ днарықәԥшны, ибжьы қыҵь-қыҵьуа*). Счынқәа!.. Счынқәа!..

(*Дхыԥхыԥуа иуадақәа рахь иҩынеихоит. Уа данааи дҳакь-ԥсыкьуа ашафинер ашә ааимԥааны, аполковник чынқәа зқәыу ишьнел аакынԥааны ижәҩа инҭарԥаны, имаґрақәа нкылдо аԥшаҳәахьы дыҭрысны ддәықәлоит. Иеиқәеи икьаҩи урҭ ирнымаалоз ишьнели збоз амҩасҩцәа ааҭгыланы инеизыԥшуеит. Аисра ахьыҟалаз даннеи уа уаҩ дыҟазам. Даанаԥшы-ааԥшны ишьнел аҳәынҵәрақәа ааибаркны аԥшаҳәа днавалоит. Ауаа зегьы иара изхьаԥшуеит. Иҵәа дҭазызо далагоит*).

Ирҭахыузеи, мшәан, абарҭ сара сҩы?

(*Абарҭқәа рышьҭахь дааҭгылоит. Ауаа зегьы иара дырдыруаны, изыҵҟьарц изыҭрысуазшәа ибоит? «Аҭиҩы!». «Аԥсахҩы!», «Ашьажәҩы!» «Зыжәлар рпаспортқәа еицазкыз!» Арҭ ажәа ҿаасҭақәа ддыруалуашоит. Ус шьоукы «Ҭфу!» - ҳәа инаиқәжьцәаны инеиԥырҵызшәа ибоит. Дааҭгылоит*).

Мшәан, сара схаҵазами?

(*Наҟ-ааҟ ижәҩақәа днарықәԥшуеит. Нас иеааириашаны ихы шьҭкәыцәаа даагылоит. Иара ихала даацәажәоит*).

Атақси сҭахыуп, атақси! Сыҷкәын Баҭал иаарласны снеиуеит ҳәа ааимыцҳахьаз, даазааԥ, аҩны дысзыԥшуп. Дшыгәхьаазгаз идыруоушь? (*Инапы насҭха игылоу аҵла хыжәжәарахь инаирххоит.*) Аа, абнахьхьи инеиуа иакәзами, мшәан, ирласны аҩныҟа уца, Баҭал дааны дузыԥшуп ҳәа сазҳәаз?

(*Иаԥхьаҟа насҭхашәа ҩыцьа амилициа ҿарацәа шааиуа ибоит, ибжьы аарымеыґны дара рахь адҵа ҟаиҵоит*).

Шәуазәк шәнаҵҟьаны шәцаны атақси сызнышәкыл!

(*Азныказы ршьапқәа неидыԥсаланы, ииашахәҵәаза иаагыланы, рнапқәа рыхқәа инарыдыркылоит, аха нас руазәык аҟырҟырҳәа даамхаччоит. Рнапқәагьы ларышьҭуеит*).

Р у а з ә к. Уара ари аԥхьан ашьнел ишәзамызт, уажә иабааигеи? Арахь ишлиапа қәацәза ихагылоуп.

С и н а ҭ (*ишимчу дҟааны*). Смир-рнаа! (*Амилициацәа еибарччо иниасны ицоит. Иара ишьнел аҳәынҵәрақәа еибартны иҵьыба ачабра ҭыганы илхәаҭа ицо аԥхзы иҩықәирбоит*).

Н е и а а и ҩ ы к. Уанаҵьалбеит, умшеики, ушьнел аашәухыр. Арахь укәаԥза уеилаҳәоупеи!

С и н а ҭ (*анаиааиҩы иихәаз имырҳазакәаны иаԥхьаҟа иааиуа ахаҵа днеиԥыххалоит. Уи дааҭгылоит*). Атақси сахыццакуеит. Сыҷкәын Баҭал дааны аҩны дысзыԥшуп… Сԥарақәа сандәылҵуаз ашифонер ахы исцәықәхеит… Уаҵәы иузаазгоит… Исыҭ!.. Исцәынхеит, мшәан, исҳәо умаҳауеи?! (*Ахаҵа иҵьашьаны аполковник чын зманы иааидгылаз ихы инаркны ишьапқәа рҟынза лаԥшыла дааимидоит*).

А х а ҵ а (*иихәара цқьа иҩамшәо*). Ааи, аха ашлиапеи, акостиуми, ашьапымаҭәа ҵаґақәеи рыла уеибыҭоуп, нас арҭ апогонқәа зхьынҳалоу ашьнел абоуҭахыу, ашора улаҵанҵәа умцеи. (*Иҵьыба дынҭаланы аҩырпы ааҭыганы инапы инаниԥсаларц инаирххоны аамҭазы, ԥҳәыск дыҩны дшаауаз мҩашьо, дҳақьԥсыкьуа даарыбжьаххуеит*).

С и м а (*аҩырпы рхханы изкыз ахаҵа инапы днахо*). Саҭамзааит! (*Лхаҵа иахь дныҩныҵәаауеит.*) Уеилагама, Синаҭ! (*Лхы аҩада иҩышьҭыхны.*) «Ауаҩагара аҿаԥхьа Анцәагьы дымчыдахоит» рҳәоит, аха Анцәа уаҳзылԥха, аҩсҭаа ҳаиҿоумҵан!

С и н а ҭ (*ахаҵа иахь*). Сыԥшәма лоуп, илуам умбои, аҩырпы умсхыр… Ашафинер аханы исцәықәхан…

С и м а (*дааґьаҵәыґьаҵәны*). Ари иухарԥоу закәи аҭакарха. Анцәа зылԥха ҳаура?! Аусурантәи сшаауаз сылаԥш уҵамшәазҭґы амни ахаҵа иҿаԥхьа аԥхашьара ду ҟаумҵози? Дурԥхашьеит уҷкәын заҵә Баҭал! (*Инеималҭәоит*).

С и н а ҭ (*днапырхахо*). Баҭал дмааи, Баҭал аҩны даҳзыԥшуп… Атақси сахыццакуеит…

С и м а (*лылаґырзқәа рыцқьо*). Баҭал дмаазеит. Сара сҩы дыҟан иаҳзиҩыз ақьаад бґьыц сызназгаз, аус

124 125

ицызуа рҵаҩык. Егьи амчыбжь азы снеиуеит ҳәа ааицҳаит. Икалкало ушьнел ажәҩақәа ирхьынҳалоу ачынкәа ма иқәхындаз. Ҳашҧаурҧхашьеи анаҧшҩцәа рыгәҭа?

С и н а ҭ (*днапырхахо*). Атақси... Атақсиқәа абабжьази? Иабаҟоу снапаҵаҟа аус зуа Галау амилициа аусзҩцәа?! Сыҧшәмеи сареи ҳахьгылоу рымбазои, атақси ҳаздырхиарауазеи! (Иҧшәма лахь.) Аа, ббома, атақси ҳаузҭгьы ҳамцахьазаарызи! Аа, дааиуеит уажәы, иҵаргәоу алабала дсысуеит Есҳаҟ. Галаунтәи Аҟәаҟа иааз Есҳаҟ! Быҧши, быҧши, уи ишьҭархх, илақәа рыцәгьо иҭаҷкәымкәа раҵәо дахьаауа ҳаҷкәын имышәхәы казыҧсаз Еуан Пантулиди! Дысҿасырц иҭахыуп. Амилициа ҿарацәа иҧхеибаҵа иаауеит: «Смиррноо!» абас срыҵамыҳәҳәар исеисырц ргәы иҭоуп. Урҭ ахадара рызҭо дыббома нахьхьиза иаацәырҵыз Сталин ду данҧсыз дахьыччаз азы зыцәгьа ҳааны иҭаскыз алеитенант? Убриҵәҟьагьы счын ҳарак агәхьаа мыкзакәаны дсыжәларц дааует...

С и м а (*длаҕырзышо ишьнел аашәыхны, ачынкәа ҵәаххартә аиҧш, иааиларкәымпылны иаалҩыҵралкуеит, егьи лнапала имахәар нҭарсны длыма дындәықәлоит*). Уарамыжда, аамҭа цәгьа шасыс уаман, уи иунарҟаҵаз ацәгьарақәа ухы ашьа еизнаркәкәама?

С и н а ҭ (*иелымхуа*). Дабацеи, мшәан, ани ахаҵа, аҿырпы сызҭоз, атақси ахә сызҭоз?!

С и м а (*лылаҕырзқәа аарыцқьашәа*). Уарамыжда, уҧьыба иҭазами аҧара? (*Икьаҿ аҧьыба лнапы ахьынҭылшьуа ақьаад ҧара ааҭылгоит.*) Уарамыжда, уласны уаала, амра ҭашәоит... уаала, абааҧсы... ашәаҧшь ҟаҧшьза ихылахьеит, умбои, амраҭашәарахь... ирласны аҩныҟа ҳцароуп... Иаҳцәыхәлоит...

С и н а ҭ (*дааҭгыланы мраҭашәарахь дыҧшуа*). Маап! Ибымбазеит... ашәаҧшь шҧаҟаҧшьу... беилагазар? Ашәаҧшь алаҳәахзы аиҧш иеиқәаҵәоуп... иббазом

бара... Аа, быҧши, ицәышхеит... Аа, быҧши, быҧши, ииаҵәахеит... иаха иаажәыз акаҳуа аҧшшәы аанахәара иаҿуп... Сара зегь збоит... бара иббазом... Арҭ исысырц иааyа зегьы рыжәҩа еибырҭеит. Быҧши иахьаауа амилициа ҿарацәа, дахьыччаз азы иҭаскыз алеитенант дрыуп. Уи ичынкәа ықәрымхзеи, мшәан? Едгьы, Едгьы, Мсыгәизыхь аҿҭәи ҳгәыла Едгьы, Есҳаҟ дыбҕархәҳәо исыжәларц иааyа дахьрышьҭоу иаргьы дызицузеи?

С и м а (*лылаҕырзқәа рыцқьо*). Уарамыжда, аамҭа ауаҩышас уакәын усҟан, уажәы урҭ зегьы ухы иҭапапеит... (*Имахәар кны дихо.*) Уааласы, уаала, уаала аҩныҟа... ихәлоит...

С и н а ҭ (*амраҭашәарахь инапы рхо*). Иббазом... бара акгьы ббазом... Ихәлома, бымбазои, ашәаҧшь ҟаҧшьза иаацәырҵит... Амра ауп иеилагаз, амраҭашәарахьынтә агылара иаҿуп... Азаза ҧуа дааyеит, бымбои, Еуан Пантулиди, ицрыҧсса ицуп Аҟәатәи аурымқәа зегьы, ихынҳәызаап... (*Днаҳәыааҳәуа.*) Иҳакәшазар ҟалап урҭ, ҳашьҭы... ҳашьҭы... Аа, ббома амрагьы шкәакәахеит, аҧшшәы аҳҟьаны иҟәашза иҟалеит... Ҳыҳ. Бара иббазом... Амра иахьзеи зырҳәа, изыршкәакәазеи?

С и м а (*лылаҕырзқәа рыцқьо*). Уарамыжда «Агаза инапала амаҭ идыркуан» ҳәа унапала ууаажәлар ҧхасҭартәуан, уажәы ууаажәлар рзын амра шашаза иуаркалеиуа ианаацәырҵ, уара узын аҧшшәы ацәызит, ишкәакәахеит..

(*Дихоит, дихоит аҩныҟа дылгарц*).

А ҧ а р д а

АҲАУА ИАЛОУ АТӘЫЛА

Хә - сахьак змоу адрама

Иалоу ауаа:

Атәыла ахада – иуаѡыбжара дахысхьеит
Аѡныҵқатәи аусқәа рминистр
Атәылахьчара аминистр
Ақыҭанхамѡа аминистр
Ахәӡахәҭра аминистр
Акультура аминистр
(Иеиуеиҧшым ақәрақәа рымоуп)
Асоциалтә еиқәыршәара аминистр

Ақыҭанхамѡатә усбартақәа реиҳабацәа – руаѡыбжарахь имнеизацт.

Алаҧшхызаѡ
Амазаныҟәгаѡ ҧхәыс – (руаѡыбжараҿ иҟоуп.)

Уада ҭбааҭыцәк аҟны истол дахатәоуп атәыла ахада. Уи ауада инавакны иҟоу уадақәак рҟны азәазәала итәоп аминистрцәа. Араионтә администрациақәа рқыҭанхамѡатә усбартақәа реиҳабацәа уадак аҟны рыстолқәа ирхатәоуп. Атәылахьчареи аѡныҵқатәии рминистрцәа ргенералтә чынқәа цырцыруеит.

А т ә ы л а а х а д а (***дгыланы инапқәа ишьҭахьҟа иҟаҵаны длеиѡеиуеит***). Абарҭ ауадақәа ҳрѡнатәеижьҭеи иҵуазеи. Адгьыл ҳшьапқәа нықәҳаргыландаз ҳәа ҳаҟоуп, аха иауам. Қарҭтәи адгьыл ҳшьапы акуам. Насгьы ҳазҭахыда? Аҧсуаа Аҧсны ҳаныкәырца нахыс Қырҭтәылагьы ҳатахымкәаны Аҧсынтәылагь ҳала иамбазо абра ҳақәхеит. Аҧснытәи автаномтә Республика ахада ҳәа сыхьзырҵеит. Иабаҟо ахадара ззызуа Аҧснытәи автономиа? Автономиас иҳамоу абри сзыѡнагылоу ауадеи, егьырҭ аминистырцәа ҳәа ҳзышьҭои амаҵзура иалоуи ртәарҭа ауадақәеи заҵәык роуп. Нас абри аума тәылас сара сзеиҳабу? (***Астол даадгыланы инапы нықәиқшоит***.) Иранасыжьуам аҧсуаа рыдгьыл ҳақәцаны Қырҭтәыла ҳахьалары-жьыз. Мшәан абас ҳахьырц азы акәзма Қырҭтәыла Аҧсны иабашьырц анаҧшьырга Аҧсны инхоз қырҭуагьы, гыруагьы, шәаныуагьы ҳаицәакны ҳазрывагылаз? Ҳаҳәсақәа аҵьырмыкь аҿтәи ашәҭҭирҭа акы ықәымкәаны зегьы аархәеит ақырҭуа ари атанқкәеи ирҧыргаларц. Уажәы аҧсуаа ҳандыршә, ампыл амба иҭамшәазакәаны иахууаны ицаз еиҧш, Егры азиас ҳахыууааны ҳцеит. Иагыҟахҵеит атәыла "Аҧснытәи автономтә Республика" ҳәа нахьызҵаны. Унахәаҧшыр анапхгаѡцәа ахьтәоу уадақәак роуп зынза иаҵанакуа.

Ҳахьындәылҵуа зегьы Қырҭ-тәылоуп, ҳзыԥнатәо ауадақәа заҵәык Аԥснытәи Автономиа акәхеит. Ҳы-ҳы-ҳы! Сзырыччозеи, мшәан, азы иаго дыччон ҳәа. Сыччеит, избанзар атрагьедиа анкомедиахалак уарыччоит. Иранасы-жьуам аԥсуаа. Срыжәлоит. Срыжәлоит ар сыманы. (*Еиҭах астол иҭаҷкәым ықәиқшоит.*) Уабаҟоу ҳтәылахьчара аминистр?

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р (*иуада ддәылҟьаны дааԥналоит*). Сузызырыԥуеит, ҳтәыла ахада, иҟалазеишь ҿыцс?

А т ә ы л а а х а д а (*дгәамц-хамцуа*). «Иҟалазеи? Иҟалазеи?» Уажәоума ианыҟала? Иҟалазеи умбои, аԥсуаа ҳаарцеит арахь!

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Уи аадыруеижьҭеи уажәома? Аԥсуаа иаҳзырҳәо умдыруеи?

А т ә ы л а а х а д а (*дааҭгыланы блаҵыхәала дизаԥшуа*). Иаҳзырҳәозеишь.

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Урҭ хцәацәазам, рыԥсадгьыл ахь ицеит, ҳзырҳәоит.

А т ә ы л а а х а д а. Нас уи агәра угама уара?

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Уара агәра умгазои?

А т ә ы л а а х а д а. Агәра згоит ҳәа сҳәоны уаҳахьоума?

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Ус уҳәо смаҳац, аха уабдуцәа арахьынтәи Аԥсныҟа ианнеиз атәы ажәабжьны иуҳәо саҳахьеит.

А т ә ы л а а х а д а (*иҭаҷкәым астол инықәкшашәа*). Иаҳҳәап абри уара. Уара ишԥоуԥхьазо, уԥсадгьыл Аԥсны акәу ара акәу?

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. «Ара» ҳәа уахьаҿу абыкәу?

А т ә ы л а а х а д а (*иҭаҷкәым астол инықәкшаны*). Уахьыҟоугьы узымдыруеи?

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Сахьыҟоу сыздырзом. Ажәԥан иалагылоу уадак аҿы сыҟоуп.

А т ә ы л а а х а д а. Нас саргьы ажәԥан салатәоуп, угәанала? Маап, сара Қарҭ иҟоу Аԥснытәи автономиа сеиҳабуп !

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р (*икьатеиах ԥцәо*). Ари ауада ундәылҵыр узеиҳабхои?

А т ә ы л а а х а д а (*дгәааны деицрашәо, аффа-ффаҳәа даалеиԥеины*). Сдәылҵыргьы сыԥналаргьы Қарҭ иҟоу Аԥснытәи автономтә республика хадас самоуп !

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р (*днаԥшы-ааԥшуа*). Иабаҟоу иара?

А т ә ы л а а х а д а. Аа. Уара ! Уара Аԥснытәи автономиа еиҳабыс сумоп! Исҳәа ҟаҵа, ар еидкыл. Иеиқәных иртәа. Ҳжәылароуп ! Аԥсуаа ҳахьықәрцаз-цәҟьа ҳнеины ҳтәароуп. Убри аныҟаҳҵалак, атәылахьчара аминистрс уҟаларц уҭахызар, аибашьраҿы ухы ааурԥшыроуп.

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Ааи, аха абжьагаракәа раҳҭаларц ҳара ҳахь иааило «Абнатә еишьцәа» зыхьзу, аҳәаа ихыҵны Аԥсны иалаланы ацәгьаракәа ҟазҵо роуп. Урҭ Қырҭтәыла анапхгара иаарҭахыу абџьаркәа рыла еиқәдыршәоит. Ар ҳәа узҿу ҳара ҳнапаҿы иҟазам.

А т ә ы л а а х а д а. Нас уара узеиҳабыда?

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Сара сзеиҳабу ажәԥан икыдкнаҳалоу автономтә Республика атәыла-хьчара аминистррa агьенштаб аиҳабы заҵәык иоуп. «Абнатә еишьцәа» зыхьзугьы анааилак, ҳара ҳахь баша аформазы иаадгылоит ауп, акәмзар, Қырҭтәыла аԥныҵҟатәи аусқәа рминистррахь ауп иахьнеиуа.

А т ә ы л а а х а д а (*иеыргәааауа*). Уца уҭыԥахь ! (*Атәылахьчара аминистыр дцоит. Атәыла ахада уи дишьклаԥшуа акраамҭа дгылоуп. Нас ибжьы иргоит.*) Амазаныҟәгаԥ !

А м а з а н ы ҟ ә г а ԥ (*дааԥнало*). Сзырԥуеит.

А т ә ы л а а х а д а. Дааиааит аӧоныҵҟатәи аусқәа рминистр. (*Амазаныҟәгаӧ дцоит. Дааӧналоит аӧоныҵҟатәи аусқәа рминистр*).

А ӧ о н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Сзырыӧуеит.

А т ә ы л а а х а д а. Ааигәа иааихьоума «Абнатә еишьцәа» Қырҭтәыла аӧоныҵҟатәи аусқәа рминистрра-хьынтәи?

А ӧ о н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Мап, имааиц, аха ирзуеи?

А т ә ы л а а х а д а. Ирзыуеи захьзуи, уантәи ианааилак адҵақәа рыҭатәыми !

А ӧ о н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Қырҭтәыла аӧоныҵҟатәи аусқәа рминистрраҿы адҵақәа роухьеит. Акы суазҵаашан.

А т ә ы л а а х а д а. Ҳәараҭахыума, усазҵаа. Ҳара-ҳара ҳаизҵааны аус аaур амии, мшәан.

А ӧ о н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Абри ҳара ҳнапы иануи, иаҳҳәап уаргьы саргьы егьырҭ аминистрцәагьы?

А т ә ы л а а х а д а (иааҵьашьаны). Иуҵаашьоу-зеи? Унапы иану узымдыруа аума аӧоныҵҟатәи аусқәа напхгара шруҭо?

А ӧ о н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Напхгара зысҭо ҳәа избо схаҭыԥуаӧ иоуп. Уаҳа напхгара зысҭои?

А т ә ы л а а х а д а (*дааҵҟьашәа*). Атапанча баша иуҟәнахҵама, ачын цырцырқәа баша ужәӧа иқәахҵама? (*Ибжьы аарҿацаны.*) Уминиструп!

А ӧ о н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Еилыскааит. (Дцоит).

А т ә ы л а а х а д а (*длеиӧеиуеит, имала дцәажәоит*). Изакәтә мыӌҟәикроузеи, мшәан. (*Даaины иҭыԥаҿ днатәаны ихы икуеит.*) Схы еилаӧынтуашәа збоит. Атәым ҳәынҭқарра аҟынтәи акорреспондент

даараны дыҟоуп, ҳавтономтә республика дазҵаауан, рҳәеит. Иасҳәозеи, мшәан? Ашоура соуит ҳәа сыҟоуп. Араҟа ухы еиламӧынтыр ҟалома. Арсҟатәи ус рызхәцра мариоума? (*Иаԥхьа иқәу иӧу ақьаадқәа реилырхра далагоит.*) Қырҭтәыла ахада иҟны аизара мышқәак рыла иҟаларaны иҟоуп. Уаҟа иқәсыргыло азҵаарақәа шаҟа ирацәоузеи? Аха урҭқәа зегьы рхы ахьеиқәыр-ҳәало абри аҟны ауп. (*Дӧагыланы ишьҭахьҟа инапқәа ҟаҵаны алеиӧеира далагоит.*) «Абри» ҳәа сызҿу абҵьарла Аԥсны ажәлара азҵаара ауп. Уи егарааны иқәсыргылахьазаргьы, еиҭақәсыргылароуп. Уаҳа ахцәацәа ргәы иахәаша ҳәа исҳәарызеи? Аԥсныҟа ҳазлацо амӧас иҟоу абри ауп ҳәа сықәгылароуп. Аха, мшәан, «урҭ хцәацәазам, рыԥсадгьыл ахь ицеит» ҳәа ҳзырҳәоит, иҳәеит ҳавтономиа атәылахьчара аминистр. «Рыԥсадгьыл» ҳәа узҿу, аӧыза аминистр, ирнаҭазеи? Усурҭа рымам, ҳәысурҭа рымам. Ахәыҷы данырыжьжьо аиԥш, «ҳцоит Аԥсныҟа!» - ҳәа раҳәо иҳажьжьалароуп. Қырҭтәыла анапхгарагьы ус анаҳҳәалак изаҿамԥо убри азы ауп. (*Ибжьы неиҵыхны инаиргоит.*) Амазаныҟәгаӧ !

А м а з а н ы ҟ ә г а ӧ (*дааӧналаны*). Сзырыӧуеит.

А т ә ы л а а х а д а. Ақыҭанхамӧа аминистыргьы дзырӧуа дтәоуп, иҿи-инапи еиқәҵаны.

А м а з а н ы ҟ ә г а ӧ (*иааҵьашьаны*). Нас сара иҟасҵари?

А т ә ы л а а х а д а. Дааԥхьа арахь! (*Амазаныҟәгаӧ дцоит. Дааӧналоит ақыҭанхамӧа аминистр*).

А қ ы ҭ а н х а м ӧ а а м и н и с т р. Сзырыӧуеит.

А т ә ы л а а х а д а. Амазаныҟәгаӧгьы дзырӧуа дтәоуп, аха излаҳахәеи?

А қ ы ҭ а н х а м ӧ а а м и н и с т р. Сара сызхәарҭахарызеишь?

А т ә ы л а а х а д а. Ааԥынра ааит, ҳавтономтә республика ақыҭанхамӧазы иҟанаҵахьоу алҵшәақәа

ҳәа акымзаракы ҳаумҳәазеит. Иоуҳәозеи иаауа акорреспондент?

Ақыҭанхамҩа аминистр (дхьати-ҵатиуа, днапырҟәыҷуа). Иҟанаҵагәышьарыз иҟам-ианым ҳавтономиатә республика, цәаӷәарҭа ыҟам, лаҵарҭа ыҟам, рашәарҭа ыҟам.

Атәыла ахада (иҿыргәаауа). Ҳавтаномтә республика ахьыҟало Аҧсны акәхоит. Уаҟа ааҧынтәи аусурақәа еилашуазароуп уажәы. Уа изҿыу ҳара иаадыруазароуп. Изҿузеи унаҩс акабинет ду иҩнатәоу араионқәа рқыҭанхамҩатә усбарҭақәа реиҳабацәа? Урҭ рраионқәа рҟны ацәаӷәара шцо, алаҵара ишаҿу, аҭаҭын аиҭаҳара шымҩаҧысуа уҳәа имаҷхыума иуарҳәаша, нас уара сара исоуҳәаша, акорреспондент ҳара ҳахь дааир иасҳәаша.

Ақыҭанхамҩа аминистр. Иарбан раионқәоу зызбахә умоу?

Атәыла ахада. Иуцәажәашьои? Ҳраионқәа уажә иубама? Гал, Очамчыра, Тҟәарчал, Гәылрыҧшь, Аҟәа, Гәдоуҭа, Гагра уҳәа араионқәа…

Ақыҭанхамҩа аминистр (*деиҭанапырҟәҷуа*). Уахь иназышьҭуада араионтә қыҭанхамҩатә усбарҭақәа реиҳабацәа ҳәа иҳазтәақәоу?

Атәыла ахада (*дгәааны*). Уара зҭыҧаҿы уҟаҳҵаз ҧыхьатәи аминистр иуеимҳәазеи урҭ ақыҭанхамҩатә усбарҭақәа реиҳабацәа ҳәа узҿу аус шдырутәу?

Ақыҭанхамҩа аминистр. Мап.

Атәыла ахада. Дара ирдыруеит, дара уразҵаа. Уца! (*Ақыҭанхамҩа аминистр дцоит. Атәыла ахада имала даанхоит. Ихы наиқәжьны, инапқәа ишьҭахьҟа иҟаҵаны длеиҩеиуеит. Имацара ацәажәара далагоит.*) Делыҷҷа дыҟазшәа сымбози. Арахь уҧшыр, иҟақәоу ҳәа акымзаракы изымдырзозаап. Аҧсны ҳақәрцеижьҭеи усурҭада дықәханы дшыҟаз

анызба министрс дызгеит иаб иаҳаҭыр азы. Иаб даара аус иуит аҧсуаа рҿагылараҟны. Аҳәаӷьыч ҳәа ишьҭахын дара аҧсуаа. Иара, аҳәақәагьы иӷьычуан, аха аҵыхәтәаны иҳәаҭра азна Қырҭтәылантәи мазала инеиз абџьар ҵәахны иман , Аҧсны ргарц ианнеиз ақырҭцәа дырзыҧшын. Сара схаҭа раҧхьа абџьарла сеибызҭаз иара иакәын. Сеибимҭахкәан, ҭфууи, сҩнеихачаҧа сахцаны арахь саанагеит. Ахаа… (*Инацәа ркьакьаны икны дааҭгылоит.*) Аха араҟа схәы ҭасыжьма? Мап. Қарҭ аҩнеихагыла сыргылеит. Ани аминистршәа иҟасҵаз иаб ара дахьааиз, хыҵакырҭа имоузакәаны, изхара изымфазакәаны длышьҭаҧс дцеит. (*Ибжьы неиҵыхны ҿиҭуеит.*) Амазаныҟәгаҩ!

Амазаныҟәгаҩ (*дааҩналаны*). Сзырыҩуеит.

Атәыла ахада. Амчратәиқәеи ақыҭанхамҩатәии министрракәа рминистрцәа ах-ҩык сышҟа баарыҧхь!

Амазаныҟәгаҩ. Уажәыцәҟьа. (*Дындәылҟьоит*).

Атәыла ахада (*инапқәа ишьҭахьҟа иҟаҵаны длеиҩеиуа*). Иаазгоит, аха ирасҳәои? Ирасҳәои шысҳәоз, аминистрцәа реизара ҟасымҵеижьҭеи иҵуазеи, ус шысҳәо даакылҟьар акорреспондент?

Амазаныҟәгаҩ (*дааҩналаны*). Алаҧшхызаҩ дааит.

Атәыла ахада (*дааҭгыланы*). Дызусҭада уи?

Амазаныҟәгаҩ. Слаҧшхызаҩуп, ацентр аҟынтәи саашьҭуп, иҳәеит, дҳакь-ҧсыкьуа ауп дшыҟоу, дыццакуеит.

Атәыла ахада. Дааиааит. (*Амазаныҟәгаҩ дцоит. Дааҩналоит иааиз*).

Алаҧшхызаҩ (*даахырхәаны*). Еиҭах арыцҳара. Шәфицар аҳәаа дахыҵны Аҧсны дахьналалаз, аҧсуа милициа зҭатәаз «Авилис» алимонка ахьнашьклеиҵаз иҧжәеит, аха цәгьара азыҟамҵеит. Иқәмҿиеит. Иахьахәҭаз изкамыжьзаап. Дара агәгәаҳәа

автомат хқәа рҿанаадырха, шәфицар дырҿашәеит, ицыз аҩыцьа ихәны иҭҟәаны иргеит!

Атәыла ахада (*дхәааны*). Иазхоуп. (*Алаԥшхызаҩ дындәылҟьоит. Иааҩналоит х-ҩык аминистрцәа*).

Атәылахьчара аминистр. Шәҳаԥхьазма?

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр. Аизара ҳамоума?

Ақыҭанхамҩа аминистр. Ааи, адҵақәа ҳауҭозар акәхап, Аԥсны ааԥынха аусурақәа еилашуеит !

Атәыла ахада (*ақыҭанхамҩа аминистр лымкаала дихәаԥшуа*). «Аусурақәа, аусурақәа», уажәы уи аҟны ҳаҟам.

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр. Иҟалазеи, улахь еиқәзоупеи?

Атәыла ахада (*иеаарыцҳатәшәа, аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр иахь*). Арыцҳара ҟалеит, уфицар дахьцаз дыршьит.

Аминистрцәа ахҩыкгьы. (*еицҿакны*). Иҟалазеи, дзыниазеи?

Атәыла ахада. Иара инаршә мыхиеит, дара, (*иԥсахы шеилалаз мҩашьо инапқәа аҩбагьы еимдо астол инықәкшо.*) дара рхымцақәа мкәараҵазеит, иахьынаиқәркызцәҟьа илеихарцәа дыргеит.

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр (*агәнамзара иныԥшуа*). Избан «уфицар» ҳәа зсауҳәо? Сара соума дзышьҭыз? Уара уакәзами аҭел исзасны уажәтәи мазақәыларазы абригь-абригь афицар ҩыџьа амазақәылаҩцәа ицҵаны дышьҭы, уи дхаҵаӷәӷәоуп ҳәа сазҳәаз?

Атәыла ахада (*итәарҭа аҟны днеины, аха дымтәазакәаны астол днахагыло*). Сара уи сҳәеит, аха абџьарлеи ԥара-шьаралеи деиқәзыршәаз Қырҭтәыла аҩныҵҟатәи аусқәа рминистрра ауп,

иҭаацәа рҿаԥхьагьы аҭакԥхықәра здыло урҭ роуп. (*Атәылахьчара аминистр иахь.*) Уара иахыуҳәааауазеи?

Атәылахьчара аминистр (*иеааргызмалшәа*). Иахысҳәааауазеи, ахьымзӷ аагеит ауп.

Атәыла ахада. Ахьзи ахьымзӷи удыруандаз ус утәозма?

Атәылахьчара аминистр. Иҟасҵарыз умҳәои?

Атәыла ахада (*инапы истол иқәкшо*). Иҟоуҵарыз, иҟоуҵарыз. Учынқәа цырцыруа аеҵәа ҟәазқәа рықәырбӷаа ара утәаз ҳәа аума амаҵзура ҳарак зусҭаз? Атәылахьчара аминистр зухьзу ҳтәыла ухьчарц азы ауп.

Атәылахьчара аминистр. Исхьчо ҳтәыла сырба! Иабаҟоу? Жәабаҟа уада роуп иаҵанакуа Қарҭ иҟоу Аԥснытәи автаномтә республика.

Атәыла ахада (*ибжьы ҭҵаны*). Ҳара Аԥсны ҳақәырцеижьҭеи аҳәара саҿуп ар еизакны Аԥсны ҳақәланы иаагап ҳәа. Арахь, атәылахьчара аминистр ҿуҭуам, аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр ҿиҭуам.

Ақыҭанхамҩа аминистр (*даалҟьаны*). Сара ҿысҭуеит. Аԥхьан зызбахә соуҳәаз араионқәа зегьы рқыҭанхамҩатә усбарҭақәа реиҳабацәа адҵа рысҭеит ааԥынтәи аусурақәа шымҩаԥысуа азы адыррақәа сзеизыргарц. Аминистрцәа ҳаилатәараҿы урҭ алҵшәақәа ртәы сҳәарц сгәы иҭоуп. (*Атәылахьчареи аҩныҵҟатәи аусқәеи рминистрцәа уи дкылкааны ихәаԥшуа иалагоит*).

Атәылахьчара аминистр (*изыцьашьахәхашәа*). Уназышьҭда уара, Аԥсныҟа, уабџьар кьакьаза икны аԥсуаа урабашьуанеи?

Ақыҭанхамҩа аминистр (даашәазызаны). Уахь иҟасҵои, ара исымоуп урҭ аусбарҭақәа реиҳабацәа ҳәа Қарҭ иҟоу Аԥснытәи автономтә республика амаҵ зуа.

Атәыла ахада. Афырхаҵа ақыҭанхамҩа аминистр. Иеилукааит ҳминистрраҟәа рхықәкы. Атәылахьчареи аҩныҵҟатәи аусқәеи рминистрраҟәа роуп зус цқьа иззеилымкаац. (Ибжьы ныҭцаны.) Шәца шәҭыҧқәа рахь. Арҭ амшқәак рзы аминистрцәа реилатәара ҳамоуп, уанза дааргьы ҟалоит акорреспондент. Досу шәнапы злакыу аусқәа шынашәыгзо еилкаахоит.

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр. Нас уажәшьҭа иҟаҳҵои, ҳфицар еибага дҭахеитеи?

Атәыла ахада. Имцхәра Ауаҩы еибага дшәыҧшаа, уи иҭыҧаҿы дазыҟаҵахароуп иара еиҧш ихаҵоу, аҧсуаа ирабашьуаз, уажәы, арахь иахцаны иҟоу. Аҧсны ҳаныҟаз иҭаркхьаз иакәз аҭахызар, аха дқәылаҩ ӷәӷәаз, дуаҩшьҩыз. Абџьарлеи ҧарашьаралеи иеиқәршәаразы Қырҭтәыла ацентр азыхиоуп. Исхәеит, иҟарцеит.

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр. Ус акәзар, ус еиҧш иҟоу иҧшаара сара избап. Лассылассы мазала Аҧсныҟа ицаны иқәыло «Абнатә еишьцәа» дрылоуп ақәылаҩ фырхаҵа. Уи дышуаҩыцәгьоу удырует нацәа ҭыҧк иадамзаргьы аанмыжькәаны ицәа зегьы акылҵәҵәаҩыра иаганы ишыҟоу анубалак.

Атәыла ахада (*инапы ыркьантаауа*). «Анакольки» ауп узҿу? Ицәа иану «анакольки» акгьы иҳахәазом. Иара дызлафырхаҵои?

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр. Қырҭтәыла қәылара ҳәа Аҧсныҟа ицаанза Қарҭ далагьежьуа далан ацәгьараҟәа ҟаҵо, аха абахҭа акраамҭа дҭатәамызт. Акырынтә далырцахьан «уара уагыруоуп, уахьиз Санакьҟа уца» ҳәа. Уаҟагьы ианимыхәаза дыкны дҭаркын, аибашьра аныҟалаз абахҭа дҭакын. Ирҳәоит уаҟа «атаман» ҳәа ишьҭан ҳәа, абахҭа аҳра иара иникылон ҳәа. Ҳара ҳтәқәа

Аҧсныҟа қәылара ианца, ашьауаӷа зқәыз аушьҭны афронт ахь иандәықәрҵоз иаргьы дрышьҭит. Аибашьраҿы афырхаҵараҟәа иааирҧшуаз рзы иреиҳау ҳуорден ианашьоуп, дагьфицархеит.

Атәыла ахада (*игәалаҟазара шьҭыҵны*). Афырхаҵа! Уи мазақәылара ддәықәаҳҵап, аха ари уфицар еиҧш дрымшьыроуп.

Атәылахьчара аминистр (*аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр иахь аҵәы налаҵаны иркьанташәа дцәажәо*). Аҧсуаа рахь адырра ҟаҵа, данқәылалак дрымшьааит.

Атәыла ахада (*атәылахьчара аминистр иахь дгәааны*). Исҳәаз аҵәы алаҵара уааҟәыҵны, аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр зызбахә имоу мазақәылараханы дшаахынҳәлак, уқьаҭаҧ данҵа. Дфицар еилҟьоуп. Дахьаҳҭаххо ҟалоит.

Атәылахьчара аминистр (*ибжьы ыреицакшәа*). Қьаҭаҧ ҿыцк сыҧшаап, азәы ҳәа иара днаныс цап. Нас днаганы агьенштаб аиҳабы инапы аҵаҟа дҟасцап.

Атәыла ахада. Ыы, «Абнатә еишьцәа» еибашьцәазами? Урҭ днарылоумҵои?

Атәылахьчара аминистр. Урҭ аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр итәқәа роуп.

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр (*днацыҵҟьаны*). Ааи, ааи, урҭ сара снапаҵаҟа инхароуп.

Атәылахьчара аминистр (*аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр иахь*). Унапаҵаҟа инымхакәаны уара уоуп иныҟәызго, бџьрлагьы еиқәзыршәо. Қырҭтәыла аҩныҵҟатәи аусқәа рминистрра анапаҿоуп иахьыҟоу, « уныҟәызго иоуп иуеиҳабу » рҳәо умаҳазаци?

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр (*атәыла ахада иахь*). Нас ҳара араҟа ҳазтәои?

Атәыла ахада. Сара Қарҭ иҟоу Аҧснытәи автаномтә республика сеиҳабызар, шәара сминистр-

цәа шәоуп. Сара соуп шәара министрцәас шәҟазҵаз, сара соуп шәамхтәызаргьы шәамзхуа.

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р (*атәыла ахада иахь*). Ҳәара аҭахыума, уара Аԥсуаа уаныҟәырца, ара уфырхаҵахеит, иҟам – ианым Атәыла ыҟоушәа ҟаҵаны, еиҳабыс ухы ҟауҵеит, ҳаргьы ҳаауду-кылеит.

А қ ы ҭ а н х а м ҩ а а м и н и с т р (*атәыла ахада иахь*). Ак сҳәар ҟалоума?

А т ә ы л а а х а д а. Иҟалоит.

А қ ы ҭ а н х а м ҩ а а м и н и с т р. Исзеилкаауам абри ицәажәашьа. Иҭахыузеи уҳәарауазеи, ихәҷы-иду тәылак аҟны министрс дыҟоупеи?

А т ә ы л а а х а д а. Воот! Шәиҿыԥшыр шәыл-шоит ақыҭанхамҩа аминистр ҿыц. Иуалԥшьақәа дырны аус напы аиркит.

А ҩ н ы ц ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Сара суалԥшьақәа иара уажәыгьы исзеилымкааҵ.

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Иара саргьы!

А ҩ н ы ц ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р (*атәылахьчара аминистр иахь*). Уара иузеилымкаауа иарбану, агьенштаб аиҳабы унапаҿы дыҟоуп, унацәа дахаргьыжьла, мазақәылара идәықәаҳҵараны иҟоуп ашьауаҕа зқәыз, аха аԥсуаа рабашьраҿы афырха-ҵара аазырԥшыз, аофицар чынгьы зауз, мазақәыла-рахьынтәи дшаахынҳәлак, уара уқьаҭаԥ днануҵоит. Убригьы уиеиҳабхоит.

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Ус анакәха, иҟам-ианым ҳтәыла ахада х-ҩык аруаа имоуп: сара, агьенштаб аиҳабы, мазақәылара ицараны иҟоу шәфицар! (Аҩныцҟатәи аусқәа рминистр иахь.) Суазҵаауеит, уара уҟны шаҟаҩы имада ҳтәыла ахада?

А ҩ н ы ц ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р (*инацәақәа харҟәало*). Сара, мазақәылара идәықәа-

ҳҵо афицар. Уи уара дансымухлак: сара, «Абнатә еишьцәа» !

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Ҳтәыла ахада иихәаз умаҳазеи, «Абнатә еишьцәа» уара ур роуп ҳәа сеиҳәеит.

А ҩ н ы ц ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р (*атәылахьчара аминистр иахь дыцҟьарц далаго*). Ишԥаа? «Абнатә еишьцәа» усҭом, ианамузах уара уҟамзароуп ! (*Итапанча ҭиԥаауеит*).

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р (*уигьы итапанча ҭԥаауа*). Иҵәахы утапанча, унаршә хиазам, аԥсуаа ҳанрабашьуаз абҵьар аҭырҟьашьагьы узымҵазеит, Аԥсны анапхгараҿы иҟаз ақырҭцәа Аҟәа иахьеилатәаз уаргьы урылатәан. Уажәтәи иҟам – ианым ҳтәыла ахада аминиралтә зқәа изааугон. Ара, аҩныцҟатәи аусқәа рминистрс уаныҟаиҵа, атапанчагьы уҟәнуҵеит, аха усеихсыргьы сара исықәшәазом, иҭурҟьо ахы блаҟьоит, уара уалафахәыда, гәыминитартә цхыраарада уаанхоит.

А т ә ы л а а х а д а (*дхәааны*). Ишәҵәахы шәабҵьарқәа! (Рҩыцьагьы рабҵьарқәа рҵәахуеит.) Аминистрцәа реилацәажәара ҳауараны ҳаҟоуп. Досы хаҭалатәи шәусуракәагьы ҳрылацәажәап. Даабап зҭыԥ аҟны иаанхои иаанымхои. Уажәазы шәца шәҭыԥқәа рахь, иаараны иҟоу акорреспондент иашә-ҳәашагьы шәазхәыцла. (Аминистрцәа ахҩыкгьы рыхқәа нарыкәарешәа индәылҵуеит. Иара ихала длеиҩеиуа данаанхалак):

Изакәытә аамҭоузеишь сызҭашәаны сыҟоу. Қырҭ-тәыла Аԥсны ианақәла, Аԥсны инхоз қырҭуеи, гыруеи, шәануеи зегьы ақәылаҩцәа ҳнарыдгылан аԥсуаа ҳрабашьит. Убри азы уа ҳақәрцеит, уахь ҳагьынарышьҭуам. (*Дааҭгылоит*). Закәызеи исҳәо, мшәан. Иагьшԥасҿыҵашәеи ажәа «ақәлацәа». Иаашар хәлаанза стәаны «Аԥсуаа ҳахдырҵәеит,

мчыла ҳшықәырцаз аиҧш, мчыла уахь ҳнеироуп» ҳәа адунеи мчрак ахьыҟоу акы аанмыжькәаны рахь аҩра саҿуп, «ақырҭцәа мқәылазеит» ҳәа ашьақәырҕәҕәара саҿуп, арахь уажәы сымала санаанха, аиаша аасҿыцымҟьар амуит. (*Еиҭа алеиҩеира дналагоит.*) Сминистрцәа аизара анырзыҟаҵо атәылахьчареи аҩныҵҟатәи аусқәеи рминистрцәа рыхқәа аакылжәаны рыхшыҩ иҭагалатәуп Аҧсны мчыла иҳамгар ада ҧсыхәа шыҟам. Мамзар, шаҟа уи аӡбахә ҳарҧсыеуа аҟара даргьы ацәхьаҵуа иалагоит. Нас, рҿи-рнапи еиқәҵаны итәазаауеит. Ауалафахәи агәманитартә цхыраара ҳәа аҳәаанырцәынтәи иаҳзаауеи рыманы егьҟамҵазо итәазарц ауп ирҭахыу. Ани, ақыҭанхамҩа аминистр ҳәа иҟасҵаз иаб аҳәаҕьыч аҧсуаа рҳәақәа рыла ихы ныҟәигон. Уажәы уи анимоу икьатеиқәа еидыланы акәхап дзыҧсыз. Иҷкәын ма уалафахәык иоуп ҳәа министрс дҟасҵеит. Срыхәаҧшлашт ҳасабырбас исзааигақәо.

Аҧарда леиуеит

А ҩ б а т ә и   а с а х ь а

Ауадақәа рыҟны ауаа рыстолқәа ишырхатәо убарҭоуп. Рызегьы рыхқәа ирымҩахазакәаны ақьаадқәа еилдыргоит, иҩуеит. Уада ҭбаак аҟны хаз-хазы астолқәа ирхатәоуп, рҭелқәагьы ықәгылоуп ақыҭанхамҩа араионтә усбарҭақәа реиҳабацәа

А к т ә и (*иқьаадқәа дааркәаҵны аҭел атрубка аақәхны аттаҳәа аномерқәа нҭаиҧсоит*). Аллоу !
(*Аҩбатәи атрубка аашьҭихуеит*).

А ҩ б а т ә и. Сзырҩуеит!

А к т ә и. Умзырҩыхкәаны даара аусқәа еиҿукааит.

А ҩ б а т ә и. Изеиҿысымкааи, ҳминистр исҭаша адырраҭарақәа сызбахьеит, ақьаад ранҵара саҿуп.

А к т ә и. Излоухәыци иаразнак?

А ҩ б а т ә и. Иҟам – ианым ахәыцра омас иаҭахыуи. Зыхьзала стәоу Аҧснытәи араион ҳақәырцаанза сахьынхоз ами. Уажә иаузбах ааҧынразы қыҭанхамҩатә усуражәас имҩаҧысуа.

А к т ә и (*ҩысҭаарак аҵаҵаны*). Уара Аҧсны унхон, аха уабду дабанхоз?

А ҩ б а т ә и. Сабду ҧсаҭашкәакәа Хоби ҳәа иахьашьҭоу днымхоз. Ус сеиҳәахьан саб.

А к т ә и. Нас Хоби ҳәа иахьашьҭоу уцаны ақыҭауаа ӡҿу еилукаахьазар акәхап. Убри азы ауп зыхьзала утәоу Аҧснытәи араионқәа руак аҟны ааҧын иӡҿу зудыруа.

А ҩ б а т ә и. Сабду дахьынхоз Хобтәи акәакь цәҳәыраҿы сцеит ҳәа избози. Иеиҕьуп сара сахьынхоз Аҧснытәи араион сеиҧхызлар, уа ааҧын иӡҿу ҳәа акы ҩны ҳминистр исҭар, нас уалафахәыки агәыҳалалратә цхыраараки исырҭо намысла изгалап.

А к т ә и. Ауалафахәы ҟалома иахьа?

А ҩ б а т ә и. Мамоу, уаҵәы ҳәа ауп ирҳәо.

А к т ә и. Аминистрцәа реилатәара ашьҭахь акәхоит уи. Аха иҟам-ианым ҳтәыла ахада иихәақәаз уеимҳәазеи ҳминистр?

А ҩ б а т ә и. Уара иуеиҳәазар, сара изсеимҳәарыз?

А к т ә и. Нас угәы рҭынчны ушҧацәажәо?

А ҩ б а т ә и. Аминистрцәа шәус уаҩцас ианыҟашәымҵа – шәамсхуеит ҳәа ииҳәаз аума уӡҿу?

А к т ә и. Ааи, батоно, ааи.

А ҩ б а т ә и. Уи сара схы снархьит угәахәуама?

А к т ә и. Ухы зунамырхьри, уминистр данамырх, уара уаанхара Анцәа иакәымкәаны, аҩсҭаа инапы ауп изныло.

А ҩ б а т ә и. Ыы, батоно, Қырҭтәыла аҩсҭаа инапы ишану узымдырзои?

А к т ә и. Дабацеи, уара, ҳ-Анцәа?

А ҩ б а т ә и. Аҩсҭаа ҳимҵажьны аԥсуаа рахь дцеит.

А к т ә и. Избан?

А ҩ б а т ә и. Анцәа аиаша ауп дзыдгыло.

А к т ә и. Насы аԥсуаа иашоуп, ҳара ҳамцуп, ус аума?

А ҩ б а т ә и. Ыы, ус шакәу умбазеи аԥсуаа ҳанрабашьуаз?

А к т ә и. Исызгәамҭеит умбои, батоно, уи ишԥа?

А ҩ б а т ә и. Ақәылаҩ ианакәзаалакгьы диашахазом.

А к т ә и. Нас ҳара ҳқәылаҩцәоума?

А ҩ б а т ә и. Ыы, Қырҭтәыланнтәи Аԥсныҟа ақәылаҩцәа аннеи, уа инхоз қырҭуеи, гыруеи, шәаныуеи зегьы урҭ ҳнарыдгыланы ҳаҿцыркьакьа аԥсуаа ҳырмабашьи.

А к т ә и. Нас Анцәа игәамԥхазеи уи?

А ҩ б а т ә и. Анцәа игәаԥхандаз аиааира ҳамгоз, хагәха ҳанцәыҵаҳауа ҳаҩны арахь ҳаауазма? Хыԥхьазарала имачыз аԥсуаа, ԥшь – миллионҩык ақырҭцәа ҳаҵкыс иаиааит. Ус Анцәа игәаԥхеит. Уажәгьы ҳминистр дамырхыр, Анцәа ҳигәаԥхар, ҳминистр дамырхыр, Анцәа ҳигәаԥхар, ҳҭыԥқәа рҟны ҳанхоит, ҳигәамԥхар, ҳтәыла ахада аԥаҿақәа реԥш ҳазлаԥсны иаҳкыу ҳмаҵуракәа ҳаарымиршәшәоит.

А к т ә и. Ҳуалафахәқәагьы аҳәаанырцәтәи агәыҳалалратәгьы наҳампыҵабоит, ус аума?

А ҩ б а т ә и. Убри ҳмыхьырц узҿқәоу зегьы уаарҟәаҵны иукыу атрубка ныҟәҵаны уҳасабырба ҩла, нас инаганы ҳминистр иқьышә иныҟәк. Аԥсны дыҟоушәа игәы иабап.

А к т ә и. Атрубка ыҟәсҵоит, аха уаргьы иныҟәҵаны сара сахь уҿаахеишь, егьырҭ араионқәа рыҿтәи ҳҩызцәа сара сыстол ахь ааира иаҿуп, ҳаапарпарқәап, ԥсшьарак иаҳзаҩызоуп. (*Актәигьы аҩбатәигьы ртрубкақәа ныҟәырҵоит, егьырҭ араионқәа рҟыҭанхамҩатә усбарҭақәа реиҳибацәа актәи иахь инеихьеит. Ирышьҭарххны аҩбатәигьы уахь днеиуеит*).

А к т ә и (*иеикәаҭҭа игылоу дрыхәаԥшуа*). Шәызҿуи, уара?

А з ә ы. Лап – тиап !

А ҿ а з ә ы (*инацәкьарақәа иҿыҵакны атрышәдасуа*). Шәииу!

А х ԥ а т ә и (*атрышә иасыз иахь*). Узҿуи, уара, алақәа еизугошәа?

А т р ы ш ә и а с ы з. Ыы, уара зымаҵ ууа Аԥснытәи араион аҟны алақәа ыҟазами? Сара сызду араион аҟны алақәа ыҟоуп, атрышә сасны еизызгоит.

А к т ә и. Ирылоухәызеи, уара, алақәа?

А т р ы ш ә и а с ы з. Уаҳа иҟасҵари, уи араион аҟны ҳтәыла ахада дыҟоу аҳа саргьы сыҟазам. «Шәызҿуи?» - ҳәа уҳазҵааит, уаҳа иуасҳәари.

А х ԥ а т ә и. Атрышә уаирсып ҳминистр, аҳасабрба злаҟаиҵаша акгьы изноумгани. Нас иеиҳәараны иҟои акорреспондент?

А т р ы ш ә и а с ы з. Исзиураны иҟоузеи?

А х ԥ а т ә и. Ууалафахәгьы агәыҳалалратәгьы ааумхны, «шәииу» ҳәа атрышә дузасны ауп аҩныҟа ушдәықәиҵо.

А т р ы ш ә и а с ы з (*даагәырҕьазшәа иҿыҟаҵаны*). Унаан, уҿы изҳәаз ахьы ҭыттааит, сҩныҟа сдәықә-

ҵара илшозар, уаҳа истахыз, Гагра амшын аҿықәаҿынҵәҟьа ауп сҩоны ахьгылоу!

А к т ә и. Уи, улымҳа саркьада иубараҳа иубараны уҟазам.

А х ԥ а т ә и. Уахь удәықәҵара илшондаз уара узишьҭыхуаз, иара дымцоз, араҟа иҟам – ианым Атәыла ахадас дтәозма. Уара уахьишьҭуа уажәы иаууҕах, Аԥснытәи ихҵәаны иааз зегьы ҳаҩнацаланы ҳахьрымоу асасаирҭахь ауп.

А к т ә и (*ахԥатәи иахь*). «Ахҵәацәа» уҳәахт. Аԥсуаа «ахҵәацәа» ҳәа акәзам ҳшырԥхьазо, «зыԥсадгьыл ахь ицаз» ҳәа ауп.

А т р ы ш ә и а с ы з. Ыы, насы, Аԥсны уԥсадгьыл акәыз џьушьозма? Уабду Санакь ааигәа адгьыл нышәаԥшьра дшықәԥсуаз анырба, илаихан Аԥснытәи чашә дгьылк аҟны днадыргылт Сталини Берией. Уажәы шәабдуцәа рмаҭацәа Қырҭтәыла анапхгаҩы Шеварднаԥе шәыркәасқәасуа шәырхынҳәны арахь шәааиган, Қарҭ асасаирҭа шәныҩнаижьит.

Ҿ ы з ы м ҭ у а з (*даанапырхахашәа.*) Нас ҳара иҳахьзыҵәҟьои?

А х ԥ а т ә и. Ахҵәацәа!

А к т ә и. Зыԥсадгьыл ахь ицаз!

А т р ы ш ә и а с ы з. Уи азын акорреспондент дҵаар иихәои ҳтәыла ахада? Ҳаԥсадгьыл ахь ҳмаахкәаны, ҳабдуцәа рынхарҭақәа рҟны ҳаихачаԥа ҳандырхеит. Закәыхи, абра Қарҭ аказармақәа ҳрыцаԥсоуп бжаҩык. Нас, ҳминистр исҭоит Гагра араион аԥсуаа уажәы изҿу хәыцны, ақьаад ианҵаны.

А к т ә и. Ихәыцны исыҭ ҳәа уеимҳәазеит, иҟоу сыҭ ҳәа ауп.

А т р ы ш ә и а с ы з. Иҟоу исымҭакәа, снацәақәа харҟәало исыԥхьазеит.

А х ԥ а т ә и. Унацәақәа харҟәаланы иуԥхьазазшәа иурбароуп аминистр, мамзар, шәиит, указармажә ахь.

А т р ы ш ә и а с ы з. Аминистр амзатәи иаҳасабырбаҿгьы иҟаҵәҟьоуп ҳәа аума ҳара иаҳҭақәо Атәыла ахада ишиирбо?

А к т ә и. Ус иимырбар, шәиит, ҟәыдшьа, баба, ҟәыдшьа!

А х ԥ а т ә и (*атрышә иасыз иахь*). Уара, ҳминистр иуҭаша акы збаны, қьаадк ианҵаны иҟоумҵазаҵәҟьаци?

А т р ы ш ә и а с ы з. Мап, мап!

Ҿ ы з ы м ҭ у а з. Сара исхәыцит, иагьызҩхьеит.

А к т ә и (*атрышә иасыз иахь*). Зегьы иаҳхәыцхьеит, аҩра ҳаҿуп уара уда. Уеиха, уеиха, уҭаацәа акрырҿоуҵарц уҭахызар, мамзар, аминистрцәа реилацәажәара ашьҭахь ууалафахәгьы уџьыба иҭамлазакәаны игәыҳалалратәгьы ужәҩа икәзамкәаны уахьыԥхьо асасаирҭахь, мамзаргьы, ҟәыдшьа, баба, ҟәыдшьа ҳәа инауцаҟьоит, уи агыршәа умаҳауашәа ибар, сахылшьи, баба, сахылшьи ҳәа қырҭшәала иуеиҳәап.

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ (*дааҩнаԥаланы*). Изакәызеи, мшәан, избо? Азәгьы шәҭыԥ аҟны шәтәазам, хаха – маха шәеилоуп.

А к т ә и (*амазаныҟәгаҩ лахь*). Иҟалахи уажәы?

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ (*даанапырхаханы*). Шәминистр аҟаҵанҵақәа (*асводкақәа*) ирласны исзааргааит, иҳәеит.

А т р ы ш ә и а с ы з (*амазаныҟәгаҩ лахь*). Абри бара бызмазаныҟәгаҩу иоуп исзеилымкааз. Атәыла ахада иакәу аминистрцәа ракәу?

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ. Сара абри ахыбраҿы иҟоу Аԥснытәи автономтә республика зегьы мазаныҟәгаҩыс самоуп.

А т р ы ш ә и а с ы з. Ус анакәха, баргьы иҟамианым боуп!

А м а з а н ы ҟ ә г а ѡ (*льехыршәааны*). Ухаҭа уакәԥәҟьоуп иҟам – ианым. Сара сагьыҟоуп – сагьануп, ҳҭыԥ аҿы ҳаннеилакгьы сара сҟалоит, уара уҟало – уҟамло уздырзом!

А т р ы ш ә и а с ы з. Иабыкәу, иара, «ҳҭыԥ аҿы…» ҳәа бахьаҿу?

А м а з а н ы ҟ ә г а ѡ. Иабыкәу умбои, Аԥсны. Аԥсныҟа ҳцарц акәзами ара «Қарҭтәи автономтә Аԥсны» ҳәа ахьызԥаны шәызтәоу?

А к т ә и (*атрышә иасыз иахь*). Амазаныҟәгаѡ диашоуп. Иаалҳәо зегьы ԥабыргыуп, избанзар, ҳтәыла ахада ииҳәо ауп илҳәо.

А қ ы ҭ а н х а м ѡ а а м и н и с т р (*ибжьы нароуны икабинет ахьынтәи иааѡуеит*). Амазааныҟәга-ѡѡ!

А м а з а н ы ҟ ә г а ѡ (*леаазыҟаԥаны*). Сз – ыр – ѡуеит!

А қ ы ҭ а н х а м ѡ а а м и н и с т р. Цәажәарахәа уахь бнасмышьҭзар, ирласны иаашьҭы ақыҭанхамѡа араионтә усбарҭақәа реиҳабацәа.

А м а з а н ы ҟ ә г а ѡ (*дыццакны дцәажәо*). Шәца, шәнеи ирласны, исеиҳәо шәмаҳауеи? (*Атрышә иасыз иахь.*) Абри уаргьы ууаѡу џьшьа дуԥхьоит.

А т р ы ш ә и а с ы з. Исзеилкааyам быбои, ҳавтаномтә республика дузза мазаныҟәгаѡ заԥәык лнацәа изҭалыргьыжьуа.

А м а з а н ы ҟ ә г а ѡ. Сымч зқәымхо акгьы ыҟазам: атәыла ахада, нас аминистрцәа рԥакыраҟәеи дареи. Ахаа, Аԥсныҟа ҳанцалак, аҭыԥ ду сзыԥшуп.

А т р ы ш ә и а с ы з. Иарбанушь уи?

А м а з а н ы ҟ ә г а ѡ. Макьана ахьз ныҭкааны исеиҳәом ҳтәыла ахада. (*Ақыҭанхамѡа араионтә усбарҭақәа реиҳабацәа зегьы инеины иццакуа рыстолқәа ирықәу ақьаадқәа реиқәршәара ишаҿу ахәаԥшцәа ирбарҭоуп. Атрышә иасыз истол азааигәара днеины днаԥшы – ааԥшуа дгылоуп. Нас бҕьыц цқьақәак ааидкыланы ашәахь иҿынеихоит. Амазаныҟәгаѡ ԥҳәыс дындәылҟьаны дцоит*).

Аԥарда леиуеит

А х ԥ а т ә и а с а х ь а

Ақыҭанхамѡа аминистр итәарҭа ауада. Астол дахатәоуп аминистр. Ақыҭанхамѡа араионтә ҟәшақәа реиҳабацәа иҿаԥхьа иеилагылоуп, атрышә иасыз настхашәа дгылоуп, аԥенџьыр дкылԥшны адәахьы дыԥшуеит.

А қ ы ҭ а н х а м ѡ а а м и н и с т р (*дрылаԥшуа*). Асеа, батонебо, афырхацәа ҳәа шәзысҳәоит, абас аамҭа иахмырԥакәаны шәыдҵақәа ахьынашәыгзаз. Избоит шәнапаҿы ишәкыу ақьаадқәа ҳавтономтә республика ақыҭанхамѡа аҭагылазаашьақәа зегьы шырну. Ус анакәха, акорреспондент даргьы иахҳәаша ҳамоуп. Аминистрцәа ҳаилацәажәараҿы атәыла ахада арехәаԥхьыз ҳаиргашт. (*Атрышә иасыз иахь днаԥшны.*) Ҳалагап Гагра араион ала.

А т р ы ш ә и а с ы з (*аԥенџьыр даадԥны, инапаҿы иикыу иѡым ақьаадқәа аарԥшуа.*) Сара акгьы рнысымԥазацт сқьаадқәа. Избан ҳәа шәԥаауазар, изѡуа хыс иасҭара сзымдырит «Ареспублика Аԥсны аҟынтәи ақыҭанхамѡатә жәабжьқәа» ҳәа акәу «Қарҭ иҟоу Аԥснытәи автономтә республика ақыҭанхамѡатә жәабжьқәа» ҳәа акәу.

А қ ы ҭ а н х а м ѡ а а м и н и с т р (*ииаԥьашьашәа, даанапырхаханы*). Ҿыц иахьоума ара уанаанагаз?

Атрышә иасыз. Сара акыр ҵуеит ара аус зуеижьҭеи, ишырҳәо еиҧш, араҟа алажьы сфахьеит, аха уара уоуп иҿыцу. Аиҳаб ҿыц есымша ҿыцла аусура далагоит. Шәаргьы ҿыцла аус жәуы ҳәа ҳауҳәо иҳаумҳәо акрыздыруоу.

Ақыҭанхамҩа аминистр. Ареспублика Аҧсны уҟоу, ара уҟоу?

Атрышә иасыз (*инапқәа неиҵых – ааиҵыхшәа*). Қарҭ иҟоу Аҧснытәи автономтә республикаҟны сыҟоуп, аа, абра уадақәак еидызкыло аҟны.

Актәи (*игәаахы ҧыжәжәо днаскьаны атрышә иасыз днеиҿагылоит*). Амҿеи, аҿхырцәажәаҩ. Аҧышәа змам аминистр дурҟьаларц уаҿуп. Ара уаанагазар аахыс ирҵәиуа, иркәараҵо ауп уцәажәашьақәа шыҟоу. Ее, баба, уаҟәыҵындаз еиҳа иузеиӷьхарын.

Атрышә иасыз. Исзеиӷьхо ҳәа узҿу арбану?

Актәи. Уулафахәи угәманитаркеи.

Атрышә иасыз. Аа, исаҳаит. (*Аминистр иахь.*) Сцап, сқьаадқәа акы рнысҵап.

Ақыҭанхамҩа аминистр. Уааласы, шәкы ҳаркыуп, арахь корреспондентума азәы даар ҟалоит, рҳәеит. Ҳара ҳаицәажәонаҵы уаароуп.

Атрышә иасыз (*дындәылҵуа*). Акы схәыцып.

Ахҧатәи. Уи дхәыцлааит, ҳара ҳхәыцхьеит.

Ақыҭанхамҩа аминистр. Ҳааизыҧшып, Гагра араион ала ҳалагоит ҳамҳәеи.

Актәи. Уанза ҳазлацәажәари насы?

Ақыҭанхамҩа аминистр. Ҳазлацәажәо маҷхыума. Америкеи Ираки реимак уҳәарц заҟа ажәабжь ҿыц ҳзаанагозеи уажәы иеихаткачны ҿымҭзо схaны икнаҳоу арадиодырраҭага.

Ахҧатәи. «Реимак» уҳәоу, ҳаҭыр зқәу аминистр?

Ақыҭанхамҩа аминистр. Ааи, ааи. Адунеи аҟны иҟало ахҭысқәагьы шәрызҿлым-ҳазароуп.

Ахҧатәи. «Реимак» акәым, аха реибашьра.

Ҿызымҭқәоз рахьтә азәы (*ахҧатәи иахь ирхашәа, аха аминистр иахь иадцәыло*). Ыы, уара, Қырҭтәылеи Аҧсни реибашьрагьы «реимак» ҳәа ауп уажәы аҳәынҭқаррақәа реиҳараҩык шашьҭоу.

Ақыҭанхамҩа аминистр (*ҿызымҭқәоз рахьтә ицәажәаз иахь даагәамҵшәа*). Иуҳәо иаанагогьы удыруазароуп. Уара иуҭахызма «Қырҭтәыла Аҧсны иабашьит» рҳәарц. Усҟан Қырҭтәыла ахара шадло узымдырзои? Аполитика ззеилымкаауа ахәыҷқәа рцәажәашьа уҭаны. «Реимак» иаанаго узымдырзои? Иааиҿаххит, аха имеибашьзеит ауп иаанаго. Уи Қырҭтәыла иазеиӷьу акы ауп.

Ҿызымҭқәоз рахьтә ицәажәоз. Ыы, шықәсыки ҩымзи ашьаза ахькаҭәоз « еимакык аарыбжьалан » уҳәар ҟалома.

Ақыҭанхамҩа аминистр (*днаҧшы – ааҧшуа, дшәааҧырҳаҧуа*). Азәыр иаҳама, мшәан, ииҳәо. Ҳтәыла ахада ианааиаҳа суалафахәгьы сгәуманитаркагьы лыбжьаз ицеит. Сымалагьы сакәхазом, иара шәаргьы, ишәаҳауеит, аха иахьақәҿышәымҭуа мацара азынгьы. (*Днацәархахо.*) Ишәмаҳаи, зҿышәымҭуазеи. Ахада акы ишәмырҳан. (*Дыҳәҳәаны.*) Дыспҧырыжәга наҟ! (*Игылақәоу рызегьы ҿызымҭқәоз рахьтә ицәажәоз инамцкласуеит. Иара «соушәышьҭ» ҳәа дыҳәҳәаны аминистр дигәыдлоит. Аминистр иабџьар дахоит. Убри аамҭазы дааҩнаҧалоит атрышә иасыз*).

Атрышә иасыз (*қьаадқәак икыуп, дшанханы дрыхәаҧшуеит*).

Еи, уара, шәызҿу закәи? (*Атрышә дасуа.*) Ара еиқәҧара шәаау, аус азы шәаау? Сара стәы ҟаҵаны иаазгеит. (*Зегьы џыџ-џыџза иаангылоит, аминистр иабџьар имаҟа иавҵаиҵоит*).

Ақыҭанхамҩа аминистр. Ҳалагап Гагра ала. (*Атрышә иасыз иахь.*) Иааугаз уаҧхьеишь.

Атрышә иасыз (*иқьаадқәа ааизакны апхьара дналаго*). Ацитрус шәырқәа рыхәшәтәра иаҿуп, ршьапқәа рбаҳара иалымгацт. Аҭаҭын жәла мачҷк карпсахьеит, аха иазхом, ацәаҕәара напы адыркырц иаҿуп, аха атракторқәа ирыгыу – ирыбзоу рыҟаҵара изалымгацт. Аҵьықәреи арыцқәа ҟәазхахьеит…

Ақыҭанхамҩа аминистр (*атрышә иасыз иажәа днапҵылоланы, инапы рҟьаҟьаны дҩахо*). Уаагыл!

Атрышә иасыз (*ихы дааҩаханы*). Избан?

Ақыҭанхамҩа аминистр (ибжьы аарҿацашәа). Ҳтәыла ахада игәапхазом.

Атрышә иасыз. Изигәампхари?

Ақыҭанхамҩа аминистр (*истол дахыҵны длеиҩеиуа*). Изигәампхари умбои, ииашаны иҟоумҵазеит.

Атрышә иасыз (*иеааргызмалшәа*). Ари мцу имцыму дцаны игәеиҭааит имуазар.

Ақыҭанхамҩа аминистр (*даангыланы, ицәажәаз иахь*). Акы, «аҵьықәреи арыцқәа ҟәазхахьеит» ҳәа иуҳәаз иларымҵазацеи? Ҩба, Аиеи, уажәыҵәҟьа Апсныҟа дузцоит.

Актәи (*зымҩа дыпшуа*). Уааишь ҳәа изыпшуп.

Ахпатәи. Дыгәхьааргазар ҟалап.

Ҩызымҭқәоз рахьтә ицәажәаз. Уааи, уда ҳҳәарҭам, рҳәеит.

Атрышә иасыз. Дзымцари, араҟа ибжьоузеи? Дшәаҟьаны Аҟәантәи арахь данаауаз, ишьапқа иҵамгыло, иқачқачо ианалага, ирулак машьынак дҭажьны дааргеит, уажәы иҵпрааура иҵагылоу иусуга машьына дамгои.

Ақыҭанхамҩа аминистр. Иҵпрааура амашьына иҵагылазар, деиҳабуп азы ауп.

Актәи. Автономтә Республика дуззак хадас дамоуп.

Ҩызымҭқәоз рахьтә ицәажәаз. Шаҟа уада амои, мшәан, ҳавтономтә республика?

Ахпатәи. Жәаба!

Ақыҭанхамҩа аминистр (*иеыргәааазаны, инапгьы астол иныкәкшо*). Иазхоуп ҳтәылеи ҳтәыла ахадеи рхыччара.

Атрышә иасыз. Аччархә убар уахыччоит ауп.

Ақыҭанхамҩа аминистр. Аччархәаҵәҟьа ухаҭа уоуп.

Атрышә иасыз. Сара саб дыччархәзамызт, зыпсы цқьаз усзуҩын Апснытәи амилициа рҟны.

Ақыҭанхамҩа аминистр. Иччархәым аччархә дихылҵыр ҟамлазои?

Атрышә иасыз (*иеырҭынчзаны*). Изыҟамлои, аҳәаҕьыч аминистр дихылҵыр ҟалозар.

Ақыҭанхамҩа аминиситр (*дгәааны ҵьарак дзымгыло*). Сара саб дҳәаҕьычын ҳәа уазҳәада?

Атрышә иасыз. Амилициа рҟны афицар саб иакәзами уаб аҳәа аниҕьычыз дызкыз?

Ақыҭанхамҩа аминистр. Саб аҳәа иҕьычит ҳәа даанызкылаз уаб иакәзаарын, аҳәа зҕьычҵәҟьаз иҟынтәи аҵарҭыша ганы саб дҭазкыз. Саб уи дизымшьит, аха уара, уара аҳәаҕьыч ипа ҳәа сзызҳәаз упырсхып.

(*Итапанча имаҟа иаавцпааны ахы атрышә иасыз дынҭаирпшуеит. Дшаҵхаҵәҟьоз збаз Актәи атапанча ҵаҟала даҵасуеит. Иаргьы ҭҟьоит, аха аҩадоуп ахы ахьхаз. Атрышә иасыз дыҵҟьаны дааныркылоит. Нас, дрыманы идәылҵуеит*).

Ақыҭанхамҩа аминистр (*имала даанхоит. Ипсахы пыжәжәо длеиҩеиуеит, ҭыпк аҟны дзаагылом*). Закәытә хыпеыгозеи сызлаҳаз. Абар, абри «шәииу» атрышә асрада зхаҿы акгьы маауа иҵыхәала сзырзша аус ҟасцарц егьаасыгымхеит. Инапы сакәхшоуп Актәи. Уи стапанча

дацәхамсызҭгьы Атрышә иасыз атрышә дасырсуан, саргьы атрышә сарсны сынҭаркуан. Аминистр дҭаркит ҳәа акьыпхь ықәгыланы иҳәацәо, аҿаанахарын. Сҭаацәагьы имлаго иаақәхарын. Ҭфу! Иабасҭахыу иҟам – ианым аминистрра, схәычқәа ныҟәнагоит азы ауп акәымзар. Атәыла ахада ишԥаизназгари Гагра араион ақыҭанхамҩа шеилашуа атәы? Ихаҭа, иаҳаракыра Атрышә иасыз, уа ҳаилатәарахь днанагартә иҟасцап. Нас Атәыла ахада ибап зыҟны аус сымоу.

Иабакылази Гал араион администрациа ахадеи ақыҭанхамҩа аусбарҭа аиҳаби. Урҭ нцәыцасуа уахыла алашьцара ԥеалак, уаҩы имбартә Гал араион иалазар акәхап. Єынла аеыцәахырҭагьы рымоуп. Ирбар, илахәыртәит ауп. Нас урышьҭаз рыбаҩ ҳашәҭ ҳәа. Амала акы заҵәык уи злабзиоу, урҭ хьаҳәа – ԥаҳәарада, рыблаҵәҟьа иарбаны ирдыруеит Гал араион аҟны ааԥынтәи аусуракәа шымҩаԥысуа. (*Игәалаҟазара аабзиаханы.*) Оо, уи бзиамкәаны, Атәыла ахада иҟоу шыҟоуҵәҟьа иаҳартә аҭагылазаашьақәа ҟанаҵоит ари. (Дааҭгыланы). Аха, мшәан, иабаҳахәо Гал араион аҿҭәи аусуракәа, ҳусс ирылоузеи, иаҳтәым – иҳамаам? Акорреспондент ҳәа изҿу даар, сеыстәахыртә аиԥш аамҭак Анцәа исыҭ, мамзар, акы даасазҵаар иасҳәарызеи?

Аԥарда леиуеит

Аԥшьбатәи Асахьа

Атәыла ахада иуада ҭбаа. Иара истол дахагылоуп дшаҟь -шаҟьо. Знызынла истол иқәу акьаадкәа напыла дрылаланы иеимирҟьоит.

Атәыла ахада. Изакәытә еилахароузеи исымоу. Имариоума Атәыла ахадара. Ашықәсқәа цацыԥхьаза еиҳа-еиҳа еилахарахоит. «Атәыла ахада» ҳәа исыхәаԥшуеит, нас ажәлар рымаҵ умун ухаҵазар! «Ажәлар рлахьынҵа зызбуа» ҳәа срыԥхьазоит, нас ҭынч ушьҭаланы уцәа ухаҵазар! Ахадараҿы игылоу ауаҩы ҭынч мҩа иоураны дыҟоума? Аԥсны саныҟаз ахадараҿы сгылазамызт азыҳәа еиҳа аԥсгаха сыман, аԥсуаа ирҿагылоз амитингқәагьы срыхьзон, смаҵзурагьы збон. «Ажәлар рымаҵ» сҳәахт. Иабаҟоу сызхагылоу атәыла ажәлар? Иеиԥхьытта Қырҭтәыла иалаԥсоуп. Сара урҭ рымаҵ зухуазаап. Жәларык рымаҵ зуа џьшьаны азҵаарақәа сықәимԥсашеи акорреспондент дааиргьы. (*Днатәаны ибжьы ныҭцаны.*) Амазаныҟәгаҩ!

Амазаныҟәгаҩ (*дааҩнаԥаланы*). Сзырҩуеит.

Атәыла ахада. Бызырҩра ахәазом, аминистрцәа ҳаилатәарахь брыԥхьа.

Амазаныҟәгаҩ. Уажәыцәҟьа! (Дцоит. Азәазәала иҩналоит аминистрцәа. Раԥхьа дааиуеит аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр, нас атәылахьчара аминистр, урҭ рышьҭахь ақыҭанхамҩа аминистр. Урҭ ирышьҭагыланы иааиуеит ахәҳахәҭра, акультура, асоциалтә еиқәршәара рминистрцәа).

Аҩнаҵҟатәи аусқәа рминистр (*дшааҩналазҵәҟьа*). Ҳтәыла ахада батоно, еиҭах уаҩ игәы иамыхәаша ажәабжь ааҩит.

Атәыла ахада (*дҩаҵҟьаны*). Узгылоузеи? Уласны иҳәа!

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр. Адҵа злаҳамаз ала, атәылахьчара аминистри сареи иазырхианы, бџьарлагьы иеқәных идәықәаҳҵеит иҭахаз ҳфицар гәымшәа дзыԥсахшаз афицар

днарыцҵаны зынза хә-ҩык ауаа Аҧсныҟа ацәгьа – мыцәгьа рыршразы. Ҭфу, ацәгьа – мыцәгьа сҳәама џьошьҭ, ҳаҧсадгьыл ахьзала.

А т ә ы л а а х а д а. «Ацәгьа – мыцәгьаҵәҟьа» атәылахьчара аминистри уареи шәхаҭаҵәҟьа шәоуп! Нас, нас?

А ҩ н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Аҳәаа ихыҵны Аҧсны иахьналалаз ақәҿиара шьахәқәа аадырҧшит реааршан, аамҭак аҩныҵҟала аҭынчреи-қәрхаҩцәа рпост аихсра рылшеит, аҧсыуа милициакгьы дыршьит.

А т ә ы л а а х а д а (*ибжьы ааҭцаны*). Уи рыцҳароуп уара утәала, ус аума?

А ҩ н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р (*ихы ааларҟәшәа*). Даргьы ишынеибакәыз иҭахеит…

А т ә ы л а а х а д а (дыҳәҳәаны). Ишҧаа? Афицаргьы дыршьну?

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Ааи. Афицар амилициаа дыртәзамызт, ар дахҭәын.

А т ә ы л а а х а д а. Ар шьахәла иазыҟаҵаны ишәымазаап, ус шәара шәымсааит. Аҳәаа ианынахыслак ашьацҳәа иакуа ауп иазыҟаҵаны ишшәымоу. (*Аҩныҵҟатәи аусқәеи атәылахьчареи рминистрцәа рахь ихы нарха-нархо.*) Уажәшьҭа уахь идәықәшәҵа «Абнатә еишьцәа» рҟынтәи лыҧшаахла иазыҟаҵоу ауаа.

А ҩ н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Урҭгьы змыхәо усуп аҧсуаа рҿагылара.

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Аҧсуаа ҳанрабашьуаз иаабеит абџьар хык ишузаҿамкуа, рыҧсадгьыл рхы шақәырҵо. Адунеи аҟны рызбахә наҩит еиҿагыланы аибашьраҿы уаҩытәыҩса дшырмыхәо ала.

А т ә ы л а а х а д а (*игәаахы рзыҧжәо, астол инапы ықәикшоит*). Ишәышьҭуа иаахтны ирҿагыланы

ирабашьааит сымҳәеит, мазала ицҳауа ала аиҧш рхы мҩаҧыргааит ҳәа ауп исҳәо.

А ҩ н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р. Иеилкааууп, ҳаиҳабы ухаҵкы. (*Зегьы тәоит*).

А т ә ы л а а х а д а (*иҭыҧҿы днатәо*). Аҩныҵҟатәи аусқәеи Атәылахьчареи рминистрцәа (*дшырхыччо инырҧшуа.*) ажәабжь «бзиақәа» ҳашәҳәеит шәара шәымсааит. Ақыҭанхамҩа аминистр, иҳауҳәозеи уара?

А қ ы ҭ а н х а м ҩ а а м и н и с т р (дҩагыланы, игәы шалаҟоу иныҧшуа). Даара аихьзара бзиақәа ыҟоуп Аҧснытәи ҳавтономтә республикаҟны. (*Иқьаа-дқәа еихыршәшәо.*) Ҳалагап Гагра араион ала. Убраҟа ацитрус шәыркәа: амандарина, апатыркал, алимон уҳәа реиҭаҳара агектарқәа рыҵаркуа иалагеит. (*Зегьы акгьы аламҳәазакәаны инеихәаҧшы – ааихәаҧшуа итәоуп.*) Аҭаҭын арассада карҧсан, уажәшьҭа аиҭаҳара иазыхиахахьазар ҟалоит, рыцәаӷәатәқәа зегьы рцәаӷәахьазар ҟалап, аҧш алаҵара иаҿуп.

А т ә ы л а а х а д а (*ахәҳахәҭра аминистр иахь*). Ахәҳахәҭрақәа шҧацои убра?

А х ә ҳ а х ә ҭ р а а м и н и с т р (*дҩагыло*). Ицәгьазам. Аџьырмыкьа аус ауеит, амагазинқәа ирыҵажьуп Урыстәылантәи иаарго амаҭәа – ҩыҭәа, афатә ҵҩа змам. Аахәаҩцәагьы рхәы ҭарыжьуам, иаарҭахыу зегьы аархәоит. (*Уи дцәажәонаҵы зегьы рыхқәа ларҟәны итәоуп, зны – зынлагьы блаҵыхәала инцәыҵҧшны инеихәа-ҧшлоит*).

А т ә ы л а а х а д а (акультура аминистр ихы наиқәкны). Акультура аусқәа шҧацои?

А к у л ь т у р а а м и н и с т р (дҩагыланы). Ибзианы ицоит. Акультура аҩны, аклубқәа, абиблиотекақәа уҳәа культура ҳаракыла аусура иалагеит.

А т ә ы л а а х а д а. Русқәа шҧаҟоу ашәҟәыҩҩцәа, аҵарадырра аусзуцәа, акомпозиторцәа, ашәаҳәацәа, акәашацәа?

Акультура аминистр. Сара излаздыруа ала, ашәҟәыҩҩцәа рҟаламқәа аашьҭырхыцыҧхьаза изалаго Қырҭтәыла Аҧсны ишақәлаз ала ауп.

Атәыла ахада (*дгәааны*). Ишҧоуҳәеи, ишҧа?

Акультура аминистр. Ыы, мшәан, ара уажәы тәымуаҩ дҳалам, аиаша ҳҳәар изаҳауада? Атәымҵьара ишаҳҳәо аиҧш, арагьы амц ҳҳәалар иабаҳахәои? Аминистрцәа реилатәараҟны ҳгәы иҭоу зегьы еибаҳҳәаларц ами?

(Зегьы рыхқәа ирҩаханы аиҿапшра иалагоит).

Атәыла ахада (*дгәааны дшыҟоу иныҧшуеит, аха иҽаартатаны*). Қырҭтәыла Аҧсны иақәлеит ҳәа акәымкәаны Аҧсны Қырҭтәыла иақәлеит ҳәа ауп ишҳәалатәу. (*Уа иҽааникылоит*).

Акультура аминистр. Утәаны уаазхәыцыр, ари аҩыза ухаҟны аагара уадаҩуп. Насы атәым ҳәынҭқарракәа агәра ргама зхыҧхьазара маҷу аҧсуаа Қырҭтәыла иақәлеит ҳәа?

Атәыла ахада (*дышҭынчыц дҭынчуп*). Уи уара уусс алам. (*Ихы дааҩаханы.*) Аҵарауаа зҿуи?

Акультура аминстр. Аҵарауаагьы убри иаҿуп.

Атәыла ахада. «Убри» ҳәа узҿу иарбану?

Акультура аминистр. Аҵарауаа Қырҭтәыла Аҧсны ишақәлаз зырҵабыргуа аусумҭақәа аҧырҵоит, рҳәеит.

Атәыла ахада (*иҭаҷкәым астол иқәкшаны*). Иазхоуп.

Акультура аминистр (*иажәа даахыццакны*). Макьана салымгазацт…

Атәыла ахада (*тәамбашақә*). Шәизызырҩишь, аҽа гәазырҳагак ҳаиҳәозар ҟалап. (*Илақәа ҵырхәны даатәоит*).

Акультура аминистр. Ажәабжь ҿыцзам ишәасҳәо. Телехәаҧшрала ижәбац – ишәаҳац ауп.

Аҧсуаа ашәаҳәарақәеи, акәашарақәеи, аспорт хыкқәеи даара ишрызҟазаз ааҧшит. Аринахысгьы абарҭ акультура хыкқәа рҟны иеиҕьхарц азын аҽазыҟаҵарақәа ирҿуп. (*Атәыла ахада ихы ларҟәны дзырҩуеит, егьырҭ инцәыҵҧш – аацәыҵҧшуа иеихәаҧшуеит*).

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр (*дааҵҟьаны игәахы ҧыжәжәо, ибжьы рдуны*). Ирҟәыхтәуп! Ирҟәыхтәуп акәашарақәа, ашәаҳәарақәа, аспорттә хәмаррақәа!

Атәыла ахада (астол инапы ықәкшо). Ирҟәыхтәуп, амца рыжәҵатәуп, иныхтәуп!

(*Зегьы изыҕә-зыҕәза иҧшуа иаатәоит, шәа-зызарак рныҧшуа*).

Акультура аминистр (*дааҵхаханы*). Мшәан, усҟан ҳавтономтә республика аҟны акультура аминистрра зыҟалазомеи!

Атәыла ахада (*игәыҧжәара иацҵо*). Акультура аминистрра ҟалоит, аха уара уоуп иҟамло!

Асоциалтә еиқәыршәара аминистр (*даҵаҳәҳәаны*). Сара сахьахәаҧшуа, акультура аминистрррагьы ҟалароуп, асоциалтә еиқәыршәара аминистррагьы. Мамзар, ҳтәанчахәы иацлоит ҳәа иҧшны итәоу атәанчаҩцәа ишҧарзаауеи?

Атәыла ахада. Утәа уа!

Ақыҭанхамҩа аминистр (*уигьы дҩаҵхаханы иҽааргызмалны*). Арсҟатәи цитрус шәыр хыкқәа еиҭарҳауа ҳәа зызбахә сҳәаз аныҟалалак ирыҭныҵуа атәанчаҩцәа реиҧш егаҩы ирызхап. (*Днатәоит*).

Атәылахьчара аминистр (*дҩаҵҟьаны*). Ақыҭанхамҩа аминистр, суқәшаҳаҭзам. Урҭ ацитрус шәыр хыкқәа рыхә атәанчаҩцәа ираҳҭар ҳар ирҿаҳҵои, абаланда инахәо итәоупеи? (*Дтәоит*).

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр (дҩаҵҟьаны атәылахьчара аминистр иажәа днаҧыҩло).

Ар, ар анрыхьызхала ирацәаҩуп, ацитрус шәыркәа ирыҭныҵуа урҭ рахь иандәыкәҵаха, «Абнатә еишьцәа» ирзынхеи, урҭ роуп ацхыраара зҭахыу, иааҟәымыҵзакәаны Аԥсны ааха аҭара иаҿу дара роуп. (*Дтәоит*).

А х ә ҳ а а х ә ҭ р а а м и н и с т р (*дҩаҵхахашәа*). Иабаҟоу урҭ ацитрус шәыркәа ҳәа зызбахә шәымоу? Урҭ Аԥсны аԥсуаа рҟны ауп иахьыҟоу, шәара ара Қарҭ агәҭа шәалатәоуп.

А к у л ь т у р а а м и н и с и т р (*ахәҳаахәҭра аминистр иихәаз имырҳазакәаны*). Ассиркәа шәҳәоит, акәашацәа, ашәаҳәацәа, аспорт азҟазацәа акгьы рҭахзами: ирышәҵатәуп, ирышьаҵатәуп, ирҟәынҵатәуп! Аха шәазымхәыцзеишь ақыҭанхамҩа аминистр иихәаз? Уи ииаанаго ацитрус шәыркәа абашәымоу ҳәа ауп. (*Дтәоит*).

А ҩ н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р (деиҭаҩаҵхаханы ақыҭанхамҩа аминистр иихәаз ихахьы иаамгазакәаны). Ирыҟәнумҵакәаҟәаҟәаҳәа иҭдырҟьап. Аҽага акышьа рдыруа аҳа абџьар акышьагьы рыздырзом. (*Дтәоит*).

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р (*дҩаҵхаханы аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр иахь*). Аԥсны ҳанабашьуаз аԥсуаа иахџәыргаз атанккәеи абеимпекәеи уҳәа иаарҳәны иаҳҿазыргылоз акәашацәеи, ашәаҳәацәеи, аспорттә азҟазацәеи рылазамзи? Рыгәҭаҵәҟьа игылан? Аибашьратә техника иаразнак знапаҿы иаазгоз уара уакәу, дара ракәу? (*Дтәоит*).

А ҩ н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р (*дыштәоу*). Даарак урхьыехәоит аԥсуаа. Унаганы урылагыланда, умбои, унапкәеи ушьапкәеи ԥахны. (*Ҳа-ҳа-ҳа ҳәа дыччоит*).

А к у л ь т у р а а ми н и с т р (*дыштәоу*). Инапкәеи ишьапкәеи ҿаҳәамзар дрыцәцап шәгәахәуоу уара, зыԥсадгьыл зхы ахҭнызҵо аԥсуаа.

А с о ц и а л т ә е и қ ә ы р ш ә а р а а м и н и с т р (*дыштәоу иеынарылагаланы*). Шәара алафҳәара шәалага

уажәы. Ҳтәыла ахада иихәаз шәмаҳазеи? Сара ишеилыскааз ала Қарҭ иҟоу Аԥснытәи автономтә республикаҿтәи акәашацәа, ашәаҳәацәа, аспорт азҟазацәа амца рыжәҵатәуп, иныхтәуп, иҳәеит.

А т ә ы л а а х а д а (*дгәааны инапы астол иқәкшо*). Иазхоуп! Шәаланагалацәеит. Қарҭ иҟоу Аԥснытәи автономтә республикаҟны акәашацәа, ашәаҳәацәа, аспорт азҟазацәа ыҟоушәа шәҳәарцгьы шәалагеит. Ауалафахәи агәыҳалалратә цхыраареи ишәоуз шәарцәыцәын, алаф ашҟа шәкылнаго иалагеит. Агәыҳалалратә цхыраара зымхтәугьы шәыҟазар ҟалап, цқьа шәеилкаам акәымзар. Шәара ишәыздырзом ҳҭоурых, ишәыздырзом аԥсуаа рҭоурыхгьы. Урҭ уажәааигәа зыецәырызгаз роуп. Шәара урҭ раҵкыс шаҟа шәҳаракузеи.

З е г ь ы (*инеихык-еиҵыкуа*). Иахьуҳәо ҳаҟоуп, ҳтәыла ахада ухаҵкы!

А т ә ы л а а х а д а (*днатәаны ибжьы иргоит*). Амазаныҟәгаҩ!

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ ԥ ҳ ә ы с (*дааҩнаххны*). Сзырҩуеит.

А т ә ы л а а х а д а. Ҳавтономтә республикаҿы аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы бсызиԥхьа!

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ ԥ ҳ ә ы с. Уажәыҵәҟьа! (*Дцоит*).

З е г ь ы (*иҩеибаргыланы*). Ҳара ҳаҭаххарым аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рус.

А т ә ы л а а х а д а (*дацраланы*). Сымацара исусума аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рус? Ақырҭқәа зегьы ирусхадоуп. (*Инапы нарықәк-нарықәкуа*). Иара шәара шәхаҭақәагьы. Аҭоурых шәыздырзом, ишәаҳаргьы шәҭахзам. Шәтәа! (*Итәоит*). Атәылахьчара аминистр абзарбзанқәеи атанккәеи дрыхәаԥшуа дтәоуп, арратә комиссариат ахь ихы рханы, рымаҵ зуа анбасзаарышьҭуеи ҳәа. Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр абџьар аҭызшәа цәырҵцыԥхьаза итапанча ашьхәа ишьышьуеит. Ақыҭанхамҩа аминистр шаҟа шьаҭа ацитрус шәыр шьапкәа еиҭарҳазеи, иабеиҭарҳаи ҳәа ақыҭа-

нхамҩа аусбарҭақәа реиҳабацәа ирҭо адырракәа еихишьалоит. Акультура аминистр акәашацәа ирыцҧрааура ршьапқәа ибла ихгылошәа ибоит. Асоциалтә еиқәыршәара аминистр атәанчаҩцәа ртәанчахәы иацлароуп ҳәа дмақаруеит. (*Дҩаҵҟьаны*). Иабаҟоу аҭоурых, ҳжәытә баҟақәа, ҵәатәы шьаҟаны иҳаҵагылақәоу?

А ҭ о у р ы х и а ж ә ы т ә б а ҟ а қ ә е и р ҟ ә ш а а и ҳ а б ы (*дахьааҩналазҵәҟьа дхырхәаны*). Сызхәарҭоу акрыҟазар, сыхиоуп.

А т ә ы л а а х а д а (*инапы ҟәардәык инақәкуа*). Абна уаатәа. Узхәарҭоу шҧаҟам, ҳҭоурых унапы иануп. (*Инапы нарықәкуа*). Абарҭ зегьы ҳҭоурых цқьа иреилыркаатәуп, ирзымдыруашәа збоит.

А ҭ о у р ы х и а ж ә ы т ә б а ҟ а қ ә е и р ы ҟ ә ш а а и ҳ а б ы (*иирбаз аҭыҧ аҟны днатәо*). Аҭоурых змам ҳара ҳауп. (И*напы аминистырцәа инарықәк-нарықә-куа*). Аа, абанҭи сареи. Ҳара ҳагырцәоуп. Ҳҭоурых злааҩуа анбангьы ҳамам. Уажәшьҭа шәара ақырҭқәа ҳазшәыцәцазом. Ашьацҳәа иакыз аҵыс аиҧш ҳабзқәа ҳәыҧы-зыҧуа шәбызшәа иалахеит. Уара – ҳтәыла ахада, уқырҭуоуп, уҭоурых ыҟоуп аҧсуаа реиҧш.

А т ә ы л а а х а д а (*дҩаҵхаханы, илақәа ҵырхәны дизыҧшуа*). Ишҧауҳәеи?

Аҧсуаа аҭоурых шрымоу аиҧш уҳәама? Аҧсуаа рҭоурыхи ҳара ақырҭцәа ҳҭоурыхи еиҧшума? Урҭ ааигәа ашьхантәи илбааз роуп. (*Инапқәа ҩышьҭыхуа*). Ҳара ақырҭцәа, араҟа агырцәагьы шәалаҧхьазоуп, ҳмилаҭ дууп.

А ҭ о у р ы х и а ж ә ы т ә б а ҟ а қ ә е и р ы ҟ ә ш а а и ҳ а б ы. Ҳтәыла ахада ухаҵкы, «Аиаша уаҳарц уҭахызар, схы сақәиҭны ацәажәара азин сыҭ», – иҳәеит Публин Сир. Урҭ аҧсуаа ҳәа узҿыу ашьхарахьынтәи имылбаазеит, дара рыхәҭак Нхыҵ-Кавказҟа ицеит шәы-шықәсқәак раҧхьа. Урҭ абазинқәа ҳәа ирышьҭоуп.

Зыдгьыл аҟны иаанхаз, ишаҧсуаз инхеит, хылҵшьҭра-лагьы ирзааигәоуп адыгақәа, аҟабардақәа, ачерқьез-қәа.

А т ә ы л а а х а д а (*деилашәазаны дҟаауа*). Иазхоуп амцҳәара! Ҳара ишаадыруа ауп исҳәаз, ус иагьын-хароуп!

З е г ь ы (*еицҿакны*). Ус иагьынхароуп!

А ҭ о у р ы х и а ж ә ы т ә б а ҟ а қ ә е и р ы ҟ ә ш а а и ҳ а б ы. Аҭоурых амц азҳәазом. «Иумбаз умҳәан» – иҳәеит ҧыхьазынгьы Солон. Иаҳҳысхьоу ашәышы-қәсақәа раантәи ақырҭуа ҭоурыхҩҩцәа амц рҩзомызт.

А т ә ы л а а х а д а. Воот, убри ауп исҳәо. Ақырҭуа ҭоурыхҩҩцәа иҳарҳәоит Аҧсны дгьыл ҳәа иахьа иаҳҿакыу шқырҭуа дгьылу.

З е г ь ы (*иеицҿакны*). Ишқырҭуа дгьылу!

А ҭ о у р ы х и а ж ә ы т ә б а ҟ а қ ә е и р ы ҟ ә ш а а и ҳ а б ы (*даҵҟьаны акәымкәа иеырҭынчны*). Ақырҭуа ҭоурхҩҩцәа аиаша анырҩуаз ирҳәахьеит аҧсуа ҳәынҭ-қаррагьы шыҟаз, аҧсуа ҳәынҭқар шиакәу Қырҭтәы-лагьы еидызкылаз. Ҳтәыла ахада ухаҵкы, «Аҭагыла-заашьақәа реырыҧсахыр ауеит, аха апринципқәа – ианакузаалакгьы» – иҳәахьан Олеоноре Бальзак.

З е г ь ы. Усгьы ҳаҳахьеит.

А т ә ы л а а х а д а (*игәы дахаҧжәо*). Шәлымҳақәа ҷыҩхааит ишәаҳахьоу ҳәа ижәдыруа аҳа.

А ҭ о у р ы х и а ж ә ы т ә б а ҟ а қ ә е и р ы ҟ ә ш а а и ҳ а б ы (*дрылаҧшуа*). Ишәаҳахьоу иашоуп, ақырҭуа ҭоурхҩҩцәа рҟынтәи иаагоу ауп ишәаҳахьоу. «Аиаша – ари зыда уаҩ иҧсыҧ изыламгаҩамго ҳауоуп» – иҳәахьан Тургенев. Уара утәала ҳара ҳаржьоит.

А т ә ы л а а х а д а (*игәы шыҧжәац иҧжәо*). Уара утәала ҳара ҳаржьоит уажәтәи ақырҭуа ҭоурыхы-ҩҩцәа? Иуаҳама уара рыцҳа? Зегьы (*иҩаҵхаха-ҩаҵхахо*). Ҳаржьома?

А ҭ о у р ы х и а ж ә ы т ә б а ҟ а қ ә е и р ы ҟ ә ш а а и ҳ а б ы (*дышҭынчыц дҭынчуп*). Урҭ ҳәа шәызҿу

шәара шәус иадгылаҩцәоуп азы шәыржьоит. Сара срыцҳаумшьан, ҳтәыла ахада ухаҵкы, «Аиаша арыцҳашьара аҵкыс иҳаракыуп», – иҳәахьан Горки.

Атәыла ахада (*иҽырцәгьазаны*). Ҳара ҳус ҳәа узҿу иарбану?

Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы. Ампыҵахаларатә ус абзиабара улаҽит «Абзиабаратә чмазара хәшәыла иузхыҽуам» – рҳәоит. Аҧсны Қырҭтәыла иампыҵазхалаз ыҟәзаахьеит. Урҭ Сталини Бериеи роуп. Аха ҳара Аҧсны ҳампыҵшәо ианалага, еиҭаҳампыҵаххаларц ҳҭахыуп. Уи саргьы сақәшаҳаҭуп, Қырҭтәыла аҳра амазарц сҭахуп, Гыртәыла еиҧш, Аҧсни Аахыҵ-Уаҧстәылеигьы иара иампыҵакызарц сҭахыуп.

Атәыла ахада (*блаҵыхәала дизыҧшуа*). Нас иарбану уара узықәшаҳаҭым?

Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы. Сара сзықәшаҳаҭым иаахтны иуасҳәарц уҭахыума?

Атәыла ахада. Ааи, исҭахыуп.

Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы Ҳҳәынҭқарра ахадеи шәарҭ уиакәшамыкәша игылоу ауааи Аҧсны дгьыл шәара ишәтәызарц шәҭахын ианакәзаалакгьы. Уи қырҭуа дгьылшәтәырц шәаҿуп. Аха ианакәзаалакгьы аҧсуаа ирзеиӷьу ҳәа ажәакгьы шәымҳәазацт. Адгьыл шәашьҭоуп, ауааҧсыра хьаасгьы ишәымазам. Азы ахьцо даргьы агааит ҳәа шәрыхәаҧшуеит. Убас ауп агырцәагьы шәышҳахәаҧшуа.

Атәыла ахада. Иарбан зу зызбахә умоу?

Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы. Ақырҭуа амцҭоурыхыҩцәа ирыҩуа иалҩрны ицо азы!

Атәыла ахада (*даахыццакны*). Иаҳҳәап, Аҧсны иҟоу ақырҭуа жәытә баҟақәа ирымҳәазои Аҧсны шқырҭуа дгьылу?

Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы. Аҧсны ақырҭуа жәытә баҟа ҳәа акгьы гылазам. Аурымқәеи авизантиауааи рышьҭақәа убоит Аҧсны, аха ақырҭуа шьҭақәа ананылаз Сталини Бериеи рхаан аахыс ауп. Усҟан аахас абаҟақәа зхагылоу аҧсцәа роуп.

Атәыла ахада (*ихы шьҭацаланы астол иқәгәаны қьаадк аҩра далагоит. Данаалгалак ибжьы иргоит*). Амазаныҟәгаҩ!

Амазаныҟәгаҩ ҧҳәыс (*дааҩнаххны*). Сзырҩуеит!

Атәыла ахада (*ииҩыз ақьаад бӷьыц налыркуа*). Аа, абар, адҵанҵа. Ажурнал ахь иҭагал аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы иматҵзура дшамхыу, агәыҳалалратә цхыраарагьы шимхыу.

Амазаныҟәгаҩ ҧҳәыс (*илиркыз ақьаад ааимхуа*). Инагзахоит, ҳхада ухаҵкы. (*Дцоит*).

Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы (*атәыла ахада иахь дааскьаны*). Сара сцоит, адҵанҵа сзуҩит, самухит. Аха иудыруаз аҭоурых факт дҵанҵала аиҭакра шулымшо. (*Дцарц ашәахь иҿынеихоит*).

Атәыла ахада (*дҟааны*). Уаангыл сымҳәеи! (*Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы даангылоит зымҩа дыҧшуа. Иара аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр иахь днаҧшны.*) Ари иусҭҵаара напы аркы: ихыу, иҵыхәоу, зымаҵ иуа, аҧсуа милаҭ дызларзааигәоу убас иҵегьы.

Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи рыҟәша аиҳабы (*даахыццакны*). Сара аҧсуа милаҭ сызларзааигәоу аиаша амацара ала ауп. Аиаша ауаҩы ибла ҭнаблаауеит, ҳтәыла ахада, ухаҵкы!

Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр (*дҩаҵҟьаны аҭоурхҩы иахь днеиуа*). Убаандаҩуп. (*Дима дындәылҵуеит*).

З е г ь ы (*игылоит ицарц азы, атәыла ахада иеихыр-хәо*). Иахьухәо ҳаҟоуп, ҳтәыла ахада ухаҵкы!

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ ҧ ҳ ә ы с (дыццакны дааҩналоит). Ааиҩык дыҟоуп, атәыла ахада дыстахуп, иҳәеит.

А т ә ы л а а х а д а (*ихы дааҩаханы*). Ара амшгара ҳаҿуп ҳәа иаҳама? Аҳәынтҟарра аусқәа ҳазбоит, ибаҳама? Убас иаҳәа уи иааиз. Иеааникылааит, даасзыҧшааит.

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ ҧ ҳ ә ы с. Скорреспондентуп, иҳәеит, Қырттәыла анҭыҵтәуп, иҳәеит.

А т ә ы л а а ха д а (*дҩагыланы аминистрцәа рахь*). Шәҭыҧқәа рахь шәца. (*Ицоит*).

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ ҧ ҳ ә ы с. Асас иасҳәари?

А т ә ы л а а х а д а. Дааиааит. (*Амазаныҟәгаҩ дцоит, акорреспондент дааҩналоит исахҭантә папка иҩыҵрышьны*).

А т ә ы л а а х а д а (*уи днеиҧыланы*). Бзиала иаабаша! (*Диеигәырҕьазазшәа ҟаҵаны аҟәардә дааханы иаҧхьа днартәаны, иаргьы иҭыҧ аҟны дааины днатәоит*).

А к о р р е с п о н д е н т. Автономтә республика ахада злашәакәу ала, сшәыҿцәажәарц адҵа сымоуп. (*Амикрофон наиҿеикуеит*).

А т ә ы л а а х а д а (*амикрофон ихы авго*). Сара сҟынтәи хыҟәкыла ишәҭахыузеи?

А к о р р е с п о н д е н т. Инарҭбааны шәтәыла абзазашьа.

А т ә ы л а а х а д а. Ҳтәыла аибашьра иазыхиоуп. Хаала ианаму мчыла ҳара иаагароуп Аҧсынтәыла. Ҳтәылахьчара аминистрра уи иазыхиоуп, аҩныҵҟатәи аусқәа рминистрреи иареи аҟәыларақәа мҩаҧыргоит Аҧсынтәылаҟны. Аха уи азхом. Сара сазыхиоуп Аҧсны анапаҿы аагаразы ажәылара напхгара аҭара.

А к о р р е с п о н д е н т (*иааизцьашьатәханы*). Ааи, аха ҩыцьара Аҧсны ыҟоума: нахьхьи – ареспублика Аҧсны, ара – Қарҭ иҟоу автономтә республика Аҧсны?

А т ә ы л а а х а д а. Ааи. Уажәы ус иеихшашәа иҟалеит. Қарҭ иҟоу автономтә республика знапаҿы иҟоу Аҧсны ареспублика иалцоу аҟырҭқәа ҳауп, ареспублика Аҧсны зкыу аҧсуаа роуп. Ҳжәыланы Аҧсны ареспублика анаагалак, аҧсҟы зкуа ҳара ҳакәхоит.

А к о р р е с п о н д е н т (*ихы инапы адкыланы даахәыцуеит*). Қарттәи шәавтономтә республика аҧсҭазаашьа, ахандеишьа, акультуратә бзазара – абри ауп сара еиҳарак иеилыскаарц исҭаху.

А т ә ы л а а х а д а (*иеаарбабашәа*). Ҳәара аҭахыума, зегь рыла ҳаиқәшәоуп: аминистрцәа, урҭ рҵакыратә маҵзуракәа уҳәа зегьы зегьы ҳамоуп.

А к о р р е с п о н д е н т. Сылала избарц сҭахыуп аҟыҭанхамҩатә қәаарыхырҭақәа, ааглыхратә наплакқәа, акультуратә хәышҭаарақәа уҳәа. Урҭ рсахьақәагьы ҭысхышт агазеҭ адаҟьакәа рҟны иасырбарц.

А т ә ы л а а х а д а (*иааицәымыҕханы*). Урҭқәа агазеҭ рарбара мап аҵәыскуеит.

А к о р р е с п о н д е н т. Зегьу?

А т ә ы л а а х а д а (*даалакҩакуа*). Мап, мшәан, зегь ракәым, аха иабаҭаххари урҭ уажәы?

А к о р р е с п о н д е н т (*днацҧыҳәашәа*). Ахсаала ала шаҟа аҵанакуеи шәавтономтә республика?

А т ә ы л а а х а д а (*акоореспондент наҟ диҧырҵны ицара дшахыццакуа мҩашьо, аҵәы дахоушәа дҳәыҵәыҳәыҵәуеит*). Уажәазы ирацәам, нас иаабап.

А к о р р е с п о н д е н т. Уеизгьы?

А т ә ы л а а х а д а. Жәабаҟа уада ыҟоуп!

А к о р р е с п о н д е н т (*изцьашьатәханы дихәаҧшуа*). Исзеилкаауам.

А т ә ы л а ах а д а (*Азала ахь*). Ишьапқәа иҵаҧыҵәҵарауаз абрахь данаауаз! (*Иара иахь.*) Ҳминистрракәеи ҳара атәыла ахадацәеи ҳзыҩнатәоу ауадақәа, сҳәеит, уаҳа акгьы. Метрала ҳавтономтә республика ашәара абоуҭахыу? Ҳара уажәы уи аҟны ҳаҟам.

А к о р р е с п о н д е н т. Еиҳа шәзыргәамҵуазеи шәыбзазаракны?

А т ә ы л а а х а д а. Ҳахьынтәааз ахь ахынҳәра ҳаргәамҵуеит.

А к о р р е с п о н д е н т. Уи ишԥа!

А т ә ы л а а х а д а (*игәахы ааиҟәҷҷаны*). Аԥсынтәыла иҟаз аибашьра атәы уаҳахьоума?

А к о р р е с п о н д е н т. Ааи, мшәан, уи аахыс жәа-шықәса ҵит.

А т ә ы л а а х а д а. Убарҭ ажәашықәсагьы ҳара Қарҭ иеиҿкааны иҳамоуп Аԥснытәи автономтә республика Аԥсны иқәҵыз ақырҭқәа ҳаидызкыло.

А корреспондент (*дгыланы даалеиҩеин).* ЫЫ, "Аԥсны" ҳәа иҟоу акы акәзами?

А т ә ы л а а х а д а. Аибашьраан Аԥсны иқәырцаз ақырҭқәа автономтә республика араҟа иеиҿаҳкааит, сымҳәеи.

А к о р р е с п о н д е н т. (*дшылеиҩеиуаз даатгыланы*). Хықәкыс иамоузеи «Шәавтономтә республика» адгьыл қәаарыхырҭа амамзар, ааглыхра, акультуратә хәыш-ҭаарақәа уҳәа акгьы ыҟамзар излареспубли-кахазеи?

А т ә ы л а а х а д а (*дҩагыланы уигьы даалеиҩеины*). Урҭ зызбахә уҳәаз рҟны ҳаҟам ҳара уажәы. Ҳавтономтә республика хықәкыс иамоу жәыларала Аԥсны ампыҵахалара ауп. Ус иагьыҟалароуп. Аԥсны аԥсуаа рымала иртәзам.

А к о р р е с п о н д е н т. Сара сыҟан ааигәа зны Аԥсны. Аԥсуаа исарҳәаз аеакыуп.

А т ә ы л а а х а д а (*даатгыланы*). Иуарҳәазеишь?

А к о р р е с п о н д е н т. Ақырҭцәа рыԥсадгьыл ахь ицеит, рҳәеит.

А т ә ы л а а х а д а (*дгәамҵны инапы ҟьаны*). Мцуп ирҳәо! Ҳҭыԥ ҳахырцеит!

А к о р р е с п о н д е н т. Сталини Бериеи рҭыԥ иахганы арахь иаарган, Шеварднаze ирхынҳәны уахь игеит, рҳәеит, ус аума?

А т ә ы л а а х а д а. Ҳабацәа уахь иназгаз ҳара иҳаздырам, ҳара уаҟа ҳиит.

А к о р р е с п о н д е н т. Ааи, аԥсуаа исарҳәеит уаҟа шәыышиз, аха Қырҭтәыла Аԥсни аԥсуааи ианҳақәла, ара ииз ақырҭцәеи агырцәеи дара ирыдгыланы иҳабашьит, рҳәеит.

А т ә ы л а а х а д а. Уи ус ауп. Ҳмилаҭ ҳадымгылар ҟалозма? Аха ҳара ҳахьыз ҳахызцаз жәыларала иҳампыҵаҳҳалароуп.

А к о р р е с п о н д е н т. (*дцарц иҿынахо*). Иеилыскааит шәавтономтә республика хықәкыс иамоу. Умш аабзиахааит, ҳаҭыр зқәу атәыла ахада! (*Дцоит. Атәыла ахада длеиҩеиуа, ихы шьҭацаланы иусурҭа уадаҟны дныҟәоит*).

А т ә ы л а а х а д а (*дахьылеиҩеиуа ихала дцәажәо*) Изакәытә аҩысҭаароузеи, мшәан, ҳҳәаены ҳазкыу. Арҕьарахь ҳнаҳәыр, ԥынгылак ааины иааҳҿагылоит, армарахь ҳнаҳәыр, ҳазгара азиас хәашь ахықә ҳанхықәгылоит.Дабакылнагеи игииуа атәылақәа ирылоу атәым корреспондентгьы. Дааиуеит, дааиуеит ҳәа ҳашԥшуаз ҳалақәа кьаԥшхарц акгьы рыгмызт. Дахьаа-изгьы, Аԥсны ҳәа ҩ-тәылак ыҟоума ҳәа дкылԥшаауа дсызҵаауеит, аҵәы сахазҵаша азҵаа-рақәа сиҭоит.

Аԥарда леиуеит.

А х ә б а т ә и а с а х ь а

Аусурҭа уадақәа хԥа убоит. Еиҳа иҭбаау аҟны астол дахатәоуп атәыла ахада. Уи ааҩстәи ауадаҟны наҟ-ааҟ иеиҿаԥшуа игыланы иццакы-ццакуа ишеицәажәо убоит аҩныҵҟатәи аусқәа рминистри атәылахьчара аминистри рчынқәа цырцыруа. Ахԥатәи ауадаҟны астол дахатәоуп

ақытанхамҩа аминистр, уи истол иакәшаны игылоуп ақытанхамҩа араионтә усбартақәа реиҳабацәа. Инапҟьа-шьапҟьо иеицәажәоит, аха рбжьы уаҳазом.

А т ә ы л а а х а д а (*истол иқәу ақьаадқәа иҩнапык рыла иеилырхуа*). Амазаныҟәгаҩ!

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с (*дааҩнаххны*). Сзырҩуеит.

А т ә ы л а а х а д а (*лара лахь дымпшзакәаны, ақьаадқәа шеилирхыц еилирхуа*). Аҳәаанырцәҟа саныҟазтәи сусуразы саҳасабырба сзыпшаа.

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с. Еилыскааит, аха зеипшыртаны иҟоуи? (*Ауаа рахь*.) Иусшәыҟәқәа сыгәра ганы сара исирцәаахзом, нас исзыпшаа ҳәа адца ситоит.

А т ә ы л а а х а д а. Ҳтәыла аҩнытҟатәи ахтысқәа ртәы зҳәо аусшәҟәқәа рывара иеиқәуп. (*Амазаныҟәгаҩ пҳәыс дцоит. Иара дгыланы, инапқәа ишьтахь иныҟатаны ашыр-шырҳәа длеиҩеиуеит*). Аҩстаа ихәхаша, аҳәаанырцәаагьы исыцаркит. Сара сакәымкәаны Қырттәыла ахада днеиндаз иҟарцоз жәбарын. Рнапы дықәыргыланы дықәыркәашо дрыманы иныкәлон уара уоуп зегь реиҳа иаҳзааигәазоу аҳәынтқар, Асовет Еидгыла Горбачов ицзырбгаз ахьы ҳәынтқар уоуп ҳәа. Сара уаҩцас сахьрыдрымкылаз акәым, алаҟьала аипш иахьсмыцаҟьаз Анцәа иџьшьоуп. Атәыла ахада соуп анысҳәа, ҳара Қырттәыла ахада ҳәа иаадыруа уара уакәзам, аҽа қыртуоуп ҳәа сарҳәеит. Сара Апснытәи автономтә республика ахда соуп ҳәа анрасҳәа, уара уқыртуоуп, Апсны ахада дапсыуоуп ҳәа сарҳәеит.

Апсны акәым сара сзеиҳабу Қарт иҟоу Апснытәи автономтә республикоуп анысҳәа, иқьышә цәиит сзацәажәоз, хыччара-ҿанпшыларакгьы неипшнылан илақәа ааицакшәа днасазцааит шаҟацьара Апсны ыҟоузеи ҳәа. Ибзиоума нас уи сгәалаҟазаара?

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с (*ақьаадқәа еидкыланы иааганы иапхьа иныкәылцоит*). Сатамзааит сынхацәазар. Мшәан, имаҷума аҳәынтқарратә ус шәыҟәқәа ашькап итоу. Ццакрыла исызрылымпшааит, насгьы уара уоуп урт зцәахыз.

А т ә ы л а а х а д а (*игәалаҟазара шыбаапсыц ибаапсуп*). Аилажәжәарақәа бдырлоит. Ус шакәу уажә исымбеит. Ибзымпшаакәаны ибыхьзеи? Уа иҟоу аусшәҟәқәа рахьтә ҳтәыла аҩнытҟатәи аусқәа Апсныҟа ицаны имҩапырго ақәыларақәа ртәы зҳәо, ҳзышьтоугьы урт ирывоуп ҳәа басымҳәази?

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ пҳ ә ы с. Аха уара уныҟәарақәа рацәами, атәыла дузза ахадара ус имариоума? Алада, аҩада, Амрагылара, Амраташәара, шаҟацьара иеиларсузеи аҳәынтқррабжьаратәи аусқәа. Рылпшаара садхалеит. (*Дцоит*).

А т ә ы л а а ха д а (*амазаныҟәгаҩ пҳәыс изаалгаз ақьаадқәа еилырхуа акраамта дрылоуп. Нас урт ныкәцаны, қьаад бгьыцк наимцеицоит, акаламгьы аашьтихуеит. Аҩра даламгакәаны ус дхәыцуа днатәоит*). Исыхьзеи, мшәан, сахьцо зехьынџьара иҩны изго акы ауп: «Ҳахьынтәааз Апсныҟа зегьы ҳшеизакыу ҳхынҳәыроуп ма ҳапсыроуп».

Мап, мап. «Ҳахьынтәааз Апсныҟа, уахьынтә иааз зегьы ҳшеизакыу ҳхынҳәыроуп, ма…» Ишпазҩри, мшәан? (*Дҩагыланы ҿитуеит*.) Амазаныҟәгаҩ!

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с (*дааҩнаххны*). Сзырҩуеит!

А т ә ы л а а х а д а. Аминистрцәа бсызрыпхьа! Ариабжьанык ус итәазу акырҟарцозу збапишь.

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с (*Лышьтахьҟа даагьежьны*). Уажәыцәҟьа! (*Аусурта уадақәа лхы нарҩнакуа, Атәыла ахада дшәыпхьоит ҳәа ралҳәоит. Дара рыстолқәа инархыбгьыжәааны, еишьтагыла иааҩналоит*).

А т ә ы л а а х а д а (*дҩыгаланы иикыу ақьаадқәа астол иныкәжьны*). Қырттәыла анапхгара еитах ҿыц

афинансқәа ҳзоурышьҭит, Аԥсны аҳәаа ҳхыҵны аԥсуаа аҵәгьаракәа рзыҟаҳҵаларц азы. Аҩныҵҟатәи аусқәа рминистри атәылахьчара аминистри шәшьамхқәа еиқәыршәны шәтәоуп. (*Ибжьы рҕәҕәазаны, инапқәа кыдҟьо.*) Иазыҟаҵаны идәықәҵатәуп аԥсра иацәымшәо ауаа, аихамҩа инаркны Аԥсны иҟоу аобиектқәа реилаԥыххаара ӡы. Қырҭтәыла ауааԥсыра рахьтә амла иакуа маҷҩызам. Урҭ рахь ахы мырхазакәаны ҳара финансла ҳаиқәдыршәоит, агәыҳалалратә цхыраара ҳагрыжьуам Қырҭтәыла анапхгара. Арахь уԥшыр, аԥсуаа иҳәуа-ичо Аԥсынтәыла иқәуп. Шьоукы аҳәаа инхыжьны кыиу ҳәа цәгьарак ааҟаҵаны арахь рырхынҳәра иаҳнаҭап зышәгәахәуазеи?

А к у л ь т у р а а м и н и с т р (*дныбжьаԥаланы*). Аԥсуаа иҳәуа-иччо рыдгьыл иқәуп. Уаҳа иабацари?

А с о ц и а л т ә е и қ ә ы р ш ә а р а а м и н и с т р (*уи иааимԥааны*). Ҳтәыла ахада уи изымдыруаны иҳәо цьушьома, акультура злаеу аминистр, аха урҭ ықәхтәуп ҳәа ауп иихәо, иумаҳазои?

А х ә ҳ а а х ә ҭ р а а м и н и с т р (*днапҟьа-шьапҟьо*). «Усҭ-исыҭ, усҭ-исыҭ» рҳәо шәмаҳахьеи? Ҳара ҳақәырцеит, даргьы ықәаҳцароуп, еилышәымкааи?

А с о ц и а л т ә е и қ ә ы р ш ә а р а а м и н и с т р. Ҳара ҳақәырцазар, ҳадгьыл ахь ҳаарышьҭит. Аҭоурыхи ажәытә баҟақәеи знапы ианыз, аха ҳхада иамихыз иихәаз шәмаҳаи.

А т ә ы л а а х а д а (*дыҳәҳәаны, инапқәа аҩбагьы астол иныкәкшаны*). Иазхоуп, асоциалтә еиқәыршәара аминистр. Убжьы умырган иуаҳтаз агәыҳалалратә цхыраара арахь иуҿысхаанза! Гагра ақалакь амилициа реиҳабыс иҟаз агыруа столк аҟны Аԥсны шиныхәаз шәмаҳазаци?

З е г ь ы (*инеимда-ааимдо*). Мап, мап, иаҳмаҳазац. Дышԥаныхәеи иара?

А т ә ы л а а х а д а. Иныхәазааит Аԥсны аԥсуаа рыда! – иҳәеит.

А ҩ н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р (*астол ахь шьаҿақәак даасхьаны*). Ҳтәыла ахада ухаҵкы, аҵәгьаҟаҵаракәа рзын иеиқәыршәаны Аԥсныҟа иаҳашьҭыз абар-абар, рхабарк аабап ҳәа ҳгәыҕуеит.

Қырҭтәыла анапхгара афинанс ҳарҭазар, аеа гәыԥкгьы уара ишуҳәаз еиԥш, иеиқәыршәаны ирышьҭаҳҵоит иахьаҵҟьа. Уи азын атәылахьчара аминистри сареи уажәрааанза ҳаицәажәон, афинанс акәын ҳаззыԥшыз. Уажәшьҭа иҵегьы ишазыҟаҳҵаша ала ҳаицәажәашт.

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р. Ҳтәыла ахада ухаҵкы, аҩныҵҟатәи аусқәа рминистр диашоуп. Афинанс анҳау,ԥшрак ҟаҳамҵароуп.

А т ә ы л а а х а д а (*истол иқәу акьаадқәа еидкыланы ишьҭыхны идырбо*). Аа, жәбома схы аарылхәҳәо сызлатәоу аусшәҟәқәа. Избатәу аусқәа акака рнуп арҭ. Схы шаҟа хуц ықәу аҟараҵәҟьа селахоуп. (*Аҩныҵҟатәии атәылахьчареи рминистрцәа рахь ихы нарха-нархо.) Шәус шәызба, еиҵахарак шәықәымзаауит. (Егьырҭ аминистрцәа рахь ихы нарханы.)* Шәшьамхы еиқәыршәны ишәоуз агәыҳалалратә цхыраара шәахатәаз. Нас шәусуракәа шәрымхны шәкауа шәанҭасҵалак, ласс-лассы сышәгәалашәалап. Шәазыхиазароуп аԥсҭазаара азҵаарақәа зегьы рҭак аҟаҵара.

Ах ә ҳ а а х ә ҭ р е и, а к у л ь т у р е и, а с о ц е и қ ә ы р ш ә а р е и м и н и с т р ц ә а (*еихырҟьа-еиԥырҟьо*). Ҳаиҳабы ухаҵкы, адҵақәа ҳаҭ, иҳаҳәа иҟаҳҵаша, уи ҳара ҳазыхиоуп.

А т ә ы л а а х а д а (*икьаадқәа еилагәаны ишикыу*). Абарҭ зегьы аҳәаанырцә иҟаҵатәқәоу ртәы зҳәо усшәҟәқәоуп. Шаҟантә аҳәаанырцәҟа сцахьоузеи жәыларыла Аԥсны ҳамгар ада ԥсыхәа шыҟам атәы зҳәо аусшәҟәқәа сыманы. Егьалҵуам, сырзеилкаауам. «Еицәажәарала, еиқәшаҳаҭрала», – ҳәа иаасҿагылоит

зегьы. Уажәгьы сгәаҟ-ҵәаҟуа сызҿу аҳәааныркҵәҟа ацара аҿазырхиара ауп. Заҟа усшәҟә ҟасҵозеи ус шаҭахыу ала агәра дыргаразы, шаҟа ҵәажәара аҭахыузеи уи азы. Арахь, шәара иҟашәҵаша иҟаҟаны шәҿы инҭасҵалар акәхеит.

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с (*дааҩнаххуеит газеҭқәак иеиқәырены икны*). Ассир, ассир! Абар аҳамҭа ссир шәзаазгеит! Сиур-приз! (*Газеҭк атәыла ахада инеилыркуеит нас егьырҭгьы акака нарыҭаны даарылсуеит*).

А т ә ы л а а ха д а (*иҵьашьаны дылзыпшуа*). Изакәызеи, мшәан?

Изакәытә ссирузеи зызбахә бымоу? Агазеҭ ссирзарцу?

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с. Ассир шәахәапш, ассир жәба! (*Зегьы иҟала рзымдырыуа ишанханы илзыпшуеит*).

А т ә ы л а а х а д а (*иикыу агазеҭ нарҳәы-аарҳәуа*). Иабану абри бара бзын иссирхаз, даба иҳарбеишь!

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с (*атәыла ахада днаидгыланы иикыу агазеҭ аҟны статиак лнацәа наҟәылкуеит*). Аа, абар, хыс иамоу уапхьеишь, ҳаҭыр зқәу атәыла ахада!

А т ә ы л а а х а д а (*илырбаз астатиа ахы днапхьоит*). «Аҳауа иалоу атәыла». (*Нас ихы дааҩаханы, амазаныҟәгаҩ пҳәыс лахь.*) Иарбан тәылоу аҳауа иаларҵаз?

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с. Қарҭ иҟоу Апснытәи автономтә республика, абри уара хадас узмоу!

А т ә ы л а а х а д а (*иеизышьақәымкуа, днапҟьашьапҟьо*). Иҿыбымҭын! Уаҳа бымҳәан. Дызусҭада ҳтәыла аҳауа иалазҵаз?

А м а з а н ы ҟ ә г а ҩ п ҳ ә ы с. Акоореспондент, жәаха зны иаҳҭаз акорреспондент. Қарҭ иҟоу Апснытәи автономтә республика ҳәа акгьы ыҟазам, аҳауа иалоу тәылоуп ҳәа ауп ииҩуа!

А ҩ н ы ҵ ҟ а т ә и а у с қ ә а р м и н и с т р (*агазеҭ аҟны астатиа ахы дапхьоит*). «Аҳауа иалоу атәыла». (*Нас ихы-иҿы ырбзамыҟәны атәыла ахада дизыпшуеит*).

А т ә ы л а х ь ч а р а а м и н и с т р (*уигьы ахы днапхьоит*). «Аҳауа иалоу атәыла!» (*Ихы-иҿы аареицакшәа атәыла ахада днаизыпшуеит. Егьырҭ ах-ҩык аминистрцәагьы азәазәала астатиа ахы рбжьы рдуны иапхьаны, рхырҿқәа ыреицаҟьо атәыла ахада инеизыпшуеит. Атәыла ахада ихы-иҿы ааргазаны ҳа-ҳа-ҳа ҳәа ибжьы неиҵыхны дыччоит. Егьырҭ аминистрцәагьы рыбжьқәа неиҵыхны рыччабжь гоит. Атәыла ахадагьы аминистрцәагьы рыччабжь ааҩуеит асцена аҟынтәи. Иубарҭахоит рчабрақәа рыла рылаӷырзқәа шыдрыцқьо. Агәрҩа ччара рызҵысны, рыбжьқәа рдуны ишыччо, амазаныҟәгаҩ пҳәыс лхаҿы ыргызмалны дышпышәарччо атәыла ахада ипсы илшшәаны дынхыбкьуеит. Зегьы наимҵасны дкамыжькәаны дааныркылоит*).

А м а з а н ы г ә г а ҩ п ҳ ә ы с (*ахәапшцәа рахь даахьаҳәны*). Рыцҳа, тәылак хадас дамаз џьишьон.

А п а р д а

ХЫРҦАРА ЗҚӘЫМ

Ҩ-қәгылараки хә-сахьаки змоу адрама

Иалоу ауаа:

М а з а р Ҭ а р х ә ы н – иԥ а Ҵ р ы ш б а – амал зку, 40-ҟа шықәса ихыҵуеит

Г ә а ш ь а М р ы ш ә – ԥ ҳ а – иара иԥҳәыс

М а џ ь – дара ргәыла

С а м ы ҟ ә С а м ы ҟ ә б а – анџьныр, 35-ҟа шықәса ихыҵуеит

Е с м а – адкыларҭа аиҳабы, хаҵацара дшахыԥахьоу удырратә дыҟоуп

М и з а н
Џ ь г ә ы з – аҟазацәа, рарԥысра иҭагылоуп
Ҭ а ҭ л а з

Н и ц а – аусуцәа
М а з л о у
А д ш ь а

А а и ҩ ы – 40-ҟа шықәса ихыҵуеит

АКТӘИ АҚӘГЫЛАРА

А к т ә и а с а х ь а

Ахҭыс мҩаԥысуеит Гәилшара ҳәа иахьашьҭоу қалақь хәыҷык аҟны. Амал зку ааигәа иргылаз ҩ-уадак змоу аҩн хәыҷы гылоуп. Итәарҭа ауадаҟны ана-ара аҩным-аҭәақәа астол бзиа, аҟәардәқәа, ашәҟәыҟәҵарҭақәа, адиуан убоит. Адкыларҭа уадаҟны столк, ҩ-ҟәардәк, шкафк гылоуп.

Дааиуеит амал зку Мазар Ҵрышба, ишәҵатәы ҿыцқәеи игалстуки ԥшшәыла иеиԥшны.

М а з а р (*ауада дныҩнаԥшы-ааҩнаԥшны, аҩныма-ҭәақәа днарыхәаԥшуа алеи-ҩеира далагоит*). Ҳы, сымҩашьеит ҳәа сыҟоуп акадрқәа ралԥшааразы! Анџьныр-аргылаҩыс изгаз иблақәа ахьшьыцба аблақәа реиԥшҵәҟьа иҵаруп, ихаҭагы дыхьшьыцбоуп, мшәан. Изакәытә ҩнымаҭәа лыԥшаахқәоузеишь иааганы исызиргылаз. Ари исыргылаз сусурҭа аҭыԥ ҩныԥшза хәыҷы даара иақәнагоу ҩнымаҭәоуп. Насгьы уи ихшыҩгьы ҵаруп зласгәахәуа, аҳәаанырцәтәи сма-шьына аԥшшәы змаз аҩнымаҭәа алԥшааны исзааигеит. Сара иҵасымҳәазакәаны ихала идырны иҟаиҵеит уи, сгәы ишаҳәоз ауимдырхшаз. Ҳа-ҳа-ҳа! Ус анакәха, аринахысгьы сгәы иақәшәо еилкааны иҟаиҵалашт. Мшәан, дсуоуп азы ами дызсыдскылаз? Сара сгәы ианаало имдырыр ҟалома? (*Дааҭгыланы даахәыцуеит.*) Сишь, мшәан, уи сҳәеит ҳәа сызҿу асасааирҭа шаҟа иԥшзаны, иҕәҕәацаза иргыло ауп аус злоу.

(*Дааиуеит анџьныр-аргылаҩ Самыҟә Самыҟәба, уи ишьҭагылоуп ҩыџьа ахацәа*).

С а м ы ҟ ә С а м ы ҟ ә б а. Шьыжьбзиақәа, сыуа шәхаҵкы!

М а з а р (*даатҕыланы ихы ырнааны дихәапшуа*). Усзеилкааусам, аҩыза Самыҟәба? «Шәара» ҳәа саҳәарахь уиасыма, аматҵзура анусҭа? Мшәан, ас усацәажәалазомызтеи?

С а м ы ҟ ә: Мазар Ҭархәын-иҧа…

М а з а р (*Самыҟә иажәа ааимҧааны*). Саб Ҭархәын уиламкьакьан!

С а м ы ҟ ә: Ааи, аха сматҵзура исыднатҵоит…

М а з а р (*Самыҟә иажәа ааимҧааны*). Иарбан уматҵзура иуднатҵо, саб анышә итҵамыргылароу?

С а м ы ҟ ә. Ҭархәын ҧсаҭашкәакәа иҧсы ҭаны дыҟазҭгьы, иаб ихьз мҳәазакәаны сиацәажәон.

М а з а р. Нас?

С а м ы ҟ ә. Нас, уи ауп, Мазар Ҭархәын… (*Наҟ днаҳәны инапала иқьышә дынҭасшәа.*) Еиҭасҿашәахма ауаа ирыларымҧхьазоз ихьз! (*Мазар иахь даахьаҳәны.*) Сматҵзура исыднатҵоит Ҭархәын ҧсаҭацәгьа… Мшәан, ҧсаҭабзиа шәшиҧоу ҳәаны, «шәара» ҳәагьы сшәацәажәаларц.

М а з а р (*инапқәа ишьҭахьҟа иҟатҵаны дшылеиҩеиуа*): «Ҧсаҭацәгьа» уҳәоу «ҧсаҭабзиа» уҳәоу, мшәан? (*Излымҳак еимлагәа икны, егьи наирзырҩуеит*).

С а м ы ҟ ә. Ҳаи, иухьзеи, Мазар бзиа? Ҭархәын иеицырдыруаз (*ауаа рахь ибжьы аармаҷны.*) «аҕьычҩ» ҳәа, (*нас иаардуны.*) унеишь-ааиишь ҳәа зарҳәоз «ҧсаҭашкәакәа» ҳәа ауп зегьы дшыргәаладыршәо.

М а з а р (*инапы ааҟьаны*). Ибзиоуп, ибзиа… нас. Аматҵзура ҳәа акы ыҟатҵәкьами. «Субординациа», аа? Ухатҵоуп уара Мазар Ҭархәын-иҧа угәра ганы абри еиҧш ахадаратә матҵзура уахаиргылазар аахыс, аа? Баша иухьзу џьушьома «анцьныр-аргылаҩ» ҳәа ахьз ҳаракы. Амала, иуасҳәо удыруоу?

С а м ы ҟ ә (*Мазар иахь дааскьаны, ибжьы рхәыҷны*). Закәи, Мазар Ҭархәын-иҧа?

М а з а р. Убжьы умырхәыҷзан. Абанҭ иуцны иааизгьы ираҳааит. «Шәара» ҳәа акәымкәаны «уара» ҳәа усацәа-

жәала. «Аҧсуара, аҧсуара» ҳәа ҳақәгыланы ҳаҳәҳәоит арахь аҧсуара ныҟәаагазом. Ианбыкәыз, уара, аҧсуа «шәара» ҳәа аҧсуа даниацәажәахьаз! «Шәара» ҳәа иауҳәар дгәаауан, рҳәоит, уара ишҧоумаҳац? Уи бзиоуп, аха иуцқәоу зусҭцәада? Сишь, сишь, рҩыџьагьы избахьоу шьоук ракәушәа сыҟоуп.

С а м ы ҟ ә (*даанапырҟәыҷны*). Мазар Ҭархәын-иҧа, иумдыркәан ишҧаузымдырхуеи, ари (*инапы руазәк инаиқәкны.*) Накәа лыҷкәын Миназ иами, уаншьа иҧҳа лабхәында, егьи – Џьгәыз иами, мшәан, Тагә-иҧа, Урыстәылантәи уанааз абанкет аҟны Мизан ицны инеиз.

М а з а р (*наҟ днаҳәны, длеи-ҩеиуа*). Нас, нас?

С а м ы ҟ ә. Уи уаргьы саргьы ҳауа Мизан иҩыза гәакьа иоуп. Мшәан, Мазар Ҭархәын-иҧа, ҳара-ҳара ҳаизибамгар, ҳашьҭибамхыр, ҳзыхьчода, ҳагәхьаа зкуада? Атҵла адацқәа рыла игылазар, ауаҩы изааигәоу рыла дгылазароуп тәа.

М а з а р. Занааҭс ирымоуи, уара? Уара уиашоуп, Самыҟә Самыҟәба, уансыдыскылаз иуасҳәаз ауп исоуҳәо. Уа-ҭынхала ҳеибахҭар, ҳускәа еиҕьны ицоит ҳәа уасымҳәази (*инапы ижәҩа иныҟәикуеит*).

С а м ы ҟ ә. Ааи. Уара иузымдыруа иҟоузеи, Мазар Ҭархәын-иҧа, зегь дырны ами ушыхынҳәыз Аҧсныҟа. (*Ицнеиз рахь даахьаҧшны даалацәҟәын, ибжьы рмаҷны*). Уџьыбақәа рҭәны ухнымҳәи, ахшҩгьы уоузшәа уҟалеит.

М а з а р (*Самыҟә иихәаз игәы иахәаны, атҵыхәтәаны иихәаз шимаҳаз мҩашьо*) Уара уиашоуп, даара акыр сҭеит Аҧсны салтҵны сцеижьҭеи. Аха исзеилымкаауа акы затҵәык ауп. Мшәан, абри уара уагь-Самыҟәны уагь-Самыҟәбаны ушҧаҟалеи?

С а м ы ҟ ә. Ыы, уара уаб ҧсаҭашкәакәа дауҟәышхымыз аҩны даннеи. (*Егьырҭ рахь даахьаҧшны даалацәҟәны, ибжьы рмаҷны.*) Дыцарҟәаҟәааит,

днеицыԥхьаза акы ҳцәымҕьычкәаны дхынҳәзомызт. (*Ибжьы аардуны.*) Ишхьызбзиаз дырны иара иоуп исыхьзызҵаз. (*Ибжьы аармаҷны, егьырҭ рахь.*) Ишсыхьзу мамзар идыруазма, аха уажәы ус аҭахуп.

М а з а р. Аҳаа. Уи ибзианы исгәалауршәеит. Еиҳагьы угәра згоит уажәшьҭа. Иҷкәын сеиԥш ушьаны акәхап ухьзгьы зухьзиҵаз. Ус анакәха, угәра газаны ҳсасааирҭа аргыларазы иаҳҭаху ауаа уара иеидукылоит. (*Инапқәа аархахо.*) Уаҩ иимбац асасааирҭа ҳаргылароуп. (*Ишьаҿақәа неихҳәо.*) Ҳҳәынҭқарра зырԥшзо, изыршәҭуа асасааирҭа! (*Днывҵыԥшны адкыларҭахь днаԥшуеит. Адкыларҭа аиҳабы дывҵагыланы дшызырҩуа анибалак, ихы ырнааны, изара кны дылзыԥшуа.*) Бара бсызкылзырҩларц аума бызсыдскылаз?

Е с м а. (*Азырҩра даҟәыҵны дара рахь дааҩналоит*). Мшәан, Мазар Ҭархәын-иԥа, сара издыруазар ами иҟашәҵо, ижәуа зегьы, насгьы ҳсасааирҭа зыргыло зегьы ирҳәо-ируа зегьы? Акы сшәазҵаашан, анџьныр-аргылаҩ Самыҟә дзызку здыруеит, аха анҭ аҩыџьа маҵзурала сара сыҵкыс иеиҳахарушь араҟа?

М а з а р. Убри иара схаҭагьы исыздырам, амала, дара здыруеит.

С а м ы ҟ ә (*Мазар иеизааигәатәны Есма лахь дхьаԥш-кәаԥшуа*). Ари ҳара даҳҭәуп, изылцәаазарызеи. Арҭ Мизани Џьгәызи ргылаҩцәоуп, Мизан аргыларатә ҵараиурҭа далгахьеит, Џьгәызгьы (*дааҿахашәа*) уи дҭан, ҳусуцәа хылаԥшцәас ираҳҭап, мшәан, прорабцәас.

М а з а р. Ааи, аха аҩыџьа ахылаԥшцәа абаҳҭаху, ҳусуцәа рхыԥхьазара маҷми?

С а м ы ҟә. Уи, иумбои, Мазар Ҭархәын-иԥа, уареи сареи адгылаҩцәа ҳҭахыми, аиҳабыра ак ҳавырбо иалагаргьы адгылара, мшәан, аподдержка ҳазҭаша, ҳзыхьчаша!

М а з а р. Ауалафахәы, мшәан, сара сџьыба иҭыҵропеи!

Е с м а. Ааи, ааи, шәџьыба шәааигза. Насгьы, аиҳабыра рахьтә азә дааиргьы, шәымазақәа реилкааразы раԥхьаза сара соуп дзызҵаауа. Убасҟан ани «поддержка» ҳәа Самыҟә дызҿу ахьыҟасҵо азы уалафахәыбжакгьы сызхоит… (*Ҽырхықәмҵа ҟаҵо.*) Руазәык дшәыдышәкылар дазхоит прорабс. (*Дцоит*).

С а м ы ҟ ә. Ари зыгәра аагаша азә лакәымзар ҟалап. Дызлаҳауои, мшәан? Ҳауацәа рызбахә ануҳәоз Есма лыхьзгьы налоуҵан азы ауп уи лызбахә зугәаласыршәаз.

М а з а р. Дҳауазааигәаразам, аха дҳауоуп, сабду иашьа иԥҳа ланхәаԥҳа лоуп. Насгьы дышкылазырҩуаз умбои, асасааирҭа аргыларазы шаҟа ԥара абанк исзалоу, аҩны шаҟа ҵәахны исымоу, ҳауацәа рыда уаҩ дҳадаҳкыларц шаҳҭахым уҳәа ҳамазақәа зегьы рҟны маза даҳзызырҩхьеит. Лусура дамаҳҳыр, днарылаланы зегьы ираҳартә иныҟалҵоит. Нас уқыџьқыџьуа арҳәцәа анбасықәлои ҳәа утәаз, Мазар Ҭархәын-иԥа.

Е с м а (*дааиуеит*). Ааи, исцәышәҵәахуа маза шәымазам, башаза шәеышәымшәан.

С а м ы ҟ ә. Исхәыцыз удыруоу, Мазар Ҭархәын-иԥа?

М а з а р. Ыы, уара?

С а м ы ҟ ә. Хаҭала узыхьчо ауаҩы дуҭахуп, уҩны зыхьчо уи дхазызароуп. Урҭ зылшашагьы здыруеит ҳара иҳауацәоу, маза абџьаргьы ныҟәызго уааауп.

М а з а р. Абџьар уҳәоу? Сара сыдагьы абџьар ныҟәызго ауаа ыҟазаапеи.

Е с м а. Ааи, ааи, иҟоуп.

С а м ы ҟә. Ее, ацәгьауаҩы дуқәымшәароуп, Мазар Ҭархәын-иԥа, мамзару, уабџьар аауxадырштуеит. Аҕьычреи акәылареи аԥышәа ду ааныркылоит аибашьра ашьҭахь ҳара ҳҿы. Насгьы, урҭ аҕа иҿагыланы имеибашьыз ԥарак имоуп ҳәа анраҳа, иеигзараны иҟазам.

Е с м а. Ааи, ааи, Самыҟә диашоуп, ихаҭагьы…

С а м ы ҟ ә (*дҩышьҭыԥашәа, Есма лахь*). Изакәи «ихаҭагьы» ҳәа бызҿу?

Е с м а. Мап. Акгьы. Ани иудгылақәои уареи даеазәгьы днашәыцны ҵхыбжьонк шәанкәылаз аасгәалашәан, уи ауп…

С а м ы ҟ ә (*дыцҟьаны*). Аха ҳтаркма? Ҳкәылаа-цәазар ҳтарымкуаз.

Е с м а. Ани «адукәа» рҟны аус зуа, мшәан…

С а м ы ҟә. Ыы, иҟаиҵеи уи, насгьы дарбану ус бара ибдыруа?

Е с м а. Акгьы ҟаимҵазеит. Пшь-ажәак роуп амилициа аиҳабы иахь ииҳәаз: «Абарт сара стәқәа роуп!» И все! Изимҳәарыз, ажәакцыпхьаза 10-10 еыт иҵьыба италазар.

М а з а р (*илҳәаз цьашьо*). Ирызтада, бара, арт 10-10 еыт, схәыҷкәа амла исцәагоит, аусура саларга ҳәа есхәылпазы сышә дылагыланеи? (*Даатгыланы ихы аҟыгә аахиргоит.*) Самыҟә уа Самыҟәба»

М и з а н и

Цьгәази – Ҳара ҳалазгалаз иара иоуп!

Е с м а (*леырхықәмцо*). Ирызтада шәҳәоу? Ирыпсахит. Убри аахыс а-шықәса амандаринеи ахәырмеи рыххо Урыстәылаҟа ирыма иқәуп уаҳа қәылара ҳәа акгьы ҟамҵазакәаны. Иршәеит ҳәа ауп сшыҟоу.

С а м ы ҟ ә (*ихы аалар ҟәшәа дахьгылоу*). Иаҳшәеит, ааи, иаҳшәеит. Убасҟангьы схәыҷкәа амла иасмыркып ҳәа ауп ацәгьара аҟаҵара сгәы изтаскыз. (*Есма лахь дынхьапшуеит*). Бара аеырхықәмцашәа иҟоу (*Инапы иоызцәа ирықәкны.*) Убри аахыс абарт зегьы ҳазбахә ҳәа акыр баҳахьоума?

М и з а н и

Ц ь г ә ы з и – (*иеицырҳәоит*). Ҳазбахә ҳәа…

Е с м а. Маап-ҳы, исмаҳазацт-ҳы. Мазар Тархәын-ипа, арт рызбахә баапсык уи аахыс исмаҳаҵәҟьац. Амала, уажәааигәа иҟалаз жәдыруоу?

М а з а р. Ыы, бара, акыр рыхҟьахма арт еитах?

Е с м а. Мап, арт ракәзам. Қалакь пҳәыск ахьтәы хәыдхаҵақәеи, алымҳароқәеи, амацәазқәеи рыла иоычаз, лхатәы аҳәааныр цәтәи лмашьына дақәтәаны афииҳәа дахьиз лқытахь дышцоз, шьоукы асабрадақәа рҿаҵаны иаалпылан, даанкыланы лыхьқәа зегьы аалымыршәшәаны «бца» ҳәа дааурышьтит, рҳәеит. Лара лзыгқәа аанкылан «сыҳәҳәоит, сыхьқәа шәырхынҳә» анылҳәа, «бара ахьқәа ахьбоуз еитабауеит, ҳара ҳхәыҷкәа амла иахцәакуеит» рҳәан, абна инылабга ицеит, рҳәеит. Артгьы ус ак рыхьзаргьы, уаҳа акгьы рхылымҿиаац, ишәыдышәкыл. Ацәгьоура реадмыршьцылазеит, уи иашьцылаз дбеиазазаргьы даанҿасзом, акәалаа амцарсра иашьцылаз аласба даоызахоит.

М а з а р (*Самыҟә иахь*). Арт иуцу зхаҳаргыло иарбан усқәоу зуҳәа?

С а м ы ҟ ә. Аргылаоцәа рпрорабцәас. Арт аҧышәа змоу уааур, аибашьраангьы афронт иеицаҿагылан. Азәы дганы егьи даанужьыр иуама? Арахь уара умеибашьзакәаны еиҳабыс уроуит.

М а з а р (*днацыцҟьаны*). Сара сзакәу аиҳабыра ирдыруеит. Аибашьра аныҟала, сара уаоыҟазшьала сеибашьоымызт азы зыхә цәгьаз автоматқәа оба схарцьала иаахәаны еиҳабцәақәак руацәақәак ирытаны афронт ахь исышьтит. Сара Урыстәылаҟа сцеит. Уахьынтәигьы апара афронт иазаастилон… (*Ажәлар рахь, ибжьы аармаҷны.*) Урт еиҳабцәақәак руацәақәак ҳәа сызҿу афронт аҟны иахьнеиз рпсы иацәшәан, равтоматқәа аеа шьоукы идырхәҳаны сара сахьыҟаз инеит, уа аусурта рзысыпшаар акәхеит, зегьы абоуҳәари акәымзар.

(*Иааиуеит оыцьа ахацәа, аихаҷа-маҷақәа зтоу артмаҟқәаки, еикәагаки, хәархьки ркуп*).

С а м ы ҟ ә. Аа, арт аусуцәагьы ааит.

М а з а р. Изустцәада, уара, арт?

С а м ы ҟ ә. Аргылаоцәа, мшәан, Татлази уи иоыза Мазлоуи.

М а з а р (*ауаа рахь*). Иихәо закәи, мшәан, Ҭаҭлаз ҳәа азәыр дыздыруашәа. (*Самыҟә иахь.*) Ҭаҭлаз дызусҭа зуҳәа?

С а м ы ҟ ә. Мшәан, уанхәԥҳа лыԥҳа лхаҵа иами, духашҭма, Урыстәылантәи ухынҳәны уанааз, абанкет аныҟаҵаз исыцны инеиз, ҳаиуацәоуп, дсымбар ҟалом, иҳәан дахьназгаз сааҭк уныҳәаҿа аҳәара даҿын. Ашьҭахь уаргьы дурҽхәеит.

М а з а р. (*ихы аабыҕ-быҕны дигәалашәазшәа*). Аа, ааи, ааи, дышԥасгәаламшәо. (*Ауаа рахь, ибжьы ныҵакны.*) Уи иеиԥш егьаҩы астол аҟны сныҳәаҿа рыкхьеит. (*Ҭаҭлаз иахь.*) Уҳадаҳкылап. Уҩыза ихьзуи?

Ҭ аҭ л а з. Мазлоу ихьзуп. Ҳаицеибашьуан. Иааҳшәырбаз ауутә наҳагзоит.

М а з а р (*Ҭаҭлаз иарҭмаҟ аартны дҭаԥшуа*). Арҭ амыругақәа ирыхьзқәоу саҳәеишь. Ҳо, заҟа ирацәоуеи дара!

Ҭ а ҭ л а з (*Мазлоу днеизыԥшны*). Арҭмаҟ сара искып, уара иеиқәыԥхьазалеи.

М а з л о у (*дааиуа*). Ааи, ааи, уара иҕәҕәаны икыз, сара иеиқәысыԥхьазоит.

М а з а р. (*Ҭаҭлаз иахь*). Иргыл, уара, унапы араапсоит.

(*Ҭаҭлаз аҟыгә ҳәа иныҟәкшаны инаиргылоит. Мазлоу аиқәыԥхьазара даҿнаҵы Ҭаҭлаз илақәа ырҭбааны урҭ дрыхәаԥшуеит, иеизакны ишимбацыз ихаҿы ианыԥшуа*).

М а з а р (*днарԥырҵны даалеи-ҩеиуа*). Иазхоуп аиқәыԥхьазара. Шәара зегьрыла шәахьеиқәшәоу даара сгәы иахәоит.

Ҭ а ҭ л а з (*днаҵԥыҳәаны*). Иааҳшәырбаз ҟаҳҵеит…

М а з а р. Анџьныр-аргылаҩ иихәо ҟашәҵалоит. (*Есма лахь.*) Анҭ иааиуа зусҭцәада?

Е с м а. Самыҟә исасцәа ракәхап.

С а м ы ҟ ә (*иааиуаз днарԥыло*). Адшьа, ианаамҭаз шәааит бҩызагьы баргьы. (*Мазар иахь.*) Ари Адшьа лами, уаҳәшьаду лмаҭа. Егьи, лара лҩыза лоуп.

М а з а р. Занааҭс ирымоузеи, уара, урызҵааишь.

С а м ы ҟ ә. Адшьа лҩыза аиндустриатә ҵараиурҭа далгахьеит. Ари Адшьа иаалурбалакгьы шьҭызкаауа лами уара. Уаҳәшьаду данылмаҭаха илзымдырра иарбану.

М а з а р. Уаҳа азәыр уизыԥшума, Самыҟә Самыҟәба?

С а м ы ҟ ә. Уажәазы иҳазхап, нас аусура аамҭазы иара иаҳнарбоит азәыр даҳҭаххозар.

М а з а р (*астол днахагыло*). Ус анакәха, шәаасзызырҩ. (*Есма лыда зегьы ааикәагылоит*).

Е с м а (*блаҵыхәала Мазар иахь дыԥшуа)*. Аусура акәхап шәызлацәажәараны иҟоу. Сара саҭаххарым, сцап. (*Лҿыналхоит*).

М а з а р. Баангыл, адкыларҭа дузза аиҳабы!

Е с м а. Абри ҳадкыларҭа дуззахама уажәы?

М а з а р. Сара шәусқәа зегьы збозароуп, исаҳауазароуп бымҳәеи. Уи азын штатбжакгьы бҭахымхеи. Ус анакәха адкыларҭа шԥадуззамхеи. Ибыдкыл уи бмаҵзура ҿыцгьы.

С а м ы ҟ ә а. Исзеилымкааит, аштатбжатәи лмаҵзура ҿыц, уҳәан-сҳәан еизгароума изызку?

М а з а р. Ааи, аха иҟам-иным иарбанзаалакгьы акы џьара иаламшәароуп.

Е с м а. Убри азын «иҟам-иным» ҟамлозароуп.

М а з а р (*иҽыҩеиҵыхны днагыло*). Уажәы шәаасзызырҩ. Ҳара иҳаргылоит зеиԥш уаҩы имбац асасааирҭа. Уи сҳәеит ҳәа Америкаа ишырбахьоугьы затәым. Сара, Москвантәи Еидҵоу Аштатқәа рахь ныҟәара иҵаз срылан. Ниу-Иорк иреиҕьыз асасааирҭак аҟны ҳаҟан. Убри апроект аазгеит. Уи излаҳәо ала, ҳсасааирҭа иаиуроуп ахәмаррҭа «Казино» ҳәа изышьҭоу, аспортдәқәа рацәаны, иаҳҳәап, анапылампыл, ашьапылампыл, амҵәышәмпыл, уҳәа рымҩаԥгарҭақәа. Иҟалароуп аҽырҩырҭа, насгьы аԥсыуала аҽырхәмарырҭа…

Е с м а (*даалҟьаны*). Аа, Мазар Ҭархәын-ипа, шәажәа хьырҵәаҵәала ипысҟааит, аха… ипысҟар ҟалома?

М а з а р. Ипыбҟахьеит, саанылбкылт. Изакәызеишь?

Е с м а. Амнахьхьи Америка шәзыҩназ асасааирҭа аԥсуала аеырхәмарррҭа амазма?

М а з а р (*бжагәаа-бжахәмаррашәа*). Уа адкыларҭаҟны бара беиԥш аехырцәажәаҩ еиҳабыс даман, аха ҳанцәажәоз хԥаца дахьынҳалазомызт.

Е с м а. Иеилыскааит. Акгьы ҳахьынҳалазом абри шәара аԥара рхашьа Урыстәыла излашәҵаз апроект ҳашәҳәар. (*Ауаа рахь.*) Асасааирҭа апроект аҵкыс убри ҳзеиҭьын.

М а з а р. Иҭи-иаахә, илаг-иҩаг, иҭи-иаахә, илаг-иҩаг, ибаҳама? (*Зегьы «ааи, ааи, ааи» ааилдыргоит, иара инациҵоит*). Урҭ мацара роума? Мшәан, ҳҳәынҭқарра аҟаҵаразы акгьы мыцхәзам, зегьы ҳрылаҟахароуп «Аԥсны ани ҟарҵеит, ари ҟарҵеит, ани рхәеит, ари рхәеит» ҳәа азбахә рхәо иҟалароуп. Аҳәаанырцәҟа азбахә царц азы ҳсасааирҭаҟны иҟалароуп аҳәаанырцәынтәи аныҟәаҩцәа рацәаҩны иҳадаҳкыло, еиҳазоу алигаҿы ихәмаруа ашьапылампыл акомандақәа аԥсшьаразы ҳара ҳахь иаауа иҟалароуп, аизарақәа ирымҩаԥгарҭахароуп, аиԥыларақәеи ахәылԥазқәеи ирҭыԥхароуп, ҿыц иеибаго аҷкәыни азҭаби рымаҵ зуа акәны иҳаргыларопу.

(*Зегьы анапеинҟьара иалагоит. Иара иациҵоит*) Ус анакәха, иҳаргылоит аокеан аарцә зеиԥш гылам асасаа-ирҭа ҳақалакь Гәилшара аҟны. Уи ҟалоит ҳҳәынҭқарра аргылара иацхраауа сасааирҭаны. (Инапы дҩаханы.) Асасааирҭа ҳҳәынҭқарра зырԥшзараны иҟоу! (*Анапеинҟьарақәа ҭәҭәахоит, иара ибжьы рдуны.*) Ус анакәха, ашәа! Аркәашага ашәа! (*Самыҟә Самыҟәба зхапа аатирҟьро аркәашага ашәа зегьы инацдыр-ҭызуеит, нас иеинҟьаны иқәгьежьаа акәашара иалагоит Мазаргьы днарылаҵаны*).

Аԥарда леиуеит

Иаабац амалуаҩ Мазар Ԥрышба иусҳәарҭа. Адкыла-рҭа ауадаҟны дааихьеит уи аиҳабы Есма.

Е с м а (*лусурҭа ауада ааилырга-ааилырганы, лстол иқәгылаз зыла иҭәыз аграфинкақәа руак аақәхны Мазар иусурҭа уадахь иганы истол иқәыргыланы дхынҳәуеит. Даанаԥшы-ааԥшны, даақәгьежь-аақәгьежьуа, ашәаҳәара далагоит*):

Ашәа узаҳҳәоит ҳа ҳ-Мазар-ар-ар-ар,
Абыца ахоуҵоит асасааирҭа амасар-ар-ар-ар!
Иԥшзаҟәаҟәараза уи ҟалар-ар-ар-ар,
Иаркакаҷып ҳа ҳ-Гәилшар-ар-ар-ар!

М а з а р (*ԥсуа маҭәала деилаҳәаны даафналоит*). Изакәызеи, мшәан, «ар-ар-ар» ҳәа быбжьы кауа ицаны ҳаихатә гәашә ианԥаны игьежьуеитеи?

Е с м а. Убри абжьаныҩра ахьзуп.

М а з а р Уи иахьзу сымҳәеит, «ар-ар-ар» ҳәа ибҳәаз ауп сызҿу. (*Иеааргызмалшәа.*) Ар ааума, мшәан, аибашьра еиҭаҟалахуама?

Е с м а. Шәымшәан, шәара еиҭах Урыстәылаҟа ацара шәықәшәар ҳәа.

М а з а р. Уи сара сацәшәазом, ацара ианадамхагьы, ҳҭәыла ԥшза ацхыраара агсыжьзом.

Е с м а (*дааҭгыланы дихәаԥшуа*). Мшәан, иахьа шәысзеилкаауамеи!

М а з а р. Иззы, Есма, иззы? Цқьа сеилыбкаахьаз џьыбшьозма уажәрааанза?

Е с м а (*леырхықәмҵаны*). Ишәшәу ауп исзеилымкааyа.

М а з а р. Схаҭа сеилыбкаахьеит, ус аума?

Е с м а. Конечно!..

М а з а р. Сышԥеилыбкаахьоу, иаасаҳәишь.

Е с м а. Малуаҩык. Зыҧҳәыс Урыстәыла дныжьны иааз… Иаацәгьарахар, уахь зхы хоу азәы шәакәны.

М а з а р. Абри бара, «шәара» ҳәа саҳәара банбаҟәыцуеи?

Е с м а. Ыы, ҳмаҵзура ус ҳаднаҵоит имҳәеи шәара шәуа ду, ҳанџьныр-ргылаҩ Самыҟә Самыҟәба?

М а з а р. Ҳанџьныр хада бихыччошәа збоит.

Е с м а. Мап, сихыччазом. Уи хымҧада ацәгьоура данаалазом. Зны ихьт, ицеит.

М а з а р. Ус зхыбҳәаауеи?

Е с м а. Мышәҟәыш дҟәышуп, аибашьра аан ани идиплом ааихәеит.

М а з а р. Уи бара иалыбдыраауазеи?

Е с м а. Усҟан сара адиплом ахьхаиртәааз канцелиариатә усзуҩын, еибашьрамзи, досу иаартахыз ҟарҵон, амҳәыркәа ракәзар, ихуаадан, идиплом иакәнагаз амҳәыргьы иҧшааит.

М а з а р. Нас данҳадаҳкылоз изыбымҳәазеи, бымҳәои?

Е с м а. Ҳаиуацәоуп азын – уаргьы дууоуп…

М а з а р. Ааҟ, абыржәы исгәаҧхеит ибҳәаз, «шәара» баҟәыҵын, «уара» ахь биасит.

Е с м а. Уаҳа иугәаҧхеи?

М а з а р. Бшьапы шшәыркәа!

Е с м а. Абарҭ уаҧсуа маҭәакәа уамашәа иунаалоит. Арҭ ушәҵаны узҧылаз дыздыруазҭгьы, угәалаҟара зырбзиаз сара сзын еилкаахон.

М а з а р (*ауаа рахь*). Дысхыбаауама, мшәан? (*Лара лахь.*) Сароу? Сара сызҧылаз бдыруандаз. Ишәасымҳәахьеи, мшәан, зыргылара салагаз асасааирҭа аҩыза Америка Еидҵоу Аштатқәа рҟны ада џьаргьы ижәбараны шәыҟам. Ари азбахә уажәнатә аҳәааныркәҟагьы инаҩхьеит ҳәа агәыҕра соуит. Избанзар, Аҟәа иааны иҟаз Урыстәылатәи атуризм ахаҭарнакцәа ианраҳа, ҳаргылара абаразы иааит. Урҭ рҧылатәуп анырҳәа, саҧсуами,

бара, аҧсуа маҭәала сеилаҳәаны сырҧылеит. Ах, ибдыруандаз изакәытә гәалаҟазароу исоуз! Ирыцыз аҳәсакәа зегьы азәазәала исыдгыланы рпатреҭқәа ҭырхырц рҭаххеит. Исыргыло асасааирҭаҿы иҩагоу аҭзамцқәа ҳрыдгылангьы ҳпатреҭқәа ҭаҳхит. Афырхаҵа ҳанџьныр-аргылаҩ Самыҟә Самыҟәба! Арҭ шаауаз ала адырра сырымҭахьази, иара инаидсҵан, аҭзамцқәа ирҧшзеит.

Е с м а (*дааигәыргьаны дҩышьҭыҧо*). Унан! (*Нас лылахь ааиқәҵашәа.*) Аха, мшәан…

М а з а р. Бгәыргьаны банҩышьҭыҧа, арҭ бшьапы ҧшзакәа еиҳагьы исгәаҧхеит.

Е с м а (*леааиқәрҧшьыхаашәа*). Уаҳа иугәаҧхеи?

М а з а р. Абанҭ бшьынка кәымпылкәа, «колхозница» ҳәа изышьҭоу ашьынка кәымпылкәак ыҟами, ихаачкәакәараза иҟоу. Убарҭ реиҧш ихаа-хааза бгәышҧы икыду ашьынка кәымпылкәа!

Е с м а. Урҭ уара узын бжьы-шьхак ирыхгоуп, насгьы ҳара – уареи сареи еиуаракгьы ҳамахми, уи ала ами, мшәан, аусуразы арахь сшиоугаз. Сара сганахь ала лаф бааҧсык уеазумкын.

М а з а р. Уи еилыскааит, аха бгәы ззынамзо иарбану, «аха, мшәан…» бҳәан, нас абзиабара алацәажәарахь ҳаианагеит.

Е с м а. Аа, уи зызкыз Самыҟә Самыҟәба уареи сареи ҳҭынха ду иакәын.

М а з а р. Ииуеи, бара, Самыҟә Самыҟәба? Уи «Самыҟә» ихьзызҵаз саб иакәын.

Е с м а. Ааи. Ус акәхап. Аха, мшәан, аргылара атәы абеидыруеи, адиплом ааихәазар. Угәуеанызишь, ирҳәо умаҳахьеи «игәра га, аха уицклаҧш» ҳәа аурыс ажәаҧҟа?

М а з а р. Уи ахьз сиргеит, ахьз, Аҧсны аҳәааныркәтәи асасцәа рҟны. Убас ирҧшзаны идирбеит ҳсасааирҭа аҭзы, ргәы иҭымцәо иҩахынҳәны ицеит.

Е с м а. Иара ара дыҟан, уара уааиаанза. Игәи-игәи еилаԥшуа.

М а з а р. Игәи-игәи зеилаԥшуаз, бымҳәои?

Е с м а. Иуирбарызу иуимырбарызу издырамызт, ақыжә баҭкан аиԥш, амгәа ҭырчаа иҟаз ипарҭфел иҭаз ашәҟәқәа.

М а з а р. Ирҳәои, бара, урҭ ашәҟәқәа?

Е с м а. Ауаа ирԝуазаап ухьзала. Малуаԝ дук дааны аргылара дук даҿуп ҳәа рмаҳаи. Аусурҭақәа хҭахуп зҳәо арзаҳалқәа рыла спарҭфел ҭәуп, иҳәеит, Самыҟә. Иара ара еиҳа дрымдыруеи, арзаҳалқәа иара ирҭоит, уара уахь иԥхашьоит, иҳәеит. Насгьы ууа ду иоуп иара ҳәа рмаҳахьеи, аус ҳзыҟаиҵап ҳәа рԥсы инапы ианырҵозаап.

М а з а р. Нас сара сахь ицәыримгар ауеит ҳәа изиԥхьазозеи Самыҟә?

Е с м а. Аҭыԥқәа шыҟам сара исымдыруеи, иҳәеит.

М а з а р. Ҳаа, ббома шаҟаԝ сышьҭоу, шаҟаԝгьы сышьҭаларан иҟоу. Иаҳҳәап, абри бара бхаҭагьы. Акультура ахыҵхырҭа ҳәа иахьырыԥхьазо аканцелиариа аусзуԝ, аргыларақәа ахьеилаԝынтуа бзааи? Сара ибзиаҵәҟьаны издыруеит бзааз – уаҟа ибымаз ауалафахәы бызхомызт. Ҳҳәынҭқарра аибашьра ашьҭахь ауалафахәы ҳараккәа азшәом. Араҟа, сара сҿы хаҭалатәи усҳәарҭоуп, ауалафахәы ибзианы исшәоит. Убас, бара беиԥшҵәҟьоуп арахь зегьы шеихо.

Е с м а. Уара уиашоуп, Мазар Ҭархәын-иԥа. Ус акәмызҭгьы ани аҭаҳмада хьчаԝыс агәашә илатәоу уара бзиа убаны даама? Атәанчахәы ҳәа исоуа шәхак абжа ауп иаанаго, иҳәеит. «Астра» иеиҕьу ҭаҭынк сзахазом, иҳәеит, мамзар мызкы сҭаҭын иазхазом, иҳәеит, нас смаҭа хәычы сындәылҵны сааԝналацыԥхьаза «исзаауазеи, даду?» ҳәа даасгәыдхахалоит, иасҳәои, иҳәеит, ара данҳадаҳкылоз. «Уҹкәын аус имуеи?» – сҳәеит сара. «Иуеит, ааи, иуеит» – иҳәеит даақәыԥсычҳаны, – ихәычы аиҵбы азыҟы иаазараҿы ахш аахәара мацара иазхазом иоуа, нас сара сҭәанчахәы хәычы сахәаԥшуа сызлатәарызеи, иҳәеит. «Иҵегьгьы амаҭацәа шәоуазароуп, ҳара ҳҿы ус аҭахуп» – сҳәеит сара. «Ҳаи, дадхеит, амни азыҟы ҳәа сызҿу даныы даара ҳааилана-ршәшәеит, бымбои, иҳәеит. Ҳшынҭацәыз зегьы аԥараԥсахра ҳашьҭан, иааулак ахәшәтәырҭа иҭгаразы иазхашаз ҳаԥшааит, иҳәеит.

М а з а р. Аа, уара, зегь здыруа Есма Цангәыш-ԥҳа ара дахьыҟоу. Бдырракәа даара исгәаԥхоит.

Е с м а (*леырхыкәмҵо*). Уаҳа иугәаԥхазеишь?

М а з а р. Абанҭ иҭбаҟә-ҭбаҟәааза иҟоу быбла гызмалқәа!

Е с м а (*дааехырччашәа*). Урҭу? Урҭ азыжь ҵаула аҵа иҵәахуп уара узы. Ҳаиуацәоуп ҳәа акәмыз сышудукылаз?

М а з а р. Уабду иашьа иԥҳа ланхәыԥҳа лоуп ҳәа симки Асамыҟәба. Нас уажәшьҭа сылақәа хызԝарыма бара брымбарц азы? Насгьы ԥырхага азыҟаҵару Ерцахә ашьхақәа рынхыҵ аҟара ихароу бареи сареи ҳаиуара?

Е с м а (*льыехыкәмҵо*). Аха ԝы зларымжәыц аҵәца хаԥыцла аԥера қәнагам.

М а з а р. Абри бара бхаҵацара ишахыԥахьоугьы бымбазои, бзымцозеи?

Е с м а (*ауаа рахь*). Дысхыбааует ҳәа сыҟоуп. (*Иара иахь.*) Исгәаԥхо дабаҟоу?

М а з а р. Уи еилыскааит, аха бгәы ишԥаанаго, ԥаракшьарак иазымгәаҟуа сара, аҳәса срылхәданы сҟала-рцу?

Е с м а. Урысҭәыла иалартәаны иумоу уԥҳәыс арахь уаалыԥхьа. (*Ауаа рахь.*) Апап иԥҳәыс длеигзон, адикәан длцшьҭалон ҳәа, иара арахь аҳәсақәа дрышьҭоуп, иԥҳәыс нахьхьи ргәыла Маҵь цәыбзас дышьҭылхит, рҳәоит.

М а з а р (*иҿынахо*) Сцапишь суадахь. Ааиԝык дҟалозар, ԥыҭрак даанкыл, исшәу сшәыхны егьырҭ сшәысҵаанза.

Е с м а. Сухәап нас убраагьы. Сара сахьуцхраақәо рацәоуп, иубозар.

М а з а а (*даатәылан*ы). Усгьы?

Е с м а. Самыҟә Самыҟәба – ҳанцьныр ду, ауаа рарзаҳалқәа исмырбаргьы ауеит, аҭыпқәа шыҟам сара исымдыруеи, аниҳәа, «иурбароуп» сҳәеит, «иумырбар закәанзам» сҳәеит. «Ари ҳәынҭқарратә усбарҭоу цьыбшьома» иҳәан, икьатеиах аапцәазеит иара. «Ус ега иҟазаргьы, аиҳабы деиҳабуп» анысҳәа, дархәыцит.

М а з а р (*иҿынахо*). Сеанысыпсахлак даапхьа сара сахь.

(*Мазар иеыпсахны иусураҿтәи иматәақәа ишәицоит)*.

М а з а р (ибжьы Есма иналықәырго). Анцьныраргылаю сизыпшуп.

Е с м а. Адырра истеит. Ипартфел чаҟә-хаззалагьы аашьҭыхны, иҿшааихазгьы збеит.

С а м ы ҟә (*адкыларҭа дааналаны*). Дсыпхьама?

Е с м а. Дузыпшуп.

С а м ы ҟ ә (*Мазар иахь ашәхымс ишьапы ныхго*). Снеир ҟалома?

М а з а р (*дюагыланы инапы рххо, днеипыло*). Ушпаҵааиуеи. Уара узы есқьынгьы сышә аартуп. (*Рнапқәа ааимырхуеит.*) Утәа ҳәа уасҳәаанзагьы сгәахәара сзыцәахуам уара уҟны. Даара иуцьысшьоит ҳсасааирҭа аҭзамцқәа абас ирпшзаны аҳәааанырцәтәи асасцәа ирбартә иахьыҟоуцаз азы. Уи сара сыхьз ҭнагоит. Утәа. (*Ияаибартәақәоит. Нас Самыҟә днеизыпшны.*) Усышьҭан, рҳәеит, сахьухәо акрыҟоума?

С а м ы ҟ ә. Ааи. Сеиҳаб ухшыю есқьангьы исыгымзааит, акы азы сузҵаап ҳәа акәын.

М а з а р (*иеынаизҿлымҳатәны*). Сузызырюуеит.

С а м ы ҟ ә (*ипартфел иааҭыга-ааҭыго июу абҭьыцқәа неиқәиҵоит*). Ишпарзааури арҭ арзаҳалқәа?

М а з а р. Урыпхьалеишь.

С а м ы ҟә (*ибжьы рдуны дапхьо*). «Сара нцьныр хадас аргыларатә усбарҭаҟны аус зуан Асовет мчра еилахааанза. Уажәы баша нцьнырс акәзаргьы аусурҭа сышәҭ!» (*Ихы даачаханы.*) Ҳа-ҳа-ҳа! Убоума иихәо. Усҟан аплан азын ақәпара акәын изҿыз, ари зюуа иргылаз ахыбрақәа зегьы аибашьра аан бзарбзанк ҭҟьацыпхьаза абжьы мацара ихнарбгалон, аххы иеилаҳауан.

М а з а р. Аҟәа иеилабганы иҟоу ахыбрақәа зегьы иара иргыламҭақәа роума?

С а м ы ҟ ә. Ааи, мшәан. (*Ауаа рахь ибжьы ныцакны.*) Уи апрфессионал ара данааи, сара занааҭда аус шызуа еилкаахоит. Уи ҟамлароуп.

М а з а р. Ҳа-ҳа-ҳа! Нас убри арахь дшаасымгаша изымдырзеи? Анаюстәи уапхьи.

С а м ы ҟә (*ибжьы еиҭаардуны*). «Сара қьырмытеиқәҵацюыс аус зуан Асовет мчра аан. Уажәы хьчаюыс акәзаргьы аусура мап ацәыскуам...»

М а з а р. Хьчаюыс уҳәоу? Ахатәы хьчаю дуҭахуп умҳәаз, аа нас, дахьыҟоу.

С а м ы ҟ ә. Уи қьырмытеиқәҵаюыс баша дцаз цьушьома, ахьчаратә милициа рҿы аус изымуит, шьҭаҵарҭак ихьчарц дахьдәықәрцаз дкаииа дшыцәаз ашьҭаҵарҭа дырҳәит, нас ауп ишабалк ақьырмыт аиқәыжьра даналага.

М а з а р. Ҳа-ҳа-ҳа! Амшгацәа ирҭыпуп ҳәа иаҳама асасааирҭа хьзырҳәага дузза аргылараҟны. (*Нас даатәыланы.*) Егьырҭ арзаҳалқәа ирҳәозеи?

С а м ы ҟ ә Мышә ибаҭканқәа реипш, зегьы еипшуп, иҳахәо ҳәа акгьы збом.

М а з а р. Наҟ упартфел иҭацьгәа. Амала, ипыжәжәаны икаҳапсарым. Сарзаҳал шьҭасҵахьан ҳәа азәы даакылсыр, иаабеит, аха аҭып ыҟам ҳәа инеиҿаҳкып.

С а м ы ҟә (*дюагыло*). Сара сцалап. (*Нас даалакюакшәа иеааникылоит*).

М а з а р. Упартфел ара ииаанымж. (*Самыҟә ипартфел Мазар иаԥхьа иныҟәиргылоит. Мазар уи дизыԥшуа.*) Уаҳа акруҳәарц уҭахызма?

С а м ы ҟ ә. Аиеи. Ҳарҭ аиуацәа ҳашьҭибахроуп, ҳаибахьчароуп ҳамҳәахьеи? Сара уара усыхьчалар ами? Изхысҳәаауа, угәуеанысҵарц ауп. Арзаҳалқәа ироуаз ирыхәаԥшуамызт, рҭаккәа ҟарҵомызт егьи ҳәа џьара гәаҭаҩцәақәак аины аиҳабыра рахьтә гәыбӷанк уоуртә уҟамлааит.

М а з а р (*икьатеиах ԥыҵәҵәо дҩагылоит*). Ҳа-ҳа-ҳа! Ассир шԥоуҳәои Самыҟә Самыҟәбахеит. Дарбану, уара, аиҳабыра рҟнытә гәыбӷан сызҭара? Абӷа сымамкәаны ари аиԥш аус ду напы асыркыз џьушьома? Аибашьраан ишәаны сара сахьыҟаз инеиз аҷкәынцәа назышьҭыз аиҳабыраҟәа змоу ауаа ирхашҭхьоума урҭ аҷкәынцәа ирзаасхәаз автоматқәеи Урыстәыла аусурҭаҟәа ширзысыԥшаази? (*Иџьыбаҟәа инапкәа рыла днарысрысны.*) Аа, абар, урҭ наҟ-ааҟ сџьыбақәа иахьырҭатәоу. Сарӷьа џьыба иҭатәоу дубандаз, илақәа ырԥсеи-ԥсеиуа ауп дышҭачо. Сармаҟны иҭатәоу илақәа ааихмырсыӷьзакәаны сԥарақәа дрыхәаԥшуеит. Еех, Самыҟә Самыҟәба, сара сеиԥш абизнесменцәа рџьыбақәа шаҟаҩы аиҳабацәа ҭачо удыруандаз.

С а м ы ҟ ә. Уахьынза акәымкәа, ҳақалаҟь Гәилшара анапхгаҩцәа узыцәгьахар?

М а з а р. Ҳа-ҳа-ҳа! Урҭ рыгәҭаҵәҟьа итәами уара, анҭ аиҳабацәа ҳәа сызҿу рҭынхацәа аҷкәынцәа аибашьраан сара сахь инарышьҭыз, аибашьра ашьҭахь арахь ианыхынҳә еиҳабацәамхеи ҳақалаҟь аҟны. Урҭ рнапаҟны иҟам иарбану?

С а м ы ҟ ә (*дындәыҟәло*). Еилыскааит, аха зназынлагьы ахьаԥарч згәылҵыз иахәлаџьаџьалоит.

М а з а р. Ааи, аха «ажә ашьапы аҳәыс ашьуам» рымҳәои. Уи ҳаҟәыцып, уахьнеиуа зегьы аизганы иуманы сара сҟны уааи. Азеиԥш еизара сымоуп.

С а м ы ҟ ә (*дындәылҵуа*). Уажәыҵәҟьа, Мазар Ҭархәын-иԥа!

Е с м а (*дахькылзырҩуа аҭзы даадҵны*). Шәеицәажәамашь, шефи уареи?

С а м ы ҟә (*дааҭгыланы*). Бзырҩуан акәу? Ибаҳазеишь? (*Ауаа рахь.*) Блымҳа агьамаҳааит?

Е с м а. Умцҟәа зегьы.

С а м ы ҟ ә. Иарбақәаншь?

Е с м а. Ари ҳақалаҟь хәычуп. Ани раԥхьа узыԥхьаз арзаҳал зтәугьы сара ибзианы дыздыруеит, иргылаз аҩны еихаӷәӷәа-еиҵаӷәӷәа ауп сара сзҩноу. Егьи узыԥхьаз зҩуа сара сгәыла иоуп, ахьчаратә милициа рҟны ахаангьы аус имузацызт.

С а м ы ҟә (*даакәанызаншәа*). Сара соуп аусуразы Мазар иахь бхы зырхаз. Аҵыс акаҭа анахаԥа, аҳәыҳә наскьаны иахыччон ҳәа, сара Мазар иҟны акаҭа насхарԥаны бара бнаскьаны бысхымыччан.

Е с м а. Ааи, ааи. Угәы рҭынчны уца. (*Самыҟә данцалак, лымала дааҩнагьежь-хынҳәуа.*) Уи игәы рҭынчны дсышьҭит, аха, ианаҭахха аамҭазы, дысҭиргьы сылшоит, мшәан, уажәы хи-ԥси рами. Иара сызбахә иҳәеит, аха сыздызкылаз Мазар Ҭархәын-иԥа иоуп, аштатбжагьы сзацызҵаз уи иоуп.

М а з а р (*имала данаанха, длеиҩеиуа ажәлар рахь*). Исыгыуи, мшәан, сԥара ыҟоуп, сшьара ыҟоуп, сыргылаҩцәа еиқәышәшәа аус руеит. Урҭ русура хьаас исиҭом сынџьныр хада Самыҟә Самыҟәба! Исыгу акызаҵәык ауп: ацәыбза дысҭахуп. Амал-шьал иалатәоу ауаҩы ацәысра дханагалоит рҳәон, аа абар, уи сахьааҭагылаз. Исымбацыз амаҵзура – асасааирҭа адиректорра сџьыба иансhаҭа, ацәыбза дазымԥшаари? Изакәытә ҟәчама ҟьаҟьақәоузеишь сназхәаԥшыз иахьа. Ҿыцбарах дызбазшәаҵәҟьа сҟалеит анҭ асасцәа срыцны аргылаҩцәа рҟны сахьнеиз, амни анышә иагаша Ница. Лзара еихцәома уҳәо дыҟоуп, лыжәҩахырқәа ҭбааза, лзара нахыс ҵаҟа акәзар, узреиламҳари. Лшьапкәаҵәҟьагьы

Есма лшьапқәа аасгәаладыршәеит. Лқьышә жәпақәа узыхгарым. Амни леиҧш аҧҳәыс напылаусуҩыс даазышьҭыз лхаҵа дуаҩума? Лусуга маҭәақәа аалшәыхны, уаҩцас деилаҳәаны дызбандаз ҳәа сҟалеит иахьа ллакҭа ҭбаақәа санынарххыҧшыла. Ларгьы даасыхәаччеит «абарҭ сусуцәа бзиақәа роуп» ҳәа асасцәа ианрасҳәа. Деилаҳәаны акәымкәаны деилыхны дызбар шҧаҟалари? (*Адкыларҭа дныҩнаҧшны, Есма дшынатәаз аниба.*) Есма, акылҧшзырҩра баҟәыҵхьоума? Закәыз, мшәан, беиҭанеиҭасуа бызҿу «уҧҳәыс, уҧҳәыс… Урыстәыла, Урыстәыла!» – ҳәа? Илуазеи сыҧҳәыс?

Е с м а (*дҩагыланы длеиҩеиуа, лыехықәмҵо*). Акылҧшкылзырҩра саҟәыҵит, уара умала уанцәажәоз аахыс. Егьи, уҧҳәыс лызбахә акәхап?

М а з а р. Ааи, ааи, сыҧҳәыс.

Е с м а. Ирҳәоит ҳақалақь Гәилшара аҟынтәи лара лҟны азәы дныдгылалоит ҳәа.

М а з а р (*иехықәмҵо*). Ииуазеи зырҳәа нас уишь?

Е с м а. Дарбану узҿу?

М а з а р. Амни иныдгылало ҳәа зызбахә шьҭыбхыз.

Е с м а. Аа. Азә дудыруаз џьысшьан

М а з а р. Бара дыбдыруазар акәхап.

Е с м а. Мап. Сара исаҳаз уасҳәеит, уаҳа акгьы. Мшәан абна алымҳа амами?

М а з а р (*дыехырччо*) Ҳа-ҳа-ҳа!

Е с м а. Укьатеах ҧызҵәои?

М а з а р. Сгәыла, ларгьы-саргьы ешьак иеиҧш иаабо, Урыстәылаҟа алагаҩагазы данцало инапала ҟәрышьқәак налзысҭилоит уа ҳуадақәа хьчо дахьтәоу. Хымҧада убри азы ауп ҳцәа заҳҳырхуа, иуеицәоу есқьынагьы духыччаҩуп рымҳәо?

Е с м а (*гәхьаамкрада*). Акәзаргьы ҟалап. (*Ауаа рахь.*) Ус анурахха.

М а з а р. Есма, русуга маҭәақәа рыла имааиааит аизарахь. Мшәан, аизарахь ианцо рҽеилаҳәаны ауп ишцо.

Е с м а. Еилыскааит уи змааноугьы. Цқьа лыплан уахәаҧшырц уҭахуп акәу Ница?

М а з а р. Блымҳақәа зыџьгәаша хәшәык рҭаҭәандаз.

Е с м а. Уи лхаҵа аҕьараҳәа дылхагылоуп. Уара уҧҳәыс ишылзууа еиҧш дкажьны ддәықәзам.

М а з а р. Аха сара, мшәан…

Е с м а. Уара удиректоруп, иара машьыназәзәаҩыс аус иуеит, уара аҧара умоуп, иара иҧҳәыси иареи махәҿала идырҳауеит. Аанда ахьылаҟәу ихыҵтәуп, ус аума?

М а з а р. Уи сара бла хаала дсыхәаҧшит. Ацә зхәаҧшыз аблақәа ҭихит ҳәа, уи азын дцәымҕыстәрыма?

Е с м а. Инагзахоит иуҳәаз, рҽеилаҳәаны иаартә иҟасҵап. (*Лҿыналхоит. Ашәаҟынза днеиаанза даахьаҳәауеит.*) Исхашҭыз, аҽазәгьы дыҟан ара, уара уиҭахын.

М а з а р. Ииҭахызшь?

Е с м а. Аиҭагаҩ диҭахзами ари аиҧш асасааирҭа ду зыргыло бшеф ҳәа дсызҵааит. Измаҳац уаҩ дауҟаху ҳсасааирҭа азбахә.

М а з а р. Дзеиҧшра уаҩузеи, мшәан, аиҭагаҩ диҭахума ҳәа иҵаауаз?

Е с м а. Мацқьа-шьацқьа деилаҳәан, агалстукгьы ихәда ихшьын, ихахәы қамызуа иаушьҭны иқәҧсан., партфелкгьы икын, аха Самыҟә итәы аиҧш амгәа ҭырчаа иҟазамызт, иагьыҧшзан.

М а з а р. Иеибыҭашьа ҳәа бызлацәажәо ала, деиҭагаҩу сыздырам, аха дсахьаҭыхҩзар ҟалап. Асахьаҭыхҩгьы деиҭагаҩызар ҟамлои?

Е с м а. Исахьаҭыхра атәы сыздырам, аха иҟазшьақәа рыла дышәҟәыҩҩызар ҳәа сгәы иаанагеит.

М а з а р. Ус бгәы изаанагеи? Иҟазшьа ҷыданы иббазеи?

Е с м а. Даныҩналагьы днаҧш-ааҧшуа зегьынџьара дкыдыҧшылон. Нас зны иҩыга ҭганы дахәаҧшуашәа, зны астол инықәиҵеит, иқәихит, иқәиҵеит, иқәхны иџьыба иҭеиҵеит.

М а з а р. Ашәыга ахыц акәызҭгъы иикыз.

Е с м а. Мап. Ашәыга ахыци акалами еилыскаартә сыҟоуп.

М а з а р (*ихы налзыларҟәны*). Саҭамыз, саабхаҵкуп.

Е с м а. Уых шьарда ннаҵит, сааузатәуп.

М а з а р. Дышәҟәыҩыҩызҭгъы ма дсахьаҭыхҩызҭгъы дзышьҭоу аҩыза азанааҭ шаҳҭахымгьы штат ҿыцк изаԥҵаны уалафахәык иаҳамҭаларыз.

Е с м а. Асҟак уанбагәызианхеи?

М а з а р. Ашәҟәыҩцәеи асахьаҭыхҩцәеи руалафахәы маҷзоуп, алага-ҩагара дара ирылшом, агонарар дара ироуам. Уажәы ус ауп ишыҟоу бымбои, урҭ раҵкыс напыла аус зуа рыԥсҭазара еиҕьуп, рҳәоит. Цхыраарак аҳасаб ала дҳадҳамкылоз.

Е с м а. Ус ушрыцҳашьаҩыз здырыр даанысымкылоз. Аха, мшәан, иара деилаҳәан, деилацан.

М а з а р. Ус ауп урҭ шыҟоу.. Џьаракыр дыббозар, сара сахь дааиртә иабҳәароуп.

Е с м а. Исаҳаит. Сцап, уусуцәа рееилаҳәаны иаартә иҟасҵап. (*Дцоит. Ашәхымс данхыҵуа ауаа рахь.*) Ари, аинтеллигенциа ртәгьы идыруазаап.

(*Мазар иуадахь дааины, иеырееины, игалстук днаха-ааханы истол днахатәаны ққьаадк ааимҵеиҵоит, акы иҩуашәагьы дналагоит*).

Е с м а (*дааҩналаны*). Иааит, рееилаҳәаны…

М а з а р. Иҩналааит. (*Истол аназараҿы иқәыз Американтәи иааигаз асасааирҭа апроект абҕьааҳәа даахаңы иаԥхьаҟа иниеигоит. Иеилаҳәа-еилаца иааҩналоит дара, Самыҟә раԥхьа дгылоуп*).

Е с м а (*урҭ иара иахь иаҩналалак, лара ажәлар рахь*). Ҳы, ҭәа збаз ҭәа иҳәҳәеит ҳәа ирҳәо џабыргуп. Иабгьы иаргьы ирымбацыз ала иџьыбақәа анҭәы, ныҟәараҳәа Америка азаарыгза адунеи дакәшеит. Уажәы зхаҵа дыҟоу, зых пату ақәызҵо аԥҳәыс Ница цәыбзас иара длоурц иҭаххеит. Уналыхәаԥшишь, Мазар, уи леанеилалҳәа зынзаск дқашәқашәо ауп дшыҟалаз.

М а з а р (*дҩаҵҟьаны иааиз днарԥыло*). Уа, бзиала шәаабеит! Иахьа избахьоугьы исымбацгьы шәнапқәа шәымсхуеит. Избанрзар, убасҟак сгәалаҟара бзиоуп, уаҳа царҭа амам. Шәнапкымҭа ахьз снаргеит асасцәа рҿаԥхьа. Сара сымацара соума, иара шәаргьы, ҳҳәынҭқарра анапхгаҩцәагьы. Мшәан, иҳаргыло асасааирҭа комплекс ду ҳҳәынҭқарра аҟаҵара иацхраа-уа ргыларами. (*Истол ахь даaины*) Шәнатәақәа. (**Згьы тәоит**.) Сара еиҭашәсырбахуеит ҳсасааирҭа апроект. (*Апроет инапаҿы иаанкыланы, иаарҳәны ахаҿрала идырбо.*) Арресторан комплекс, уи инаварххны «Козино» ахәмарырҭа, анапылампыл, ашьапылампыл, амҵәышә-мпыл… Ажәакала, урҭ згьы ижәдыруа роуп, ажәа шәзасыршьрызеи. (*Днатәо.*) Иахьатәи ҳаизара зызку амни ихажәгалахьоу аҭзамц, аԥаԥар хҵаны ачабра анхдырҷо аиԥш, ирԥшзаны ҳасасцәа иахьрызнажәгаз ауп. Убри азыҳәаны аԥаратә ҳамҭақәа шәзысшоит. (*Азәазәала рсиа даԥхьаны, ақьаад ԥара надыркуа ирзишоит. Нас «Есма», ҳәа ибжьы иргоит*). Акылзырҩырҭа бнаԥырҵны ара бааишь.

Е с м а (*дааҩналаны*). Адкыларҭа иазку акрынхама?

М а з а р (аԥара налыркуа). Аа, бара быхәҭаагьы. Уажәшьҭа абнаҟа ашьқаԥ иҭагылақәо астол ахь баарых.

Е с м а. Уажәыҵәҟьа. (*Ашьқаԥ ахь днеины акониакқәа рыҭгара даналага, Ница дҩаҵҟьаны длыцхраауа ахыжә-лақәагьы ааҭыргоит*).

М а з а р. Акониак Ница иаҳзылнаҳааит.

Н и ц а. Сеигәырҕьаны! (*Дықәгьежьааны акониак згьы рызҭаҭәара далагоит. Есма лҭыԥ ахь дцоит. Дара инеимда-ааимдо иааибаныҳәаны ҩба-ҩба, хԥа-хԥа риумка ааныркылоит*).

М а з а р (*дҩагыланы даалеиҩеиуа, нас ихы ҩышьҭыхуа*). Ҳгәырҕьара иацаҳҵап. (Ибжьы рдуны.) Амузика. Анхаҩы кәашара амузика! (Амузика аҿаанахоит. Згьы ацкәашара иалагоит. Иара Ница иеылзааигәатәуа, нас хазшәа лыцкәашара далагоит).

Есма (*ахьшьыцбеиԥш дласза дыҟәшьҟьырааура дааҩналаны зегьы дырбыжьҟьа-аарыбыжьҟьо дкәашо днарыбжьалоит, амузика иаҟәыршәаны лбжьы ныҵакшәа ашәа ҳәо*):

Ашәа узаҳҳәоит ҳа ҳ-Мазар-ар, ар, ар,
Абыца ахоуҵоит асасаирҭа амасар-ар-ар-ар,
Иԥшзакәакәараза уи ҟалар-ар-ар-ар,
Иаркаҷҷазап ҳа ҳ-Гәилшар-ар-ар,
Иаркаҷҷазап ҳа ҳ-Гәилшар-ар-ар-ар!
(Даатҵыланы ауаа рахь).

Изакәызеи, мшәан, исызилоузеи Мазар!

М а з а р (*акәашара дааҟәыҵны Есма лахь*). Изакәызеи, бара, «ар-ар-ар» ҳәа беиҭазлагахыз? (*Зегьы акәашара иааҟәыҵуеит, амузикагьы аангылоит*).

Е с м а. Амузика ашәа ацсҳәон, ар рызбахә акәзамызт исымаз.

М а з а р. Нас бзаҟәыҵзеи?

Е с м а. Салгеит.

С а м ы ҟә (*даацҟьашәа*). Ааҟ, ҳалгеит, ҳаргьы ҳцеит. (*Иҿынеихоит, егьырҭгьы наишьҭалоит*).

М а з а р (*Есмагьы дрышьҭаланы ддәылҵуашәа аниба*). Есма! (*Есма даазхьаԥшуеит, иара ибжьы ныҵакшәа.*) Есма, дыбҭахушәа налаҳәаны Ница даанкыл, нас сара сахь даашьҭы!

Аԥарда леиуеит.

А х ԥ а т ә и а с а х ь а

Иаабац амалуаҩ Мазар Ҵрышба иусҳәарҭа. Адкыларҭа уадаҟны астол наҟ-ааҟ иахатәоуп Есмеи Ницеи. Мазар иуадаҟны длеиҩеиуа аҿыхрԥшза-ҿырбара даҿуп.

Н и ц а. Сзыбҭаххазеи, Есма, сызбырхынҳәызеи?

Е с м а (*лыстол иҟәу ҟьаадҟәак лаԥхьаҟа днары-ханы, деилахазоушәа лҿыҟаҵо*). Сара мамоу, быҙҭаху ҳшеф иоуп. Бнеи.

Н и ц а (*дҩагыланы лышьи-лышьи неиҟәҵо лҿынахоит*). Сзиҭаххазеишь?

Е с м а (*лҿеиҟәырԥшьыхаа*). Сыздырам. (*Аҭел дасырц лҭахушәа атрубка шьҭылхуеит*).

Н и ц а (*ашә днас-насны*). Снеир ҟалома?

М а з а р (*даалеихырхәаны*). Ҳәараҭахума, бааир ҟалоит.

Н и ц а. Шеф биҭахуп, рҳәан…

М а з а р. Ааи, баатәа… (*Нас адиуан ахь инапы нархханы.*) Адиуан аҟны бнатәа… (*Ница адиуан аҵыхәахьшәа льеныҟәылкуеит, иара дымтәазакәаны аҵәажәара дналагоит.*) Ҳсасаирҭа ду ирԥшзаны изыргыло шәзыҳәан ауаҩы бзиарас иҟаимҵара иҟоузеи. Шәыссирҟәоуп шәара аусуцәа ҳәа иҟоу. Зны аршьшьы шәыҟәтата уаҩы шәибоит, аҽазных шәкаҷҷа-капхо амреи амзеи ирымакны шәҿырбоит. Абар, бара! Дарбану ибмеилаҳара, зыԥсы набылашәкәа имцара…

(*Ница дыԥхашьаны дгылоит, лхы ахьылгара лмоуа дҳәыҵәы-ҳәыҵәуа далагоит. Иара иҵәажәара иациҵоит.*) Сара сыԥсы набыхәлашәеит… (*Ница алаҿымҭзакәаны ддәылҵырц ддәыҟәлоит. Иара уи лмахәар нҭарсны даанкыло.*) Ус ҟабымҵан. Сара исҳәо ззысҳәо ҳсасаирҭаҟны бахьусуҩ бзиоу азы ауп. Асасаирҭа анырылахалак нахыс аршьышьы амԥынгьы бнасышь-ҭуам. Еихагылак бнапы инанысҵоит, беилаҳәа-беилаца уа блеиҩеилап, амаҵ зуа баархылаԥшлап. Уажәазы бусура бзиазы, иахьа аҳамҭа ибоуз иаҷыданы сара сҟынтәи ҳамҭас абри бымазааит. (*Ҟьаад ԥараҟәак иҵыыба иааҭыхны лаԥхьатәи лҵыыба иҭаҵьгәо даагәыдиҳәҳәалоит*).

Н и ц а. Ҭфу! (*Льеимжәара далагоит. Ишеибарххо аԥараҟәа адашьмахьы икаԥсоит. Лара адиуан дыҟәигәарц далагоит*) .

Е с м а (*дахькылзырҩуа дааҧырҵны ажәлар рахь*). Ааҟ, ихәымҵьар ҧиртлоит.

М а з а р (*аиқәҧара иахьаҿу*). Ибыдкыл, ибыдкыл аҧарақәа, зегь акоуп сара сызлагаз насыгзоит.

Е с м а (*адкыларҭа ашә азәы дышнас-насыз анлаҳалак, ашә аалыртуеит. Ҧҳәыски ахлҧарч зхоу хаҵаки ашә илагылоуп*). Ишәҭахыдаз?

А ҧ ҳ ә ы с (*леилаҳәарақәа мыргылазакәаны*). Мазар дысҭахуп.

А х а ҵ а. Сара сцеит. Беилаҳәарақәа рзын ибыцхрааша ыҟоуп уажәшьҭа. (*Дцоит*).

Е с м а. Мазар Ҭархәын-иҧа дыҟазам.

А ҧ ҳ ә ы с. Итәарҭа уадахь снеипишь, сеилаҳәарақәа хьанҭоуп, уахь инҩнасыргылап.

Е с м а (*иаалзымбатәбарахашәа*). Бара бызусҭада, ара ҧшәымара згәы иҭоу?

А ҧ ҳ ә ы с. Мазар иҧшәма ҧҳәыс Гәашьа соуп.

Е с м а (*иаалцәымыӷханы*). Сара бсыздыргәышьом, исзымдыруа ауаҩы уахь дысзынашьҭуам.

Г ә а ш ь а (*лбжьы нҭгашәа*). Снабышьҭуеит!

Е с м а (*длыҧгыланы*). Сыҟамкәа азәгьы даабмышьҭын ҳәа сеиҳәахьеит. Бысзынашьҭуам.

Г ә а ш ь а (*льыхыршәааны*). Ара схаҵа иусҳәарҭа акәзар, зынзаскгьы сыбмазҵаазакәаны снеиуеит. (*Дналыгәҭасны, леилаҳәарақәа акы уа иааныжьны лсахҭантә арҭмаҟ кны Мазар иусурҭа уадахь ддәықәлоит. Есма уи дылхьынҳалоит.*) Закәытә шьҭыбжьқәоузеи, мшәан, уахьынтәи иааҩуа. (*Гәашьа Есма льылымжәаны Мазар иуада ашә ааимылҧаауеит, арҵәааҳәагьы дыҳәҳәоит. Мазар Ница адиуан дшизықәымкызгьы, напышьашәала аибархҳара иаҿуп*).

М а з а р (*даазыгачамкханы длықәҳәҳәоит*). Бабаанагеи, бара Гәашьа мцура?!.

Г ә а ш ь а (*ларҭмаҟ ала ихы аҟәақ аахырго*). Сара соума имцуроу? (*Ларҭмаҟ зны Мазар ихы иаархо,*

аҽазны аҽырееира иаҿыз Ница иналгәыдҵо лҿаалхоит. Иеиҟәыскуеит ҳәа инеиз Есмагьы Гәашьа ларҭмаҟ ала длысуеит, длықәҳәҳәоит.). Бара бакәызма сара сызжьоз!

Е с м а (*Гәашьа лхы лыцәго*). Мшәан, сара исхароузеи?

Г ә а ш ь а (*даӷьуа, ларҭмаҟ ала аҟыгәгьы аалхырганы*). Ааит, бхы кыдыбҟьааит ибхараҭгьы. Арҭ ҩанакны рыхьчара иаҿыз бара бакәзу, сара сакәзу! (*Рыхҩыкгьы даарысуа идәылылцоит. Лара лымала данаанхалак ауадақәа днарыҩнаҧшы-аарыҩнаҧшуа, лбжьы рдуны.*) Изакәытә ҩнымаҭәа хазынақәоузеишь иусурҭа ҭыҧ злаирхиаз, нас цәысырҭасгьы иҟаиҵама, мшәан? Урыстәыла сныжьны дмаауаз. Уа иааҳҳәаз ҳуадақәа хьчала ҳәа сыртәаны симан. Иара дааны атәым ҳәсақәа рыххо Гәилшара ақалақь далоуп. Ирххоз дызусҭада уҳәарауазеи? (*Лхы хьырнааны лышьҭахь дахәаҧшуа.*) Сара сышьҭахь аҵкысгьы иҟьаҟьоума, мшәан, уи аҧҳәыс лышьҭахь схаҵа дыхнахыртә еиҧш. Уи акәым, аха ирымҳәаахьеи, мшәан, «аашьышь анцәыцәы бгахәыҷкра ицеит» ҳәа. Днаҳәааҳәуа аҧара данагәылаха, ацәысрагьы гәхьааигеит. (*Лбжьы аармаҷны.*) Мшәан, саргьы уи сиҵамхазеитеи. Ҳгәыла абжьахәҳахәҭҩы мцахәмыцәа ихылҧарч ихаршьшьы, Аҧснынтәи сааит, аа, бхаҵа ибзааиҭиз ҳәа аҟәрышьи, ашылеи, ашәи, аҵьыкеи иман дынкылсуа, уахылагь даанҿасуа иҿанааиха, саргьы ацәысра аасгәаҧхан, еес, сама ицеит. Схаҵеи сареи маҵуҩысгьы даҳзыҟалеит. Схаҵа уи инапала ак наиҭиуан сара уи инапала ак изаасҭиуан. Аа, уажәгьы дысҧыланы сеилаҳәарақәа рҳәазаны аранза исзааигеит. (*Даагьежьы-гьежьны, дкәашошәа даақәлоит.*) Схаҵагьы саргьы цәқәасраха иҳасма, мшәан? Иҳагузеи иҳабзоузеи ҳәа ҳхәыцуа ҳаныҟамла, ҳазламгара иҟоузеи? «Адунеи зегьы цәқәасырҭоуп, ауаа зегьы каҳҧқәоуп» рымҳәаахуеи. Аха

зегьы аукаҳԥцәаху, уа инҭагылаз Мазар Ҵрышбеи Гәашьа Мрышәбеи ҳакәхеит. (*Даахәыц-хәыцны.*) Аха, мшәан, Маҵь хылԥахымх сара дысцәынхом, еиҳаракгьы иԥҳәыси иареи еилыҵижьҭеи. Схы-сгәы шьышьуа мацара икәа сынҭаиршәуеит…

А ԥ а р д а л е и у е и т

АԤБАТӘИ АҚӘГЫЛАРА

А ԥ ш ь б а т ә и а с а х ь а

Иаабац амалуаԥ Мазар Ҵрышба иусҳәарҭа. Мазар иусурҭа уадаҿы истол дахатәоуп, игәалаҟазара бзиоуп, Дааԥналоит Есма.

Е с м а. Шьыжьбзиа, Мазар Ҭархәын-иԥа! Угәалаҟазара бзиоушәа збоит, Гәашьа улыргәырҕьазар акәхап, шәеицыкәашамашь? Ани улахь ицәҟьа-цәыԥԥы ианхаланы иҟоу ашьҭақәа лыбз нархьылшьуашь, илхәышәтәушь?

М а з а р (*дԥагыло*). Быбз иалхәхәо ашҳам бҿы иҭагзаны иаанкыл. Аԥсҭаа илымҳа ҵьгәоуп, лыԥхала ҳаилгоит ларгьы саргьы.

Е с м а. Уи ишԥа?

М а з а р. Аԥны сааизар, дҟәата-ԥсатаза дааспылеит.

Е с м а. Шәара шәеинышәеит, сара исаахаз ишԥазызуеи, изыхҭнысҟьарыда?

М а з а р. Иаабылагза.

Е с м а. Ани «хылԥарчгьы» уара дааулагза.

М а з а р. Дарбан «хылԥарчу» бызҿу?

Е с м а (*лыехықәмҵашәа*). Ани зызбахә уасҳәахьоу, уԥҳәыс дахьыҟаз днеилоит, длыдылкылоит ҳәа зхырҳәаахьоу.

М а з а р (*деилашәаны*). Амц бҳәоит, бара цәгьацәыԥхамшьа!

Е с м а. Акы суазҵаашан, уԥҳәыс леилаҳәаракәа лыцаазгада нахьхьи Адлертәи аҳаир баҕәаза аҟынтәи?

М а з а р (*ииҳәо иҿамшәо*). Сеидаракәа срыҵаԥсуа сааит лымҳәеи!

Е с м а.Уи «ахылԥарч» леилаҳәаракәа дрыҵазза ауп (*лнапы ашәахь инархxo*) амни ашә аҟынза дшаaигаз. Убасҟан уԥҳәыс лқьышәгьы снахьыԥшит, иҭыркәацәааны «пацелуи» ҟаҵо лаԥшыла иара днаскьалгеит.

М а з а р (*ибжьы ихәлаеуа*). Ах, ус ҟалашьа амазам. (*Нас иеаарԥсьены.*) Ҳгәыла иоуп уи, Маҵь Дарышба. Уи ус амԥан длықәшәазар акәхап… Уи уажәы игәалаҟазаракәа еизам, иԥҳәыси иареи еилыҵит.

Е с м а. Ҳа-ҳа-ҳа?

М а з а р. Бкьатеиах ԥызҵәои, бара абзшҳам?

Е с м а. Акагьы. Насы, лареи уареи шәибамбеижьҭеи акыр мҵуеи, шәызхара шәеибагәызит, ус акәхарушь?

М а з а р. Иаха, саҳәшьеи сареи ҳаибамбеижьҭеи уамашәа дыгәхьааганы сыҟоуп, лҳәан, лаҳәшьа лахь дцеит.

Е с м а. Мшәан, ахәыҷқәа зшәымами?

М а з а р. Ахәыҷаазара дацәаашьоит. Ԥыҭрак қьаф аауп, лҳәеит, амал анҳау.

Е с м а (*адкыларҭахь днеиуа*). Уаҳа дҳақәымландаз.

М а з а р (*иеаареeины истол дахатәо*). Адкыларҭа ашә азә дасуашәа саҳауеит, ааиԥык иакәхап.

Е с м а. Шәыԥнал. (*Ахылԥарч зхоу хаҵак дааԥналоит. Аԥсшәагьы мҳәазакәаны ашыршырҳәа Мазар иусурҭа уадахь иҿынеихоит*).

Е с м а (*даанкыло*). Шәаанҿас, азин шәзылсхып аԥналаразын. Ара усҳәарҭоуп, ишаԥу ҳныҟәалароуп. (*Ахаҵа даанҿасуеит. Лара Мазар иахь дыԥналоит*).

Е с м а. Дааит.

М а з а р. Дарбан иааз?

Е с м а. Хылԥарч!

М а з а р (*азныказы изеилымкаакәа даанхоит*). Дызхылԥарчда?

Е с м а. Ахылԥарч ихоуп.

М а з а р. Даашьҭы.

Е с м а (*лҭыԥ ахь даaины иааиз иахь*). Шәнеи.

(*Мазар, Есма «Хылԥарч» анылҳәа иааиуаз игәыла Мацы иакәыз шцыишьоз, ииаалаз дышеазәыз анибалак, ааиоык иоуп ҟацаны, иаԥхьа иқәу ақьаадқәа иеынарылархашәа, иааиз иахь дынхьаԥшуеит*).

И а а и з (*Мазар агылахагь иамразакәаны ихәдацәа аанкыло*). Уԥсит!

М а з а р (*инапқәа иваԥсаны ашьшьыҳәа дгагыло*). Исыхьзеи?

И а а и з. Уԥсит сҳәеит, анагзарагьы сылшоит!

М а з а р (*ибжьы қачқачо*). Аԥара акәзар иуҭаху, акаҿы ҳааибагап.

И а а и з (*иԥсахы еибакны дшыҟоу моашьо*). Аԥара акәым, аха ухы акәамаҷиара иҭасыршәырц ауп исҭаху.

М а з а р (*ибжьы қачқачо*). Схы... (*ихахьы иарҕанап наигошәа ҟацаны аҟыԥ ҳа иԥьыба дынҭасны итапанча ааҭиԥаауаны аамҭазы «Уаҳа уанцысы уԥсит!» иааиз Мазар ихәламшәа цикааусит. Мазар атапанча зкыз инапы уаҳа имцысзо иаанхоит, итапанча ахы лаҟәуеит*).

И а а и з. Утапанча зку унапы аарты. (*Мазар итапанча ааиишьҭуеит, астол иныкәҳауеит, иааиз иаакәхны иԥьыба иҭеицоит*).

М а з а р. Сара сымчыдоуп уажәшьҭа, иуҭаху сызуы, амала сзыхҟьаз здыруазааит.

И а а и з. Шәышԥеиҿаԥшуеи уажәшьҭа лареи уареи, ишәыхҭибагаз ашьҭахь?

М а з а р. Сыԥҳәыси сареи ҳакәхап узҿу? Уи сара дсыԥҳәысуп, иҳахҭибагазаалакгьы.

И а а и з (*ихәдацәа еиҳагьы ирыҕәҕәо*). «Сара дсыԥҳәысуп» уҳәоу. Ианбаахыс иара?

М а з а р. Сынтәа ԥшьышықәсоуп. Уара узусҭада?

И а а и з. Сара лхаца гәакьа соуп.

М а з а р. Лхаца гәакьа? Сара сыԥҳәыс лхаца гәакьа уара?

И а а и з. Уара уԥҳәыс лакәм, аха сара сԥҳәыс лхаца гәакьа соуп.

М а з а р (*изыцьашьатәханы, ауаа рахь*). Абар, Есма илҳәаз ахьцабыргхаз. Ари сыԥҳәыс иацы леила-ҳәаракәа лыцаазгаз, ахылԥарч зхаз иоуп хымԥада. Ҳгәыла Мацы иакәзам. (*Иара иахь.*) Унапкәа урнах, уаоцас ҳаицәажәап. Ахара зду уара уоуп. Иацы лара дааганы абра сусҳәарҭа адкыларҭа ашәаҟны леила-ҳәаракәагьы ларгьы наргыланы уцеит, ани уԥҳәыс гәакьа, сара сыԥҳәыс.

И а а и з (*Мазар ииҳәо изымбатәбараханы, ажәлар рахь*). Ари деилаԥсазар ҟалап. (*Иара иахь.*) Сара сабаҟаз иацы, Адлернза сцаны сыҟан. Уара уоуп илыԥхьаны даазгаз. Анамысда!

М а з а р. Сара сылмыԥхьазеит, иацы дшааyаазгьы сыздыруамызт. Абар, уахьаҿаскыз. Иацы Адлер уҟамзи?

И а а и з. Ааи, сыҟан.

М а з а р. Сыԥҳәыси уареи шәеибадырны Адлер аҳаир баҕәазаҟны улԥыланы дааганы абра дынужьит.

И а а и з. Сара сузырҟьалом, сажәақәа урблаҟьарц уаҿуп акәу? Адлер, ара, егьи ҳәа узеқәоу закәи? Уара уакәзами аизара ашьҭахь даанкыланы абри ауада аҟныцәҟьа дюназкыз, лцәа ԥызеырц иалагаз?

М а з а р (*изымбатәбараханы*). Дарбан уи?

И а а и з.Сара сыԥҳәыс Ница! (*Мазар даaҭрысуеит, днеилуууааны дынхьыдышьшьуеит. Иааиз «азы, азы!» ҳәа ибжьы аниргалак, аграфин иааҭганы аҵәца ала азы лыманы даaиуеит Есма. Иара, ихәда аaушьҭны днаскьоит*).

Е с м а. Иҟалазеи, мшәан?

И а а и з. Азы иҿаҭәа, иԥсы маҷхеит.

(*Есма азы Мазар иҿалҭәоит*).

М а з а р (*илацәқәа аахтны*). Сымԥсзеит. Сара сыԥсы еиқәхеит. (*Иааиз иҿаԥхьа ишьамхқәа наирсуеит.*) Аҭамзара шьҭасцоит.

И а а и з. Аҽазны сыԥхәыс улылацәажәеит ҳәа ансаҳа, шә-ԥсык ухазаргьы акы узынсыжьуам. Илымоукәызеи ԥшь-ҩык ахәыҷқәа ран. Аа, утапанча. (*Атапача астол иныҟәршәны дыццакны дддәылҵуеит*).

М а з а р (*Есма лахь*). Уызшьуа дуздырзом. Убри азын саргьы атапанча ныҟәызгоит. (*Итапанча иҵьыба иҭеиҵоит. Есма лҭыԥ ахь дцоит. Иара иеаареиқәаны днатәоит*).

Е с м а (*дааҩналаны*). Дааит.

М а з а р. дарбану, иааз?

Е с м а. Хылԥарч!

М а з а р (*ицәымыӷханы*). Дхынҳәыхма?

Е с м а. Мамоу.

М а з а р. Нас?

Е с м а. Уажәы иааз хылԥарчхымх иоуп.

М а з а р (*даахәыцны*). Сгәыла Маҵьу?

Е с м а. Ааи, иара иакәхап.

М а з а р. Уи ихылԥа шихимхуа бара иабабдыруеи?

Е с м а.Уԥхәыс ҳапҟаны ҳандәылылца, уареи иуцәыбзахарц иуҭахызи шәшәаҟьаны шәлыкәҵны шәцеит. Сара сааваҵәиин слызкылԥшит. Акраамҭа дкакон, убра илҳәоны исаҳаит.

М а з а р. Уи избахә лымазма?

(*Убри аамҭазы уҩнал ҳәа иаҳәара дазымԥшзакәаны дыҩналоит иааиз*).

М а ҵ ь. Шәара шәцәажәара нымҵәеит, сара азин смоузакәаны сҩналеит. Маза сымазам уажәшьҭа, иззо ҳәа иҟоузеи иҟалаша аныҟала. Гәашьа иаха сара сҿы дыҟан, уа дагьаанхеит. Сара дсыццеит. Агәылацәа саарыԥхьан, ачара иахартәаны саауеит.

(*Мазар дшанханы даанхоит. Есма дцәыцаччо даагылоит. Маҵь ашәахь иҿынеихоит*.)

Аԥарда леиуеит

А х ә б а т ә и а с а х ь а

Иаабац амалуаҩ Мазар Ҵрышба иусҳәарҭа. Есма дмааизац. Мазар иусурҭа уадаҟны длеиҩеиуеит. Ус Есма дшааиз гәеиҭоит

М а з а р. Бынзырхазеи уажәраанза, ашьыжь быцәа хаахеит акәу?

Е с м а. Зныкыр ацәа салахахьазма? (*Лыбӷа еимлагәа илкуеит*).

М а з а р. Быбӷа иахьзеишь бымҳәо.

Е с м а. Жәацаахысгьы исыхьуан, иаха аеарӷәӷәазеит. Уԥхәыс ҳапҟаны ҳандәылылцоз сыбӷа еихакшазаап. Ахьаа аиуеит, иахгоит, иаиуеит, иахгоимт, сыԥсы ҭнахит. Амаҭ ашҳам ахьушьыр бзиоуп, рҳәеит, аԥҭека аҟынза сцапшь. (*Адәықәлара леыназылкуеит*).

М а з а р. Аԥҭекахь бызцозеи?

Е с м а. Амаҭ шҳам аасхәарц.

М а з а р. Уахь бцар аҵкыс бнапы бнақәыжьцәаны ашыршырҳәа быбӷа инахьыбшьыр, амаҭ шҳам аҵкысгьы быбз ашҳам ӷәӷәоуп, бхьаа аахнаеып!

(*Есма леыргәааны ашәахь лҿыналхоит. Иааҩнаххуеит анҵьнырцәагьы аусуцәагьы, Самыҟә Самыҟәба раԥхьа дгылоуп. Даара ишыццакуа мҩашьо, Мазар иахь инеиаанзагьы рыбжьқәа еиларыԥсоит*).

А б ж ь қ ә а. Ибгеит! Аҭызқәа бгеит! Аҟьырмытқәа еилаҳаит!

М а з а р

Е с м а – Иҟалазеи? Ибгаз закәызеи?!

С а м ы ҟ ә (*иерыцҳатәны, шаҟа илшо ала ибжьы ҭигарц иҭахны*). Мазар Ҭархәын-иԥа, Мазар Ҭархәын-иԥа, ҳаргылара аҭызқәа еилаҳаит, иеилабгеит!

З е г ь ы (*еицырҳәоит*). Иеилабгеит! Иеилаҳаит!

Е с м а (*лзыӷқәа аанкыло*). Уыу-ууыу, Мазар умшаҟә!

М а з а р. Ҳсасаирҭа иҩагаз аҭызқәа бгану?!

С а м ы ҟә. Ааи, Мазар Ҭархәын-иԥа.

М а з а р. Иахьоу, иахоу?

З е г ь ы. Иаха. Арыцҳара ҟалеит иаха!

М а з а р (*ибжьы импыҵҟьаны*). Изырбгада? Ахьчаҩцәа абаҟаз? Шәиԥхьа уи ахьчаҩ аҭаҳмада?

С а м ы ҟә. Азәгьы имырбгазеит, аԥша анасуаз иарбгеит!

М а з а р (*еиҳагьы даҿаапкны*). Ԥшак шаслак иеилабгартә акәызма араҟа аусура шцоз? Нымхахымҵәаа рашҭаҿ аиԥш, ҳәарада ура ыҟазамзи?

С а м ы ҟә (*аргылаҩцәа рхылаԥшцәа ҟазацәа Мизани Џьгәызи инеимда-ааимдо дрыхәаԥшуа*). Шәара, шәара шәами аҟазацәа. Ишԥаҟаҵаз аиқәҵага аршьшьы?

Џь г ә ы з. Сара аргыларатә ҵараиурҭа салымгацызт.

М и з а н. Сара сусуцәа имыбгаз аҭзамцқәа роуп иҟарҵаз.

Ҭ а ҭ л а з

Н и ц а – (*иеицҿакны*). Ҳара Мизан инапаҿы аус зуа ҳауп, иҟаҳҵаз аҭзы мыбгазеит. (Ԥхьаҟа иааскьаны Мизан инаивагылоит).

М а з а р (*Самыҟә иахь*). Уара – анцьныр-аргылаҩ Самыҟә Самыҟәба, абрак аныҟарҵоз уабаҟаз?

Е с м а. Мшәан, уи аргыларатә ҵара анбаимаз. Идиплом ааихәеитеи? (*Самыҟә днаскьаны абрак ҟазҵаз Џьгәызи, Мазлоуи, Адшьеи днарывагылоит*).

М а з а р (*Самыҟә диқәымчны*). Уаналасыргоз ишузымдыруаз зумҳәазеи? Амцҳәара здыруа дҟаԥшьхазом, ус аума?

С а м ы ҟ ә (*ихы икәаҽны*). Аиуацәа ҳаибахьчарц акәымзи.

М а з а р (*Самыҟәи, Џьгәызи, Мазлоуи, Адшьеи азәазәала дрықәҟаауа*). Шәыстҭыҳә! Шәыстҭыҳә! Шәыстҭыҳә!

(*Убри ашьҭахь абракҟаҵаҩцәа рыԥшьҩыкгьы рылақәа ҭыҵны ицо игәааны, рҭаҷкәымқәа раҵәаны зҟаҵамҭа мыбгакәаны иеиқәхаз Мизани, Ҭаҭлази, Ницеи ирзыҵҟьоит, еилаҩынтрахоит*).

Џь г ә ы з

М а з л о у

А д ш ь а - (*иреибамырҳәо, рҭаҷкәымқәа рҿакуа*). Аныхтәқәа! Шәара шәынхоит, ҳара арантәи ацара ҳақәшәеит! (*Напышьашәала иеилоуп, иеиқәымақаруеит.*) Ишәҳарбап ҳара усурҭада ҳныжьра зеиԥшроу. Ҳаиҩызара шәахәамԥшзакәаны зегьы ҳара иҳақәшәыжьит!

С а м ы ҟә (*Мизан ихцәы днамҵасуеит*). Уара азәк суызхап, уаҳа егьсылымшаргьы. Арахь уаазгаз сара соуп, сыуа Џьгәыз уахьиҩызаз азы.

Е с м а. Ҳы, аҽы иазымиааиз акәадыр дасуан ҳәа ҳшеф ианизымиааи, аҟаза бзиацәа ирыжәлеит.

М и з а н (*Самыҟә ихцәы аанкыло*). Исхароузеи Џьгәызгьы уаргьы аҟазара шәылымҵызар?

(*Самыҟәи, Мизанм рыхцәқәа рыҵеибаркәыкәра иалагоит*).

М а з а р (*итапанча ҭԥааны Самыҟәи Мизани рахь*). Абыржәыҵәҟьа шәыхцәқәа аушәышьҭ! Макьана ара иеиҳабу сара соуп. (*Идҵа анынармыгзалак, ҩынтә аҩада дхысуеит. Дара рыхцәқәа аауибашьҭуеит. Напышьашәала иеилоу егьырҭгьы ааҟәыҵны изыӷәзыӷәза иаагылоит*).

М а з а р (*ибжьы рыцәгьаны*). Шәҭыԥқәа рахь шәгыл! (*Самыҟә абракҟаҵаҩцәа днарывагылоит, Мизан – абзиаҟаҵаҩцәа. Мазар ибжьы шыцәгьац ирыцәгьоит.*) Абракҟаҵаҩцәа, арманыҟәала марш! (*Самыҟәи, Џьгәызи, Мазлоуи, Адшьеи амымеиқәара рҿаланы, рхырҿқәа ыреицакны, мимика цәыршәагақак ааpԥшуа, инеиҳәҭҟәыҟәлашәа, ганла иныҟәо рҿынархоит. Мазар икомандабжьы гоит: «Арма! Арма! Арма!»*)

Е с м а (*урҭ ахьцо дрышьклаԥшуа, льыехықәмҵашәа*). Абракҟаҵаҩцәа цеит. Иаарсахьахазеи, мшәан?!

М и з а н (*иҽырҿеиуа*). Ианаамҭоу абналара, ашәыргәында иҟазара ауп!

Н и ц а. Уахыла иӷьычыз, ҽынла даанкылахоит!

М а з а р (*иҭапанча ҵәахуа*). Абзиаҟаҵаҩцәа, ганла шәеидгыл! (*Мизани, Ҭаҭлази, Ницеи ааивагылоит*).

М а з а р. Сгәы иаанагоит урҭ ахҩык рҟны ҳаанхарым ҳәа. (*Ашьқаҧ иҭоу Самыҟә ипартфел ааганы астол инықәиргылоит. Уи еимгәачза ишыҟац иҟоуп.*) Абри, Самыҟә ипартфел иҭоу арзаҳалқәа ҳнарыхәаҧшны ауаа ҳадаҳкылоит. (*Ажәлар рахь дааҳәны.*) Иацаҳҵоит зеиҧш ҟамлац асасааирҭа аргылара, уи хырҧара зқәым усуп. (*Даахьаҳәны.*) Амузика! Анхаҩы кәашара амузика! (А*музика аҿаанахоит. Мизани, Ҭаҭлази, Ницеи икәашо иааҟәлоит. Мазар днеины апартфел астол иааҟәҧааны икны днарыцҟәлоит. Есма зегьы азәазәала днарыбжьыс-аарыбжьысуа дшыкәашо Мазар иҟны дааиуеит. Иареи лареи аҧсуала аицыкәашара ианалагалак, Мизани, Ҭаҭлази, Ницеи акәашара иааҟәыҵны, рнапқәа еинҟьо акраамҭа ирзыҧшуеит. Нас ашьшьыҳәа азәазәала индәылҵны ицоит. Мазари Есмеи анааҭгылалак, азәгьы дшыҟам рбоит. Мазар, Есма дааигәыдиҳәҳәалоит. Есма лхы игәы инадылҵоит. Мазар Есма дналыхашәа, лмахәарқәа аҩбагьы аанкыланы дылҿаҧшуа, ибжьы рдуны*). Бареи сареи ҳаибагарагьы хырҧара зқәым усхароуп!

Аҧарда

2002

АХАҴАРАШӘА

Ҩ-қәгыларак змоу адрама

Аҧснытәи аибашьра аан
иҭахаз сашьцәа рҧацәа Сурами
Џьони Басариаа ирыхьзынҩылоуп

И а л о у а у а а:

А ш ә а х ә а ҩ – дарҧысуп.

Џ ь у м б е р Ш а н и з е – ақырҭуа еиҭагаҩ, иуаҩыбжара дахысхьеит.

Џ ь у м б е р и ҧ ш ә м а – аҳақьым, милаҭла иаурысу.

Н а р ҭ о у
Ҭ а р н о у
Ш ь м а ҭ – аҧсуа тҟәацәа, зегьы ҿарацәоуп.
М а з л о у
Б е с л а н
С а с л а н

Ҳ а р и з а – Нарҭоу изҳәаны итәоу.

К а т и к о К а т е л и а – ақырҭуа полковник, иуаҩыбжраҟны дыҟоуп.

К а п и т о н Џ а ӷ м а з е – аснариад ҭзыжьуа азауад адиректор, иуаҩыбжара дахысхьеит.

А л е и т е н а н т е и ҳ а б ы – дарҧысуп.

А л е и т е н а н т – дарҧысуп.

А ҧ а ҵ а з ҿ о у – иарҧысра дҭысхьеит.

А в т о м а т к ҩ ц ә а – арҧарацәоуп.

Н и к о л о з – иуаҩыбжара дахысхьеит

А к т ә и а с а с
А ҩ б а т ә и а с а с – руаҩыбжараҟны инамзац.
А ш т а б а ҟ а р у л ф и ц а р.

АКТӘИ АҚӘГЫЛАРА

А ԥ а р д а а а т у е и т

Ахҭысҟәа мҩаԥысуеит Аҟәатәи афилармониаҟны. Азал ҭырҭәааны азырҩцәа тәоуп. Асценаҟны ашәаҳәаҩ «Ахаҵарашәа» иҳәоит.

О, рада, рада ра, о уа рад
Рад сиуама.
О, рада, уарида хацәа,
О, уа рада.
Афырхацәа, шәнеибац имҳәеи,
О, уа рада, рад сиуама,
Шәнеибац, имҳәеи, о, о, уа.

(*Аԥхьатәи атәарҭақәа руак иазааигәаны игылоуп аинвалид дзынтәалоу акалиаска. Уахьихәаԥшуа хаҵа еиқәак иоуп, ихцәы аԥхьақәа аакаԥсаны. Иаанханы иҟоу ихцәы аҩада иқәҳәоуп, ашла иамеханакуеит. Ихаҿы аазыхәхәаны, иԥынҵа иагьоуцәамкәаны, иагькьаҿцәамкәаны. Иҵаӷоу блуза шкәакәак ишәуп. Ишьапқәа ахьхҵәоу мааԥшыртә илилаԥшшәылоу ԥхын еиқәоук ишьоуп. Ивараҿы дтәоуп зхы-зҿы ҭбаау ԥҳәыс шәпажәпак, ашла злаԥсоу лыхцәы ықәырчаашәа иеиқәыртәоуп. Лызнапык аинвалид иуаҭәа иқәкуп. Лассы-лассы диҿаԥшуеит. Иара, уажәы-уажәы дыҭрысны дҩышьҭыԥоит, мыч дука асценахь ишихо мҩашьо дуалыуашоит. Ашәаҳәаҩ иашәа наигзоит*).

О, рада, рада ра, о уа рад
Рад сиуама.
О, рада, уарида хацәа,
О, уа рада.

Афырхацәа, шәнеибац имҳәеи,
О, уа рада, рад сиуама,
Шәнеибац, имҳәеи, о, о, уа.

(*Ашәа нҵәоит. Ахәаԥшцәа рнапқәа еиныркьоит. Алашарақәа акуеит Ашәаҳәаҩ изызырҩцәа дреихырхәоны аамҭазы, инеиҵыхны бжьык иаҳауеит*):

А б ж ь ы. Умцан, ашәаҳәа, уаагыл!

(*Ашәаҳәаҩ абжьы ахьгаз ашҟа днаԥшуеит. Иара, акалиаска амаақәа аус дыруны, идтәалаз аԥҳәыс деихьыс-еиԥысуа дышишьҭоу, асценахь ихагалоу амардуан аҟыгә ҳәа акалиаска наниҟьоит. Ахәаԥшцәа азал ҭадырцәуеит*).

А б ж ь ы. Ашәаҳәа, сааигәа уааи!

(*Ашәаҳәаҩ уи ишҟа дааскьоит. Акалиаска иақәтәоу ахаҵа уи диҵаԥшуеит*).

А х а ҵ а (*ибжьы қьыцьқьыьуа иааларҟәны*). Ашәаҳәаҩ…

(*Уаҳа изымҳәакәаны илаӷырзқәа ичабрала ирыцқьо даанхоит. Нас ибжьы қьыцьқьыцьуа инациҵоит*):

Ашәаҳәаҩ, сара Џьумбер сыхьзуп, Шанизе сыжәлоуп, сеиҭагаҩуп. Сшьамхқәа рҟынза сҩшьапыкгьы ҩ-жәларык шәеибашьра иазынсыжьит!.. Дышәизааит ақырҭцәеи аԥсуааи аибашьра рыбжьазҵаз!..

А ш ә а ҳ ә а ҩ (*Џьумбер иахь*). Уеилыскааит. Ақырҭуа фашизм еиҵаҟәаҟәа уақәзбоит.

Џ ь у м б е р (*илаӷырзқәа чабрала иеиҭарыцқьо*). Ашәаҳәаҩ, иахьзузеи инаугзаз ашәа?..

А ш ә а ҳ ә а ҩ (*игәы иныҵаххшәа*). «Ахаҵарашәа» ахьзуп уи, аха уара… уара, мшәан, зызбахә умоу ақырҭуа фашизм аупеи? (*Нас даахәыц-хәыцны.*) Аиҭагаҩ, мачк угәы еиҟарамзар, ацхыраара уҭахызар?

Џ ь у м б е р (*ибжьы ихәлахома уҳәаратәы*). Мап, мап! Сгәы бзиоуп… Сгәы мԥшаар акәын, аха…

А ш ә а ҳ ә а ҩ (*Џьумбер акы иҳәарц шиҭаху дырны*). Нас? нас?.. Сузызырҩуеит, аиҭагаҩ. Издыруада сахьухәо акрыҟазар?

Џ ь у м б е р. Сгəы ҿызблааз амцабз арцəараҿы хымҧада усыхəоит. Исаҳаит сара ари ашəа ашьаарҵəыратə аамҭа мшык аены…

А ш ə а ҳ ə а ҩ. Исоуҳəар ќамлари, ариаќара угəы зарҧшаазеи нас, ари ашəа?

Џ ь у м б е р (*хрыжь-хрыжь даақəыҧсычҳаны*). Ари ашəа сара исаҳаит 1992 шықəса октиабр мза анҵəамҭазшəа. Аибашьра ашьҭахьгьы исаҳақəахьеит, аха цқьа исызгəнымкылацызт…

А ш ə а ҳ ə а ҩ (*даахəыцны*). Ус акəхап, ҳаҭыр зқəу, аха исоуҳəар ќамлари уажəы уи хьаас иузцəырнагаз?

Џ ь у м б е р (*идгылоу аҧҳəыс дналызхьаҧшны*). Хьаас исызцəырнагаз уара ашəаҳəаҩ иуасҳəарц азы акəзар сыҧсы зеиқəхаз? Абри аҧҳəыс илыбзоуроуп сара сеиқəхара. Сара ашьҭахь ҧҳəысыс дызгеит абри аурыс ҳақьым гəыраз. Избоит узҵаара ушахыццакуа, ашəаҳəаҩ. Ари ашəа раҧхьа акəны иахьсаҳаз Аќəа ауп.

Абар уи шыќалаз:

А ҧ а р д а л е и у е и т. И а н а а т л а к:

Асцена ашьҭахьќа авокзал аштаќынтəи агранатақəа, алимонкақəа рыҧжəашьҭыбжьқəа агəырр-гəакь, агəырргəакьҳəа игоит. Ана-ара амцабзқəа шыцќьо убарҭоуп, алҩақəа еибарчны ихалоит. Ақырҭуа танккəа рымаҵ зуа ақырҭуа гвардиаа еилагьежьуеит. Алҩақ иаганы иќоу дубоит, зымаҭəақəа хьыжəжəоу дубоит. Абатареиа акомандир шиакəу удырратəы иеилаҳəоу ахаҵа дыццыкы-ццакуа рациала дцəажəоит аштаб хада ашќа. Аштаб хада шакəу удырратəы иќаҵоуп асцена аарцəтəи акəакь аќны хыбрак аҧшра змоу аҭыҧ. Уи инаҳаракшəа иќоуп. Кабинетк аќны ателефонқəа хара-бґьара изықəгылоу астол аполковник дахатəоуп. Уи хаҵа хачақьак иоуп, ҵаҕакы, цых-цыхк.

А б а т а р е и а а к о м а н д и р (*ибжьы еиҳа-еиҳа ишьҭыхуа, иқачқачо*). Аштаб хада!.. Аштаб хада!.. Сара авокзал аҿтəи атанккəа рбатареиа акомандир соуп. (*Аҭак аниаҳалак.*) Сыбжьы заҳауа уарбану?

А п о л к о в н и к (*рациала аҭак ќаҵо*). Узыниазеи? Узырќааuазеи? Аполковник Катико Кателиа соуп. Убжьы зырқачқачозеи, атанк уаҵахазшəа?

А б а т а р е и а а к о м а н д и р (*ибжьы зны иларќəуа зны иҳаракуа*). Авокзал аќны иҳақəлеит аҧсуаа, ҳақəырхит! Ҳаршьаќьеит!.. ҳтанккəа рќəыбеит… Ҳсолдаҭцəа еилыршьааит… ҳќəаќəаны ицеит…

К ат и к о (*дыхəхəаны*). Агəлымыҩцəа!.. Ацəалашьшьқəа!.. (*Арациа иеынацəынасҭханы ибжьы иргоит.*) Алеитенант еиҳабы.

А л е и т е н а н т е и ҳ а б ы (*даацəырќьаны аполковник дизааигəахо*). Сзырҩуеит, батоно аполковник!..

К а т и к о (*адҵаќаҵаратə бжьыла*). Уҧры!.. Арезерв ар уманы авокзал ахь уеиха! Ҳтанк батареиа иақəлеит. Индырҵəеит урҭ цəаблаќы икны ишыќаз. Шəахыкəшаны амҩақəа зегьы шəкы! Ишəҳəынҷа урҭ аҧсуаа хамаҧагьацəа. Рыҧсы штоу исзаажəаг!.. (*Арациа иенадхаланы абатареиа акомандир иахь.*) Акомандир хҭыҧшша! Шаќаҩ ықада дара?

А б а т а р е и а а к о м а н д и р (*ибжьы қыцьқыцьуа*). Сыз… Сыздырзом… Ирацəаҩзам…

К а т и к о (*дыхəхəазны*). Маҷҩык аҧсуаа шəааилыршьит акəу? Тфуи!.. (*Арациа днаҧырҵны ар зманы идəықəлахьаз алеитенант еиҳабы иахь.*) Алеитенант еиҳабы, аиҭагаҩ Џьумбер дышьҭышəх, дшəышьҭазааит, уаҳа дызҿуи! Дахьышəҭаххо ќаларгьы ауеит. (*Ибжьы неиҵыхны еиҭанарышьҭеиҳəоит.*) Рыҧсы штоу! Рыҧсы штоу!

А л е и т е н а н т е и ҳ а б ы. Изааuазеи аиҭагаҩ днаҳашьклаҳауа!

К а т и к о. Иугаз ар Қарҭынтәи иаагоу роуп, аурысшәа рҿакәазом иумдыруеи. Дыжәга аиҭагаҩ, уаҳа дызҿуи!

А ҧ а р д а   л е и у е и т.   И а н а а т л а к:

Ганла инеиҵыхшәа асцена аҟынтәи ацәаара убоит аказарма.. Аштаб зҩноу ахыбра даадәылҵны дыццакы-ццакуа ашҭа даақәлоит аполковник Катико Кателиа. Изықәу аполковник чынқәа ижәҩа цқьа ишаркым мҩашьо ибҕьаауеит. Иҟәну аҳәа ахы инапқәа нади-кылоит. Иааиҧылаз аснариадҭыжьырҭа азауад адире-ктор Капитон Џьаҕмазе уаҩы ҳаракуп, имгәацәа иаҧысуа дыҟоуп. Ихы-иҿы ҭҭәааауп. Аурыс еиқәа еиқәаҵәак ишьоуп. Аурыс ар ргимнастиорка ишәу ихәда ыҵархха иеибаркуп.

К а п и т о н (*иарҕьа шьапы ахьаа шамоу мҩашьо, иаҧхьаҟа инаргыло, Катико днеиҧынгылоит*). Катико, иухьзеи, узырҧаҟьҧаҟьуазеи ацәҟьа иаҿашәаз ахьшь еиҧш?

К а т и к о (*дааҭгыланы*). Ацәҟьа иаҿашәаз ахьшь Анцәа сиеиҧшумтәын, сара сполковникуп ацәҟьа саҿашәаргьы схьшьхазом, ашьауардын шсакәу сынхоит.

К а п и т о н (*иеааиқәырҧшьыхааны*). Ар ирнымиаз дхаҵаҕәҕәоуп, Катико, аҧсуа еибашьцәа урымпы-ҵашәар, ашьауардын уакәхо аҟәраан уакәхо здыр-хуада.

К а т и к о (*даанапырхаханы*). Аҟәраан сакәхар, хышәшықәса ныс҅цуеит. Уи цәгьоума, уара утәала?

К а п и т о н (*ихьуа ишьапы нықәырс-нықәырсуа*). Ицәгьазам уҧсы шҭоу унхар, аха иумпыҵататоу аҧсуаа ршьа уанарыжьру?

К а т и к о (*иеаарлахҿыхзаны*). Сара иаҧсоу қырҭуа полковникуп.

К а п и т о н. Насгьы даара угәалаҟазара бзиоуп иахьа.

К а т и к о (*инапқәа рхахо*). Сыхьшьқәа ачақәа ркит азы.

К а п и т о н. Исзеилкааyам, Катико?

К а т и к о (*инапы аказармахь ирххо*). Иубома ани аказарма?

К а п и т о н (*уахь дыҧшуа*). Избоит. Нас?

К а т и к о. Аҧсуа тҟәацәа кны исзааргеит, убра иҭаҿаҳәоуп.

К а п и т о н (*даагәырҕьаны, дхарахаҧшуа*). Катико, уара уагыруоуп, аха ууаҩ бзиоуп.

К а т и к о (*ихы ааршаҟьшаҟьо*). Уаргьы исаеҧнуҳәома сахьагыруоу? Сара ақырҭуа полковник ҳәа схы сыҧхьа-зоит.

К а п и т о н. Ҳаргьы аҧсуаа рҿаҧхьа шәышьҭыхны шәҳамоуп. Аҧсны амаҵзурақәа шәара ишәыгым, аиҳарак ҭызфаахьоу шәара агырцәа шәоуп. Акы суазҵаашан, нас, аҧсуа тҟәацәа шузҿаҳәоу аума угәы рҭынчны ушгылоу, рҿахәы зырҿумхуазеи?

К а т и к о (*ихы ырнаҭааҭо*). Иабасыцәцои урҭ. Аҕба шахақәа рыла иеқәҧах, изымҵысуа ашьаҟақәа ирыдҿар-ҳәалеит. Рла хаҧыцқәагьы ашахаҟынза изымназо рыхқәа ашьаҟа иадҿаҳәалоуп ҳәа сарҳәеит икны иаазгаз.

К а п и т о н. Ааи, урҭ ргәаҟрақәа ухгьы аҵыс ҭадырҳәит, ус ами?

К а т и к о. Сырхыццакзом. Снапсыргәыҵа иҵаку аҳәынҵәраҧшьқәа ирҩызцәоуп. Иаасҭаххаргьы рыхәда аасырҵәиуеит. (*Даахәыц-хәыцны.*) Уи ус ауп. Аха уара, аснариадқәа ҭзыжьуа Аҟәаприбор адиректор злауакәу ала, суазҵаауеит, Капитон. Убри, уажәы (*инапы нарххо*) зықәцәа ҳақәыҧшуа азауад Аҟәаприбор назаза директорс уазынхару?

К а п и т о н. Уи уара даараза аинтерес умоума?

К а т и к о. Сара сызлаполковнику, насгьы авокзали Шрома ааигәа-сигәатәи аҳаракыра қыҭақәеи рҟны аибашьра снапы излану ала, азин сымоуп суазҵаарц.

К а п и т о н. Иџьасшьоит, Катико, узҵаара. Аҭакгьы еилкааны иуасҳәап. Ари ҳзықәгылоу қырҭуа дгьылуп, сара сқырҭуоуп. Ус анакәха сыҧшәмара сымазкуада?

К а т и к о. Ҳаеҳаргазар зхәартәоузеи, Капитон. Уареи сареи ҳабжьара иаартны хцәажәалап. Ари ҳзықәгылоу аԥсуа идгьыл ауп, аха ирцәаагарц ҳаҿуп. Убри ауп изыхҟьаз иахьа шарԥазы авокзал аҟынтәи иааҩыз ажәабжь. Аԥсуаа рыдгьыл рхы ақәырҵарц иаҿуп. Ирыцҟьазеит авокзал зымеҳак игылаз ҳтанкқәа, ҳсолдаҭ еилдырхааит.

К а п и т о н. Уи ихлымзааху усуп, ақыртцәа ҳзыҳәан игәыҭшьаагоу ажәабжьуп. (*Игәахы ԥыжәжәо.*) Издыруада уара уи агәалаҟазаара унаҭозар? Ус анакәхагьы исцәумзан!

К а т и к о (*иҟәну аҳәа ахы инапқәа рыла ирыӷәӷәо*). Аеԥныҳәа сызҭо ихы ихыскәыцәааргьы сылшоит. Аеԥныҳәа сызҭо уара, абџьар зынзаскгьы иукзам, иҟоуцаз ҳәа ицәыругогьы сыздырам.

К а п и т о н. Сара акыр ҟасцахьеит ҳәа схы сыԥхьазоит.

К а т и к о (*иеыргәааны*). Даба иааиқәыԥхьазеи.

К а п и т о н. Иухашҭма, Катико, зегьы ирыцку: аибашьра ҟаҳцаанза Аԥсны инхоз гыруеи, қырҭуеи, шәануеи еизганы амитингқәеи ақырҭуа бираҟ ҳаракны аныҟәаракәеи, аизарақәеи Аҟәа ииаиы имҩаԥызгоз ираԥгылаз сара сакәымкәаны уара уакәызма?

К а т и к о (*ибжьы ааларҟәны*). Саргьы гыруак иаҳасабала сшәықәшаҳаҭын.

К а п и т о н. Ааи, ааи! Амагазин ЦУМ аҟны «амацәазқәырцәиаа» ҟацаны ауаа цәурҳәуан. Амитингқәа рылахәра аԥкыс аԥара еиӷьоушьон.

К а т и к о (*днапырхахо, лассы дцәажәо*). Аха иахьа сполковникуп, сеибашьҩы ӷәӷәоуп. Шаҟа снариад рылаҳажьуа удыруама уахыки-енаки рыла Ешыреи Афон-ҿыц инаҵакни (*ажәҩан ахь инапы нархханы.*) еҵәаџьаа кыдышәшәаны икаԥсошәа ауп аснариадқәа шырзылаҳашьҭуа. Иаҳшьаҟьазеит уаҟа, ихаҳшьаазеит ашәаԥыцьаԥ.

К а п и т о н. Аха иҭахаз аԥсуаа рацәаҩзам.

К а т и к о. Уи ҳара иаҳусым, ҳара ҳтәы ҟахцоит.

К а п и т о н. Сара аснариадқәа ҭысмыжьуазҭгьы Ешыра иалашәыжьуа шәыцәмаҷын.

К а т и к о Аҳәааныр цәынтәи иҳауа маҷума?

К а п и т о н. Уеизгьы еиԥҟьарак ҟазымҵо сзауад Аҟәаприбор иҭнажьуа аснариадқәа роуп. Аха сааԥсеит, сџьабаақәа сыхьзеит. Ихәу сшьапы хҭәасаауа иалагеит, ахьаа азҵысит. Аԥсны зегьы шааҳампыҵаххалалак, сара атәанчарахьы сцоит. Сшьапгьы аабзиахар, араҟа апҟа аиԥш, амшын сыхтәалазаап қьаф уа.

К а т и к о. Қарҭҟа уцазомзаап, аиааира анаагалак?

К а п и т о н. Сара сқарҭтәзам, Қарҭ аус зуан ауп.

К а т и к о. Нас?

К а п и т о н. Сара Қәҭешь сиит саазеит, қарҭ аҵара сҵон.

К а т и к о. Нас уахь умцо, азиас амшын аԥкыс иеицәома?

К а п и т о н. Сахубаауама Аԥснытәи ҳамшын?

К а т и к о. Уи ара инхо ақырҭцәеи агырцәеи иҳанажьзааит.

К а п и т о н. Ара инхо Қырҭтәылантәи ҳааны ҳшәыгәаны шәҳаргылеит, мамзар шәауеибашьыхрыз.

К а т и к о. Шәара шәаартә иҟазҵаз ҳара ҳмитингқәеи, ҳбираҟқәеи, ҳныҟәаракәеи ауракәхым.

К а п и т о н. Аха шәара «Звиади» ҳәа шәыҳәҳәон.

К а т и к о. Уи ихьз ҳҳәозаргьы «Қырҭтәыла!» ҳәа ҳацаҳәҳәаны акәын ҳабжьы шҳаргоз.

К а п и т о н. Уажәы аснариадқәа ҳәа шәыҳәҳәоит, азы аншәыцабалак.

К а т и к о (*инапқәа рхахо*). Азы зҵабаҵәҟьо шәара ақырҭцәа шәоуп. Аԥсны аншәыцәцалак, зыла алаԥанзы зхылаз аԥсыз ԥеиԥеиуа азыжь ишыххало еиԥш, шәԥеиԥеиуа Қырҭтәыла шәаалахоит.

К а п и т о н. Шәара агырцәа шәышпаҟалои усҟан?

К а т и к о. Ҳара агырқәа ҳашәҿыҵыргьы ҟалоит!

К а п и т о н (*дгәаацәгьаланы, итапанча аатпааны*). Ааи, уара аԥсахәы!

К а т и к о (*уигьы итапанча тпаауа*). Уԥсит!

(*Абри аамҭазы дыԥны даарыбжьапалоит аԥаца зҿоу хаца наза-аазак*).

А ԥ а ц а з ҿ оу (*ибжьы ԥытганы*). Стоп! (*Рԥыцьагьы ртапанчақәа зку рнапқәа дрымцасны дырԥахоит. Ртапанчақәа ҭкьоит. Нас иара рԥыцьагьы днарҿагәыбзыгны, днахырхәа-аахырхәаны днарыбжьҟьаны дцоит. Катикои Капитони ртапанчақәа цәахны ианааихәапшлак блала иааибаргәыбзыгыны рнапқәа ааимырхуеит*).

К а т и к о (*илацәақәа леиқәыжьны*). Ԥсроуп, Капитон, уареи сареи ҳаиҿахысыр. (*Нас, инапы аказармахь ирххо.*) Аа, уԥшишь анахь аказарма ашҟа, аԥсуа тҟәацәа шхәыдцәырхха убап.

К а п и т о н (*аказармахь днаԥшуеит*). Суҳәоит, Катико, аказарма сыԥнапшыртә иҟаца, аԥсуаа сызхара исырба. Нас ишәҭаху рзыжәуы.

К а т и к о (*уахь иҿынахо*). Ҳашьҭы, ууаласы. (*Аткәацәа ахьԥнаҿаҳәоу аказармаҿ ианнеилак, акылҳарақәа рыла дԥнаирпшуеит.*) Ишпоубо?

К а п и т о н. Снапы сафеит сахьрыхәапшыз, цәҟьарас икыдысцарц сҭаххеит. (*Ашәахь днеины аткәацәа кылпшыхәаауа.*) Акраҭахума аԥсуаа цәҟьарас ркыдцара.

К а т и к о. Урҭ хыпхьазарала иахьмачу азы. Ус аума?

К а п и т о н. Сара ауааԥсыра ашәҟәы рҭаԥрантәи ацифрақәа роуп издырyа, Қырттәыла астатистикатә усбарҭа аҟны аус луеит саҳәшьапҳа.

К а т и к о (*Капитон ижәԥа кны аказарма ашә дылго*). Аԥсуаа рыжәлақәа зегьы «ба» ала инцәо цьумшьан, урҭ рыжәлақәа еицакны агыруа мотивла иҟацоу рацәоуп. Дгьам-ипацәа – Дгьебиа, Хәаҭ-ипацәа – Хәаҭланзиа, убас ирацәаԥны.

К а п и т о н. Усзеилкааууам.

К а т и к о. Урҭ рахьтә зыжәлақәа «иа» ала инцәо рацәаԥуп, сҳәеит. Ус иҟоу реиҳараԥык ақырҭцәа ҳәа ашәҟәы иҭаргалеит ашәҟәы рҭаԥра аан. Улазцааи уаҳәшьапҳа?

К а п и т о н. Уи дара ируоу?

К а т и к о. Идзырбода, иагьразҳәода? Ашәҟәы иананырцо «аԥсуа» ҳәа карандашьла ианырцоит. Қарҭ иаңнаргалак, карандашьла иану ааныхны «ақырҭуа» ҳәа инанырцоит. Все, рхыпхьазара аамачхоит.

К а п и т о н. Нас?

К а т и к о. Нас урҭ аныкәаххлак уеыртаға амшын ухтәалоит ауп.

К а п и т о н (*илахь еимарцахәны даахәыцуеит*). Иумдыруеи, аполковник, ақырҭ жәлар, жәлар дууп, ишыжәлар дуу иаанхароуп. Ус анакәха ҳара иаҳтәаҳтәыз адгьыл дызусҭазаалакгьы азәгьы дзалакьысуам.

К а т и к о. Аеакгьы суазцааyеит. Аҟәа ҳнапаҿы ишыҟоу иаанхарц залшару?

К а п и т о н. Нас уи агәра умгазои, Катико? Сара излаздыруала ҳара ҳтәқәа убасҟак Аҟәа аганахь ала ахырҕәҕәартақәа ҟацаны ишәымоуп, наҟстәи иаауазар амцҵәҟьа Гәмысҭа азиас изахыпраауам.

К а т и к о (*иеааимарцахәны*). Иуҳәо саҳауеит, Капитон. Аха аԥсуа еибашьцәа зегьы, ишудырyа аиԥш, рыдгьыл мыцхәы бзиа ирбоит, рхгьы ақәырцоит. Аха сара усазцааyазар, арҭ аҭкәацәа рыла аҵьшьареи арехәапхьызи сырзыпшуп, Капитон, ҳқырҭуа ҳәынтқарра ахада иҟынтәи.

К а п и т о н. Ҳацахар аԥсуа ҳәынтқарра ахада иҟынтәи уззыпшузеи?

К а т и к о (*иехыршәааны*). Иабаҟоу аԥсуа ҳәынтқарра?

К а п и т о н. Аҧсны шааҳампыҵырхлак иҟарҵарц ргәы иҭоуп.

К а т и к о. Уи сара схахьы исзаагом.

К а п и т о н (*ихьуа ишьапы нышьҭыхшәа еиҭанықәиргылоит*). Сзазымҧшрызеи иара саргьы ақырҭуа ҳәынҭқарра ахада иҟынтәи аџьшьареи арехәаҧхьызи, Гәмысҭатәи афронт аҟны еибашьра саныҟаз имгьазо ахәра сшьапы иананылагьы «Қырҭтәыла акзааразы!» - ҳәа сыбжьы сыргазар.

К а т и к о. Акы уацәымшәан, Капитон. Аиааира нагза анаагалак, сара исоухьоу ахьы сызхом., «Амерседес» сҭахыуп, уара амал, амшынхықә, зегьы-зегьы ҟалоит, Капитон.

А ҧ а р д а   л е и у е и т.   И а н а а т л а к:

Ганха инеиҵыхшәа игылоу аказарма аҭызқәа кылыхха иҟоуп азы, аҩныҵҟа иҟоу убарҭоуп. Аҽыхәчарақәа рыда акгьы ҩнагылазам. Зышәҵатәқәа еилажәжәа-еилаҧаҭа иҟоу ф-ҩык арҧарцәа ана-ара ашьаҟақәа иркыдҿаҳәалоуп, рыхқәаҵәҟьа рызмырҵысуа иҧахыуп. Ршьапқәа аҽуац цәаакыра илагылоуп.

М а з л о у. Шәыҽшәмырххан. Шәыҽшәыраапсоит. Ҳазлакыдҿаҳәалоу ақырҭуа аҳәагәыжьқәа рҧыҵәҵәара уадаҩуп.

Б е с л а н (*игәы ҧжәо*). Арҭ ақәылаҩцәа абыржәык ҳазрыцәцанда. Нас урҭ рабашьышьа здыруан.

Ш ь м а ҭ (*илақәа Беслан иахь икылырҧшуа*). Иумҳәо нас, усҟан ишҧаҟоуҵарыз?

Б е с л н (*иҽырххо*). Зны абџьар еиҭа снапаҿы иааир, сыҧсы ахәага ҭаны ахымца еихсыӷьыр зуамызт.

С а с л а н. Ҳҭоуба ҳзынамгзеит. Ақәылаҩ хәымга ҳаҭҟәаны ҳимгароуп, ҳаиго далагаргьы ҳаҽиахҭазом ҳәа акәымыз аҭоуба шышьҭаҳҵахьаз?

Н а р ҭ о у (*иҽырххо*). напеиҵыхырҭа ахьҳмоуша ҳабжьаркит, атанкқәа ҧыххааны ҳанцоз. Аҩхаа ҳаабжьакны ҳабџьарқәа ааҳамырхит ҳанрымҧыхьашәа. Аха абыржәшьҭагьы ахаҵара аҭахыуп. Ахаҵа хаҵаҵас дыҧсыроуп.

М а з л о у. Уи ишҧа?

Н а р ҭ о у. Анцәа итәарҭа адгьыл аҧсуаа ианҳанеишьа, ҳала аҵәыршы ҭакызаргьы иҳачҳароуп, ианаҭаххагьы ҳаҧсы ақәҵаны ҳцәеижь иара иамадахароуп.

М а з л о у. Ҳцәеижь ҳадгьыл иамамдакәаны ирблыргьы рылшоит ақырҭуа фашизм ианамҧыхьашәа.

Н а р ҭ о у (*иҽаарыхххазаны*). Ирразҟхарызеишь ҳажәлар аибашьраҿы аҧсуаа хаҵахар?

С а с л ан. Ҳанацәа, ҳабацәа, ҳаҳәшьцәа, ҳашьцәа тәитәыхцәаны иҟарҵашт. Ҳанацәеи ҳаҳәшьцәеи ахьмызӷ ддыргашт.

Шь м а ҭ. Ишәаҳама шәара, Аҟәа иалаханы иҟаз зцәа зтәымыз аҧсуа ҧҳәыс лҽанрылымҭа илзыруз?

Е и ц ҿ а к н ы. Мап, мап!

Ш ь м а ҭ (*дырхханы дахьҿаҳәаз иахҟьаны ибжьы рацәак изҭымкаауа*). Ари ҟалеит ҳақалақь ҧшза Гагра ақырҭуа мпҵыхалаҩ ианимпыҵаххыз ашьҭахьшәа. (*Дааҧсазшәа дааҭгылоит*).

Б е с л а н. Уи аахыс иҵхьоузеи, ааигәатәи усхап узлацәажәо.

Ш ь м а ҭ. Ааи, ҳазну октиабр мза аҽанааҩнашозтәи усуп.

С а с л а н (*даахәыдцәархххашәа*). Гагра ахы ианақәиҭха ашьҭахь ауп ақырҭцәа мпыҵахалаҩцәа зынзаск агыгшәыг цәа анырхадырҧаз.

Н а р ҭ о у. Иҳаҳәа, Шьмаҭ иҟалаз ахлымзаах закәу.

Ш ь м а ҭ (*даақәҧсычҳаны*). Ақырҭуа садистцәақәак абџьарла иеиқәаных инеит зцәа зтәымыз аҧҳәыс Асмаҭ Чаргәанба лҟны. Лыҧшәма Гәмысҭатәи афронт аҟны

деибашьуеит. Уи дахьыҟаз анылымҳәа, лцәа ԥырҽырц иалагеит. Аха лымч зегьы еизакны напышьашәала данрыжәла, еиҳагьы илыцәгәаан, лнапы-лшьапы ҿаҳәаны лцәа ԥены, лымгәа ԥҟаны ахәыҷы дҭыргеит. Ларгьы лыхәра ґәґәа дахыԥсааит.

Б е с л а н (*игәахы цкапуа*). Ари хлымзаахцәҟьоуп.

М а з л о у (*иҽырххо*). Ахлымзаахра ззыԥшым аԥсуа дҟаларушь аҟырҭуа қәылаԥсцәа анаҳиааи?

Н ар ҭ о у. Усҟан аԥсуа итәы акгьы ыҟам.

С а сл а н. Идгьылгьы ҟалом, иаргьы дҟалом.

Б е с л а н. Ишәизааит аԥсуаа ҳадгьыл ԥшза ҳахызбааиа!

Н а р ҭ о у (*даақәԥсычҳаны*). Ҳариза! Сыхаара Ҳариза! Бызҭагылоу здырхуада аибашьра ааҟалеижьҭеигьы? Аҟырҭуа мпыцахалаԥсы гыгшәыгқәа рнапы бампыцашәазар? Ехх! Бшьоуразы дыхиоуп бара б-Нарҭоу!

М а злоу. Иеилкааун, нарҭоу. Бзиа иубо Ҳариза лыхьзуп. Аха Аҟәа далаханы дыҟоуп ҳәа ауп уцәажәашьала ишеилыскааз. Ус аума?

Н а р ҭ о у. Ааи, Мазлоу, Ҳариза Аҟәа даанхеит лан ачымазаԥсы дзылԥырымцыкәан. Лаб Аҟәа анҳамырх нахысгьы Гәмысҭа деибашьуеит.

Ш ь м а ҭ. Сара излаздыруала, уара уда егьырҭ ҳазґабцәа Аҟәа иалцны Гәдоуҭаҟа инеихьеит. Ҳагьеибабалоит лассы-лассы.

С а с л а н. Ҳариза унаскьалгама еибашьра уанцоз? Ус иҟазар дузыԥшуп, улықәгәыґыртә дыҟоуп.

Н а р ҭ о у. Ааи, Саслан. Ааи, сԥсызцәа гәакьақәа. Ишәасҳәап лареи сареи ҳшеиԥырцызгьы:

А л а ш а р а ы ц ә о и т. И а н а а л а ш а л а к:

Аибашьрахь ицо ахацәа рарҭмаҟқәа рыбґа икыдцаны аидарамԥсангага амашьына иахьақәло убарҭоуп. Нарҭоуи Ҳаризеи уа инацәынасҭханы иеизааигәазаны игылоуп. Нарҭоу ихы даапсаханы аԥҳәызба лыблақәа дырхыԥшылоит. Иара блуззацә дыҟоуп ихахәы аԥсада иқәҳәоуп, иарҭамҟ ижәԥса ихшьуп. Лара, аиԥка еиқәацәа акофҭа шкәакәа аҟәцан илшәуп.

Н а р ҭ о у. Афронт шысзыԥшугьы, Ҳариза, алахьеиқәцара аҭахым. Ишыббо еиԥш, саб ихы зқәицаз ҳаԥсадгьыл Аԥсны ахьчара слахьынцоуп, схы аҟәцатәхаргьы ауеит.

Ҳ а р и з а (*лнапсыргәыцақәа рыла ллымҳақәа аԥсбагьы лыцьгәоит*). Нарҭоу, иумҳәан, иумҳәан! Нарҭоу! Ус саҳарц сҭахзам уара уҟынтә, Нарҭоу. Сара исҭахуп ҳ-Аԥсынра хьчаны ухынҳәырц. Аиааира угарц ауп исҭаху, Нарҭоу. Ахьз-аԥша уманы ухынҳәырц. (*Ллымҳақәа аашьҭуа*.) Абарҭ слымҳақәа рыла уфырхацара азбахә саҳаларц, уара уеибганы ухьз-уԥша салаҽхәаларц! Сара исҭахуп уаб ихы зқәицаз уара уацәынхарц!..

Н а р ҭ о у (*ихы дԥсахан дылҿаԥшуеит*). Ҳариза, исаҳәа ауаԥсытәыԥса ихы-иԥсы зегьреиҳа изыхҭницаша иарбан ҳәа бгәы иззаанаго?

Ҳ а р и з а (*даамхәыцзакәаны*). Абзиабара!.. (*Нас, Нарҭоу, днаихәаԥшны.*) Сиашазамзар акәхап, Нарҭоу, ус ауми?

Н а р ҭ о у (*еиҳагьы даалзааигәаханы*). Ҳәараҭахума, биашоуп, Ҳариза. Бышԥаиашам, биашоуп, Ҳариза… Абзиабара абла ҷыц еиԥш ихьчалатәуп…

Ҳ а р и з а. Ублақәа ирхызбаалоит сара сышиашам, Нарҭоу… Сиашазам… Абзиабара акәым, аха АН лоуп зегьреиҳа ауаԥсытәыԥса ихы зыхҭницаша!..

Н а р ҭ о у. Убрагьы биашоуп, Ҳариза.

Ҳ а р и з а. Даҽа гәаанагарак ублақәа ирхуп, Нарҭоу. Уи соумҳәакәан цьаргьы усышьҭзом… Бзиоума, Нарҭоу?

Н а р ҭ о у (*даақәыԥсычҳаны*). Биашоуп, Ҳариза… Ан-и абзиабареи хымԥада ихьчатәуп, аха иузеиқәырхома урҭ у-Псадгьыл еиқәмырхакәаны?

Ҳ а р и з а. Уеилыскааит Нарҭоу. Ауаѡытәыѡса ианаҭахха аамҭазы и-Псадгьыл ихы акәицароуп ҳәа ауп иуҳәарц иуҭаху. Ус ами?

Н ар ҭ о у. АН – Аԥсадгьыл, АН, абзиабара – абарҭ ахԥагьы хьчалатәуп. Убри азын ауп зегь рыҟны биашоуп зысҳәазгьы.

Ҳ а р и з а . Нарҭоу, сан иласҳәеит унаскьагаразы сшаауаз. Саб усгьы афронт ахь дцахьеит.

Н а р ҭ о у (*ихы аалаҏкәшәа*). Аҭакс ибалҳәеи, Ҳариза?

Ҳ а р и з а (*лылахь маҷк иааиқәцаны*). Нарҭоу, сан исалҳәаз удыруоу?

Н а р ҭ о у. Исыздырзом, Ҳариза.

Ҳ а р и з а. Агәырѡа бхы иабҭеит, лҳәеит, бышхәыҷыз. Уажәшьҭа еибашьра ицаз бизыԥшыз. Зеиԥш ҟамло егьыҟам, дзыхнымҳәыр лҳәеит, лылахь еиқәцаны даасыхәаԥшын… Усҟан, лҳәеит, ԥсҭазаарас ибоуазеи?

Н а р ҭ о у (*ихы дааѡаханы*). Бара илабҳәеи, Ҳариза?

Ҳ а р и з а. Сара? Зыԥсадгьыл ахьчара имцо, сара дысҭахзам, сҳәеит.

Н а р ҭ о у (*даахәыцны*). Лара?

Ҳ а р и з а. Ашьҭахь срыцҳалшьазар акәхап, дҳамҭаԥсараха дхынҳәыргьы быздырам Нарҭоу, лҳәеит, лыблақәа ырхааны даасыхәаԥшын.

Н а р ҭ о у. Аҭакс иҟабцазеи?

Ҳ а р и з а. Сара избеит сангьы ушылҭаху. Уи сара исызхеит. Урҭ лыбла хаақәа азин сырҭеит унаскьагара, Нарҭоу.

Н а р ҭ о у. Сара Аԥсны азы сшьауѡуп, Ҳариза. Ршьа зурц сҭахуп акырҭуа фашизм ахымҭа иагахьоу аԥсуаагьы ҳ-Аԥсны аиқәырхаразы иҳацгылаз егьырҭ амилаҭқәа зегьгьы, ршьа зурц сҭахуп адунеи аҟны аибашьра зҭахымкәаны иҭанархахьоу зегьы.

Ҳ а р и з а (*даахәыцны*). Еилыскааит… Уеилыскааит, Нарҭоу.

(*Убри аамҭазы амашьына асигнал абжьы гоит… Нарҭоу шьҭахьла-шьҭахьла уахь иҿынеихоит, инапқәа рхаханы Ҳариза лахь ирххо. Ҳаризагьы лнапқәа изырхаханы, маҷ-маҷ иара иахь лҿыналхоит*).

Ҳ а р и з а (*лнапқәа шырхахац ирхаханы*). Нарҭоу! Нарҭоу!..

Н а р ҭ о у (*дышнеиц шьҭахьла днеиуа*). Ҳариза, схынҳәуеит бара бахь! Схынҳәуеит бара ус ахьыбҭаху мацара азынгьы, сара бзиа бахьызбо азын с-Ԥсадгьыл аџеицәа иҭахаз ршьауѡыс сахьықәгылаз бара бахьақәшаҳаҭу азын. Аҕа саниҿагыло, бара быхьз абџьар мцабз иалызбаароуп: сымч анмаҷхо бара быхьз мычҭацаганы сгәаҿы ацәашьы анаркыроуп… аԥсра алакҭа сҭаԥшыр, бара быхьзала ахацара ашәа ҭсырҟьароуп!..

Ҳ а р и з а (*днапырхахо дишьҭоуп*). Нарҭоу, сара ԥсраенынза сузыԥшуп, уара ухьз ҳәаны ецәак алкааны сазԥшлоит.

А л а ш а р а ы ц ә о и т. И а н а а л а ш а л а к:

А ԥ а ц а з ҿ о у (*аказарма дааѡналоит. Абымбакьаҿқәа еилаҳәаны икуп*). Хәлыбзиақәа, арԥарцәа! (*Аԥсышәала даацәажәоит.*) Октиабр нымцәои уажәшьҭа? Хәылԥазыла ахьҭа аҿало иалагеит, еиҳаракгьы амшцәгьа ашьҭахь. Аполковник ахьҭа иоумыркын, иҳәан, абарҭ абымбакьаҿқәа шәзааиҭиит. (*Аеыхәчараҿ инхишьуеит*).

(*Атҟәацәа рылақәа ашьа рхыцәало, рыедырххоит. Иихәаз аҭак ҟарцазом*).

А ԥ а ц а з ҿ о у (*инеиҭак-ааиҭакуа днарыхәаԥшны*). Шәанԥдыртлалак, ишәшәышәцарц ауп… Иаарласны шәыԥдыртлоит, аиҿцәажәарахь шәнарыԥхьоит… Нас шәқыць-қыцьуа аума уахь шәышнеиша? Шәыԥхацәы-

ԥхаҵәуа шәыҟазар ами. Аҟәа анауаз ари аказармагьы азы ыҵалеит, шәымбои ихьшәашәаза шәахьылагылоу.

(*Атҟәацәа азәгьы ҿиҭзом*).

А ԥ а ц а з ҿ о у. Шәыԥсы еиқәшәырхароуп, аҷкәынцәа. Шәара шәеиԥш иҟоу аҷкәынцәа аԥсуаа иҳаԥхар ҟалома, амалагьы шәмаҷуп, рҳәан, ҳахәда иқәтәеит.

М а з л о у (*илақәа шаҟа залшо ала ицәыркшаԥаны*). Исзеилкаауам уара узусҭоу? Зымаҵ ууада? Ақырҭцәа ракәу, аԥсуаа ҳакәу?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Ҳәарада, аԥсуаа ҳауп зымаҵ зуа! Аԥсыуа заҵәыкгьы дҭахарц сҭахым ԥсуак иаҳасабала.

Н а р ҭ о у. Нас ҳаҕацәа рҟны иҟоуҵои?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Ара сара сыҟазаарала, икны иаарго аԥсуа тҟәацәа рԥсы еиқәсырхаларц сҭахуп.

С а с л а н. Аха атҟәацәа лзеиқәурхо ҳәа иумои?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Сыбз. Зыбз хааз асыс аингьы ацәеит иаинмызгьы ацәеит ҳәа шәмаҳахьеи? Убз урхаар, зехьынџьара уеиқәхоит.

Б е с л а н. Уи шԥа?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Дара рҳәатәы уацныҟәар, ирҳәо рыцуҳәар, ируа рыцуур.

Ш ь м а ҭ (*игәахы шыԥжәаз мҩашьо дхәаауазшәа*). Излоуҳәо ала, абри ҳаргьы ҳашьтәуп ҳәа уарҳәар, абџьар аанукылоит. Ус аума?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Мап. Сара абџьар шьҭыхны аԥсуа симеихсыц, аха дышьтәуп ззырҳәо рымаскыр, сара сыршьуеит.

Ҭ а р н о у. Уара уҭаацәароума?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Ааи, сҭаацәагьы саргьы Аҟәа ҳаналаха, иаҳурҟаҵои, Аҟәа ҳамызхыз рнапаҿы ҳҟалар акәхеит.

М а з л о у (*игәахы шыԥжәоз иныԥшуа*). Нас сызго азы сагааит уҳәеит, ус ауми?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Зашҭа уҭоу иашәа уҳәароуп.

Ш ь м а ҭ. Уара Аҟәа узаанхеи, уалԥны ҳара ҳҭәқәа рахь узымцеи?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Саагылазартәи снахандеи аимҵәацәа ирылажьны сзымцеит.

Н ар ҭ о у. Аҟәа иалаханы иҟоу аԥсуаа зегьы ампыҵахалаҩцәа рахь ииасны иҟоума?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Иҟақәазар ҟалап ҳәа сыҟоуп.

Б е с л а н (игәы иҵаххны). Уара иудыруада хаҭала?

М а з л о у. Уара уҭиҩхеит, уара аполковник иҟамчҟьаҩы уакәхеит.

А ԥ а ц а з ҿ о у (*иеаарԥшқаны*). Аҷкәынцәа, шәгәы ԥыжәымжәан, ишәымбазои уара, ҳшаҵахаз, уеиҳа зымчу иаанда уалеишшуеит. Иҟоуҵарыны иҟои уеиҳа зымчу иҟны?

Н ар ҭ о у (*ишимчу ала даҵаҳәҳәаны*). Уара уоуп иаанда иалаишшыз, ухаҭа. Уара уоуп иԥсыхьшәа-шәаны иибаз. Аҕа ушшәыргәындоу анибалак ауп иаанда уаналаишшуа.

А ԥ а ц а з ҿ о у (*дааехырччаны*). Ҳы-ҳы! Аҷкәынцәа, шәгәы шәамжьан. Ҳара ҳаҵахеит. Уажәшьҭа аԥсеиқәы-рхароуп аус злоу. Шәԥсы еиқәшәырха. Ҳаԥсуа дгьыл ҳәа ҳазҿу уажәшьҭарнахыс ҳара иаҳтәхом. (*Даахәыц-хәыцуеит.*) Акы сшәазҵаауан.

М а з л о у. Ҳаузызырҩуеит.

А ԥ а ц а з ҿ о у. Ахара шәхыхны, шәшьапы шәақәиҭыртәыр ишәылшома шәара, сара иахьшәасҳәо анеира?

С а с л ан. Иҳаҳәишь, да.

Б е с л а н. Иахьҳауҳәо зеиԥшра ҭыԥу еиԥш.

Ш ь м а ҭ. «Ахара шәхыхны»… уҳәеит, харас иҳадҵан иҟоу умҳәои.

Н а р ҭ о у. Убри ҳаҳәишь зны.

А ԥ а ц а з ҿ о у. Уи шԥашәзымдыруеи? Урҭ рҿаԥхьа ашьауҕа шәаҵагылоуп атанкқәа ахьԥышәххааз азы, атанкқәа рымаҵ зуаз аруаа ахьыншәырҵәаз азы!

Н ар ҭ о у (*ҧыҭраамҭак шәимҭуаз, уажәы даацҵҟьаны*). Ҳара ҳаума акырҭцәа ирыкәлаз?

С а с л а н. Хара ҳамазам ҳара. Иҳақәымлазҭгьы ус еиҧшгьы ҟалазомызт.

Н ар ҭ о у. Иҳацәажәо ауаԥы, иумдырыуеи дара шракәу иҳақәлаз?

А ҧ а ц а з ә о у. Ааи, аха ани иншәырцәази иҧышәххаази рзы ахара шәыдлоит, шәымбои. Саргьы уи сақәшаҳаҭхар акәхоит… мамзар…

Б е с л а н (*днацҵҟьаны*). Уара улақәа ааҧшуеит, аха акгьы убазом, уҧсыхьшәашәоуп.

Н ар ҭ о у. Иҳаҳәишь ҳнеирц ахьҳадуцо?

А ҧ а ц а з ә о у. Еех, аҷкәынцәа, сара сакәзам акгьы зымбо, аха шәара шәоуп. Ҳхыҧхьазара шәымбазои. Ҳара азәы акырҭцәа ԥынԥажәаԥык. Ажәак ала, шәшьапы шәақәиҭны шәкалар, ишәылшома Аҧсны ҳәа акрыҟазар, Аҧсны аиҳабы иҟны анеира?

Н ар ҭ о у (*дымхәыццәакәаны*). Иаҭахны иҟалозар, уи ҳалшоит.

А ҧ а ц а з ә о у. Иаҭахуп. Иаҭахуп, избанзар, сполковник иҭахуп… Сполковник иҭаххо Қырҭтәыла аиҳабыра ирҭаху ауп. Сполковник иҭахуп, саргьы исҭахуп уи иашәҳәарц… Ижәлар нимырцәааит, ишәаҳау, ижәлар ҳаиқәирхааит, Аҧсуаа абҵьар шьҭарцааит, ишәаҳау, усҟан аҧсуаа рҧсы еиқәхоит. Мамзар иҭахоит, рыдгьыл ззырҭахгәышьоузеи? Сара ҳәа шәызәу сыҧсы еиқәсырхахьеит, сара сзы исҳәо цьышәымшьан. Егьырҭ аҧсуаа шәзоуп изысҳәо. Шәҧсы еиқәшәырха! Убра шәнеины убри шәызиаҳәозар, хԥык шәхы шәақәиҭтәхоит, егьырҭ ахԥык шасыс ара шәынкылахоит. Иоужьхо ишышәҳәаз анеилкаахалак, егьырҭ ахԥыкгьы еиқәхоит. Мамзар ишәзыҧшу уажәшьҭа шәаргьы ижәдыршт.

З е гь ы е и ц ә а к н ы. Маап!

Н ар ҭ о у (*игәы ҧыжәжәо*). Иҟоу уасҳәап, зыхьз ҳзымдырыуа ауаԥы, ҧсуа заҵәык ида ҳаныҟамло аамҭазгьы уара иуҳәаз зыҟалом.

А ҧ а ц а з ә о у. Аҷкәынцәа, шәеилыскааит. Ахьҭа шәакит, ихәлацыҧхьаза ахьҭа аеаргәгәоит, шәымбои, шәандыртлалак, ишәшәышәҭа, шәыцыҧхьаза бымбакьаә абра иҟоуп. (*Аеыхәчара ихишьыз абымбакьаәқәа инацәа нарықәрхханы дындәылҵуеит*).

А ҧ а р д а л е и у е и т. И а н а а т л а к:

Катико Кателиеи Капитон Џьаӷмазеи аказрмеи аштаби рыбжьара иахьгылац адәы иқәгылоуп.

К а т и к о (*Капитон иахь*). Уихәаҧшишь ани вара-вара иныҟәо смаҵуаԥы.

К а п и т о н. Дарбан уи?

К а т и к о. Думбазои ияаиуа аҧаца зәоу, уареи сареи ҳаиҟәызкыз?

К а п и т о н. Дызбоит, аха дызусҭада ҳәа ауми сышҵаауа?

К а и к о. Даҧсуоуп.

К а п и т о н (*Катико диәаҧшуа*). Назаазак иоуп. Ҭеиҭыҧшлагьы дшаҧсуоу ԥашьом, убама! Аҧсуа хаҵара злоу ҳәа иршьо азәы иакәхару? Аха… (*Даахәыцны.*) Нас аҧсуа иоума ҳара еиҟәктәыс ҳзауз?

К а т и к о. Ашәыргәында иоуп. Даагылазаргьы сара сбулачка иакәын «амацәазқәырҵиаа» аныкәсырҵәиаауазгьы сымаҵ исыруан ҟәрышьқәак наимҵасыҧсон. Уажәы ҳаиҟәикит нас, ауаԥра ҟаиҵеит. Уахьихәаҧшуагьы думбазои дхаҧшшала дшыҟоу. Аҧсуа хаҵара ани изҭахда! Ахаҵара илазҭгьы даҳәагыланы деибашьуазаарын. Иҧсы дацәшәаны снацәахы дахагьежьуеит.

А ҧ а ц а з ә о у (*даарыдгыло*). Аполковник ухаҵкы. Арҭ…

К а т и к о (*аҧаца зәоу днеиҧыԥланы*). Уаагыл, Ҳаҵьараҭ! Шаҟантә иуасҳәахьеи «аполковник» ҳәа суомҳәалан ҳәа. Уара узын сара баша Катико Кателиа соуп. Даеакуп

Капитон – аснариадҭыжьырҭа азауад адиректор уиацәажәозар. Ҳәарада, усҟан «Капитон» ҳәа узынаидгылашам. Уареи сареи аибашьра акәзам ҳаибазырыдырыз, уаанзагьы ҳаиҩызцәа дуқәан. (*Капитон иахь даалацәҟәны.*) Капитон ухаҵкы, ари аҧсуа фырхаца иоуп. Аҧсуаа рмилаҭ фырхаҵак дыҟан Кьахь Ҳаџьарҭ ҳәа. Уи ихьз баша-маша уаҩык ихьзырҵом, аха абри аҧсуа хьызшьарас исҭеит дахьфырхаҵоу азын.

А ҧ а ҵ а з ҽ о у (*ицәа дынҭас-ааҭасуа Катико иихәаз игәы ишахәаз иныҧшуа*). Иҭабуп Катико, умаҵ аура еснагь иазыхиоу соуп сара.

К а т и к о. Уажәшьҭа уахьыҟаз иҟоу ҳаҳәи.

А ҧ аҵ а з ҽ о у. Урҭ қәрахьымзақәоуп, излазбо ала…

К а т и к о (*иарҕьа напы ырмацәысуа*). Иеилкаауп. (*Нас даахәыц-хәыцны.*) Урҭ адунеи ақәзаара ргәы ахшәаны иҟоуп излазбо ала. Аха ироуҳәама иуасҳәаз. Ус ҟарҵар ишеиқәхо.

А ҧ а ҵ а з ҽ о у. Ахәгьы-аҽгьы сықәдмыргылеит, сполковник.

К а п и т о н. Снапгьы сафоит, (инапсыргәыҵа ааибыҕуеит).

К а т и к о. Унапы уафала узауад аҩныҵҟа ҧсыуа думазар, сара аҭҟәацәа рзын снапы сшафоз снапсыргәыҵақәа цәҳәхьеит.

К а п и т о н. Каткио, иухашҭма сара сусура кажьны уара уахь сзааиз, Қарҭынтәи асасцәа ареосторан аҟны иаҳзыҧшуп уаргьы саргьы, нас уресторан ҳәсақәагьы хиоуп, изласуоҳәахьоу ала.

К а т и к о (*иҽынахо*). Уиашоуп, Капитон, схы иааҭызааит уи. Убасҟак сгәахы еибадыркит арҭ аҧсуа тҟәацәа ҳасасцәаҵәҟьа схашҭыртә.

К а п и т о н. Урҭ ҳасасцәа хықәкыс ирымоузеи, аполковник?

К а т и к о. Ачынуаа афронтқәа зегьы гәарҭеит. Аҵарауаа араҟа ақырҭуа школқәа аадыртуеит.

К а п и т о н (*иныҟәаны ишцо*). Ақырҭуа жәлар, аполковник, адунеи аҟны арассақәа зегьы иреиҳаны игылароуп. Ақырҭуа идгьылхарц ииҭаху хымҧада идгьыл акәхароуп. (*Иҩнапыкгьы даарҩахашәа инаҟьааҟьо.*) Изакәытә ҧсабароу умбои аҧсуаа рыдгьыл аҟны иҟоу, аха ҳара ианрымҳҳлак, назаза иқырҭуа дгьылхароуп.

К а т и к о (*илахь ааимарџахәны даахәыцуеит*). Уи сҭахуп саргьы, Капитон. Аха гагра ҳампыҵҟьаны иргеит. Уи уара ушҧахәаҧшуеи?

К а п и т о н. Мшәан, аполковник Катико, ақырҭуа жәлар ишыжәлар дуу иаанхароуп, рыхьз камшәароуп.

К а т и к о. Излоуҳәо ала аҧсуаа рықалақь Гагра ахьҳампыцырҟьаз аамҭалатәуп, ҳара ҳахь иеиҭахынҳәуеит.

К а п и т о н. Ҳәараҭахума, аамҭалатәуп.

К а т и к о (*ицәа иҽааҭарчны*). Иуҳәаз сақәшаҳаҭуп, Капитон. Аха абриаҟара сзырҳәо, Гагра агараан иааҩыз ажәабжь хлымзаах ауп.

К а п и т о н (*даангыланы*). Уи закәи?

К а т и к о (*уигьы даангыло*). Гагра амшын ихырцалеит ҳара ҳажәлар, иеижәыланы акәын аҳәаа ишхыҵуаз рҳәеит. (*Иҭаҷкәымқәа аараҵәаны.*) Уух!.. Ари ақырҭцәа дуқәа ҳзын ихьымзҕ дууп.

К а п и т о н. Ааи, аҧсуаа рықалақь ҧшза Гагра ақырҭцәа ирымҟәыҵҟьеит ҳәа ажәабжь адунеи иахьзеит, аполковник.

К а т и к о (*иҽаареиџьны, иҭаҷкәымқәа еиҭараҵәо). У-уу-хх!*

К а п и т о н. Угәы рҭынч, аполковник, иҳамҳәахьеи, уи аамҭалатәуп. Иқырҭуа дуқәаны Анцәа иишаз ҳара ҳадгьылгьы кьыс амоурацы дҳақәныҳәеит.

А ҧ а р д а л е и у е и т. И а н а а т л а к:

Арестор ан аҩнашәақәа аартуп, аԥенцьырқәагьы убас. Рацәак ишымлашьцацызгьы ацәашьқәа адыркын астол еиҵҳәа ахи-аҵыхәеи инеицәыхараны радла иқәгылоуп. Астол фатәы-жәтәыла ихиоуп. Иаакәыршаны итәоуп Қарҭынтәи асасцәа ԥшь-ҩык, урҭ рахьтә ҩыцьа афицар чынқәа рзықәуп. Аханы дтәоуп аполковник Катико ичынқәа хара-бӷьара ижәҩа иқәыхәҳәо. Капитон астол егьи аханы дтәоуп. Ганк аҟны зыегәылыршәаны иеилаҳәо аҳәсақәа тәоуп. Егьи аган аҟны аполковник Катико ичынуаа тәоуп. Урҭ рыгәҭа ирылатәоуп Аԥаҵа зҿоуи аиҭагаҩ Џьумбери.

А с а с ц ә а р у а з ә к (*илаԥш нархараны аԥынџьыр ала дыԥшуа*). Алашара шәырымҭеижьҭеи иҵуеи? Аԥсуаа ирылшама алашара шәымхра? Аҟәа ақалақь алашьцара ахарԥара?

К а т и к о. Амрагыларатәи афронт аҟны Кындӷ ақыҭан афымца шьаҟақәа ԥыҵәҵәаны иларышьҭит зыезаны ҳаибашьцәа ирықәлало аԥсуаа. Урҭ шьақәыргылам кәаны Егры-ГЕС афымца ҳара ҳахь иазаашьҭуам.

А с а с ч ы н у а а р у а з ә к (*иеаарзажәны*). Ҳара ҳтәқәа урҭ аанкыланы маха-маха иеимыржәжәазар акәхап.

А ҭ ы ԥ а н т ә и а ч ы н у а а р у а з ә к (*ибжьы аармаҷны*). Еимыржәжәа сыздырам, аха иҟарҵаз азмырхакәаны Ҭоумышь азиас ацҳагьы ԥыржәеит, атрасса хада аҟны.

К а т и к о (*ихы наҭааҭо иаарҵысны*). Ишьақәдыргылт уи ацҳа адрҩаеныҵәҟьа. (*Асасцәа илаԥш рыхго.*) Шәара шәызлааз амҩа ауп уи, џьаргьы ԥықәсыларада шәмааи?

А с а с ч ы н у а а р у а з ә к. Ааи, ааи.

К а п и т о н. Шәгәы ԥыжәымжәан. Ҳара алашара ахьҳамырхыз ацынхәрас Тҟәарчалҟа ицоз афымцамҩа аԥҵәара рылдыршеит ҳаибашьцәа. Аблокада иҭаҳкыз уи ақалақь ишыжәбо иагьҳарлашьцеит аԥсуаа рыла аҵәыршы ҭакызар ирымбо.

К а т и к о (*аҩыжәга аҵәыца абжеиҳара ауатка нҭаҭәаны дҩагыло*). Аибашьра еибашьроуп, алашара ыцәап, цҳак ԥжәап, танкык ԥеып, азәы дҭахап. Аха ҳаӷәӷәоуп. (*Аҵәца зкым инапы ырҭаҷкәымуа.*) Гәмысҭатәи афронт аҟны Гәдоуҭантәи арахь Аҟәаҟа амҵҵәҟьагьы захыԥраауам Гәмысҭа азиас. Убриаҟара ҳхырӷәӷәарҭақәа ҟаҵоуп. Ус анакәха, аҩызцәа, инаҳкылап аҵәца ҳиааиразы. Қырҭтәыла акзааразы!

(*Зегьы гылоит. Аҷах-саххәа аҵәцақәа реинҟьабжьқәа гоит. Нас азәи-азәи еихьымза-еиԥымзо рбыжьқәа дыргоит: «Гаумарџьос Сақарҭвелос! Гаумарџьос гмир қарҭвел халхс!»*)

К а т и к о (*иаҵәца Аԥаҵа зҿоу иаҵәца аҷах ҳәа инанҟьаны*). Ибзианы даадыруеит ара иҳалатәоу аԥсуа, аԥсуаа рфырхаҵа Кьахь Ҳаџьараҭ ихьз хьызшьарас изыхьзаҳҵаз. Ҳаизызырҩып, аԥсышәала дҳарцәажәап!

А с а с ц ә а (*инеихык-еиҵыкны*). Дцәажәааит, дцәажәааит, ҳаагылазар аԥсшәа ҳмаҳазацт, шьҭыбжьыс иамоугьы аабап!

А и ҭ а г а ҩ Џ ь у м б е р. Аԥсуаа қырҭцәоуп шәымҳәеи, аԥсшәа зышәмаҳацзеи?

К а т и к о (*Џьумбер иахь*). Ҿумҭын!

А ԥ а ҵ а з ҿ о у. Нагзара ақәзааит Қырҭтәыла! Нагзара рықәзааит ақырҭуа жәлар фырхацәа!

(*Зегьы рацәацақәа хыма-ԥсыма ижәны, дыдраҵас анапеинҟьара иалагоит. Џьумбер иаҵәца ыжәны иныкәыргыланы ус дыԥшуеит*).

А к т ә и а с а с ч ы н у а ҩ (*иааџьашьашәа*). Унан, изакәытә цәажәашьҭыбжьузеи иамоу аԥсшәа? Бызшәак иеиԥшнысшьалоит. (*Дхәыц-хәыцуа.*) Иарбан бызшәоу изыхнысшьылаз, мшәан?.. Акыр ҵуеит абри еиԥш ажәашьҭыбжь саҳахьоуижьҭеи... Аа, ҳыҳ, сабаҟоу, мшәан. Санқәыԥшыз, Ҟабарда, Нальчик аҵара

сцон. Аҟабарда ажәашьҭыбжь саҳазшәа збеит уажәы аԥсшәа ансаҳа. Ҳыҳ! (*Иааџьашьаны.*) Ишԥеиԥшу уҳәарауеи!

К а т и к о (*илахь еиқәыжьны иаԥхьа астол кәаԥк мацара дазԥшуа*). Агха умыхьзеит, ҳасас чынуаа ухаҵкы. Сара уаанза исыздырамызт, аха аибашьра ҟалеижьҭеи излеилыскаахьоу ала, аԥсуаагьы, Нхыҵ-Кавказтәи амилаҭқәа адыгаа, аҟабардақәа, ачерқьезқәа уҳәа рбызшәа хылҵшьҭрак ауп.

А к т ә и а с а с ч ы н у а а. Уи улахь зеиқәнаҵазеи, аполковник Катико.

К а т и к о (*илахь шеиқәыжьыз иеиқәыжьны*). Ара иааны иаҳҿагылоуп умбои урҭгьы. Иҳабашьуеит.

А ч ы н н ы ҟ ә з ы м г о а с а с ц ә а р у а з ә к. Абазинцәа рыцзами урҭ арахь иҳабашьырц иааз?

(*Ицәажәо ааҟәыҵуеит акәымзар, зегь хыма-ԥсыма акрыфара иаҿуп*).

К а т и к о. Урҭгьы ыҟоуп, рҳәеит.

И ц ә а ж ә а ц а с а с. Сзызҵааз уи ауп, абазинцәа аԥсыуа цқьақәоуп, зны арантәи уахь ицаз роуп.

А ҩ б а т ә и а ч ы н у а а (*дҩаҵҟьашәа*). Ишԥа? (*Инапы аԥенџьыр ала ашьхаҟа ирххо.*) Аԥсуаа уахь ашьхаҟантәи арахь иааз ракәзами?

И ц ә а ж ә а ц а с а с. Мап. Аҵарадырра иаша излаҳәо ала, ус акәзам. Аха…

А ҩ б а т ә и а с а с (*уажәрааанза имцәажәоз*). Николоз имактәым уи, Николоз абызшәақәа ҭызҵаауа ҵарауаа дууп.

К а п и т о н (*имгәацәа наиаԥцашәа, ишьҭахьҟа иҿхырнааны*). Николоз ухаҵкы, аҵарадырра иаша уаналацәажәоз «Аха..» уҳәан уа ууанҿасит. Иуҳәарц иуҭахыз?

Н и к о л о з (*даахәыц-хәыцны*). Ақырҭуа ҵарауаа аԥсуаа рзын аиаша аҳәара иаҟәыҵхьеит. Аԥсуаа рбызшәа аԥсыуа-адыгатә ҭаацәара иатәуп, изқәынхо адгьылгьы

аԥсыуа дгьылуп. Аха уажәы ҳҭагылазаашьеи Қырҭтәыла ахадеи излаҳаҵарҳәо ала, аԥсуаагьы қырҭцәазароуп, радгьылгьы қырҭуа дгьылзароуп.

К а т и к о (*иеаарлахҿыхны иаԥхьа иқәгылаз аҩыжәга аҵәца уаткала ирҭәны дҩагылоит*). Ихыхәхәо ишәырҭәы шәаҵәцақәа. Ари ауатка зҩыдоуп, ажьаҕь иалхуп. Инаҳқылап ҳзықәгылоу адгьыл азы, Аԥсныразы. Амала (*инацәа ааркьакьаны.*) аԥсуа ида иҟаларaны иҟоу Аԥсныразы. Ақырҭуа и-Аԥсынразы!

(*Зегьы агәырқьҳәа иҩагыланы рнапқәа еинырҟьоит аиҭагаа Џьумбер ида. Аха уигьы рылаԥш иқәшәошәа аниба дҩагылоит*).

К а п и т о н (*ибжьы аарҿаҵаны*). Аполковник Катико иихәаз азы! «Вашьа! Вашьа!» (*Итапанча ааҭыхны аҟәҟәааҳәа ахысра далагоит. Зегьы раҵәцақәа хыма-ԥсыма ижәны, ртапанчақәа цәырганы аҟәҟәааҳәа ихысуеит. Ахысбыжькқәа рбжьы рылҩуеит: «Вашьа! Вашьа!»*).

К а т и к о (*зегьы анынатәалак инацәа Аԥаҵа зҿоу инаиқәикуеит*). Иаажәыз аныҳәаҿа иацсҵоит абри Ҳаџьараҭ ҳәа хьызшьарас изаҳҭаз иеиԥш иҟоу аԥсуа бзиақәа Аԥсынрагьы Қырҭтәылагьы иагымзарц.

(*Рнапқәа еинырҟьоит. «Вашьа! Вашьа!» ҳәа рбжьқәа неиларԥсоит*).

А ԥ а ҵ а з ҿ о у (*дхырхәо*). Мадлоба!

К а т и к о (*ибжьы ҿаца харбӷьарза*). Амузыка!

(*Игыланы акәашара иалагоит, ирыдтәалоу аҳәса еинаалақәеи дареи еицыкәашоит. Аиҭагаа Џьумбер заҵәык астол аҟны даанхоит. Иара гәхьаасгьы дышрымам анибалак, астол днахыҵны дындәылҵуеит*).

Џ ь у м б е р (*ашҭа днықәланы, ажәҩан даҵаԥшуа*). Амза ҭҭәаа агәы шаҟа икеикеиуазеи? Анцәа ду игәы аиԥшҵәҟьа ицқьоуп. Аха Анцәа ду, иара игәы иацәмӷхо ҟазҵо дахьирхәуеит. Ари амза аҵәгьа зуагьы абзиа зуагьы еилымхзакәаны уахыла алашара днарбоит. Уаха, абас амза анылашо ҳара афашизм – ақырҭуа

фашизм амаҵ азызуа, ижьоу-иҟаҭәо аҟырҭуа жәлар рҵеицәа рыманы шаҟаџьара шьакаҭәара ицозеи? Џьоукы арантәи – Аҟәантәи ааҵрақәа ирывагыланы аснариадқәа ҭырԥрны Ешыра ҳәа иахьашьҭоу аҟәаԥаҿаԥара иаҿадыртҟәацуеит, џьоукы аҟалакьқәа Очамчыреи Тҟәарчали рыкәша-мыкәша аҟыҭақәа амца рыжәҵара иаҿуп. Арҭқәа алнаршозар ҟалап амза гәкеикеи, аха Анцәа ду урҭ ибарҭазароуп. Ажәԥан уи анамба избарҭада?!. Гәдоуҭа иазцарц ҳтанкқәеи ҳшьаҟауааи Гәмысҭа азиас ирны Ешыра ианалалаз, шаҟа танк рзызымк ианкны ирхыџхыџуа аԥсуаа иргазеи?!. Ирҳәоит Нхыҵ-Кавкази Алада-Урыстәылеи рҟынтәи ацхыраарԥцәагьы рыхьзахьан ҳәа. Уажә ааигәа Гагра ахы ианақәиҭыртә нахыс, аԥсуа еибашьцәа агәыҕра ду рымоуп. Аҟырҭуа фашизм ахаҭарнакцәа роуп уи цқьа иззеилымкаауа. Сеиҳабацәа зегьы арыжәтә реаҭаны итәоуп. Исҳәо заҳауа Анцәа заҵәык уоуп.

Ичҳатәуп азалымдарақәа избо зегьы. Аҟырҭуа фашизм аҟынтәи Ҟырттәыла ахақәиҭхара сазыԥшуп сара. Сыԥсадгьыл Ҟырттәылан аиаша ҟалар сҭахуп. Сара исҭахуп афашизм шҳам сара сеиԥш зшьа иаднамкылаз аҟырҭцәеи сареи ҳаблақәа хтны ҳнеиҿаԥшырц. Сара убри сеиԥхызлап. Анцәа ду суҳәоит (*ажәԥан даҵаԥшуа*) џьоукы мыцла зыблақәа дырлашьцо ҳҟырҭуа жәлар аиаша лаша рзааурҭырц...

Аԥ а р д а л е и у е и т. И а н а а т л а к:

Ганха инеиҵыхшәа игылоу аказарма аԥныҵҟа иубарҭоуп ана-ара икыдҿахәалоу аф-ԥык арԥарцәа.

Н а р ҭ о у (*даалҟьаны*). Сишь ишәаҳауама ааигәа џьара гәыр-чыррҳәа аснариадқәа шыԥжәо?

(*Зегьы иахьынзарылшо рыхқәа ыҵырззаны изырԥуеит*).

Ҭ а р н о у. Ари абыкәу? Ааигәа џьара шакәу ԥашьом.

Б е с л ан. Аснариадқәа џьара иеилаԥыххааует.

М а з л о у. Ааи, шәԥшишь, амцабзгьы збоит сцәыҵԥшны.

Ш ь м а ҭ. Сишь. Аҟәаприбор аганхьынтә иааԥуеит арҭ атҟәацбыжьқәа.

С а с л ан. Шьмаҭ диашоуп, хымԥада Аҟәаприбор аҟынтәи ауп.

Ҭ а р н о у. Иҟалазеишь?

М а з л о у (*даахәдцәырхханы*). Аснариадқәа ахьҭрыжьуа Аҟәаприбор аҿҿаҳәа абылра иаҿушәа ауп ишсаҳауа.

С а с л ан. Шәзырԥи, аснариадқәа рытҟәацрақәа еиқәтәеит, аха амца ашыԥк бжьы ааԥуеит.

(*Зегьы ишрылшо ала рыхқәа ырнааны иԥшырц иаҿуп*).

Ш ь м а ҭ (*ихы ыҵырззаны*). Нарҭоу, уара укомандируп азы суазҵаауеит. Ари змаанхарызеишь. Изусҭцәахарызеи?

Н ар ҭ о у. Иеилкaауп, сашьцәа. Мазақәларазы ҳанааuаз иҳацыз даеа х-ԥык аеа зымԥакы ицеит, уи шәымдыруеи?

М а з л о у. Ааи, Алхаси, Баҭали, Аслани.

Н ар ҭ о у. Ҳара авокзал ашҭаҿ иеилагьежьуаз аҟырҭуа танкқәа иеилаԥаҳхааз ҳадҵақәа ируакызҭгьы, урҭ аҟырҭуа снариадҭыжьырҭа азауад аԥжәара дҵас ирыман. Иагьынарыгзеит.

Б е с л а н. Иеиқәтәеит. Иеиқәтәеит амца ашыԥк бжьгьы.

(*Аказарма иааԥналоит х-ԥык ауаа. Урҭ рахьтә азәы афицар маҭәа ишәуп, аҟамчы еиԥырҿаны имаҟа иавҵоуп. Егьырҭ ус баша иеилахәоуп, автоматқәа ркуп. Дрышьҭагыланы дааԥналоит Аԥаца зҿоу. Уи атҟәацәа азәазәала иахькыдҿахәалоу днарыдгыланы иԥиртлоит*).

А ԥ а ц а з ҿ о у. Шәнеи, сашьцәа, аҵх хьҭахеит, абамбакьаҿқәа шәшәышәҵа. Аполковник дшәыԥхьоит.

(*Атҟәацәа иахьааԥиртлаз иихәаз рмаҳазазшәа рыедырҵысзом*).

А ԥ а ц а з ҿ о у (*игәы ишныҵаххыз иныршуа*). Аԥсышәалоуп ишшәасҳәаз, аеа бызшәак сымҳәазеит.

Н а р ҭ о у. Уара иуҳәо аԥсшәазам, угәы уажьоит, ҳара иеилаҳкаауа бызшәазом узлаҳацәажәо.

(*Зегьы рылахьқәа еиқәыжьны иԥшуп*).

А ԥ а ц а з ҿ о у. Сашьцәа, шәхы ԥхасҭашәымтәын. Шәахьнаргогьы аполковник дызшәазҵаауа аҭак хаала иишашаны ишәҳәа. Ишәиҭо адҵагьы нашәыгза. Аполковник иҿаԥхьа шаҟа шәхаахо, амни азауад ацехқәа руак ԥызжәазгьы шаҟа иишашаны иашәҳәо аҟара шәара ишәзеиҕьхоит.

(*Зегьы шгылац игылоуп*).

А ф и ц а р (*аԥаца зҿоу иахь*). Акьаҿ ԥхақәа рышәҵара мап ацәыркуеит акәу?

А ԥ а ц а з ҿ о у. Ус ауп, афицар ухаҵкы.

А ф и ц а р (*ибжьы ихацаланы атәқәацәа днарыҵаҳәҳәоит*). Шәсаԥыза! Чқара! Чқара!

(*Атҟәацәа еишьҭагыла аказарма индәылҵуеит. Афицар раԥхьаҟа диасны иҿынеихоит, автоматкыцәа аҩыцьа ииаццакны наҟ-ааҟ инарывагылоит. Афицар ибжьы ааҩуеит «Чқара! Чқара!» - ҳәа, дхьаԥшынгьы днарзыԥшлоит*).

А л а ш а р а ы ц ә о и т. И а н а а л а ш а л а к:

Рыхқәа аарықәыжьшәа адәаҿы игылоуп
Катикои Капитони.

К а т и к о (*даагәамҵны Капитон иахь днаԥшны*). Анҭ урыхәаԥши, Капитон. (Атҟәацәа ахьаарцо ахь дыԥшуа.) Дара рымгәа ҭыҕьа, иеиҩыхәа-иеҩыхәо акаҳара иаҿуп, арахь рыхқәа кьатрацә-кьатрацәза иҳаракны ишырку убоо? Аиааира ганы иаахт, ус дара мсааит. Азауад ацех хада ԥызжәазгьы рдырыуа аҟара кьыт роуааит. Авокзал аҟны атанккәа ԥшьба ԥыреит. Ԥшьба-ԥшьба ҟамчԥҵаҵа анрыхҟьалак «ҳзыкәгылоу қырҭуа дгьылуп!» - ҳәа еибарҳәҳәо иубап.

К а п и т о н (*уигьы игәахы еиҟәыҷҷо*). Макьана рабацәа рыгәқәа рымымҟьазацт! Иԥыреиз атанккәа уҳәоит, иҭадырхаз ауааԥсыра?

К а т и к о (*изнапык аҩада иҳаракуа*). Урҭ икәалкәало рыкнаҳареи ахымца раргареи мап ацәыскуам, аха… (*Капитон иахь даахьаҳәны.*) Сара исызбеит даеакы.

К а п и т о н (*иеаареицьшәа*). Уу-хх! Сааҭ заҵәык сара срықәиҭтә, Катико, ауанҭа ршны рыбҕақәа анысҷыҷлак, ирҳәарц иаауҭаххалак зегьы рҿы иҭышә-шәо иусырбап.

К а т и к о. Зынзаск снамысдахарц сҭахзам Аҟәа сызцаланхоз аԥсуаа рҿаԥхьа. Уажәы Аҟәа иалҵны Гәдоуҭаҟа иҟоуп, ирбарҭазам арҭ атҟәацәа ирзааго, аха аԥсуаа рчеиџьыка исфахьоу макьана сыннакылоит. Сдыргәаар, амнахьхьи (инапы нарххо.) инцәыҵахаланы зҟычрак ыҟоуп, инҭасцалар, аҳәынҵәа инзаашьшьыло мацара инхәыҵарԥҟа иагоит.

К а п и т о н. Излоуҳәо ала, уахь ицәыҵаурҟаԥхьоу аԥсуаа рацәаҩуп. Ҳе-ҳе!

К а т и к о. Макьана ԥсыуа дхәыҵасымҵацт уахь. Ихәыҵасҵогьы абаҟаз уажәоуп атҟәацәа снапаҿы ианыҟалаз. Аха-аа!

К а п и т о н. «Аха-аа» закәи?

К а т и к о. Аха, дынхәыҵапҟа дцахьеит азәы. Уи Анатоли Феодоров иакәын. Аҟәа зеырҩашьаны иԥшыхәуаз Феодоров аԥсуа агьент ҕәҕәас дрыман. Иара ныцьныр ҟаза дуун. Уара узауад ахь уааргаанза уаҟа аус иуан. Иҿы злаикәшаҳаҭхаз ала, азауад Аҟәаприбор аибашьыга снариадқәа рҭыжьырҭа зауадны ишыҟаҳҵаз ала аԥсуаа адырра рызҭаз иара иоуп.

Капитон. Уи Гәдоуҭаҟа ицаны аалара злаил-шазеи? Иҳамҳәаахьеи, мшәан, Гәдоуҭантәи амҵцәҟьа арахь изаауам ҳәа?

Катико. Уахь ицаны аара заҭахыи, Капитон. Ара иалаханы иҟоу аԥсуаа зегь ус иаутәаху. Ԥыҭҩык уаха шаанза аус руеит Гәдоуҭа рҽеамаданы. Убарҭ дрымадан Феодоровгьы. (*Инацәа ркьакьаны иҩышьҭыхуа.*) Ирҳәоит ақырҭшәа здыруа аԥсуаа ԥыҭҩыкгьы автома-тқәа кны ақырҭуа еибашьцәа ирылагылоуп рҽеырҩа-шьаны ҳәа. Ҳамазақәа зегьы ҳаҵдырааны уахь ирыцҳауеит. (*Иҭаҷ-кәым аараҵәаны.*) Ыы-ых!

Капитон. Аибашьраҿы урҭ реиԥшқәа ҟалалоит, Катико. Ари зџьашьатәузеи? Сара аурыс ар рҟны фицарс сыҟан Асовет Еидгыла хыбгалаанза. Афицар-ратә курсқәа санырҭаз аибашьра атәы ҳәа иааҳад-мырҵаз акрыҟоума. Уара, Катико, излаздыруала амилициа асержантс уҟан. Уажәы иаалырҟьаны қырҭуа полков-никхеит. Аԥсуаа рнырҵәара уахьашьҭоу иабзоу-раны ҳамҭас аполковникра урҭеит.

Катико. Аха сара ауаҩы иҭҵаашьа ибзианы издыруеит. (*Инацәа ааркьакьаны.*) Допрос, понимаешь, допрос. Уи амилициа рҟны исҵеит.

Капитон (*ааигәа иааргахьаз атҟәацәа рахь дыԥшуа*). Нас анҭ зыхқәа кьакьаза ишьҭыхны изку ирзузбаз иарбану рыуа.

Катико. Зны апҟызра ихықәсыргылоит, апҟызра иасырхоит уахь иҵаакәкәалахьоу Феодоров ибаҩ аҭгара рыдҵаны. (*Инапы рҟьаҟьаны ирнаауа.*) Аԥаҵа зҿоу сара сҟынтәи иреиҳәаз еиҭаргәалсыршәоит. Мап анакәха даргьы нзаасыркәкәалоит. И Все…

Капитон. Аланарԥшыга бзиаза збарц сыҟазаап.

Катико. Уара уланарԥшыга, иԥыржәаз ацех ирласны аиҭашьақәыргылара ауп. Мамзар, ҳаибашьцәа еиҵахар ҟалоит.

Капитон. Сынџьнырцәа изларҳәаз ала, уахеи уаҵәи иалыршаны иҟаҵахоит иблыз ацех хада.

Катико (*аресторан аԥхьаҟа игылоу Џьумбер ибжьы наиқәиргоит*). Аиҭагаҩ Џьумбар, ара уааии!

Џьумбер (*Катико иахь дааццакны*). Сзырҩуеит, аполковник ухаҵкы.

Катико. Атҟәацәа ирыдгылоу афицар Қарҭынтәи ааигәоуп данаа. Қарҭ амилициа ашкол далган дфицар-хеит, аха ҟамчхәла ма ҟамчԥҵаҵала акшарада акгьы издырзом. Аурысшәагьы илымҳа иҭакәазом. Сара снеиаанза (*инацәа апҟызрахь инарххханы.*) апҟызра ахықәан иргыланы имазааит атҟәацәа. Унеи иара иахь. Иуасҳәаз наҳәаны, урысшәала дара идырҳа. Урҭ араҟа аус рыдааулонаҵы уаргьы уҟазароуп. Уаҳҭаххоит.

Џьумбер. Иеилыскааит, аполковник ухаҵкы. (Атҟәацәа ирыдгылоу афицар днаидххылоит. Апол-ковник ииҳәаз анеиеиҳәалак, афицар ибжьы аагоит: «Чқара! Чқара!» Афицаргьы, атҟәацәагьы, автоматқәа зку аҩыџьагьы апҟызрахь рҿынархоит. Аԥаҵа зҿоугьы уахь днарышьҭалоит).

Катико (*днаҵаҳәҳәашәа*). Аԥаҵа зҿоу афырхаҵа!

Аԥаҵа зҿоу (*даахынҳәны иҿаахо*). Сзырҩуеит, аполковник ухаҵкы.

Катико. Уара зыгәра гоу аԥсыуа фырхаҵоуп, аҩызара сызныҟәга. Унеины аштаб аҟны скабинет уҩналаны унатәа. Афронт аҟынтәи ажәабжьыс иааҩуа здырхуада… Ажәабжь ҿыцк ааҩуазар, ма азәыр сиҭаххозар, (инапы нархханы.) амна апҟызраҿы сыҟоуп, ани аурыс шпион дызгаз апҟызраҿы.

(*Аԥаҵа зҿоу дцоит. Катикои Капитони апҟызрахь рҿынархоит*).

Аԥарда леиуеит. Ианаатлак:

Апҟызрақәа рхықәан азмах азааигәара иеидгәыԥланы игылоуп атҟәацәа афҩыкгьы. Урҭ дрыдгылоуп аиҭагаҩ

Ҵьумбер. Инастҳа-аастҳаны игылоуп урҭ уахь иназгаз афицари автоматқәа зку аҩыцьеи.

Катикои Капитони шнеиуа рааигәара имнеикәа ихараны иаангылоит, ршьапқәа изрықәымгыло ижәны ишыҟоу мҩашьо, ихылда-зылдоит.

К а т и к о (*атҟәацәа аиҭагаҩ ак шиарҳәо гәаҭаны*). Аиҭагаҩ Ҵьумбер, арҭ еибарҟаҟалеиуа, инапырхахо иуарҳәо закәи?

Ҵ ь у м б е р (*дыццакны Катико иахь дааины*). Аполковник ухаҵкы, арҭ аф-ҩыкгьы аҳәара ҟарҵоит иԥжәаз азауад аиҭашьақәыргыларазы аусура азин рышәҭарц. Ҳуасҭацәоуп, ҳфымцеиқәыршәаҩцәоуп, зегьы ҳнапы иадыруеит, рҳәеит.

К а т и к о (*ибжьы нарганы афицар иахь*). Алеитенант, иумбазои рылақәа цырцырыа аҵгәабаӷьқәа реиԥш ишгылоу? (*Азауад адиректор иахь.*) Узауад аҟны иблыз ацех шьақәдыргылозаап, умбои, арҭ ала аԥынҵа икылҟьақәаз.

К а п и т о н (*иҭаҷкәым раҵәо*). Ишьақәдыргыла сыздыруам, аха иаанхазгьы ԥырымжәаати.

А ф и ц а р (*иҭаҷкәым ааираҵәоит, ихаԥыцқәа аҿҿа рыхиргоит*). У-уу-ут! Идсырбап сара амилаҭқәа зегьы иреиӷьу ақырҭуа фицар сакәзар?

К а п и т о н (*иҭаҷкәым раҵәаны*). Урҭ рқьышәқәа еихаҷыҩшт азмах ианҭацалахалак. Азмах рыханы иштцаанарҟәрыло рыздырзом арҭ ашәиккақәа.

К а т и к о (*Капитон иахь*). Ак думырҳан.

А ф и ц а р. Урҭ ақырҭшәа рыздырзом. (*Аполковник иахь.*) Ирласны адҵа ҳаҭ, ҳрылгап наҟ!

К а т и к о. Уаҩытәыҩса ирымбо-ирмаҳауа иныбжьаз ицарц азы азмах ихәыцарпҟатәуп. (*Ажәҩан ахь амза днаҵаԥшны.*) Амза цырцыр ада шаҳаҭ дрымазам. Амза ҳус азын ҳара иҳацхраауеит. Ҿарԥас иҟоуцоит аурыс Феодоров ибаҩ ҭгатәуп ҳәа.

А фи ц а р. Удҵа нагзахоит, аполковник, угәы рҭынч.

(*Катикои Капитони аштаб ахь рхы рханы ицоит. Ишнеиуа аштаб иҩналоит*).

А ф и ц а р (*актәи автоматкҩы иахь*). Ари азмах изааҟәрылаз аурыс шпион избахә арахь ҳанааи иҳарҳәеит. Уара иугәалашәома уи.

А к т ә и а в т о м а т к ҩ ы. Азмах дшарҭаз ҳарҳәеит ауп, уаҳа акгьы.

А ф и ц а р (*автоматкҩцәа рҩыџьа рахь*). Скоманда шәазызырҩ! Азмах ахықәахь шәнарых!

Ҵ ь у м б е р (*афицар дааидххыланы*). Ақырҭуа ҳалал ишьаҵқьа улазар урҟәаҵ!

А фи ц а р. Усҭыҳә, аиҭагаҩ. Сара инасыгзоит аполковник идҵа.

А в т о м а т к ҩ ц ә а. Мидиҭ! Мидиҭ! (*Азмах ахықәахь атҟәацәа наскьаргоит*).

А ф и ц а р (*аиҭагаҩ иахь*). Арҭ ркомандир амни зхы рқьакьаны раԥхьа игылоу иоума? (*Инацәа Нарҭоу инаиқәикуеит. Нарҭоу изеилымкаазазшәа аиҭагаҩ иахь днаԥшуеит.*) Аиҭагаҩ Ҵьумбер, уи уиазҵаа исҳәаз иашоу иашаму. (*Ҵьумбер аурысшәала Нарҭоу дышиа-цәажәо убарҭоуп. Нарҭоу «ииашоуп» ҳәа ихы ирҵыс-уеит*).

А ф и ц а р. Аиҭагаҩ Ҵьумбер, иеилыркаа иуалԥшьа!

Ҵ ь у м б е р. Алеитенант, уи иуалԥшьа иарбану?

А ф и ц а р (*иехыршәааны*). Аурыс Феодоров ибаҩ азмах аҭгара! (*Аиҭагаҩ Нарҭоу днеидгыланы акы иеиҳәо убоит. Нарҭоу дахьгылоу деиҭацзом*).

А ф и ц а р (*диҵаҳәаҳәааны*). Чқара-а!

(*Нарҭоу деиҭацзом*).

А ф и ц а р. Аиҭагаҩ Ҵьумбер, уиазҵаа шаҟа танк ԥыржәазеи авокзал аҟны?

Н а р ҭ о у (*аиҭагаҩ даниазҵаа ашьҭахь*). Ԥшьба!

А ф и ц а р. Заҟа зиҳәаз?

Ҵ ь ум б е р. Алеитенант, «ԥшьба» иҳәеит.

А ф и ц а р (*днеины дицәхасны азычрахь дырбла-ҟьо*). Чқара! Чқара! (*Нарҭоу еиҭах иеаариашаны дгылоит).*

А ф и ц а р. Чқара! Мамзар шаҟа танк ҧышәеыз аҟара аҟамчҧцаҵагьы акәымкәаны еихатәы ҟамчхәы уаахоит. (Иҟамчы имаҟа иаавҵхны иеиҩырҿаны иааникылоит. Аиҭагаҩ Нарҭоу иеиҳәоит афицар ииҳәаз. Нарҭоу дышгылац дгылоуп).

А ф и ц а р (*дааиҧхьхәыцшәа автоматкәҵәа аҩыџьагьы рахь*). Шәавтоматқәа нышьҭаҵаны дааилышьны ҧынҵала апҟызра дашәырс! (*Урҭ равтоматқәа нкаҧсаны Нарҭоу иааидыглоит. Афицар данрыҵаҳәҳәалак – деимлагәа дыркуеит. Нарҭоу иеаниҟьа, рҩыџьагьы хаха-маха икаҳауеит. Афицар иҟамчы аихатә хәы ала Нарҭоу ихәдаџьал дасуеит. Нарҭоу аххы дынцәыҵасуеит дкаҳарц, аха иеникылоит. Егьырҭ ахә-ҩык афицар даaилыршьуеит. Афицар имырхыз аҟамчы зкыз Ҭарноу аихатә хәы ала знык афицар ихы данас, ихы изымдырyа дынкаҳауеит. Дара зегьы икажьыз автоматқәа аҩбагьы аашьҭҧааны, иныҵашәкәа ицоит. Насҭхашәа зхы зықәыжьны игылаз аиҭагаҩ иахь инеиуеит иҩагылаз автоматкәҵәа аҩыџьагьы*).

А в т о м а т к ц ә а р у а з ә к. Аиҭагаҩ Џьумбер, ақырҭуа шьаџқьа шулаз аабеит «урҟәаҵ» ҳәа ҳфицар уаниҿагыла. Ҳара ауаа рышьразы ҳмаазеит Қарҭынтәи. Мчыла иааргақәаз ҳреиуоуп. Аиҭагаҩ Џьумбер, уара ҳумбазеит ҳара, бзиоума? Уаҳа ара ҳзаагылом, ҳабналоит. (*Рҩыџьагьы неибарҭрысны зымҩа ицоит. Џьумбер аштаб ахь ихы рханы такәы днаскьахьаны данаахьаҧш, зхы ҧены икажьыз афицар ишьҭыхра иаҿын гәыҧҩык ақырҭуа гвардиаа, гәыҧҩыкгьы еибарҩны атҟәацәа рышьҭа ихыланы ицон*).

АҨБАТӘИ АҚӘГЫЛАРА

Џьумбери ашәаҳәаҩи реицәажәараантәи асцена

Џ ь у м б е р. Ашәаҳәаҩ, сара азҟычра ахықәа-хьынтәи аштаб ахь сцараан, акыр аамҭа амҩа сеықәсырхеит, аҧсуа тҟәацәа акыр инаскьаанза ишыбналаз сҳәарым ҳәа збаны. Сара издыруан зцәазна ыжәны иҟаз апол-ковник Катико Кателиеи азауад адиректор Капитон Џьаӷмазеи нҭаҳәахаа ацәа иша-гахьаз. Аха сышьҭахьҟа санынаҧш, избеит ақырҭуа аруаа џьоукы зыҧсы маҷханы икажьыз афицар дшышьҭырхуаз, аеа шьоукы атҟәацәа ахьцаз ала ишеибарҩыз. (Даатгылоит).

А ш ә а х ә а ҩ (*иажәа дахыццакуа*). Нас, нас, ҳаҭыр зқәу?

Џ ь у м б е р. Абри ашьҭахь сыццакыргьы смыццакыргьы аҩбагьы акы акәны исыҧхьазан, аштаб сныҩнаххын адиуанқәа ирыниаланы ицәаз аполковники азауад адиретори аасырҿыхеит. Азауад ацех аиҭашьақәыргыларазы аҟыгә-чыгәбжьқәа гон. Убасканҵәкьа дааҩналеит аштаб адежруни фицар, иагьиҳәеит афронт аҟынтәи аҧсцәа маҷҩымкәаны ишааргаз. Уи инашьҭархны атҟәацәа иҟарҵаз анрасаҳәа, аштаб аҟны аилаҩынтра ҕәҕәа ҟалеит… (*Даатгылоит*).

А ш ә а х ә а ҩ (*ибжьы ццакы-ццакуа*). Ҳаҭыр зқәу! Уажәшьҭа иеилыскааит Аҧсны ашьаарҵәыра ианҭа-гылаз гәыла-ҧсыла аиаша ушадгылоз, ақырҭуа фашизм иҟанаҵаз ақәылара ушақәызбоз. Ус анакәха аҧсуа тҟәацәа аф-ҩык уинахыс изықәшәаз, изыниаз уара узын иеилкаахон.

Џ ь у м б е р (*илахь ааиқәҵаны*). Ее, сыҷкәын, урҭ ирзыҧшыз уаӷоу-саӷоу ирзыҧшыша акәхеит.

А ш ә а х ә а ҩ. Иҟалазеи, изыниазеи нас дара?

А ҧ а р д а л е и у е и т. И а н а а т л а к:

Аштаб зоноу аоны аҿапҳьа атҟәацәа ааганы ииаанырккылоит оыцьа ақыртуа гвардиаа. Атҟәацәа иршәу иеилыжәжәа-еикәыжәжәа иҟоуп. Дара иеицакыеицакуа, рхырҿқәа ашәытақәа иарганы, аарла ршьапқәа ирықәгылоуп. Аснариадтыжьырта азауад адиректор Капитон дшааиуа алеитенант еиҳабы дааидгылоит. Атҟәацәа аазгоз ирышьталаны иааиуаз алеитенантгьы ишәу ирматәа еилажәжәа иҟоуп. Дшааиуа алеитенант еиҳабы днаидгыланы ак иеиҳәоит. Алеитенант еиҳабы иику аҟамчы уи ииркуеит.

А л е и т е н а н т (*амра дацапшуа*). Уажәы улашалашоит, амра. Иаха уҳамазтгьы, арт ацәыршәагақәа рыкраан псытбарада ҳеилгаргьы ҟаларын. Амза, ега умҳәан, ицәышхапуп.

К а т и к о (*аштаб даадәылцны абарҵа даақәгылоит*). Алеитенант еиҳабы, ухал арахь.

А л е и т е н а н т е и ҳ а б ы (*асоф дынхапаланы*). Аполковник ухацкы, иҳацәтахеит алеитенант еицбы Кравчуки исолдатцәа оыцьеи.

К а т и к о. Асолдатцәа аоыцьа қыртцәоума?

А л е и т е н а н т е и ҳ а б ы. Мап аполковник, уртгьы украинцәан. Ааигәа цхыраара иаҳзааз роуп рыхоыкгьы.

К а т и к о. Атәым леи атәым леи анеиҿауажьлак, рыуа итахо хьаагатәзам!

(*Катико алеитенант еиҳабы инапы аакны аштаб аоныцҟа дныонеигалоит. Дук мырцыкәа уахьынтә даадәылцуеит Апаца зҿоу*).

А п а ц а з ҿ о у (*дааины атҟәацәа даарыдгылоит*). Иҟалазеи? Ишәыхьзеи сара с-апсуаа, аххы шәеилаҳауа шәгылоупеи? Изшәыхьзеи, ас. Ақыртуа гвардиа дуқәа шәшызрцәымцашаз зышәзымдырзеи?

Н а р т о у. Ҳамч ҳалырхит, аха ҳахқәа хырымцәазеит.

А п а ц а з ҿ о у. Избоит егьа шәеилыпсааны шәыҟазаргьы шәыхқәа шьтыхны ишышәку. Аха изхәартоузеи уи, шәыкразы иахьшәышьтаз афицарки оыцьа асолдатцәеи шәхымта иахьагаз шәанарыжьру? Атанкқәа анпышеуаз итахаз рхадырштырцу? Маап.

М а з л о у. Ҳара ҳашьхынпсылозаргьы псуацас ҳахқәа шыҳараку акәхоит. Анажьра ҳазпшзам.

А п а ц а з ҿ о у. Аиаша рашәҳәароуп, апсуа ар шаҟаоы ыҟоу, абҵьар ахьынтәшәоуа, Нхыц-Кавказынтәи ацхыраацәа шаҟаоы шәзаахьоу. (*Даатгыланы.*) Еиҳаракгьы апсуа дгьыл ҳәа акгьы шыҟам шәҳәароуп. Абартқәа рышьтахь х-оык шәхы шәақәитыртәуеит, Апсны аиҳабы иҟны шәцаны апсуаа абҵьар шьтарымцар иштахо иашәҳәоит. Ах-оык иаанхогьы шәыпсы еиқәхоит, шәоурышьтуеит, ицаз ахоык рыдца шынарыгзаз анраҳалак!

Н а р т о у. Ҳара хҗынтәи ахаан ирмаҳауеи иҟамлашеи роуп зызбахә умоу.

А п а ц а з ҿ о у. Ишәдырхәартә шәҟарцоит, сашьцәа, шәҿахәы аншәҿырхуа.

С а с л ан (*абаатәы тзамцахь инапы рыххо*). Абри абаатәы тзамц убома, убри цәажәаны иаҳәараҳа ҳара хҗынтәгьы акы раҳараны иҟам.

А п аца з ҿ о у (*даицрашәаны*). Аха аихатәы ҟамчхәы уи шәара ишәҳәартә шәҟанацоит.

Б е с л ан . Уи иаҳҳәаша азҳацаҳәом ацыр акәзаргьы излыху.

(*Абри аамтазы алеитенант еиҳабы аштаб даадәылцны абарҵа даақәгылоит*).

А л е и т е н а н т е и ҳ а б а (*атҟәацәа аазгаз афицар иахь*). Алеитенант, дыонагал атҟәацәа рапхьагылао.

А ле и т е н а н т (*Нартоу иахь*). Чқара! (Нартоу днеицәхасуа аштаб дныонеигалоит).

К а т и к о (*дхахаза доацҟьоит, ичынқәа хара-бҕьара ижәоаҿы ишаркыц иаркуп*). Иҳәа, аамта мгакәаны иҳәа: апсуа еибашьцәа шаҟао шәыҟада?

Н а р т о у (*ихы ҳаракны ишикыц икуп*). Сыздыруам.

К а т и к о (*игәахы шеибакыз мҩашьо длеи-ҩеиуеит*). Абџьар абантәшәоуеи?

Н а р ҭ о у. Сыздырам.

К а т и к о (*ибжьы ырццакуа*). Ачеченцәеи адыг хылҵшьҭракәеи шаҟаҩ еибашьра ишәзаахьада?

Н а р ҭ о у. Сыздырам.

К а т и к о (*иҽаартатаны*). Ишәызбеи, ишәзынасыцҳаз заы, х-ҩык шәоусышьҭыр Аҧсны аиҳабы иҟны шәызнеиру? Иаҳҳәаз иашәҳәару? Шәаргьы аҧсуаа зегьы еиқәхар шәҭахзами?

Н а р ҭ о у. Ақырҭуа фашизм иаҭаху зыҟалом аҧсыуа заҵәык ида даныҟамло аамҭазгьы.

К а т и к о (*даҵаҳәҳәаны*). Иҳәа, уара ала аҧынҵа икылҟбаз, изыдгьылда абри узықәгылоу адгьыл?

Н а р ҭ о у (*ибжьы неиҵыхны*). Аҧсыуа дгьылуп!

К а т и к о (*дааины Нарҭоу днеиҿагыланы ихы ырнааны диҿаҧшуа*). Иҳәа, уара амзышәа, уццакны «қырҭуа дгьылуп» ҳәа!

Н а р ҭ о у. Ҧсыуа дгьылуп!

(*Инеиқәырццакны Катико Нарҭоу диҿасуеит*).

К а т и к о (*дҩназгалаз афицар иахь*). Уис аихатәы ҟамчхәала!

Н а р ҭ о у (*ихы ааҳаракны*). Нагзара ақәзааит аҧсуа дгьыл!

(*Убри аамҭазы ихәдаџьал дасуеит алеитенант. Нарҭоу дбырбыруа дынцәыџаххуеит, нас дгылоит. Алеитенант уи имахцә данкны ддәылганы агвардиаа аҩыџьа дриҭоит*).

К а т и к о (*ибжьы ҭахәанча ҿацаза*). Дааг аҽазәы! (*Афицар дцаны дааҩнеигалоит Ҭарноу. Катико дшылеиҩеиуа даахьаҳәны ихы ырнаауа дааиҿа-гыланы.*) Уара иудыруама Гагра еиҭашшәымаҳҳыз? Гәдоуҭагьы арҭ аҩымшк ҳнапаҿы иҟалоит. (*Дааскьазаны.*) Нас шәаба-цои? Уара уеиҧш иҟоу аҧсуа еибашьцәа сшьапы иаҵасырҟьыцуеит. (*Ишьапалагьы инеиирбоит.*) Убас

умыхьырц азы сзызуазҵаақәо рзы ииашаны рҭаққәа сыҭала.

Ҭ а р н о у (*ихы ҩышьҭыхны*). Амц уҳәоит, уара агыруа поковник ҧаршеи!

К а т и к о. Сара аполковник убас соуҳәарцу? (*Инапы рҟьаҟьаны диҿасуеит. Ҭарноу маҷк дааҵыс-ҵысуеит, аха еиҭах ихы шьҭыхны даагылоит*).

Ҭ а р н о у. Сара узбахьан амагазин ЦУМ аҿаҧхьа «Амацәазқәырҵәи» аартны ҩысҭаарала ауаа жьаны ианцәурҳәауаз. Аха полковник ҧаршеины уажәоуп уанызбо. Ҩысҭаарала аполковникра угеит, абџьарла уаҳҿагылт. Аха сара сахьумгзаргьы, уи уанарыжьуам аҧсуаа Аҟәа ахы ианақәиҭыртәлак.

К а т и к о (алеитенант иахь). Знык еихатәы ҟамчхәыла! (*Афицар дыкшоит. Ҭарноу дахькаҳауантә ихы икәаҽ данығагылалак диманы ддәылҵуеит. Дааҩналоит аштабтә ҟарул фицар*).

И а а ҩ н а л а з (*дыццакы-ццакуа*). Аполковник ухаҵкы, ажәылара ҿыц ҟарҵеит аҧсуаа, ҳаибашьцәа аҳәара ҟарҵоит рыцхыраарaзы ауаа нашьҭхарц.

К а т и к о (*дааyалуашаны, алеитенант еиҳабы иахь*). Уццакны иеиҿкаа, акоманда рыҭ арезерв ар, иуманы уеиха! Насгьы (*Днарҧшны ирбо.*) Амни абаа хаҽеыра аҭзамц икыдшәыргыл рыфҩыкгьы еиварыҧхны! Урҭ рҟыжә-быжәрақәа уаҳа рзызырҩха ҳамам. (*Ихы еимлагәа ииaнкыланы.*) Схы амца аркызар арцәаха сымазам.

А л е и т е н а н т   е и ҳ а б ы (*абарҵа днaлбааны, афицар иахь*). Алеитенант, инагза аполковник иихәаз.

А л е и т е н а н т (*аҭҟәацәа днарыдгыланы*). Чқара! Чқара! (*Агвардиаа аҩыџьа нарыцәхасуа абаа хыжә-жәарахь инарыҵаҟьоит*).

Н а р ҭ о у (*иҧсы ааивганы*). Ҳаҳәоит ҳаҧсымҭазы аҽыкәабара азин ҳашәҭарц.

А л е и т е н а н т (*аиҭагаҩ иахь*). Аиҭагаҩ Џьумбер, ари иипаҭкалеиз закәузеи?

Џ ь у м б е р (*алеитенант иахь днаскьаны*). Атҟәацәа аҿыкәабара иаҳәоит.

А л е и т е н а н т (*даахыҧхыҧны аполковник дахьықәгылоу абарҵа днаҵагылоит*). Ашьра зқәу аҿыкәабара иаҳәоит!

К а т и к о (*дыҳәҳәаны*). Арҭ амзышәақәа аамҭа ҳцәыргарц иаҿуп.

Н а р ҭ о у (*ишимчу, ибжьы ҭаҟыҟны*). Маап. Аамҭа агаразы акәзам.

К а т и к о (*дшыҳәҳәаа*ц). Нас избан?

Н ар ҭ о у. Иҳахьшьу шәышҳам зыршыла иҳама-ҳхырц ҳҭахуп.

К а т и к о (*илымҳақәа џьгәо, дҟааны*). Шәнарых абаатә ҭзамцахь. (Иара зыбжьы газ ателефеон ахь дҩналоит. Алеитенанти агвардиаа аҩыџьеи атҟәацәа инарыдҧалоит).

А ле и т е н а н т (*атҟәацәа дрықәхәааауеит*). Чқара! Чқара! (*Агвардиаа аҩыџьа урҭ ирыцәхасуа абаатә ҭзамцахь инаргоит. Атҟәацәа ааҳәны рышьҭахь абаатә ҭзы иаиарханы иеикәаҕҕа иаагылоит. Катико атрубка нықәҵаны дыццакы-ццакуа џьоукы адҵақәа риҭоит. Нас алеитенант еиҳабы ибжьы наихьигзоит.*) Уеиха! Авзвод уманы уццакы ажәылара ахьыҟарҵаз аганахь! (*Алеитенант еиҳабы адәы дныҟәлахьеит, арезерв ар рахь дцарц*).

А л е и т е н г а н т   е и ҳ а б ы (*даахьаҳәны агвардиаа аҩыџьа рахь адҵа ҟаиҵоит)*. Шәаргьы шәсышьҭаланы шәаала! (А*леитенант урҭ руазәк днеидгыланы иавтомат аaимихуеит, дара алеитенант еиҳабы ишьҭаланы рҿынархоит. Каткио икабинет ддәылҟьаны дыццакуа атҟәацәа рахь дааууеит*).

К а т и к о (*иҿеидыҧсаланы даагылоит*). Атҟәацәа смирно-о! (*дара шгылац адаҿеиҭакрак ҟарҵазом.*) Вольна! (*Дара еиҭах ишгылац игылоуп. Иара Нарҭоу ихы наиқәкны.*) «Ҳзықәгылоу адгьыл қырҭуа дгьылуп!» Иеиҭаҳәа, уара амзышәа!

Н ар ҭ о у (*аарла иҿеиҵыхуа*). Ҳзықәгылоу адгьыл ҧсуа дгьылуп!

К а т и к о (*Нарҭоу ивагылоу иахь*). Уара иеиҭаҳәа исҳәаз.

Ҭ а р н о у (*уигьы аарла иҿеиҵыхуа*). Ҳзықәгылоу адгьыл ҧсуа дгьылуп!

К а т и к о (*дхәааны*). Аныхтәқәа!

М а з л о у
Ш ь м а ҭ } -- (*инеишьҭаргыланы*). Сара исҳәоит.

Б е с л а н
С а с л а н } – Сара… Сара… Сара…

К а т и к о (*иҿаархааны, инацәа нарықәк-нарықәкуа*). Даба, шәара ишәҳәеи.

Р ы ф ҩ ы к г ь ы (*рҿааидыҧсыланы еицырҳәоит*). Ҳзықәгылоу адгьыл ҧсуа дгьылуп!

К а т и к о (*илақәа ихагәҭа иқәланы, дшаҟь-шаҟьо, дхәааны*). Амзышәақәа! (*Автомат зку алеитенант иахь.*) Уҿынасҭханы угыл! (*Алеитенант ҩажәаҟа шьаҿа днаскьаны даагылоит.*) Ахысра уҿазырхиа! (*Алеитенант автомат аахаиршалоит. Итапанча аахаиршалоит аснариадқәа ҭзыжьуа азауад адиреқтор Капитон Џьаҕмазегьы*).

К а п и т о н (*Катико иахь*). Азин сыҭ, аполковник, иуасымҳәахьеи урҭ цәҟьарас иҟасҵарц шысҭаху. (*Алеитенант дааивагылоит. Заҳәа ахы знапы адкыланы ашыр-шырҳәа илеиҩеиуа Катико данааҭгыло аамҭазы Нарҭоу «Ахаҵарашәа» аацәыригоит, егьырҭ атҟәацәа инаицдырҕызуеит*):

О, рада, рада ра, о уа рад
Рад сиуама.
О, рада, уарида ахацәа
О, уа рада.
Афырхацәа шәнеибац, имҳәеи,
О, уа рада, рад сиуама,
Шәнеибац имҳәеи, о, о, уа!

К а т и к о (*иаҳәа ахы инапқәа шадкылоу илымҳақәа кыдҵаны дзырҩуеит. Нас иааигәа-сигәа игылоу зегьы*

азәазәала лаԥшыла иааимидоит). Слымҳақәа сыржьома, мшәан!

Џ ь у м б е р (*насҭхашәа дахьгылоунтәи*). Мап, аполковник, улымҳақәа ииашаны ираҳауеит. Ашьра зқәу ашәа рҳәоит. (*Аԥаҵа зҿоу ихы иқәыжьны дгылоуп*).

К а п и т о н (*дааҵәыркшаԥаны*). Рԥеиԥшцәгьа ирласны инагзатәуп!

(*Зегьы ашәа амелодиа иатәнатәны аамҭацк иааҭынчрахоит*).

К а т и к о (*даалҟьаны, инапы ҩышьҭыхуа, дхәааны*). Амца рыжәышәҵа!

(*Алеитенант иавтомат ахы ырнаҭааҭо ахымца рауижьуеит. Капитон итапанча иеишьҭаргыланы иҭаирцәуеит. Атҟәацәа аф-ҩыкгьы неизҟәыҿуеит. Дыҩны ашҭа даақәлоит ԥҳәызба еинаалак, дшааԥсахьоугьы мҩашьо лшьапқәа лыҵаҟәыло*).

А ԥ ҳ ә ы з б а (*Нарҭоу днеихаххны дҩеихо, лыбжьы қыџьқыџьуа*). Рыԥсы уарҭеит акәу? Ушытҟәоу ала маза адырра ансоу, сышзахәо сдәықәлеит, аха уԥсы сахьымзеит.

Н ар ҭ о у (*иеаарҵысны*). Ҳариза!.. (Иеааиҵихуеит).

Ҳ а р и з а (*лылаԥш ҟьало игылоу зегьы еимнадоит. Аԥаҵа зҿоу дналкааны*). Уабанзазцари, аԥсахҩы! Уԥаҵа аужьуп, аха усзымдырыз џьумшьан, Мизан Ҳазагәба уами! (*Лнапқәа рыла илақәа ҭылхрашәа днеизыҵҟьоит*).

А ԥ а ҵ а з ҿ о у (*ибжьы ныҭганы*). Сылдырит! (Уи инақәырццакны хынтә итапанча ҭҟьоит. Ҳариза дынхьадышьшьны Нарҭоу игәы днықәҳауеит).

Џ ь у м б е р (*ибжьы нҭыганы*). Анамысда! (Аҵықьҳәа итапанча ҭҟьоит. Аԥаҵа зҿоу дынхышәҭуеит).

К а т и к о (*иаҳәа ҭԥаауа Џьумбер иахь*). Ҳаит, уара ҳаиҭагаҩ аԥсахҩы! (*Иаҳәа нымҩаниҵоит. Џьумбер дынхышәҭуеит. Ишьамхқәа рҟынза ишьапқәа хьрыҩны инаиваҳуеит*).

А ҳ а қ ь ы м ԥ ҳ ә ы с (ахысбыжьқәа анлаҳа дыҭрысны аштаб даадәылҟьоит. Иҟаз анылба арҵәаа ааҭлыргоит).

Ҳҭырџьмангьы дыршьит! (*Дыҩны длалбааҟьоит. Убри аамҭазы Џьумбер дахькажьунтәи тапанчала ҩынтә дхысуеит. Катикои Капитони нхышәҭуеит. Алеитенант иавтомат импыҵшәаны икаҳауеит*).

А ҳ а қ ь ы м ԥ ҳ ә ы с (*аиҭагаҩ днеихаххны*). Џьумбер! (*Дҩаихоит*).

Џ ь у м б е р (*аарла иԥсы ҭкаауа*). Лида! Лида Иванԥҳа сзызгәку. Шаҳаҭҩыс азәы дынхеит. Азәызаҵәык дынхеит, иныхтәу азәы!.. (*Нацәалагьы алеитенант дылирбоит, итапанчагьы лиркуеит. Лида итапанча аалмхны алеитенант днаидххыланы ихы инагәыдылҵоит*).

Л и д а (*лтапанча ыршәны илшьыз инаиваршәны Џьумбер иахь даахынҳәуеит, дышьҭылхырцгьы днаилагоит*). Уажәшьҭа шаҳаҭ дыҟазам.

Џ ь у м б е р (*иелымҭо*). Макьана! Макьана сышьҭыбымхын, баасзыԥшы… (*Инацәарбага ҵысҵысуа инархханы.*) Абар сшьа ҩаршьҭра хәыҷык иаҩызаха иахьнеиуа. Абар, абар, сара сшьа аԥылоит аԥсуа тҟәацәа ирыҵкьаса инеиуа ршьа. Хымԥада иеимҩалацәахоит урҭ. Избанзар, дареи сареи ҳшьақәа шьа-цқьақәоуп, адунеи аҟны аҭынҷра згәы аҳәо шьақәоуп ибдыруаз. Аа, иббома иназеит, сара сшьа аԥсуаа ршьа иаԥылеит! (*Нас дааӷызыӷызуеит*). Бсыцхраа!

(*Аҳақьым лкьаҿ аалшәыхны лкофҭа аҵхны иааԥыжәжәаны ашьа нылкыларц Џьумбер ишьапқәа ҿалҳәоит. Аштаб аҟарул фицар аҭел атрубка нышьҭаҵаны даадәылҵуеит*).

А ҟ а р у л ф и ц а р (*аԥсцәа лаԥшыла иеимдо*). Иҟалазеи ара?

Л и д а (*иааиуа иахь*). Азәызаҵәык иԥсы ҭаны дынхеит. Усыцхраа!

(*Лидеи аҟарул фицари Џьумбер дышьҭыхны дрыма иҵоит. Аԥсцәа уа икажьуп. Ахаҵарашәа ндәықәлоит Нарҭоу ибжьы ала, еиҳа-еиҳа аҽыҳаракуа*)…

А ԥ а р д а

ШЬХАТӘЫЛАН АДЫД

Х-қәгыларак змоу адрама

ИАЛОУ:

Едгьац Марыхәба – аҭаҳмада
Алиас – уи иҧа
Шьасиа – Алиас иҧҳәыс
Гыд – Едгьац игәла, абырг
Шьыдгәа – агәылаҧҳәыс, абырг
Горбунов – аполковник
Кравченко – алеитенант еиҳабы
Шанизе – алеитенант
Ахьиба – алеитенант
Пчиолкин – асержант
Абӷаџь – аруаҩы
Анемец фицар
Анемец аруаҩы
Какашьа – Шьасиараа ргәыла зӷаб
Амедицинатә маҵзура амаиор
Шьазинеи егьырҭ амедицинатәе иҳәшьцәеи
Аруаҩы
Автор

АКТӘИ АҚӘГЫЛАРА

Иааилашәшәуеит. Едгьац шыла ҧыҭк ааҵәа иҭаҧсаны даҵаланы мҩахәасҭала днеиуеит. Ҭаҳмада еилаџьыхк иоуп. Ижакьа ҟәашшза инароуны илашьҭуп. Амаӷрақәа ҧхьарҵәаны харҧык ишәуп, ишьоуп иаарҭшәаны изаху аиқәеи магә ҩазақәаки.

Едгьац (*дааҭгыланы иҵыблаауаз амраҭашәарахь ҧшырҭас иҟаиҵоит, нас ашьхарахь илаҧш наирхоит*). Ее, сабиц… (*Аҵанза даақәыҧсычҳауеит.*) Аҧсны аҵеицәагьы, зехьынџьареиҧш, абџьар шьҭырхит… Иқәҧоит ҳзеиҧш ҧсадгьыл аиқәырхаразы. (*Иааҵәа ижәҩа иныкәҩыршәа инышьҭаҵаны днақәтәоит.*) Алиас, дад, Алиас!.. (*Ибжьы ҩҭыганы иҧа ихьз иҳәоит.*) «Аҿы ҭуӷан» ҳәа ззуҳәалоз ҳ-Араҧ уақәтәаны ҳаӷа дыҧхьасцоит ҳәа абри ҳашьха уаҿалагәышьеит. Унеины унеиҿагылеит алемс, уи ҳаҧсуа шьхақәа импыҵеихаларц дахьаҿу угәы арҭынчуам… Жәаа-шықәса ма иухыҵхьандаз, уқәра аҵанакит ҳамҳәарыз… Заа ҧҳәыс дузаазгеит, сыҵәҩан-шьап ҿиап ҳәа сгәыӷны. Уи, уан хлаҳәада лыҧсы шҭаз илбарц Анцәа илыцимҳәазеит, заа даҳҧырҵырц длықәшәихьазаарын… Лыблақәа ҭаа ҳашьхақәа дырҿаҧшуеит уҧшәма хәыҷы Шьасиа… (*Илымҳақәа кыдҵаны даазырҩуеит. Инеиужьны «ууу-ууу-ууу» ҳәа бжьык илымҳа иҭаҩуеит.*) Ее, Аҟәа еиҭаларыжьхуазар акәхап… (*Еиҭах ажәҩан даннаҵаҧш, еҵәақәак нкыдҧсалахьан.*) Сымҩа дырлашап арҭ аеҵәа шамшамқәа уажәышьҭа. (*Иеидара днаҵаланы иҿынеихоит.*) Инапҩымҭак ма иҳаундаз. Иҵуазеи, ианаџьылымбеит, шәҟәыбӷьыцк имҩижьҭеи. Иан хлаҳәа-цәгьа лызқәа змадоугьы ҭынч дыҵанаргыломеи! Даазқәылаз лылахь уамашәа иеиқәылҵо далагеит сҭаца хәыҷгьы. Бӷьыц еицарса хәыҷык ааҵәаӷәаны, ҧаса зны еиҧш, уахьынтә илбаауа азәы инаихьигзар… Гәыӷра шәкы

снамҭарыз… (*Араҧ акьыркьырбжьы иаҳауеит, иӷоны дазааигәахахьан еиҧш.*) Алиас! Уа Алиас! (*Инашьҭархны бжьы иаҳазом. Шьасиа амаҵурҭа даадәылҵны ашҭа даақәлот, акәаҷаб кны.*) Алиас-с!.. (*Уи аҭакгьы иаҳазом. Ишьамхқәа ааиҵаҟәарҟәаруеит. Иеидара ижәӷоа иқәӷорны инкаҳауеит. Ибжьы ихәлашәаны.*) Умала уҟоума, уанаҵьылымбеит, Араҧ?!

(*Акраамҭа ибжьы ихәлашәаны даатәанхалоит.*) Араҧ абжьы ныхҵазаны иеиҭаакьыркьыруеит. Едгьац маҷк деиҭаазырӷоуеит. Нас, ибжьы қачқачо ҿааиҭуеит.) Гыд, уа Гыд! Исхабгама, сара жәымҭа ҟыргә? Гыд, уҟоума, Гыд?

Г ы д (*ибжьы алашьцара иалӷоуеит*). Едгьац уоума сықәҿызҭуа, икьыркьырыуа аҽы зтәыда?

Е д г ь а ц. Исхабгама, Гыд, Араҧ ауп икьыркьыруа?

Г ы д (*Едгьац иҟны дааиуеит*). Умшәан, Едгьац, уҽы Араҧ ашьхантәи ибналазар ҟалоит. «Ишыдыдуеиҧш, қәа ауам», иҟалоит Алиас зынзаск дшәарҭамзар.

(*Аиқәҿыҭбжьқәеи Араҧ акьыркьырбжьи заҳаз агәыла ҳәсақәа акәаҷабқәа кны иааиуеит. Гыд, Едгьац дӷоаиханы дӷоаргыланы, ашҭа дынҭеигалоит, нас акәасқьа абарҵахь дынхагаланы, аҵәарҭаҕәы хәхәа дынықәиртәоит*).

Е д г ь а ц (*ихы дааӷоаханы*). Сшьапқәа сыҵзаaит, сшьамхқәа хаҟәалом, дад Гыд, иҟалоит сажәымҭа цәгьахазар!

Ш ь ы д г ә а (*акәаҷаб шылкыу абарҵа даахало*). Абас умч капҵо усымбацызт, убырг ҕәҕәаны уҳамоуп ҳәа ҳақәгәыҕуан. Умбои, сара лашарак зымбаша, сыҷкәынцәа аӷоыцьагьы рхабарк смаҳаижьҭеи шаҟа ҵуа!

Е д г ь а ц (*ихаҧыцқәа неихарҕәҕәо дӷоагыланы абарҵаҿы даалеиӷоеины, амардуан дналбааует, Гыдгьы уи днаишьҭалоит. Аҳәсақәа днарылаҧшаарылаҧшуеит.*) Сыҷкәын изы акыр шәаҳаны шәыҟазар, исцәышәымзан, дад, ҭаҳмадак иоуп ҳәа сшәымҧхьазан, сычҳара ҕәҕәоуп макьана…

А ҳ ә са қ ә а (*иааилаҭыршәа руеит*). Ҟаҳ, усҟан… иаҳҭоубоуп.

Е д г ь а ц (*лаҧшыла деиҭаҧшааует*). Сбаба Шьасиа, мӷоаныфақәак ҳзырхиа. Ашарҧазы амӷоа ҳақәлоит баргьы саргьы. Иагьыхарацәам, дад, Ҧсҳәы уназаанза ауп Алиас дызлоу аибашьцәа ахьыҟоу.

(*Аҳәсақәа зегьы ааҭгыланы аҭаҳмада изыҧшуеит. Шьасиа лхы налыкәарешәа, ашыршырҳәа амаҵурҭа дныӷонашылоит, аҳәсақәа ҧыҭӷоыкгьы уи иналышьҭалоит. Едгьац ишьҭаларҭа аҿаҧара дныӷоналаны маҭәаӷоыҭәақәак еидикылоит…*)

Е д г ь а ц (*иикқәоу амаҭәа-ӷоыҭәақәа амышәкәан инҭагәа-нҭагәо*). Сбаба Шьасиа, ҭакарк ҵысаанза такәы ҳзынаскьозар аабап… (*Шьасиа амаҵурҭа даадәылҵны, акәасқьа амардуан днаҿалоит. Дааиуеит Шьыдгәа.*)

Ш ь ы д г ә а. Ари ҧлакь мгьалуп, цхала икәаҳаны изуп, лассы ибжьысзом. Алиас цхала икәаҳаны изу амгьал бзиа ибон. (*Зҿыгҳара дуу амгьал наганы арҭмаҟ инҭалҵоит. Уи иналышьҭархны х-ӷоык, ҧшьӷоык аҳәса ааиуеит. Ачахәажәақәа, ачеицарсақәа, аҧлакь мгьалқәа ркуп, инаганы арҭмаҟ иҭарҵоит. Гыди аҽа хацәа быргцәаки изыш-зышза иааины иаагылоит.*) Ибзиоуп, дад, урҭ шәымгьалқәагьы, Алиас иҧсы ҭазар… аха гәаҟра ҕәҕәак ианымиакәаны Алиас дныжьны иааирызма ҽеы…

(*Шьасиа акәасқьа дынхаланы, луада хәыҷы дныӷоналоит. Иааизакшәа иаадәылылгоит Алиас имаҭәақәа: ахылҧарч, агалифе еиқәа, иблуза, иҟәына мацароу имаҟа-па аҟама аркны. Урҭ неидкыланы иааилаҳәаны, илыма дналбааны арҭмаҟ аҭаҵара дналагоит. Лыбла иаахгылоит урҭ ишәҵо Алиас иҽшеилеиҳәалоз. Асцена аган аҟны алашара гьежь рықәҷҷо ахәаҧшцәа ирбоит Алиаси Шьасиеи. Алиас изара еихытаруа арҭ имаҭәақәа рыла иҽахьеилеиҳәо ихаҿы еихаччоит. Лхаҿы еихаччо дивагьежьуеит Шьасиагьы, имаҭәақәа акакала

инаиркуа.Иеeилахәаны данаагыла, ихылҧарч неихеи-ҵоит).

А л и а с (*Шьасиа даанкыланы лыблақәа неимда-ааимдо днарҭагәзуеит*). Ачарахь сцоит, Шьасиа, сқьаф ҟаҵаны саашт уаҵәы. Араҧ кәаша-кәашо саманы ашҭа ианааҭалалак, абарҭ быблақәа бхаччо бнасҧыл. Сара урҭ снарҭагәзып еиҭах маза-маза. Саб ааҵрахь днавалап уск имоушәа ҟаҵаны… бшысҧыло ангәеиҭалак… Шьасиа, ачараҿы ауатка аимхәыц хыҳәҳәыла иацызжәлап, хыжәласгьы иҟасҵалап бара быбзиабара ахаара! Ауатка џьбара афырџьан иансызҭарҭәалак, иаахыҳәҳәыло аимхәыцқәа, быбла чыцқәа раҟараҵәҟьа срызгәышьлап, Шьасиа! (*Нас, рҩыџьагьы рыччабжь акыркырҳәа ииаауеит*).

А в т о р (а*сцена акәакь аҟынтәи урҭ рахь инапы нарххаы, ахәаҧшцәа рахь*). Изакәытә насыҧу ирымоу жәбоит ҿыц иеиднагалаз арҭ ақәҧшцәа! Абзиабара арыжәтә џьбара аиҧшҵәҟьа рқьаф ҟаҵаны иамоуп, ҳ-Аҧсадгьыл аҟны ианҭынчроу, рымҵәыжәҩақәа еиҵыр-хуеит. Аа, шыҧшишь, ажәҩан ахь изымҧрыц, уаҳа акгьы рыгым!.. Аха…

(*Асцена аалашоит. Иубоит Шьасиа Алиас имаҭәақәа арҭмаҟ иахьҭалҵо. Нас Едгьаци Шьасиеи шдәықәло. Ҧыҭк ианнавалалак реы акьыркьырбжьы ааиуеит*).

Алашара ыцәоит, ианаалашалак:

Наҟ-ааҟ аҩхаақәа ирыбжьакуп иаҵәарала иҭалаҳау адәҳәыҧш. Аплашьпалатка еиҵҳәаны игылоуп. Амҩа-хәасҭа наҵәии-ааҵәиуа, аҵлара иҵганы иаҿагалоуп. Асержант Пчиолкин иавтомат инацәа аҵакны дгылоуп. Аруаҩ Абӷаџь ладаҟа иҵегьгьы дласкьаны дыҧшыхәуеит.

А б ӷ а џ ь (*абџьар зкымыз инапы илахь инадкыланы ладаҟа такәы данҧшы ашьҭахь, дыццакны дҩхаҧаланы*). Ҩыџьа ауаа ҿык рывакны иааигәаны ихалахьеит!

П ч и о л к и н (*ашырҳәа Абӷаџь иахь даақәҵәиааyеит*). Цқьа иубарҭазма?

А б ӷ а џ ь. Уажәааигәоуп амза абахә ианавҵыҵ, аҩыза асержант, макьана ҳӷәаҩара цқьа иҭамыҧхазац, иеилыс-каартә исбарҭамызт!

П ч и о л к и н. Ҩыџьа иреиҳазами урҭ?

А б ӷ а џ ь. Мап!

П ч и о л к и н (*илахь ааимарџахәны даалеиҩеиуеит*). Ҧшьҩык ауаа лбааит ахәылҧаз аџьаҧҳаны ахагаларазы, уара ҩыџьа халоит, уҳәеит.

А б ӷ а џ ь. Ҩыџьа роуп ихало, аҩыза асержант!

П ч и о л к и н (*ладаҟа днаскьаны дыҧшуа, нас даахынҳәны Абӷаџь днеидгылоит*). Ҧшра аҭахым, иҳавгоу амҩахәасҭала аҩада уҩаскьаны уеыҵәах. Уара уиашоуп, ҿыкгьы аҿы ианкны иааргоит. Иаҳзымдыруа ҩыџьа ааyеит. Аплашьпалатка иавсны иандәықәла, уара иаанукылоит. Сбжьы сыргаанза ахысра ҟалом! (*Аҵла иенавеикуеит. Абӷаџь иҧсы зо аҩада днаскьоит. Ахалара иаҿу, аплашьпалатка ианазиашаха, иаагылоит. Уи гәеиҭоит аруаҩ Абӷаџь, нас иаагылаз рышьҭахьҟала дрыҵаҵәины, асержант днаидгылоит*).

П ч и о л к и н (*Абӷаџь илымҳа дынҭахәыҭхәыҭуеит*). Аҧҳәызба?!

А б ӷ а џ ь. Ааи!

П ч и о л к и н. Аҭаҳмада?!

А б ӷ а џ ь. Ааи!

Е д г ь а ц.Сара Алиас иаб соуп. Алиас Марыхәба шәара шәсолдаҭ иоума?

(*Пчиолкин аҧсышәала ицәажәаз аҭаҳмада дшизеи-лымкааз мҩашьо, Абӷаџь днеиҿаҧшуеит*).

А б ӷ а џ ь. Ааи, асолдаҭ Марыхәба ҳавзвод датәуп.

Е д г ь а ц.Исыцугьы уи иҧшәма хәычы лоуп. Сыҷкәын дабаҟоу. Уара дудыруама уи? Иҧсы ҭоу, мамзаргьы… дад?

А б ӷ а џ ь. Дыздыруеит, ӷәӷәала дхәуп! Асержант Пчиолкин иасҳәап шәызусҭцәоу. (*Пчиолкин днаид-гыланы, днаиахәыҭхәыҭны иеиҳәоит*).

П ч и ол к и н. Ҳкомандир иеилыркаа изусҭцәоу.

(*Абӷаҵь даахыԥ-хыԥшәа дцаны апалатка ду насҭханы иавагылоу апалатка ду ахь днеиуеит. Абӷаҵь даахынҳәны дааиуеит*).

А б ӷ а ҵ ь. Ҳавзвод акомандир алеитенант еиҳабы Кравченко адҵа ҟаиҵеит апалатка хәычы аҟны шәԥхьарц, ашьыжь асааҭ ааба рзы дшәацәажәарц, амедицинатә пункт ашҟагьы шәдәықәиҵарц.

Е д г ь а ц (*даахәыц-хәыцны*). Иужәлоузеи, дад, уара?

А б ӷ а ҵ ь. Абӷаҵь сыжәлоуп.

Е д г ь а ц. Қыҭас уабатәиу?

А б ӷ а ҵ ь. Дәрыԥшьтәуп.

Е д г ь а ц. Сара Азҩыбжьатәуп. Ҳқыҭақәа рҟынтәи шәрацәаҩума, дад, афронт аҟны?

А б ӷ а ҵ ь. Ҳрацәаҩуп, Аԥсны ақыҭақәа зегьы рҟынтәи иҟоуп. Ар ирхыԥхьазалогьы ҳмаҷҩзам, ар ацхыраа-ҩцәагьы рацәаҩуп.

Е д г ь а ц. Ибзиоуп, дад. Абни, апалатка иҵыҵны аԥхьа инеиуаз, нас уахь иҵалаз иакәхап шәеиҳабы?

А б ӷ а ҵ ь. Ааи.

Е д г ь а ц.Убри абыржәы сиацәажәарц шысҭаху сызиаҳәа.

А б ӷ а ҵ ь. Асааҭ ааба аныҟалалак иара иахь шәнаагарц ауп адҵа шсиҭаз!

Е д г ь а ц. Алиас иаб шсакәыз иоумҳәеи, уажәшьҭа ԥшышьа сымам, сыҷкәын иахь сцароуп…

П ч и о л к и н (даарыдгыланы, Абӷаҵь иахь ихы наирхоит). Акомандир идҵа нагзатәуп, апалатка хәыҷы ашҟа инаг аҭаҳмада ицугьы иаргьы!

А б ӷ а ҵ ь. Аҭаҳмада иԥа иахь дцарц иҭахуп.

П ч и о л к и н (*аҭаҳмада иахь*). Ега ус акәзаргьы, аҩыза алеитенант еиҳабы ианиҳәаз аамҭазынза шәзеицәажәом.

Е д г ь а ц (*илакҭа аамԥсахзакәаны уи дихәаԥшуа*). Уара, дад, иуцеибашьуаз сыҷкәын уиқәлоуп, сара сызуҳәо наугзароуп. Шәеиҳабы илымҳаҟынза исызнага

исҳәаз. (*Асержант Пчиолкин такәы даалакҩакуеит, аха аҭаҳмада иблақәа аaихмырсыӷьзакәаны дышихәаԥшыц иеанааникыла, даамага-магашәа апалатка ду ахь дцоит, нас уахь дныҵалоит. Дук мырҵыкәаны алеитенант еиҳабы Кравченко апалатка даадәылҵны аҭаҳмада иахь иҩааихоит*).

Е д г ь а ц (*уи днеиԥылоит*). Хәылбзиа , дад!

К р а в ч е н к о. Аа, еилыскааит, аҭаҳмада, еилыскааит, салам суҭеит! (*Инапы аҭаҳмада инаииҭоит*).

Е д г ь а ц (*Шьасиа лахь дынхьаԥшуеит*). Дад, исыцугьы сҭаца лоуп – Алиас иԥшәма хәычы. Сыҷкәын шәнапаҿы дыҟоуп ҳәа саҳауеит, аха уажәы ихәра ӷәӷәоуп, рҳәеит, уахаҵәҟьа снеиҿамԥшыр сгәы иауам…

К р а в ч е н к о (*даахәыц-хәыцны, аруаҩык дааиԥхьоит, адҵа ииҭоит*). Амедицинатә пункт ахь абарҭ мҩаԥугоит. Ахә Марыхәба дыдурбоит! Амза уақәымгәыӷцәан, аҭаҳмадеи аԥҳәызбеи амҩан урыцхраа.

(*Едгьаци, Шьасиеи дәықәлоит, амедицинатә пункт иазку аплашьпалатка аҩнуҵҟа иныҩналоит. Аплашь-палатка аԥхьала аҭзамц амазам, иҭыкка иубоит. Акәаҷабқәа ҭааза иаркуп. Арыӷьарахьтәи аҭзамц аҟны дышьҭоуп Алиас. Ахәцәа иҵегьгьы шьҭақәоуп. Урҭ рыӷызбжьқәа ааҩуеит. Алиас илацәақәа еиқәԥсоуп, иӷызбжьы газом. Едгьаци Шьасиеи иаԥхьа иаагылоит*).

Е д г ь а ц (*иҷкәын ихы-иҿы ишьышьуеит, ибжьы қачқачоит*). Дад, Алиас сыҷкәын, уаб сами,аа, уԥшәма хәыҷи сареи ҳахьааз! (*Алиас илацәақәа хымтзакәаны даагызуеит. Едгьац амца зҿықәланы ибылуаз иҷкәын ихы-иҿы ичабра ырбаазаны иаҿышьуа дҩагылоит. Шьасиа уажәы-уажәы лабхәа ичабра ааимхны, азы нахьыршаны, ирҩаны инаилыркуеит*).

Е д г ь а ц (*ибжьы ҩҭигоит*). Анаҵьалбеит, шоура-хәшәыкгьы шәымазами?!

А м е д е х ә ш ь а (*дааҩналоит*). Ачымазаҩ изыжәзом ашоурахәшәы!

Е д г ь а ц (*ибжьы аақачқачоит*). Нас, ҳалгазама, дад?..

А л и а с (*илацәақәа аахтны даахәыҭхәыҭуеит*). Сжьы… рфеит… алемсаа!…

Е д г ь а ц (*Шьасиа лахь дынхьаԥшуеит*). Баасқьеишь, дад, сбаба, бнаиацәажәеишь. Илацәақәа хитит, дааԥшит!.. (*Шьасиа даасқьоит. Едгьац гәыҕра хәыҷык иманы иҷкәын илақәа днарҭаԥшуеит. Илақәа ҭашәашәазаны ибоит…*)

(*Едгьац ишьамхқәа неиҵаҟәаланы днеизҟәыҿуеит. Иаацәылашахьеит. Дааҳәны, ихы ларҟәзаны иҷкәын днеиҿапшуеит. Алиас илацәақәа назаза инеиқәиԥсоит… Амедеиҳәшьцәа ҩыџьа ааҩнеибаҳәаны, аԥсы шьаршьафк наиқәыршәны, Едгьаци Шьасиеи ирыҵагыланы апалатка иҵыргоит. Асцена аацәылашьцаны, Едгьаци Шьасиеи рыхқәа рыкәаҿ иахьгылоу алашара гьежь нарықәҷҷоит*).

А в т о р (*даацәырҵны, ажәлар рахь*). Абар, мызқәак раԥхьа зынасыԥ ззылашаны иҟаз аԥҳәыс қәыԥш Шьасиа лхы лыкәаҿ дахьгылоу. Абар, усҟан зыҷкәын инасыԥ иақәгәырҕьоз аҭаҳмада Едгьац Марыхәба. Урҭ рҩыџьагьы рҟар хызҿыз аибашьра хлымзаах ауп. Рҩыџьагьы гәыҕырҭас ирымаз Алиас Марыхәба аҕа хәымга инапала дҭахеит…

(*Асцена аалашоит*.)

(*Амедицинатә пункт зҩноу апалатка аԥхьа хысҳәыҿк дныкәтәоит аҭаҳмада иԥаҵа хьыдышьшь, ихы икәаҿ. Уажәы-уажәы аҭаҭын рҳәы дахоит «е-еҳ» ҳәа аҵанза даақәаԥсычҳауа.*

Шьасиа лабхәа имырбацәакәаны лылаҕырзқәа лкасала ирыцқьо апалатка днавалалоит. Уи гәеиҭоит аҭаҳмада).

Е д г ь а ц (*ихы дааҩахоит*). Бааишь, сбаба, арахь! (*Шьасиа ҿымҭзакәаны иааигәа дааины, лхы ларҟәны даагылоит*). Сбаба, дад, ҳаԥсыбаҩ ҳаманы амҩа ҳақәлап, иан хлаҳәаада лывара анышә иамадарала ҳагәқәа ҳҟычлап, убриак ауп иаҳзынхазаз. (*Шьасиа лыҿлырҵысзом. Убри аамҭазы азалп бжьқәа ааҩуеит, «ауу» рыхга аҳаирпланқәа ажәҩан иаҵаҵәиуеит, иаарыкәршаны абомбақәа тҟәацуеит, абзарбзанҭҟьабжьқәа гоит. Едгьац дҩагыланы даанаԥш-aаԥшуеит, иаалырҟьаны иҟалаз изеилымкаауа. Аруаҩык дыҩны дшааиуа, амедицинатә пункт иавагылоу палаткак иаадәылҵуа ар рҳақьым днаидххылоит*).

А р у а ҩ. Аҩыза амаиор, алемсаа ҳакәшаны ижәылеит, агантәи ахаларҭа амҩа ԥырҵәеит, амедикаментқәа иаарласны уахьынтәи иаҳмоур ҟалоит. Аполк акомандир аполковник Горбунов дазҵаауеит аамҭала иҳазхаша амедикаментқәа ҳамоу иҳамаму!

А м а и о р. Аҩыза аполковник адырра иҭ макьаназы ҳшеиқәшәоу ала!

Е д г ь а ц (*Шьасиа лахь даахьаԥшуеит*). Дад, иҟалагәышьазеи, еибырҳәозеи арҭ аруаа?

Ш ь а с и а (*лылахь еиҳагьы инеиқәылҵоит*). Алемсаа ҳакәшеит, иҳәеит аруаҩ.

А м е д е ҳ ә ш ь а (*амаиор иҟынтәи дыццакны даарыдгылоит*). Амедпункт аиҳабы амедицина амаиор, Марыхәба иԥсыбаҩ шшәызҭымго ала адырра шәиҭоит. Амҩақәа ԥҵәоуп. Ҩыџьа аруаа адҵа риҭеит Марыхәба иԥсыбаҩ анышә иамардарц. (*Ахысбжьқәеи аҳаирпланқәа руу-бжьқәеи ааимга-еимцоит. Ҩыџьа аруаа аԥсы апалатка даацганы, дрыма ахәахьы рҿынархоит, Едгьаци Шьасиеи урҭ инарышьҭалоит. Аԥсы анышә дамаданы, ихынҳәны иааиуеит*).

Е д г ь а ц. Сбаба, дад, сара уажәшьҭа сеилаԥсеит, изқәыскуа саргьы исыздыруам, сыбаҩ ашьха иныжьны сҩныжә ахь сзылбааyам. Араҟа, аибашьраҿы сҭахар, сыҷкәын иааигәа сҟалап. Алемс ишьҭахьҟа дхынҳәны еимга-еимцарак ҟалар, сыҷкәын ибаҩ мышкызны сашҭажә ахь исызкылгар збап. Бара, сбаба, хшыла

бкәабоуп, быԥсы бызгозар агаӷа былбаа, мҩак аатуазар. Мышкызны сзылбаар, бахьыӷазаалакгьы бара заԥәык боуп исзынхо, дад, сыԥҳа боуп!..

Ш ь а с и а (*такәаамҭа лҿымҭра ашьҭахь, лгәи лылаӷырзи аилаԥәоит*). Шәара сшәыцуп, шәара шәӷны сыӷоуп!.. Аҩнынтәи иаазгаз аӷама шьаугас, еибашьыга бџьарс ауп изышьҭысхыз иаҭаххозар ҳәа... Уажәы иаҭахны избоит.

Е д г ь а ц (*зырҳәара даҿу аҭаҭын аихымца нацра-рсны, инеиҿыԥакны алҩа ноуишьҭуеит*). Ее, аҳәса абџьар рнапаҿы иааныркыло, ашьаура ианазгылоутәи аамҭаԥәгьа хҭахеит, ауаатәҩса агәкаҳара аԥынхәрас абџьар ианазыҩуа аамҭа хҭагылоуп. (*Шьасиа ихы налыкәикуеит.*) Ишыбҭаху, дад, ус анызбызба. Сара абык иеиԥш сыбзыӷоуп...

Ш ь а с и а (*апалатка дныҩналаны ар рхылԥа лхаԥаны, Алиас иӷама лӷәынԥаны даадәылԥуеит. Аӷама аҭра иааҭылԥааеит, днышьамхнышгылоит*):– Исҭоубоуп аӷа иҿаԥхьа схы шыласмырӷәуа.

Аԥарда леиуеит.

АҨБАТӘИ АҚӘГЫЛАРА

Едгьац апалатка ду азааигәара дтәаны дӷыцә-ӷыцәуеит. Агантәи иааигаз иаԥсуа шәаҟь аҭыхәҭа иҭыхны иварафы икыдгылоуп. Иааины иааи-дгылаз аруаҩ днаиԥаԥшуеит.

А р у а ҩ. Аҭаҳмада, узҿу закәи!?

Е д г ь а ц. Сӷыцәӷыцәуеит, дад!

А р у а ҩ. Иуцәуа закәу ауп сзызԥаауа.

Е д г ь а ц (дҩагылоит). Алабашьа, дад!

А р у а ҩ. Арҭ ҩба ӷоуԥеит. Акы уара иутәхап, аха егьи зтәыда?

Е д г ь а ц. Егьи, шәкомандир итәуп! (*Ҳаирплан хәычык шхылаз мҩашьо абжьы гоит. Едгьац илакҭақәа ҭырлашьцаазаны днаԥаԥшуеит.*)

А р у а ҩ. Ари аҳаирплан уацәшәама, аҭаҳмада?

Е д г ь а ц. Аҳаирплан абомбақәа ланашьҭыр ӷалоит. Схы акәзам сзыцәшәо, аруаҩ, сыҷкәын Алиас иҩызцәа шәоуп.

А р у а ҩ. Бомбазам уи иканажьуа, аҭаҳмада, ари ҳара ҳҳаирплан ауп, афатә ҳзыланашьҭуеит: ача, ашьақар, аԥсызчаԥа уҳәа зҭоу ааԥәақәа лбаанашьҭуеит ауп!... (Аҳаирплан иланашьҭуаз ааԥәақәа, аруаҩ ӷарулцәа апалаткахь раагара иалагоит.)

Е д г ь а ц (*илымҳа кыдԥаны даазырҩуеит*). Аруаҩ, ари иууа аҳаирплангьы ҳара иаҳтәума?

А р у а ҩ (*ашәара аныԥшуа ибжьы ҩҭигоит*). Анемец ҳаирплан!.. (*Анемец ҳаирплан ашьхарахьынтәи иаахаԥәрылоит, абомбақәа икаҳауа рышьҭыбжь гоит.*)

А р у а ҩ (*аҭаҳмада иахь*). Ҳнаҩстәи аполк ахь икшеит алемса ҳаирплан!

Едгьац (*аԥанза даақәԥсычҳауеит*). Ее, сажәым-ҭыеха избақәозеишь.

А р у а ҩ (*аҭаҳмада иахь дынхьаҳәуеит*). Аҭаҳмада, шьапышьҭыбжьқәоума иааҩуа?

Е д г ь а ц (*игәы алаӷазамкәаны*). Ааи, дад, аха илашьцеит, цқьа исбарҭам.

А р у а ҩ (*иавтомат инацәа аԥакны иаԥхьаӷа днаськоит*). Уаагыл, уарбану иааиуа!? (*Едгьац иаԥсуа шәаҟь харшало аруаҩ днаишьҭагылоит*).

К р а в ч е н к о (*даанымгылазакәаны*). Сара соуп, алеитенант еиҳабы Кравченко соуп!

А р у а ҩ (*даагәырӷьоит*). Аҩыза алеитенант еиҳабы! (Шьасиеи амедеиҳәшьаки инасҭхашәа иааиуеит.)

Ш ь а с и а (*лабхәа днеигәдхахалоит*). Аҳәԥәа рацәаҩуп, иԥсызгьы убас... Алемса снаипер икылкааны дсеихсуан...

Е д г ь а ц. Сбаба, беибганы бзыхынҳәыма?.. (*Игәы ааҧшааны Шьасиа лхагәҭа днагәызуеит. Алеитенант еиҳабгьы даргьы, ирышьҭагыланы иааиуаз ҧшыхәҩ-цәақәакгьы еиманы апалатка иныҵалоит. Шьасиа иаалнырыртә лылахь еиқәылҵоит*).

Е д г ь а ц. Иҟалазеи, ишсабҳәара, сбаба?

К р а в ч е н к о (*ишьапы еимлагәа иааникылоит*). Снықәмиар сзычҳауам!

Ш ь а с и а (*Кравченко иқәиарҭа лырмазеиуеит*). Алеитенант еиҳабы ишьапы ахы ақәшәеит, дхәуп! (*Едгьац акәаҷаб иманы дындәылҵны, быҕьҟьаҟьақәак ааҩнагаланы, иааилаҟәаҟәаны, афицар ишьапы ахьхәыз инақәҵаны иҿеиҳәоит*).

К р а в ч ен к о (*ишьапы иашахәҵәаза инаивеиҵоит*). Иҭабуп, аҭаҳмада, сыҧсы сургеит!

Ш ь а с и а (*лылахь еиҭааиқәҵаны, аҭаҳмада иахь*). Ҳавзвод аҟынтәи абарҭ ижәбои шьыбжьышьҭахь ацхырааразы исыццаз аҩыџьеи ҳада зых иахәоз уаҩ дымхеит…

Е д г ь а ц (*иаҳаз дааиҵанарҕәҕәоит*). Зегь ҭахама, насы?..

Ш ь а с и а. Абҕаџь ҕәҕәала дхәуп, аҽа хҩыкгьы хәны инхеит… егьырҭ…

Е д г ь а ц (*ихы наиқәаҽуеит*). Егьырҭ зегьы ҭахану?!

(*Шьасиа ааит аанрго лхы аарҵысны амедеҳәшьа дналыдтәалоит*).

Алашара ыцәоит, ианаалашалак:

Амҩахәасҭа ахьаанҵәо, ккара хәыҷык ыҟоуп. Аҧшыхәҩцәа дрышьҭагыланы днеиуеит Шьасиа. Сумкак лыхәда ихшьуп. Ар рхылҧа лыхцәы ҭаҵәахны иҭоуп. Аҟама лыҟәнуп.

Ахысбжьқәа рҿаархоит. Аҧхьа инеиуа аҧшыхәҩы ҿыцха дынцәыҵахауеит. Аҩбатәи аҧшыхәҩы днеиз-

ҟәыҿуеит. Шьасиа иаалыкәыршаны ҭшәарроуп. Лышьҭахьҟа деихар, даҿҟьоит. Лаҧхьаҟа ҵлакәак гылоуп. Днеиҭаҧаны, ҵлакы ашьапы лҽаварҕәҕәа даагылоит. Аҵлашьап дахьнадҳәазало илхар-шьшьы илхоу ар рхылҧа лыхшәаны иналывашәоит. Уи иҭаҵәахыз лыхцәы аҽоужьны иналықәҧсоит. Ҩыџьа алемсаа ҳәазоит лара лахь, лааигәа ианааилак, иҩеибаргылоит.

А н е м е ц а р у а ҩ (*иеиҳабы днаизхьаҧшны, инацәа налықәикуеит*). Дыҧҳәысуп… дшәарҭам!.

А н е м е ц ф и ц а р (*дааҭгыланы*). Аиашаҵәҟьа уҳәеит. Уҧши, лыхцәы қамызуа иахьынзанеиуа! (*Игәар-ҧханы, аха инцәыҵакшәа*): Ҳе-ҳе-ҳе! Абас зыхцәы қамызуа аҧсуа ҳәсақәа араҟа рҧыхьашәарагьы уадаҩуп, насгьы ззамҩақәа ашәаза иалху!..

А н е м е ц а р у а ҩ. Абар, нас, дахьуҧыхьашәа, сеиҳабы ухаҵкы!..

А н е м е ц ф и ц а р. Ааи, аха…

А н е м е ц а р у а ҩ. Илашьцоит, сеиҳабы ухаҵкы, ҳамҩагьы мариазам, уааласы!

А н е м е ц ф и ц а р. Ааи, ааи, ирластәуп!

А н е м е ц а р у а ҩ. Аҧшахьы асуеит џьанаҭушәа, хратәылоуп, аҧсабара ҧшзазоуп, иаарласны иҳампыҵа-ҳхаларанты иҟоу Аҧснытәи акурортқәа рҟны уҟоушәа иҧхьаза, сеиҳабы ухаҵкы!

А н е м е ц ф и ц а р. Узгылоузеи, мшәан, лассы унеи, лыхцәы данкны арахь уаалых! (*Арҭ еицәажәонаҵы лара дааиҳәаҭҟәҟәланы, лыҧсы заны дырзыҧшуеит*).

А н е м е ц а р у а ҩ. Анцәа урманшәал… сеиҳабы ухаҵкы!..

А н е м е ц ф и ц а р (*ишьапы нышьҭакшаны*). Уласы, амри!… (А*немец аруаҩ Шьасиа дызватәоу аҵла днадххылоит. Лыхцәы изнапык инакәырша-накәыршаны, ишимчу ишҟа даалыхоит. Шьасиа лыблахаҵ*

неилагьежьны даагаз-еазуеит, аха лхы лнапаҿы иааганы, лҟама ааҭԥааны днеигәыҵхахоит).

А н е м е ц а р у а ҩ (*дынхьыдышьшьуа*).Сеиҳабы… ухаҵ… (*Анемец фицар днеиханы Шьасиа даалгәыдыххылоит, инапы иамԥыхьашәоит лсумка аҵҕа. Уи аҵҕа ааԥҵәаны, ишьҭахьҟа дыхбыкьны аҿыбгарра дынҭалоит. Лара дҩаҵԥаны, ашьа зҿыкьасо лҟама аҭра инҭаҵаны, аҿыбгарра дынхықәгылоит. Аҵәылашьцара дналылбаауеит ибҕалаз анемец фицар. Изнапык ала махә хәыҷык тыруа иаанкыланы акаҵҕы даҿажьуп иара дзымҵысуа. Шьасиа днаԥшы-ааԥшуа мҩахәасҭала дыҿҟьа-ҿҟьо лҿыналхоит. Лҩызцәа ахьтәо дынкылсуеит*).

Е д г ь а ц (*лцәаара данынахьыԥшлак, алеитенант еиҳабы дахьыцәо днеигәҭасшәа*). Афицар!

К р а в ч е н к о (*дааҵҟьаны, итапанча ҭԥаа*). Уарбан иааиуа, уа уаагыл!

Ш ь а с и а (*даанымгылазакәаны дшааиц даауа, лбжьы қыҵь-қыҵьуа*). Сара соуп, Шьасиа соуп!..

К р а в ч е н к о (*аҭаҳмада иахь дынхьаԥшны*). Шьасиа?!

Ш ь а с и а (*лыбжьы лызҭымкаауа)*. Саб!.. Саб!.. (*Днеигәыдхахаланы лабхәа лнапқәа наикәыршо*). Саб!.. Саб!..

Е д г ь а ц (*иҭаца дааигәыҵаҳәҳәаны илабжышқәа рыцқьо*). Сбаба, беибганы бзаама, сбаба?!

(*Шьасиа дқыҵь-қыҵьуа, деиҵақьны дҵәуоит. Алеитенант еиҳабы дааскьаны днарыдгылоит. Уи ашьҭахь иааигәныҩқәоит, ирҳәо мааҩуа иааицәажәақәоит.*

Алеитенант еиҳабы Кравченкои, ԥшь-ҩык аруааи, Шьасиеи, Едгьаци анемец фицар дахьыбҕалаз аказҕы ҿыбгарра аҟны инеиуеит. Ихықәгыланы изԥшуеит. Анемец амахә кьатрацә кны дымҵысзо, илақәа ҭызза, хыхь иқәгылоу дрыхәаԥшуеит).

К р а в ч е н к о (*ибжьы ҩҭыганы*). Уабҵьар уҟәных!

(*Анемец изнапык қачқачо иварахь индәықәиҵоит. Итапанча аҭра иааҭыршәаны, инапала иикыц амахә хәыҷы еимлагәа иааникылоит. Итапанча аҵаҟьа инаҿаҳауеит*).

К р а в ч е н к о (*иваҕҕа игылоу днарылаԥшны*). Аурысшәа иаҳауеит. Анемец ԥшыхәҩцәа шамахамзар аурысшәа рдыруеит! Иара дыбҕамҵакәаны, аҵаҟьа даҿгатәуп. Уи ибз акыр иҳахәарҭахоит. (*Нас, аиҩхаа дҭаԥшуа, даахәыцны аҭаҳмада ихы наиқәикуеит*) : Аҭаҳмада, ҳалбаарц зламаншәалахари аруаҩи сареи?

Е д г ь а ц (*алеитенант еиҳаби аруаҩи илаԥш нарыхго*). Ҳфицар, дад, иудыруама уруаагьы уаргьы шьапԥынҵала араҟа албаара шәшашьцылам, иагьшы-шәцәыуадаҩхо!

К р а в ч е н к о (*игәы иааҵаххны*). Ма аԥсра, мамзаргьы анемец иԥсы шҭоу икра!

Е д г ь а ц. Угәы рҭынч, ҳфицар, анемец иԥсы шҭоу унапаҿы дҟалоит!

К р а в ч е н к о (*иихәо ҵьашьаны аҭаҳмада иахь даақәҵәиааува*). Изла?

Е д г ь а ц. Хратәыла иаԥоу ахра дацәшәазом, макьана сгәашьамх ҵаруп, сылақәа реиԥшҵәҟьа. Сылбаауеит схаҭа, сымацара!

К р а в ч е н к о. Маап, изыҟалом усеиԥш, аҭаҳмада, уи еиԥш адҵа удаҳҵарцу, маап!..

Е д г ь а ц. Абнаҟа иаҿажьу анемец иаҵкыс еиҳау абҕаҵьма абри аиԥш иҟоу аҿҟьарра ахы хыхәхәа акырынтә иаҿызгахьеит, дад!

К р а в ч е н к о. Аха ари иԥсы шҭоу…

Е д г ь а ц. Хорош, хорош! Сара ишысҳәо уныҟәа уажәы, ҳфицар! (*Едгьац ашаха шәпа изара инакәыршаны, ахы аруаа инадыркны дынҭалоит. Анемец иҟны днеиуеит. Ибжьы ҭымгацәакәаны.*) Суқәиҭындаз, анемец фицар, аҭаҳмада дзакәу усырбарын. Сыҷкәын уара ухымҭа дагазаргьы сыздырзом. Умбои, улакьысра азин сиҭом ҳфицар, Иажәа сзаԥыҩлом!…

К р а в ч е н к о (*ибжьы аардуны анемец иахь*).Умаҟа ашаха иадҳәал! (*Анемец иаҳаз неигзоит. Аҭаҳмада ишьапԥынҵа дықәгыла-ықәгыло, анемец диманы*

ахалара дналагоит. Ашаха ахы асолдаҭцәа икны еиҩырҿо, урҭ харгалоит. Ианхала, Едгьац иҿааҧиртлоит. Алемса днеиҳәҭӄәыӄәланы иҧсы еивигоит, илақәа рыҳәоит иҧсы еиқәдырхарацы. Нас, иеихада дахӄьашо дҩагылоит. Алеитенант еиҳабы Кравченко уи днаидгылоит. Анемец фицар ихы дааҩаханы днаиҿаҧшуеит. Асцена аалашьцоит. Алеитенант еиҳаби анемец фицари еиҿаҧшуа иахьгылоу алашара гьежь рықәҧхоит).

А в т о р (*даацәырцуеит*). Абар, иеиҿаҧшуа игылоуп ашьа акаҭәара иазыхьуа афашист фицари аҭынчразы иқәҧо Асовет фицари. Урҭ, дунеихәаҧшышьала ишеиҧшым еиҧш, разӄылагьы иеиҧшымхароуп. Анемец фицар дгарыгаеоит, ишьапқәа дырзынкылом. Асовет фицар деихаҕәҕәа-еицаҕәҕәа дгылоуп. Рҩыцьагьы рыгәқәа ирҭахәыцуеит уажәы: анемец фицар иҧсы ахьеиқәирхаша дазхәыцуеит, Асовет фицар дазхәыцуеит афашизм аҵкыс аиааира!

(*Автор дцоит, асцена аалашоит*).

К р а в ч е н к о (*аҭаҳмада иахь дынхьаҧшуеит*). Афырхаҵа, аҭаҳмада, Кавказ ахьчара аҭоурых адаӄьақәа урнылоит! Иӄоуцаз цхыраара дуззоуп ҳаҧыхьатәи ҳҗәыларақны!

(*Анемец фицар Шьасиа данынаҵҿаҧшлак, дшидырыз мҩашьо, ихы наикәаеуеит, ишьапқәа наицаӄәаланы, ахыгәҳәа днатәоит.*)

Аҧарда леиуеит, ианаатлакь:

Ишылашьцара илашьцахьеит. Аӄәа ақалақь аӄны алашарқәа мачуп. Шьасиеи егьырҭ афронт ацхыраарҩцәақәаки цәыцара шьҭацарҭак аӄынтәи иццакуа ацьаҧҳаны ыцыргоит.

Ш ь а с и а (*лҩызцәа рахь дынхьаҧшуеит*). Алемса ҳаирпланқәа ирыцәшәаны аҩнқәа рӄны алашарақәа адыркзом ақалақьуаа. Шьыри, знызацәык иадамхаргьы сналс-ҩалсны избандаз исызгәакьоу Аӄәа, ҳқыҭа Азҩыбжьа ақалақь иацәыхаразам, лассы-лассы Алиаси сареи абрахь ҳаалон… (*Аулицахь даахьаҧ-шуеит, лбжьы ааламхаҭгоит*): Какашьа! (Нас, лҩызцәа даарыдӄьаны, ияаигәазаны инарывсыз, зжакьа кәамжьацәза иӄоу аҭаҳмада еилаҩеи аҧҳәызбеи днарыхьзоит.) Какашьа, Шьасиа соуп, бара!

Г ы д (*даатгылоит*). Бышҧаӄоу, дад, Шьасиа, Едгьац дышҧаӄазоу, иҷкәын изы амбатә иибаз дацәынхагәышьама?

Ш ь а с и а. (*Какашьа даалахәыҭхәыҭны.*) Сара сицәыҧхашьоит. Сабхәа хар имам ҳәа сызиаҳәа. Шәылахь еиқәшьшьы шәыӄоуп, цәгьара ӄалама, Какашьа?

К а к а ш ь а (*даақәыҧсычҳауеит*). Бган Чагә иҧа Кыбча иҧсзы ааҩгәышьеит… Ирҭахқәаз ӄалақәан раахәаразы Аӄәаӄа ҳааит. Уаха шьапыла Азҩыбжьаӄа ҳцоит…

Ш ь а с и а (*Какашьа лахь, лбжьы нылцакшәа*). Какашьа, изакәытә аамҭа бзиааз, бара ҭацаҩызара ансзыбуаз?!

К а к а ш ь а. Унасыҧ Анцәа иуанеишьозароуп-тәа!

Ш ь а с и а (*Какашьа дналахәыҭхәыҭуеит*). Какашьа, уаҳа исабҳәои? Шәышҧагәхьаазго ҳцеижьҭеи!

К а к а ш ь а (*Лылахь ааиқәылцоит*). Абзиара мачуп, Шьасиа, шәара шәцеижьҭеи ҳҳаблаӄны хәҩык арҧар-цәа рыҧсзы ааҩхьеит афронт аӄынтәи.

Ш ь а с и а (*уигьы лылахь ааиқәылцоит*). Алиасгьы даргьы агәаӄцәгьақәа… (*Нас деиҭаалызхьаҧшуеит*). Уаҳа исабҳәои?

К а к а ш ь а (*лхы-лҿы аақәлашоит*). Ибасымҳәаргьы сгәы иауам, Шьасиа, ибгәалашәауоу ибасҳәахьан Алцыкә Ақацәба сизҳәаны сышизтәоу…

Ш ь а с и а (*днацҧыҳәаны*). Ааи, ааи! Нас?!

К а к а ш ь а. Уи ишәӄәы бзиа ҳауит!

Ш ь а с и а (*дшыццакуа моашьо лоызцәа рахьгьы дынхьапшуеит*). Уи ишпа? Бааццакны исаҳәишь, Какашьа!

К а к а ш ь а. Ахьз ду змоу аорден ианаршьазаап, бара, афронт аҟны ифырхацаразы!

Ш ь а с и а. Ибыдысныҳәалоит, Какашьа, даара сеигәырӷьеит!.. (*Аатгылара. Досу ртыпқәа рҟны игылоуп. Асцена мачк иаалашьцоит*).

А в т о р (*алашара гьежь иара иқәыпхоит*). Апстазаара иара атәы ҟанацоит. Аибашьра хлымзаах аангьы агәалаҟазаара ҟалозаап. Абар (*Какашьа инапы налықәкны*) лынасып лаша дазыпшуп Какашьа. Бзиа илбо Алпцыкә Ақацәба дизҳәаны дтәоуп, уи ифырхацара азбахә иааоыз насыпла дыртәны дамоуп. Шәлыхәапши, лыблақәа анасып рхыҳәҳәыла ишыҟоу жәбап. (*Алашара гьежь уи иналықәпхоит.*) Абас насыпла дантәыз аамтакы ыҟамзи уажәы хәыцра шәкы назхапаны игылоу Шьасиа. (*Алашара гьежь Шьасиа иналықәпхоит. Автор дцоит. Асцена аалашоит*).

Ш ь а с и а (*лоызцәа рахь лҿыналхоит*). Иџегьгьы сбацәажәаларц стахуп, Какашьа, аха, бымбои, исыпхьоит, даара ҳаццакуеит… Абзиаразы!..

К а к а ш ь а (*Шьасиа дналышьталашәа*). Абзиаза!.. Унан, сшыбмазцааз аашьас иҟабцазеи арахь?

Ш ь а с и а. Аџьапҳаны агаразы ҳааит, цыхла аҿаоа ҳаҿалоит!..

Г ы д (*иналышьтеиҳәоит*). Ҳшьамхы ҳнанагонацы Едгьац ионы-игәара хылапшрада ишынаҳмыжьуа сызиаҳәа. Насгьы, аматәапхақәа рпара иаҿуп ҳҳабла аҳәсақәа. Урт шаахиахалак, гәыпцоык афронт ацхырааразы инеирц аеырхиара иаҿуп, урт рнапала ар ишырзынаҳтиуа сызиаҳәа! (*Иаатгыланы Шьасиа дызцу рахь дахьнеиуа илзыпшуеит*).

А п а р д а

АХПАТӘИ АҚӘГЫЛАРА

Алемс еибашьцәа наҟтәи ахәаҿы рцәаарақәа убоит залпла иахьхысуа. Ашәапыџьап цәыжәжәа, еилахаа иубоит. Ахызацәқәа цәаацәаауеит. Абомбақәа рытҟәацбжьқәа гоит. «ууу» рымшха аҳауа иалоуп абомбақәа лазышьтуа аҳаирпланқәа.

Аполк акомандир аполковник Горбунов икомандаҟацабжьы ааоилоит.

Г о р у б н о в (*атабиа ихы аатырҳәҳәаны*). Алеитенант еиҳабы Кравченко, сара сахь!

К р а в ч е н к о (*пшьынапха дааины*). Аоыза аполковник!..

Г о р б у н о в. Арота акомандаҟацара удкыл, арота акомандир дтахеит! Авзвод, алеитенант Ахиба инапы ианысцоит! Урота амрагыларахьтәи ахырӷәӷәартахь идәықәгал!..

К р а в ч е н к о (*пшьынапха даахынҳәуа*). Еилкааит, аоыза аполковник!

Г о р б у н о в. Артиллериа акомандир алеитенант Шанизе, сара сахь!

Ш а н и з е (*пшьынапха дааиуа*). Сзыроуеит, аоыза аполковник!

Г о р б у н о в. Абзарбзанқәа ахьгылоу шәартоуп, амратәшәара аганахь инаскьажәга!

Ш а н и з е. Инагзахоит, аоыза аполковник!

Е д г ь а ц (*ахаҳә ҟәаз ду дахьадтәалоунтәи, иапсуа шәақь ала дхысуа*). Сылақәа агәыр аца арахәыц кылдыршәоит макьана, нас схымта азәызацәыкгьы даго збомеи!.. (*Егьи ахәы аҟны немецк ицәаара днахьыпшуеит. Уи ацлақәа иеынарывацәах-аарывацәахуа ауп дшибо. Дшыхароугьы шәпа-жәпак шиакәу ибартоуп. Аеа пытоыкгьы ицуп. Нас, ишәақь еицацо*):

Абри иакәхап урҭ ркомандир! Иҟалап инапқәа ашьа ргәыҵкьасозаргьы, шаҟаҩы ҳар ахы цаҳәцаҳә рзикхьоу здырхуада. Ҟәазк иоуп иаргьы. Сыҷкәын Алиас зхымҭа дагаз дыздыруандаз, ицәаара џьара избар, игәҵасыршәарын…

(*Абомбақәа тҟәацуеит, автоматқәа азалп ҟарҵоит. Абзарбазн-хқәа ҵәҩанцәыҟа иууа аҳаирпланқәа ирызцоит. Едгьац дааҭгылашәа урҭ дырзызырҩуеит. Нас, деиҭанаҧшуеит егьи ахәаахьы. Анемец ҟәаз ицәаара еиҭеибоит. Цәалашәарак иоузшәа дааҭрысуеит*): Издыруада абри иакәзар зхымҭа сыҷкәын изы иҭҟьаз!..

(*Икылкааны ишәақь ақәҧшыга дынкылҧшуеит. Анеиец ҟәаз ҵла шьапык ихы шавыҳәҳәо ибоит, дагьхысуеит. Анемец ҟәаз ҿыцха дынцәыҵаҳауеит. Иааиқәтәашәа иҟаз ахысбыжьқәа аҭаҳмада иаалырҟьаны ихысра инақәырццакны ҳар азалп аурышьҭуеит. Аҟәаз ихьҧшыз шәаҟьаны, еимбҕьыжәаа иахьцо убарҭоуп. Едгьац иҽааиҵыхны дҩагылоит*).

Е д г ь а ц. Алиас! Сажәымҭыҽха ауаҩытәыҩса снапала дысшьит. Мап, мап дысшьызааит! Уи уара уҧсҭазаара уалзхыз руазәк иоуп, дышьтәын. Уҧсцәаҳа дузырхуазар, дырхы!.. (*Нас, алемсаа зқәу ахәы даҿаҧшуа даамақаруеит*). Ахәымгақәа рахьтә иаарылҟьо даҽазәгьы схымҭа дысзаҿыҵаршәар!.. (*Уи аамҭазы дзыдтәалоу ахаҳә ду азааигәа иааиуеит аполк аҧшыхәҩцәа ццакы-ццакуа. Урҭ дрылоуп Шьасиа*).

Ш ь а с и а. (*аҭаҳмада лнапқәа икәыршаны даанкыло*). Саб!..

Е д г ь а ц. (*лхагәҭа днагәзуа*). Сбаба, быҧсы рцәыбгагәышьама еиҭах?! (*Алемсаа хьаҵны рҭыҩрақәа рахь рыҽхьаркхьан. Џьарак-ҩыџьарак рыда ахысбыжьқәа еиқәтәон.*)

Г о р б у н о в (*иҽҩеиҵыхны дҩагыло*). Афицарцәа зегьы сара сахь! (*Афицарцәа зегьы уи иахь рҿынархоит.*

Горбунов дангыла ашьҭахь, аарла дҩаҵыгәгәоит алеитенант еиҳабы Кравченко. Уи даагарыгаҽаны, деиҭанеиҳәҭҟәыҟәлоит. Едгьаци Шьасиеи уи инеизааигәахоит).

Г о р б у н о в (*Едгьаци Шьасиеи рахь*). Ихәу алеитенант еиҳабы Кравченко шәара шәнапы данысҵоит, уи ихылаҧшразы аамҭа шәысҭоит. Шәпалатка ашҟа дыжәга шәымҧшыкәаны! (*Уи аамҭазы апҟара-пҟара, апҟара-пҟара» ҳәа аҽышьҭыбжь гоит. Аҟамчы кны иҿааихоит леитенант арҧыс ҳаракык, дыҵәрышкәаза*).

Г о р б у н о в. (*Кравченко дахьтәоу днеизыҧшны*). Уара узыҧсахуа алеитенант аштаб ахьынтә дхынҳәит!

А л е и т е н а н т (*Горбунов иҿаҧхьа даагыло*). Аҩыза аполковник шәыдҵа неигзеит алеитенант Ахиба!

Е д г ь а ц (*Шьасиа лахь дынхьаҳәны*). Ахиба?! Уашьҭан зны исгәаларшәа, сбаба, уии ҳареи ҳаибадырырц сҭахуп, арҧыс бзиак иоуп, убама! (*Алеитенант Ахиба иҧси-иҧси еихьымзо акәын аполковник дышиацәажәоз, нас иикыз апакетгьы наииркуеит. Афицарцәа рымала иааидкыланы апакет аахыртланы лаҧшыла днаҧхьоит аполковник*).

Г о р б у н о в (*афицарцәа даарылаҧшны*).Аштаб иҟанаҵаз адҵала, ҳар иааилахәлаанза анемеццәа инрыжьыз ахәаахьы ихалароуп!.. (*Нас Кравченко ишҟа даахьаҳәын*): Алеитенант еиҳабы, ахьаа мчыла ачҳара аҭахым. Аҭаҳмадеи аҧҳәызбеи узыҧшуп. (*Ахиба ишҟа даахьаҳәны*). Алеитенант Ахиба, Кравченко иҽихәышәтәаанза, арота акомандаҟаҵара унапы ианҵоуп! (*Едгьаци Шьасиеи Кравченко инаиҵагыланы рҿынархоит. Дрыманы иааиуеит Едгьацраа рпалатка хәыҷы аҟны. Уи аҧхьашәа инатәоит, иҿыхьҭоуп азы абымба кьаҿқәа нарышәхадырҧоит. Шьасиа афатәқәа аалгоит. Рыхҩыкгьы какал ркуеит. Кравченкои аҭаҳмадеи рнапқәа рыла иубоит ишеицәажәо. Нас аҭаҳмада*

акәадыр наихчынҵаны дынкыдиаалоит, Кравченко ус днатәоит амырхәагаҟны).

Е д г ь а ц. Иахьак ҭынчроуп, хысбыжьгьы ааӡуам!

К р а в ч е н к о. Ҳар ахьхалаз ахәаҿы аидыслара ҟамлазеит, алемсаа шәаҟьаны изцәырымҵит…

Е д г ь а ц. Уаҳа имжәыларц ргәы иҭоума урҭ арҳәцәа, дад ҳфицар?

К р а в ч е н к о (*мчылашәа дааҧышәарччаны*). Маза ицҳауа ала узаҟәыхуаҳа урҭ ажәылара макьана иузаҟәыхзом, аҭаҳмада. Аха рҟар хены иҟоуп. Урыстәыла алемсаа шхьаҵыз раҳазҭгьы, афронтқәа зегьы рҟны ҳар ҧхьаҟа ишдәықәлаз еилыркаазҭгьы, ргәалаҟазаара каҳауан.

Е д г ь а ц. Уажәшьҭа, рацәак реырзымҟьари, ҳфицар, угәы ишҧаанагои?

К р а в ч е н к о. Макьана агәырҭынчра аҭахым, аҭаҳмада, макьана ашәарҭа дуқәа ыҟоуп, рымчқәа ҕәҕәоуп…

Е д г ь а ц. Ее, ҳар урҭ шаҟа еилдырхаауагьы рбомеи.

К р а в ч е н к о. Убриаҟара ҳаргьы хыршьаахьеит, аҭаҳмада!

Е д г ь а ц (*аҵанза даақәыҧсычҳаны*). Алиас иӡызцәа ҳаҷкәынцәа заҟаӡы рыбаӡқәа рҿаҧсоузеи ҳашьхақәа!..

(*Кравченко ҿиҭуам. Едгьацгьы аҵәажәара даа-ҟәыҵны, ҧытрак ашьҭахь илацәақәа нҭааует. Шьасиа қыдуахәак дахьықәтәоунтәи ашшы зыхга азиас зҭысуа аӡхаа дҭаҧшуеит. Афицаргьы дӡагыланы абымбакьаҿ нышьҭаҵаны, амырхәага дынцәиаалоит. Такәы ааҵхьан еиҧш, аҵанза даақәыҧсычҳауеит, нас, дынхықәтәаланы, ихы инапы аҵыргәа, зымӡа дыҧшуа даатәоит*).

Ш ь а с и а (*гәырӡак шимоу гәаҭаны, иара иахь даахьаҧшуеит*). Аӡыза алеитенант еиҳабы, уажәшьҭа угәабзиара еиҳа еиҕьхап… Изларҳәо ала, уҧсадгьыл Украинагьы ахақәиҭтәра иалагахьеит ҳар!..

К р а в ч е н к о (*деиҭаақәҧсычҳаны*). Ааи, сахьиз, сахьаазаз, аҵара ахьысҵоз сқыҭа ахы иақәиҭыр-тәхьеит. Уи саҳахьеит. Аха сзеигәырҕьаша акгьы сызнымхеит уи сқыҭаҿы. Сани саби ҳаҕацәа рма-гәшьхәа иадыргеит, сашьеиҳаб афронт аҿы дҭахеит, саҳәшьеиҳаб заҵәык дынхеит лҧсы ҭаны. Уи дҭаа-цәароуп, лыҧшәма афронт ахь дыҟоуп!

Ш ь а с и а. Лышәҟәы уоума уи?

К р а в ч е н к о. Ааи, лара лами абарҭқәа зегьы шәҟәыла исзызӡыз… Аҵыхәтәантәи сгәыҕрақәа рҵыхәа зынзак иааҧнаҵәеит уи илӡыз хҭыск алемсаа рцәымҕра еиҳагьы исзыркыз.

Ш ь а с и а. Иаҳәоз уи ашәҟәы улахь еиқәнаҵартә аиҧш?

К р а в ч е н к о. Бзиа избоз аҧҳәызба ҳқыҭа аҕацәа ианрымпыҵархалоз алемсаа дрымпыҵаҧсызаап… Жәаӡык алемс еибашьцәа ахьымзҕ лырганы, дагьрым-пыҵаҧсызаап саҳәшьеиҳаб ишылбоз… Избарымашь ҳәа схәыцуан сани саби, дызбарыма ҳәа сгәыҕуан уи аҧҳәызба… Марусиа!.. (*Алеитенант еиҳабы ихы инапы наҵиргәан, еиҭах зымӡа дыҧшуа даатәоит. Такәаамҭа дхьаҧшуам. Шьасиа уи ирыцҳашьара лгәы иҵаланы дааҳәыҵәыҳәыҵәуеит. Иара, такә анҵы иаалырҟьаны даахьаҳәуеит*).

К р а в ч е н к о (*Шьасиа лыблақәа дырхымҧшы-лазакәаны*). Шьасиа! Сгәы амца иацраз сырҭынчхьан Марусиа хлаҳәада лҵыхәала. Ари аибашьра хлымзаах сара сеиҧш ус иақәнаршәахьоу шырацәоу ахьыздыруа сеиқәгәаны саҟажон, дысхасырштырц саҿын… (*Абри ашьҭахь такәаамҭа асаара дышьҭаҧшуа дхәыцуан, нас ихы дааӡаханы.*) Аха… Аха уажәы, исызцәырҵыз амца сыӡнуҵҟа зегьы ҭнаблааует… Ҭынч сызтәом. Адунеи зынза аеакалашәа избо салагеит. Шәышьхақәа ҧшзоуп, шәымра мракы иалаӡашьом, Шьасиа! Убарҭ зегьы бара быкәша-мыкәша иахьыҟоу азы акәхап абас изыссиру,

изыблахкыгоу… Анемец дхьаҵит. Аҩсҭаа дсыхоит шәышьхақәа рыҧсҭақәа сзырҭымҵырц… Алаҳәақәа рымцхәрас ахьшьыцбақәа ҳхаҧрит, абынҳәа аҭыҧан, ашьабысҭа цәырҵит… Иацы сыхәны ацаҟьа сахьаҿажьыз сылацәақәа нхызҩацыҧхәьаза абарҭқәа зегьы сыбла иаахгылон, урҭ зегьы хазынак акәша-мыкәша ихәмаруан, урҭ зегьы ахазына алашара рнаҭон… Сшьапы хәны санхаргала, раҧхьаза сызхыҧшылаз аҧҳәыс бла гәыразқәа ракәын… Уи аҧҳәыс, бара… (*Убри аамҭазы, раагәа-сигәа абомбақәа тҟәацуеит адгьыл аарҳәуа. Ажәҩан ахьынтәи аууы ҳәа ҳаирплан бжьык ааҩуан*).

К р а в ч е н к о (*ҿыцха адгьыл ҳәыгәра иҽнаважьуа, ар акоманда риҭозшәа ибжьы акыуҳәа инҭицоит*). Агәҽанызаара!..

Е д г ь а ц (*ацәа даалҟьаны дҩаҵҟьо*). Ҳаи, дад!.. Шьасиа!.. Сызӷаб Шьасиа!.. (Шьасиа лабхәа ишьапқәа лыҽрыларҧс иаанылкылоит. Аҧсабара амымеиқәара ахатәоит, алҩа ықәчуеит, абомбатҟәацрақәа ирхылҵуа. Аарла иалубаауеит рыхҩык. Аҳаирплан анхыҵ, иқәчыз алҩагьы нхыҵ-аахыҵқәоит. Ар рымаҭәа зшәымыз, агантәи инеиз ацхырааҩцәақәа ааиуеит. Урҭ рахьтә Гыд ибжьы аагоит.

Г ы д (*еилаҳәарак кны*). Азҩыбжьа ақыҭантәиқәа азәыр шәыҟоума?

Ш ь а с и а (*днеиҧыххыланы*). Ҳара ҳ-Азҩыбжьатәқәоуп! Шәара шәыздырит.

Е д г ь а ц (*уахь иҿынахо*). Ҳаи, дад, Гыд Ашәанба уоума? Уаҳзаазгазеи, дад!

Г ы д (*Едгьац дааигәыдыҳәҳәаланы даауашьҭуа*). Аибашьцәа рыцхырааразы аҽа гәыҧҩыкгьы Азҩыбжьантәи ҳшаауаз Лхааи ҳареи Доу ахыҵырҭа азиаша ҳаиқәшәан, ҳаицхалеит. Урҭи ҳареи ҳанааиҩызцәааха азәырҩгьы ҳҟалеит, Едгьац. (*Ааҭгылара ашьҭахь*) Алиас хәаша изамугәышьеит усгьы, Едгьац, узыниаз умала уакәу џьумшьан згәы иалоу, зегьы ихьаагоит, иҳалуршозеи акәымзар… (*Такәаамҭа рҩыџьагьы рылабжышқәа рчабрақәа рыла ирыцҟьо иаагылоит*).

Г ы д (*ихы дааҩаханы*). Едгьац, иҟагәышьоузеи арахь? Алемсаа зехьынџьара ихьаҵуа иалагеит ҳәа ҳаҳауеит агаҟа!..

Е д г ь а ц. Иахӷәыҵтатоу умбои, дад, Гыд, абомбақәа карыжьит урҭ «ииуа» алемс ҳаипрланқәа, уара уааира такә шагыз. Ҳаҧсы шҭоу урҭ ҳаржырц егьааҳагымхеит сҭаца хәыҷгьы саргьы. (*Инацәа Кравченко дахьтәаз ашҟа инархханы.*) Амна итәоу афицаргьы ҳаргьы ҳаанхеит азы ҳаубоит. Гыд дад, арҭ алемсаа ианхьаҵуагьы, цәгьамзар бзиа рызыбуам. Ҧсҳәы анынрыжьуаз арҩаш ссақәа ирхыз ацҳақәа еилаҟәыбаса иргон, уажәраанза ирцәынханы иҟаз ҧсҳәаа ршьамаҟа ахьырҧыхьашәоз, инаргәыдҵаны иршьуан, ажәхьақәа рыгәқәа ҵыблааны ишкажьыз ҳнархагылон, рычыргәқәа ахш рҭашы…

Г ы д. Ҳашьхақәа ахлымзаах рхаҧаны ишыҟоу ҳаҳагәышьоит, Едгьац. Акыр ҳхәарҭахозар ҳәа ҳхалеит зшьапы инанагоны инхаз абыргцәагьы. Азҩыбжьааи Лхааи ҳадагьы иаци жәаци егьырҭ аполкқәа рахь ихалазаап ҳаҧсуа қыҭақәа зегьы рҟынтәигьы.

Е д г ь а ц. Ҳашьхақәа алемсаа рықәлеижьҭеи ҵҩа змам ацхырааҩцәа ахалара ишаҿыц иаҿгәышьами, акыргьы ихәарҭоуп…

Г ы д. Едгьац, ҳҳабла аҳәсақәа, ҳқыҭақәа зегь рҟны еиҧш, ар рзын амаҭәа ҧхақәа дырхиан, Едгьаци иҭацеи ҧшаа, рҳәеит, урҭ еиҳа ирдырп изҭахқәоу, ирзыршап, рҳәеит, абра саҵоуп. Шәсымбаргьы, фицарцәақәак збар ирысҭозар акәхарын, ирзыршарц!

Е д г ь а ц (*игәы иаахәаны*).Иҭабуп, дад Гыд, иахьырзааугаз азын, ара уажәшьҭа ахьҭагьы ҵысхьеит, умбои! Идуззаны иҭабуп ҳәа раҳҳәоит иааҙҭиз аҳәсақәагьы. Рычкәынцәа аибашьра иҟоу рзын идырхиозшәа ргәы иабозар акәхарын, дад, урҭгьы

агәырԥа рымами. (*Аматәақәа ааимхны Шьасиа инальыркуа*). Бара еиҳа ибдырып, дад, изықәнагоу!

Г ы д. (*Едгьац ихы наиқәкуа*). Шәаԥш ҭаагалт, Едгьац, такәгьы ҟалеит, шәыжьгьы ԥхасҭаҳамтәит, аԥсы шәызҭаҳҭәеит!

Е д г ь а ц. Иҭабуп. (*Иҭаца лахь даахьаԥшны.*) Сара издыруан, баба, ҳара ҳаҟамзаара ҳаԥсны ишандмырԥшуаз ҳгәылацәа.

Г ы д. Сара сызлоу агәыԥ рахь сцап. Абзиаразы.

Е д г ь а ц (*дишьҭаԥшуа*). Ашьха лыԥхала иузыҟалааит, дад.

Г ы д (*даахынҳәшәа*). Лассы-лассы амшқәа цәгьахо иалагахьазар акәхап, Едгьац, араҟа?

Е д г ь а ц. Ҭагаланнаскьаан ашьха ишубац, дад, аҷыхь маҷхом уажәшьҭа.

Аԥарда леиуеит, ианаатлак:

Алеитеанант еиҳабы Кравченко апалатка ду даа-дәылҵуеит, деиқәҟаца иҿеилаҳәаны.

К р а в ч е н к о (*ажәԥан даҵаԥшуа*). Даара иҿыхьҭахеит, аԥсҭҳәақәа рҿыԥхьаркырц рҭахзам. Уеизгьы, амра ахаара ацәмыззацт. Ианаакылԥхо, ауаԥсы игәы ҟанаҵоит. Бзыԥ азиас аҿықә ссируп есқьынгьы. Ҳар ракәзар, ахырҕәҕәарҭаҿы иахьыҟоу иҭынчроуп. Аԥшыхәԥцәа изларҳәо ала, анемеццәа рыҽдырҵысуам. Ԥсҳәы анынрыжьуаз ацәгьоуракәа иҟарҵаз ранахо џьыршьоит. Ҳполккәа хаҭәааует уаха ихаларaны иҟоу ар ҿыц рыла. Нас ҳаиқәшәахра ҳаҟоуп дареи ҳареи!.. (*Апалатка хәыҷы ашҟа днаԥшны.*) Аҭаҳмадагьы ихабарк ҟамлеит, иацтәи аидыслара еибгала иалҵит Шьасиагьы иаргьы, арахь, рхабар ыҟам!.. (*Даақәҵәиааны, азиас аԥшаҳәа иаваршәны агаҟа ихы рханы иҿынеихоит. Аҵар ижаигәа-сигәа иҷырҷыруеит. Даатгыланы ԥадаҟа дыԥшуеит. Аҽышьҭыбжь гоит: «апҟара-пҟара, апҟара-пҟара»*).

Ш ь а с и а (*дшааҽыжәԥаз мԥашьо лҟамчы кны дааиԥылоит*).Хәылбзиақәа, алеитенант еиҳабы!

К р а в ч е н к о. Шьасиа, сара издыруан баарц бгәы иҭабкзар, арстәи бшааyаз, избанзар, аҽыуаԥ изын арстәи еиҳа имԥа маншәалоуп, азиас ахықә еиҳа акаршәрақәа амоуп, аҟәаԥа-ҿаԥарақәа рааста… Аха сара бсымбацызт абасҵәҟьа бҽыуаԥны!

Ш ь а с и а. Ахәцәа азиас ахықәахь илбаагеит, амедицинатә пункт аҭыԥ ҿыц уаҟа иазалырххьан, ҳар ԥхьаҟа ианца. Зыхәрақәа ҕәҕәаз ахәцәа аверталиот иаҭаны Аҟәаҟа идәықәаҳҵеит, егьырҭ ахәцәа апункт аҟны ацхыраара рырҭоит.

К р а в ч е н к о. Уажәы амедикцәа рыцхырара аума бзызку?

Ш ь а с и а.Сабхәа данырхә амедицина амаиор адҵа ҟаиҵеит сихылаԥшларц, иацтәи аидыслараҟынгьы амедеиҳәшьцәа срыцхраауан!

К р а в ч е н к о. Аҭаҳмада дыхәну?! Иабашәа?

Ш ь а с и а. Иуаҭәа ахы азывасит, даргәамҵцәом, аха ахәлара сыхьзаанза сабхәеи сареи ҳаматәақәа амедпункт ашҟа иаазгарц сызбеит. Абзиала, аԥсыза алеитенант еиҳабы, сара сааццакыроуп, сабхәа имаҷны ихәу дшырхыԥхьазалоугьы, ацхыраара иҭахуп! (Дцоит)

(Алеитенант еиҳабы афицарцәа ахьеилатәоу ахь днеиуеит).

Г о р б у н о в (*даалеи-ԥеиуа, нас, икарандашь аанкыланы аҵла икыду напылаԥыратәи акартаҿы цәаҳәак ԥшаауа*). Ааи, Санчаратәи ахыҵырҭа ҳаҿаԥшуеит, уи ахыҵырҭа ҳәынҷатәуп… Нас еиҳа иԥсгарахоит ашьхатәи аибашьцәа ҳзын. Нхыҵ-Кавказ, Ҟәбина аԥшаҳәаҿы аҕа имҷрақәа аанкылоуп ҳәа адырра ҳауит. Араҟа акәзар, азынра иаакылсызгьы, анемеццәа ықәнаргылом. Урҭ рырхәҭақәа, арахь ҳаибашьцәа ирзымиааиуа, наҟгьы изхымҵуа ҳашьхақәа ирҿаханы иҟоуп, рыԥсыбаԥқәа есааира ирацәахоит. Ҳполк

ахьгылоу аҟынтәи амрагылареи амраҭашәареи рахь игылоу аполкқәа, Санчара ахыҵырҭа ахи аҵыхәеи рҳәынҷаразы ажәылара иазыхиоуп. Агәҭа – ҳполк анапы ианҵоуп. Аполкқәа зегьы ҿыц арахь ихалаз ар рыла ихаҭәааит арҭ аӡымыш рыла. Уажәшьҭа аус злоу алемсаа рныкшара ауп. Асы акәзар ахыҵырҭа иқәҳахьеит. (*Нас даарылаԥшны*)… Азҵаарақәа змада?

А б ж ь қ ә а. Еилкааун, аӡыза аполковник!

Ҳахиоуп, аӡыза аполковник!

Ажәыларазы акоманда ҳазыԥшуп, аӡыза аполковник!

Г о р б у н о в. Аротақәа ркомандирцәа шәаанхоит, егьырҭ шәхы шәақәиҭуп уажәазы. (*Афицарцәа еибаргылоит*).

Аԥарда леиуеит, ианаатлак:

Аҵла хыжәжәа-цәыжәжәақәа, ахҭыԥқәа зну аҵла гәыцәқәа. Аибашьыга бҵьаркәа зегьы ҭыҟьҟьоит. Ар жәылоит. Ацхыраарӡцәа-аҵьаԥҳаны рызназго, ахәцәа шьҭызхуа урҭ ирышьҭагылоуп. Санчаратәи ахыҵырҭа аҿҟьаракәа рҟынтәи анемец еибашьцәа еилаӡеиласуа рцәаарақәа убоит, рԥсы ахыргаша иашьҭоуп, аха еиҳа-еиҳа иаґахоит. Шьасиеи амедицинатә еиҳьшьәа Шьазинеи ахәцәа ацхыраара ахьрырҭо, еицәажәартә ииаизаагәахоит.

Ш ь а с и а. Ҳрота акомандир Кравченко акомандаҟаҵараҿы дызбазом, актәи авзвод акомандир алеитенант Ахиба иоуп арота акоманда азҭо.

Ш ь а з и н а (*даасҝьаны Шьасиа днагылдгыло*). Шьасиа, арота акомандир ґәґәала дхәуп!

Ш ь а с и а. Кравченко? (*Дааґьаҵәы-ґьаҵәны*). Уаӡ дикәгәыґыртә дыҟазами?!

Ш ь а з и н а. Даара дшәарҭоуп! (*Ажәылара ашьҭахь уарла-шәарла игоз ахысбыжькәагьы еиқәтәоит. Амедеиҳәшьцьәа Шьасиагьы днарылаҵаны ахәцәа рышьҭыхра иаҿуп. Уи ишалгазцәҟьа, алеитенант еиҳабы Кравченко дааганы дахьышьҭаз Шьасиа дааиуеит*).

Г о р б у н ов (*ила ахьҭоу умбо, аҳәынҵәа иҿхысны, деилажәжәа-еилаԥԥы, Шьасиа дшааиуаз аниба, апалатка дааҵыҵуа*).Аԥҳәызба, аҭаҳмада даҳҭахуп, ауаӡы дизаҳашьҭуеит, дабеиԥшаари?!

Ш ь а с и а. Аӡы иманы ладаҟа дылбааит, аӡыза аполковник, ҳамаҭәақәа иманы данхало арстәи дааиуеит, алеитенант еиҳабы Кравченко дышхәу иаҳахьеит!

Г о р б у н о в. Алеитенант еиҳабы дыхәзам уажәы, дыԥсуп!..

Ш ь а с и а (*даауалыуашаны*). Ишԥа?!

Г о р б у н о в. Ааи, дызгашаз ахәра инын… Даҳәеит, арахь данаауаз дызлысыз Гагра ԥшзаҟны, ҭыԥ ԥхьакырҭак аҿы изкәа-ҭыԥ ҟаларц… Уи зылшо аҭаҳмада заҵәык иоуп. Ӡыла дылбаагатәуп, ацхыраарӡцәа ицахҵоит. Амӡан анемецқәа шәарҭам, даҵәымшәааит… (*Нас даақәҵәиааны, ибжьы неиҵыхуа.) Афицарцәа, сара сахь! (Анахь-арахь зыԥсы еиҭазкуа афицарцәа ааизыӡоуеит. Иара даарылаԥшны.*) Санчаратәи ахыҵырҭаҿы ахырґәґәарҭа кны атәаразы шәеазыҟашәҵа. Алемсаа уажәшьҭа ишшәарҭамгьы, агәеанызара аҭахуп. Ар рґьырак агаҟа албаара иазҳархиоит, устәи иакәыршаны Нхыҵ-Кавказ Ҟәбина аԥшаҳәахьы идәықәахҵоит, алемсаа уахь еиҳа ишәарҭоуп уажәазы. Агантәи иааны иҟоу афронт ацхыраарӡцәа ирылашәҳәа аштаб аҟынтәи адҵа шыҟаҵоу иахьарнахыс рхы рақәиҭтәразы, рӡныҟақәа рахь ацара азин шрымоу!

Аԥарда леиуеит, ианаатлак:

Аплашьпалатка хәыҷы аҿаԥхьа Едгьаци Шьасиеи рыматәа-ҩытәа ҿарҳәоит. Иаақәацәшәа иашьыкьк чаԥаны ирывагылоуп. Ана-ара ас-ҿытқәа шьҭоуп, егьырҭ шьҭыцхьеит. Аҿы насҭха инҿаҳәаны, дара рахь дааиуеит алеитенант Ахиба.

А х и б а. Шәыхиазар, Араԥ ашꙗка ҳнеилап!..

Е д г ь а ц (*иеилаҳәара ааиларшәны, ихы дааҩахо*). Ҳахиоуп, дад! (*Аиашьыкь еимакы-еиҿакны Едгьаци Ахибеи ирыма аҿы ахьҿаҳәоу ахь инеиуеит. Шьасиа аилаҳәаракәа аашьҭыхны аҿы ашꙗка днеиуеит*).

А х и б а (*ибжьы ааҩуеит*). Араԥ, уҿумырхаган, угәырӷьала, агаꙗка улбаауеит, арахь уанаауаз убӷа зызҭынчыз Алиас иԥсыбаҩ уманы!..

Е д г ь а ц (*аҿы аидара ахьақәиҵонтәи ибжьы ҭааза, алахьеиқәҵара аныԥшуа*). Араԥ аԥышәа амоуп, дад, афицар Кравченко иԥсыбаҩгьы агаꙗка илбаанагахьеит, Гагра анышә дамаздарц ансыдырҵа. (*Ладаꙗка инҭалоит. Ахиба дрыцнаскьоит*).

Е д г ь а ц (*дааҭгыланы Ахиба иахь*). Хьрыԥс, дад, ухынҳәы уажәшьҭа. Ашьхақәа рықәра уқәрахааит. Макьана уқәыԥшуп, аибашьра алԥха умазарц Анцәа сиҳәоит!... Ашьхақәа рҿтәи адыд уажәшьҭа еиқәтәашт. Аӷа дныхзаны ҳаҷкәынцәа шәаныхынҳәлак, уқалакь гәакьа Аꙗкәаꙗка ухынҳәыр, ҳара ҳанхарҭагьы уи акыр иацәыхарам, ҳаугәаларшәа, унабжьыс Аӡҩыбжьанза... Унабжьыс, дад... Аҵлаҳәысҭажә сыԥсы ҭазар, суеигәыр-ӷьап. Сумбаргьы, аҩны азәыр дахызар убап. Унабжьыс, дад!..(*Абри ашьҭахь Ахиба такәаамҭа Шьасиа длыхәа-ԥшуа даанхоит. Нас, рҩыцьагьы рлакҭақәа аахаахоит*).

А х и б а (*аҭаҳмада ицәзо,ибжьы аармаҷны*). Абзиаразы, Шьасиа, схабар ббаанза!.. (*Шьасиа лхы налықәыжьны, аҭаҳмада днаишьҭагылоит*).

Аԥарда леиуеит, ианаатлак:

Асцена аварахьшәа аꙗкәаԥа-ҿаԥаракәа ааԥшуеит. Бзыԥ азиас абжьы ашшыҳәа иааҩуеит. Еиԥхахаа игылоуп хаҵаки, ԥҳәыски, арԥыски. Урҭ дук инарцәыхарамкәаны агәы ҭаҳаны ԥсыжырҭак иааиԥшнушьало дгьыл ҭаҩаҿарак ыꙗкоуп, еихатәы ҵәык ахарсуп. Ахаҵа даууп, Уахьихәаԥшуа еилаҩак иоуп. Ишлиапа ихыхны икуп. Ихагәҭа цырцырyа хыцәхәыцк ықәршәым, аварақәа рахь инханы иꙗкоу ихцәы, шышлара ишлахьеит. Ихы-иҿы акаҷыракәа анубаалоит. Дахьаалеиҩеиуа изшьапык шиҵишьуа удыруеит.

Аԥҳәыс дагьоуцәам, дагькьаҿцәам. Лыхцәы ашла еиҳауп, аха данҿаз ахцәыжәпа шлымаз мҩашьо, аура шмаҷугьы ибымбылха илықәуп. Лхы-лҿы ҵаӷа ахәажәцәа аꙗкәнуп.

Арԥыс ихцәы еиқәара ԥхьаҳәаны, амцабз иҿықәҳәҳәо дубоит, ихы-иҿы ихаччоит.

Хаҵеи-ԥҳәыси рылахь ааиқәҵаны такәаамҭа згәы ҭаҳаны иꙗкоу аҭыԥ ахь инаԥшуеит, акы ишазхәыцуа ҩашьом.

Аԥҳәыс аꙗкәаԥа-ҿаԥаракәа рхықә ахь днас-кьоит, ҿымҭ-ԥсымшьа хара аҳаҩақәа дырҭаԥшуа, лыблақәа кыдырхало даагылоит.

А в т о р (*асцена даақәланы, аварахьшәа даа-гыланы*). Аибашьра хлымзаах ауаа рыгәқәа ҭаԥены, агәырҩа рызныжьны иниакәкәа ицеижьҭеи иҵзозеи. Ахап зыгәқәа хәыз, ргәахәрақәа макьана имӷьазац. (*Инапы аԥҳәыс иналықәкуа.*) Аа, абни аԥҳәыс Шьасиа лҿара, уи иацлаз лгәырҩа еилкаауп. Абри ҳазҿаԥшуа аԥсуа шьха зышқәа алемсаа анрықәз рхымҭа иагаз, аҭаҳмада Едгьац иҷкәын Алиас Марыхәба иԥҳәыс ҳашьхақәа рҿы ҳаибашьцәа ирыцхраауаз Шьасиа лоуп лара. (*Абри аамҭазы Шьасиа ахәаԥшцәа рахь дааҳәны даагылоит.*) Ҳашьхақәа реиԥш ларгьы лгәы ахәра ҭыԥ

ануп. (*Ахаҵа иахь инапы нарххо.*) Усҟан иарҧысыз алеитенант Ахиба изшьапык Берлин анышьҭырхуаз, анемец дгьыл аҟны инижьит, протезла дныҟәоит. (*Ахиба даацыркьы-аацыркьны, дааины Шьасиа даалывагылоит.*)Уи изшьапык имазам, аха игәы хәзам, Шьасиа иара дианасыҧхеит.

Аибашьра хлымзаах ашьҭахьгьы, аҧсрақәа, азрақәа рышьҭахьгьы аҧсҭазаара ҟамларц залшом, аҧсҭазаара иара атәы ҟанаҵоит. (*Инапы арҧыс иахь инарххо.*) Аа, абарҭ хаҵеи-ҧҳәыси ирхылҵыз Рашь Ахиба иоуп абри. (*Рашь дааины хаҵеи-ҧҳәыси днарыбжьагылоит.*) Аибашьра ашьҭахь аҭынчра иалиааз арҧысуп, иҧсҭазаара гәыргьахәуп студентк иаҳасаб ала. Аҟәа ақалақь аҟны иеиҳау аҵара дҭоуп. Уажәы – аҧхын, иани иаби иҧсы рыцишьоит ашьха.

А х и б а (*згәы ҭашәашәаны аихатәҵәы зхарсу аҭыҧ ашҟа днеины, инаҩсшәа ишьҭихыз ахаҳә ҟәаз ала аихаҵәы днаснасны иҵегьгьы иҵацало*). Аҭаҳмада ҧсаҭа шкәакәа иҷкәын иҧсыбаҩ анигоз инапала иҵеиҵаз ауп ари аихаҵәы. Сыҧшәмеи сареи ҧхынла ҳаалоит арахь. Ҳаацыҧхьаза, абра ҳааины ҳааҭгылоит, аихатәҵәы снаснасны иныҵасцалоит, аҭаҳмадеи Алиаси ҳгәалаҳаршәоит… (*Нас, иҧҳәыси иҷкәыни рахь иҿынеихоит*).

А в т о р (*ажәлар рахь*). Агәаларшәарагьы ҧсҭазароуп. Абри рарҧыс Рашьгьы идыруазааит ҳаҧсуа дгьыл иахнагахьоу агәаҟрақәа. Уи азы алкаа иара ихала иҟаиҵап…

А ҧ а р д а

АНЫҞӘАҨЦӘА

Ҟәгылаарак змуо адрама

Иалоу ауаа:

М ш ы н н ы ҟ ә а
Ш ь х а н ы ҟ ә а
А г а н ы ҟ ә а
– зегьы руаҩыбжаракәа рҟны иҟоуп

Ц ә г ь а н ы ҟ ә а а
Б з а н ы ҟ ә а а
Ж ә ҩ а н н ы ҟ ә а
– ҿари бырги еилаҧсоуп

Ахҭыс мҩаԥысуеит Аҟәа амшын баҕәаза азааигәара амшын ахықәан. Мшынныҟәа амшын даазхыҵуеит азыԥсы ихьыкәкәа.

М ш ы н н ы ҟ ә а (*днаԥшы-ааԥшуа илаԥшҳәаа ахьынзаназаазо ахара амшын дхыԥшылоит*). Изакәытә угәысакароузеи иамоу ҳара ҳамшын Еиқәа. Аԥсны аладатәи аҳәаақәа зегьы иара иаԥнуп.

(*Абри аамҭазы бжьы ҭаала асцена иаақәыҩуеит Б. Шьынқәба иажәеинраала ацыԥҵәаха:*

«Згәы шьҭыҵуа ацәқәырԥақәа

Уа урҵысуа урымами,

Аԥша унырдоит аԥрашлақәа

Аҭырқәа иҕба угарами»

Мшынныҟәа ихы ааларҟәшәа даахәыцуеит. Нас ихы дааҩахоит амшын деиҭанхыԥшыло).

Уара угәысакарақәа зцәажәом акәымзар, иҳауҳәарын шаҟаҩы асабицәеи абыргцәеи рыԥсыбаҩқәа уҵаҟа иԥхьоукыз аԥсуаа аибашьра ихнарҵәаны Ҭырқәтәылаҟа угәысакара ихыхәхәала ианцоз. Иҟалап аԥсуаа рылаҕырз узтәара иацнаҵазар, иара убриалагьы уцәқәырԥақәа шьҭыҵны аҟәара реанырҟьозҭгьы. Иҟалап иҭацәуаз аԥсуа дгьылқәагьы ишәаҟьаны ҿымҭзо изырҩуазҭгьы, ашьха ҳарак зышқәагьы ишьхынԥсыланы инхазҭгьы. Сара Мшынныҟәагьы сахьубо саихьеит, аха иахьа уажәраанзагьы убызшәа нагзаны ишысзымҵац еиԥш, умазагьы сзымҵацт.

(*Ашьха дылбааны даакылҟьоит Шьханыҟәа. Агалифе еиқәа ишьоуп иара иеиуоу аблуз амаҟа ақәҵаны ишәуп, сахҭан еимаақәак ишьоуп, иҵаҕоу, аха ишьахәарқәа ирыдшәаланы изаху аимсқәа ахаргыланы. Илақәа аҩбагьы цаха жәпала иҿаҳәоуп*).

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Мшыбзиа, Мшынныҟәа! Уцәажәашьҭыбжь исаҳаз ала ауп узлаздырыз, сылақәа усгьы иҿаҳәоуп, акгьы рбазом, аха сылақәа злаҿаҳәоу напыла снаханы сынцәыҵԥшлоит сахьныҟәо џьара сынцәыҵамкьакьарц.(*Илақәа ахьҿаҳәоу напыла днаханы дцәыҵԥшуа*). Уара уаазгазеи азыԥсы ухьыкәкәа адгьыл қәыԥшыларахь? Издыруада шьапыла аныҟәара гәхьааугазар? Иуҳәозгьы саҳаит уааигәа санааи. Ҳара ҳамшын Еиқәа ҭоурыхтәла мазас иамоу зегьы абоудыруеи, аха уажәтәи амазақәа абоуцәцари, ула хтуп иубарҭазар акәхап.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Улақәа злаҿаҳәоу ааԥыртланы амшын унхылар, уаанашәа-аашәар, уаргьы иубап шаҟа маза ҭаҵәахыу, аха иузеилымкаауагьы шаҟа ирацәоу.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Ҳы, «улақәа злаҿаҳәоу ааԥыртланы…» - ҳәа шаҟа ирмарианы иуҳәазеи. Урҭҿазҳәаз рымеда сымамкәаны ишсызԥмыртло умбазои. Аха уи иазааузеи ақшара зҭахыу иоуп алаба зымԥыхьашәо. Уара урҭ убарц уахьрышьҭоу азы ублақәа ирымԥыхьашәоит. Сара ега сыла хыстыргьы, сылаԥш иҵамшәар ауеит.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Ааи, ақыҭа адырра зылшо рбызшәа здыруа иоуп, Шьханыҟәа. Амшын абызшәа цқьа исҵар, исанаҳәашагьы рацәахашт.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Иуҵахьоу ала еилукаахьои?

М ш ы н н ы ҟ ә а (*даақәԥсычҳаны*). Ее, Шьханыҟәахеит. Уара уеиԥш сылақәа ҿаҳәазҭгьы исыбаргәыз. Зегьы-зегьы исымбазакәаны инасывыҩрны имцаларыз. Уаҩ ихәо ҳәа акы ҭамхеит ҳара ҳтәыла зқәиҭу амшын ахәҭак аҟны. Ауаа рзын ахамсаҵәҟьагьы ҟамлеит.

Ш ь х а ны ҟ ә а. Уара хаа-бзаак ианиаша, Мшынныҟәа, амшын иҭоу аԥсыз дуқәа рызбахә мҳәазакәаны амни ахамса аума хьаас иукыз? Иахьи, уара, ахамса? Улақәа хтуп ҳәа суҵашьыцуан, арахь зегь реиҳа иссоу ада акагьы рымбазозаарын амшынаҟны.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Зыкәты ызыз исызбалгьы ашьҭеиҟьеит ҳәа умаҳахьеи? Убас ҟарҵеит аԥсыз дуқәа рҟны аус змоу. Аԥсыз дуқәа иахьца-иахьаа уаҩы

изымдыруа, рыкапангьы уаҩы изгәамҭо рышьҭа дырзырц азы ҵоа змам ахамсагьы рыцкны, хаҳарада-џьшьарада амшын иналарыжьуеит, еес, ибҕьаауа аҵахь ицоит. Арахь уҧшыр, аџьармыкь аҟны инанаго ахамса кьыблыџқәа рыхәқәа, амшын ихыланы ҕбала ицо аҧсыз дуқәа ирыҭныҵуа амааҭ ҟьаҟьа дуқәа ираҟароуп. Амшын акәзар, аҧсыз амҵәара иаҿуп.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Мшынныҟәа, уара аҕбақәа ирҭәны наҟ изхырго аҧсыз дуқәа усгьы улақәа шыхтугьы иубом, улаҧшҳәаа убри аҟара иааигәоуп ахамса заҵәык ыҵашәоит. Убри ахамса ауаа рахь иаазыханы, амааҭ кьаҿқәа рыла иддырхәҳауазҭгьы, рымгәа днархьыр ҳәа ишәома?

М ш ы н н ы ҟ ә а. Ауаа уҳәоу, мышрак ианиаша, Шьханыҟәа? Ашышкамс ҵабыҵасса адгьыл иҵыппны иахьеилапапо умбахьаз улақәа ҿарҳәаанза?

Ш ь х ан ы ҟ ә а (*дҩацҧыҳәаны*). Ыы, ишҧасымбацыз, ашышкамс ега иссазаргьы сылақәа ирбон.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Убырҭ шубозгьы урыҕрагыланы умцоз?

Ш ь х а н ы ҟ ә а (*иааџьашьаны*). Насы ашышкамс рыгәхьаа скуазма?

М ш ы н н ы ҟә а. Ауаагьы шышкамсқәоуп Аҧсны ҭыфааны, амааҭ ҟьаҟьақәа рыла зџьыбақәеи зсеифқәеи зырҭәуа рзын.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Мшынныҟәа, уара улақәа ҿаҳәазам, иубарҭазар акәхап, ауаа рахь инеиуеи насы, ахамса-ҵәҟьагьы мнеиуазар?

М ш ы н н ы ҟ ә а (*иеааргызмалшәа*). Ауаа рахь инеиуа сымдыркәа иауазеи. Баша сылақәа ааҧшуама?

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Аџьма ушьыргьы ала ааҧшуеит, аха акгьы абаӡом. Уаргьы улақәа ҿаҳәам, аха аш хырҵахьазар акәхап.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Аҧсылмӡ хырҧсалоит – ихысхуеит. Убри саҿуп. Аҳақьым дыҧшааны ианхысхлак, еиҭахыр-ҧсалаанза избогьы маҷзам.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Иубақәеи насы убри аҧслымӡ сса узырҧшаанза? Анцәа иџьшьоуп аҧслымӡ ацынхәрас адалақь ахьхырымшьылаз.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Акгьы шҧамнеиуеи, уара, ауаа рахь. Улақәа усгьы акгьы рбом, аха напыла уаанапыршьшьыр иумҧыхьашәоит амааҭ кьаҿқәа зҭоу ахәырџьан кьаҿ. Уи ауаа рахь излацо амҩагьы сбарҭоуп. Аҳәынҭқарра ахарџьеизак ашҟа инеиуеит. Нас уи ажәлар рахь имцакәа иабацои?

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Аа, уи акәзаап аџьармыкьа аҟны акы аахәара зҭахыу рахьтә реиҳараҩык амааҭ кьаҿқәа рыда акгьы зрызцәырымго.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Уи уара излоубеи?

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Сыҧшәма ҧҳәыс аџьармыкь ахь данцо ихәыҷу асумка анышьҭылхлак, напыла иаагәаҭаны, ари ахәыҷы зышьҭыбхызеи асумка дуқәагьы ҳамоуп, анысҳәалак, смааҭқәа кьаҿуп, ари асумка хәыҷы иакуа ауп иаархәо, лҳәоит.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Уаа Шьханыҟәа, улақәа ахьҿаҳәоу шаҟа иузеиҕьу удыруандаз. Еиҳабык сасра ҳәа џьара дымҩахыҵзаап. Уа ҭакәажәык дыҟан, инеиз аиҳабы иҟны дашшит слымҳақәа цеит иҟасҵарызеи ҳәа. «Ҳаи, бара Анцәа ииныҳәарыз, – иҳәазаап, – блымҳа иахьамаҳауа насыҧ дуроуп. Иҟоу-ину зегьы баҳауазар, бгәы ҧжәаны бымҧсхьазаарыз!» «Ҳаи, нанхеит, абарҭ зегьы шәзымгаз акаамеҭ саргьы сагарымызт, слымҳақәа ираҳауандаз», – лҳәеит ларгьы дааҵамхазакәаны.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Исзеиҭоуҳәазгьы саҳаит, аха изласзеиҕьузеи сылақәа еихаҿаҳәа сахьдәықәу?

М ш ы н н ы ҟ ә а. Иумбо зегьы ыҟоушәа угәы иабалап.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Ла иамбо гәы иачҳауеит ҳәа ауп исоуҳәо, аха сылақәа ҿаҳәоуп ҳәа слымҳақәа дагәоу џьумшьан. Исаҳауеит зегьы, аха сыбз иаҳәарц ианалагалак, иахьынтәаауа сзымдырӡо шахак наха-шәоит.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Убз иахашәо аӷба шаха акәымзар, иааҧыртланы акы ноурҳәар, ажәлар ирзеиӷьхаргьы иудыруеи.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Усҟан сыбз аҿаҳәара акәым зынзаск иааҭахҵәаргьы ҟалоит. Акы суазҵаашан. Абанҭ зызбахә умоу амааҭ ҟьаҟьақәа ирцәынхо амааҭ кьаҿқәа роума нас ажәлар ироуа? Ажәлар цәынхафаҩцәоума?

М ш ы н н ы ҟ ә а. Ажәлар ацәынха анырзымхалак иӷыӷуа иаавахоит. Убас рыхьны иҟоуп уара ушьхақәа рҟны иҟоу ауаагьы.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Ацәынха ада егьырҭ зегьы зфо ашәеиеимыҵҧааҩцәа уаҳа иҧхамшьазо угәанала?

М ш ы н н ы ҟ ә а. Иҧхашьазом рҿы ианҭарҵо унарҿыҵасны иаарҿумҧаауазар.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Мшынныҟәа, сара иуабжьазго удыруоу?

М ш ы н н ы ҟ ә а. Исыздырзом.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Узҿу уаҟәымҵын, амшын абызшәа ибзианы иуҵароуп.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Избан, исҵахьоу шысзымхо уаргьы иубама? (Дынцәыҵаччашәа). Ула абзиа абааит. Уи зысҳәо улақәа зны ишҧахымтри, убасҟан иубо уҟалааит ҳәа ауп.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Башаза уцәыҵамыччан, мшынныҟәа. Иузхазом иуҵахьоу амшын бызшәа. Иузымдыруа шаҟа ыҟоузеи амшын аҟны. Иаххәап, аҵла дуззақәа амшын ихыхәхәала иувҟьҟьа ианцо рышьҭаҵааразы уҵара азхазом.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Урҭ аидараӷбақәа ирҭаҵәахны ауп ишызсо, сара избом-исаҳауам.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Ублақәа ҿарымҳәазеит, ихтуп, аха урҭ аидарақәа ирыҵаҵәахыу еилукаарц уҭахзамзаап.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Аҵлақәа амшын иҭымиаазеит, иабасҭахыу?

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Ашьха иқәиаазаргьы, мшынла иныҟәоит, уара иубарҭазар ами.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Мшынла иныҟәо зегьы сара избар аума?

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Иубарц иухәҭоу рацәоуп. Иаххәап, абри аихаҷа-маҷа амшын ихыхәхәала ишцогьы убарҭахароуп.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Уигьы сра исусзам. Аамҭала амшын инхыларгьы, амшын ааҩцәаны адгьыл иныкәлоит. Уи зусу Аганыҟәа иоуп. (*Инапы нархханы*). Абар, иаргьы дахьаауа.

(Аганыҟәа даарыдгылоит, илақәа ҿаҳәоуп).

А г а н ы ҟ ә а. Мшыбзиақәа Шьханыҟәеи Мшынныҟәеи, сыблақәа хҩазаргьы, слымҳақәа макьана ихтуп. Шәеицәажәарала шәыздырит. Шәаазгазеи, шәымҳәои, агаҟа?

М ш ы н н ы ҟ ә а. Саазхыҵит шәызбақәарц. Насгьы азыҧсы схьыкәкәа есқьынагьы схыкәкәала азы схыуп. Сеаасырбап, сеаасырҧхап ҳәа сааит.

Ш ь х ан ы ҟ ә а. Сшьамхқәа ааҧсеит ашьха каҵәарақәа сшыркыдыз, слаҳәит асыҧса схьынҳәҳәы сахьныҟәо. Агаҟа сылбааит мрак хааза инасықәсырҧхарц.

А г ан ы ҟ ә а. Бзиала шәаабеит ҳәа шәасҳәоит шәҩыцьагьы. Снашәацәажәап, агәҿыӷь сагеит.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Ус шҧоуҳәо, Аганыҟәа, ага-ҭбааҭыцәза уануп, нас Шьханыҟәеи сареи ҳҟны уашшуеит.

Ш ь х а н ы ҟ ә а. Амшыни ашьхақәеи рыбжьара уҟоуп, ага ҭбаа-ҭыцәуп. Арахь иааиуеит амшын ҳауа, ашьхантәи иааует ашьха ҳауа ҿацаза, нас узашшуазеи?

А га н ы ҟ ә а. Изышәцәыззарызеи, сгәыразқәа. Адунеи ҭбааупп, аха сара сзын иҭшәахеит.

М ш ын н ы ҟ ә а. Иуыхьзеи уанаҵьалымбеит, адунеи ҭбаа уцәыҭшәахартә еиҧш? Ага ҭбаа-ҭыцә аҟны угәгьы шҧаҿыӷьуеи?

Ш ь х ан ы ҟ ә а (*иеааргызмалны*). Иуҵалазеи, угәы казыжьзеи?

А г а н ы ҟ ә а. Ма сылақәа хтыхындаз, исҭахым збар сацымҵҟьози. Ала аҵыхәа азы анаҵаҵәалак ауп ианызсо, исычҳаит, аха уаҳа сылшаҵәҟьом. Ҿымҭ-зҩа

сыхьны сыҟоуп. Сҿы ааихысхит, акьынтыжә еилагәа нҭарыцьгәоит, иршәаҳауеит. Сычҳара анхыҵ азы зҵаҵәаз алаҵыхәа аҵкыс сеицәахеит, сыбзгьы акакалеира иалагеит.

Шьханыҟәа. Акьынтыжә анҭыргалак акәын убыз иааҟәымҵзакәаны ианкакалеиуаз.

Мшынныҟәа. Узыниазеи, џьоушьҭ?

Шьханыҟәа (*Аганыҟәа иахь днаскьо*). Иҟалаз ҳаумҳәои.

Аганыҟәа. Иҟамлаз ҳәа акрыҟоума, шьхеи мшыни рыбжьара зегьы цәҳәит, рҳәоит, аҳаскьыни ашәҭҵлақәеи рыда акгьы нымхеит, урҭгьы аӡара иалагеит, рҳәеит.

Шьханыҟәа (*иеааргызмалны*). Уара усгьы иубомызт, аха ауаа ирҳәои, иабацеи зырҳәа, амшын хыҵны Агаа инашәыҵаланы зегь агеит рҳәама?

Мшынныҟәа (*днацҵҟьаны*). Мап, мап. Амшын хымҵзеит, ус акыр ҟалазар, сара саԥхьа избараны иҟадаз.

Аганыҟәа. Амшын хыҵны иагазҭгьы иҳабаргәыз, иаҳцәагеит иҟаҳҵарызеи ҳәа ҳаамтәоз.

Шьханыҟәа (*еиҭах иеааргызмалны*). Нас ажәӡан ахь ицама ихылӡаԥсылӡханы?

Мшынныҟәа (*уигьы иеааргызмалны*). Ус анакәха ажәӡан ахь ицеит. Уажәшьҭа убз ега икакалеиргьы иузаагазом.

Аганыҟәа. Ус акәхындаз Анцәа игеит, акыр ҳалшахуама ҳәа сыбзгьы аанысимкылоз.

Шьханыҟәа (*иеыргызмалны*). Нас изгеи, уара, амым ишәцәагама?

Аганыҟәа (*днацҵҟьаны*). Аиаша уҳәеит, Шьханыҟәа, амым иагеит амым, иаҳмырбазакәаны, бзанырхагас акгьы ааҳазынмыжьзакәаны амымқәа иргеит.

Мшынныҟәа (*иеааргызмалны*). Улақәа ҿаҳәахуп, нас уара иубазшәа уцәажәоит.

Агныҟәа. Сылақәа ҿаҳәазаргьы, слымҳақәа еиҳагьы иҵархеит, зылақәа цо илымҳақәа ҵархоит. Агауаа ирҳәо ибзианы исаҳауеит.

Шьханыҟәа (*иеыргызмалны*). Ауаа роума изгаз, амымқәа роуп умҳәази?

Аганыҟәа. Ауаа-мымқәа, сҳәеит, ауаа-мымқәа!

Мшынныҟәа. Насы имымқәам ауаа зҿуи?

Шьханыҟәа (*Аганыҟәа иҭак дазымԥшзакәаны*). Изҿыхыи, рнацәақәа шырцәацәоз ихырффазар акәхап.

Аганыҟәа. Иудырит, Шьханыҟәа, иудырит!

Мшынныҟәа. Насы зегьы шәнацәақәа ыфаны шәалгама?

Аганыҟәа. «Зегьы» избан, мымраа роуп ажәлар змыхәаз.

Шьханыҟәа. Ажәлар шәызмыхәаз иарбану уара?

Аганыҟәа. Иаҳҳәап, амшын ихыланы ицо аӷбақәа Аԥсны иалҳәаны ирго амал аалыҵ ҳәа иаабо уардынк азна ахә ауп, егьырҭ амшын ашәах еиԥш иныҵаба ицоит.

Шьханыҟәа. Аганыҟәа, улақәа усгьы еихаҿаҳәоуп, аха ирҳәоны улымҳақәа ираҳауеи, иабацои анҭ ишәаххо ҳәа узҿу?

Аганыҟәа. Ауаа-мымқәа ҳәа шәасымҳәеи. Саргьы избом, ажәларгьы ирбом.

Шьханыҟәа. Ажәлар уи ашьҭа ихуп, иахьцоиахьаауа аилкаара иашьҭоуп, иагьеилыркаахьеит.

Аганыҟәа. Зегьы ирдырыуеит, аха умбои, урҭ Цәгьаныҟәаа-мымқәа алаԥшхырԥагақәа рымоуп, илышьҭагәа иумкыкәаны иӷьычцәоуп узҳәом. (*Шьханыҟәа иахь.*) Акы уасҳәашан.

Шьханыҟәа. Усазҵаа, сзырӡуеит.

Аганыҟәа. Мшынныҟәа иҳәарц иҭахым акәымзар, ушьха амазақәагьы ҵәахны имоуп. Аха гәыбӷансгьы иуҭои, ахаҵа иашьа гәакьа ицәизогьы имазароуп.

Шьханыҟәа. Иҳәааит насы Мшынныҟәа сымазақәа ҳәа иидырыуа. Ацәажәаразы иуҭахуеи, амцҳәаӡы

данымцәажәо ибз ихьуеит, аҵларкәыкәгьы абажә ианамысуа ахы ахьуеит.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Сызҭоу амшын ихыхәхәала ицо аҵла дуқәа абантәаауеи? Шьханыҟәа ишьхақәеи иҿаҩақәеи рҟнытәи ауп. Иара уиазҵаар, сара гәыбӷан сиҭоит амшын ихыхәхәала ицо аҵла дуқәа рымаза зузымдыруеи ҳәа. Амшын абызшәа цқьа иуҵароуп амазақәа ыҵухырц азын ҳәагьы сеиҳәахт. Иара ихаҭа иоуп абна абызшәа ззымҵаз. Абна абызшәа идыруандаз иҵлақәа аԥҟара зыхәҭоуи изыхәҭами еилимкаауаз. Аҵлақәа арҵәаа-сырҵәаа ҳәа аибарҳәҳәара иаҿуп, ҳахьча абааԥсы ҳәа илымҳа ҵырхуеит, арахь илымҳа акагьы ҭалазом. Ан аԥҳа длабжьорн, аԥҳа амҵқәа лыԥхьазон ҳәа, абна ҳахьча ҳәа иҳәҳәоит, иара иҵлақәа амшын ианхылалак ауп рызбахә аниаҳауа.

Ш ь х ан ы ҟә а. Исзырԥхьазода. Цәгьаныҟәараа сылақәа ҿарҳәан, аҿаҳәага аамсхыцыԥхьаза абџьар нхыркылоит. Ахахәы зыԥсоу ахпаш иоуп издыруа ҳәа, алахтыра зыԥсоу сара саҟра уаҩы издыруам. Насгьы ак уасҳәашан, анҭ ауаа-мымқәа ҳәа Аганыҟәа дызҿу, ҳара ҳашьха бнақәа рҿгьы иҟоуп. Урҭ, зылақәагьы злымҳагьы ҵару хлаԥшҩыс дҟарҵозма? Алақәа рҿаҳәара рылшоит, аха злымҳақәа ҵару илымҳақәа аихаҵәы ршны инҭадыршьшьыр дыԥсуеит азы злымҳақәа ҵарым иоуп иҟарҵо.

М ш ы н н ы ҟ ә а (*инапы Аганыҟәа инаиқәкны*). Аганыҟәагьы акгьы ибазом. Мшыни шьхеи рыбжьара ага дуззаҿынтәи иҭҳәаны ирго амшын ианхылалак изқәу аӷба ацәаароуп сара избо. Аӷбақәа рҩныҵҟа шҭәу злаздыруа аӷба зазамазо иахьцо ала ауп. Аӷба аҩныҵҟа иҟоу шызымбо рдыруеит азы ауп анҭ ауаа-мымқәа сылақәа зҿарымҳәаз, слымҳақәа усгьы амшын рҭачуп.

А г а н ы ҟ ә а. Бзиарак ианиаша Мшынныҟәа, «алашә иитаху ҩ-блакы» ҳәа саргьы сҩ-блакы ирбозарц сҭахыуп, аха иабаҟоу иҿаҳәоупеи. Аҿаҳәага аамсхыр,

урҭ ҿазҳәаз Цәгьаныҟәараа аҳәызба цҳафырқәа нхыркылоит иҭырхырц.

М ш ы н н ы ҟә а (*дԥашашо даагылоит*). Сара соума насы зегьы збарц зыхәҭоу. (Днарыдԥала-нарыдԥало.) Иаашәырты шәыблақәа. Сара ишәхысхуеит шәыблақәа злаҿаҳәоу. (*Рҩыцьагьы рыблақәа злаҿаҳәоу аамыжәжәаны амшын ахь иршәуеит.*) Аа, усҭ, амшын. Уҵахь идәықәҵа, иҵәахы, аблаҿаҳәаҩцәа Цәгьаныҟәаа уаҳа ирымԥхьамшәартә еиԥш!

(*Цәгьаныҟәаа ҩыџьа аацәырҟьоит. Азәы иҩнапыкгьы атапанчақәа ркыуп, егьи иҩнапыкгьы рыҿқәа цырцыруа аҳәызба цҳафырқәа ркыуп*).

А к т ә и Ц ә г ь а н ы ҟ ә а (*Шьханыҟәа днаидԥаланы итапанчақәа рыхқәа иблақәа инархикылоит*). Цәгьаныҟәаа руазәк соуп сара. Ихҩа наҟ ублақәа, алашара зыдурбазеи? дызусҭада рҿаҳәагақәа амзыжәжәаз? Ихҩа наҟ, убла чыцқәа ираҟароу ахыцаҳәцаҳәқәа рҭасыршәаанза!

А ҩ б а т ә и Ц ә г ь а н ы ҟ ә а (*Аганыҟәа днеиҿаххны иаҳәызба цҳафырқәа иблақәа инархикылоит*). Цәгьаныҟәаа рыуаҩ шсакәу умбазои? Ихҩа улақәа, укәша-мыкәша иҟоу акгьы умбартә еиԥш. Урҭ анубa аамҭазы абарҭ иуҿацырцыруа аҳәызбақәа рыла ублақәа рҭыхра сықәшәоит. Аганыҟәа анухьызхала Ага зегьы унапы иакыу џьумшьааит. Ухныҟәгара ада уаҳа акгьы уусс алам. (*Иҩыза Цәгьаныҟәа иахь дынхьаԥшуеит.*) Сҩыза Цәгьаныҟәа, узыԥшузеи, Шьханыҟәа иоумҳәои амардақәа рҿалареи рҿысреи рыда акгьы инапы ишаным.

А к т ә и Ц ә г ь а н ы ҟ ә а. Уи ашьхақәа инапы ианҵаны дандәықәхҵозгьы идыруан.

А ҩ б а т ә и Ц ә г ь а н ы ҟ ә а. Аганыҟәагьы анапынҵа аниаҳҭоз иҳардырит иеимрпаӷьырц, аха убома рыхқәа шышьҭырхыз.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Рыхқәа шьҭырымхзеит. Ишыҟац иҟоуп. Ацха зшо инапы алишьуеит, аха арҭ рнапқәагьы рдысны ауп уахь ишынашәышьҭыз.

А к т ә и Ц ә г ь а н ы ҟ ә а (*дааццҟьаны Мшынныҟәа иахь*). Аха рыбзқәа аанханы иҟан. Ирҳәоз ҳаҳауан азы ауп ҳзааз. Рыблақәа шхутыз еиҧш, наҟ иҿаҳәа, мамзар уаргьы ублақәа ҿаххәоит.

М ш ы н н ы ҟ ә а. Лашарак иныҟәҧшырц сҭахын.

А ҩ б а т ә и Ц ә г ь а н ы ҟ ә а. Арҭ алашара аныдурба, ухы акәацәра гәаҭаны иқәтәоит.

А к т ә и Ц ә г ь а н ы ҟ ә а. Иара Мшынныҟәагьы алашара ахьынзаимаз изхоит, уажәшьҭа наҟ имхтәуп. Уажәрааанза ҿиҭуамызт азы цқьа деилкамызт, имақаруа ауаҩы иакәзам зыцәшәатәу, ҿымҭзҩа иоуп ишәарҭоу. Ари ҿымҭзакәаны амшын абызшәа аҵара даҿуп. Амшын абызшәа ицқьаны ианиҵа иааҳтахыу зегьы амшын иргань иҳазгом. Иумаҳахьеи, мшәан, аҩны зладыр-гылаз аиха иршәны ахлагьара иҭарҵеит ҳәа. Аригьы илҳаршаз азхоуп, уажәшьҭа амшын аҵахь ддәықә-ҵатәуп.

А ҩ б а т ә и Ц ә г ь а н ы ҟ ә а. Рыхҩыкгьы амшын аҵахь ишьҭтәуп, рылақәа уаҳа акагь рымбарц азы.

(*Цәгьаныҟәараа рҩыцьагьы рабџьарқәеи раҳәызбақәеи ырмақаруа иаагылоит. Шьханыҟәеи, Аганыҟәеи, Мшынныҟәеи ирҿагылаз Цәгьаныҟәаа аҩыцьа рнапқәа ианрыҵаслак, рабџьарқәеи раҳәызбақәеи рымпыҵҟьҟьаны икаҳауеит, рнапқәагьы ааилышьны иҿарҳәоит. Убри аамҭазы урҭ рыцхырааразы Цәгьаныҟәаа маҷҩымкәаны иааҵәырҵуеит*).

М ш ын н ы ҟ ә а (*ибжьы неиҵыхны*). Бзаныҟәаа шәабаҟоу? Шьханыҟәеи Аганыҟәеи царҭа рымазам абар ирыкәшоит. Шәрыцхраа, Цәгьаныҟәаа рыжәлеит. Сара схылт амшын. Амшын абызшәа цқьа исзымҵацзаргьы, аҧсыз аиҧшҵәҟьа азсашьа сҵахьеит, сырзыкуам! (*Амшын днагәылалоит*).

(*Асцена егьырахьтәи аганахь ала Бзаныҟәаа маҷҩымкәаны ишааиуа убарҭахоит*).

Б з а н ы ҟ ә аа (*еицҿакны*). Иазхоуп Цәгьаныҟәаа шәыцәгьаныҟәарақәа. Ҧхьаҟа шәшьапқәа еихыжәымган. Мамзар, Бзаныҟәаа ҳхы ҳазнымкылакәаны ҳшәыжәлоит.

Ж ә ҩ а н н ы ҟ ә а (*иара дубазом, ибжьы гәаҩаза иааҩуеит*). Бзаныҟәааи Цәгьаныҟәааи шәахьгылоу шәымҵысын.Иааҵасыз адгьыл шәлыҵапҟа шәцоит!

(*Бзаныҟәааи Цәгьаныҟәааи иҵыҵ-цыҵза иахьгылоу иаанхоит, рыхқәа ирҩаханы ажәҩан иаҵаҧшуа*).

Ж ә ҩ а н н ы ҟ ә а (*еиҳагьы ибжьы наргәаҩаны*). Шьханыҟәеи Аганыҟәеи рыда зегьы ҿыцха шәиа!

(*Ҿыцха иноит. Абџьарқәа зымҟәыҵырҟьаз аҩы-цьагьы иахьгылоу ҿыцха реынкарыжьуеит. Шьха-ныҟәеи Аганыҟәеи ажәҩан иаҵаҧшуа иаагылоит*).

Ж ә ҩ а н н ы ҟә а (*ибжьы аарҭынчны, аха иҿацаза*). Шьханыҟәеи Аганыҟәеи шәыблақәа шыхту иаанхоит иахьарнахыс, урҭ рҿаҳәаара азәгьы дақәиҭхазом. Шьханыҟәа, ашьха уаҿал, Аганыҟәа, шьхеи мшыни рыбжьара убжьаз. Шьхеи геи шәылаҧш рхыз. Мшынныҟәа амшын абызшәа цқьа иҵап, амшын амазақәа ыҵихлап. (*Цәгьаныҟәаа рахь*.) Цәгьаныҟәаа! Ажәҩан иацәымгуп шәыцәгьаныҟәарақәа. Бзаныҟәаа ацәгьамыцәгьа рызныҟәгара шәаналага, Шьханыҟәеи Аганыҟәеи шәрымбарц залшазом, урҭ рылақәа хтуп уажәшьҭа. Мшынныҟәа амшын бызшәеиҧш амшын амазақәагьы иҵоит, уахь маза шәзыҵәахзом. Ажәҩан аҿаҧхьа ишәхышәхроуп иҟашәҵахьоу агәнаҳаракәа. Шәиашьапк Жәҩанныҟәа, бзаныҟәаа рхәы рымҵхны иахьышәфози рыхәда шәықәтәаны шәцәаӷәаларц ахьышәҭаххази рзы, Шьханыҟәеи Аганыҟәеи шәызҿу рымбарц азы рыҧсы шҭоу рылақәа ахьҿашәҳәаз азы!

(*Мелодиа ласык аҿаанахоит ҭынч-ҭынч. Шьханы-ҟәеи Аганыҟәеи ажәҩан ишаҵаҧшыц иаҵаҧшуеит, Бзаныҟәааи Цәгьаныҟәааи ҿыцха ишиац иioуп, рыхқәа ирҩаханы ажәҩан ахь иҧшуеит, рхаҿқәа ырнаашәа изырҩуеит*).

Аҧарда

А П О В Е С Т Қ Ә А

АКӘОРТТӘ РОМАН

Хьымца Ларба амҩа данықәлоз ҩнышәҵатәқәаки шәыҟәқәаки зҭеиҵаз ичамадан харгьежьаа хәыҷы ауп еидарас иаашьҭихзазгьы. Иплашь имахәар инхишьит, цәыббын мза злакәыз ала, Нхыҵ-Кавказ хьҭақәак, қәасзыс аамҭақәак ҟалар алшоит ҳәа иԥхьазаны. Аҳаирплан дахьналбааз, иҵабыргны ишәшьын. Ахьҭагьы аҽаарӷәӷәеит азныказы, уи иацхраауан ԥша-ҷыхькгьы. Ажәжәаҳәа ичамадан хәыҷы дынҭалан, зыхәда ҭыхыз, иласа фафеика маӷрада ааҭганы, икьаҿ аҵаҟа инеишәиҵеит. Аха уи аамҭалатәызаарын, сааҭки бжаки рҟынза дәыӷбала дызныз амҩа аанырҵәаны, дахьнеишаз даанеиуазынза аԥҭақәа рхырхарҭа-рызырҭагьы изгәамҭазакәаны иеиԥхьбаны, амра каххаа иааҟалан, икьаҿ аҵаҟа ишәиҵаз мыцхәхеит. Уи иҵхны, дкалаза иҽааҟаҵаны ауп акурорт биуро дшыныҩналаз. Азал ҭбаа-ҭыцә аҿы ана-ара игылаз атәарҭақәа рҟны аҳәса-ахацәа тәақәан.

Хьымца дышиашаз аԥенџьырқәа руакы инавакшәа икыдыз асаркьа ԥшьыркца ду днадгылеит. Ихы-иҿы ианыԥшуаз ааԥсаралоуп ишгәеиҭаз амҩа даркараны дшыҟаз. Илакыҵақәа ҵшәаа ибеит. Алыхәҭа аҵа ԥшшәы еилаԥса иеиԥшыз ихылԥа кылхха иаавҵыԥшын, иблақәа иаарыхгылеит зышлара ааилашыҩкхьаз ихахәы. Илаԥш уи инахигеит, имшлац иԥхьазарц иҭаххазшәа. Ирацәан, ҳәарада, аиқәаҵәақәагьы, аха еиҳа имаҷын. «Ҭагалан ҳаԥсуа шьхақәа раԥхьатәи асы анрықәнаулак ашьҭахь, амра анԥхалак, бахәқәак инарықәзыҭны, агантәи уанԥшлак, рахәыц еиқәарақәак рықәдоушәа анубо иеиԥшуп!» – ааигәахәт.

Кавказаа заа ахахәышлара уеизгьы ирқәашьуап. Насгьы дшышлахьаз уажәада иауимбацхыз Хьымца, аха макьана мцабзк иҿықәуп, лассы иҿыцәаарым ҳәа дзықәгәыӷуа. Амала, зны-зынла даазыцәшәало, ицәаижьы ахьаахьанҭахало ауп. Уи лассы-лассы инырларц иҭахзам. «Ауаҩтәыҩса ицәеижь аҳасаб ииашаны иҭанаԥсоит!» – илаԥш хара инкыдирхалеит аҵыхәтәаны. Аха дук мырҵыкәаны, аԥсшьара аамҭақәа изыԥшыз данрызхәыц, иааԥсарақәагь, ашьақәыӷәӷәара ухыгга ианцо аиԥш, инеихыԥсаауа иалагеит, дагьааласхеит, илакыҵақәагьы шыцқьахаз ааинырын, иблақәагьы ааҭбаахеит. Абас агәалаҟара аниоу, даццакын, иаартыз ашә ахь иҿынеихеит. Дахьааҩналаз, ԥҳәыск иналиркыз иқьаадқәа днарыхәаԥшит.

– Азал аҟны уааԥшы! – наиабжьалгеит.

Уахьынтә данаадәылҵ:

– Аҩыза, уааи арахь, уԥсы ааиҭоукып! – иара иахь дааиԥхьеит азал аҟны зхала асқам хәхәа иқәтәаз, зылахь инаркны зхагәҭанынза хахәы зықәзамыз. Уи ихы азыварақәа ирықәыз ихахәы шлацқәак алаԥсазаргьы, макьана еиламшыҩкыцызт. Ихы-иҿы аазыгьежьын, амала акыҷыракәа аныԥшуан. Изшьапык иашахәҵәаза, инеиҵыхны дтәан. Егьи ишьапы, ауаҩы дантәоу ишыҟаиҵалац еиԥш, ишьамхы ҩаҳаракны, ишьапсыргәыҵа адашьма иқәгылан. Хьымца илаԥш уи ианизирха нахысгьы, иаԥхьатәи ихапыцқәа зегьы шпластмассатәыз ибарҭан.

Нас дааин днаидтәалеит, иварахь иныкәиргылаз ичамадан хрыҩшәа хәыҷы иплашь нақәыршәны. Егьи апалта ишәын, ишлиапа акәын ихыхны ивара иқәыз.

– Мракы аакылԥхеит! – ихы ҩаҳаракны аԥенџьыр иҭасаз асаркьа далԥшуа даацәажәеит итәаз. – Аха уи аамҭа кьаҿк иатәуп. Уаҟагьы ҳажьалоит ари амра, сахьаҿу Горки ақалақь аҟны ауп, – Хьымца ихы наизирхеит.

– Ишԥа? Ихьҭахарцу? – Хьымца иааџьеишьеит.

– Ааи, ааи. Ҳара ҳаҟны иԥшас-зысуа иалагахьеит, аԥша хьы аҿаанахалоит уажәшьҭа, – иҳәеит. «Дабаанагеи исҳәаз џьеишьаратәы?!» – игәы иааҭиҳәааит.

– Ҳара ҳҟны – Аҟәа, ус иҟам, араҟагьы рацәазак Аԥсны иацәыхаразам. Баша апалта еидараха уаҵалазар ҟалап, аҩыза!

– Сыздыруам, сыздыруам! – аԥхьа еибартны ишәыз ипалта длаха-ҩаханы, аԥхьақәа иҵегьгьы иааимиртаҕеит, аха ашәыхра амалахазгьы иеазимкзеит.

Иахьтәаз азал ҭбаа-ҭыцә аҩнуҵҟа ашоура ыҟан, аха Хьымца дахьынаԥш-ааԥшуаз, апалтақәа, аплашьқәа зышәны итәақәаз азәгьы иршәырхырц рҭахзамызт, уажәы-уашьҭан ҳнаргыланы ҳҭыԥқәа рахь амҩа ҳнықәырҵоит ҳәа иԥшын. Аз ашьҭыбжь уаҳауа иҭынчран уажәы. Адәахьы ажәҩан иаҵәа-ҵамҵам, шьыжьымҭантәи ақәасзыс ԥшахьы шахашҭхьаз мҩашьо, икеикеиуа иҟан.

Зегьы рылаԥшқәа иаарылагылаз аԥҳәыс кьаҿ лахь инадырхеит. Уи зыжәлақәа еиқәылԥхьазоз рчамаданқәа аамҵԥааны ҵаҟа амардуан инаҿалон. Хьымцагьы ижәла шааиаҳазҵәҟьа, дҩаҵҟьан днарышьҭалеит.

Амашьынаныҟәцаҩ ани аԥҳәыс кьаҿ халаҟьа иахьылҳәоз игон изҭатәаз автобус. Лара, ҩыцьа-ҩыцьала, хҩызҩыла рыжәлақәа ҳәаны, ирзырхиаз рҭыԥқәа рахь иналыԥхьон. Хьымца дахьрылаԥшуаз, рыбжаҩык уажәшьҭа рҭыԥ иқәлахьан. Акурорт биуро аҟны дзыдтәалаз ахаҵа иаԥхьаҟа цьара дтәан. Уи аԥҳәыс халаҟьа лахь даахьаԥшит:

– Ишсашәҳәара, – иҳәеит уи, – курсовкала иаауа рзын араҟа апансионат аргылара аԥшьгоуп, рҳәоит, ҵабыргума? «Уажә ҳабажәгои, изакәытә уадақәоу ҳзыҩнашәҵо здырхуада?» – игәахәуан данцәажәоз.

– Ааи, – шаҳаҭра изылуит уи аԥҳәыс, – хымԥада иҟалоит, аха зегьыҵәҟьа рзын макьана изыҟалом… Хәҷыхәҷы… Раԥхьа – аибашьра аветеранцәа рзын…

– Настәи ахацәа раԥхьа аҳәса рзын иҟалароуп… Ус акәзами, мшәан?! – лафшақә ишылҳәаз длырдырраҵы акыркыр даачҷеит ашьҭахьшәа итәаз ԥҳәыск.

Автобус иҭаз зегьы аалахҿыххан, аҳәса уи илҳәаз иацдырҕызуа, ахацәа уи иамаркуа, аҕыу ааилдыргеит.

Хьымца аԥхьатәи лцәажәареи лыкыркырбжьи ихьыз ҳәа изымдырзо даарҭрысит. Автобус аҟны ишшоуразгьы ҵаа-ԥсык наилсызшәа дааҟалан, ихәы-ижьы қақаза иҩеибаргылеит, хараза ишьҭахьҟа цьара дҵаадыркәкәалазазшәагьы ибеит. Нас иаҳаз акыркырччабжьы зны ихьыухьуаушәа, зныхгьы иԥха-гәкыҵәакуашәа игәы иныҵалеит. Хәыцрақәак даашьҭырԥааит, автобусгьы даатыганы, иқыҭан Басратәи ашкол ашҭа аамҭала зны иҭагылаз аҵьҵла махәҭара ду амҵан днаргылеит. Ишәҟәқәа зҭоу иан изылзахыз ишәыра уажәы ихәда ихшьуп. Зандал еимаа цәаԥшьқәак ишьоуп, маҕраҿых блуза еҵәак ишәуп, ижәҩангәыԥшшәылоу итила еиқәа аарла инахагыло, изыбҕьытза. Аламалак зыеизымҭалоз ихахәы цыԥхьқәа игыгрыцәха варала иԥхьаҳәан. Ихы-иҿы хәхәа ҷмаашәза, илагә зыжьқәа ҵаулан. Иҩаҵхахахьаз ааԥын мра ашәахәақәа иҵыкка игылаз аҵь-ҵла ду иамҵанаԥсон. Урҭ иерыҭаны дгылан иара. Уажәы-уашьҭан ишәыра аҵга ихәда иаахыршәаны, дызҵагылаз аҵла адац-ԥашә еыртаҕақәа руакы иныкәыршәны, такәы инеицәынасҭханы ашҭахьынтә зыхәмарбжьы ааҩуаз иҩызцәа днарылаланы рыцхәмарра далагарц избеит. Ишәыра аҵга инацәа дуи инацәарбагеи инарыбжьеикын, ихәда иахшьыз ахихырц дҩахеит. Убасҟан ауп ихәмаруаз иҩызцәа рахьынтә акыркырҳәа ԥҳәызба хәыҷык лыччабжь аниаҳа. Ишәыра аҵга зкыз инапы ашьшьыҳәа аеааунашьҭит. Аччабжь кәицҵас игәаҵа инҭашәан, ицәа-ижьы иналсит. Аха уи зыбжьыз изеилымкааит, дааҭгыланы дшазхәыцызгьы. Ихәмаруаз иҩызцәа рахь днаԥшит. Тәымуаҩ дрыламызт, иара дзыдтәалаз афбатәи аклассаа рымала еицыхәмаруан, анапылампыл еимырдон. Уахьынтәи иааҩуаз аччабжьқәа рацәан, аха иара даазхәыцит аԥхьан игәаҵанза инеины дааимыздаз абжьы. Уаҳа уи еиԥш анимаҳа, ашәымҭак аҩнуҵҟала ишәыра ааихԥааны, изқәикхьаз адац инақәиршәын, ухь

дааццакит. Аха нас игәы дынҭахәыцызшәа дааҭгылеит. Еиҭах ишьаҿақәа аармачҷшәа иҿынеихан, данырзааигәаха, деиҭааҭгыланы днарылаҧшит.

Ҵыҧх еиҳагьы ихәыҷқәан. Иара иеиҧш аҳаблатә алагарҭатә школқәа рҟынтәи арахь – ақыҭа ашкол ду ашҟа иааз рацәаҩын. Ианеишьцылақәагьы, ирзеилаз аҵатәқәеи аицхәмарреи заҵәык ракәын. Уажәы еиҳа ижыцәқәахахьан, зҳаралагьы реоурышьҭхьан.

Абыржәы данаарылаҧш ауп ихаҟны иааиртә ианибарҭаха ҷкәынгьы зҕабгьы шыҩеидасыз, рыҧшра-рсахьа, рплан рыла ааҧынтәи агәил еиҧш, ашәҭра ишаҿыз. Убасҟан иҭаххеит убра иаҧхьаҵәҟьа иара иоура зоуроу асаркьа гыланы дланҧшыларц, иблақәа рыла ихы инаркны ишьапқәа рҟынза дышнеибакәу ибарц. Убасҟан агәра игон иаргьы иҩызцәа реиҧш ишизҳауаз. Ихы хьымзҕшьаны дыҧшуан, зегьы дреиҵазшәа игәы иабо. Ибрны зҿаазхаз ампыл, иаҧхьаҟа дназыдгыларц егьигмыз иҩызак ихахәы инахьысын, иара инеиҿаҳаит. Иныҭчаазшәа иибаз иҧынҵа агәхьаа инамыркзеит, иҩыза иаҵкыс иара дышжыцәыз ахьидырыз. Ампыл шиҿаҳаз раҧхьаза избаз уи зыршәыз Ҵышә-ҧҳа Гәилшьа лоуп. Егьырҭ лҩызцәа раҧхьагьы лара акыркыр ааҭлыргеит. Хьымца иҧынҵа еимлагәа иааникылахьан, аҵәагьы ҟаиҵарц иеыназикхьан еиҧш, ари аччабжь игәҭаккәа зегьы даарыҟәнахит. Инапы иҧынҵа ааҧыриган, маҷ-маҷ ихьаақәа ааихырганы данаарылаҧш, акыркыр дыччеит еиҭах Гәилшьа. Лара даныччоз дыззыҧшыз Хьымца зҿааирхараны иҟоу гәынамзаратә жәаҭлапҟақәак рцынхәрас, иара дыглан ус, илацәақәа зны-зынла иаарцәҟәыншьо. Нас иеаареeины даагылт.

– Хьымца, иумхьзеи? Ампыл ду иҕәҕәашәа икшоит! – лҳәеит Гәилшьа, ииаанылкылаз ампыл иршәуа-икуа. – Аа, усҭ, иршәны исаарха, уиала ушьа ууп! – акыркыр даачан, ишҟа ампыл лыршәит.

Гәилшьа дазыҧшын ампыл кауа ишнеиуа, иаанкыланы лара лахь иршәуеит, ахәмарра иеалаирхәуеит

ҳәа. Иара иаанкылан, уа инапы иаампыҵакны, ҿыцбарах дибазшәа дналыхәаҧшит. Абыржәоуп иангәеиҭа, иара иеиҧш ларгьы ишлызҳауаз. Уи иацы, жәацы, егьырҭ ирхыргахьоу аамҭақәа раангьы изгәамҭацызт. Еиҳаракгьы изымбатәбараханы иҟаз, иахьатәи лыччашьҭыбжь еиҧш имаҳацызт. «Уажәада дыччо смаҳазцзи?!» – даахәыцит. Есеынгьы ишиаҳалоз ала ихы агәра аиргеит. Есеынгьы димбози, аха ишлызҳаз шизгәамҭацыз еиҧш, лыччабжьгьы игәаҟынза имнеицызт.

Ларгьы илызгәамҭазакәан ауп ишлызҳаз, лыччабжьгьы аеишаҧсахыз. Ҧыхьа анацәкьыс лурбар дазыччозҭгьы, уажәы лгәаҵантә иааyа иалагеит аччагьы, аҧышәырччаҧшьгьы. Аҵьҵла амҵан Хьымца дангылаз инаҩыз лыччабжь ианибаалеит агәыҭбаара, агәҭыҧсаарақәа, уажәрааза ахәыҷ ҟазшьа змаз, зегьы схазы мацара ҳәа илымаз аҟазшьа назаза аҧырҵра. Лара илызгәамҭаз аеа шьҭыбжьыкгьы аҵан уи: агәкра, ахаара. Абарҭ аҩба роуп Хьымца Ларба қәыҧш игәы иныҵаланы, игәаҵанзатәи, макьана кьыс змоуцыз ҭыҧк аазырҧсасиз, иаргьы дааруалыуашаны, ишәыра нкаршәны, уахь дназыҧхьаз.

Уажәы ампыл инапаҿы иаанкыланы дназхәаҧшыз Гәилшьа аурылеи ҭбаарылеи лҩызцәа дреиҳазамызт. Лхы-лҿы гьежьын, ахрыҩшәа ианушьаларатәы. Дахьрылаҧшуаз, зхы-зҿы гьежьыз азҕабцәагьы аумаҷхыз, аха хаҿыртәашьала уи илышьашәалаз уаҩ дизрылымкааит. Игәаанагарала, усшәа изибаз, лыблақәа егьырҭ иахьреиҧшымыз ауп: иаазыхәхәааазыҭбааны, рыгәқәа ахьа аҧшшәы рыхны, реимхәыцқәа аараныҧсараха. Иҵабыргны, ианакәзаалакгьы дызхымҧшылацыз арҭ аблақәа ҿыцбараханы ибеит Хьымца.

Абри дахьазхәыцуаз, лыччашьҭыбжьгьы урҭ ирышьашәалан. Лара уи игәаанагаракәа лхахьгьы

лгәахьгьы зынза инеизомызт. Лыбла ашәахәақәа, уажәы ишашаза ирхаҧхоз амра ашәахәақәа иреиҧшны, игәыҟаҵагаха иааинырит. Гәилшьа дыззыҧшыз ампыл заҵәык акәын, аха аҵәаҵәа абжьы анга, зегьы ршәырақәа ахькаҧсаз иаамҵарсны ркласс уадахь ианцоз, ларгьы дыҿҟьа-ҿҟьо днарышьҭалеит…

…Автобус ашьҭахьшәантәи уажәы иаацәажәаз, акыркырҳәа иаачҷаны хараза иқәыҧшрахь дхьазыр-ҧшыз аҧҳыәс лышҟа днаҧшит Хьымца, иқәыҧшра ҟазшьақәа ааҿыцханы. Иҭаххеит уи цқьа дналҿаҧшыр, аха аамҭацк аҩнуҵҟала игәы иҭеикыз дахьхәны иҽааникылеит, дыҧшқамкәа-дҳасымкәа, ибла ҭаа азәы лҿаҧшра изымгәаӷьыкәаны. Такәы инаскьахьан еиҧш, автобус аанылкылеит дара мҩаҧызгоз аҧҳәыс халаҟьа. Хьымца акуророттә биуро аҟны иидырхьаз ахаҵеи, аҽа хаҵаки, иареи рсиа данаҧхьа, иҩызцәа дрышьҭагыланы ичамадан аашьҭихит, иплашьгьы имахәар инхшьны. Автобус ааҭгылара рхы иархәаны, ҧшак нарҿалырсырц рышьҭахьшәа иналбааз аҳәсақәа дрылан амҩан хәыцырҭас зхы изҭаз аҧҳәысгьы. Лыблагәқәа рҧшшәы зманы уи илшәыз аҧхын ҵкы илцәанааланы излазахыз ала, маҵәазшәа лзара иакәыршаз лмаҟа-па хәшлаҧса дааҩнаҵәаҧ уҳәарын. Лшьапқәа ишшәыр-шшәырза, ашьабысҭа шьапқәа ирнишьалеит. Лхы-лҿы ианибаалеит амҩа даркараны дшыҟаз. Лхахәы ааргьагьаны, аамҭала шакәу мҩашьо, лхагәҭахь иеизакын. Аҧшшәы егьырҭ зыхцәқәа шәыз иреиҧшымызт, еиҳа ахьаҧшшәы анубаалон, еиҳа иагьеилыбзаауан. Лаҧхьаҟа лхахәы аҽшааҩнашаз убон. Аҽеиҩшашьҭа данхыҧшыла, аиқәара наҵибааит. Уи ала дукраин ҧҳәысуп ҳәа агәаанагара иоуит. Уажәы, лханатә лшьапаҟынза илаҧш данныҵига, дналҿымцәажәаакәаны дналҧырҵны ацара изыгәаӷьуамызт азы, лышҟа шьаҿақәак ааихигеит.

– Шәгәы шәырҭынч, шәарҭ аҳәсақәагьы, аҧхьан зызбахә шәымаз апансионат азын. Уи ара шәыҟанаҵы ишәыхьзашам! – иҳәеит иаарлафны.

Лара данынеиҿаҧш, рылаҧшқәа ааиқәшәеит, аха ашыр-сырҳәа инеивҟьеит.

«Басра ақыҭа далҵызшәа дыҟоуп!» – ааигәахәт. Аҵьҵла ду… Ашкол ашҭа… Анапылампыл асраан… Абарҭқәа зегьы иблы иаахгылт.

– Ларба, ҳаузыҧшуп! – лыбжьы аагеит аҧҳәыс халаҟьа, лнапсыргәыҵа иҵакыз асиа ижәла ааныхны, агәашә хәычҷы дназааигәахахьаны еиҧш.

– Абзиала! – иҳәеит дзацәажәоз аҧҳәыс лахь, иахьиҧхьаз ашҟа даацҵакны. «Бсыдызцалазеи?! Баасзыҧшыр иауазеи, ҧҳәыс ҟадыҵь!» – игәы иааҭиҳәааит.

Иҭыҧ ирбаны ицаз рымҩаҧгаҩы илышьҭархх даадәылҵит, автобус дәықәлаанза ахьзара игәҭакны, уи аҧҳәыс автобус дҭалаанза длыхьзар, уеизгьы-уеизгьы дшиҧшаауа леиҳәарц. Агәашә хәыҷы ааимҧааны, ашҭа данынҭыҵ, автобус ашә ныдҳалеит, иаргьы наҭрысхьан.

«Дызусҭадашь лара? Лнапы злакыузеи? Зҩны дыҩнагыладашь?» – дхәыц-хәыцуа даахынҳәит.

* * *

Аш зхыҧсалоу аблагәыеҵәа аиҧш, ана-ара ажәҩан иҵаҧсаз, аха амра иарцәышҳаҧхьаз аҧсҭҳәа еыҭ-ҵаӷақәа есааира имсыр қьаадхо маҵара, ажәҩан инаҵаз ицеит. Ахәылҧаз, амра анҭашәа ашьҭахьгьы, ажәҩан гәышҵа ҵамҵам зьенаҵазҧсаз аеҵәақәа ааигәазаханы ирбон Хьымца ицыҩназ ахаҵа еихых-еиҵыхи иареи уахьантәи руадахь иахьаауаз.

Пиотр Михаил-иҧа ииашахәҵәаза, изхамырҟәыло иҵагылаз иарма шьапы аниҵишьуаз, аҳәҳәага икызшәа акәын дшубоз, убасҟак еихиҳәон. Хьымца ишьаҿақәа ссан, аха анҭ ашьапоуқәа дрыҵамхазакәаны, иҽырхьыгзо даауан.

– Ааи, аха, Пиотр, абри ушьапы иахьыз ҳәа акымзаракгьы соумҳәацт. Еибашьрада, еибакрада иазыҟалазеи умҳәои? – иеынеихьыгзаны диазҵааит Хьымца.

– Чалаҵан, мышцәгьак азын, сызлацәаҕәоз атрактор хышәҭын, саҵанагалеит, хымз ахәшәтәырҭа сҭан, аха сшьапы сызхамырҟәало инхеит. Апутиовка узҳархиеит, рҳәеит, ҳколнхара анапхгаҩцәа. Уца ԥсшьара, рҳәан, сааит!

– Иҳацыҩноу Макаровгьы аибашьра хлымзаах далахәын, ахәрақәагьы инылахьан. Ак уасҳәашан, Пиотр, дабаҟоу уажәы иара?

– Аа, уиу? Уи ашахмат даҿыгәҳәаауеит, аклуб ахь дцон хымԥада.

Иван Пиотр-иԥа Макаров арҭ дрыцҟеижьҭеи ахымш руха аклуб ахьынтәи данааи, Хьымца иахь ҿааиҭит:

– Ҿароуп иҟоу, Хьымца, уара уеиԥш сҿазҭгьы, саргьы дсышьҭамлози!

– Иван Пиотр-иԥа, рацәазакгьы ҳабжьамзар ҟалап уаргьы саргьы, – аԥенџьыр дахьадгылазынтәи даахьаԥшит Хьымца, – саргьы суаҩыбжараҟны сыҟоуп уажәшьҭа!

– ?! – зҵаарала Хьымца днеиҿаԥшит Пиотр. – Суаҩыбжара уҳәоу?!

– Ааи, ааи, схәыҷума, нас, уажәшьҭа?

– Ҩынҩажәи жәаба уаҩыбжароума?

– Ыы, ауаҩыбжаразы имаҷцәоума?

– Ишԥамаҷцәоу, шәышықәсанза анеира угәы иҭамзар!

– Сгәы иҭоуп, Пиотр, аԥсуа быргцәа рыкәашаратә ансамбль «Нарҭаа» иалоу шәкы, шәи ҩынҩажәа шықәса рхыҵуазар, сара сгәы изҭамзаари! – даалеиҩеит Хьымца.

– Ус анакәха, уҿоуп ҳәа ахьуасҳәазгьы агха смыхьзаап!

Егьи ауадахьынтәи ишьап иашахәҵәа ашәхымс иаалаиргылеит Пиотр Сурусов, харԥзаҵәы, дагьаацәажәеит Иван ихы наиқәкны:

– Хышықәса уажәаԥхьа аԥхынразы турист ҳасабла Аԥснытәи ашьхақәа рҟны ҳнанагеит гәыԥҩык сҩызцәеи

сареи. Ахьшьцәа арахә рыма ацәҳәыра иқәын. Ҭаҳмадак илабашьа иваҵаны дыштәаз ҳнаихҭыгәлеит.

– Мшыбзиа! – ҳҳәеит ҳара, ҳаицырхәхәа ҳанааивала. Усҟан сшьапгьы еибган, амарда усс исымазамкәаны схалон, зегьраԥхьагьы сгылан.

– Зрасҭ! – иҳәеит иара ҳара ҳбызшәала, илабашьа иаԥхьаҟа иныҵакшаны дҩагылан. Ҳамҩаԥигарцы Аҟәантәи иҳацыз арԥыс ҳиазҵааит аҭаҳмада дызгылазеи ҳәа.

– Аҭаҳмада дышәхаҵгылеит, – иҳәеит арԥыс, – араҟа ус иаԥуп. Дсабизаргьы, аԥсшәа аниҳәа, шәышықәса зхыҵуагьы дихаҵгылоит.

Ҳара аҭаҳмада ҳикәшаны ҳаагылеит. Ҳидгыланы ҳпатреҭқәа анҭаххь, иара ҳнеиԥхьеит аҭыԥ ахь. Аџьмахырџәы ҳиржәит, ашәеилаҵа адкыланы. Сара ихыҵуеи ари абырг ҳәа арԥыс саниазҵаа, арԥыс иара диазҵааит аԥсышәала.

– Шәи хәба! – иҳәеит аҭакс абырг. Зегьы аҕыу ааилҳаргеит.

– Ашықәс рацәа анҵра зыбзоуроу ҳәа угәы иаанаго ҳауҳәар ҟамлари? – ҭырџьманла абырг диазҵааит иҳацыз азәы. «Ҳы-ҳы» ҳәа дааччеит абырг.

– Сара, дад, ҵарала сцәажәом, аха саныхәыҷыз аахыс абыргцәа ирҳәоны исаҳаз, зыгәрагьы ганы сыҟоу ауп ишәасҳәо, – иҳәеит. – Ақәра рацәа анҵра зыбзоуроу ируакуп а г ә ы ҭ б а а р а!

Иван Пиотр-иԥа ииҳәаз ажәабжь дазхәыцуа дгылан. Хьымца игәы аазыхыҭхыҭит абасеиԥш аицәажәарақәа зхылҿиааз.

– Нас, нас, Иван Пиотр-иԥа, аԥхьан иуҳәоз уалацәажәеи, уҿазҭгьы уаргьы иушьҭалоз дарбану?

– Ардилиа! – иҳәеит Иван имырхьаацәакәаны.

– Уи дызусҭада?

– Ԥҳәыс ҿак Аҟәатәи арԥыс дысҭахыуп ҳәа душьҭан. Зҟны ҳаҩноу длыцыҩноуп, излалҳәаз ала! Аа, исгәа-

лашәаз, ҳгәыла ҭаҳмада, дахьаалга здырхуада, сабикгьы длымоуп ҳәа зызбахә иҳәоз аԥҳәыс лоуп уи.

– Нас, сара сабалдыруеи уи?! – иааицәымыӷхеит Хьымца.

– Аҿара, цьым, аҿара! Аҟәантәи иҟоу арԥыс ҳәа хаҭала уара дузхьит!

Ианышьҭала, иҳанто иҩназ алашьцараҟны Хьымца ихи иареи рымала ианеизынха, ихаҟны дааигарц иҭаххеит ахаангьы дыззымхәыццыз, длызхәыцыргьы иҭахымыз Ардилиа. Уажәы, ԥҳәыс ҿак, шәпа-жәпак лакәны даалызхәыцит, даашаҵәы-шаҵәуа, лыбжьы паны, иналажь-ҩалажьуа, цәажәара цәырҟьа-цәырасрак ҵго. Убас цәымӷрак иаалырҟьаны иааизцәырҵит лара лышҟа, дахьышьҭазынтәи дныҵыуаа дагарызшәа. Иагьизбеит арҭ ахымшк – лара дныҟәаҵны дцоит ҳәа иаҳахьаз амшқәа нҵәааанза, ихабарк лимырбарц.

Абри ашьҭахь химшгьы иҿынаԥхьакуа ус дааиуан. Аԥшьымш ҽены ашьыбжьышьҭахь иуадаҟны дааины иԥсы шишьоз, Пиотр дааҩналеит ажәабжь иманы:

– Хьымца удәылҵ, лҳәеит, – иҳәеит иара, иуморла ихы-иҿы еиҵаҭәы.

Хьымца игәалаҟара неиқәаҳаит, аха аҽхьакра уажәшьҭа ихьшәан. Данаадәылҵ, илаԥш нарықәшәеит асаби дҭаҳәахаа дзыниаланы дыцәаз аколиаскеи уи иадгылаз ан қәыԥши. Уи аиқәара зхыҩуаз лхахәы жәпа зныкны иԥаны лыгәчама иныҟәсуан. Лыцьымшьқәа ирыҵԥшуан иҭаа-ҭааза, икараханы иҟоуп ззигәахәуаз бла еиқәаракәак. Иҳаракцәамкәаны иҵәрышкәаза иҟаз ԥҳәыс ҿан. Лзара кылыршәа дҟазҵоз, зкалҭ ааилашәшәоз ҵкы цәанаалак лшәын, жәҩан-гәԥшшәы зԥшшәыз. Рышьхәақәа ҳаракцәамкәаны, лшьапкәа ирнаало «анышь» шьаҵатәқәа ҳәа изышьҭоу лышьан.

– Аҟәантәи азәы дыҟоуп анырҳәа, милаҭс шәызусҭаз еилыскаап сҳәан… Шәцәажәашьҭыбжьала шәаԥсуазар

ҳәа сгәы ҩоит… – аҷҷаҳәа урысшәала днаиацәажәеит, аԥсшәақәа анааибырҳәа ашьҭахь.

– Ааи! – иҳәеит иаргьы, ҭынч-ҭынч, игәалаҟара шыҟац иаанханы.

– Саргьы саԥсыуоуп! – лҳәеит уажәы аԥсышәала, мцабзк налҿықәло.

– Ишԥа? Баԥсыуану?! Арахь баазгазеи асаби дбыманы?!

Абас иаалырҟьаны азҵаара аниҭи ашьҭахь зегьраԥхьа игәалашәаз, уажәы иҿаԥхьа игыланы иацәажәоз илызкны аҭаҳмада иихәаз ауп. «Хаҵа дымцазакәаны ахылҵгьы длоуит!..» Аихымца аҵәымса ианалашәо еиԥш, аҿыԥхәа мцак неихылҟьан, иҵәа-ижьы был-былуа инеихысит. «Ҳанамыс, ҳапату шьаҟьаны, излыхьзеи абри еиԥш, абри аԥҳәыс қәыԥш?!» – игәы ааҭнашьааит. Аха нас, мчыла игәахы ааиқәҳәалан, даацәажәеит:

– Ара сааижьҭеи – арҭ ахымшк, исаҳахьоу быхьз заҵәык ауп, Ардилиа быхьзуп, аха сазымхәыццызт ари ахьз шаԥсыуа хьзыз. – Ахәыҷ иахь днаԥшит Хьымца: – Хаҵарԥысу, зҭабу?

– Дарԥысуп!

– Ихьзыбҵазеи барԥыс?

– Ардонбеи! – ашәшьы назхыҵыз амза каз-каз еиԥш, лхы-лҿы аахтит, лыблақәа еиҳа иааҭбаахеит, ахәыҷы игәбылра илымаз лныруа.

Хьымца убасҟан, шаҟа лылшоз ала иҭышәынтәаланы иҟазарц шылҭахызгьы, лылақәа ирхибаалон гәырҩа-гәамҵрак.

– Саҭамыз иаартны сахьшәацәажәо, тәымуаҩыс шәахьысымшьаз, – инацылҵеит Ардилиа, – аԥсышәала ацәажәара жәҩангәашәԥхьараны исыԥхьазоит. Аҟәантәи азәы дыҟоуп ҳәа ансаҳа нахысгьы, сгәы хыҭхыҭуа аԥсышәала ацәажәара сахыццакуан…

– Барԥыс ихьзи быхьзи еиқәҿырҭуеит! – лгәы иахәап ҳәа даақәгәыӷит иара, илҳәаз уаҳа аҽакы ацымҳәакәаны.

Ардилиа лыԥсыԥшьҭыбжь ицәыцәахуа, хрыжь-хрыжь лгәаҵанза даақәԥсычҳаит. Хьымца уи лықәԥсычҳашьагы гәырӷьак наҵибаан, уи аартны илҳәозар ҳәа дылзызырҩуа даагылеит.

– Уи ахатә ҭаарых амоуп, сара сзын акыр зҵазкуа… – инацылҵеит лара, иаахаддылаз лылабжышқәа чабрала инҭарбо…

* * *

Абри амш адырҩаены, шьыбжьаара такә шагыз изылҩааз аеыхәшәтәрақәа дрылгеит Хьымца Ларба. Акурорт поликлиника азал ҭбаа дныҩнысны ҵаӄа дылбаарц игәы инҭакны дышнеиуаз, иаԥхьаӄала азал иааҩналаз аԥҳәыс дналҿаԥшит, убраӄа дшьаӄаны днадырсызшәагьы даанхеит. Лара данылдыр, данылгәалашәа, сышӄа дааскьоит лгәахәын, лшьаҿақәа аалырмаҷит, ус-ус даагылеит. Исаркьаԥсараха иӄаз азал амра ҩнаԥхон азы, илҿахәмаруаз ашәахәақәа лхылҿы еилыбзаауа иӄарҵон. Лхахәы, аԥхьа даниба аены еиԥш инаша-аашаны, хыхь иныққәырчаа иӄамызт, анапы адкыланы, лхы-лҿы иашьашәаланы еиқәыртәан. Ашәҭқәа зынны илшәыз аԥхын ҵкы шкәакәа ицәанааланы иахьызахыз, маитәи гәилҵас дагәылԥхошәа, ақәыԥшцәа лыӄәннаҵон.

Иара дахьгылаз дшахымсыз анылба, дахьааҭгылаз ааԥхалшьан, длымбазазшәа ашыр-шырҳәа лаԥхьаӄа лҿыналхеит. Уажәы илҭаххеит зынзаск дгәеимҭазарц. «Иаҳзеилоузеи?!» – аалгәахәт, дааныжьны дивсхьазар еиҕьашьо. Аха лшьаҵақәа рышьхәақәа адашьма иахьныққәсуаз, атыгә-тыгә рыхга дыдраргамон. Хьымца илаԥш налхигеит иаарццак-аарццакны. Амҩа даркараны даныӄази уажәи ҳәаак рыбжьаны дибеит: дгәылшәаны, лшьараҿы дааины дыӄан. Уажәы, акыркырҳәа лыччабжьи лцәажәашьҭыбжьи шимаҳацызгьы, лыԥшра, лсахьа убасӄак дыртәыртәит, иарбан лакәу изымдырзо, акы днақәыртәаны дышьҭԥаа иқәыԥшрахь даманы ицон. «Акыркыр! Акыркыр!» – разныԥсараха игәы иҭаԥсоз лыччабжь здикыларыз ицәеилаԥсон – Гәилшьа лакәу, лара лакәу.

Дгәалымҭазшәа ӄаҵаны дышивсуаз аниба, лара лахь дынхьаҳәын, шьаҿақәак ныӄаиҵеит. Аха уи акәзам даанызкылаз лара. Уажәы илаԥш ааихмырсыҕьзакәаны лхы-лҿы иазырхан. Уаҳа дизхьамԥшырц лгәа шизлырҭынчызгьы, илаԥш лнырит, дамышьҭит. Лышӄа дышнеиуаз ангәалҭа, дааҭгылеит.

– Мшыбзиақәа! – дналеихырхәеит ишьараҿы дыӄазамкәаны, дахьааникылаз дшазыӄалашаз изымдырыуа.

– Бзиа жәбааит! – аҭак илҭеит, лҿааицәхьакшәа, дааԥышәырччаны.

Амра ашәахәақәеи лыччаԥшьи анааилала, лхы-лҿы иҵегьгьы иааилыбзаа-аилыбзаан, днеизыԥшит. Иара, азхәыцхагьы ихы иамразакәаны, инапы налызирххеит дазыманшәлазамкәаны. Рнапқәа ааимырхит. Убасӄан гәныхәҵысҭала ишьҭахьӄа харак дынхьаԥшын, иблақәа даарыхгылеит Гәилшьа қәыԥш. Уии иареи иқыҭаҿы аа-класскҭәи ашкол иалганы ианеиԥырҵыз ауп лнапқәа рыӄәымшәышәра еиҳа ианинырыз. Уажәы иааникылаз анапи уии еидкыланы днарызхәыцит еимгеимцарак аҩнуцӄала. Излеиԥшымкәаны игәеиҭаз акызаҵәык ауп: урҭ – ақәыԥшцәа рыӄәнын, арҭ – аԥҳәыс наза, аҩныԥҳәыс илнапкәан.

Аамҭацк иеиҿаԥшуа ианааидхала, абыржәы днеиԥырӄьаны дцарашәа игәы иабеит, уи дагьаацәшәеит. Иамҩатәны амахә иаақәтәаны, шәымҭак иааҷырҷырны, нас иныққәраа абна тоура иазцо аҵыс деиԥшнишьалеит.

– Сара Хьымца сыхьзуп! – иҳәеит, днеиԥырӄьаанза ҳәа даахыццакны. – Шәара? – дналазҵааит ашьҭахьы.

– Сара… Сара… Лида!.. Аха… иабаҭаху сыхьз?!. – даанаҳәы-ааҳәит лхы агарҭа дақәымшәакәаны, нас атыргә-тыргәҳәа лымҩахь лҿыналхеит.

– Лида!.. – иҩизнымкылакәаны дналышьҭаххит. Лара данаахьаҳә, дналыхьзеит. Аха уаҳа акгьы имҳәошәа анылба:

– Акыр шәҳәарц шәҭахызма? – днаиазҵааит.

– Сара… Сара уамашәа шәысгәаԥхоит, Лида!.. – ибжьы иара ихатәзамкәаны иқьышәқәа иаарбыжьшәшәеит.

Лида лхы дазымиааикәаны акыркыр дааччеит. Нас ауп лыблақәа неиҵыхны данынеиҿаԥш.

Атрыгә-трыгәҳәа лшьаҵашьҭыбжьқәа ааиаҳаит. Ихы данааҩаха, днаскьахьан. Иара дадырсызшәа дахьгылаз деиҭамҵзеит. Лара такәы дахьынаскьаз, уадак аҿаԥхьа дааҭгылан, лкурорт шәҟәы хәыҷы ахалаҭ шкәакәа зшәыз аԥҳәызба иналырбаны, уахь дныҩналеит.

Хьымца аполиклиника дандәылҵ, исааҭ днахәаԥшит. Аамҭа акыр шцахьаз аниба, Лида уажәшьҭа арантәи дышцахьаз ала ихы агәра арганы, ишьи-ишьи неиқәҵо иҿынеихеит, ихы зқәикра ҳәа дхәыцуа. Убасҟан акы ихашҭызшәа, акы дагхошәа дааҟалан, дааулыуашеит. Дааҭгылеит, арҭ амшқәа рызтәи ихҭысқәа акакала игәаларшәо.

«Уаҵәы уажәааны ара сааиуеит, ҳаицәажәап иҵегьгьы… аԥсышәала!..» – илымҳа инҭасит акыр ианеицәажәа ашьҭахь Ардилиа даниԥырҵуазтәи лажәақәа. Абҕьааҳәа илаԥш исааҭ инахьирсит. Иабаҟахыз! Уи аамҭа иаҩсхьан. Дааццакит. Убасҟанҵәҟьа иҭахын ишьапы дықәмырсзакәаны уи ашҭа хәыҷы дынҭазыргыло акы наиҵасырц. Ардилиа дцаанза дылхьызыгзашаз. Аха уи аҩыза алакә аҿы ада, џьаргьы ишыҟамлацыз данаазхәыц, игәы ааирҭынчит. Даашаҟьшаҟтеимт, таксик ацәаара џьара ибозар ҳәа. Уигьы акгьы шалымҵуаз аниба, иҩшьапык мацара дрықәгәыҕны днеиуан.

«Сара Ардилиа сыхьзызҵаз Ардонбеи ихьзуп. Уи уаҳа сара сибарц иҭахзам… Ҳаҭыр ду иқәсҵон… Иаҳаҭыр азын иара ихьз сцәа иалҵыз ихьзысҵеит!.. Схаҭа исызкны шәҿаԥхьа ацәажәара сцәыуадаҩуп, акыр шәахьсеиҳабу аҟнытә, аха аԥсышәала шәацәажәара сазгәышьуеит… Сыуацәа, сҭаацәа зегьы збазшәа шәсыԥхьазеит… Шықәсыки бжаки ҵуеит сбызшәала ажәак сыхәлымшәеижьҭеи. Аха уи азәгьы ихаразам, схаҭа заҵәык сыда…»

«Исзеилымкааит, Ардилиа, дызусҭадаз Ардонбеи?»

«Ардонбеи Абжарба саншьа иоуп, сании ахьз сызҭаз. Иансызҳа, абжьаратәи ашкол саналга, ақыҭахьынтәи Аҟәаҟа – иара иахь сигеит аинститут сҭеиҵарц. Уи сара исынасыԥымзаарын, сызҭамлакәаны схынҳәит. Шықәсқәак аус зуан сқыҭан – Ҟада. Ашьҭахь сҭалеит Ставропольтәи арҵаҩратә институт аматематикатә факультет. Сани саби реиԥшҵәҟьа исыцхраауан Ардонбеи иԥшәмагьы иаргьы. Лассылассы аԥошьҭахь снеилон, исзаарҭиз амсхларц. Ԥхынла дара рахь – амшын ахь сцалон. Схы салԥшуа сҟамлацызт… Аинститут саналгоз схы зжит акәымзар!..»

«Бызлагаз нагза, Ардилиа, сара стәымуаҩыбымшьан!..»

«Зегьы сышәмырҳәар жәымурцу?..»

«Ааи, Ардилиа, зегьы-зегьы сабҳәарц сҭахыуп!..»

«Аинститут саналгоз аламҭала, еиԥылара хәылԥазык аҟны аҭоурыхтә факультет заочно ҳасабла иалгараны иҟаз арԥыски сареи ҳаибадырит. Уи агәра зласиргаз ала, аҵарагьы иҵон, аусгьы иуан. Снеиԥхьеит акәашарахь. Сгәырҕьара ҳәаак амоуит дшаԥсыуаз анеилыскаа… Сқәыԥшра акәхап изыхҟьаз, уи иды ԥсҭазаара ыҟамшәа збо салагеит такәы ҳанеишьцылақәа…

Абыбыц сықәшәар ҳәа дшәозшәа збон… сарамыжда… Ԥҳәысс ҳәа сигеит… аха мчыбжьыктәи усхеит… снкажьны адгьыл еимҟьара длыҵаба дцеит…»

Хьымца дыццакы-ццакуа дахьнеиуаз абарҭ игәалашәаракәа иаарылибааит ауадахь дцаны иааганы иааилыркыз, усҟантәи лнапҩымҭа ателеграмма. Уа иаҳәон: «Азәы ҳәа сшәылԥсааит сҭаацәа, сыжәлантә Ҟада ақыҭан инхо… Сгазарала схы зықәсыршәаз шәара ишсанашәмыжьуа здыруеит, сыхгьы иана-сыжьуам… Уажәшьҭа уаҳа сыжәбазом!..»

«Абри ҩны ирысҭеит аԥошьҭаҿы, сыбаҩ ахьырыԥ-шаашаз ҳәа акгьы амырбазакәаны. Ашьҭахь, сааҿы-хазшәа саалҵит, ҩыџьа амилициацәа наҟ-ааҟ снапқәа мыҵԥаа санааныркыла…!

«Нас, нас?..»

«Амилициа ашьҭазаара еиҿыркааит, аха иара скәаҳаны дныҵаба дцахьан. Ашьҭахь излеилкаахаз ала, дзыҿцаауаз Ростовтәи бжьысцәақәаки иареи рҳәрак аҵыхәала Армавир иаанкылан, рус збаны ашьаус иақәдыршәазаап… Сара газа, ауаа зегьы гәрагаз џьысшьон. Сақәымшәацызт, исыздыруамызт ҳахьиз ҳадгьыл дықәиаауеит ҳәа абри иеиԥш иҟоу анамысда…»

«Уиаахыс бабаҟоу? Хныҟәгашьас ибымои?»

«Усурҭа хәыҷык ԥшааны, схы аланыҟәызгон иара уа – Ставрополь. Ахәыҷы изы – аҳақьымцәа рабжьа-гарала ара сыҟан…»

«Уажәшьҭа?»

«Аус ахьызуаз назаза саԥырҵит… Данстудентызтәи иҩызцәа рыла еилыскааз иаҳәшьа Ростов хаҵа дышрымоу ауп… Мшәан, ахәыҷы дара дыртәыми?!»

«Бцарц бгәы иахьҭоу азын, бҭагылазаашьа акгьы иахәом!..

Сара ибабжьызгоит Аҟәаҟа бцарц. Бҭаацәеи баншьцәеи сара снеир исԥшааауеит… Срацәажәоит.

Баншьа Ардонбеии сареи ибзианы ҳаибадыруеит. Снеиаанза, аа, абар, садрес… Суадақәа ҭацәуп, уа быҟаз!..»

Абарҭ игәалашәарақәа зегьы даарылҵит агәашә хәыҷы даннадыххыла. Ашҭа дынҭалан, лаԥшыла дыццакы-ццакуа дааимдеит. Уаҩ данықәимбаа, амардуан хәыҷы дынхаԥалан, аҩнашә днас-насит.

– Ардилиа дцеижьҭеи акыр ҵуоу? – длызҵааит иаадәылҵыз.

– Сааҭк аҟара. Дызлацо адәыӷба даҽа жәаминуҭк рыла идәықәлоит! – лсааҭ дахәаԥшуан уи.

Хьымца адәыӷба ааҿасырҭаҿы дшааз ҳәа изгәам-ҭазеит, убасҟак дласны даауан. Игылаз адәыӷба днагәыдԥшылеит – Аҟәаҟа ицоз акәын уи. Аамҭацк дааҭгыланы даахәыцит: «Сара ибабжьазгоит Аҟәаҟа бцарц!.» Ихаҭа илеиҳәаз ажәақәа ракәын арҭ. Дыццакны адәӷба даваланы иҿынеихеит, аԥенџьырқәа рыла авагонқәа еимдо. Ааҿасырҭа аҟарул ибираҟ ҟаԥшь иҟьеит. Уи аниба еиҳагьы дыццакит Хьымца. Абар, ԥенџьырк дахьнадибалаз. Ларгьы дгәалҭан, лыблақәа ҭырхаха асаркьа дналԥшит. Лысаби лызнапык ала дaанкыланы, аԥенџьыр ахышә даахеит. Рылаԥшқәа ааиқәшәоны дагьааивнагеит. Иара адәыӷба днаваҩын, дылзааигәаахацыԥхьаза, адәыӷба аныҟәашәа иацҵо иаԥысуан. Дзыхьзаз инапы лызҟьара заҵәык ауп.

Лыблақәа цқьа-цқьаза ихтын Ардилиа. Иҭацәыз лызнапык Хьымца изылҟьон, «абзиала» аанарго, нас гәырҭәыла илгәыдҳәҳәала илкыз лысаби днеиҿаԥшуан.

Аамҭацқәак рышьҭахьгьы зҭыԥ иахымҵысзакәаны игылаз Хьымца зцәаара ицәызхьаз адәыӷба дашьҭа-ԥшуан.

Ихьзеи уажәы? Хәыцырҭас иҟоу зегьы ихы иҭапапо дзалагазеи Хьымца Ларба?

Абас иқәиргылаз азҵаара, дызлаԥаҭаны дызлаз ахәыцрақәа иагьазхымҩо, иагьазхымтуа, лаԥшхырԥага

ҳасабла иаацәырҵыз акакәын. Ихәыҷреи иқәыҧшреи аамҭақәа днарылаҧшит. Абриаҟара ауаҩыбжара дахысны, ашьҭахь – абыржәы изааиз агәаанагара ихаҿы ианааихьоу уажәызаҵәык акәын: «Ухәыҷра аамҭа хазынақәа усҟан иузгәаҭазом!» Ааи, Хьымца ихәыҷра аамҭақәа ихазынаны акәын ишымҩаҧысуаз. Игәалашәоит ишьапы хтны, иеиқәа кьаҿ хәыҷы ишьаҵаны, аҵаа дахаҧало рҳаблаҿтәи ашкол – аҕәтәы хыбра хәыҷы – ашҟа данцоз, аурокқәа рыбжьаратәи аамҭацқәа раан аҩаршьҭра дҭагыланы мрахәагала ишьапқәа анирҧхоз. Аха, ега дхәыцыргьы, уи илахь еиқәнаҵаны игәалашәом, еиҳагьы дарлахҿыхуан, дкаууа аҵәыргыла дахнарҧон. Есқьынагьы иҧсҭазаара гәрҕьахәын, ааҧын мра дазҧшуан. Адәҳәыҧшқәа рҿы акакаҷқәа ҟәшәаны, аимхәыцқәа ррыҧхра аамҭа игәаҿы ииуан. Дҩеидасны адауы имч аиура дазхәыцуан. Уахык шьамхыбжаранӡа асы леит, аха ианааша, ҳара ҳҟны ишадырлац еиҧш, амра каххаа иааҧхеит. Изакәытә гәалаҟараз уи аҿны имаз! Иаб изизахыз ижәцәеимаа хәбабақәа дрыҵаҿырбо ишьаҵаны, ашҭаҿы игәазхара ауаҩсахьақәа зиҭоз асыркәымпылқәа шыҟаиҵоз, ргәыла арҧыск рашҭа дааҭалеит, иҿыцҳаҳараза шәақьк ихәда ихшьын. Уи ишәақь абарҵаҿы кәакьк иныкҿаргыланы, аҩныҟа даныҩнала, иара, уи ашәақь дакьымсзакәаны изхара дахәаҧшит, уи зтәыз дҵарҵаруа, дҧагьаза иҿаҧхьа даагылеит игәҭахәыцраҟны. Убас дҟаларц иҭаххеит убасҟан иаргьы. Убри азын иҵегьгьы изҳар акәын. Такәы ианизҳа, ақыҭа агәы аҿтәи ашкол ду ахь данца, ааҧнык азы ашьыжь, аҵьҵла амҵан акыркырҳәа ччашьҭыбжьык игәы акәиц нҭанаршәит. Уи акәиц шҿымцәаауаз ала агәра игеит. Ашьҭахь иштрагедиахазгьы, иахьа уажәраанӡагьы иҿымцәаазакәаны игәы аҵан ҭыҧк нкыланы иамоуп, иахьанӡагьы дзаҵәны дынкыланы дызмоу. Аинститут, уи ашьҭахьгьы амаҵурақәа! Шаҟа хҭыс, шаҟа ҭагылазаашьақәа

дырхысхьоузеи хашҭра зқәым ихәыҷреи иқәыҧшреи рышьҭахь. Аха иқәыҧшразы игәы иҭашәаз акәиц иахьауажәраанӡагьы иара атәы ҟаҵо иааиуеит.

Хьымца уажәы абарҭқәа данрызхәыц, дзышьҭаҧшуаз адәыҕба ишьҭҧаа иаманы инеиуаз Ардилиа илыҿирҧшит: «Лқәыҧшра, лыбзиабара, агәрагара, абар, дахькылыргаз!»

Ардилиагьы лхәыҷреи лқәыҧшреи шаҟа ихазынааз! Уи амамзаарагьы далымиаазеит. Лхәыҷраан амамзаара Аҧсны иалзаахьан. Лшьапқәа амрахәагала илырҧсаҳәазомызт. Анцәа иҟнытә, аибашьра хлымзаахгьы ианнаҵаз ахәра ҵаулақәа ҕьахьан.

Уажәы адәыҕба иагаз аҧҳәыси иареи реиқәшәара, уи дхәыҷаахыстәи лыбзазашьа иалҳәаахьоу уҳәа ртәы даназхәыцуаз, абра днаскьеигарц дахьааиз, лара Аҟәаҟа амҩа дшықәлаз агәра ахьигаз еиҳа гәҭынчрак инаҭазшәа ибеит. Аамҭацк, мамзаргьы хҭыс заҵәык ауп ауаҩы дызну имҩа ааҧҟаны ҿҟьарра-ҿыбгарра ҕәҕәак даҿазгало, ма хлаҕьара бааҧсык дҭазгало. Ардилиа абри аҷкәын ҟьала убри ахәылҧаз аҟны даалнымиазҭгьы, зынзаск аҿа мҩахозар акәхарын дзыннагалоз, иара ихаҭагьы Гәилшьа рыцҳарыла дицәымзызҭгьы, иҟаларын уажәы абра даанамгозҭгьы, имала абра ҧсшьара ҳәа дҟамлар, уажәы ихы иҭақәоу, игәы иҭақәоу зынзаск ицәыхарахар ҟаларын.

Абарҭқәа данаарызхәыц, зегь зхареитәуа ус имамакәаны дахьынхаз ауп. Асеиҧш аха иманы дҟамлацызшәа ибеит ианакәзаалакгьы. Аҧҳәысаагахагьы имамшәа ибон аҵыхәтәантәи аамҭақәа рзы. Раҧхьа аинститут далган аусура даналага, ихатә ҧсҭазаараҿы ақьаф иҿазимкит, ицәызыз инасыҧгьы иҵьабон, дзахыҧомызт. Дшынеибаркыз иҿеиҭеит изанааҭ – аргыларақәа рпроектҟаҵара. Есааирагьы убри даланахало дышнеиуаз, уи ада ҧсҭазаара изыҟамкәаны днаманахалеит. Иани иаби рыҧсы ҭанаҵы

акырггы иаеҧнырҳәеит дара шажәыз, ирылымшо аќынза ишнеиз, рҧсы штоу ҭацак дроур шырҭахыз. Усќан, дара раҳаҭыр азы аамҭацк иадамзарггы аҧҳәысаагара ихшыю азишьҭхьазаргьы, уи аха имамкәаны ибон. Дааҭышәынтәаланы дааќаларгьы, игәы иаднакылоз ҧҳәызбак џьара дигәалашәомызт. Усќан иани иаби лафла иҧхьаирќәќәон.

– Иумаҳахьеи, саб, аҭаца илызкыу ажәабжь?! – иҳәон.

– Ыы, баба? – иеаарќасаны даатәон абгьы. Ангьы ирыхәоз акы иҳәозар ҳәа лусқәа даарќәаҵны дааины даарыдтәалон.

«– Аб иҭаца иара иќны дирцәажәарц, агәылацәа налыдгыланы, ацә ќьантаз лкажьны илзишьит. Дирцәажәеит, аха амыждаразы акәзаарын. Ашьыжь, быргык иаҳасаб ала иеаашьҭеикыргьы диқәҳәҳәаны дырҿыханы ажәқәа рхьара длышьҭуан, мамзаргьы – мҿаагара. Игәы аныҧџәаза, дирцәажәаахыс ажәохәмш руха, игәылацәа еиҭеизиган, цәы ќьантазкгьы ааганы ашҭаҿы инҿеиҳәеит: «Сҭаца уаҳа сара сҿы дымцәажәо дќашәҵозар, абри ацә шәзысшьуеит!» – ҳәа реиҳәеит…»

Ҩ-цәќьантазк узаахәару аҭаца дуоур?! – диазҵаауан аџыхәтәан.

– Дад, сыҷкәын, – иҳәон аб усќан, даақәҧсычҳаны, – уи ажәабжьны ирҳәоит ауп. Аҧсуаа ҳаќны уи лҩыза аҭаца дахьыќало аҭаацәарақәа нацәала иуҧхьазартә имаҷуп!

Хьымца дышалфуа дырдыруа, дыччо дындәылҵуан, иаарлахҿыхны Аќәаќа иусурахь дцалон.

Урҭ аниҧха, аҧҳәысаагара зынзаск ихы иааҭырҧссааны, апроектқәа днаргәылатәеит. Ҧсшьара арахь данаауаз, усутә шьҭимхзеит. Аҧсшьара ада акгьы ихахьы иааимгеит. Аха араќа, дшақәгәыӷуаз акәымкәаны, зегьы аеакала иааҳәит. Абыржәы дахьгылоугьы, раҧхьа ари ақалакь аќны данааи аены ихәыҷра, иқәыҧшра аамҭақәа зегьы хәыц-хәыц еимыршәшәо дрылазгалаз акыркыр-ччабжьы, иеишьҭаргыланы, аҳауа иалуааалууо илымҳа иҭаҩуеит. «Уи арҧыс бзиа дылбеит. Илдыргәышьоз, абасеиҧш дшақәшәоз. Схатәы қәыҧшра саназхәыцлак, лгәыбӷанқәа зегьы лхысхуеит!» – ааигәахәт Ардилиа лзы.

* * *

Уаххьа ашьҭахь даадәылҵны дахьынаскьаз, аихатә гәара днадгылан, асигарет аацәырганы амца нацра-ирсит Хьымца. Ариабжьарак агәра игахьан иара икрыфара аамҭеи Лида лаамҭеи шеиқәымшәоз, мамзаргьы аеа крыфарҭак дшадыз.

– Хьымца, рацәа уақәаҳкит! – бжьык даахьанарҧшит.

Абар, Пиотри Ивани!

– Сызқәышәкыз арбану? – днарҧылеит.

– Ҧҳәызбак улзыҧшуп! Ани лакәзар, иузымҧшаауа узышьҭоу?! – дааалафигеит Иван.

– Мап, мап! Шәара сшәыццоит! – днарывагыланы иҿынеихеит.

– Акино ахь уҳаццома?

– Ааи, ааи!

Такәы инаскьахьан еиҧш, игәеиҭеит наскьашәа рымҩа ааихҵәаны имҩахыҵыз ҩыџьа аҳәса рахьтә руазәк Лида шлакәыз.

– Саҭамыз! – иҩызцәа рҿаҧхьа аара нышьҭаҵаны, иеааникылт Хьымца.

– Пиотр, – иҳәеит уажәы, уи иќазшьақәа гәазҭаз Иван. – Хьымца дыҷкәыноуп, ианаҳажьып зегьы!

Пиотр ибжьы ныҵак-ныҵакуа дыччон, даанымгылазакәангьы дцон.

Хьымца дыззаангылаз рахь дааццакит.

– Лида! – ибжьы нцәыҵакшәа инаиргеит.

Лида даатҕылан, зыбжьы газ иахь дынхьаԥшит. Змахәар лкыз аԥхәызба қәыԥшгьы, лԝыза данаангыла, даатҕылеит.

– Хәлыбзиақәа – днарыдгылеит иара, рнапқәа рымхра игәағьрызу, иеникыларзу изымдыруа.

– Бзиа жәбааит, Хьымца! – лыбжьы аалаԟәшәа аҭак илҭеит Лидагьы, аха лнапы иара иахь илмырххазеит, лԝызеи лареи рмахәаркәа шкылибашьҭыз игылан.

Лида ашәҭқәа ақәԥсаны, уамашәа лцәа ианаало иибахьаз лҵкы, уажәы еиҳагьы илцәанааланы ибон афымцалашараԟны. Анышь сахьа змаз лшьаҵатәқәа рԥшшәы лҵкы иақәԥсаз ашәҭқәа ирԥшшәын. Лшьапы шшәыркәа ааидԥсаланы дахьгылаз, иныкәԥраарц згәы иҭаны амахә икәгылоу ажәҵыс днеиԥшнишьалеит, уажәымзар-уажәы инасԥырԟьаны ицоит ҳәа даацәшәан. Ирхиаз лхы-лҿы гьежьи, лхахәы аиқәыртәашьеи, лыхәда ҭхәааи аҳарҵь рхырҵон лыџьымшь еиқәарақәа.

Уажәы, лхы инаркны лшьапаԟынза лаԥшыла деимданы данаагыла, излацәажәатәыз ҳәа акгьы дақәымшәазакәаны даанхеит. Уи гәалҭеит Лидагьы. Нас, данцәажәоз есымша еиԥш, акыркыр даччан, илывагылаз лылаԥш налыхьлырсит.

– Ари с-Малванка лоуп! – лҳәеит иара иахь.

– Сара Хьымца сыхьзуп! – дахьицхрааз дааигәырӷьан, ақәыԥш лахь инапы наирххеит.

– Сара Наташа сыхьзуп! – Лида дылҿаԥшуа даачан, лнапы наилҭеит.

– «Малванка» лхәыҷыхьыз акәхап?! – Лида днал-зыԥшит иаргьы.

Акыркыр даачеит лара.

– Ааи, ааи, – лҳәеит нас, иара иахь, – лхәыҷыхьыз ауп, сара сзын уи дахьхәыҷу азын «Малванка» ҳәа ласҳәоит!

– Ус анакәха, саргьы «Малванка» лыхьзысҵап!

Данаарыбжьагыла, икылибашьҭыз рмахәаркәа аaурышьҭит. Иара рҿынархарц азы иаԥхьаԟа днеихеит, аха реандмырҵысы, иԟалаз иеамариашаны даангылеит.

– Кино бзиак цоит, рҳәеит, сԝызцәагьы уахь ицеит. Шәнасыԥхьоит! – дгәыӷны Лида лахь дынхьаԥшит, аҭагылазаашьа аарзԝыданы.

– Ҳара џьаргьы ҳныԟәазом, Хьымца! – акыркыр даччан, иара уажәы дшақәымгәыӷуаз ала, иажәа ааҿахылҵәеит.

– Уаҵәгьы иԟоуп уи акино! – дхьаҵит Хьымца.

– Ҿынлагьы аҿыхәшәтәрақәа рахь заҵәык ауп ҳахьцало!

Пыҭраамҭак еиҿаԥшуа ианаанха:

– Абзиаразы, Хьымца, ҳаҭоумҵан, ҳара иҳахԟьаны акино уагхазар! – лсааҭ данахәаԥш, инацылҵеит. – Аамҭа ыԟоуп, уахьзоит ууаццакыр! – Нас лԝыза лахь дын-хьаҳәын: – Малванка, ҳаанхацәеит, ҳаԥшәма ԥхәыс даҳзыԥшуп! – дааццакит Лида…

* * *

Ари ауха Лидараа руада егьырҭ излареиԥшымыз акызаҵәык ала акәын. Егьырҭ раан, абас, анышьҭаларада уаҳа ус рымазамкәаны риарҭақәа ианаарылатәалак, саатк аԟара лафҳәараха, ччараха ирысуан. Раԥхьа иаацәырызгоз Лида лакәын, Наташа илылшоз рыччара-хәмаррақәа мыхьшәашәарц азын, акы нацылҵалон, нас Лида акы ахырҿиаауа, излаччаша, излахәмарша аалыԥшаауан. Егьи, – дара ирыцыԝназ аԥхәыс, алаф ахы акрагьы лыламызт ацҭәала аҭарагьы дақшәомызт, аха дызхәарҭаз акы ыԟан: аччаразы деиқәшәан. Изырччашаз акы аныԟалалак, лԝызцәа реиԥш акәын дшыччоз, аха нас, ирзырханы ианаанҿаслак, лара ҿыц дналагон дзаԟәым-ҵуа, даргьы еиҭах, зызлан дызхалаз реиԥш, кьатеи-ԥцәараха иаарысуан. Убри ашьҭахь акәын Лида лыплашь налышәхарԥаны, уажә саауеит ҳәа дандәылҵлоз. Егьырҭ аԝыџьа игәарҭахьан абра иԟоижьҭеи абри аамҭазы

ада лыплашь шышьҭылымхыцыз. Измааноу ҳәагьы иазымхәыццызт. Уаха еиқәшьшьы ианаанха, егьигьы заа дандәылҵ, убригьы иназхәыцит.

– Валиа! – лҳәеит, агәҿыҕьра зҿықәҳәҳә, зхы зыкәареша аирҭа илатәаз Наташа лхы дааԥсахан.

– Акрыбҳәарц бҭахызма? – зхатә хәыцрақәак ирыланагаланы иҟаз Валиагьы даалҵит.

– Лида лплашь заалгаз абыржәааныла мацара азоума?

Наташа лҵаашьеи, уи дзызҵааз Валиа дазхәыцуа лаатәашьеи, згәы ҿыҕьуаз рзын рҷчагахан, уаҳа акгьы мҳәазакәаны, иаалырҟьаны, рьерызнымкыло, еиҵақьы ишыччоз, Лида ашәхымс даахыҵит. Иҟаз анылба, даатгылан инеимда-ааимдо днарзыԥшит. Уи даныԥнала нахыс иаҟәыҵит дара, аха рыччара иахьарҟаԥшьхаз инеиҳангьы иҟаԥшьыуаркалеиуа иааҟалеит, Лида лҿаԥхьа рымаза рыҵыҵыр иаацәыԥхашьаны.

– Ишәыҵалеи, бара?! – дҵааит Лида, нас аҭакгьы дазымԥшцәакәаны, ҭынч-ҭынч лшьаҿақәа неихылгеит, лиарҭахь днаскьо.

Иргәамԥхаз лҿаԥшылара лафшақә акгьы рзымҳәо иҟанаҵон рԥсыцьагьы. Уаҳа иаламцәажәакәаны, изхыччозгьы лмырдыркәаны, убраҟа акәаԥ ргылазар моу рымамызт, аха Лида лылаԥш Наташа дышьҭԥаа даман, зҵаарала дыхҭакуа. Наташа, егьи лааста лара дызлалзааигәази қәрала дахьлеиҵбызи, адҵа лылҭеит иаартны илҳәарц.

– Лида лплашь абыржәаанылоуп ианлыхәо, сҳәан, ҳарччеит! – исҳәаз шԥалыдылкыларишь ҳәагьы дналзыԥшит.

Зиарҭа инадгылахьаз Лида ахьшәҭҳәа даахьаҳәит уи лахь, лԥшшәахәы аалыԥсахит, аха нас, лхы лнапаҿы иааганы, акыркыр даачан, лиарҭа днылатәеит.

Рыхԥсыкгьы кәаԥ-кәаԥза, риарҭақәа ирылатәаны, еиҿаԥшуа ианаанха, Наташа цәажәарак аԥшьылгарц иақәылкит.

– Хьымца зыхьзу ани ахаҭа фархь… – лҳәеит, – уи дызлазбаз ала, бара бигәаԥхоит…

– Издыруеит… – лыбжьы аарла ираҳартә аҭак ҟалҵеит Лида.

– Изла! – лхы дааԥсахеит.

– Зны исеиҳәахьан…

– Зны, ишԥа, арадагьы шәеибадыруазма?

– Санааз аены акурорт биуро аҟны ҳаиқәшәан… Ашьҭахь зны ҳанеибаба ауп иансеиҳәа.

– Нас, уиаахыс?

– Уиаахыс, ишыббаз еиԥш, аԥхьан дҳақәшәеит…

– Уаҳа шәеибабарц еибымҳәазакәаны биԥырҵитеи?!

– Наташа! – лҳәеит уажәы Лида лхы шьҭымхкәаны, аха лыбжьы шышьҭахац ишьҭаханы, маҷк иқыцьқыцьуа. – Бара ибдыруама сара исыхҭызгахьоу?..

– Мап, мап… Быбжьы қыцьқыцьуеит. Акы баргәаҭеиуеит, сара исзымдыруа акы бгәыҵхоит, с-тиотиа Лида. Сара схәҷыншьаланы исабхәом! Ус ами?.. – дааҕьаҵәыҕьаҵәит Наташа, лгәы ҭыҕьҕьаа.

Лида акы лҳәарц шылҭахыз аалныԥшит, зызбахә лҿыҵҟьаз лыхҭысқәа лгәалашәараҟны ԥеанааизырк, лшьа-лда ааибарххан, дааҳәыҵәы-ҳәыҵәит, лылахь уаҳа иаалзааиҵымхзакәаны. Аха еиҭах леаашьақәлыргылеит. Наташа ари ангәалҭа, уажәраанза исцәылзоз лҳәарц лҭахыуп, аха Валиа даҳҧырхагоуп аалгәахәын, уи лахь днаԥшит, уажәы уи дыҟамзарц шылҭахыз ллакҭа иҭыԥшуа. Валиа ахыза налықәыршәны аҭзахьы лҿы лырҳәхьан. Ари аԥсыцьагьы еицгәарҭеит.

– Малванка! – Лида ԥшқарах шьҭыбжьык аалырԥшит. – Баасыцдәылҵру?

Лида ашьшьыҳәа лиарҭа даалҵны, лплашь аҵыба данынҭала, Наташа ахьышәҭҳәа дԥагылеит. Валиа арҭ шдәылҵуаз ллымҭа ианҭас, дааҳәны днарзыԥшит, лылаԥшгьы нақәшәеит Лида лплашь аҵыба ишааҭылгаз зыхәҵәы ауз сигарет цырак. Валиеи Наташеи ара

еицҩнеижьҭеи рыла иамбацыз, рлымҳа иамаҳацыз анырба, иџьашьаны рыблақәа ааҭбаахан, иҭырхаха иналзыҧшит. Уи гәаҭаны акыркыр даачеит Лида. Уи лыччара лхы иархәаны, даалахҿыххеит Наташа:

– Абар, тиотиа Лида лплашь уажәааныла хәарҭарас иалаз!.. – ааҭлырҟьеит лыелызнымкылакәаны.

– Биашоуп, Малванка, биашоуп. Уажәшьҭа схы анцәырызга, адәахьы бдәылызгазом, ибдырит акы сшаргәаҭеиуа… Шәҩыџьагьы ишәцәымзакәаны ишәасҳәоит уи, ҳахҩык ҳабжьара инхааит… – илзааигәаз аҧенџьыр азҿык аартны днылагылеит, асҧычкагьы «чхаркаҧ» аахгеит. Аҭаҭынлҩа дазгәышьуа гәырҭәыла ианлыхәлалгалан, нас адәахьы амҩа налҭеит.

– … Жәаф шықәса мҵәыжәҩада сҧыруан… Схы-сгәы сақәгәырӷьо сыҟан… – дналагеит лыбжьы ҭааза. – Сгәы иаанагон исымамыз аҿа мҵәыжәҩақәак соуит ҳәа уи арҧыс… бзиа данызба… – хрыжь-хрыжь днақәҧсычҳауа, лажәа иацылҵон…

…Сааҭк ашьҭахь, рыхҩыкгьы рыҧсышьҭыбжьҵәҟьа умаҳауа, иагьеиҿамҧшуа, рхызақәа аарыкәыршашәа, риарҭақәа ирылатәан. Расацк-расацк иаҟараз рылаӷырзқәа, асар рымҩа ылырхызшәа, рзамҩақәа ирықәланы, рыцламҳәа аҵаҟа иеиҧылон.

* * *

Хьымца ишьи-ишьи неиқәҵо аминералтә ӡқәа руак шыҟаз даннеиуаз, ихи иареи рымала еизынхан, гәҿыӷьрак ихаҧаны, деиҵаӷәӷәа дакын. Абас зсыхьзеи ҳәа ихы данаазхәыцлак, ихьу-хьууа акы игәы иныҵаланы дааимнадон, нас дааҭгылон, лҩызеи лареи акино ахь ианицымцаз аахыс наҧшыхақәгьы џьара илаҧш иҵамшәацыз Лида иблақәа даарыхгылон. Азныказы иааџьеишьеит: «Дыгәхьааигама Лида Семион-иҧҳа?!» Мап, мап! Дыгәхьааигартә еиҧш аҭагылазаашьа имоуроуп лцәажәабжьи лыччабжьи рыда уаҳа зыҟнытәи акымзарак изымдыруа аҧҳәыс! Иҟалап, даалыцлеи-ҩеир такәаамҭа дналыҿцәажәар, реибадырра заҵәык ада уаҳа акы ааизнымхазакәаны, ҧхыӡҵас днеихыгга дцар. Акызаҵәык ауп дзыруалуашо: акыркырҳәа лыччабжь игәы иаақәыҩҩцҧхьаза, хараза иқәыҧшрахь дхьанарҧшуеит. Усҟан аамҭацқәак дқәыҧш-ласза дааҟалоит. Иаха акәымзи Иван данҭиҵаауаз!..

– Хьымца! – иҳәеит уи, рыхҩык иеицыҩназ алафқәа ҳәаны рызхара иччаны ианааилатәа.

– Сзырҩуеит! – даахьаҳәит Иван иахь.

– Дузымҧшаазаци ани аинаала, аҧшза?!..

– Мап, – дааццакит Хьымца, – дысцәызит. Умбои, даацәырҟьалоит, нас дныҵабоит… Слышьҭазаауеит абарҭ ахәымш, сцаанза…

Абарҭқәа игәаларшәо днеиуан Хьымца. Азы аҟны дназарц рацәак игымкәаны, иаҧхьаҟа дахьынаҧшыз, Лида илаҧш дааҵашәеит… Илақәа рыгәра имгеит. Ахаҷаҳәа игәы данҭашәа, инақәырццакны лара даацәырҵуеит ҳәа дгәыӷзомызт. Мчык наихазшәа, дҵыхза даангылеит, аха нас иаҧхьаҟа днеихеит.

Абар, диҧылоит аамҭацқәак уажәаҧхьа игәы дыҵаланы, гәхьаагараны изыҟалаз аҧҳәыс. «Ҭфу!.. – иҳәеит гәаныла, ихы дазгәаауа, – ҧҳәыск сгәы дыҵхо дзыҵахазеи?! Уи илеиҧшу, ма илеиӷьу заҟаҩы сҧылахьада… Гәилшьа хәашабга…»

Абас ахәыцрақәа анизааи деиҭаангылан, бжьрабыжьҵәа дныҵашәкәа дцарц иҭаххеит, реиқәшәара еиҭах аамҭацк акәхозар, зынзаск ихы зылирбозеи?! Аха уи уажәшьҭа ихьшәан, рылаҧшқәа ааиҿагылахьан. Деиҭанагәагәеит…

Ианааиҧыла, иаргьы ларгьы ааҭгылеит.

– Мшыбзиақәа, Лида Семион-иҧҳа! – иҳәеит, аха уажәтәи ибжьы иара ихаҭагьы изеилмыргеит: абжьаа-

ԥнытәи иеипшзу, мамзаргьы ари иара ихатәны, уажәада имаҳацыз акы акәзу. Иҳәашьақәа иаргьы иџьеишьон.

– Бзиа жәбааит! – лҳәеит, акыркыр даачҷан.

Уи лыбжьы ихы-иҿы аарлашеит, илақәа абжьааԥнык иеипшымкәаны, иҭбаа-ҭбааза иааҟалеит. Убри аамҭазгьы, абни лыччабжь «мшыбзиақәа» ҳәа илеиҳәаз ишахылмырҟьаз лылахь иаанихит: ихаҭа иаԥсшәаҳәашьа ишазкыз идырит.

– Лида Семион-иԥҳа, шәбара сазԥшзамызт, насгьы… убасҟак сеигәырӷьеит… – ихатә бжьы аҭыԥаҿы иааигеит уажәы.

Лида урҭқәа лыхганы, лҽыргынчны даагылахьан. Амала даазызхәыцыз, уажәраанза «Лида» ҳәа леиҳәон, уажәы лаб ихьзгьы аџьаны длацәажәоит.

Иара, Гәилшьа данылԥылалозгьы, ихатәымыз абжьы ихамлацызт. Амала, ихааза игәы иаақәҵоыз, усҟан иқәыԥшра ҟазшьа змаз, зынзаск иԥсабаратәыз иаԥсшәаҳәашьа ауп: игәкза, абзиабарада уаҳа хықәкы змамыз, ашьха зыхь аҟара ицқьаз! Уажәтәи дахьазхәыцуаз, ақәыԥшра цәа зхыггахьаз, ихәарҽхашәа иҟалахьаз быжьгәаҵоан, хаз иԥшқазарц ахьиҭахыз аҭыԥан? Аха изыхҭниҟьашаз иқәра ада акгьы изыԥшаауамызт. Ашықәсқәа абыржәгьы иааинырын, ижәҩа иныкәыгәгәазшәа ибеит. Абӷьааҳәа урҭ ихәыцрақәа иҽаарымхны, иҿаԥхьа игылаз аԥҳәыс ҿа лахь иниеигеит. «Акыркыракыркыр» илымҳа иҭаҩуан, Лида дахьимбазо џьара хара дгылазшәа.

– Лида Семион-иԥҳа, иҟалап уажәгьы быццакуазар… Уи мап схәом сара. Сызлабыҳәо… хәымш роуп инхаз акурорт ааныжьны ҳцара. Убранза бара аха анбоуа зны бсықәшәар сҭахын. Ибасҳәаша зда ԥсыхәа амам акы сгәаҵа ибызҭаҵәахуп, ибасымҳәаргьы сылшом… Аҭахызаргьы араҟа ааныжьны санцо аҽны акәзааит… Ӛнак ҳаицааит, аха сара мшкы сахыԥаны сызлааз ала, мышкала баԥхьа сцараны сыҟоуп…

– Зда ԥсыхәа ыҟам аҳәатәы шәымазар, уи азы аамҭа сыԥшаап, иаҳҳәап, иара уажәгьы саатбжак аамҭа сымоуп, – диқәшаҳаҭхеит.

Уи аулицаҟынтәи иаамҩахыџцын, улицабжьахалак инанылеит. Дивагыланы днеиуан ларгьы, акыр иеишьцылаз џьоукы ракәызшәа анаԥшцәа идзырбоз. Абасеиԥш аҭагылазаашьа иҟалаз ахақәиҭра инаҭазшәа ибеит, иааиҭаху далацәажәартә ибз аунашьҭит. Раамҭа шмаҷыз днազхәыцын, дааҭгылеит, аха нас ишьи-ишьи неиқәҵо иҿынеихан:

– Лида Семион-иԥҳа, – иҳәеит рныҟәашәа аиԥш ирҭынчзаны.

Убри аамҭазы ишьҭахьҟа акы иханы, деихәлагәа дааннакылазшәа ибеит. Даунамышьҭит. Иқьышә жәпақәа неихаҷаоын, иҿы изеихымхуа даабжьажьеит. Иҟалап иԥшшәахәгьы иԥсахзар. Ҩныџкала иоуразоуру деибафон, игәы ашьҭыбжь иаҳауа далагеит.

Избан, изихьзеи Хьымца Ларба уажәы абас? Ԥҳәыск лацәажәара изымгәаӷьуа дҟалама аԥсҭазаара аԥышәа ду змоу ҳәа зхы зыԥхьазоз, мамзаргьы иарбан ҩнуџкала деиқәԥах дҿазҳәаз? Ааи, ибла ихгылан иқәыԥшра аамҭацқәак… Гәилшьа хәашабга жәҩангәашә ааимҟьаны дбыжьҟьа дынкаԥазшәа дыџәрышкәаза иаԥхьа даагылт. Илахь дҩаханы дналҿаԥшит… Деиқәпата лылахь шеиқәызгьы, лҟьышәқәа шеихылымхызгьы, акыркыр-акыркыр – лыччабжь аҳауа иалџәраа илымҳа инҭаҩит…

Убри аамҭазы иаалырҟьаны акыркыр даачҷеит Лида:

– Сзырҩуеит, Хьымца, сеиҭазырҩуеит! – акыркыр деиҭаачҷеит.

Хьымца азныказы абарҭ аччашьҭыбжьқәа неидкыланы даарызхәыцит, рыҩбагьы наҟ-ааҟ акапанга инақәиџазшәа. Аха аҳауа иалҩны иаҳауаз акапан еиҳахеит. Насгьы иааизышьҭымхит Лида аџыхәтәантәи

лыччарақәа. Урҭ акыр дааиҵадырҕәҕәеит иара. Дааиладыршит. Дихыччама?! Иара дызлазхәыцуала, дихыччеит… Лыхьз иҳәеижьҭеи ианбыкәу, арахь дҿаҳахеитеи зынза. Иқьышәқәа ахьынеихаҷабыз изеихыхуам. Дихыччар ҟамлазои, нас? Абарҭқәа данаарызхәыц, гәыбҕан излымҭеит. Иаармазашәа дахьыналҿапшыз, ллакҭа хааза дынҭапшит. Уи игәы аахьанарԥссеит. Ихьызгьы аагәнигеит, дыԥшқамкәадҳасымкәа, пҳәыск лҿапхьа абас дгәыӡбаха дахьаақәхаз. Ианамух, ак басымҳәар зуам ҳәа димыргәыҕцындаз!

– Ааи, ааи, – иҳәеит Хьымца, ихы инапаҿы иааганы, – хымԥада, ибасҳәаша сымоуп! «Ауаӡы ибз шаҟа иаҕоу аҟара ихаҭа иаҕоу уаӡ дыҟазам!» – ихы даазаҕьит гәанылa.

– ..? – «Сзырӡуеит!» еиҭалҳәарашәа днеиҿапшит лара.

– Абас сҟазҵа сыздыруам, аха уахгьы-еынгьы сбышьҭоуп ҳанеибаба аены инаркны. Мацәыс-еимҟьарак иаӡызахеит ԥыхьашәа зны ҳаиқәшәара… Зызбахә басҳәарц исҭахыугьы аԥсҭазаара ааимҟьарак исзаӡызахаз лоуп, сқәыԥшра аамҭақәа раантәи зегьы ирыцку ҳәа исыԥхьазо… – уаҟа иеааникылеит.

– Хьымца, исырҳа узлагаз нагзаны. Сара сыхшыӡ зегьы азышьҭны сузызырӡуеит! Насгьы сабхьз аанҳажьып, аԥыхьеиԥш хьзы мацарала ҳаицәажәап! – иажәа аҵҵара шицәыуадаӡхаз гәалҭеит Лида.

– Абарҭ исҳәақәаз рышьҭахь шәазызарак сышьҭнахит, ибцәыззом…

– Уи иззы?

– Бысхыччар ҳәа сшәоит… Аԥхьан еиԥш, сажәа сзынамыгзо санаанхаз аипш!..

– Мап, мап! Сара ус сҟазшьоуп… Ахыччара сыздырзом…

– Ҳанеибадыр аены нахыс бҟазшьеи быччашьҭыбжьи уаанзагьы срышьцылазазшәа сҟалеит… Сқәыԥшрахь

исыхеит. Заҟа скауа, сышьҭрақәҵаны сыргазеи?! Автобус аҟны раԥхьаза акәны быччашьҭыбжьы исаҳаз, сықәра аҵыхәтәантәи ажәашықәсақәа аасхырхын, аҳауа иналаз ицеит. Уаҳа ихнымҳәызҭгьы шаҟа ибзиааз!.. Уи уадаӡым. Убарҭ ажәашықәсақәа насхыганы изгаз бара аԥҳәыс, насыԥла адәы бықәзарц сҭахыуп ес иааҟала-лакгьы. Араҟа, акурорт аҟны бара бықәшәира, быччабжь саҳара, быҿцәажәара, инасыԥдахаз сқәыԥшра аантәи сразҟы ашҟа хараза сылбааргеит!… – уаҟа иеааникылт, уаҳа аиҵарцгьы иҭахзамкәаны.

Лида уи ицәажәара дшазызырӡуаз, иара данааҭгыла, лыла гәыҭбаақәа наиҟәыганы, лыаԥш наҟ хара иналырхан, лышьи-лышьи неиқәҵашәа лҿыналхеит. Иаргьы убасҵәҟьа длывагыланы ишьаҿақәа шынеихигаз ангәалҭа, дынцәыҵԥшны иара иахь днаԥшит.

– Хьымца! – лҳәеит, лыбжьы иагьҳаракцәамкәаны, иагьыламырҟәцәакәаны… Аха абҕьааҳәа дахьхәит лыбжьышьҭыбжь, лара илхатәымкәа имеыҕцәаны ллымҳа ианҭас. Нас, лхатә цәажәашьҭыбжь шьақәлыргылеит. – Уи… зызбахә умоу… – уа леаанылкылт.

– Абри акәын, Лида Семион… ибасҳәарц исҭахыз. Баҳәара сахьымзакәаны абрантәи ацара сықәшәар ҳәа сшәон. Исҭаххеит убри бдыруазарц. Иҟалоит уаҳа ҳаиқәымшәаргьы…

Хьымца игәы аартны длацәажәартә, саатбжак иадамзаргьы, аамҭа ахьиоуз гәахәас иман. Уажәшьҭа реиԥырҵра аамҭа шаауазгьы ибон, аха исааҭ дахәаԥшзомызт, дахәаԥшыр, ларгьы уи гәалҭар, «абзиала» аибыҳәара акәын ирзынхазозгьы. Ихьыу-хьыууа акы игәы иҵаланы дыҟан, иихәаша ҳәаны даналга ашьҭахь. Изакәи ҳәа даахәыц-цыԥхьазагьы, игәы иҵанаҳәон Лида лыблақәа иаархымҵзакәаны, даныччогьы, ус баша данцәажәогьы, лылахь анааиқәылҵогьы инеибеиԥшны ирхыз агәырӡа закәыз ахьизеилымкааyаз, аилкааразгьы

мҩак ахьимбоз шакәыз. Уажәшьҭа ацара лҽазылкуеит анигәахә, амҩа лиҭарц избеит, иара ихьааигоз шхьааигац ииаанижьырц, игәы шинархьуа даанхазозаргьы.

– Абри акәын… Ааи, ааи, абри акәын ибасҳәоз… – иҳәан, ларгьы аиԥырҵразы дааҭгылоит ҳәа игәы иаанаганы иҽааникылеит. Аха лара дышнеиц днеиуашәа аниба, иҽнамариашаны иҿынеихеит.

– Мап, мап, Хьымца, – аиԥырҵра лгәы иштамыз лыбжьы иааныԥшит. – Зегь шәымҳәазеит, инашәмыгзазеит!.. – «шәара» ҳәа иаҳәарахь дианагеит.

– ..? – ажәа мҳәазакәаны дналҿаԥшит.

– Уи аԥҳәызба лызбахә ала шәажәа нашәмыгзазеит, мҩабжара дысзыншәыжьит…

Иаргьы дааҭгылеит, ари еиԥш азҵаара иҭаны данааиҿаԥш. Нас аҵанза даакәԥсычҳан, илаԥш хара инкыдирхалеит.

– Дысцәызхьеит… – иҳәеит длыхәамԥшзакәаны.

– Уи ишԥа? – лҿыналхеит уаанзатәи лныҟәашәала.

Хьымца аҭак иҽазымкқәаны, ихы наикәарешәа днеиуан. Ларгьы уи иҟазшьа лыҽнамалдеит, аха лызҵаара аҭак анылмаҳаза, еиҭах мазашәа днаизхьаԥшит, иԥшшәы ихыгга дшыҟазгьы лбеит.

– Угәы бзиами, Хьымца? – дааҭгыланы днеиҿаԥшит, дааизҿлымҳаханы «уара» ахьгьы деиҭаниасны.

– Мап, мап, Лида, – даалҵын, ихы дааҩахан, иҽааириашеит, – сгәы бзиоуп…

– Иҟалап, зҭак аҳәара уцәыуадаҩу зҵаарзар иусҭаз. Саҭамыз!

– Ега иуадаҩзаргьы, ибцәыззарым, уи аҳәара сықәшәоит ҳәа сшыҟамызгьы. Уи аԥҳәызба Гәилшьа зыхьзыз, сара исразҟхараны иҟаз, амшын лҽалҭеит, хьымзӷыла адәы ақәзаара аҵынхәрас… Пҳәызба бзиан, лгәы ҭбаан. Илбахьаз?! Дқәыԥшын. Бзиа ҳаибабон, ҳазну адунеи аҟны ҩысҭаарак, цәыхцәыфарак ыҟоуп ҳәа ҳаҟамызт ларгьы саргьы… – абра дааҭгылеит Хьымца, илаԥшҳәаа хараза инарханы. Иҟаларын уажәы уи илаԥшҳәаа Гәилшьеи иареи рқәыԥшратә дунеи аҟынза иназозҭгьы.

Лара, абарҭ илаҳақәаз рышьҭахь хәыцрала лхы-лҿы ааҭәит. Акыргьы лҽаанылкылеит, аха иажәа ишацимҵоз анылба, лхәыцрақәа даарылҵны диазҵааит:

– Иузҳәаны итәаз аԥҳәызба лыезыхлырҟьаз, хьымзӷыс илзымчҳаратәы дзыниаз уара иузымдырырц залшарыма?

Хьымца идырт зегьы леимҳәар ада ишамуаз, лызҵаара аҭак ҟамҵакәаны дышзылҵәымцоз, иагьизбеит иажәа иаҵҵаны инаигзарц.

–Цәгьацәыԥхамшьа-маҳагьак инапы дампыҵашәеит, лымч мырхакәаны ахьымзӷ лиргеит… Уи лара лынамыс илнамырчҳаит, лыбзиабара цқьа уаҳа лылнамыршеит, адунеи лхы аԥыргара ада… – аҵанза даақәԥсычҳаит.

– Ааи, Хьымца, угәалаҟара сызҵаара избжьнахыз уажәшьҭа иеилыскааит… – лҳәеит, ԥыҭраамҭак аҭынчра ашьҭахь, лыбжьы ааларҟәны, лсааҭгьы днахәаԥшит.

– Абзиала! – днаиеихырхәаны лҿыналхеит.

Хьымца аҵыхәтәантәи ажәашықәсақәа дрылуууаа дылбааууан, дагьаагылеит дахьиз иқыҭа Басра ашкол аштаҿы усҟан игылаз аҵь-ҵла еихых-еицых амҵан. «Акыркыр, акыркыр» – Гәилшьа лыччабжь иаҳауан.

Аамҭацк аҩнуцҟала урҭқәа зегьы днарылҵын, абыржәы инаиԥырҵыз дналхьыԥшит. Уажәы-уажәы «акыркыр» дыччон, Малванка даалԥыланы дахьлацәажәо. Нас, урҭ рмахәарқәа аакылибашьҭын, рҿынархит.

Аулица аҿықәқәа рҿы игылаз аҵла ҟатақәа рбыӷьқәа аԥша иеиланаршәшәон. Аҿар аҷырҷыр рыхга Хьымца ивеибаҳәа ицон. Зықәрахь инеихьаз ныҭгыла-ааҭгыло инеиуан. Иара даахынҳәит азахьы дылбаарц.

* * *

Хьымца акрыфарҭа ашҭа иаварҕҕа икнаҳаз алашарақәа инрыдибалеит ицҩназ ахацәа аҩыџьагьы – Ивани Пиотри. Ҭынч, уаххьашьҭахь иеицәажәо игылан, аихатә гәара рыҩнадкыланы. Убасҟан даагәырҕьеит. Ихаҧаны иҟаз азаҵәра иеихыҧсааит. Уажәеиҧш азаҵәра инырны дҟамлацызт абра дааижьҭеи. Убри даназхәыц ауп изыхҟьазгьы ихаҿы ианааи. Уаххьафара ҳәа ашҭа данааҭала, Лида столк аҟны илыцчоз аҧшьҩыкгьы шҳәыҧыз иааицдәылҵит. Наташа усгьы даалцыршәазом. Аҽа ҧҳәыскгьы, Лида лаҵкыс акыр днеиҳабны, иҭаа-ҭыҕьаза, зыҧшра-зсахьа иагымкәа иҟаз раҧхьа днеиуан. Ӡеаанкылашәа, зсигарет назҿыҵакны амца нацразырсыз ахаҵа шаҭлаҟьагьы дидырт. Ахаҵа исигарет апақ-апақҳәа днахан, уажәшьҭа ишҿымцәаауаз агәра анига, иаарццакны днарыхьзеит.

– Лида, – иҳәеит, ахәҵәы змамыз исигарет неиҿыхны, ибз иқәнаҧсаз аҭаҭынқәа ҭәу-ҭәу ҳәа иҿыҵыршәшәо, – кәашара ҳамцазои?

Лида дааҭгылан днаизхьаҧшит.

– Аа, Саша, иуҳәаз еилыскааит. Акәашара угәаҧхоит, ус аума? – акыркыр дааччеит.

– Ус ауп!

– Иабацои иара?

– Асанаториа «Россиа» агәарҧан.

– Ҳцап, нас, – Наташа лахь дынхьаҳәит: – Малванка, бара иахыбҳәаауазеи?

– Ҧшь-ҭзамцк рыхәаҧшраҵкыс иеиҕьуп, – лҳәеит Наташа даалахҿыххан.

Еицыз рыҧшьҩыкгьы лахҿыхын уажәы, дара уаххьа ыфаны иандәылҵ, иара аҩналаразы данааи, днарыхьзаны, «Лида, саадәылҵаанза баасзыҧшы!» ҳәа лаҳәара азин имазҭгьы, азаҵәра ихамҧар ҟаларын. Аха уажәы, изинқәа зегьы абни Саша зыхьзу имихызшәа игәы

инаҭоу здырхуада, убасҟан инеихаҧаз, абыржәы иара дандәылҵ ицыҩназ шизыҧшыз аниба ауп ианынеихыҵ.

Даалахҿыхханы дара рахь иҿынеихеит. Даргьы инеиҧылеит.

– Иџьасшьо, абырсҟаамҭа шәысзыҧшра змааноу ауп, мшәан, уаххьа шәара ишәҧыржәгеижьҭеи иҵуазеи?!

– Уаха ашахматасырҭақәа рклуб ҷыдалатәи аицлабаҩцәа реиндаҭлара мҩаҧнагоит! – иҳәеит Иван.

– Нас? – инеимда-ааимдо днарҿаҧшит Хьымца, «ҳабацои нас?» аанарго.

– «Нас» умбои, кәашара уаагап ҳәа ҳаузыҧшуп! – изхамырҟәалоз ишьапы ииашахәҵәаза инаиргылан, егьи ишаманшәалаз инықәирсын, инапқәа ишьҭахьҟа иааибаркны даагылеит Пиотр.

«Акәашара» рымшуп зегьы! – ааигәахәит Хьымца, нас алаф ахь дниасит:

– Ушьамхы уҵҧраап, сарамыжда!

– Сара хәаҧшҩуп, Иван Пиотр-иҧеи уареи шәкәашацәазар!

– Ҳе-ҳе-ҳе! – игәарҧхазаны дааччеит Иван. – Иуҭаххеит «65»-гьы шьҭыхны, сшьамхгьы сыҵҧраауазар!

– Араҟа аҧсуа кәашара ыҟазам, – Хьымцагьы ихы инахигеит.

Асанториа «Россиа» агәарҧ аҟны ауаа рацәаҩын. Даргьы аннеи, икәашоз рзааигәара рҽааҧхьакшәа инагылан ирылаҧшуан. Иаҳәоз аркәашага анеиқәтәа, акәашаҩцәа ус инеилыс-ааилысқәеит, аха асигаретқәа назҿакызгьы гәырҭәыла ахара иахьымгзакәаны, аукраин ркәашага аҿаанахеит. Уи убасҟак анырра ццак ҟанаҵеит, рсигаретқәа рҿыҵкәцәаа инеибарсит. Уимоу, џьоукгьы аритм рҽақәыршәаны ашәа ацҳәара иалагеит. Хьымца амузыкагьы иацызҳәозгьы дшырзызырҩуаз, иаҳахьаз бжьык аҿаанахеит:

«Ти, ж, мене пидманула,
Ти, ж, мене пидвела!..»

Лаԥшыла ахьышәҭ-хьышәҭҳәа дааимдеит, илаԥшгьы нарықәшәеит Лида дызлаз ргәыԥ. Инарылкьшәа еицыкәашон, Лида лыбжьы амелодиа уамашәа иақәшәон. Саша ишьапқәа Лида лшьапқәа ирықәыршәаҵәҟьаны еихигаларц даҽын. Иаалырҟьаны игәы аахьу-хьуит Хьымца, идақәа ааибарххеит, иԥсы иҟырҟы иааҵагылт. Лида ишилырдырхьаз ахәшәтәырҭеи акрыфарҭеи рахь ада џьаргьы ршьаҽа еихыргом ҳәа акәын. Уаха акәашарахьы днеит, дагьыкәашоит, ашәагьы лҳәоит иркьыкьзаны, Саша иакәзар, амҵ лыхирԥраауам.

Иҩызцәа рхы-ргәы зегьы акәашацәа рахь ишыҟаз ангәеиҭа, имҳәа-мырза днарылҵын, маҷ-маҷ днаскьо, аԥшьҩык иҿырзааигәатәны, ачықь хырффа иҿналакны, насҭха дааҭгылт. Уажәы Лида лыбжьы еиҳа иааигәаны еилыкка иаҳауан, акәашацәагьы рлымҳақәа амузика ахь аҵкыс лара лбжьы хаа ахь икыдын. Илаԥш урҭ аԥшьҩык ирыхмырԥо дышгылаз, амузыка нымҵәазацкәаны, Лида дрылҵны, дыццакны иакәшаны игылаз ахәаԥшцәа днарылсуа, иара ԥыҭк инеицәынасҭхаз чықь хырффак аҟны даагылеит. Уи инахыкны алашара кнаҳан, ибзианы дибарҭан. Лылаӷырз хышхыҵәаны иааауан. Уахь днаҭрысырц иҿыназикит, аха имазеит – лҩызцәа ахҩыкгьы дышрылҵыз анырба, илышьҭаланы ишааиуаз ибеит. Ларгьы урҭ ангәалҭа, лчабра налҽалгәан, лзамҩақәагьы лырбеит, лылақәа ҭылрыцқьааит, лԥынҵа лыԥссозшәаааҟалҵан, днарԥылеит.

– Иҟалеи, Лида, акыр баргәамҵзар?! – зегьраԥхьа иҵааз Саша иоуп.

– Мап, мап, мшәан, уаргьы уаама?! – абжьааԥнеиԥш акыркыр даачеит.

Зегьы еицаалахҽыххан иааикәагылт. Лида лнапы Наташа лмахәар инкылданы, егьи аԥҳәыс лахь дынхьаԥшит.

– Аннушка,баргьы бымццакын, макьана цәыкьазоуп. Сашагьы макьана дкәашалоит, Малванкеи сареи ҳауп заамҭа ааиз, ҳара ҳцалоит, абзиараз! – Наташа длыманы лҽыналхеит. Нас даахьаҳәын: – Саша, уаха акәашарақәа шымҩаԥысуа уаҵәы шьыжьхьафараан иаҳзеиҭоуҳәап!.. – лҳәеит еиҭах, акыркыргьы даачеит.

Сашеи Аннушкеи ус ишгылаз иаанхеит – ирышьҭаларгьы изрышьҭамло, аангыларагьы рҭахзамкәаны. Аха Саша уи аҭагылазаашьа далызгашаз ҟалеит – рыкрыфарҭа стол аҽтәи ргәылацәа ҩыџьа ахацәа анааидгыла, асигаретқәа ааимырдан, алҩақәа нхадырчылт. Аннушкагьы хырҵысрала абзиала ҳәа наиалҳәан, лыҩныҟа лхы налырхеит. Убасҟан ауп амузыкагьы анааиқәтәа, ашәа ацызҳәозгьы рԥсы еиҩыргарц инҭгыла-ааҭгылеит. Хьымца амузыкагьы анынҵәа, Лида л-Малванкеи лареи имбазо ианца, ихы мацара даазынхеит. Ԥыҭрак данаахәыцқәа ашьҭахь, еиҭах агәра игеит Лида гәырҩак дшаргәаҭеиуа, уи шакәу лыблақәагьы ирхыу, акыркыр даныччогьы, лыбжьы ахаареи иаалҽынԥшылахо аԥшзагәыбзыӷрақәеи ааԥынҽыц иаагәылшәҭуа ишәҭхагьежьааны ишааҟало, аха аамҭацк аҩныҵҟала аҵаа цәгьа зысыз агәил шхыкыҷаауа еиԥш, иналҽыцәаа ишцо. Абарҭқәа зегьы лцәалжьы рҟны аҭыԥ ылырххьеит ҳәа игәы иаанагеит, абра акәашараҽтәи лҟазшьақәа хәыц-хәыц еимыршәшәаны данрызхәыц ашьҭахь. Лыбжьы акаҩҳәа ирылҟьо, аркәашага амузыка ашәа ацылҳәон, адырдха дацԥыҳәозшәа, дҵәи-ҵәиуа, дгьежьуа дацкәашон. Аамҭацк ала лгәалаҟазаара ааҳәын дрылҵәраа, уаҩы имырҳаимырза акьыжыҳәа дҵәыуаны лҿыршәыкьны даагылт. Убри ашьҭахь уамак мҵыцкәаны л-Малванка длыманы днықәҵны дцеит, лаамҭа ааит ҳәа иԥхьазаны. Дахьазхәыцуаз лкаас иҟаиҵаз уи ауп, лара инахырҟьацәаны данышәаҳәацәа, даныкәашацәа, илзымцхәцәаханы лгәырҩа аалызкылҟьеит, дагьарҵәыуеит.

Л-Малванкеи лареи ныҟәҵны ианца, днарышьҭаланы, иҟалаҟәаз имбазазшәа, изымдыруазшәа, иҽаарбзамыҟәаны, ус машәыршәа еимҩалацәахазшәа, лгәы лхазырштшаз ажәабжьк аацәырганы, руадаҟынза инаскьеигарц ихҭашәаз ахьыҟаимҵаз ииашоуп ҳәа иазиҧхьазеит Хьымца, лара уи дшазыҟалоз ҳәа еиуеиҧшым ахҭысҟәа данрызхәыц. Иҟалон уаҳа еиҟәымшәартә еиҧш агәынҷыхьа рыбжьалар, лҩныҵҟагәи лцәаҩа ахьизымдыруаз иахҟьаны. Аҵыхәтәаны, уажәшьҭа ианеиҟәшәогьы заҟа илшо ала лмаршәа кны длацәажәаларц избеит, абас план-сахьалеи, ҟазшьалеи, цәажәашьҭыбжь ссирлеи жәашыҟәсала ишьҭахьҟа дхьазырҧшыз, игәаҵан ҵысра аҟәлазом ҳәа ииҧхьазоз акәаҧ зырпытыз, аҧҳәыс лшьа-лда ҿаҳәаны измаз агәырҩа быжьра-быжьцәа иахьҭаҵәахыу дахҭыгәларц иҭахны.

Ишьи-ишьи неиҟәҵо аҩныҟа иҿааихеит Хьымца, ирласны анеирагьы игәы амыҳәо. Абыржәы убасҟак игәы ҧшҟахазшәа ибеит, иара иҟәлоу, изааигәоу иҩызак дыгәхьааигеит. Ихьу-хьуа игәы дааҵалеит Аҟәа аусура ашьҭахь есымша дызцылеи-ҩеиуаз, гәаартла дзацәажәоз иҩыза лахҿых Рашь Ӷәазаа. Уи, уажәы дивагыланы днеиуазҭгьы, Лида лызбахә ала иааидыруаз зегьы-зегьы иеиҳәарын, дласза иҧсгьы ааивигар ҟаларын. Хьымца игәы инаҭон Гәилшьеи Лидеи ааидкыланы рызбахә шиеиҳәалак, Рашь хымҧада деиликаауан ҳәа. Избанзар Рашь идыруеит Гәилшьа лыхҭысҟәагьы.

Аха дабаҟоу Рашь уажәы? Хьымцеи иареи аҳаирплан мҩа рыбжьдоуп. Абар, днеиуеит Хьымца аҩныҟа, ихи иареи еизынхарц азын, ицҩноу иҩызцәагьы ааныжьны. Хымҧада дхынҳәуан, ахынҳәра акәым, уаха шаанза ныҟәа ахьыбжьоу дцарын, абыржәы игәы иҵхаҟәо зеиҳәаша, насгьы Рашь иеиҧш излазаша дхаҵаз-дыҧҳәысыз, азәы идамзаргьы димазҭгьы. Аамҭацҟәак раҧхьа маза дызцрыҵыз, ицҩноу иҩызцәагьы ыҟами. Урҭ рыгәҭа днагыланы игәы иҵхаҟәо зегьы акы аанмыжькәаны инареиҳәаҧ. Хымҧада, игәцаракны изызырҩуеит, Лида лызбахәалагьы диазҵаалоит Иван. Аха ишҧазнеиуеи урҭ? Иаҳҳәаҧ, даалафыргар? Уи аҧҳәыс лышьҭалара и-Гәилшьа шәҭы рыцҳа ишлыхҟьаз, излыхҟьаз уҳәа уажәы урҭ ргәаҟны инеиратәы раҳәара илымшар? Уи иҽалеимгалар еиӷьуп ҳәа иҧхьазеит Хьымца уажәы. Уахала уаҳа азәгьы диҟәымшәо, ихи иареи ааиуижьырц избеит.

Аҵх ганы иуадаҟны данааи, ҭынчран, ицҩназ аҩыџьагьы ыцәахьан. Ганкахьала, уи дааигәырӷьеит иара. Урҭ ууанза даарыхҭыгәлазҭгьы, зҵаарала даахҭаркрын: «Уҳамбазакәаны уабаҳцрыҵыз? Аҵх цаанза уабакыдхалеи?!» – ҳәа. Аҭакҟәа рыҟаҵара уажәы зынзаскгьы игәы аҳәомызт, иҿы ааихыхны ацәажәара ицәыхьанҭан. Ишьапы аҳаскьын амырҽуа днаскьан, икаруаҭ ахантәи аҧенџьыр днадгылеит. Инапы наргзаны акыдыршәыла днахеит. Иуада аҩныҵҟеиҧш иҭынчран адәахьы илаҧш ахьынзаназоз. Игәы акәын иҭынчмыз, иҽааилыхны ашьҭаларагьы игәазмырҧхоз.

Избан? Абас дзыҟалазеи уаха? Гәҭынчымрак изихцазом Лида даалызхәыццыҧхьаза. Илымҳа иҭаҩуеит лбжьы ҵрыхәҵәаза: «Ти, ж, мене пидманула… Ти, ж, мене пидвела!..» Абри ашьҭахь – лыҟьызҟьызбжьы.

Дзыҟәшәазеи абриаҟара Лида, аамҭацктәи лгәырӷьара лаӷырзыла икәабартә еиҧш? Маҧ, маҧ. Иара дшахәаҧшуа акәымзар ҟалаҧ ишыҟоу лыблаҟәа ирхыу, деихәлагәа дызкыу агәырҩа. Уи убасҟак илылаҽхьазар акәхаҧ, егьа гәеиҵыхра даниаргьы, уи налхаҧаны, лаӷырзышла лҽаалымҟажар амуа. Абыржәаҟара уи дрыцҳаишьо дҟамлац. Лҟазшьаҟәа лассы-лассы рҽеиҭаркуа илыдибалаҟәахьаз зегьы лгәырҩа ишахҟьоз

агәра игеит. Аҧырҟьҳәа иаахәыҵҟьозар акәхап лшьалда реибарххара. Акыркыр лыччара – гәырҩахеыгоуп, аамҭанаскьагагоуп лара лзын…

Абас мацара дышхәыцуаз аҵх цеит, дшьахуа даналага, дшьҭалеит

* * *

– Усышьҭазма, Хьымца?! – лыбжьы аармаҷны дназҵааит Лида, акыркыр даччан.

Уажәы Хьымца иҭахымхеит апроцедуратә уадақәа зегьы еимдо дшаауаз лцәымзакәаны илеиҳәарц. Уи лара лҿаҧхьа дланарҟәуазшәа иҧхьазеит. Илҭаз азҵаара игәы ишахәазгьы, иаахьымзӷишьан, изамҩақәа аарҟаҧшьит. Аха урҭ реицәажәара, дара рҩыцьа рыда азәгьы дшазҿлымҳамыз аниба иҧшшәгьы аҭыҧаҿ иааит.

– Аха сыбҧырхагахом. Бусқәа бырлгаанза сдәылҵны сааҧшуеит! – мап ицәылкрым ҳәа агәыӷра иманы иналабжьеигеит.

– Ибзиоуп… – даахәыц-хәыцны даахынҳәит лара.

Иара, алифт ашә анааимҟьа, дынҭалеит.

Уи ахыбра аҿаҧхьа такәы иҭбааны амардуанқәа аҿаҟаҵан. Урҭ уанрылбаалак, адәеиужь ду ыҟан, анаара атәарҭа сқамқәа ҟаҵаны. Азныказ руак иҽныкәикит. Аха нас, игәы дамыртәо даналага, дҩагылан, амра зҿаҧхоз амармалташь мардуан ҭбаа-ҭыцә днаҿалан, такәы дахьыҩаскьаз даангылт. Уажәы ибарҭан адәеиужь ахьынҵәоз амҩачаҧа шаваз. Уи анырцә илаҧшҳәаа ахьынзаназоз баҳчараны инашьҭын. Ихы гәыбӷан неиҭеит, абри абаҳчара сышҧаҵамлац абра сыҟоуижьҭеи ҳәа. Дук мырҵыкәаны атрыгә-трыгәҳәа шьаҵашьҭыбжьқәак ихәыцрақәа даарылырхит. Уи ашьҭыбжь ихаҿы ианааига, идырит аамҭацқәак

уажәаҧхьа Лида иара днаидҵны данцоз иаҳаз ашьапышьҭыбжьқәа шракәыз.

– Хьымца, ҳцалап! – иҿаҧхьа даагылеит лара. Амардуан илбааны ишнеиуаз, амҩачаҧа ааихырҵәан, уажәраанза днаҧшны иибахьаз абаҳчара иныҵалт. Уаҟа аҧсара рацәан, ашәҭ-ҵла хыкқәа рыла ибеиан ари абаҳча, рымҵақәа ашьац иаҵәа кашьшьы иҟан. Азараҟьа рыцқәа рнапсыргәыҵа иқәҧсаны аешқәа рыдырҧхьалон уажәы. Абри абаҳчара иҵанаҵы иқәыҧшра шықәсқәа дырҭагылан Хьымца, игәы инаҭон Лидагьы убасҵәҟьа лхы лбоны. Аешқәа рнапқәа ирынҧаны ианца, инапқәа ирымҟәыҵамзо адәыкакаҷқәа ҟәшәаны иналиркит. Абаҳчара иагәылгаз амҩахәасҭа ианыланы рҿаныҩарха, хәычҵас лнапы аанкыланы иҿынеихеит. Ҧыҭрак рнапқәа еибаркны инеиуан.

– Ахәыҷ баҳча ааҳартыма?! – лҳәеит Лида, акыркыр даччан, лнапы ааимҟәыҵхуа.

Убасҟан ауп иқәрагьы данахзхәыц, иҟаиҵазгьы данацәыҧхашьа, мцабызкгьы анааиҿхыс. Ишнеиуаз, ҧса ҳаракык амҵан дааҭгылеит Хьымца, ларгьы лҽаанылкылт.

– Лида! – иҳәеит нас, аха ашьҭахьы уаҳа акгьы ацимҳәеит.

– Изакәи? – ҧшьшьала днаиазҵааит, лылаҧшҳәаа хара инарханы.

Аҭак лымҭакәаны даалзыҧшит. Абри аамҭац азын лара данаалызхәыц, дызусҭада лара ҳәа гәныхәҵысҭала ихы дазҵааит.

– Лида, бызусҭада бара? – дналҿаҧшит. «Исаҳәа, исыҭ сызҵаара аҭак, убри аҟара сахыццакуеит абыржәы, аҭак саҳаанза исҳәаша ажәак сҿашәом!» – игәы аахыҭхыҭит.

– Сароу?! – акыркыр даччеит. «Мшәан, гәыла заҟа сизааигәахазшәа збозеи, арахь дсыздыруам, сиздыруам?! Ицәызыз инасыҧ азы дрыцҳасшьама?!»

– Ааи… бара!.. Ҳшеибадырхьо мацарала акәым сбазҵаарц зысҭаххаз… Зегьы-зегьы здырырц сҭаххеит… «Аты аблақәа анаиу, аџьымшь, аџьымшь аҳәон ҳәа, зегьы еилыскаарц сгәы аҳәоит. Ус сҭахыу-ижьҭеигьы маҷ ҵуама, аха изаацәахарушь илысҭаз азҵаара?» – гәаныла ихы днақәзбеит. Абри ашьҭахь, ҿыц лаԥшыла деиҭааимидеит. Лыԥшшәахәы аҽеиҭа-накхьан. Ишибоз ашәшьы налҿатәеит, ллакыҵақәагьы ашәытақәа нарҭибааит. Уажәраанӡа иҭыџьџьа-ҭыџьџьо дызхыԥшылоз лыбалқәа иеиқәпата инеимаҷыҩызшәа ибеит, дшынеибаркыу шәшьык налхаԥеит. Шьаҿақәак днаскьан, иара иахь даахьаҳәын, акыркыр дааччеит, зегьы-зегьы льыерылылгарц лҽазышәо.

– Саҭамыз, – лҳәеит нас, еиҭах иара иахь дааскьан, хрыжь-хрыжь лыԥсыԥ налыхәлагаланы, – шьыбжьышьҭахь ҳаиқәшәап, нахьхьи, абаҳча ду аҭаларҭа хадаҟны…

Лара лҿыналхахаьан. Днаскьа-цыԥхьаӡа, шьыбжьышьҭахьтәи лԥылара аамҭа дахыццакуа далагеит иара. «Избан? Избан?» – ихы дазҵаауан уажәы-уажәы. «Илцәыхьанҭоу зҵаарազар илуҭаз?» – игәы ианаҳәон.

Абаҳча ду ианҭала, такәаамҭа ҿымҭ-ԥсымшьҭ, иааҭгыло инеиуан. Иахьа ианеиԥырҵуаз илиҭаз азҵаара дазыԥшын азы, ҿыцс ииҳәарыз еиԥш акгьы ихахьы иааиуамызт. Ажәа зтәыз лара шлакәыз лдыруан, аха алагара лцәыуадаҩын, уажәада илыдимбалацыз лахьеиқәҵаракгьы лыԥшнын.

– Сыԥшәма дсыԥхеит… сыԥсы зегьы зыҿҳәараз… – илымҳа инҭасит лыбжьы ҭахәаҽны, иқыџьқыџьуа.

Хьымца ҩ-ҿык змаз ичақ хәыҷы азцык ааиртын, дҩаҵԥашәа, изҵысуаз аҵла амахәҭа хәыҷык аахҵәаны, иааиҟыцәҟыцәит.

– Акырҵуоу? – иԥсабаратәу хҭысуп ари, изыхҟьазаалакгьы ус иақәшәақәаахьоу рацәаҩуп ҳәа иԥхьазаны, уамак ихьаамгакәа дналзыԥшит.

– Быжь-шықәса!..

– Маҷгьы ҵуам… – иҳәеит даахәыцын. – Ҳәара аҭахума, бгәы бнархьит бзықәшәаз…

– Смаҭагьы дыҟоуп… Сандууп!.. – акыркыр дааччеит, лхы-лҿы еишәара-еиҵара лашарак нықә-ԥхан.

– Ишԥа? Абысҟак бышҿоугьы?! Насгьы исхыҵуеит ҳәа ибҳәахьоу аҟара азәгьы ибиҭазом!

Маза-маза ихы дақәзбон. Ларгьы длызхәыцуан: «Избан?.. Дзландуузеи? Андура бзанҵы илыдсымкылацызт!..»

– Ааи, сыԥҳа лҟынтәи амаҭа дсымоуп. Жәаф шықәса схыҵуан хаҵа санцаз.

– Машәырла акәхап, ҳәарада, дышбыԥхаз?

– Мап. – Даахәыцит, ицәзаны хрыжь-хрыжь даақә-ԥсычҳан. Акьыба чымазара изцәырнагеит…

Ԥыҭрак ҭынчран.

– Хьымца, уаҳа усмазҵаан, суҳәоит… Ҳҭыҵып абри абаҳча!.. – ԥыхьа аиҳагьы деишәара-еиҵараханы днеиҿаԥшит.

Абаҳча ианҭыҵгьы, уаҳа дызлалацәажәашаз акгьы иҿашәомызт. Длазҵаарц иҭахын илыԥхаз лыԥшәма ачымазара изцәырызгаз иарбану ҳәа, аха ишлыламӡоз гәаҭаны иҽеникылт. «Лыԥшәма изхымгашаз акы дан-иеит!» – ҟаиҵеит. «Иҟалап, лыблақәа ирхымҵӡо ирҭибаауаз агәырҩа убрантәи ахы ыҵнахуазаргьы», – ҳәа игәы инаҭон. Аха уажәы уи азҵаашьа имам. Бырлашҵас иаԥхьа игылоу аԥҳәыс лгәы иаҭахым азҵааракәа рыла дизыхҭакуам. Ԥыҭраамҭак аҭынчра ашьҭахь иҟаиҵашаз ааихҭашәеит.

– Лида, – лыхьӡ иҳәеит, изқәикыз ӡбаҵәҟьаны ишиҳәозгьы ааиԥшнылеит.

– Аа! – уи лхәыцрақәа даарылнахит.

– Киносахьа бзиак цоит, рҳәеит, ибазар цәгьамызт!

– Аиеи, аиеи!.. – ииҳәаз абӷьааҳәа дақәшаҳаҭхеит, иара ус дшымгәыӷуазгьы.

…Изхәаҧшыз акиносахьа, инеилызаа, инеилыҧсаа ицаз ҳәа зхы зыҧхьазоз хаҵеи-ҧҳәыси ртәы аҳәон. Аха еиразҟызаарын урҭ, аҵыхәтәаны еиқәшәон, назаза иагьеизынхон. Иахьтәаз лара акы дзаны даман лҟазшьа аамҧсахзакәаны. «Уф гәышьа» ҳәа лыҧсы ааивылгеит иандәылҵ. Хьымца игәеиҭеит лыҧшшәы лхыгга дышдәылҵыз. Амш уажәшьҭа ахәлара аҽазнакуан. Дара неиуан рыхқәа нарықәыжьны, хықәкык ҳәа рымазамкәаны. Избоз арҭ иеицәтәыму уаауп ҳәа ргәы иаанагомызт. Адәыҧшза агәҭаны ҧшшәхкыла еилыҷҷоз афонтанқәа инархыкәшан, адәы аҵыхәан ианнеи, иаангылан иааиҿаҧшит.

– Ҳазхәаҧшыз акиносахьа балацәажәазомеи?! – илаҧш налҟәыгашәа длызҵааит.

Лара лылаҧшгьы ахара иналыршәит. Даазхәыцит акино аҟны иантәаз Хьымца заҟа длыдҳәаҵалоз, дирцәажәарц шаҟа иҽазикуаз, изхәаҧшуаз иазкны изҵаарақәа шаҟа илафиркуаз. Урҭ зегьы лгәалаҟазара аиҕьтәразы иҟаиҵоит ҳәа илыҧхьазон. Уажәы даазхәыцит илиҭаз азҵаарагьы. Баша, аҧша иҿанагаланы дылзымҵаазеит. Ибон уи афильм лгәалаҟазара еиҳагьы ишбыжьнахыз. Уи зыхҟьоз еиликаарц шиҭахыз лбеит ларгьы, аха иаҳәашьа лымам. Ажәа ахы мҳәакәаны аҵыхәа узҳәом. Лара лҟынтәи иара иидырyа, бзиа илбоз лыҧшәма чмазарак акы изцәырнаган, дагеит ҳәа ауп. Иарбану изцәырызгаз? Ишҧаизцәырнагеи? Акымзаракгьы издыруам. Афильм акәзар, абасҟак лара деихәлагәаны дзакызеи?!

Абарҭқәа зегьы уажәы ианааидихәыцла, згәы ҭыҕьҕьа игыланы илыхәаҧшуаз иҿаҧхьа аара лхы иадылҵон. Уажәы илҭахын аиаша зегьы иаргьы идырхьазҭгьы. «Аха уи иара дышҧазыҟаларыз?!» – абас агәаанагара иаалызцәырҵыз, лаҧхьа азәы дналыгәҭасызшәа, лгәы шьҭахьҟа иналыхеит. Днеиҿаҧшын, акыркыр даачеит.

Ирхатәаз шәшьык аархыҵызшәа рбеит рҩыцьагьы. Рҿанҧшыларақәа аабзарыбзарит.

– Хьымца, сцара аамҭа ааит, уаҵәы ашьыбжьышьҭахь ҳаибабап! – лҳәеит, лыблақәа еиҵыхны днеиҿаҧшын.

Иара иаармазашәа лыблақәа днархыҧшылт. Иҭахын зхы-зҵыхәа изымдыруаны ирхибаалоз ашьҭамҭа зынзаск изхьазҭгьы, аха уи, ажәҩан кеикеиуа ианыцқьоу амза агәы ианубаало ашәытақәа реиҧш, ирҭибаауан, лылацәақәагьы ишибац еиҧш, иааҧса-икараха иҟан. Аҵыхәтәантәи аамҭацқәа раан урҭ аблақәа ирыдибалон гәаартрак, гәҭыҧсақьбарак, лгәаҵан зҽыҧхьакыу акы ҵысыма ззигәахәз.

– Ибзиоуп! – илҳәаз игәы азҭынчхазшәа иҽааирҟасан, даақәшаҳаҭхеит иаргьы.

Лара дцарц лҽаназылк, дааиҧхьхәыцын, даалак-ҩакит. Уи ихы иархәаны иҽыналхьигзеит. Рҩыцьагьы акәаҧ-акәаҧ ҳәа ршьапышьҭыбжьқәа гон ҭынч-ҭынч иахьнеиуаз. Рцәажәашьҭыбжь уаҳазомызт. Анаҧшҩы иакәын урҭ ихәыҭ-хәыҭуа акы еибырҳәозшәа збоз.

…Уаххьашьҭахь иандәылҵ, Наташеи лареи рмахәарқәа кылеибашьҭны, иеибарччо иара иахь рҿанаарха, исигареҭ ааиҿыҵыршәаны днарҧылеит. Лида акыркыр дыччон иибац лыччашьала, Наташа еиҳа дшицәыҧхашьоз мҩашьо, иаартны аҵкыс, хәыҵаччараха иналысуан.

– Иҟалеи, шәзыниеи?! – длахҿыхза днаразҵаан, инеимда-ааимдо днарҿаҧшит.

– Ҳара ҳакәзам акы ианиаз, шәара шәоуп, Хьымца! – уажәрааанза дшибахьаз акәымкәан, иҵегьгьы агәаҕьра лыланы дышхәыҵаччац дыччон Наташа.

– Исашәҳәеишь, саргьы аччара сгәаҧхоит! – игәалаҟазаара еиҳагьы еиҕьны даацәажәеит Хьымца.

– Иалагаз иуалҳәааит! – лыбжьы аарҟәымшәышәны Наташа дналзыҧшит Лида.

– Мап, мап, сара исызҳәом, Лида ишәалҳәааит!..

– Ани Саша, – лҳәеит Лида, акыркыр деиҭаччан, – столк аҟны акрыҳацызфоз Саша, адуель ахь дуҧхьоит.

– Нас иҟасҵарызеи, саазықәшәазеи, цьбеит! – инапқәа аҩбагьы ҩышьҭихит, сыхиоуп аанарго.

– Адуель атәы нас. Уажәы ууаххьафара аамҭа ааит, ҳаргьы ҳаҩныҟа ҳцалап, – лҿааиқәырҧшьыхааны даагылеит Лида.

Сара аамҭа рацәа згом, уажәыҵәҟьа саагьежьуеит, макьана, ишыжәбо еиҧш ахәыҷқәа рыцәара аамҭагьы мцацт, аҳауа цқьаҿы ҳаалеи-ҩеип, ижәбома аҵх заҟа игәазырҳагоу, ажәҩан шаҟа ицқьоу, – инеимда-ааимданы днарзыҧшит.

Наташа иҵегьгьы даарлахҿыхызшәа ибеит иихәаз, аха Лида дахьлыхәаҧшуаз, лыҧшшәахәы аҽеааиҭанакхьан, лгәалаҟазаарақәагьы налхыгга ишцахьаз ибеит.

– Иҳамҳәахьеи, мшәан, уахынла цьаргьы ҳашдәылымҵуа! – иажәа ааҿахылҵәеит.

– Ма аҩнынза шәнаскьазгар? – иажәа ааирҵәиит.

– Сара… сара «акавалер» бзиа дсымоуп, с-Малванка дсыцуп! – лхы-лҿы агәалаҟазаара шнықәимбаазгьы, лара, абжьааҧнеиҧш, акыркыр даачеит…

…Хьымца иуадахь дахьаауаз алмҩаныкгьы дзызхәыцуаз Лида лыччашьҭыбжь акәын. Лгәы аналаҟамгьы, лыччашьҭыбжь еицакра анимбаалацызт.

Ашьжьымҭан Наташа данааҧш, иҵьалшьашаз акы шылбаз мҩашьо, ахьышәҭҳәа лиарҭа дынхықәтәалеит. Лида днаҳәы-ааҳәуа уаҩ ишәара ашәараны руада иҩнагылаз асаркьа дадгылан. Ашәҭ баҳҭқәа зқәыҧсаз аҧхынҵкы лшәын, лзара кылыршәаны амаҟа-па ақәҵаны. Лхы-лҿы рхиан, абра еицыҩноижьҭеи излалымбацыз аҽеа ҷыдарақәак рыла. Лҵкы иаҧшшәылаз «анышь» шьаҵақәагьы лышьалҵахьан. Акы заҵәык, лхахәы акәын иҧыртланы илықәҧсаз. Лхахәы аҭыҧ иқәылҵахьазҭгьы, уажәымзар-уажәы дныҩнҧраартә дазыхиахон.

Наташа Валиа лиарҭахь днаҧшит, иҵьалшьоз лыцеиҩылшарц лҭахны. Аха уи дҭаҳәахаа дыцәан. Шьыжьымҭанла дыццакцәазомызт Валиа, акрфыарҭахь аус анлымаз аҩбатәи асмена аан акәын. Лида, лхахәы лнапала лхахәдаҿы иааидылкылан, асаркьа даҧырымҵзакәаны, Наташа лахь даақәҵәиааит.

– Малванкаа! – лҳәеит лара, амузыка лбжьы ақәлыршәозшәа.

– Сзырҩуеит, Лида Семион-иҧҳа! – ҿаалҭит Наташагьы, лыбжьы ныхҵа-аахҵаны.

– Абас иҟасҵар иснаалома, Малванка?! – лхахәы ахьылкыз наллырбеит.

Лида лхахәы хьыҧшшәыла, лхахәдаҟны иҵкааны иахьаанылкылаз, иаазырчны, ацәқәырҧақәа аныҧшуа ишьақәыргыланы иаман.

– Уамашәаҵәҟьа! – лхыза наҧхьаршәҭны, лхалаҭа налшәхарҧаны дҩагылеит Наташа. – Лида Семион-иҧҳа! – нацылҵеит ашьҭахьы.

Егьи зҵаарала аҭак ҟалҵеит:

– Малванка, изакәи иахьа Семион-иҧҳа! Семион-иҧҳа! ҳәа сзыхҭабкыз, зныкыр сабхьзала бсыҧхьахьазма?!

– Уи беаҧсабтәит иахьа!

– Изла?..

Сара иахьеиҧшҵәҟьа бсымбацт. Шаҟа быссирхазеи?!

– Ыы, Малванка, уажәеиҧш сҽанеиласҳәалозгьы ыҟан, аха ус сабҳәомызтеи?!

– Аха бхы-бҿы уажәеиҧш ибырхиаломызт, уажәы шаҟа ибнаалаз бдыруандаз! Бабхьзала сыбмыҧхьар сгәы иамуа сҟанаҵеит. Издыруада Хьымца биҧылозар шьыжьнаҵ?!

Лида лхахәы ҵкааны иахьылкыз ицырцыруа ак накәлыршан, иааиднакылеит. Нас даахәыц-хәыцуа даанхеит аамҭацк. Убри ашьҭахь, Наташа ишылбоз, ибзарыбзаруа иҟаз лхы-лҿы, иҧсыдаза ҧсҭҳәа кәамҟьак ныкәлан, инамҽханакит.

– Малванка, – лҳәеит уажәы, лцәажәашьҭыбжь мыркьыкьцәакәаны, – бара ибдыруеит уахыла шарԥазынза ацәа сааигәа ишымааило, ашьыжьзагьы сшааԥшло. Иаха сыцәа ҭынчын санааԥшгьы, абжьааԥнык иеиԥшымкәаны, сгәы кеикеиуа ицқьан. Аԥенџьыр аҟынтәи избеит амрагылара иҵыблаауаз, ажәҩан ҵамҵамуа снаҵаԥшит. Сгәгьы иаанагеит амра ангылалак, ажәҩан ҵәца саркьахаҵәҟьоит ҳәа.

– Сара соуп бгәалаҟара иаԥырхагахаз! – лхы аара надылҵеит Наташа.

– Мап, мап! – иааиқәырццакны ҩынтә илҳәеит Лида. Нас, абас дшеилаҳәаз, адәахьгьы ахьҭа шыҟамыз шылдыруазгьы, лҩныхалаҭа налышәхырԥаны дындәылҟьеит.

Убасҟан илҭахын азәгьы дымҿыхацызҭгьы, лымала заҵәык, ажәҩан ҵамҵам даҵаԥшуа, ашьыжьтәи аҳауаҿы дыҟазарц. Аха ақалақь зегьы шҿыхахьаз анылба, аулица ааихылҵәан, ачықьра лыҽналалырзит. Уажәшьҭа уаҩы дшибарҭамыз агәра анылга, ажәжәаҳәа лхалаҭ дынҭалан, сигареҭ цырак ааҭганы иналҿалкит. Асԥичка неихьшьны амца нацралырсын, дазгәышьуа, ирласны днаҿыха-ааҿыхеит. Ачықьқәа рыгәҭаны дәҳәыԥш хәыҷны иҟан. Ашәшьыра шьацқәа еимааҿышәҭа иагьынахыҳәҳәон. Урҭ ирылҳәҳәо игылаз аҵлашқәа рбыӷьқәа ларха-ҩарханы аҳаскьынра илаԥсан. Арахь дааижьҭеи шьыжьымҭанла абри аҭыԥ ахь дмааицызт уажәада, аха илыцәтәымынгьы иҟамызт. Уаххьаншьҭахь Наташеи лареи аҩны ианааилак усгьы еилашәшәхьан, зны-зынлагьы илашьцеижьҭеи такәгьы ааҵуан. Рҩныхалаҭқәа рыжәҩа инықәыршәны, руада индәылибаҳәаны абра иаауан. Зегьреиҳа иахьрызҭынчраз абра акәушәа ирбон, асигаретқәа инарҿыхо ҭынч ианаагылалак. Ҽынла ианакәзаалак асигареҭ уаҩы ирыдимбалацызт. Хьымцеи лареи анеицу, иара лассы-лассы асигареҭ

неиҿеиклон. Аха знымзар-зны аҭаҭын-лҩа лгәы иахәеитҳәагьы гәаанагарак имоуцызт, алҩа лааигәара анеира ҿынарҳәала лҽахылго ибон акәымзар. Убри иахҟьаны дахарц азин лымихуа аҟынза днеихьан ианеицу. Уажәы лхи-лареи ааизынханы, гәырҭәыла алҩа ҩынтә-хынтә ианаалҿыҵлышьҭ, еиҳа дласза лхы лбеит. Наташеи лареи реицәажәара ашьҭахь, илшәылҵахьаз еиҳа иреиӷьалшьоз лыҵкгьы лшәылхырц «лнышь» шьаҵақәагьы лышьхны аҽакы лышьалҵарц илызбызгьы дахьхәит. Дызхьымхәыз аҽакын: ашьыбжьышьҭахь Хьымца диԥыларц дахьыҟаз гәанылa мап ахьацәылкыз.

Адәҳәыԥш хәыҷы аҟны длеи-ҩеит лсигарет аҵыхәаанза ихыблаанза. Нас, ачықьра ааныжьны, аулица ааихылҵәан, лыҩныҟа анеирҭа агәашә хәыҷы днадгылеит. Убасҟан ауп амра абз анаавҵнах. Уи даннахәаԥш, гәазыҳәарак ҿыцҳаҳараза даашьҭнаԥааит. Лыкәша-мыкәша даанаԥш-ааԥшит. Амра гылаанза лашҭа данҭыҵуаз аҵкысгьы аԥсабара ԥшзан, зынзаск аҽакхахьан. Ларгьы аԥсҭазаара иҵегьы лгәаҳәо дааҟалеит. Дызгәылаԥшыз ашьыжьтәи аԥсабара ахаарақәа илнырыз даарызхәыцит. Зегьы бзиан, иссирын, аха акы хьухьууа лгәы иааҵалеит изакәу, изыхҟьаз лхаҭагьы илзеилымкаауа. «Исыхьзеи, мшәан, изакә гәнҷыхьоузеи сгәаҵаҿы иҿыхаз?!» – даахәыцит, агәашә хәыҷы ԥшьшьала иаартуа. Ахаҷаҳәа лгәаҿы аҽааԥнартлан, иаацәырҵит ихьухьууа лгәы иныҵалаз. Уи Хьымца иԥылара гәанылa мап ахьацәылкыз акәын…

Шьыжьхьа ыфаны акрыфарҭа ианаадәылҵ, агәарԥ аҟны иааҭгылеит Наташеи лареи. Ирышьҭагыланы иаадәылҵыз Саша дара шааҭгылаз аниба, днараҩсын насҭхашәа иҽааникылт. Лида уажәы-уажәы аулицахь днаԥшуан, лылаԥш нкыдырхало.

– Ҳаззыԥшыда? – дҵааит Наташа, лыбжьы ныҵакны.

– Ыы, Малванка? – акыркыр дааччеит Лида, даалҟьан, – азәгьы!

– Ҳамцои!

– Аиеи, – лҳәеит Лида лҿынахо. Наташа лымҩахь лхы нарханы: – Сара схәышәтәҩы лахь…– лҳәеит.

Саша уажәшьҭа дыззыԥшуаз уаҩы дыҟамызт азын, аамҭа имаз ахьигарыз ҳәа акгьы анимԥыхьамшәа, иуадахь дызгоз аулица дханылт. Дышнеиуаз ауп Хьымца дшааиԥылаз. Ианеизааигәаха, Хьымца инапы ҩаҳареикит, «салам умоуп!» аанарго. Сашагьы инапы дҩахан, нас имҩахь иҿынеихеит.

– Ус узцазом, Саша! – алахҿыхра аҵаҵаны ибжьы иргеит Хьымца.

– Ыы?! – дааҭгылеит.

– Сара сыхиоуп!

– Иззы! – ижәҩақәа дааԥҩахеит изеилымкаакәаны.

– Адуель азы!

Убасҟан ауп Саша ианидыр Лида Хьымца иҟны дшеиҭалҳәаз.

– Аа, издырт уажәшьҭа! – дааҿхырччеит, мцабызкгьы неиҿыкәхыслан.

– Адуель ианадамха, Лермонтовтәи аҭыԥқәа рҟны акәхароуп! – иажәақәа шлафыз удырратәы дыччон.

– Аа, – иҳәан, инапы хара инаирххеит Саша, – умбои нахьхьи дахьнеиуа лара? Сара зымҩаҟа сымҩа хоуп!

Рҩыцьагьы ааибарччеит. Хьымца дахьынаԥшыз, Лида лцәаароуп иибаз, дхаран. Нас илаԥшҳәаа дныҵшәеит.

Лдиа лышьи-лышьи еиқәҵо днеиуан, акы лыгызшәагьы лбон. Изакәызеишь ҳәа данааҭгыла, ахаҷаҳәа лгәы дааҭашәеит Хьымца. Аҽны ҩынтә-хынтә убас лыхьхьан азы, уажәы иагьцьалымшьазеит. Аха аҽа хьаакгьы хьухьуа лгәы иааҵалеит, уажәада илызцәы-

рымҵыцыз. Уи лынамыс аҿаԥхьа аарак лыднаҵон. Лгәы адрыҟ-дырҟҟәа абжьы аалаҳаит, лыԥшәма акьыба ихьны длыԥхазшәа, Хьымца амц ахьиалхәаахьаз шакәыз даназхәыц. Аиаша аартны иаҳәара дахьымзар ҳәа даацәшәеит. Дааҭгылан, лылаԥшҳәаа ахьынзаназоз имҩасуаз ауаа зегьы дрылаԥушан, џьара Хьымца лылаԥш дыҵашәозар ҳәа. Ааигәа-сигәа дшыҟамыз ала лхы агәра аналырга, ауаажәпара днарылсын, абаҳча ду ахь ихагалаз амардуан ҿаԥҟа днаҿалеит. Уи азыварақәа аихатәы маақәа рыдҟаҵалан, инархәа-аархәо ихагалаз амардуан абаҳчара уныҵанагалон. Лара, абаҳчара дыҵамлакәаны, рхәарак аҟны аихатәы маа льенадкыланы даагылт. Уахьынтәи аҩхаа иҭгаз амҩачаԥа ҟьаҟьа ишылҭахыу илбарҭан. Уаҟа аԥсшьаҩцәа ирҿырхасырҭан азы, Хьымца уахь даақәлозар, дрылылкааразы гәыҕрак лнаҭон. Хьымцагьы абри аамҭазы уи ааигәа-сигәа неиааирҭас иман, дарбанзаалакгьы азәгьы дизыԥшзамкәаны, дыздыруа азәы днаихҭыгәлап ҳәагьы игәы иҭамыршәазо, аха «абар-абар» ҳәа игәы акы наиҵанаҳәошәа иныруан. АмардуанҟаҴа даназааигәаха, дшымгәыҕзозгьы, илаԥш Лида илаҩымшәеит. Рылаԥшқәа анааиԥыла, рҩыцьагьы рхы-рҿқәа аалашан, мцабызқәак нарҿыкәсит. Иара дааццакын, ахьышәҭ-хьышәҭҳәа уахь днаҿалеит.

– Суԥшаама?! – лҳәеит данаалыдгыла, лаԥшыла дааимданы, акыркыр даачан. «Саргьы усыԥшааит!» – гәанылагьы даацәажәеит.

Уажәы дзырччаз, зынгьы «суԥшаама?» ҳәа шиалҳәахьаз ахьылгәалашәаз азы акәын.

– Аиаша сҳәар ами, Лида, уажәыҵәҟьа сыбзыԥшымызт, аха слаԥыкәшәа «абар-абар» аҳәон, сгәгьы исыҵанаҳәон сзеигәырҕьаша азәы дышсыкәшәоз!

Пыҭрак ҿымҭкәа ус игылан.

– Ҳцалап! – аҭынчра ааилалган, аихатәы маа даадҵит Лида.

– Иаба?!

– Шьыбжьхьа ааигәахоит, – лҿыналхеит.

– Лида, – иблақәа гәаԥсақьаза дналҿаԥшит Хьымца, – уаҵәашьҭахь ашьыжь ҳаиԥырҵуеит, ишыбдыруа еиԥш. Уи сҳәеит ҳәа «ага бҕьыци ашьха бҕьыци еиқәшәоит» рҳәоит ҳара ҳҿы… Уи ҳаԥхьаӄатәи усуп, Анцәа иаҳзааиго ауп. Уажәы, шьыбжьхьаҳәа акафе аӄны какал еицаҳкып… бгәы иацәымҕымзар!..

Ишибоз лыԥшшәы налхыггеит. Иаахыиаҵәаахаз лқьышәқәа аақәац-мацеит. Лҿынԥшылара убас иӄалеит, абыржәы лҿы ааихылхыр, Хьымца иахь ҿыҭызәзәала даацәажәоит игәахәратәы. Аха нас, игәы анырхараҵәӄьа шылцәыуадаҩхаз мҩашьо, хәыч-хәычы лшьарахь дшааиуаз ибон. Аамҭацқәак рыла лхы-лҿы еиҳа иаалашеит, лқьышәқәагьы аабзарыбзарит. Уеизгьы ллакҭақәа шҭылашьцааз инханы иӄан.

– Акафе аӄны атәара самыҳәазеит… – лгәы намзо даацәажәеит.

– Цәгьарак аҵаны избом. Ҳаибадыррагьы ҳаиԥырҵрагьы ирызкызааит!

Абри ашьҭахь зны лзамҩақәа ааҿыблааит, насх иаацәышхеит.

– Уи ианадамха, сара уахь анеига сазрыцҳазам!..

– Ус ахьԥабҳәо, Лида? – игәы ҭыҕьҕьа дналҿаԥшит.

– Сара исҭахым сара сзы азәы… тәымуаҩ… азәы уадаҩк даласҵарц… – «тәымуаҩык» ахьламхаҳәаз даацәыԥхашьан, лхы аалаларӄәит. Нас даахәыцхәыцын, лхы дҩаханы днеиҿаԥшит, илахь ҩырак анны днаԥхьарызшәа. Иара дразза, игәы ҭыҕьҕьа дылзыԥшуан. Нас. – Ибзиоуп, ибзиоуп… – диқәшаҳаҭхеит, лылаԥшҳәаа нахаралтәын.

Рҿынархеит, аха рӄытбжьы уаҳазомызт, дасу рхәыцрақәеи рхи еизныжьны инеиуан. Акафе аӄны, инаԥхьакыз столк аӄны иантәагьы, иеиқәшьшьы иааидхалеит. Хьымца даахыцымыцит, ахәҭаҩ дааиԥхьарц, аха уи деилахан азы макьана рышӄа дышзымааиуаз аниба, ажәабжьк анибжьагалара аҭахны иԥхьазеит.

– Ашьыжьымҭаншәа снабхьыԥшын, аха сылаԥшҳәаа бныцԥраа бцеит!.. – лафны иҳәозу, ҵабыргны иҳәозу лзеилымкаауа дналзыԥшит.

– Сцазама, мшәан, сԥырны! – акыркыр даачеит уажәы Лида.

Хьымца игәеиҭахьан Лида зны-зынла акрыкыр лыччара лхы-лҿы ишанымԥшзоз, дыччон ада уаҳа, лгәаҵантәи иахьзымаауаз аӄнытә, лхы-лҿгьы лыԥшшәахәгьы еиҭакрак шырмоузалоз. Уажәы даныччоз лхы-лҿы лашаракгьы ықәын, лыԥшшәахәгьы аабзарыбзарит, лыблақәагьы лыцьымшьқәагьы иаарыцыԥхеит.

– Мап, мап, бԥырны зынзаск бымцазеит! – лҿынԥшылара иаргьы даарлахҿыхын, дыццакны даацәажәеит.

Абри ашьҭахь, заӄа лахҿыхрала дцәажәаз аӄара игәалаӄазаара наилԥсаан, бжьра-быжьҵәа убра дахьтәаз иҵаӄа иныцабазшәа, цәанырра хьанҭак даашьҭнаԥааит. Уи жәашықәсала иқәыԥшрахь дхьазырԥшуаз, уажәы абра идтәалоу аԥҳәыси иареи цқьа иеилибакааразы мышкада аамҭа шрымамыз ахьааигәалашәаз акәын. Иара уажәы дымчыданы ихы ибон абри инырыз, ихьаагаз аҿаԥхьа. Иӄалап, абни хара иқәыԥшрахь дахьхьаԥшцәоз иԥырхагаханы, иара изымдыруа лара лгәы иҭаҵәахыу агәырҩа изаалыртыртә ихы изымҩаԥымгозар. Уажәгьы иаанхаз аамҭа кьаҿ алагьы уи илымшоны ибоит. Абас игәалаӄазара анылаӄә, ижәҩа акы ныкәыҕәҕәазшәа, даареицьызшәа дӄалеит. Аха урҭқәа зегьы уажәы иамцхәны дышрызхәыцуаз дырны иеаарылихит:

– Хара бымцазеит, абаҳчаҿы махәык бьеныкәбкит ауп!

– Ахьшьыцба аасыхҭыгәлеит! – акыркыр даачҷеит.

Уажәы реицәажәара иара ихаҭагьы иҵьеишьон, дзышьцыламыз цәажәараны иԥхьазон.

– Шьыжьаахыс аҩхаа иҭгоу амҩачаԥа уанызаарцу? – дизҵааит лара ашьҭахьы.

Иара дахьыҟаз-дахьаныз иҳәарц лҭахны ибеит, аха лара ахәыҭаҩ даaиааанза ак ҳәалатәуп ҳәа дышиазҵааз лхы-лҿы иаанибалеит. Даниазҵаа нахыс иҳәарц иқьышә иааиқәхxьан аихамҩа астанциахь дшыҟаз, зыхәҵәы ауз, иреиӷьыз ашәҭқәа дрылаԥшны, игәыдымзало илзаахәаны, иуадаҿы иганы ишылзиҵәахыз, ианеиԥырҵуанза илиҭарц. Аха ашьҭахь, уи азбахә араҟа иаҭахны импҳьазазт, иҽааникылт. Амҩачаԥаҿы сныҟәон ҳәа длықәшаҳаҭхарц днaзхәыцуан аамҭазы: – Сышәзызырҩуеит! – ҳәа ахәыҭаҩ даархагылеит. Уи абӷьааҳәа даақәҵәиин, иҿарҵаз афатәқәеи аграфинка хәыҷы ала акониаки ааганы иаарымҵалыргылеит.

– Иаҳныҳәап ҳаиқәшәара, ҳаибадырра! – афырҵьан ааникылеит Хьымца, – зеиԥш ҟамло егьыҟам, рҳәоит, иҟалоит Донецк ҳаиқәшәаргьы, иҟалоит – Аҟәа! – афырҵьанқәа еицәшәозшәа, ҳаҭырбарала инеидкьыслеит.

Акы ианнацҳақәа ашьҭахь аҩбатәи афырҵьан ааникылеит лара лныҳәаҿа иазкны. Аха мыцхәык иихәаша ҳәа акгьы иҿамшәеит.

– Агәабзиара бзеиӷьасшьоит, – иҳәеит, уажәада ибмаҳац ажәақәа рыла: аԥсуа қәра ду ныбҵааит!

– Угәы иаанагома аԥсуа қәра азбахә смаҳацт ҳәа! Ажурналқәа рҟны избахьеит шәбыргцәа рсахьақәагьы. Ҵаны, аныҳәаҿаҟны ирҳәо смаҳацызт, убра уиашоуп! – ахаҷа-хаҷаҳәа даацәажәеит, лныҳәаҿа ахьникылаз гәахәарак шылнаҭаз лныԥшуа. Иара дылныҳәеит абзиарақәа зегьы шизеиӷьалшьоз ҳәаны: – Сара, – лҳәеит аҵыхәтәаны, – зызбахә умоу ақәра иҟалап саҵашьыцуазар, аха сақәгәыӷзом.

Абри ашьҭахь аамҭацк ала лыԥшшәы аалхыггеит: – Инасыԥдоу ԥҳәысуп сара… – илкыз афырҵьан хәыҷы дҩахан илжәын, инықәлыргылеит. – Уара аԥҳәызба маалықьк сылхыншьаланы усацәажәоит…

Хьымца ҭынч-ҭынч аграфинка хәыҷы аақәихын, иаанхаз акониак анааихиша, рфырҵьанқәа рыхәдақәа инрыҵаҵәеит.

– Хьымца, – лҳәеит, лыбжьыларҟәны, – ҳцап акафе ныжьны!

– Зегьы-зегьы… ҳдунеи… ҳанцәахәы ила ҳӷьацааит!.. – иҳәеит афырҵьан дҩаханы, иаргьы длықәшаҳаҭханы. Дахьылҿаԥшуаз ибон лыԥшшәы лхыгга дшыҟаз. Лара, ажәа мҳәазакәаны, ииҳәаз дшақәшаҳаҭу ала лхы ааизлырҵысын, днаҿыхәаны инықәлыргылеит. Игәеиҭеит лшьа-лда шааилашәаз, лгәалаҟазарагьы шынеиҭашәахьаз.

Иандәылҵ, такәы инаскьеит ҿымҭ-ԥсымшьҭ. Нас иааҭгылеит. Амра акыр инҭагьалахьан азы, ашәаԥыҵьаԥ рымахәқәа ирылԥханы акәын ашәахәақәа дара ишырхьысуаз. Аҵла рыбӷьы еиланаршәшәон ҭагалара аламҭалазтәи хәылԥазтәи аԥша. Аҽарыцәгьарц иалагаргьы арҭ аҭыԥқәа рҟны уажәшьҭа амш аҽеакала аҽыҟанаҵаргьы ауан, ега умҳәан, цәыббын мза нҵәон. Аха сынтәа ари амза ԥхынразшәаҵәҟьа ахы мҩаԥнагон. Лида ашьыжь ԥхынгәазеиԥш льюшааилалҳәаз дыҟан, Хьымцагьы икьаҿ ҵҟәашаа амацара акәын ишәыз. Рҩыҵьагьы иҵегьгьы иаазырԥхоз маҭәақәак ршәызаргьы цәгьа ирымбо иҟалахьан.

– Сара аара сыдуп уара уҿаԥхьа, Хьымца, – лҳәеит, рылаԥшқәа анааиқәшәа. – Сынамыс ҭаха снаҭом зны амц науаҳәаны сноуԥырҵны сцеи уажәи рыбжьара… Уиаахыс ҳаибаба-цыԥхьаза убри сылақәа ирхыубаалошәа сгәы иснаҭоит. Бысзымдыруазаап ҳәа угәы ишаанагашагьы здыруеит. Уара уиашахоит усҟан, еилкааны иузымдыруа сҿаԥхьа… Ех, шаҟа уқәрахь унеиуа аҟара, аԥсҭазаара

акака унарҵоит, шаҟа хынҭа-ҩынҭара урықәшәо аҟара, уҟазшьагьы уҧсахуеит… ишуҭахымгьы акы анунарҳәо ыҟоуп… – даацәажәеит Лида, зны амца налҿықәло, зны иналҿабо. – Сара акада егьсыздыруамызт, мҩа заҵәык санын, исызҳауан. Анаҧшцәагьы, сҭаацәагьы маалықьс срыҧхьазон. Аашықәсатәи ҳашкол саналга, ашахтаусбарҭаҟны ус хәычык сазыркит, ахьз-аҧша змаз ҧыхьатәи ашахтиор, усҟан апенсиа ицахьаз сабду иаҳаҭыр саҵанакын… Сара сеиҧш, ҿыц аусура далагеит еиҳау анҵьнырҵара иалганы иааз Самоилов Алексеи Лукич қәыҧш. Уи сара сигәаҧхон, сыда лашарак ибомызт. Саргьы убасҵәҟьа сизыҟалеит ашьҭахьы. Сқәыҧшра сиааизар акәхап, уи данысымбоз амш мшымызт аҵх ҵхымызт. Дсычҳап ҳәаҵәҟьа сыҟамызт, арра маҵзурахьы данцагьы амшқәа цомызт, аҵхқәа шомызт. Сан сара сзы бзиа дылбон аеазәы – Алиоша иҩызак. Урҭ еицны ҳаҩны ианааилак, сан ҳаҭыр зқәылҵоз уи иакәын. Алиоша арра маҵзурахь данца ашьҭахьгьы ҳаҩныҟа аалара хҭеикит уи. Сан есымша дсыдлыреҳәалон. Мышкы ҳаҩны дымнеир имуа даналага, сишьцылеит, дҭәымуаҩымшәа дсыҧхьазо салагеит. Сани иареи схы инҭалан, уи сиццеит жәаф шықәса снарҭысуаны. Жәаа шықәса аҧсаатә амҵәыжәҩақәа иара иситҭарц даҿын, аҧсҭазара гәырҕьахә сҭаиргыларц иҭахын… Нас ауп снапала схы анызж… акәымзар… Ех, изҳәатәузеи?! – лнапы аалҟьеит абри ашьҭахь, Хьымца днеиҿаҧшын. – Издыруада исҳәо мыцхәызар, ажәала угәы ҧысҵәозар? Издыруада, амц иуасҳәаз ҳәа зызбахә сымоу мацара акәзар уажәы излацәажәатәу? Убри ааркьаҿны уаҳәарада уаҳа акгьы аҭахымзар?..

– Мап, мап! – иажәа даахыццакит Хьымца, игәы хыҭхыҭуа дшылзызырҩуаз иныҧшуа. – Сара гәыла-ҧсыла сыбзызырҩырц сҭахыуп.

– Иаха с-Малванка исалҳәеит, б-Хьымца бҟазшьа еиҭакрақәа дрыманахаланы дыҟоуп ҳәа…

– Уи иашазаргьы ҟалоит, ак лымбакәа дҟаларым.

– Уи инапы ҳақәыргыланы ҳаибон ҳазҕаб хәыҷгьы саргьы. Далаҧшны иреиҕьу ашәҭ шьыҵәра сзаамгакәаны даазомызт џьара данцалак. Саргьы сиҧылон, исылшоз ала игәы ҟасҵаларц сҭахын… – Нас, лыбжьы еиҳа иааларҟәны инацылҵеит: – Бжь-шықәса уажәаҧхьа снапала изжыз схы макьанагьы адгьыл ишцәыцасҵаз иаанханы иҟоуп!.. Убри ашьҭахь ауп схы саналаҧш. Акәараҵашьа амҩақәагьы санрышьҭала. Раҧхьаза, схы саналыҧшуаз, сызҕаб хәыҷы жәеиза шықәса ирҭагылаз сышьҭахьҟа абзиа аамҭахь схьалырҧшырц лҭаххеит… сгәы ҟалҵарц. Суалафахәы аиура мышқәак бжьан. Хә-мааҭк заҵәык сҵьыба иҭаҵәахын, суалафахәы аҟынза уаҳа акгьы сақәгәыҕуамызт. Уи лыҭаны дсышьҭит чаагара. Ача иацәынхаз ашәҭқәа ирыхҭынҵаны, илыманы дысзааит. «Папа есымша ибзааигалон, уинахыс ибзаазгода сара сакәымзар!» – лҳәеит, лҽынасгәыдыршәылан даақьызқьызын. Лаб дыгәхьаалгон… Абас, игәырҧшаагаха саамҭақәа дәықәлеит. Аха дук мырҵыкәаны, суалафахәы ахьеиҳаз усурҭак ахь сиасит. Сааҭышәынтәалеит шысҳәоз ауп сшышьацәхныслаз – сусура ҿыц аҟны аҧышәа исымамыз иахҟьаны, агха ҕәҕәа ҟасҵеит, ашахта еиҵазҟьашаз. Самхразы азҵаарагьы аақәгылт. Сеиҳабы зынзаск илакҭа сҭеимырҧшуа дҟалеит усҟан. «Ари аҭыҧ зҭахыу, изылшо мачхума!» – иҿыцакзан есымша. Схы сымагәхьха санылба, исзааигәаз сҩызак сеиқәлырхеит, «иаҭахыз» лара илдыруазаарын, исзыҧшааны сеиҳаб иахь сналышьҭит. Соуразоуроу сеиҵас сқыџьқыџьуан уи иҿы саныҩнала… Сандәылҵуаз ибжьы саҳаит, иаалаҟәны, ихааны: «Лида, бацәымшәан, уи еиҧш агха егаҩы иҳаухьеит!» Сыҧсы аасылалеит. Сҩыза ислырҟаҵаз хәарҭамзар ҳәа сшацәшәоз, «Ибзиахеит». Уажәааигәа сымаҳә – смаҭа хәыҷы лаб – атаксиныҟәцаҩ, иара

ихарала амашәыр аныҟаиҵа, сара амҩа дыҟәсҵеит, ихы злаҿихшаз амҩа… Ишԥаҟасҵарыз, зегьы схы рынсраалар акәхеит… Амцгьы аҵабырггьы схы рынсраало салагеит…

Абра даатгылеит, лылаԥшҳәаа наҟ абаҳча анҭыҵҟа инарханы.

– Ааи, урҭқәа зегьы бышьҭахьҟа иныжьуп…

– Ҳәарада, ус ауп… аха… – лҳәеит, лгәаҵантә хрыжь-хрыжь даақәԥсычҳан, лыблақәа ҭырхаха, лгәы ҭыӷьӷьа Хьымца днеиҿаԥшит, иара иҟынтәигьы аарак лныԥшуа.

– Аха исзеилымкаауа, – илаԥш налҟәыганы, асаара днышьҭаԥшит Хьымца, – уажәадагьы исабҳәахьеит бжь-шықәса раԥхьа быԥшәма дышбыԥхаз, аха исзеилымкаауа, – еиҭеиҳәеит Хьымца, – бцәажәашьақәеи бҟазшьақәеи рыла избоит хара дук бхы ишадыбҵо, риашашьа змам ҳәа ибыԥхаьзома уи бхара?

– Убри аупеи… – лылаԥш еиҭах хара инкыдлырхалеит. – Убри аупеи уара уҟны амц сзырҳәазгьы. Сыԥшәмаҵәҟьа дымԥсзеит бжь-шықәса раԥхьа, уи иахьагьы дыҟоуп. Сара соуп иара иҟнытәи иԥсыхьшәашәахаз… – уа деиҭааҭгылеит.

– Ишԥа, ишәыбжьалазеи рыцҳарас?

Абри азҵаара ашьҭахь акыр дааулыуашеит Лида. Асаара дышьҭаԥшит, ажәҩан ҵамҵам даҵаԥшит, лмыцхәрас урҭ цәажәарц лҭаххазшәа. Аха ҿырҭзомызт. Ашәаԥыцьаԥ дрылаԥшит, урҭ зырҵысуаз аԥшашәшәы заҵәык акәхеит.

– Схы снапала изжит… – хәыҭхәыҭла даацәажәеит.

– Быԥшәма… быԥшәма дбыԥсахма?! – аҳәара ицәыуадаҩны иаргьы даахәыҭхәыҭит.

– Ааи, зынзаскгьы схаҿы исзаагом… Уи аҷкәын Алиоша… ԥҳәыс дааимгазеит аррамҵзурахьтә даныхынҳәгьы… Сара исанаижьит изызуз… Уамашәа бзиа сибон… ԥыхьа аиԥшҵәҟьа… изхымгартә еиԥшҵәҟьа…

Шахтак аҟны аус еицаауан. Сара сыԥшәма аҩа усурҭак ахь диасхьан. Ес-еынла ҳаиқәшәон. Убасҟак дсылаҵәан… Сара уаҳа сылымшеит… Схы анызж ашьҭахь аҩны санааи, сыԥшәма исызиҵамкит… зегьы зегьы аартны иасҳәеит… Иара исанеимыжьит, схәыҷи сареи ҳааныжьны дысԥырҵит. Уажәы, амашәыр дақәшәан иҩшьапыкгьы ихәазом…

– Алиоша?..

– Алиоша иоуп ашьҭахь акыыба зыхьны иԥсыз… ҩымз рхы-рҵыхәеи рыла… Изхымгеит. Абарҭқәа зегьы рышьҭахь, сара сиццоит ҳәа дгәыӷны дыҟан. Сара маԥ ицәкны, сыуаажәлар ԥыҭрак срылҵит, сызҕаб дсыманы аҩа қалақьк ахь ҳҭынхацәақәак ахьынхоз сцеит, исыхьыз ԥхасшьан. Сгәы санааҭахәыцлак, сыԥшәма ҳәа исыԥхьазоз уи иакәын, сыԥшәмаҵәҟьа дансыхзызаауазгьы. Ҳауацәа рыҟны сыҟанаҵгьы, есымша амҩа саԥшын, дсышьҭаланы днеир, иццара сазыхианы. Аха иара, маԥ ицәкны сахьыҟаҵыз, дласырҟәызшәа, датәасымбазшәа иԥхьазаны, агәырҩа иееиҭазаап. Аҵыхәтәан, дсышьҭаланы днеирц анизба, имч мхеит, дычмазаҩхахьан. Саныхынҳә, ицәеи ибаҩи заҵәык срыхьзеит ахәшәтәырҭаҿы. «Бсызхымгеит!.. Сыԥсы бзынсыжьуеит!..» – абриак заҵәык ауп иара иҟынтәи исаҳаз… исеиҳәартә дзыхьзаз…

…Сызҕаб аҭаацәараҳәа данца, сара сзаҵәхеит. Ахныҟәгарада акгьы сзаанымхеит. Сгәабзиара маншәалам. Схьаақәа зегьы бнервқәа ирыхҟьоит ҳәа сарҳәеит аҳақьымцәа. Ҵоуп, амла сакуам, сымаҭәасҩыҭәа иагзам. Аха сууаза адәы сықәуып, зны-зынла агага схы анысшьалоит. Сан аҭакәажә сара соуп гәыӷырҭас илымоу азын, уажәшьҭа илылымшо даныҟала, лара лахь сиасырц сҭахыуп, арахьынтәи сшаахынҳәлак… Хьымца, – лҳәеит, лылаԥшҳәаа ахара инарханы, – уажәшьҭа уара уҿаԥхьа сынамыс цқьоуп, аиаша аартны иахьуасҳәаз азын!.. Уазк аҳасабала

иуасҳәақәаз рнаҩсангьы, сызмырҭынчуаз, сгәы иҵхоз ахьуасҳәаз азы, сгәы рҭынчны абрантәи аҩныҟа сцоит. Абри азын ауп акафе ахь уцнеира сзақәшаҳаҭхаз иахьа…

Лажәа даалгеит Лида, уаҳа ҳәатә сымам ҳәа иԥхьазаны. Лгәы шлырҭынчыз мҩашьо, дааихыккеит. Дцәажәонаҵы лассы-лассы илԥсахуаз лԥштәгьы аҭыԥаҟны иааит. Аха, нас, иахәҭаны илыԥхьазеит абас нацылҵарц:

– Ажәа мыцхә уасыршьит, Хьымца. Издыруада акониак сыцхраазар, суазқәа рҳәаразы… Аха абас ауп ишыҟоу сыԥсҭазаара кьаҿ ахҭысқәа!

«Сыԥсҭазаара кьаҿ!» – лажәақәа гәаныла иеиҭеиҳәеит Хьымца. Иҿаԥхьа дгылоуп аԥҳәыс ҿа еинаала, кыҷырак ззамҩа ианымлац, зцәара акала изымԥсахыц, зыблақәа зны маахырҵас иҭыџьџьоз. Аха лцәажәашьақәеи лҟазшьақәеи рыла, абри амчыбжьык аҩнуҵҟала дибон заа згәы хәаҿхаз, иара игәаанагарала, зхала-зыԥсала згәы зражәуаз аԥҳәыс ҿа. Иара изыҳәан зегьакакәны ибомызт уи уажә дахьазхәыцуаз. Егаџьара днаскьаны дылзыԥшыргьы, дизааигәахон, иқәыԥшра аамҭақәа рахь дхьалырԥшуан, иԥшзаза, иҟәымшәышәза иҟаз қәыԥшрацәанырраны диныруан. Лгәы ахьылражәуаз ихьанҭараха инаиқәыӷәӷәеит. Еибадыри уажәи рыбжьаратәи реицлеиҩеирақәа, реицәажәарақәа, лхымҩаԥгашьақәа зегьы хәыц-хәыц еимыршәшәо днарызхәыцит.

Аамҭацқәак илаԥш лара лахь иниаигеит. Лара дгылан лылаԥш абаҳчара агәахьы икыдырхало. Уажәшьҭа бысԥырҵны бца ҳәа дналыҵаҟьаргьы, дцон лгәы рҭынчны, харакгьы наидымҵазакәаны, иҿаԥхьа лхы иадҵаны илымаз аара лхыхны.

Амра абз нзаанакылеит, уаҳа ажәа мҳәазакәаны абаҳчара иҵыҵны рҿанынархоз. Иахьынаскьаз, насҭха ашә-ҵлақәа инарыҵалеит.

– Еилыскааует, Лида, гәаартылаҵәҟьа бышсацәажәаз иахьа. Азин сымоума саргьы убасҵәҟьа сбацәажәар? – дааҭгылеит Хьымца.

– Ҳәара аҭахыума?! – лажәа даахыццакит ларгьы убри дазыԥшызшәа.

Хьымца ԥыҭраамҭак ҿымҭкәаны дахьгылаз, гәныхәҵысҭала илаԥшҳәаа налхьысит Ардилиа – зыстудентра аамҭақәа рышьҭахьҵәҟьа зқәыԥшра зыхьзаны инасыԥдахаз. Уажәы уи дназдикылаз ивагылоу аԥҳәыси лареи разҟыла еидкылашьа изрыҭомызт.

– Лида!.. – ихәыцрақәа даарылҵын, ихы ҩышьҭихит. – Сара исҭахуп ибгәаласыршәарц бхәычреи бқәыԥшреи аамҭа шәҭыцқәа, жәаф шықәса банырҭагылазтәи бцәанырра ҟәымшәышәқәа. Убарҭқәа рышьҭахь, ибывагьежьуа, бабыцк быққәзмыршәырц ибыхзызаауаз арԥарцәа!..

Хьымца ибжьы шицәышьҭыҵцәаз аниба, иҽааникылеит. Аха уа даанҿасырц игәы иҭазамызт. «Зегьы-зегьы ҵыхәтәак-ҵыхәтәак рымоуп. Исҳәарц сгәы иҭаскызгьы, ҵыхәтәак аиур ами?! – игәы иааҭиҳәаан, инациҵеит:

– Исҭахуп ибгәаласыршәарц быжь-шықәса уажәаԥхьа иҟабҵаз агха, дарбанзалакгьы азәгьы ишбызихҭымҟьо!..

– Ааи, ааи, Хьымца… Уи ус шакәу здыруеит… Схы снапала изжит… – лылаӷырӡ налҿыкьасеит. Убри ашьҭахь, аамҭацқәак рыла лықьыпшәыпбыжьгьы ныҵакны иаҳаит, лчабрала лҽылыжьжьон.

– Уаҩы ишбызихҭнымҟьо, бара бхгьы убра иналаҵаны!.. – нациҵеит, уаҳа аҽакала лыжьжьара иҽазымкзакәаны.

Абри аниҳәа ашьҭахь, еиҳа лҽааиқәкны даагылеит, аха лылаӷырӡқәа шнеиц инеиуан.

– Бара бзызхәыцқәаша рацәоуп, – иҳәеит даахәыҭхәыҭны, ашәаԥыџьаԥ ирцәизарц иҭаххазшәа. – Иамцхәны бхы бахашшаартә быҟазам. Брызхәыци аԥхьан ибасҳәақәаз… Аԥсҭазаара бырқьынцыцны баман иқәын быжь-шықәса уажәаԥхьанза. Аԥсабара убас ишоуп: акы унаҭоит, аҽакы умнахуеит. Убас бырқьын-

цыцраҟәа роуп изыхҟьаз исыхьыз агха ҳәа бызҿугьы. Ааи, аԥсҭазаара бара ибыҟәыҭәҭәеит, бшымгәыҭзоз аиҭакраҟәа банрыниа. Уи ачҳара анбцәыуадаӡоха, быԥсьыраҟәа зегьы набыҟәпапа бааныркылт. Абри ауазгьы ахы ахьыҵнахыз убра ауп.

Хьымца дцәажәонаҵы, ибахьаз лылаҟәагьы еиҭах иаацәаакит. Нас лчабрала иаалрыцҟьан:

– Уиашами, ус ауп! – лҳәеит, акыркыр даачҷан.

Уажәтәи лыччара лхы-лҿы азмырлашакәаны, амца налҿыҟәнаҵеит, ишылҭахымыз цәыкәбарҟәакгьы еиҭах лзамӡа иныҟәҳәҳәит: – Избашаз абзиараҟәа зегьы збахьеит, убас агәрӡаҟәагьы! – хрыжь-хрыжь даақә-ԥсычҳаит. – Уажәшьҭа исзынхазеи? Ари сызҵаара аҭак схаҭа иҟасҵоит: Ессентуктәи аминералтә зҟәа рыла ишабоу сыӡнуҵҟа арԥсаароу?! Уи саҿуп!..

– Избоит бгәы шыбражәыз. Иара убри ауп хәҵыш-раамҭак бзыԥшымшәа зыббогьы. Афархь хаххала амра изарӡо, измахәҭаз аҵла иамырԥссеит азы ауп. Аԥсҭазаара саҟәыҭхоуп ҳәа бхы аныбыԥхьаза, насгьы уаҳа исзыхын-ҳәуам ҳәа базхәыцны, агәрагьы анхабҵа, шәшьык бныҵахан, уа баанхазазшәа ббеит. Иара, быԥсьыра абан, ибхыҵуам…

– Сара зылахь чышәу ԥҳәысуп!.. – лҳәеит, лылахь ааиҟәылҵан. – Уаҳа аеа мӡакы збом…

– Уи агәра згарц сҭахзам сара! – иаахжәаны иамхаҳәеит Хьымца.

– Зхы зфахьоу аԥҳәысеиба чымазаӡ лзын, уи агәра гатәуп.

– Издыруеит ишхабымҵо… Сара агәра ганы сыҟоуп зегьы бхабыршҭыртә аиԥш аамҭа боур шалшо. Уи знапы иакыу бара бакәхоит.

Дахьылҿаԥшуаз, гәрамгарак лыблаҟәа ирхибаалон, уи зыҟалазом зҳәоз.

– Агәра хабҵом, избоит…

Лида аҭакс илҳәара лзымдырит уажәы. Бзыҟә-шәаҟәаз хьаабымган, ибхаршҭ, бхы баиааи ҳәа ауп

Хьымца илабжьеиго. Арҭ ажәаҟәа лан лҟынтәи шаҟантә илаҳахьоузеи? Шаҟантә илаҳахьоузеи лӡызцәа, илзааигәоу ҳәа илыԥхьазо аҳәсаҟәа рҟынтәи. Лгәы аакыддырзаахьеит. Иара дахьлыхәаԥшуа абарҭ лгәаанагараҟәа зегьы лхы-лҿы ианихуан.

– Акызаҵәык ауп мӡас иҟоу… – иҭынчымыз лыб-лаҟәа днархыԥшылт.

Абри аниҳәа, иихәарызеи ҳәа дшаахыццакыз аалныԥшит. Иара инациҵеит:

– Бара бзы иатыроуп дунеи ҿыцк…

– Уи ишԥа? – илзеилымкаакәан днаиазҵааит.

Хьымца ибон лхы-лыԥсы зегьы иҭаны дшизы-зырӡуаз, иара иҟынтәи цхыраарак дазыԥшызшәа.

– Саҭамыз, – иҳәеит, абас еиԥштәи лҭагылазаашьа ихы иархәаны, лызҵаара аҭак ахьгьы иаахҵәаны дмиасыкәаны, – уамак иманшәаламзаргьы, зҵаарак ахьбысҭо!

Даҟәшаҳаҭны лхы аалырҵысит.

– Бгәы изаабыртыртә еиԥш азәыр бгәы изцахьоу абарҭ абжьшыҟәса рыӡнуҵҟала?

– Исзеилкаауам, ахацәа ракәу?

– Ааи.

– Сажәымҭыехоу? Мап, мап! Азәгьы сзынеи-ҿаԥшуам, сиҿаԥшыргьы сҭахзам!

Убри аамҭазы Наташагьы даарыдгылеит.

– С-Малванка, иахьа бысцәыззеит. Бмааиргьы ишылашьцаз, ахьҭагьы сшакыз сызгәамҭацызт! – акыркыр даачҷан, лмахәар аанкыланы длыма лҿынал-хеит Лида.

– Аа, исхашҭыз, Лида! – ибжьы налышьҭаиргеит, акы ааигәалашәазшәа.

Лида Наташа даяушьҭны даахынҳәит.

– Жәба рзы быздәылҵру?.. Аказы…

– Ибзиоуп, ааи, ааи!.. – хырӡк алымҭазшәа Наташа иналлырбеит.

Хьымца такәаамҭа иҭыԥ дахымҵысуа дгылан. Лида дахьлызхәыцуаз, аҵыхәтәаны илеиҳәаз дахьхәзомызт. «Сажәымҭыехоу!» – лыбжьы илымҳа инҭасызшәа ибеит. Лхы-лгәы зегьы ажәрахь, аиазаарахь ишкыдылҵахьаз еиҭах агәра игеит. Абри аҟынза дназгаз ахҭысқәа дрызхәыцуа иҿанааиха, ишыхьанҭазгьы ибеит, аха абранзаҵәҟьа днанамгар акәын ҳәа иԥхьазеит. Ибон уи льышалҭазаз, уаҳа алҵшьак ыҟоуп ҳәа дшымгәыӷзоз, иара убри иахҟьаны лнервқәагьы шҭысыз, гәкажьгас иҟоу зегьы лхы-лгәы ахь иаалго дшалагаз, хәыч-хәыҷы, бзиарас иҟоу, аԥсҭазаара ахазынарақәа иарбанзаалакгьы акы азын лгәы ацаԥха аатуам ҳәа лгәаанагара дшамахазаз. Нас ишьи-ишьи неиқәҵо иҿынеихан, акрыфарҭа азааигәара даннеи, даатгылеит. Дук мырҵыкәаны Лидеи Наташеи аадәылҵын рҿанаарха, иааидгылааанза дахьынаԥшуаз ибон инеицәхасуашәа ишеибарччоз, аха иццакы-ццакуа ишааиуаз. Ианааидгыла: – Аамҭа сымоуп, аҩнынза шәнаскьазгоит! – днарԥылеит.

– Мап, мап, ҳара иаарццакны аҩнынза ҳцарц ҳазбеит! – Наташа лмахәар шылкыц инкыланы, андәықәларахь лхы лырхеит Лида. Иара, уаҳа зинкгьы аарымымхзакәаны, рыгәҭа днарыбжьагыланы иҿынеихеит.

Иаамҩахыҵны амҩапала инеиуан, аха рыццакышьа игәамԥхо дҟалахьан.

– Акы! – лҳәеит Наташа, лыбжьы ныҵакшәа.

– Ҩба! – лыҩнацаәк ллырбеит Лида.

– Акы!

– Ҩба!

– Акы!

– Ҩба!

Арҭ ирҳәоз уамашәа ибо далагеит Хьымца. Рцәажәашьақәеи рныҟәашьеи рыла, иара инеиԥырҵында ҳәа ишыҟаз идырит. Дырхьынҳаланы дахьрыцлаз дахьхәит. «Ԥшқаҵас сырԥхьазеит!» – ҳәа игәы иаанагеит. Дышнеи-шнеиуаз, дхашәалазазшәа ибеит.

– Сара уажәшьҭа схынҳәуеит, уеизгьы рацәак шәзыбжьам, – рԥырҵразы иаахцәаны акгьы анизымҳәа, аеыҵга ҟаиҵеит.

– Ааи, ааи, Хьымца… Уаххьа уеагыумырхан. Ҳара ҳцеит!.. – акыркыр даччан, дыццакны лҿыналхеит Лида.

Ишцац ицон рныҟәашәа иагмыжькәа.

– Асааҭ жәба рзын!.. – ибжьы налхьигзеит.

– Мап, мап, сыздәылымҵыр ҟалап!.. – лыбжьы иаҳаит, днаскьахьан еиԥш. – Уаҵәы ыҟами, ҳаиба-боит…

Лида, минуҭк бааскьондаз! – игәы ишыҵаххызгьы, иеынкыло ҿааиҭит.

– Аа, ибзиоуп… – даахынҳәын, дыццакуа днаидгылеит.

– Бзысҭахыу, – иҳәеит уажәы, игәеилаххрақәа зегьы неихырԥсааны, – ибызкны иахьа шьыбжьонынза иаазгаз ашәҭ шьыҵәрақәа бысҭарц ауп, суадаҿы иҵәахуп!..

– Уи зызкуи, Хьымца?! – даалакҩакит уажәы.

– Ҳаибадырразы исымҭаны ибыдыбкылар сҭахыуп. Сара уи гәык-ԥсыкала…

Ари аниҳәоз убасҟак игәы алаҟаны дцәажәон, егьа ԥсцаха лымамзаргьы, Лида мап ахылҳәаап ҳәа дыҟамызт. Лассы-лассы ихы-иҿы ихаччо дылҿаԥшуан.

– Ах, – лҳәеит лара, лыбжьы аауалуашан, – ма акрыфарҭахь иноугандаз, мамзаргьы ишԥауасҳәари, аеа аамҭак ҟамлои?!

– Сара исҭахын уаха ибысҭарц, имканзарц азын!

– Аеазны, цьушьҭ, аеазны! – иааҿахылҵәеит.

– Ус аума?! – ибжьы аеакын уажәы.

– Ааи, ааи!

– Ибзимоуп, нас… – ибжьы еиҳагьы иаазгәаҩахан, ашырҳәа дналԥырҟьеит, уаҳагьы дхьамишзакәаны дцеит.

Хьымца игәалаҟазаара бжьысны дыҟан убри ашьҭахьгьы. Даамага-магашәа, акәашарақәа рахьгьы днеит. Аха

уаҟагьы рацәак дзаанымгылакәаны дрылтцит. Ицыҩназ уаҳа рхабар имбеит, кинок ма театрк ахь ицазар ҟалап, ҟаитцеит. Иара, уаҳа аҽацьара ихы мырхакәаны, аҩнытҟа ддәыкәлеит. Абас игәалаҟара зыбжьысыз иаргьы цқьа изымдыруа дҟалон зны-зынла. Митә ҟамлеит уаха арҭ ашәҭ шьытцәарақәа излымҭазар, мамзаргьы уи аиура лра лхы ақәылмыршәазар, уатцәы ашьыжь инаркны мыш дуззак рымоуп дырҩегьых, уахыкгьы натцаны. Ианлиҭаша иԥшаартә аамҭа иоуеит. Аха изакәыз: «акы!», «ҩба!», «акы!», «ҩба!?» Акгьы изеилкааумамǃ Рҩыџьагьы рҟазшьақәа данрызхәыц, ишакәхалак иара дрыҟәҟьаны ацара акәын изҿыз. Аџыхәтәаны дыззааиз акы ауп: илҳәашаз лҳәеит, исҳәашаз сҳәеит, уаҳа ҳаиқәшәара џакы амам!

«Дзыргәамтцуазеи нас уаха иара? Лара диашахап… Аха уеизгьы… – даахәыцит еиҭах, – сымбара еиҕьалшьо аҟынза сцәымҕра лзынхама?! Ус акәзаргьы, иҟамларыз аҽакала дсацәажәар? Изылҭаххазеи ашәҭқәа схарззала акрыфарҭахь сыҩналарц? Лҩызцәа рҿаԥхьа сымтцахырхәаҩ ҳәа сыдлырбарц лҭаххазарцу? Мап, мап. Уи сызхатцом, ари амчыбжьык ҳҳәыҷаахыс иаҳхаагахьоу зегьы еибызҳәахьоу Лидеи сареи ҳабжьара, ус дсызныҟәарц иақәылкрымызт!»

Днеиуан абри ашьҭахь иуадахь дцарц имацара затцәык. Абарҭқәа данрызхәыц ашьҭахьгьы игәалаҟазара аҭыԥахь акы иаанамышьҭуазшәа ибон, ҳәаак изхытцуамызт. Ессентук ақалақь аҟны азатцәра хьухьуа дааимнадеит, хьанҭаракгьы ааинырит. Заҟа иҭаххазеи абыржәы изааигәоу азәы иааигәара дыҟазар, иаҳҳәап, Гәазаа Рашь, зхәыҷқәа, зҭаацәа рыла аџьџьаҳәа зҩны иҩноу. Уии иареи анеицу, ахааназы ихы далымԥшыцшәа ибоит. Игәалаҟара бзиоуп. Дхәыҷаахыс иара ихҭысқәа зегьы здыруа, иара деилызкаауа уи иеиԥш уаҳа уаҩ дибом, иҩызцәа зегьы азәазәала, рхы инаркны рҭшьапаҟынза гәаныла иеимданы дырхысыргьы. Уажәы, ҷыдала акы алкааны мамзаргьы азәы далкааны акәымкәа, зегьы

изеилахашәа, игәы ҭнашьааууа, ихьухьууа игәы иныцало гәхьаагарак анизцәырҵ аамҭазы, иҩыза гәакьа игәхьаагарахь ахы ирхеит. Ианакәзаалакгьы иадимбалацыз акгьы ихы иадибалеит – Рашь итцашьыцра. Дицны иҩны днеицыԥхьаза, иҭаацәа еибаргәырҕьатцәа инеигәдибаҳәалоит, иԥшәма лыблақәа аачаны днеиԥылоит. Нас аџьџьаҳәа иааилатәоит. Азал акәакьқәа руак аҟны зыхәмаргақәа иаарылҳәҳәо ирылатәоу имаҭа хәыҷы, хырҩа изуны иабду дизхьамԥшуашәа анибалак, игәы иалсуеит. Дхьаԥш-кәаԥшуеит. Зынза дихашҭзашәа игәы инаҭаны, ихәмаргақәа даарылтцны, дгыланы, иеырҕаҕаны иабду диҿаԥшуеит «сгәеиҭоушь» ҳәа. Еиҭах иҿынеихоит. Рашь уи дгәеимҭазошәа ҟаитцоит, Хьымца диалацәҟәуа. Ахәыҷы данааигәахазалак, абду ишьапқәа днарымтцасны икуеит, ирыҕәҕәаны игәдыҳәҳәало. Нас даашьҭыхны ишьамхы дныкәиртәоит. Иарах такәаамҭа иабду диҿаԥшуеит. Илакҭа хааны имбар, ҿиҭзом. Алакҭа хаа дҭаԥшыр, илакәа аaихмырсыҕзакәаны диҿаԥшуа, ибз еилакьыцәуа иаацәыригоит:

«Аԥсуаа рыгәҭылса,
Азы еџәа Рица!
Ахрақәа урылсуа…»

Абду ҿа ибжьы гәаҩа ҭааза инацирҕызуеит…

Абарҭқәа зегьы ихаҟны ианааи Хьымца Ларба, хәыцырҭас ихы икит. Рашь деилкааууп – дыртцаҩуп. Шаҟаҩы рхәыҷқәа иаазода?! Иара ихәыҷқәагьы иаазеит, иматцацәагьы дырҿуп!.. Сара сызусҭада? Исхыузеи, истцыхәоузеи? Ааи, спроектҟатцаҩуп… Ааи, ааи! Ҳаҭыр сықәызтцо рацәаҩуп… Иаҳҳәап, сынкаҳаны сыԥсит. Иааизаны, рыехәаԥхьызла скәабаны, сынарцәмҩа снықәырҵеит. Уинахыс сырхашҭит… Истынхада, истынтцыда? Издыруада сара схы зхызбааз… Сыесражәырц сзаҿу!.. Гәилшьа насыԥда!.. Баргьы

саргьы разҟыла ҳаипшуп… Уажәы исыхьзеи, мшәан? Ара санааи аҽны инаркны Гәилшьа лыччашьҭыбжьи лцәажәашьҭыбжьи слымҳақәа ираҩшәаны ҟамлацт. Абасеипш аччашьҭыбжьи ацәажәашьҭыбжьи змоу зегьы насыԥдахазар, Гәилшьеи сареи ҳаипш? Убри азы аума, мшәан, сааҟәымҵзакәаны Лида сылԥылаларц, лцәажәабжь сазызырҩларц зысҭахыу?.. Ааи, ааи! Хымԥада, убри лҟазшьа лхызбаауеит. Уаҳа акымзарак. Аха лара мҩасҩык иаҳасабалоуп дышсыхәаԥшуа. Лара диашоуп. Азәы… лыбжьышьҭыбжь лхыскаан. Убас ауп лареи сареи ҳаизыҟазаара дшахәаԥшуа. Сара?.. Сара уи сышԥахәаԥшуеи? Убасҵәҟьа! Лара леипш. Акызаҵәык ҳазлеипшымхаз – сара Гәилшьа лцәа ахьылхызбааз ауп. Уаҳа исыхьи? «Ахьча бзиа ԥшьблак ихоуп» ҳәа, сахьпроектҟаҵаҩу иабзоураны илыдызбалаз аҷыдаракәа – лыблакәа ирхызбаалаз агәырҩа саргьы сатәнатәызар?! Уи зыхҟьоз еилымкаакәаны лԥырҵра сзыгәаҕьуам ҳәа сыҟан уажәрааанза. Уажәшьҭа ҳаидызкыло акгьы ҳазнымхазеит лареи сареи. Сара зегьы-зегьы еилыскааит, ларгьы убас. Ус анакәха, лара диашоуп. Илзыскыз ашәҭқәа илоургьы илмоургьы лзеипшуп.

Хьымца игәҭахәыцрақәа рнаҩс, Лидеи иареи аринахыс реиқәшәара ҵакыдазаргьы ҟалон. Убраҟа иԥсшьара аамҭақәа зегьы неихырԥсааны, иареи лареи аамҭацқәак раԥхьа гәаанагарала еивызгақәаз неихарштны, абжьааԥны аиԥш, дыкказа иусурахь дхынҳәырц избеит. Ихы дааҩахан, иҵегьгьы иеаариашаны ишьаҿақәа еиҳа ирццакны инеихигеит. Аха уи аамҭацк акәхеит. Иахьынтәаауаз изеилымкаауа игәы ихьухьууа акы ааҵалахт. Исыхьзеи мшәан, ҳәа даатгыланы даахәыцит, еиҭах деиҭаахәыцит. Дхәыццыԥхьаза иблақәа ԥшааԥшауа рҿынархон. Нас, Лида лхаҿсахьа лаша-лашо, лыблақәа нҭыцьцьа-нҭыцьцьаны, иаарыхгылон, акыркырҳәа Гәилшьа лыччашьҭыбжь, уи иаԥхьа игылоз

ахаҿсахьа ианыҩны, хрыжь-хрыжь илымҳақәа инарҭаҩуан…

Данааи, иуада ашә анааирт, зегьы-зегьы рцынхәрас алашьцареи иууаза аҭынчреи неиԥылеит. Урҭгьы гәкажьган иара изын. Ирласны ихицарц дааццакын, аҽыԥхәа алашара наиркит. Уи алашьцара заҵәык ныҩныԥссаны иагеит, аха ҭзамцгьы каруаҭгьы иууа-ууаза иара инеизыԥшит. Ишьапқәа ега иқәмыркьысзакәаны, аҳаскьын дмырҿуа еихигаргьы, рышьҭыбжь каҩуашәа, ихшыбаҩ аҿы кәаԥк дырҵысуан. Азы изааҳәҳәо аведра иҭагылаз ашәҭқәа, изҭагылазгьы даргьы днарыхан, акәакь ахь иныкәаиргылеит. Аведра акәакь иахьнадкьыслаз, аҽырмашьцаны иахылҵыз абжьы ԥагәа, цуҭак еизызго асаркьалбжьы аҟара идухазшәа иаҳаит. Днеины алашара, ицҳарҳәа дшәозшәа, ԥшьаала иааирцәан, дшеилаҳәаз ииарҭа днылаиеит. Илацәақәа хҩаны диан аамҭацқәак. Убасҟан иҭахын зегьы-зегьы даарылҵны дыкказа, дласза дааҟаланы, дынҭаҳәахаа дыцәарц, еидарак днаҵыцызшәа иԥсы ишьарц. Аҭуан ахь илақәа кыдырхаланы такәаамҭа иҭынчра ашьҭахь, зегьы ааихыԥсааны ацәа дынҭанагалон аамҭазы, «угыл, угыл, угәы шԥаҭынчу?!» ҳәа азәы днаигәҭасызшәа ибан, даалҟьаны дынхыҟәҭәалеит. Иҳанто ихатәаз алашьцарада шьҭыбжь анимаҳа, дныкәиан, илацәақәа еиҭанхиҩеит. «Угыл, аулицахь удәылҵ, иумбазои лара духыччарц дахьаҿу?!» – игәы иҵанаҳәеит, иагьааҭыхьшәашәааит.

Ԥыхьеипш акәымкәаны, дхьанҭаза дынхыҟәҭәалеит. Мчылашәа дҩагылан, алашарагьы амыркыкәаны, дааццакын, дындәылҵит. Аулицаҿы афымца лашарақәа каххаа иаркын. Игәы ҩбаханы, иара дшазхәыцуаз ала, дынҭаҳа-ааҭаҳауа иҿынеихеит. Уаҳа дааным-гылакәаны, Лидараа зыҩназ аҩны ашҭа аҭаларҭа агәашә хәыцы днадгылан ашҭа дынҭаԥшит. Аха уигьы аҭынчра

ахатәан. Изыԥоназ ауада аԥенџьыр дахьнадԥышалзгьы, далԥшны лашаракгьы ԥонимбааит. Данаахынҳә ауп ихы кеикеиуа ианаацқьаха, џьоукы ыцәахьеит, раацракәа ирывсхуазеи ҳәа данахьхәы, иаарццакынгьы ихы шхоу аԥоныҟа дандәықәла. Амԥа ҭацәын, аҵх шымцацызгьы, ақалақь иахьналгаз азын, атранспорт маҷзан, ауаагьы ԥхьатәахьан. Абыржәы, иара амԥа дананыз аамҭазы, аштақәа ргәашәқәа рҿаԥхьа агәаракәа ирыдҟацалоу асқам хәхәақәа џьара-џьара рҟны итәаны ицәажәақәоз ракәымзар, азәгьы диԥыломызт. Иаргьы ихы иқәыршәны днеиуан. Дахьынаԥшыз, иаԥхьаҟа хара џьоук шааиуаз ибеит, ҭаҭынлԥоакгьы нарыдибалт. Абџьаахәа, асԥычқа иџьыба иахьҭамыз азы, амԥа дануижьҭеи иҭимгацыз исигареҭ ааҭигеит, иааиуа амца рымихырц аазбаны. Иааигәахо ианалага, ибеит ишыҳәсақәаз, ԥсыџьа шыҟаз. Иара изын зегьакакәын урҭ ҳәсоухацәоу, ирацәаԥоу, мамзаргьы ԥсыџьа ракәу, дара рҟынтәи иҭахыз амца заҵәык акәын.

Изааигәахацыԥхьаза, иблақәа дыржьоу-дрымжьоу изеилкаауамызт. Лаԥшҵашәароу, лабҿабоу? Лидеи Наташеи роуп!

Дааҭгылеит дырзыԥшны. Дара, дшаагәарҭазҵәҟьа ашыр-сырҳәа иаамԥахыҵын, ачықьракәа инарылазит. Днаԥшы-ааԥшуа амԥа даанхалеит. Иҟаларын иеазҵәылхны днарышьҭалар, днарыхҭыгәларгьы, аха иеынкыланы дгылан. Иԥсы ԥеины иҟырҟы иныҵагылан, дааулыуашеит. Аамҭацқәак рышьҭахь игәеиҭеит ишьҭахьҟа џьара ачықьра иаалҵны ихьаԥш-кәаԥшуа амԥаду ишаангылаз, рԥоныҟагьы ишынаццакыз. Рышьҭаларагьы иеазымккәаны, ус даанхеит ԥыҭрак. Убри аамҭазы, гәашә хәыҷык аԥхьа асқам хәхәаҿы еидтәаланы еицәажәоз хԥык ахацәа ирейҵбыз азәы дԥагылан, иара иахь дааццакит. Данааидгыла игәеиҭеит уи сигареҭ хәхәак инацәақәа ишрыбжьакыз.

– Аԥыза, асԥичка умазар? – диазҵааит.

Хьымца даалак-ԥакын, ишьҭахьҟа даахьаԥшын, инацәа аҳәсақәа рахь инаирххеит.

– Асԥичка змоу абанҭ роуп! – иҳәан, имԥахь иҿынеихеит.

Аҷкәын даахыԥ-хыԥит, аҳәса дрыхьзарцы. Хьымца дхьаԥшуамызт, аха: – Саҭамыз минуҭзак!.. – ҳәа аҷкәын ибжьы анааԥ, идырит дышрыхьзаз. Ишьаҿақәа аайрсеит. Уаҳа еибырҳәаз ҳәа акгьы иаҳарҭамызт, акыр ахьынарыбжьаз аҟнытә, аха данхьаԥш, дара имбазеит, ицахьан, аҷкәын асигареҭ дахо, дхынҳәны иԥызцәа рахь дааиуан.

Ихы наиқәыршә, ашаца-шацаҳәа иуадахь дааит Хьымца.

Ашьжьымҭан, шьыжьхьа ашьҭахьгьы, уаҳа џьаргьы дымцакәаны, дышиашаз иуадахь даан, дшеилаҳәаз днықәиеит. Иагьизбеит акрыфаракәа раан ада џьаргьы ддәылымҵырц. Лидагьы уаҳа ихы лықәимыршәарц. Иахаахыс ега дазхәыцзаргьы, акызаҵәык аҟны иеышьақәикуан: еибаххәашаз еибаххәеит, ҳзеиқәшәаша ҳәа акгьы нымхеит!

Ааи, Хьымца абра уажәы, ега еихыршәашәаны аҭагылазаашьа дазхәыцуазаргьы, дԥахны дызшьаҳауаз абри еиԥш игәаанагара дзахыԥомызт. Аамҭааамҭала исааҭгьы днахәаԥшлон, аха аамҭа аҭыԥ иахымҵысзозшәа акәын ишибоз. «Шә-мшык еихалама?!» – дагьаагәамҵлон гәаныла. Дышнеи-шнеиуаз, игәы анҿыгьза, илацәа нҭааит. Заҟа аамҭа цаз здырхуада, иара амш нҭакәкәа ицазшәа баны, аҭҳарцәҳәа данаалҵызынза. Уажәшьҭа иааила-шәшәхьеит игәахәын, дынхықәтәаланы аԥенџьыр дынкылԥшит. Игәы ишаанагаз акәымкәаны, амра каххаа адәы дныкәԥшит. Исааҭ даннахәаԥш, шьыбжьон шакәыз ибеит. Лида л-Малванка лмахәар лнапы кылданы акрыфарҭа дныԥоналоит уажәы. Ианаа-

дәылҵлак, рхы ахьдырхогьы здырхуада. Арҭ аҩымш шьыбжьхьақәа рышьҭахь иареи лареи абаҳча ду иҵан. Еснагь еиԥш, лыблақәа гәырҩак рыхны ибон. Уи мазас иаҵаз хәыц-хәыцла, аҵа дҭарԥшны иалҳәахьеит. Уажәы, шьыбжьхьашьҭахьгьы, иахьылҭахыу дцааит, иара изын зегьакакәзами? Иаргьы уаҵәы ашьжьымҭан иҩныҟа амҩа дықәлоит. Абри ада иареи лареи рыбжьара акгьы нымхазшәа ихы агәра аиргарц иҭахын.

Абарҭ анааидихәыцла, Лида илызку агәалашәарақәа акы аанмыжькәаны ихы иааҭырԥссаны, акыр шықәсқәа ишихигалацыз еиԥш, зых иақәиҭу ԥсаатәҵас имҵәыжәҩақәа неиҵыхны, даалеиҩеирц иҭаххеит. Аха, аамҭацқәак мцацкәаны, игәы ааиҵаӷәӷәазшәа ибан, ихьухьуа гәхьаагаракгьы дааимнадеит. Лидеи иареи еиқәымшәеижьҭеи ашықәса ныбжьалахьоушәа игәы инаҭеит. Уи аамҭа шаҟа ирацәаз, мамзаргьы шаҟа имаҷыз азхәыцхагьы иамразакәаны, акыркырҳәа лыччабжь ицәеижь еимдо, иқәыԥшра дәыкакаҷ ахь инаихеит. Уажәы, шьыбжьхьаҟны, столк аҟны ирыцахатәоу Саша акы далацәажәозар акәхап, лара акыркыр дыччоит. «Акыркыр, акыркыр!» – игәы иҭаҩуеит еишьҭагыла уи лыбжьы.

Ишьа-ида ааибархxеит. Ихьанҭаза акы игәы инҭаҳаит. Ашырҳәа дҩагылан, аҩнашә ацаԥха аарҵәины дындәылҟьеит. Дааласны агәашә хәыҷгьы алыкә нылиршәеит. Рыкрыфарҭаҿы даннеи, агәарԥ аҿы аихатә гәара иҽнадикылан, исигареҭ амца нацрарсны дааԥшит. Иаха ахәылԥазы рҩныҟа ианынаскьеигоз, иара дрыцрыҵырц зырҭахыз, амҩан ианиԥыла изицәыбналаз реилкаара мацаразы акәызшәа ибон дзыԥшыз, ԥыҭраамҭак, исигареҭ хыблааны инҵәаанза. Аха нас, исигареҭ хыблаахагьы насҭха аиашьык инҭаршәны даахынҳәын, данааиԥхьхәыц, урҭ игәы иаанагақәаз зегьы ҵакы рымазамкәаны ицәынаскьо иалагеит. Изиарҳәарыз, иаҳҳәап, уаххьашьҭахь дара царц

ахьырҭаххаз, иара дрыццарц анырҭахымха? Дара рымацара рыбжьара инхарц акы иалацәажәо «акы, ҩба, акы, ҩба!» рҳәозар, иара иабеиусыз, иарҳәарц анырҭахымха!..

Игәы аарызхьаԥссеит. Дырзыԥшны дахьгылазгьы даацәыԥхашьан, абри агәарԥ дыҭганы, насҭха џьара дыҟазар иҭаххеит, убри иагьақәикит. Аха днаҵысаанзагьы, аамҭақәак раԥхьа, ацәа далҵны данаахәыцыз, ииарҭа аҟынтәи ашырҳәа данҩаҵҟьазтәи ицәанырра ааизцәырҵит, убасҟан ауп даназхәыц дырццакны арахь даазгаз игәалақәа рымацара шракәмыз, Лида дналҿаԥшыр шиҭахыз. Аха, урҭ аҵыхәтәантәи игәазыҳәарақәа уажәшьҭа иҟамлаша акы ауп ҳәа иԥхьазаны, наԥшыхақәтәи лбара азхәыцраҟны иҽааникылеит. Маҷ-маҷ днаскьо, иара агәарԥ аҟны игылаз асқам хәхәақәа руак акьыԥшь иҽныкәикит, илаԥш маза-маза дара дәылҵуеит злеигәахәуаз ашә ахь инархо.

Дук мырҵыкәа Саша даадәылҵын, амардуан ҭбаа дааҿагылеит, агәарԥ ахь дмылбаакәаны. Асигареҭ ааҭиган, амцагьы нацраирсын, даанаԥшы-ааԥшит. Хьымца уи димбазазшәа ҟаҵаны дтәан. Издыруада, Лидараа дгәарҭаны иааидгылар, игәалақәа наҳәаны, илаԥш налыхганы, днарԥырҵны ацара дазыхианы. Саша, асқамаҿ Хьымца дыштәаз шаагәеиҭазҵәҟьа, абжаранзагьы дызмыхацыз исигареҭ ааиҿԥааны иршәын, икаууа ицаны аишьык ишынҭашәазҵәҟьа даақәҵәиаан, ауаа зладәылҵуаз даԥыҩланы, варала иҽрывго, ииуалк абнуҵҟа дыҩналеит. Убасҟан Хьымца акы ицәа иалашәан, днеилыԥсаа-неилыԥсааит. Дҩагылан, аиха гәарахь днаскьаны иҽнадикылеит, идәылҵуаз зегьы илаԥш иахьыҵашәашаз.

Зегьы анца, дыззыԥшызгьы анимбаза, шьыбжьхьаҳәа акы днацҳан, уаҳа џьаргьы дынкыдымԥшылазакәаны иуадахь ихы ирхеит. Ишлиапа ашьҭахь

иаҵыҳәҳәоз ихахәқәа харабҕьара ихәда иҭаҧсон. Ихы наиқәыжьшәа дахьнеиуаз, ихы-иҿы иқәымҵуа иқәханы иҟаз игәаарагьы наизацлан, аарла ианубаалоз акаҷыра цәаҳәақәак рҽаадырҭбаан, рҭыҧ ылырхит. Игәы азирҭынчит Лидеи иареи реиқәшәара. Лара илызкны игәалашәарақәа зегьы ихы инҭырҧсса игарц иҭаххеит. Уи илшоны ибеит азныказы. Зыҭра аҭыҧраара зылшоны избаз аҵысҧшқа аиҧш, ижәҩақәа неиҵихит, дааласхарц иҭахны. Ишьаҿақәагьы ааирццакит, аха имҩагьы нҵәазомызт. Ариаҟара бжьаны имбацызт иуадаҟынза. Ахьышәҭҳәа дындәылҟьаны дахьнеиуаз-дахьааиуаз, ҩ-шьхакы рыбжьара аҟара ихарахама?! Иуада данааҩналагьы, Ивани Пиотри амхырҭа иааҭыҵны иаазшәа, иҭаҳәахаа ицәан. Раҧхьа аҧенџьыр днадгылт, нас ауадаҿы даалеиҩеиит, ишьапышьҭыбжь разо. Ацәа иҟьалангьы имҧын иқәломызт. Ихы инҭапапоз, Лидеи иареи реиқәшәарақәа, реицәажәарақәа ракәын. «Ҭфу! – иҳәеит дааҭгылан, гәаныла, – изакәытә хәыцрақәоузеи, мшәан, исзааиуа?!»

Аамҭацк иадамзаргьы, ииулак урҭ агәалашәарақәа данырҧырҵлак, иеилаҳәаны амагазин авитринақәа рҟны иқәгылоу ауаҩсахьақәа ихы рнишьало, дҭацәза дааҟалон. Еиҭах урҭ ахәыцрақәа иҽанрылеигалалак акәын дышуаҩу агәра ганы, данааҕәҕәахоз. Аҵыхәтәаны ихаҟны иааит абри аиҧш азҵаара:

– Абас аума ҳшеиҧырҵуа?!

Абри аҭак аҟаҵаразы шаҟа гәаанагара изааизеи? «Абас аиҧырҵрада уаҳа акгьы ҳазнымхазар?!» – игәы еиҭанҭиҳәааит ашьҭахьы. «Аха, ишҧа?.. Абзиалаҳәагьы еибымҳәазакәану? – нациҵеит нас.

«Ааи. Абзиала ҳәагьы шәзеибымҳәазакәаны, абасҵәҟьа шәеиҧырҵуеит!» – иҵанаҳәон игәы. Ишьи-ишьи неиқәҵо, икаруаҭ аханы икҿагылаз ичамадан хагьежьаа хәыҷы аакҿиган, астол иныкәиргылеит. Уа дынҭаҧшын, ҩыга қьаад бҕьыцк ааҭиган, астол

днадтәалеит. Ҧшьшьала инапы иџьыбахь индәықәиҵан, икалам ааҭыганы иааирхиеит.

Пиотр илацәақәа анаахит, Хьымца аҩра дшаҿыз аниба, уахыла ҩтәқәак дшынрыдтәалалоз ааигәалашәан, ихиҳәаалоз алаф аацәыригеит:

– Уҩла, Хьымца, уҩла! Уара узын сара изҩуа џьумшьан!

Аҭак алафажәа анимаҳа, дыццакны иҽааилаҳәаны дындәылҵит, диҧырхагамхарц азы. Хьымца зны игәы еилашуа, амца неиҿықәлон, зны инеихыггон аҩра дахьаҿыз.

«…Исзеилымкааит урҭ ашәҭ шьыҵәрақәа, гәык-ҧсыкала сара сҟынтәи ибыдыбкылап ҳәа сзықәгәыҕуаз, акрыфарҭаҿы ибызназгарц зыбҭаххаз. Издыруада, Саша иҿаҧхьа сымҵахырхәаҩ иҟаиҵо убоит ҳәа быҽхәарц бҭаххазар? Агәра сзымго сҟалеит, иара убасгьы, бжь-шықәса уажәаҧхьа, быҧсҭазаараҿы агха ҕәҕәа аартны иасҳәеит, уаҳа сылнамыршеит сынамыс ҳәа ибҳәазгьы. Издыруада, уи иара ихала ибыҵихызар? Ибанеимыжьыртә еиҧш бхы мҩаҧыбгазар? Аҵыхәтәантәи аамҭақәа рзы бҟазшьақәа, бхымҩаҧгашьақәа исырҭеит абри аиҧш агәаанагарақәа. Иаха ахәылҧаз Наташеи бареи шәанынаскьазгоз, «акы, ҩба! Акы, ҩба!» – ҳәа шәызлацәажәоз зынза итәымын бара бзы, ибыдсымбалацыз ҟазшьак аман уи… Ашьҭахь, шәансҧыла, шәшынасыхәаҧшыз еиҧш, шәыбналеит… Иахьа шьыбжьон ҧшыхәҩыс Саша ддәылбыжьит. Уа сшыҟаз анбеиҳәа, ашьҭахьала бдәылҵны бцеит сымбаразы…

Сара исҭахым ауаҩы игәы саҿагыларцы, сбара зҭахым агәы гәыбҕангьы сзаҭом. Исҭахыуп быҧсҭазаара бара ишыбҭахыу ибыцнҟәарц. Ибдыруазарц сҭахыуп бгәырҩа ашьҭамҭа арзра, аҧсҭазаара лаша

бгәы азыҟалара бара бнапы ишакыу. Агәра ганы сыҟоуп абзиабарагьы шбылшо, макьанагьы уи, бара бгәы ишаанагауа аиԥш, ишхьымшәац. Уи быцхраауеит бҽара ҩапхьа архынҳәразы, бгәырҩақәа быхцараҽы.

Иаха аамҭацқәак баадәылҵырц зысҭахыз ԥҳәыс ласык лаҳасабала бысԥхьазарц акәзамызт. Ҳаиԥырҵра ахьзала ашәҭ шьыцәрақәа набсыркырц сҭахын. Ариабжьанык гәаартла бахьсацәажәоз, бгәырҩақәа зегьы сцәымзакәаны иахьсабхәаз, еиҳа хгарак бнаҭазар, сара уи сеигәырӷьоит. Ибџьысшьоит, аамҭала акәзаргьы, ҳамҭак иаҩызаны иахьсызбырхынҳәыз сқәыԥшра адәы какачқәа!..

–Уаҳа ҳаибабара сазԥшзам. Бымш аабзиахааит!..

Х ь ы м ц а!»

Абарҭ ацәаҳәақәа ҩны даныҩагыла, конвертк инҭаҵаны има дындәылҵит, дыццакынгьы ддәықәлеит. Лидараа зыҩназ аҩны агәашә аҟны икнаҳаз аиашьыкь хәыҷы инҭаршәны даахынҳәын, дышиашаз иуадахь дааит. Ицҩназ цахьан. Иара дныкәиеит. Акырцхьан еиԥш, ахьҭа неицәылсуа далагеит. Дынхыкәтәалан аԥенџьыр ахьынтә данындәылԥш, аеҵәақәа хыц-ҩыцк ажәҩан агәы иныҵаԥсахьан. Иеааибыҭаны дандәылҵ, дагьаацакит. Даамҩахыҵын, ишиашоу акрыфарҭахь ицоз аулица днанылт. Аԥсшьаҩцәа гәыԥ-гәыԥла иаҩсуан. Зегьы ргәалаҟазаракәа бзиан. Рыбжьқәа рдуны ицәажәон, илафуан, иччон. Иара игәалаҟамзаара дзашәа даман, инапқәа ишьҭахьҟа иниаганы, инацәкьаракәа ааиҿаԥсаны, ихы наиқәыжьны днеиуан. Ивсуаз ирцәажәоз, ирччоз зынзаскгьы дырзызырҩзомызт. Ихи иареи рымала иеизныжьын. Хьымца абри амҩачаԥа дахьаныз, игәы ҩыџьара аҽеиҩнашон. Изгәык иқәыԥшра аамҭақәа рҳәаақәа изырхыҵуамызт. Зны иҭыԥыруан, Гәилшьа қәыԥш лыччабжь ықәыҩуа, нас ихьухьуа гәырҩак ицәеижь неилнашьаауан. Егьи изгәык – ари амызк

дахьыҟоу аҭыԥқәа ирҭан. Акыркыр, акыркырҳәа Лида лыччабжьи луазқәеи неилазҩон, «абар, абар» ҳәа илаԥықәшәа зырҵысуаз хьаа-баак днеилнашьааун. Иҩгәыкгьы неилаланы, ибаҩқәа злачуазшәа идырхьанҭон.

– Абар, Хьымца дахьыҟоу! – иаалырҟьаны хаҵа бжьык иаҳаит, иапхьаҟантәи. Иаргьы аҭҳарцәҳәа даалҟьаны, ихы дҩахан уахь днаԥшит. Афымца лашаракәа даарыдибалеит ихыԥ-хыԥуа иара иахь зҿаазхаз ахаҵа. Уи даасҟьацыԥхьаза ишимчыз дыҩуан. Данизааигәаха, Саша шиакәыз идырын, дааҭгылеит. Сашагьы даанҿасын, ишьҭахьҟа дхьаԥшит: – Хьымца иоуп, Хьымца даауеит! – ибжьы дамеигзазакәаны иҭигон. Нас иара иахь даасҟьеит. Фырхаҵарак ҟазҵаз иҿынԥшылара иман уи.

– Хьымца, – иҳәеит дыццакны дцәажәарц дахьаҿыз ибжьы ихәлахо, – Анцәа иџьшьоуп уахьаабаз! Хәылԥазаахыс иааимыздахьоу удыруандаз! Иаадыруаз ҭыԥк аансмыжьит… Уара, быжьрабыжьцәа улыбжьазызшәа, џьаргьы узсымԥшааит!

Абарҭқәа зегьы аттаҳәа иааҳәаны, атротуарахь даамҩахыҵын, дыҩны ишьҭахьҟа ддәықәлеит Саша. Хьымца ишьҭахьҟа инапқәа ҟаҵаны дышгылац дгылан, иҟалаз изеилымкаауа. Аха аамҭацқәа, рыла атротуар ала ишизааигәахоз ибеит Лидеи Наташеи.

– Сара соуп раԥхьа дызбаз, аа, иара! – инапала ддырбо, дгәырӷьаҵәа дцәажәон Саша.

Ианизааигәаха, иааҭгылеит. Лида аплашь амаҟа ақәҿаҳәаны илшәын, зышьхәа ҳаракыз лшьаҭа жәпақәа, лвилвет еиқәа анапқәа нархагылон, лхахәы рееицәамкәа, уи иааилахуа-аақәырчаашәа иҟаҵан, ццакрыла ишҵалкыз мҩашьо. Уажәада ас деилаҳәаны димбазацызт.

–Малванка, – лҳәеит лара, лыбжьы ныҵакны, – Сашеи бареи шәцала, сара сшәыхьзоит!..

Хьымца иҭыԥ дахымҵысзакәаны дгылан. Лара ҭынч-ҭынч даасҟьо, нас даангылт. Лҟазшьақәа рыла, лԥшшәы лхыгга дыҟоуп ааигәахәт.

–Хьымца!.. – лҳәеит аарла лқьышәқәа ааимыгган. Нас, уаҳа акгьы лзацымҵазакәаны, ихәда лҽына-хылшьит, инақәырццакны лықьызқьызбжьы иаҳаит, лыбжьы ҭымгацәакәаны деиҵақьы дҵәыуон.

–Саҭамыз, Хьымца!.. Зегьы-зегьы уасҳәоит… даацәажәеит, лыбжьы қыць-қыцьуа. – Исхароу рацәоуп, – лҽааимхны даагылеит уажәы, лхы лнапаҿы иааго, – сыԥхәысра сыхьзазар акәхап… Иуоыз ансоу, Наташагьы сылзымԥшзеит. Агәашә сахьынҭқьаз Саша дгылан Малванка дылзыԥшны. Сиҳәеит уиԥшаарацы. Схаҭагьы сушьҭалт, сеимдон цьара сухҭыгәлоз цьшьаны… Ах, – лҳәан, дааҭгылеит аамҭацк. Нас инацылҵеит: – Уаха усзымԥшааҭгьы, иқаларын сгәы уаҳа азымчҳакәаны иеиқәшәаргьы. Анцәа сеиқәир-хеит!… Иқалап Анцәа дсымазаргьы… Сгәы исыҵа-наҳәоит убас… Иаха ахәылԥаз ҳанынаскьоугоз… аҭаҭын саргәақуан, исмоур аасзымчҳауа ақынза. Сгәы иаанагон Малванка о-цырак асигареҭ лызҭазшәа. Акы акәзаарын илзынханы иқаз. Сарамыжда, гәыроа хеыгас исымаз асигареҭ заҵәык акәын… Уара иуцәыззон, сузеилымкаар ҳәа сацәшәаны. «Акы, оба!» ҳәа иеимаҳкуаз убри акәын. Уиак илымаз ҳоыцьагьы иҳазомызт азын, уԥылара маԥ ацәыскит, ақалакь ахь аахәара хцар, ианеибаҳҳәаз аамҭа сахьымзар ҳәа сшәаны… Асигареҭқәа ҳҿыцакны уанаҳԥыла. Ус ҳахьубаз хьымзґысшьеит, иԥхасшьеит… Иахьа шьыбжьон схы уцәхьаскит, сыблақәа сызцәырымгеит. Ус сзычҳауаз цьысшьон…

… Санаԥхьа, сгәы реицьны акы иааннакылеит, хыҭқьацас сдәылнагеит, сушьҭалеит, иагьыздырит хәшәыс исымоу А у а о ы шиакәу. Мцәыжәоа ҳаракқәак сышьҭырԥаазша збеит усқан…

Амза ҭҭәаа, агәы кеикеиуа, аҵла махәқәа аразны рыхьнаршон. Уи иахылҵуаз алашара цырцыр рыц-қьарц иаҿын ана-ара иакыз афымца кәеицеиқәа.

– Иббома аеҵәақәа шақа рыблақәа хтны иаҳзыԥшуа, Лида?! – ихы доаханы ажәоан днаҵаԥшит Хьымца, акраамҭа рҿымҭра ашьҭахь. Нас, асигареҭ неиҿыҵеикын, амца нацраирсит. Ицьыба иҭамҵакәаны иаанкылаз акәалаԥ, лара лахь инаирххеит. Лида ашьшьыҳәа лнапы нарыгзаны цырак ааҭылган, ирқәыҷырқәыҷуа лнапсыргәыҵа иааҵалкит. Хьымца асԥичка неихьшьны иналызирххеит. Аха илкыз асигареҭ лнапаҿы ишлырқәыҷыц илырқәыҷуан, илыдигалаз амца дазхьамшкәаны.

Асԥычка цыра анҿыцәаа, инкаиршәит. Иара дахон алоа хрыжь-хрыжь иҿыцыршәшәо, зынгьы ихәхәаза иноушьҭуа. Исигареҭ былуа аҵыхәанза ианааи, иааиҿыҵиршәеит. Лида даақәымцзакәаны ихлырқәычаауаз лсигареҭ лымпыцшәшәаны цақа икаԥсон…

Ашара адәы ианаақәлоз, аҭхарцәҳәа ацәа даалқьеит Хьымца. Иҿы зык нақәҭәаны, ажәжәаҳәа иеааилеиҳәан, дындәылҵырц инақәикуан аиԥш:

– Хьымца, унаскьаагарц ҳҭахуп, зеиԥшааны удәықәлои? – ицәарҭа дынхықәтәалеит Иван.

– Аеа саатк аонуцқала, ааба рыбжазы!.. – аҭак қаҵаны, дыццакуа дындәылҵит.

– Ҳаузыԥшуп, ааба рыбжазы! – наишьҭаиҳәеит Пиотргьы.

Хьымца Лидараа ргәашә даназааигәахоз, амра оаҵхахахьан. Уи ашәахәақәа раԥхьаза иназхьысыз, уа изыԥшны игылаз Лида лоуп. Ашәахәақәа реиԥшҵәкьа лхы-лҿы еилыԥхон. Хьымца уахь дааццакит. Ибон лгәалақазара иахьа шақа ишьҭыцны иқаз. Лыблақәа днархыԥшылеит, икеикеиуа ицқьан, лыбла чыцқәа шәшьыцкгьы рыхзамкәаны.

– Сгәы раҳаҭны иахеиԥш ааигәа смыцәацызт… Ааигәа сҳәахт, акыр шықәса раахысгьы!.. – лыблақәа ҭырхаха днеиҿаԥшит.

– Аҵабырг хәы амам, аҵабырг амра аҵкысгьы илашоуп, рҳәоит. Аиаша еицәаазарым уажәшьҭа! – даацәажәеит иаргьы, илапш лыдырхало.

Еиҭах данынеиҿапш, лылабжышқәа лзамҩа инахьыжжит. Иара дааигәдиҳәҳәалеит. Аамҭацқәак рышьҭахь лееаимылхын, даaивагылеит.

– Адунеи шаҟа иссирузеи! Иахьеипшьцәҟьа ас исымбацызт!».. Изакәтәы мшыбзиоузеи иахьа иҳазшаз?! – дцәажәон лыблақәа аатыпҳа-аатыпҳауа. – Сан лахь аҭел сасуеит. Араҟатәи аҳауеи ази шыснаалаз ласҳәап… – Дсыргәырҕьап… Сызҕаб сылзасуеит, смаҭа хәыҷы сымцхәрас иблақәа дыргәзларц… Аҩны сышнеилак зегьрапҳьаза сан иласҳәоит Аҧсны, Амшын Еиқәа гәыҭбаа ду ҳәа зызбахә саҳахьоу агәы еҵәара казказра схыпшылараны сшыҟоу!,. дхәыҭхәыҭуазшәа дцәажәон Лида.

АЛАҦШХӘАА АЗИАС ИАХЫҦОИТ

Уажәы цқьагьы игәалашәомызт ичабра ахьыҟаз – ихәырҵьан иҭазу, иеилаҳәаракәа иргәылахaны иҟазу, иҵьыба иҭеиҵоу, мамзаргьы зынзак ишьҭимхзоу. Аха ихәырҵьан нкажьны данныҟәтәа, ичабра иҧшааит. Еилаҵьгәаны иҵьыба ианааҭига, уажәраанза схы изасмырхәацыз иҳәарашәа абҕааҳәа иааиҵихын, дыццакны инеиҿшьы-неиҿшьны, ихәдагьы иныҟәишьит. Ажәакала, Веҧхьи Ҟәырдҕьелиа деиҟәеидараха, аҧхзы цәыкәбарқәа рееимаданы, зышьҭра хәыҷык еиҧш, икәа иҭыкьаса ицон. Абасцәҟьа аҧхзы илымҵыцызт иара аҧхынцәҟьагьы. Цабыргны, уи аҧхын ҳәа дызҿыз аан, иуа, иҭынха, иқәла уҳәа абҵьар иаҵаланы Аҟәантәи Гәмысҭа ахыҟәаахь инеиины уи анырцәҟа иантдырҟьоз, иара амхырҭа агәҭа иалагылаз ҵлак ашьапаҿы днатәеит дназырҩы-аазырҩуа, аҧхзгьы абаилҵрыз нас.

Иҭахымызт Веҧхьи абҵьар шьҭыхны аҧсуаа дырҿагыларц. Уи гәнаҳароуп ҳәа изиҧхьазозгьы ыҟан. Иара убри аҵла амҵан дахьтәазгьы шаҟантә игәалашәахьаз раҧхьа Аҧсныҟа данаанагазтәи аамҭақәа. Усҟан дышхәыҷызгьы, уи ахҭыс ибзиазаны ихаҿы иааиуан уажәы.

Азба дакны дҿажәкуан ихырҵәаны ианааргоз амҩан. Аидарашьҭыхга амашьынақәа рымаҭәа-рҩыҭәагьы даргьы инеидкыланы инақәыжьны Аҧсныҟа иааргон уахынла мацара.

– Уара, нырхара шәаагоит шәымҳәаз, ҵьара аҿыцнхарагьы захҭахузеи, амҩан ҳхәыҷқәа ҿажәкны иҧсуазар? – дангәамҵза дааҕьаҵәы-ҕьаҵәит Веҧхьи Ҟәырдҕьелиа иаб Даҭо, амҩа ианыҟәыз.

– Иаашәычҳа, ачашә дгьыл ахь шәаагоит, уаҳа ишәҭахузеи! – иихәаз аҭакс акабина иааҭыҩит арҧыс хахәеиқәаҵәак ибжьы.

– Нас уаанзагьы ҳзымнеизеитеи? – ибжьы аалаирҟәит гәыӷрак аныԥшуа аб. Нас ибжьы шылаҟәыц илаҟәны инациҵеит: – Атәымџьара ҳнажәгоит, ҳаздыруада, мшәан, иаадыруада?!

– Умшәан, бизиа, – акабинахьынтәи иааит еиҭах уи аҷкәын ибжьы. – Уаҟа иҟоуп уахь нхара ицеижьҭеи кыр ҵуа агырцәа. Урҭи шәареи шәеибадырҟәашт, шәынхашт-шәынҵышт, ҳара шәаазгазгьы «ҭабуп» ҳәа ҳашәҳәо жәбара шәыҟоуп.

– Уара арԥыс, уахь уаанымгылазои? – ибжьы уажәы иаҳа иаалахәҿыххеит Даҭо.

– Сара Қарҭтәуп, сқырҭуоуп, аиҳабыра рҟны аус зуеит. Уа сынхоит – сынҵуеит. Шәара, агырцәа, Ҵаланџьыха адгьыл ꙍара шәықәԥсит, арахь, уажә шәахьааго, ачашә дгьыл кәазақәа рацәоуп. Аԥсуаа реиҳараꙍык ықәҵны Ҭыркәтәылаҟа ианца, рыдгьылқәа абацоз, уа инхеит. Агырцәа уахь идәықәлеит, аха ирызмырҭәыцт. Уажәы, шәара шәнеир, урҭ аԥхьа иааихьоу шәеигәырӷьоит, – акабинеи хыхь иақәтәази рыбжьара асаркьа зҭасамыз аԥенџьыр хәыҷы иқьышәқәа ныбжьирҳәҳәон аҷкәын хахәеиқәаҵәа.

Иахьааиша ианааи, амашьына дышналбаазҵәҟьа Веԥхьи дзеигәырӷьаз ахьхьаҳәа аихатә труба иҭыхәрааны иааиуаз азыхь ауп. Инап хәыҷқәа ргәаꙍаны ирынҭәаланы иижәуаз азмырхакәаны, иқьышә акран иаҵеикит. Шаҟагьы ихьшәашәаз, шаҟагьы иԥсыршьагаз аҿыцынхацәа кранла ирауа иҟарҵахьаз, «Кәҷыҷ изыхь» ҳәа изышьҭаз иаҿганы иаагаз ари азы.

Веԥхьи игәалашәон, аҳәса быргцәа ахырҵәеиҵарҟәаҟәақәа рыла рсаанқәа рҭәны аҿыцынхацәа рхәыҷқәа ишрыздәылыргоз. Уи гәеиҭахьан дара зландырхаз Нарџьхьоу ақыҭан ааигәа-сигәатәи аҳаблақәа рахь иꙍызцәеи иареи анцалоз. Аԥсуаа рынхарҭақәа рҟны ашәырқәа еихашьшьы игылоуп. Амꙍақәа рыҟны аҵлақәа рышәшьыраҟәа ирыҵашьшьы

рҿынархоит зны. Дук хара имцацкәаны гәашә ҭбааҭыцәк инадгылеит. Ашҭаҿы хꙍык ахәыҷқәа еидшыланы ихәмаруан, рыхꙍыкгьы ҷкәынцәан. Урҭ анырба рыцхәмарра рҭаххеит, иагьрызҿырҭит. Ашҭа иқәыз ахәыҷқәа рыхәмарра иааҟәыҵны иџых-џыхза иаангылан, рықәҿызҭуаз рахь инаԥшызар, ак шырҳәоз раҳаит, аха ирҳәоз рзеилкааумызт.

– Нан, Ҟанчоу! – лхәыҷқәа ахꙍык иреиҳабыз лыбжьы наиқәлыргеит Каҷыҷ.

– Закәи, нана, аа, ббо, хꙍык ахәыҷқәа ҳгәашә иадгылоуп, – инацәа агәашә ахь инаирххеит Ҟанчоу.

– Урҭ аҿыцынхацәа рхәыҷқәа роуп, унеины агәашә рзаарт, иаашәыцхәмарааит, – Ҟанчоу инаидылҵеит ан.

Лыблақәа лхаччон Каҷыҷ. Лнарҳареи лзара еинаалаеинышәареи илнаҭоз лҭеиҭԥш бзиа хадырҭәаауан иҵкәашааза иҵыҷҷоз лхаԥыц ҷыссақәа.

– Ирҳәо ҳзеилкаазомеи, нана, ирҳәоуи иахьҿырҭуа? – дҵааит агәыбжьанытә.

– Саргьы исзеилкаазом, нан, аха дара рбызшәала ҳнашәышьҭ ҳәа акәхап ирҳәо.

– Аԥсшәа рымҳәозар изааҳашьҭуеи, нана? – дыꙍны лара абарҵа дахьықәгылаз ахь иҿааихоит реиҵыбза.

– Аԥсшәа рҳәазом, аха ҳара иҳасасцәами, нанраа. Ҟанчоу, унеины арахь ашҭа иҭажьла, – иналыдԥалаз лхәыҷы еиҵбы даалгәыдыҳәҳәало лыбжьы еиҭаналыргеит Каҷыҷ. Лыԥшәма Мазлоу архаҟа усура дыҟан.

Агырқәа хәыҷқәа ашҭа ианааҭала, ашымҳа-ҵла ашәшьыра иныҵеибаҳәан ахәыҷқәа зегьы аалагылеит. Инеихәаԥшы-аaихәаԥшит, аха уаҳа акгьы рзеибымҳәеит. Ау дымлаҟәит, акьаҿ днамзеит шырҳәо еиԥш, арҭгьы егьырҭгьы бызшәала изеибамкуа, изымеицәажәазо ус иаанхеит. Иҟаларын изеилибамкаазакәан аиԥырҵра рықәшәаргьы, иаарыдгылаз Каҷыҷ лакәмызҭгьы. Лхәыҷқәа хазы инаԥхьаны, агыр хәыҷқәа хазы ганкахьы иналыргылеит. Нас даахәыц-хәыцын, лхәыҷқәа

рахьтә агәыбжьанытә даарылхны егьырҭ днарылалԥеит, урҭ рахьтә ибжьаратәшәа иҟаз даарылхны арахь даалгеит. Уажәрааанза лхәыҷқәа злахәмаруаз асахҭан мпыл ду аашьҭылхын икны рыгәҭа даагылеит.

…? – иухьзузеи аанарго напышьашәала еиҳа ихыцәыз диазҵааит, лнапалагьы ихы аалшьышьын.

– Веԥхьи! – иҳәеит иара, ихы аарнаҭа-ааҭашәа.

– Веԥхьи, уара урҭ уреиҳабуп, – лҳәеит, илҳәаз напылагьы иаадырдырны, Ҟанчоу, уара арҭ уреиҳабуп.

Нас, амбақәа надлырбан, уаҳагьы дымԥшзакәаны, лыбжьгьы лмыргазакәаны ампыл аҩада илыршәит. Наҟ-ааҟ еиҿаԥшуа игылаз ахәыҷқәагьы ампыл хынҳәны ҵаҟа ианынкаҳа, еибарс уи ахьыкәымпылыз инашьҭалеит. Такәы ааҵхьан еиԥш, стол гьежь хәыҷык амаҵурҭа иааҩынганы илыма дааин ашымҳа-ҵла ашьапаҿы ихәхәаза иадчаԥалаз асқам инадлыргылан, еиҭах амаҵурҭахь дцеит Каҷыҷ. Аамҭацқәак мцацкәаны, даауа-дцо мацара, ахырҵәеиҵарҟәаҟәақәа фба ааганы илыргылаз астол иныкәлыргылеит.

Ҟанчоу! Веԥхьи! – лыбжьы анрыкәлырга, рыхҩыкгьы зыӷә-зыӷәза иаангылеит. Веԥхьи шьапыла дзысхьаз ампыл хаббала ишнеиуаз агәара инаваҳаит.

– Шәааи арахь! – лнапгьы лҟьеит Каҷыҷ.

Астол иқәгылақәаз анырба саанк-саанк ааныркылеит зегьы.

Каҷыҷ лыблақәа хааза лара лхәыҷқәа реиԥш асас хәыҷқәагьы дрыхәаԥшуан. Ахәыҷқәа рсаанқәа анҭа-дырцәы, ампыл ахь иеихеит.

– Шәаагыл! – лҳәеит Каҷыҷ, лыҩнапыкгьы дааҩаханы.

– Хәынту! – иҳәеит убриаамҭазы Веԥхьи иҩызцәа рахьтә игәабжьанытәыз. Нас ажәақәакгьы нациҵеит. Уи илаԥши инапқәеи рыла иудыруан, «ҳазԥшуп, ампыл ахь ҳзымцои?» – ҳәа ицәажәара ишаанагоз.

– Ҟанчоу, исҳәо уаҳауоу? – лыҷкәын аиҳабы иахь данцәажәа, егьырҭ ахәыҷқәагьы лара иналзыԥшит.

– Аа, амышәкәан, – лҳәеит Ҟанчоу иахь Каҷыҷ, – уцаны абри амакәан азна атама шкәакәа гәаӷь гәылы-шәшәа аага. Арҭ атама рызгылазам, иҿыцнхацәоуп.

Ҟанчоу идылҵаз дааигәырӷьаны, ара шәыҟаз ҳәа аанарго напышьашәала инадырбаны, иан идылгалаз амакәан аалымԥааны абаҳчаҭра дынҭалеит.

Каҷыҷ агыр хәыҷқәа иреиҳашәа иҟаз «Хәынту» ҳәа Веԥхьи дызиԥхьаз еилылкаарц лҭаххеит.

– Веԥхьи, «Хәынту» ҳәа зуеиҳәазеи уҩыза? – даас-кьашәа днеидгылеит. «Хәынту» анылхәа идырит иҟалаз.

– Сара Веԥхьи арахь Аԥсныҟа ҳанааuаз ауп саб иансыхьзиҵаз, – дцәажәон, напышьашәалагьы зегь еилылкартә илирбон. – Сгәы ахькамҳауаз, сахьеилҟьаз азы, абжьас сеиԥшыншьаланы исыхьзиҵан, сангьы уи данакәшаҳаҭха , иаасыхьзхалеит.

Ҟанчоу данааи атамақәа акака ҩба-ҩба рфеит, аха уаҳа рзыфозма, атамақәа оумашәа иҟәазқәан. Ус еиҿаԥшуа иааҭгылеит.

– Ҟанчоу, узгылоуи, уаала, атамақәа аҩныҟа иганы иҵәахы, нас ҳара иаҳфоит, – иҳәеит Каҷыҷ лхәыҷқәа иреиҵбыз.

– Мамоу, нанраа, арҭ рыҩны иахьнеиуа атама рызгы-лазам, амышәкәан иштоу асасцәа ирышәҭ, рҭаацәа ирзыргааит, – Ҟанчоу инаидылҵеит Каҷыҷ.

Ҟанчоу имышәкәан Веԥхьи инаизирххеит.

* * *

Веԥхьи уажәы ихаҿы акаҷыракәа алданы шықәсык уажәаԥхьа акәакәар ишаҩызаз зыбзарыбзарра зцәымзыцыз изамҩақәа ааҭашәашәаны рыԥсы рхыгга ихәырцьан дахьақәтәаз, игәалашәон урҭ ахырҵә-еиҵырҟәаҟәақәеи атама ҟәазқәеи. Урҭ рымацара ауракәхыз акинолентеиԥш еишьҭагыла изааиуаз асахьа-қәа. Иныбжьаршә-аабжьаршәны уажәтәи иеидара

хьанҭеи иҧхзышареи зыхҟьаз сахьа ҿаасҭақәак ныб-жьаҧсон. Убасҟан акәын иеидара ахьыхьанҭаз иахҟьаз-шәа баны «ыҳ», «ыҳ» ҳәа ақьра даналагоз.

Дтәан шықәсынаҟьаки ҩымзи абни амхырҭа иалагылаз аҵла аҵаҟа. Уи ашымҳа-ҵла зынгьы-ҧхынгьы амахәқәа рҽеаушьҭ, иаҵәҟаҟараза игылан. Ҧхынла амхырҭаҟны аҳра иара иауан, зынла акәзаргьы, егьырҭ аҵла хыққәа зегьы ираҳны иҧхьазан абҕьы еҵәа ахьазынхоз азы. Веҧхьи уи аҵла амахәҭақәа рҽыларҟәны иахьыҟаз омашәақәа ихы иаирхәеит аҧш анҭеигала, уи аҵла иаакәыршаны аҧҳә нымҩақәа рыла амҵа хикааит. Избоз ишеилыркаауаз аҧҳә нымҩақәа рыргыларҭас иҟаҵоуп ҳәа акәын. Веҧхьи изыҳәан уи хыҵәахырҭан. Аҧҳә нымҩақәа рацәаны ианеиваиргыла, аҩныҵҟа ҧша-шәшәык мнеиуа иҟалеит. Ари аибашьра шықәсаны асы шьамхы инахысуа мҟәылҵас ианкаҳагьы, урҭ аҧҳә нымҩақәа рыҩныҵҟа иҧхарран.

Зны-зынла, еиҳаракгьы уахынла, мцакгьы неиқәи-ҵалон ашымҳа ашьапаҿы. Убри дақәгәыҕуан Веҧхьигьы. Уеизгьы еиҳарак дзықәгәыҕуаз игәыла Мазлоу иакәын.

Мазлоу иажәрахь днеихьан қәрала, аха макьана дыҕәҕәаза дыҟан.

– Аҧсуаа рыдгьылқәа рхы иақәиҭҭәны иааир, уара сеиқәурхоит, Мазлоу! – иҳәон урҭ аҩыџьа ааидтәаланы хпыҿк-хпыҿк ауатка анааныркылоз.

– Ее, Веҧхьи, сара еиҭаасылагьежьыр, иргаша акгьы анырымбалак, сылахь инадырбар, хы-заҵәык ауп исызхо! – даагәынқьуан Мазлоу Чыргынба. Иқәра дугьы ааиныҧшызшәа ибон, имчгьы шеиҵахаз ааиныруан.

– Сара ара сыҟами, Мазлоу! – иҽааирбабон усҟан Веҧхьи, дааҽхырччаны. Изамҩа кәакәарқәагьы усҟан уамак иҭашәашәомызт.

– Ухаҭа урбар ауп зынза амықәшәатә, ухы иарбаны ахысра акәымкәаны, зынза иухагылазамкәаны иааухыр-кәыцәаауеит, – иҳәон дааччашәа Мазлоугьы.

Рҩыџьагьы ааибарччон, аха иаалырҟьаны рзамҩақәа аапырпылханы, дара ишырҭахымызгьы, рылаҕырзқәа рхымхәыцзакәаны рылақәа ааҭдырҭәааун. Уагьы иаанымҿаскәаны рзамҩаҟынза инеиуан, нас ацаҟьа наара иқәҵәраауазшәа рыхәдақәа инарҭысуан. Даргьы рычча ааҿахцәаны, изҭоу рзымдыруа иҟәиҭ-ҟәиҭза ивааихәа-ҧшуан. Ашәанцәа зны ҳамҭас ирҭахьаз ишәаныуа хылҧа қәаҟьа ааихихуан Мазлоу, ишлаҕәаҕәараза ихы иқәырчаа иқәыз ихахәы инацәкьарақәа налишьуан.

Арҭ аҩыџьагьы еиҧшны ашәарҭа иҭагылан усҟан. Мазлоу Чыргынба иҷкәынцәа ахҩыкгьы аибашьра шааҟалазҵәҟьа рыҧсадгьыл ахьчаразы игылеит. Аҟәа Ацҳа ҟаҧшь аҿы рызбахә иаҳаит зназы, нас – Гәымыс-ҭатәи афронт аҟынтәи.

Иҧшәмаҧҳәыс Кәаҷыҷ аҕа импыҵеимхалацыз Џьанҭоу ақыҭанҟа дишьҭын, иара ихала аҩны иҽааникылеит. Ааигәа еиликаахьан Џьанҭоу ақыҭагьы аншәарҭаха, Кәаҷыҷ лашьцәа дрыманы Гәдоуҭаҟа ишцаз.

Ааилашәшәымҭак азы ила Хәдыш ашра ианалага, аҩнашә ыҵрааны ихы аадәылирҳәҳәеит.

– Аҧшәма, аҧшәма! – ҩынтә еиқәырццакны азәы ибжьы аагеит қырҭбызшәала.

Мазлоу аҭак ҟамҵазакәаны, ишьҭахьҟа ашә ныдҵаны абарҵа дааҵагылеит.

– Асасцәа уҭоуп! – иҳәеит ҩыџьа ауаа еиқәныхқәа ираҧгыланы иара иахь зҿаазхаз ауаҩы ҳаракы.

– Бзиала шәаабеит, – иҳәеит Мазлоу, иааиуаз ииҳәазгьы анизеилымкаа, ихаҭа уаҳа ииҳәарыз акгьы аниҿамшәа.

Ианааидгыла, аҧхьагыла ашә ахь иҿынеихеит, егьырҭ аҩыџьа наҟ-ааҟ Мазлоу ижәҩахырқәа нҭадыр-сын, раҧхьагыла ишьҭархх дрыма иныҩналеит.

– Иабаҟоу уҩныматәа, умазара? – иазҵаара даахыццакит аҧхьагыла урыс бызшәала, азал кказа даныҩнаҧш.

– Шәара шәаԥхьа иааихьаз иргахьеит!
– Уара уабанхо? – ибжьы ааҿацахеит аԥхьагыла, аҩныматәа уахҳа дамызҵаазакәаны.
– Сыҩны! – иаҳаз азҵаара ааҵьашьаны атак ҟаиҵеит Мазлоу.
– Уҩны сымҳәеит, иара абри уҩны абагылоу?
– Сыҩны… сыҩны адгьыл иқәгылами!..
– Изтәыда уҩны зықәгылоу адгьыл? – илақәа ихагәҭа иныкәлан, ибжьы аҵла ақәцә аҟынза ихалеит аԥхьагыла.
– Сара истәуп!..
– Уара иутәым, аха қырҭуа дгьылуп, – изамҩа ҭпыпқәа рыҟаԥшьхарадагьы амҵ рықәтәазшәа иааҭрыс-ҭрысит уи ауаҩ еиқәызза изамҩақәа.
– Ара Аԥсны ауп! – ибжьы аармаҷны атак ҟаиҵеит Мазлоу, ԥсыуа дгьылуп ҳәаҵәҟьа аҳәара изымгәаӷьыкәа, егьырҭ аҩыџьа ихаршаланы иркыз автоматқәа ргәыцәқәа рыхқәа данырҭаԥшы.
– Ари қырҭуа дгьылуп, ус ами? – деиҭаҟааит аԥхьагылаҩ.
– Шәара ишәҭахызар ус акәзааит, – ибжьы аақачқачеит Мазлоу.
– Аҭзы дкыдшәыргыл! – адҵа ҟаиҵеит.
Завтоматқәа харшаланы изкыз аҩыџьа, Мазлоу имахәаркәа нҭарсны аҭзамц дынкыдыргыланы, иааскьаны, равтоматқәа наиқәыркит.
– Уҷкәынцәа абеибашьуеи? – днақәымчит аԥхьагыла.
– Урыстәыла!..
Урыстәыла иҟоуп иҳәарц акәын, аха иркьаҿны иҳәеит иаҳа ирласны аԥсгаха ирҭарызшәа.
– Урыстәыла аибашьра цазом, – илақәа ихагәҭаҟа иҩеиит ауаҩау.
– Уи азы ами уахь изцаз…
– Ивакны шәхыс!

Азәы иарӷьарахь, егьи иармарахь ивакны ихысит. Ахҭыԥқәа ҭыҿҿа иааҟалеит аҭзамц аҟны.
– Иҳәа мамзар, улахь иарбахоит ахымца!
– Сара ишыздыруа исҳәеит.
Автоматқәа харшаланы изкыз руазәк исабрада ааиҿихит.
– Бадри, Бадри! Уара иумдыруеи сыҷкәынцәа Аҟәа ишыҟаз, аибашьра аныҟала нахысгьы иуасымҳәахьаз Урыстәылаҟа ицеит ҳәа! – Мазлоу дааӷьацәы-ӷьацәит асабрада зҿызхыз игәыла Бадри Мгелиа шиакәыз аниба.
– Батоно Бурдга, – иҳәеит уи аԥхьагыла ихы наиқәкны, – ари иҷкәынцәа Аҟәа иҟан, ран дрыманы Урыстәылаҟа ицеит ҳәа сеиҳәахьан аибашьра аныҟала. Аҩныматәа акәзар, ҳара ҳааиаанза иааихьаз иргахьеит ишубо. Даҳшьыр иҳауазеи. Амала идыруазааит ҳзықәгылоу адгьыл шқырҭуа дгьылу. – Нас ихы даахан Мазлоу днеиҿаԥшын, ила аԥыцькәагьы ааирҵысит, уақәшаҳаҭха ҳәа аанарго. – Иумдыруеи шқырҭуа дгьылу?
– Ус шәҳәазар шәара ижәдыруазар акәхап! – аҭаҳмада иԥсы ааивигеит. Бадригьы исабрада неихаиршьшьит. Уи инақәырццакны егьи асабрада зҿаз дҩаханы иааиҿихит.
– Григоли Лашьхьелиа, – ибжьы ааиргеит Мазлоу. Уажәшьҭа ибжьы аҵыс-цысра иаҟәыԥхьан.
– Дабаҟоу, Мазлоу, угәыла Веԥхьи, аԥсуа лыԥшәма? – дҵааит Лашьхьелиа гәынамзарак иныԥшуа.
– Иԥшәмагьы иаргьы Урыстәылаҟа рыҷкәынцәа рахь ицеит ҳәа ауп ишыздыруа.
– Мцуп. Иԥшәма излаадыруа ала, лыҷкәынцәа рахь дыҟоуп, иара абна иеаҭаны дтәоуп ҳәа адырра ҳауит…
– Ус уҳәазар, баба, уара иудыруазар акәхап, – ибжьы аалаирҟәит Мазлоу.
Григоли Лашьхьелиа исабрада леихаиршьшьит. Аԥхьагыла иҿаныҩеиха, асабрадақәа зҿазгьы уи инаишьҭалеит.

Аухантәарак ишәаԥырҳаԥуа изхызгаз Мазлоу, ашарԥазы дынҭаҳаны дшыцәаз, «тыгә-тыгә-тыгә» ҳәа ирмашьцазаны ашә азәы днас-насит.

– Сара соуп, Веԥхьи соуп! – ибыжьгьы ныцакны иааиргеит ашә иасыз.

Мазлоу ацәа даалҵны ашә ааиртит. Адәахьы аарла ацәылашара иаҿын.

– Иаха хысбыжькқәак саҳаит арантәи, сара ацәырҵра сацәшәаны сзымааит, аха смыцәазеит, ианцәылаша, изакәу сзеилкаауазар ҳәа сааит.

Мазлоу, Веԥхьи днықәнагаланы иҟаз шыҟаз зегьы иеиҳәеит.

– Уажәшьҭа ара аагылашьа сымазам. Иҵегьгьы иааины исывахысуа, сдырҳәацәо иалагозар акәхап. Сгәы каҳаит, сымчгьы еиҳа икаԥсашәа збоит. Сычкәынцәа ракәзар, ааигәа рхабаркгьы сыздырам. Аҟәанза сызнеир, нас Гәдоуҭаҟа цашьак ҟасҵарын. Сычкәынцәа ахьеибашьуа Гәымсҭатәи афронт аҟноуп, излаздыруала. Урҭ рызбахәгьы лассы-лассы еилыскааларын, – иҳәеит Мазлоу аҵыхәтәаны дкаԥсазаны.

Еимгеимцарак ала абарҭқәагьы ааигәалаиршәеит аԥхзы зҿашыз Веԥхьи, игәгьы ааԥшааит бзиа иибоз игәыла уи нахыс избахә ахьимаҳаз аагәынганы.

* * *

Веԥхьи изымдыруаз Мазлоу иусқәа абас ауп ишыҟалаз:

Аккаҳәа аҭел абжьы анга, атрубка аашьҭихит Мазлоу. Аҟәа дахьааизгьы зегьы дрыцәшәо далагахьан. Ичкәын иуада иқәназ дәылганы ианыргоз ара дыҟамызт, аха дааижьҭеигьы ҭахак аайрымҭацт, абра аԥсуа дыҟоуп ҳәа заҳауаз ақырҭуа гвардиаа еибамдырзакәаны акырынтә иҭаахьан. Иааилакгьы ихы игәы ахдыршәон: ма иаҳгаша акгьы зыҟамзеи ҳәа ицламҳәа иҵасуан, мамзаргьы узаԥсуоуи ҳәа автоматқәа игәыҵархханы агәыҭҟьа дарганы ицон.

Ааихсыҕрак ҟамцазакәаны абзарбзанқәеи атанккәеи хысуан. Аԥхьаҵәҟьа бзарбзанк ҭықәрыцԥхьаза, танкык агәарахәа итҟәаццыԥхьаза дыҭрысуан, ихы аадәылмырҳәҳәазо Ҟанчоу иуада иеықәнакны дахьыҟаз. Аҳәса аазымгацыз ичкәынцәа аиҵбацәа ахьықәназ ауадахь дагьымцацызт, дцаны иууаза днықәнаԥшыргьы иҭахымызт. Насгьы уи ҭацәымзар ҟалап ҳәагьы игәы иааҭашәалон, иҭацәыз аԥсуаа руадақәа ақырҭуа гвардиаа инырқылахьеит, мамзаргьы Қырҭтәылантәи ииааны рынкылара иаҿуп ҳәа ахьиаҳахьаз азы.

Зны-зынла аҳаирпланқәа рыбжьы галон. Усҟан Гәымысҭа азиас аганахьынтәи ахысбжьқәа рацәаны иааҩуан. Мазлоу излагәеиҭахьаз ала, аҳаирпланқәа, аибашьыга верталиотқәа «Кракодил» ҳәа изышьҭоу, амшын ихиаалозшәа ҽеыларҟәзаны, Гәымысҭа ҽеынхыжьны, абомбақәа кажьны ихынҳәуан.

Зны «Крокодил» ауубжьы аниаҳа, аԥенџьыр ихы кылырҳәҳәаны дазԥшуа далагеит. Аҳаирплан цон ишьҭаиазазшәа, аԥнылаҟәқәа рхыцәқәақәа инаркьысуама уҳәо. Ґьал-палҳәа џьоукгьы еиқәҿыҭуа иаҵаҩуа ицон. Аҳаирплан раԥҟьаны ицоит, дара ашьҭоуп, еибаргәырҕьо рнапқәагьы рхахо иазԥшуеит. Аҳаирплан Гәымысҭа ианахыԥраа, дара аангылеит, аха ргәырҕьа-еицәажәабжьқәа есааира илахҿыххон. Аҳаирплангьы Мазлоу ацәаара дахьԥшуан, убриаҟара ахарахара иаҿын.

Агәыр-гәырҳәа ахысбыжькқәа аайлаҵәеит, аҳаирплангьы хланцы инҭалеит. Иашьҭаҩуаз ргәырҕьабжьқәа, азы назқәырҭәо акәиц еиԥш, инҿыцәааит. Уахь ианцоз еиԥш, ицыхцыхуа еиқәгәырҕьо акәымкәаны, рыхқәа нарыкәаеын, имида-гәидаха иаахынҳәит. Мазлоу идырит, «ҳҳаирплан цеит, аԥсуаа азәырҩгьы ннарҵәоит» ҳәа гәырҕьараха ишрысыз иашьҭалан ианцоз, уажәы

«ҳҳаирплан аԥсуаа иҭадырхеит» ҳәа рыҿқәа рзеихымхуа, ихьагәгәаны ишаауаз.

Шьҭыбжьык ааиаҳар ицәа дынҭазызон Мазлоу. Санбадырбаандаҩтәуеи ҳәа дыԥшын. Ақырҭуа гвардиаа аибашьраҿы рцәызқәа еиҳахацыԥхьаза, ауаҩра рцәызуан. Ддырбаандаҩтәыр егьаурымызт, дганы иԥсы шҭоу ижырҭа аҟаҵаразы абаҳа идмыркындаз. Уажәшьҭа игәы ԥҵәаҵәҟьеит. Аҟәа алҵшьагьы изыҟамҵо, алагыла-шьагьы имамкәаны дыҟан. Иҷкәынцәа шеибашьуаз рдыруазҭгьы икылеибаҳәа иаакылсны, автоматқәа неиҿакны дрыманы азы шцара ицахьазаарын иҭаалоз «исасцәа». Уажәы зыбжьы газ аҭел ианаҳәаахуа здырхуада, арахь хазы иҷкәынцәа рыцәгьарак смаҳандаз ҳәа илымҳақәа рыцьгәара даҿуп.

– Сзырҩуеит! – ибжьы рмаҷны, иара уигьы қыцьқыцьуа инаиргеит.

– Уҷкәын игәыла Петре соуп, Петра Липартиа! – ибжьы гәаҩаза аҭел иааҭыҩит, ибзианы иидыруаз Петра – Ҟанчоу игәыла.

– Аа, Петре! – иҳәеит Мазлоу маҷк иԥсы ааилаланы. – Сузызырҩуеит, Петре!

– Аранза ухалондаз, усҭахын.

Абжьааԥны иҷкәын иҟны данааилоз ас еиԥш аҭел дасны дхеигалазомызт. (Петре Мазлоу дахьыҟаз аҵкыс еихагылак ала дҳаракны дынхон). Қәрала дшеиҵбыз еиԥш, иара иахь дналбааны акәын аԥсшәа шиеиҳәоз. Уажәы ибжьгьы аарымчны иара иахьгьы диԥхьеит.

Мазлоу шықәсык уажә аԥхьа иҷкәын иҟны дахьааиз иҟатаза изызҳахьаз Петре амилициа рымаҭәа ишәны дибеит. Уажәы уи дфицархахьан, такәы иҽшеиҭеи-кхьазгьы иныԥшуан.

Ус акә, егьыс акә, Петре иахь дхалеит Мазлоу. Уи иԥшәмаԥҳәыс ашә изаалыртын данынҩнала, Петре дтәан ишьамхқәа еиқәыршәны. Иҟәныз итапанча аагьалгьалеит даныҩагыла. Ичынқәа Мазлоу иибахьаз ракәзамызт. Урҭ ирықәгылаз аеҵәақәа ԥшьба-ԥшьба

ыҟан. Ихаҿсахьагьы даҽакхазшәа иҟалеит: иԥаҵақәа аушьҭын,урҭ џыԥхьза днарыхәаԥшит. Абарҭқәа зегьы ракәу здырхуада гыларылагьы дуаҩнарҳахеит.

– Оо, излазбо ала, Петре, уара уҽеиҭоукзеит, еиҳау ҭыԥкгьы уоуит ҳәа ауп сшыҟоу, – инапы ааимихит.

– Ус ауп, ус ауп, Аҟәа аҟалақь акомендант ихаҭыԥуаа сыруазәкуп уажәы, – иҳәеит иҿаархәаԥшәа Петре.

– Петре уахгьы-ҽынгьы аус иуеит, иахьа шьыбжьаанза заҵәык аԥсшьара ирҭеит, акәымзар, аҩны дузырбахуеи идгьыл амца акны ианыҟоу, – дааҭгыланы даана-пырхахеит, даара лгәалаҟара бзианы Петре иԥшәма-ԥҳәыс.

«Аԥсуаа иҳақәыӷәӷәо агыруа маҵурала данеиҳартәуа аамҭа хҭагылоуп! – игәы инҭиҳәааит Мазлоу. – Идгьыл ҳәа дызҿугьы аԥсуаа ҳадгьыл акәхап».

– Мазлоу умхәыццәалан, зегьы-зегьы бзиахоит, зегьы-зегьы рҭыԥқәа рыҟны инеиуеит, – иҳәеит, Мазлоу дзызхәыцуаз идырхызшәа Петре. – Аус змоу абни ауп… – уа иҽааникылеит.

– ?…

– «Абни ауп» ҳәа сызҿу уҷкәынцәа рус ауп… – дааҭгылеит.

– Ыы, «сыҷкәынцәа» закәи, Петре, ирласны исаҳәа! – изымычҳакәан дҩаҵҟьеит Мазлоу.

– Умшәан, умшәан, Мазлоу, бзиароуп сара сызла-цәажәарц исҭаху. Утәа, Мазлоу, убыргуп, лассы-лассы узгылалозеи?

– «Сыҷкәынцәа рхабаргьы идыруеит», – игәы иааҭиҳәаан днатәеит.

– Уҷкәын еиҳабы Ҟанчоуи сареи ԥсык еицаҳҳан. Аиҵбацәеи сареи уамак ҳаишьцыламызт, урҭ хазы инхон. Ҟанчоу бзиа дызбоит азы амаза уасымҳәар сгәы иауам. Урыстәылаҟа иҟоуп уҳәоит, рҳәеит, аха ианцоз Ҟанчоу исцәимзазеит иахьцоз. Аԥсуаа Аҟәа анаанрыжь-уаз, даргьы ықәҵит, Гәдоуҭаҟа ицеит. Аҭел дысзасуан Ҟанчоу. Гәымысҭатәи афронт аҟны иҟоуп уҷкәынцәа.

– Петре, сааухаҵкуп сҳәоит сыҷкәынцәа рызбахә ахьсоуҳәаз азы, – иеаарҟасаны, изымдыруаз иаҳазшәа, даатышәынтәалашәа ҟаиҵеит Мазлоу, нас ихы даасахан, – – излауҳәо ала, сыҷкәынцәа шәеагыланы еибашьуеит. Сара урҭ рзы шасыс сугаргы ҟалоит, аха смаҭацәеи сҭацеи рхабарк саумҳәазеите? – днеиеапшит.

– Ҟанчоу иаб шасыс дызгазом, – иҳәеит егьи, – умаҭацәеи уҭацеи Урыстәылаҟа идәықәҵоуп. Урҭ ртәы ҳҳәарым, иуасҳәарц сызеу амазахь ҳаиасып. Уаҵәы ашьыжь асааҭ жәаба рзы ақырҭуа гвардиаа Гәымысҭа азы ирны Гәдоуҭаҟа ижәылоит. Изхысҳәааыа, еимадарак шәымазҭгьы, уҷкәынцәа афронт иаеганы арахь иааугарын. Рыҧсы еиқәхарц сҭахуп, – ихы ларҟәны дцәажәон Петре.

Мазлоу акы даазхәыцын, иҧаҵақәагьы днарыхаарыханы иршеит, гәырҕьарашәа ихаегьы мцаҧшьк нықәлашеит. Петре иажәа даалганы ихы данаасаха, Мазлоу ихаеы ианибаалаз агәырҕьара, иихәаз ақәшахаҭхара акәны иҧхьазеит. Мазлоу дзызхәыцыз зынзаск аеакзоуп: «Есиҟалалакгьы сыҷкәынцәа рҟны сҟалар алшоит иахьа, ҳаҕацәа рымазагьы ҳара ҳтәқәа ирдырыртә иҟалоит».

– Иахуҳәаауазеи иуасҳәаз, Мазлоу? – ҧагьарак ихаеы ианыҧшуа, ахьаҧарч ацәа ианҭало еиҧш, ицәа иеынҭаиршьшьын, амаҕқәа илҳәҳәо Мазлоу иблақәа реаҧхьа иеааикәеиҧсеит Петре.

– Сызқәымгәыҕзоз ала суркьаҭеит, Петре «бзиа», – днаидҳәаҵалашәа ааҟаиҵеит. «Иҵегьгьы мазақәак саухәарауазеи, Петре «бзиа», – ааигәахәт, аха акгьы димазҵаазакәаны, игәы иҭиҳәааз акәымкәаны аеакы ааиҳәеит. – Абзиара аныҟауҵа, инагза, Петре.Иахьа иалыршаны Гәымысҭа нырцәҟа сцароуп, Ҟанчоураа ҧшааны уаха арахь ҵыхла исзаагаргьы убап.

– Ааи, ааи, уи азами изуасҳәо, аха еимадарас ишәымоузеи дареи уареи? – дсагылангьы даалеисеит Петре.

– Петре – иҳәеит Мазлоугьы дсагыланы, – арантәи Гәдоуҭаҟа аурыс иверталиотқәа есеынла иҧыруеит, рҳәеит, шәара шәтәқәа срымкыкәаны сызланыҟәаша шәҟәы бҕьыцк ҵәаҕәаны мҳәырк наарханы исзыҟауҵар, сусқәа маншәалахоит. Заа Гәдоуҭа снеир, Гәымысҭаҟа сылбааны аҷкәынцәагьы сыҧшаауан.

Каҷыҷ уахь дшыҟаз зынзаск имырзазеит, иара Петрегьы Мазлоу иҧшәма зынзаск дигәаламшәазеит.

Петре исааҭ днахәаҧшит.

– Сааҭкгьы цқьа инымхеит. Аурысцәа рверталиот ҧыруеит сынсажәа минуҭ рышьҭахь. Акьаад архиареи амҳәыр аархареи ҳрыхьзом, – дааҭгылеит Петре.

– Зегь акоуп уара ҧсыхәак сзуурoуп, – инаидиҵеит аҳәара иныҧшуа.

Акапитан еымҭзакәаны инапқәа ишьҭахь иҟаҵаны аамҭацқәак длеисеиуан. Нас аҵәа даалҟьазшәа даахьаҳәит:

– Аҵара уазыхиоума уажәы?

– Ааи, ааи! – Инеишьҭеиҧсеит Мазлоу.

Аҭел днадыххылан, атта-ттаҳәа аномерқәа нҭеиҧсеит.

– Иаҭме, – ибжьы еацаза инаиргеит. – Уҭҟьаны уааи, амса ҳамоуп. Абылтәы ҭоума?

– Ааи.

– Уааласы!

Мазлоу аверталиот даҭаны даахынҳәит Петре. Аверталиот ажәсақәа ааҵыс-мысын, адырдха адды ахга ишыгьежьуаз аҭыееарақәагьы умбо ианфырҭынха, акы даазхәыцын, дааҭрыс-ҭрысит, дацәынасҭханы дахьгылаз. Аверталиот ашҟа дагьынеиҭаҧеит, иаргьы нышьҭыҧраан ихаббала аҳауа иналалеит.

– Вааи мее! – ихы шьҭыхны аверталиот ахы ахьхаз ала дашьҭасит, аха иҟаиҵоз, уажәшьҭа ишбашаз аниба, даагыланы дшашьҭаҧшуаз Гәымсҭа азиас инахыууаан, Гәдауҭаҟа ахы нархеит.

Петре ихы еимлагәа икны дгылан такәаамҭа. «Амаза» хиаало, иаарласны Гәдоуҭа инеираны иҟан.

2

Маҷк иҧсы ишьеит Веҧхьи. Убра днатәеижьҭеи иҧшааны ичабра иҿишьуаз, ихәда иқәишьуаз ишьамхы инықәирҷабит. Иҿачыз иҧаҵагьы цәаакын. Кьаҿзу сарочказу узымдыруа, аҧхьа ҧыртланы имаика ахыхь ишәызгьы ҧхзыла излачын. Аха аамҭацқәак рышьҭахь иҧхзы идхьшәашәало иалагеит, ахәылҧазрахь ианнеи ауп аҧша хьшәашәа анҵысы.

Амшгьы ҿырҳасымҭак аҟныҵәҟьа имнеицызт, аха акыр ишагхахьаз удырратәы иҟан. «Уажәшьҭа октиабр ааҳхысыр, ихьшәашәарахашт, аҧхаррагьы абаҳауришь ахҵәаҩцәа», – игәахы еиҟәыҷҷо даахәыцит.

Сахьнеиуагьы иҟасҵои, сызлагои? Арахь сыҷкәынцәа дгьылхарак иасырхеит раншьцәа аҧсуаа рабашьра рықәымшәарц азы. Ҳааигәныҩқәар, џьара хныҟәгагак сзаарҭилашт, рангьы арахь сара сахьыҟало даар ауеит, аха еиҕьхар ҟалап сара изулак уахь дара рахь сызцар. Аҧсадгьыл, аҧсадгьыл! Сара сыҧсадгьыл иарбану сыздырзом. Гыртәыла сиит, Қырҭтәыла ахьзуп. Аҧсынтәыла саазеит, сыҧсадгьыл ҳәа исҧхьазоугьы аҵыхәтәантәи акәхеит. Уа сықәҵит сшәаны. Изоуҳәода, агәра зургода сыҷкәынцәа рангьы даргьы рыҧсадгьыл Аҧсны ауп ҳәа. Исымҳәашази, аха изаҳауада, џьоукы рыдгьыл рымакны инарықәлан, ашьа кадыршуа ианалага, қырҭуеи, гыруеи, шәаныуеи зхыло зегьы ҳақәырцан абрахь ҳаауеит. Аа, абарҭ зегьы ҧхеибаҵа «азы ахьышьҭрахь ихынҳәуеит» ҳәа зны рабацәа ахьықәҵыз ицарц иаҿуп Егры ирсны.

Ҽыуардынқәак гәар-гәаруа, рыцәқәанза амаҭәа ҿахәарақәа хырқәацәааны ирықәуп. Ирыҵаҳәоу аҧхзы иаганы иқьыҧаха аарла ршьапқәа еихыргоит. Знык Егры

нырцәҟа изырыр ҳәа иццакуа аҽыуардынқәа зтәу ашәарҭа иацәцарц егьрыгымкәа ишыҟоугьы, рыҧшшәахәқәа макьана имааизацт. «Егры ирыр рыҧшшәахәқәа ааип» – игәахы ааиҟәыҷҷеит Веҧхьи. Нас иеилаҳәарақәагьы дзықәтәаз ихәырџьынгьы рҳәазаны ааигәа игылаз аҵла ашьапахьы днаскьан ихәырџьан дныкәтәеит.

Аҳәса-ахацәа, инеигәҭас-ааигәҭасуа, амҩа иамкуа иахьнеиуаз, рҕьалпал быжьқәа еиҳа-еиҳа иҕәҕәахон Егры ацҳа иазааигәахацыҧхьаза.

«Еҳеи, – иҳәеит игәанала, еижәыланы ацҳа иазцоз илаҧш рылак-рылакуа, – шәцоит шәыдгьыл ахь, шәыҧсгьы ҭынчхап!»

«Ҳара ҳадгьыл!» «Ҳара ҳадгьыл!» – ҳәа Аҟәа иалагыланы агырқәа аныҳәҳәоз иара ақыҭантәи дааны насҭха дгыланы харантәи иахьеибарҳәҳәозтәи амитинг далаҧшуан игәы ҭҵәыуаауа. Усҟан шаҟа иҭаххазеи дыҧаны днарылаҧаланы, рыгәҭаҵәҟьа амитинг мҩаҧызго днаивагылан зегьы днархыҳәҳәар, ибжьгьы ҵарыхәҵәаза инаиргар, «ари шәара шәыдгьыл акәзам, шәара шәыдгьыл Егры анырцә ауп» ҳәа. Аха изымгәаҕьзеит, избанзар, идыруан ус аныҟаиҵа аамҭазы дзықәгылоу дшылбааҳәахоз, иҧсгьы зынза имцазаргьы, имцо-имаауа дшыҟарҵоз.

Абар машьына ласык аангылеит инаивсны ацҳа ианазааигәаха. Уи дааҭыҵит зызшьапык хҵәаны, наҟааҟ алабанҵақәа зкыз азәы, дыхәхәаза, қәрала зуаҩыбжара инахысхьаз. Егры нырцәҟа акәымкәаны, арахь дааҧшуа дгылан такәаамҭа. Џьара дибахьеит, аха иаба? Ианба? Илақәа дыржьома мшәан! Мап, мап. Илақәа дрымжьазеит, Аҟәа ауп дахьибахьаз, зны днаскьаны дызлаҧшуаз амитинг аҟны. Абри ауаҩ илабанҵақәа иҵарсуа, дласкәантраза амитинг агәҭа даагьежьы-хынҳәуашәа данаақәла, ауаа реырнасҭхааасҭханы рыгәҭа гьежьза иааҭадырцәит. Абри ауаҩ

илабанҵақәагьы инханы иҟаз изшьапыкгьы убас аус руит, ибз акәзар, убасҟак иркакеит, иара иахь ихьаԥшыз амитинг-уаа рзын дланарԥшыгахеит. Амитинг хагәха изҿагылоз аԥсуаагьы ааигәа-сигәа иҟаз, уи ақьачақь дырбарц еихеит. Иара адырдха еиԥш дахьхыгьежьуаз илабанҵақәагьы атыртырҳәа адгьылчаԥа иқәсуан, «Звиади! Звиади!» – ҳәа акаҩ-акаҩҳәа бжьык аатир-ҟьеит, рыкәша-мыкәша игылаз аҩнқәа ирнаҩртә еиԥш. Нас убас цыгәхыршәҭ ҟаиҵо иҿааихеит, ацгәыԥсы ихаланы абаҩрҵәыга хаҵәиирҭа дахаҵәииуазшәа. Ибжьы шыҵрыхәҵәац иҟан, аха иажәақәа иԥсахын «Чеми миҵа!» «Чеми миҵа!» каирҵәазеит.

Уажәы Веԥхьи уи илаԥш ихмырԥазакәаны дизы-ԥшуан, илабанҵақәа ҧырҧыруа, дгьежьуа даақәлозар ҟалап ҳәа. Аха уи изхара Аԥсныҟа данааԥш ашьҭахь дызҭыҵыз амашьына данҭала, амшьынагьы ныҭрысын Егры ацҳахь аҿынанахеит.

Зегьы ықәҵуашәа аниба Веԥхьигьы аԥҳә нымҩала иҭаҳәҳәаны дызҵатәаз аҵла даамҵыҵын, иҩны дааин, маҭәақәак еилаҳәаны, шәырҿыхгас иныҟәигоз иарҭмаҟ ҭбааҭыцәгьы ҳаса-масак нҭагәаны ижәҩа ианхишьгьы, аҩны адәылҵреи амдәылҵреи деимырхха дыркын. Аԥсуаа аиааира рыманы ишааиуа иара иҩны инадгылон, ҳәарада. Нас иреиҳәарын аԥсуаа дышрымаҳәу, иҷкәынцәа аибашьра аныҟала абџьаргьы мкыкәаны ақырҭуа идгьыл ахьгьы рхы мырхакәа Урыстәылаҟа ишықәҵыз. Аха изызырҩыха зауада? Шықәсыки ҩымзи аибашьра иаргәамҵхьоу, Аԥсны шьаарҵәыразтәыз, аԥсуаа зегьы нзырҵәарц иаҿыз рмилаҭ еиуоу Веԥхьи Ҟәырдгьелиа дахьқырҭуоу (дахьагыруоу) мацаразгьы ажәак аҳәара азин ирымҭаргьы ҟалон. Ԥсышәала ацәажәара далагарын. Аха урҭ ирдыруан, ираҳахьан Гагра анҭадырцәуаз иҟалахьаз ахҭысқәа – аԥсшәа здыруаз ашәанцәа «шәааи арахь» ҳәа аԥсышәала дара рахь аԥсуа еибашьцәа наԥхьаны иааргәыдҵаны ишыршьхьаз. Абарҭқәа зегьы аҩны амардуан даҿа-гыланы еидихәыцло даналага, игәылацәа зегьы рхы ахьдырхаз деиханы дрышьҭалеит.

Дааԥсаны дахьынатәаз хәыцра хазынақәак ихы инҭапапеит. Усҟан 50-тәи ашықәсқәа раан, агыркәа ааганы ианындырхоз, иара ихәыҷра аамҭақәа, араҟа ихгара даналагаз иҩызцәа хәыҷқәа ицны Каҷыҷи лхәыҷқәа ахҩыки данырҭааз, мышәкәанла атама ҟәазқәа ԥхеи-ԥхеиуа аҩныҟа ианааигаз. Иани иаби тамак-тамак ааҭыганы, инарҳәы-аарҳәуа аԥшшәы иахәаԥшуа иркын.

– Ҳахьаанагаз џьанаҭ ҭыԥгәышьоуп, изакәытә тамақәоу бымбои адгьыл чашә иахылҵыз! – инарҳәы-аарҳәуа икны дахәаԥшуа иԥшәмаԥхәыс длацәажәон Веԥхьи иаб Даҭо.

– Абас ашәыр ҳауа ҳанбаҟалои ҳара? – – дааз-гәышьит Веԥхьи иан.

– Шықәсқәак роуп уи азы иаҳҭаху, аха бымбои… – уа иҿааникылеит.

– Угәы зхынамзаауеи? – дааизҿлымҳахеит лхаҵа.

– Уҩны аҟәыд уфар еиҳа ихааyп, атәымџьара ацха уфар аасҭа.

– Ҳаҩны акәзами, мшәан, ҳахьааргаз?

– Аҩны ҳзыҩноу ҳара иҳарҭеит, аха изықәгылоу адгьыл аԥсуаа иртәуп. Ҳара ҳадгьыл Ҵалынџьыха ауп! – инацәа амраҭашәарахьтәи Қырҭтәылахь инаирххеит.

Абри гәникылеит Веԥхьи, аха еснаҳ ашколҭалара ҟалаанза Ҟанчоуи иашьцәа хәыҷқәеи рышҟа дышцац дцон. Урҭгьы хәыҷқәамзи, рашҭаҿы мацара иауаагы-лахуаз, рысас Веԥхьи дрыцны агәылацәа хәыҷқәа ирылсуан. Ирацәаҩны ианеиқәшәалак, рҳаблаҟны инаԥхьакшәа иҟаз адә ду ахь ицаны, иеиндаҭло ампыл асра иалагон зҕабгьы ҷкәынгьы.

Зны амбаҟны агылара иқәшәеит Веҧхьи. Егьырахьтәи амбаҟны дгылан иҵрыхәҵәаза иҟаз азҕаб хәыҷы.

– Веҧхьии! – лыбжьы лыргеит импыл нкылашьақәа џьашьаны. Аҭак ҟамҵазакәа даагылеит, изҿызҭыз лахь дыҧшуа.

– Сара Мрамза сыхьзуп. Ампыл аанкылашьа уҵахьазма нахьхьи? – Гыртәылаҟа лнапы лырххеит.

Инапы ааирҵәиит «исзеилымкааит» ҳәа аанарго. Уаҳа изымеицәажәазеит ампыл иасуанаҵы. Нас, ампыл асра ианалга, изеилибамкаауа акы еибырҳәон, аха напҟьа-шьапҟьарала иеилибакаауа иалагеит. Иара инапқәа рыларха-ҩархашьақәа рыла деилылкааит, лымпылаанкылашьақәа ракәын иҟаиҵоз. Ларгьы далагеит импылаанкылашьақәа рыҟаҵара. Нас рыбжьқәа рдуны иааибарччеит.

Ауха данышьҭала, илацәақәа хҩаны, иахьа ирхәмаруаз ампыл дазхәыцуан Веҧхьи. Ампыл ацашьа, акаҳашьа уҳәа хәыц-хәыцла дазхәыцуа дышнеиуаз, Мрамза аҷараҳәа игәы дааҭашәеит. «Веҧхьии» – лыбжьы ҵрыхәҵәаза илымҳа иҭаҩуа иалагеит. Ацәа иааигәара иааирц аҭахзамызт. Хәмарра дцаны данаалоз, ихы шныҟәиҵалак дынҭаҳәахаа ацәа даго акәын иан ишылбахьаз. Уажәы ас дызмыцәо данылба, дааизҿлымҳахеит.

– Хәынту, – лҳәеит иан лыбжьы ныҵакшәа. – Узмырцәои уаха?

– Ампыл сазхәыцуеит, ампыл.

– Ыы, мпылк шыҟац акәзами урҭ рымпыл шыҟаз?

– «Урҭ рымпыл» – лажәақәа даарызхәыцит Веҧхьи. «Урҭ» ҳәа дызҿу аҧсуаа ракәхап, урҭ наҟ инасҭханоуп дышрыхцәажәо, арахь дара уак-ҭахык иаҳасабала ҳрыдыркылоит», – игәы дҭахәыцуа иеааникылеит ҧыҭрак.

– Уцәама, Хәынту, зҿумҭуазеи?

– «Урҭ», «ҳара» ҳәа еилылхзом Ҟанчоураа ран Качыҷ. Деда, бара «урҭ» «ҳара» ҳәа ҳаилыхны бызцәажәои?

– Хәынту, иухьи уаха? Уаҳа уахь усышьҭзом.

– Сцоит уаҵәы хәылбыехагьы, деда, сзыбмышьҭуеи?

Веҧхьи иан ганкахьала гәанылa дагьааигәырҕьеит лхәыҷы аҧсуа ҩызцәа ахьиоуз, аеаганкахьала илцәымыҕхеит рладахьтәи агыр хәыҷқәа рахь дымцазакәаны егьырахь ацара дахьалагаз, лгәы збаауаз ималагьы иакәымкәаны ргәыла хәыҷқәа аеа ҩыџьагьы уахь иахьицныҟәоз ауп.

* * *

Амра акәаҧҳәа инҭашәаанза еидшыланы ампыл иасуаз ахәыҷқәа иҟаҧшь-ҟаҧшьза, аҧхзы иаганы ианааикәагыла, иаиааизгьы иаҵахазгьы инеиҿаҧшны ииааибарччан, рнапқәа ааимырхит.

– Ҟеҳ, убама Веҧхьи, – лҳәеит Мрамза аҵыхәтәаншәа, – ҳҳаблаа урыхәазом, узыриааизом.

Веҧхьи дызлаз акоманда иареи иҩызцәа ҩыџьеи рыда егьырҭ аҧсыуаан, уи акоманда ахьаҵахаз азы цасҳәа, хәмаршақә аеҧныҳәа шилҭаз шеиликаазгьы, уеизгьы лажәақәа закәыз ахьизеилымкаауаз игәы иааҵахх-ааҵаххит. Ииҳәарыз иҿамшәеит. Ибызшәала акы иҳәаргьы изакәыз шылмаҳауаз идыруан азы, цқьа иузеилмырго ажәак ааиҿыҵҟьеит.

– Изакәи, закәи, иеиҭаҳәеи Веҧхьи? – ҧсышәак еиҧшнылшьалаз ари ажәа ааҵьалшьеит.

Веҧхьи идырит уи ажәа еиҭаҳәатәыс ишидылҵаз.

– Алахьшьа! – иаарнаашәа аҿааирхеит.

Аҳәахагьы ааимҭазакәаны лнапы аарҟьаҟьаны аҿаҧс ааиҿыҵлыргеит. Иҟаиҵара дақәымшәо даабалыбаҭеит иаргьы. Зегьы иҟалаз змааноу рзеилымкаакәа ааилаҩоит.

– Мрамза, ари змааноузеи? – даалыдыххылеит Ҟанчоу.

– Иихәаз умаҳазеи? «Алахша» ҳәа сеиҳәеит, – лгәаара лхымԥсаазакәаны деибарххо дгылан.

– Ари ажәа узырҵада, Веԥхьи? – уи иахь даахьаԥшит Ҟанчоу.

– Нахьхьи, нахьхьи Ҵаланџьыха, – Веԥхьи дагьцәажәон напышьашәалагьы идеилиркаауан, – саншьа Гал дынхоит, Оқәым ақыҭан. Убри ҳара ҳҟны дыҟан мышқәак. Ҳҳаблантәи ахәычқәа зегьы «алахьшьа» ҳәа ҳаиҳәон. Уи закәи ҳәа ҳаниазҵаа, аԥсышәоуп, аԥсыуаны иагыруахаз Ҭорҟан Езыгәбаиа иаҳирҵеит, иҳәеит. Уа инхо аиҳараҩык аԥсыуаан, аха иагыруахеит, иҳәеит.

– Аҽазны иумҳәан, ихәарҭазам, иеилукаама?

– Аиеи, аиеи! – дақәшаҳаҭханы ихы ирҵысуан Веԥхьи, ари ажәа иаанагои ҳәа аҵаарагьы изымгәаҕьуа, изырҵаз ианшьа дизгәаауа.

Аухантәарак ажәа «алахьшьа» гәаныла ишиҳәоз иаашеит. Уи ажәа игәалашәацыԥхьаза Мрамзагьы даиҿагылон, лнапы рҟьаҟьаны диҿасырц лҭахны.

«Уаҳа уахь сцом» – ааӡбаны дыцәеит. Аха Мрамза лнапы рҟьаҟьаны аҿаԥс анааиҿыҵлырга, дцәырҳаны дааԥшит. Дгыланы абарҵа аҟынзагьы днеины дхынҳәит, деиҭанеит, деиҭахынҳәит.

– Узмырцәои, Хәынту, уахагьы? – ацәа далымҵцәакәаны днаиазҵааит иан.

– Сызхара сыцәахьеит, деда, – амц иҳәеит.

Уахь днеир Мрамза деиҭеиҿасрызшәа игәы ишабазгьы, ашьыбжьышьҭахь уахь ихо далагеит, еиҳаразак иццалоз игәыла хәычқәа аҩыџьа анааи.

– Хәынту, ҳамцазои ампыл асра? – инаиқәрыԥсеит.

– Иеиҭашәҳәахт «Хәынту» ҳәа. Веԥхьи ҳәа ауп уа сшырдыруа, шәара ампыл ҳанасуагьы «Хәынту» ҳәа сызҿышәҭуеит, – дрызгәааит.

– Уаҳа ус ҳҳәазом, – агәра идыргеит.

Нас игәы ааиԥсахын:

– Шәаала! – иҳәан раԥхьа днагылеит.

Ара адәҳәыԥш аҟны ишааиз анырба Ҟанчоу иашьцәа хәычқәагьы игәылацәа хәычқәагьы иман даахт. Аҵыхәтәаншәа ауп Мрамза данааи .

– Саҭамзааит, Веԥхьи, – лҳәеит днаидгыланы.

Иара лҟазшьала еиликааит иацы иҟалҵаз дшахьхәыз. Зегьы-зегьы шланаижьуаз иҳәон, напышьашәалагьы илдырыртә илирбон. Нас рҭыԥқәа ааныркылеит иаргьы ларгьы рымбақәа рыҟны.

Абас мацара ахәычқәа шеиҭанеиааиуаз, рҭаацәақәагьы аиҭанеиааира иалагеит. Каҷыҷ илыхәҭаз акы еиԥш иԥхьазаны, дхәыҷума ддума аҿыцынхацәа иреиуаны рыҩны иааиуаз акрырҿалҵалар акәын. Лыԥшәма Мазлоу иакәзар, иԥшәмаԥҳәыс астол анрызлырхиалак, иара аҩцара дныҩналон иеирыз кны. Азна аҳардан-ҩы ҟаԥшьза астол иаақәиргылон.

– Ҳара аҩы шкәакәа акәын Ҵаланџьыха иҟаҳҵоз, – иҳәеит Веԥхьи иаб Даҭо аҳардан-ҩы рыехәо.

– Ҳара аҳардан жьы ауп иҳамоу, азахәа аҵла иқәаҳҵоит, – наҭеикит Мазлоу.

Уи аҳаблеи аҿыцынхацәеи убасҟак иеилысуа иалагеит, ашылаԥсахра еимырдо аҟынза. Адуцәа реиԥш ахәычқәагьы еибадырит. Ҟанчоу иҩызцәеи Веԥхьи иҩызцәеи ирацәаҩны иеицыхәмаруа иҟалеит.

Ҽнак ақыҭа иаарылаҩит алекциа аԥхьаразы ауаҩы дааит, алекциа даԥхьоит ақырҭуа школ аҟны, агырқәагьы аԥсуаагьы убра инеираны иҟоуп ҳәа. Инахараны инхақәоз аԥсуаа ақырҭшәа ҳаздырзом, уахь иҟаҳҵозеи рҳәо ианалага, қырҭшәала акәзам алекциа шыҟало, агыршәала ауп, рҳәеит. Уигьы иаҳзымдыруа бызшәоуп, рҳәан, имнеизеит. Аҿыцнхацәа раагәа-сигәа инхоз аԥсуаа, уажәшьҭа агыршәа ԥыҭк еилаҳкаауеит, ҳазызырҩып, рҳәан, инеиқәаз ҟалеит.

– Аԥсуаа ыҟоума абра? – дҵааит асас, ацәажәара иеазкны данаақәгыла, агыршәала.
– Иҟоуп, иҟоуп! – абыжьқәа ааиларыԥсеит азал аҟынтәи.
– Агыршәа шәзеилкаауама? – деиҭаҵааит.
– Еилаҳкаақәоит, – ҿиҭит аԥсыуак гыршәала.
– Ҟочаӷ, ҟачаӷ! – днацԥыҳәаны ҿааиҭын, алекциа дналагеит асас. Иажәахә аҵыхәтәахь даннеи, иаахиркәшеит абас:
– Ақырҭуа культура ала ԥхьаҟа, акоммунизм ахь ҳцоит!
Азал аҟны итәаз гыланы рнапқәа анизеинырҟьа ашьҭахь адәылҵрахь рхы дырхеит.
– Уара ари ииҳәаз закәи? – иҩыза иахь дынхьаԥшит «еилаҳкаауеит» ҳәа ҿызҭыз аԥсуа.
– Ыы?..
– Ақырҭуа культура ала акоммунизм ахь ҳцароуп, имҳәеи!
– Ааи.
– Ыы, аԥсуаа культура ҳамазами?
– Иҳамамзар акәхап.
– Ишԥа уара?
– Иҳамандаз имҳәоз.
– Иҳамоуп, аха имҳәазеит.
– Избан?
– Иҭахым.
– Ус ҟалома?
– Уара «иҟалом» ҳәала, иара Аԥсны аҵәы ахьишьлап.
– Ари алекциа аԥхьаразы даазышьҭыз аҳәынҭқарра ами, умбои Аҟәантәигьы ауаҩы дицуп. Қарҭынтәи ихала далхәхәа дааз џьушьома?
– Издыруеит, избоит.
– Ус анакәха, ҳҳәынҭқарра иаҳәои иҟанаҵои ҵабыргызароуп.
– Иҵабыргуи, иҵабыргыми, изакә ҳәынҭқарроуи сыздыруам, аха снеины сиазҵаароуп ари иуҳәаз иаанагои, ҳара ҳкультура зфаз закәызеи ҳәа, – ишцәажәоз азал индәылҵны иахьгылазынтәи дхынҳәны еиҭах азал дныҩналеит «еилаҳкаауеит» ҳәа ахьҿиҭызгьы игәы иҵахәхәа уи ауаҩ. Егьыгьы дицрыхо дишьҭан «уаҟәыҵ, аамҭа цәгьоуп, џьара акы ҳауркуеит» ҳәа. Ианынаԥш, ирбеит уи асас Аҟәантәи ицызгьы иаргьы алекциа дахьынтәаԥхьоз ишгылаз, Веԥхьи иаб Даҭои уахь инеины ишынарыдгылаз.
Арҭ ааҭгыланы инарзыԥшит. Згәахы еибакызгьы иеаанкыланы дгылан, игәылаханы иҟаз Даҭо иҷкәын хәыҷи иареи рыдгыланы ианиба, урҭ ишраҳауаз иазҵаара иҭахымхакәаны. Уа еидгылаз рцәажәабжьгьы аараҳаит, агыршәа ԥыҭк ахьеилыркаауаз аҟынтә:
– Иҭабуп, даара иҭабуп сахьыжәдырыз, шәааины аԥсшәа ахьсашәҳәаз. Аԥсны инҳархаз агырқәеи ақырҭқәа азәырҩи реиланхарҭақәа рыҟны алекциақәа срыԥхьахьеит хымш раахыс, аха шәара шәыда сыздыруаз азәгьы дысԥыхьамшәазацт.
– Ҳара еиҳарак ҳзеигәырӷьаз, – иҳәеит Даҭо уи дидҳәаҵало, – арахь ҳанааугоз амҩан «сара сақырҭуоуп» ҳәа ҳауҳәеит, агыршәалагьы уаҳмацәажәазеит, уажәы агыршәала уахьҳацәажәаз Ҵаланџьыха ҳаҟоушәа аабеит.
– Ҵаланџьыха ишәусхәузеи, ара еиӷьу анхарҭа абаҟоу. Сара Қарҭтәуп, аха агыршәа ибзианы издыруеит. Сан дагыруоуп, саншьцәа рҟны саазахьеит, агыршәа аҩбатәи сбызшәа ауп. Уи ахьыздыруаз азы ауп арахь шәанааргоз Қарҭынтәи ари аус здыз саргьы сызрыларҵаз.
– Ҳаигәырӷьеит, уара ҳахьгәыгәҭаумыжьыз, ҳгәы шьҭнахит. Ари адгьыл чашәуп, инылауршәыз зегьы-зегьы ҟалоит. Ҳара иаажәгазгьы аарыхра нап аҳаркит. Уи мацара аума, аԥсшәагьы аҵара ҳаҿуп, аа, абра исыдгылоу схәыҷы аҷҷаҳәа аԥсшәа иҳәарц акгьы игым. Уигьы акыр иаԥсами, – даацәажәеит асас иахьынтәи рехәаԥхьызк дазԥшны Даҭо.

Асас иҿаҧшылара аарцәымыӷхартә ицәгьахеит. Инеиқәҧсаз илацәақәа ҵшәаа-ҵшәааза иааҟалеит. Зны игалстук ҟаҧшь аанкыланы днаха-аахеит, нас ишьаҵа еиқәаҵәа цырцырқәа асаба рықәтататазшәа ихы ларҟәны ипапка зкымыз инапы нахьишь-аахьишьит. Дааҵәи-ҵәиин Аҟәантәи ицыз днеизыҧшит. Уигьы даауалыуашашәа дҳәыҵәы-ҳәыҵәуа дгылан. Иара иҽааҟажаны даацәа-жәеит.

– Омак сузмыргәырӷьеит, уара, Даҭо. Сылахь ааиқәуҵеит. Ишҧыкәу шәара аҧсшәа шышәҵо. Аҧсшәа хәышҭаара бызшәоуп. Урҭ ақырҭшәеи агыршәеи дшәырҵалароуп. Уи азы ауп арахь шәзааҳгаз. Санцәа-жәоз исҳәоз шәмаҳаи «ақырҭуа культурала акоммунизм ахь ҳцоит» – сҳәеит. Уи баша исымҳәазеит. Шәара иҟашәҵаша шәара ижәдырып ҳәа ауп изысҳәа.

– Цәгьарас иаҵоузеи аҧсшәа аҵара? – ибжьы аалаирҟәит Даҭо, Веҧхьи деишәара-еиҵараха асас днеизыҧшит.

– Асас ухаҵкы, – ибжьы ааҭирҟьеит идәылҵхьаны ихынҳәны иааиз рахьтә згәы еиҟәыҷҷо игылаз, – иабаҟоу ҳара ҳаҧсуа культура, ҳҟазшьа, ҳқьабз, ҳҵас, ҳанамыс? Акамбашь иафама? – еиҳа-еиҳа асас иахь дааскьон.

– Аа, убома? – Аҟәантәи ицыз иахь дааласит асас, – ақыҭсовет ахантәаҩы дабаҟоу?

– Ара сыҟоуп, асас ухаҵкы, – иҳәан, дара рахь иҿааихеит асасцәа какалкра џьара имҩахигарц аҩнашә индәылҵны иҧшыз ақыҭсовет ахантәаҩы.

Асас уи иахь днеихеит:

– Убома ани ииҳәаз? – инацәа иааигәаҟа иааиуаз иахь инаирххеит. – Ҳҳәынҭқарра дузза акамбашь иадикылеит, ус анакәха, Сталин дузза дкамбашьуп.

– Ииашоуп асас ииҳәо, ҳҳәынҭқарра акамбашь иадикылеит, – иаашьақәиргәӷәеит Аҟәантәи асас ицызгьы, деихасыҟәза дахьгылаз.

– Сара аҳәынҭқарра акамбашь иадсымкылазеит, мцуп рҩыџьагьы ирҳәо, – еиҳагьы игәы ааиҟәыҷҷеит уахь инеиуаз ахаҵа акы ицәа иалашәаны иҽаанкыло…

3

Адырҩаены ахәылҧазы Веҧхьи иҩызцәа хәыҷқәа аҩыџьа аашьҭыхны Ҟанчоураа рахь ампыл асра дцарц аҽеибыҭара даналага, иан ауҭра дааҭыҵны днаидгылеит.

– Уабацои, Хәынту? – днаиазҵааит.

– Ампыл асра ҳцоит, – длахҿыхза иналаҭеикит, дагьындәықәлеит.

– Шәхәы аҟаҵара саҿуп. Иахьа цәыкьа дааусит шәабгьы, – лызнапык иакыз ахәсхәагьы наилырбеит, лыгәра имгар ҳәа дшәазшәа.

– Ыы? Уажәааигәоуп сара акранысфа. Сымгәа рҭәны ампыл асра сцома?

– Уаб уааизыҧшып ҳәа ами изысҳәо, – инақәлырӷәӷәеит иан.

– Избан, деда, саб сзизыҧшуам, адәҳәыҧш аҟны ҳаиниара аамҭа ааите? – илҭаху изеилымкаакәа иан дналҿаҧшит.

– Уаб ак уеиҳәарц иҭахуп.

– Нас саауеит ирласны, саб дaанза сааргьы ҟалап. Ҳҩызцәа ҳжьарц ҳҭахзам, деда. Сшыццакуа раҳәаны, ампыл асра сазымҧшзакәаны саауеит, – дналыдҟьаны иҿынеихеит.

– Хәынту, уаагыли, – наиқәҿылҭит, дымцар ахьимуаз лгәы иааҵаххны.

Веҧхьи дааҭгылеит, аха ахынҳәра игәы ишҭеимкыз иныҧшуа, уажәы-уажәы агәашә ахь дыҧшуан.

– Уахь уцар иузом уаб, – уаҳа акгьы ацымҵакәаны уа даагылеит лара.

– …?

– Аԥсшәа уҵар ҟалазом… Уҩызцәагьы ираҳәа, урҭгьы уахь имцалааит.

Уажәрааанза аԥсшәа иҵарц рҭахын. Иҿыцны иахьа ажәакҵаны данаалак, иангьы иабгьы иеигәырҕьон. Уажә иҟалазеи? Иара илақәа ҭраа иан даалыхәаԥшит. Нас ауп ианигәалашәа иацы алекциа ашьҭахь иаби иареи асас идгыланы ианцәажәоз уи ииҳәаз: «Ишԥыкәу шәара аԥсшәа шышәҵо. Аԥсшәа хәышҭаара бызшәоуп. Урҭ ақырҭшәеи агыршәеи дшәырҵалароуп».

– Иахьак ҳҵоит, деда, – аҳәара наиԥшниҵеит Веԥхьи.

– Ибзиоуп, уца уажәы, аха уаҳа ушзымнеиуа раҳәаны уаа.

Веԥхьи иҩызцәеи иареи адә ду аҟны ианааи, икказа уаҩ дыҟазамкәаны адәы шшара инықәԥшит.

– Иабаҟоу ҳҩызцәа? – иааиларыԥсеит иҩызцәагьы Веԥхьи икәаҭҭа иаагыланы. (Веԥхьи қәралагьы аурылагьы дреиҳан азы иххәыцуан).

Веԥхьигьы иааицәымыҕханы днаԥшы-ааԥшуа дгылан. Нас Ҟанчоураа ргәашә ахь иҿынеихеит. Егьырҭгьы наишьҭалеит.

– Ҟанчоу! – инақәырҕәҕәаны ҿиҭит.

Қаҷыҷ амаҵурҭа данаадәылҵ, агырцәа рхәыҷқәа шракәыз анылба, ашьшьыҳәа агәашә ахь днеит. Лҳаидеиқәа шмаҷыз рбеит ахәыҷқәагьы.

– Ҟанчоураа Мрамза лахь иҟоуп, – лҳәеит Қаҷыҷ, уаҳа гәеиҵыхшьак лзыҟамҵазакәаны.

Уа ианнеи Мрамзараа рашҭа иҭагылаз аҳа-ҵла ашәшьыраҿы ҿымҭ-ԥсымышьҭ итәан агәылацәа хәыҷқәа рацәаҩны. Веԥхьи иҩызцәеи иареи рааигәа ианнеи ирбеит Мрамза лылаҕырӡқәа шылрыцқьоз. Нас Ҟанчоу даарылҵны днарԥылеит.

– Иҟалеи, Ҟанчоу, Мрамза дзырҵәыуои? – Веԥхьи днеиԥыланы диазҵааит.

– Иацы, – иҳәеит Ҟанчоу, цқьа игәы инамырхәо, – алекциа иаԥхьоз идҵала дҭаркит Мрамза лаб Џьарнас.

Веԥхьи ихы аалаирҟәын даақәҵәиааны иҿынеихеит, иҩызцәагьы наишьҭалеит.

Аҩны данааи иаб усурантәи даахьан.

– Сара сааанза ампыл асра умцан ҳәа ажәа узынсыжьхьан, уан иуалымҳәазеи? – ибжьы мҽыҕза диазҵааит Даҭо.

– Саб, уаҵә ашьыжь ианаашалак Аҟәаҟа уцароуп, саргьы сугароуп, – иаб дзызҵааз ырблаҟьо даацәа-жәеит Веԥхьи.

Даҭо ииҳәара изымдыруа иҷкәын дихәаԥшуа даанхеит. Иангьы илаҳаз лзеилымкаакәаны ахәыҟа-ҵарҭаҟынтәи дара рахь дааит.

– Хәынту ииҳәаз закәи? – наҟ-ааҟ лзарақәа аанкыланы лыԥшәма иаԥхьа даагылеит, инеимда-ааимдо лыԥшәмеи лыҷкәыни дырзыԥшуа.

– Сара соума бзызҵаауа, аа, изҳәаз дахьгылоу, – Веԥхьи инацәа наиқәирхxеит иаб, ииҳәаз ихаҭагьы ишизеилымкааз лырдыруа.

Нас рҩыцьагьы рылақәа ааихмырсыҕзакәаны ихәаԥшуан.

– Џьарнас иакәызма иацы алектор ҳаниацәажәоз инеиз? – дҵааит Веԥхьи.

– Аиеи, – даахәыц-хәыцшәа дақәшаҳаҭхеит Даҭо, анаҩстәи азҵаара дазԥшны.

– Алектор игәамԥхоз ииҳәеи?

Даҭо деиҭаахәыцит.

– Аа, – иҳәеит, нас иааигәалашәан, – иабаҟоу ҳара ҳаԥсуа культура, ҳҟазшьа, ҳқьабз, ҳҵас, акамбашь иафама ҳәа дҵааит.

– Ыы, нас уи азы дызҭарки Џьарнас?

– Џьарнас дҭаркма? – еихык-ааиҵыкны иааиҭар-ҳәеит Даҭогьы иԥшәмагьы.

– Дҭаркит.

– Иҟала шәымбои, – иҳәеит Даҭо даазхәыцшәа, – алектор уи иԥхьазеит ҳҳәынҭқаррагьы Сталингьы акамбашь иадикылазшәа.

– Аа, убри ҳҳәароуп уаргьы саргьы.
– Иаба? – иааицәмыгхеит Даҭо.
– Аҟәа! Аҟәа ами аиҳабыра ахьтәоу?
– Ҳара иҳазцааауада, – ихы аалаирҟәит Даҭо.
– Ҳара иаҳуалу аиаша аҳәароуп. Аиаша егьаҳ-ҳәароуп.
– Иаҳҳәазом, Хәынту, иаҳҳәар ҟалазом.
– Избан?
– Иацы алектор даныҟаз аахыс ауп ҳара агырцәа ҳахшыҩ ҳхаҿы ианааи.
– Усзеилкаауам, саб?
Даҭо ҿимҭзеит. Веҧхьи акыр аҭак дазыҧшны дгылан, Даҭо ҿымҭ дтәан.
– Уи уара иузеилкаауам, Хәынту, – амаҵурҭахь даахынҳәит ан.
– Деда, баагыли, – дналыхьзаны дааникылеит Веҧхьи. – Исашәҳәа изакәу.
– Уаб иуеиҳәом, аха сара уаргьы иуаҳәатәуп ҳәа исыҧхьазоит. Изуцәаазозеи, уаргьы иудыруазар ами. Аҧсуаа рхәыҷқәа рахь уаргьы аныҟәара уаҟәыҵроуп. Аҧсшәа уҵар ҟалазом. Ус иҳәеит рҳәеит иацы иҟаз алектор. Дара ахәыҷқәа арахь иаалааит, агыршәа рҵалааит, – аҵыхәтәантәи лажәақәа аҩба дрықәым-чны ауп ишылҳәаз.
Веҧхьи хәыцрак даамеханакит.
– Иугәаларшәеи Веҧхьи, алектор иҵегьгьы ииҳәаз? – иҳәеит илақәа ҭҳаца иҷкәын иахь дыҧшуа Даҭо.
– Исгәалашәеит, – ибжьы аалаҟәит.
– Иҳәеи да, Хәынту, саргьы цқьа еилыскаап, – дара рахь деиҭаахынҳәит ан.
– «Ишҧыкәу шәара аҧсшәа шышәҵо?.. Урҭ акырҭ-шәеи агыршәеи дшәырҵалароуп» – иҳәеит. Уи аума, саб, уи ишьҭахь ҳара агырцәа ҳахшыҩ ҳхаҿы иааит ҳәа узҿу?
– Аиеи, Веҧхьи. Иацы аахыс ҳҳаблаҿтәи агырцәа зегьы ирҳәо еиҭаҳәо убри ауп изҿу. Аҧсны – Қырҭ-тәылоуп, рҳәеит, ақырҭуа културала акоммунизм ахь

ҳцароуп, рҳәеит. Ус анакәха, аҧсуаагьы қырҭқәоуп агырқәа ҳаиҧш, рҳәеит. Урҭгьы қырҭшәала ицәажәо иҟалароуп, рҳәеит, – изеиҭеиҳәеит аб.
– Уаҵәы Аҟәаҟа ҳцоит саб, – иихәац иеиҭеиҳәеит Веҧхьи.
– Ҳцазом, – инақәиргәгәеит уажәы Даҭо, – ҳцар аҧсуа дҳахьчар акәхоит. Уи рҭаххазом ҳгәылацәагьы. Уи изын ҳгәылацәа, ҳашьцәа ҳрылҵуама? Иаҳҿагылоу дызуазар, дызааит, рҳәеит.
– Џьарнас, Мрамза лаб иоуп. Дыхьчатәуп!
– Унан хаас, дабатәи Мрамзоу заб духьчо? – дааҧаҧашькит иан.
– Уи сҩыза лоуп. Ҟанчоу дшәымдыруеи, ара иааило? Убри игәыла лоуп.
– Аха урҭ шәхы рыцашәымҵан рҳәеит ҳҳаблаа. Дызусҭада иаҳахьчо, ҳусс илоузеи? – даҿаапкуан ан.
– Мыцла дзызрызеи Мрамза лаб. Аиаша ҳәатәуп аиҳабыра рҿы. Саб, ҳцароуп уаҵәы.
Ауха ианышьҭалагьы лацәааихьшь ҟаимҵазеит Веҧхьи. Ҩынтә-хынтә иан иқәҿылҭхьан «узмырцәозеи, Хәынту» ҳәа. Иара егьа еырцәа ҟаиҵазаргьы иҵыл-хуан. Ианааша дгыланы, ашкол ахь ицага, ааигәа изаархәаз иматәа ҿыцқәа ишәиҵеит.
– Уара, – лҳәеит лхаҵа иахь иан, – Хәынту иаха дмыцәеит, иахьа иееилаҳәа-иееилаца дгылеит. Уицца Аҟәанза.

4

Веҧхьи аҧхзы илабахьан, уимоу иааҵысыз аҧша хьшәашәа маҷкгьы даареицьит. Уажәы хәыҷык иҧсы анишьа ашьҭахь, илақәа роуп иааҧса-икара иааҟалаз. Илаҧш рхьымгзакәаны дызтәомызт ивсны Егры азиас ихыз ацҳахь ицоз ауаа. Ауаа рацәа ирылибаауан автомашьынақәа, аеыуардынқәа, уарла-шәарла иара

ауардынцəҟьақəагьы. Дызлазхəыцыз ала, арҭ аеыуардынқəеи ауардынқəеи рыҟазаара аидара амҩангара амацара акəзамызт измааназ, Галынтəи аеқəеи ацəқəеи рымҩангарагьы хықəкыс иаман. Абрахь ииазгоз Галаа заҵəык ракəын. Егьырҭ зегьы харантəи излаауаз ала, рнапы иаашьҭнахуаз рыда акгьы рыцаауамызт.

Игəы ԥшаауа, Урыстəылаҟа идəықəиҵахьаз, шықəсык иимбацыз иҷкəынцəеи иԥшəмеи анигəалашəа ашьҭахь, иани иаби ргəалашəарагьы хьу-хьууа игəы иааҵалеит. Урҭ еиҳарак игəы зҿыркааууаз, рызқəа ҭыԥ назаза иааныжьны дахьцоз акəын.

«Хəынту уицца Аҟəанза!» – абыржəы илымҳа иааҭаҩуашəа ибеит Веԥхьи, «Аҟəаҟа ҳцароуп» ҳəа иаб даникыз адырҩаены ашьыжь Веԥхьи иан илҳəаз.

Аҟəа иахьнеиз иахьынаҵаа-ааҵааз «абнаҟоуп уи аиԥш иҟоу аусқəа иахьрылацəажəо»– ҳəа иддырбаз ахыбраҟны икылсит. Иҳəо-ичо аиҳабы иҟны ианнеи, изыҩналаз ауада ҭбаа-ҭыцə нахьхьи аҩазараҟны, зчынқəа ғьаз-ғьазуа убла ихыҷҷало итəаз ахаҵа ихы дымҩахазеит. Аха иааигəаза ианнеи, имҵаз ақьаадқəа дрылахазаны дыҟазшəа, рышьҭыбжь аниаҳа ихы аарылигазазшəа ҟаиҵан, ихы дҩаханы дааргҽаԥшит.

– Ҳара ақыҭантəи ҳааит… – ииҵахьаз аԥсшəа хəыҷы ихы иархəаны, иагыруа ақцент ғəғəазаны иныԥшуа даацəажəеит Даҭо.

– Исаҳауам сара аԥсшəа! – уигьы агыруа ақцент иманы ирымҽыҕны аурысшəала даацəажəеит.

Даҭо дааyалыуашеит, иагьаацьеишьеит уи дахьаԥсыуамыз, «Аԥсны аԥсуаа ракəзами, мшəан, еиҳабацəоу» ааигəахəит. Аха нас ибжьала дшагыруаз агəра анига, ихаҿы иаҳа иаалашеит ҳаззааз уаҩҵас гыршəала иасҳəап ҟаиҵан.

– Уагыруоума, батоно аиҳабы? – инапы имихырцгьы иеыназикит.

– Уабатəи газоу аԥсшəа уҳəошəа-егьиуашəа? Иузырцада? – инапгьы имымхзакəаны гыршəала диазҵааит.

– Аԥсуаа рахь ҳааргaн, Нарцьхьоу ақыҭаҿ ҳандырхеит, аԥсшəа хəыҷыкгьы ҳҵеит, – ибжьы аалаирҟəит Даҭо.

– Аԥсшəа шəҵа ҳəа аума шəзааргаз? – иқьышəгьы аарцəины ибжьы еиҳагьы иаамҽыҕхеит ачынуаҩ.

Даҭо игəалашəеит алектор иихəаз. Абар уи ахьирцабыргыз дахьааизтəи аиҳабгьы. Ихынҭыжəзаа ивагылаз иҷкəын иахьгьы даанаԥшит, «аа, убома, ҳахьнеилакгьы иҳаҳауа» аанарго.

– Уаҳа исҳəазом аԥсшəа. Уара ҳара ҳтəы уакəзаап, – дҟəатаха иеааҟаиҵеит Даҭо, – уаԥсыуаз џьысшьан… даԥсыуазар аԥсшəа хəыҷык шыздыруа исырбар, ҳаззааиз азын еиҳа даҳҳаҵгылап сгəахəын.

– Ибзиоуп. Шəзааз аҿаарха, усҟак аамҭа сымам, – имырхаазакəаны, аха ҭынч-ҭынч даацəажəеит ачынуаҩ.

– Жəацы алектор ҳара аҿыцынхацəа ҳҳаблаҟны дыҟан. Алекциа ашьҭахь Џьарнас Кəазба иихəаз игəамԥхазт, дыдҭаиркит, – иҳəеит.

– Исаҳахьеит. Нас? – иажəа далгаанза дизҵааит иаарҿацаны ачынуаҩ.

– Иихəаз акəымкəаны даеакахьы ииаганы дыдҭаиркит. Џьарнас Кəазба акгьы ихаразам, доушəышьҭырц азы ҳааит, – изеиҳəоз ишигəамԥхаз шидырызгьы аттаҳəа иааикəиԥхьазеит Даҭо.

– Амц шаҳаҭра жəурц шəааит акəу? – дагьыҩагылеит ачынуаҩ.

– Мамоу, мамоу! Амц шаҳаҭра ҳурц ҳмаазеит. Саб иихəаз иашоуп, – дааҕьаҵəыҕьаҵəит Веԥхьи.

– Ҿумҭын уара ахəыҷы мзышəашəа иҟоу! – иҭаҷкəым астол иҩықəикшеит ачынуаҩ. Нас иаԥхьа иеиԥхаҕҕа иҟаз акнопкақəа акы днақəыҕəҕəеит. Иааҩналеит абџьар зыҟəныз ҩыџьа ахацəа.

– Дыжәга! – иҳәеит ачынуаҩ нацәала Даҭо ддырбо.
– Саб доушәышьҭ, саб!.. – днархьынҳалеит Веҧхьи урҭ ахацәа.
Зназы иааҭгылеит. Ачынуаҩ аҽа кнопкак днақәыҕәҕәеит. Аҽа хацак данааҩнала, иҟаз аҭагылазаашьа данахәаҧш, идырит иҟацатәыз, ахәыҷы инапқәа ааидкыланы ишьҭахьҟа иныҟаҵаны, ишьапқәа днарыбжьеикит.
– Нарҵьхьоу ақыҭан днаугар иҩны ахьгылоу иара иуирбоит. Уи ааигәа дныжьны ухынҳәы. Авилис ала дга! – адҵа ҟаиҵеит ачынуаҩ.
Ах, заҟа дицәымыҕхазеи Веҧхьи уи ачынуаҩ, иаб дааимкәкәааны дҭазкыз. Иаб уаҳа дзыхнымҳәзеит иҩныҟа. Веҧхьи изҳацыҧхьаза еиҳа-еиҳа ани ачынуаҩи уи иеиҧшыз ауааи рцәымыҕра шьҭихуан. Иара уажәы абри аҵла ашьапаҿы дахьтәоугьы убри ачынуаҩ иаҧхьа даагылан, зхы ҳаракны иара иахь зҿаазхаз маҭы еиқәаҵәа дук иакәызшәагьы дибон.
«Хымҧада убри иҩызцәа роуп аҧсуааи ҳареи ҳаичзырчо, ҳҕыҕеибакыртә ҳҭазыргыло», – игәаҵанза даақәыҧсычҳаит Веҧхьи. Иааигәалашәеит аибашьра ҟалаанзатәи хҭыск: Очамчырантәи НарҵьхьоуҟА даарц амҩаду дахьаангылаз, иаҧхьаҵәҟьа машьына ласык ааҥҿасит. Веҧхьи уи амашьына аҧсҟы зкыз дауимдырх рқыҭаҿтәи арҵаҩы Кәтат иакәын. Веҧхьи днеин Кәтат днаиватәеит.
– Ас сманшәалахап ҳәа сгәыҕзомызт, сабагәоуҭеи? – агәахәара иныҧшуа Кәтат днеиҿаҧшит.
– Ушҧагәасымҭоз, баша ҳаигәылацәоума? Уареи сареи еибаазахьоу ҳауми, – гәҭыҕьҕьала даацәажәеит Кәтат.
– Ее, Кәтатхеит, – иҳәеит Веҧхьи ашьҭахь даақәыҧсычҳан, – шәарҭ аҧсуааи ҳареи аҩсҭаацәа ҳабжьысны ҳахьыҟалаз ауп исзышьҭымхуа, мамзар ҳаицәтәымуаахума. Уара уҵарауаҩуп, ҳқыҭа ашкол аҟны аус ууеит,

аха сара аколнхаҩгьы скаумыжьит, ҳхәыҷра-ҳдура ухаурштуам.
– Иамуит умбо, Веҧхьи ҳаицәтәымуаам, ҳнапы еикәыршаны ҳанхап, ҳҳәеит, иааны иҳаланхаз дқырҭуоума дагыруоума зегьы ҳзеиҧшны. Аха ҳаиладырсуеит умбои. Аҟәагьы агырцәеи ақырҭуа студентцәеи рмитингқәа рҵыхәа ҧҵәомзаап. Ҳадгьыл ауп ари рҳәеит, нас ҳарҭ аҧсуаа ҳадгьыл ҳәа иарбану иаҳдырбо?
– Сыздыруам исҳәара. Сҿы жәагәаны стәоуп, ак схәар схы хырҵәоит.
– Аа, анаҟагьы амитинг мҩаҧыргозаап Цагьераагьы, – имашьына аласрагьы ааирмаҷит Кәтат.
Амҩа кын. Ауаа рацәа еилагылан. «Чеми миҵа» ҳәа быжьқәакгьы рылҟьаны иааҩуан. Кәтат имашьына амҩа шамоуаз аниба иааникылеит. Даарыдгылеит арҧыск.
– Шәхынҳәы, иҟоу шәымбазои араҟа? Амитинг ҕәҕәа мҩаҧысуеит, ақырҭуа дгьыл ақырҭуа итәызарц! – ибжьы ҿацаза иаараҳаит иаарыдгылаза арҧыс. Аха ибжьы ааиҧсахит амашьына аҧсҟы зкыз Нарҵьхьоу иуацәа рҟны дааҥҿасны ашкол данҭазтәи арҵаҩы шиакәыз анидыр.
– Кәтат Манча-иҧа ари шәара шәакәзаап. Ара шәызлахыкәшаша амҩагьы ыҟоуп. Сара ишәсырбоит.
Амашьына ашьҭахьтәи атәарҭахь дынҭалеит, ааигәа ашкол иалгахьаз уи арҧыс.
Кәтат имашьына шьҭахьҟа ирныҟәон амитинг акәшарҭахь амҩахыҵырҭа аҟнынза. Амитинг ахьымҩаҧысуаз инахыкны, дук иацәыхарамкәаны, инаҳаракны нбан дула ҩырак анҵаны адима ҟаҧшь кнаҳан. Шкәакәала ианыз аҩыра аҧшшәы ақәеи амреи ирган ицәышҳапза иҟалахьан. Қырҭшәала иҩыз уи аҩыра даҧхьеит Кәтат: «Цагьера ақыҭа 50 шықәса ахыҵит!» Уи уажәадагьы акырынтә ибахьан. Цагьераа рныҳәа мҩаҧыргеижьҭеи мызкы аҟара ҵуан. Кәтат амашьына ааирҵәиин ахыкәшарҭа мҩа инаниҵеит. Нас Веҧхьии иареи рышьҭахь итәаз аҷкәын диазҵааит:

– Амитинг закәу еилыскааит, ақырҭқәа Аҟәагьы амҩаԥгара иаҿуп «Чеми мицԥа» ҳәа ҿыҭуа, аха исзеилымкааз ани аҩыра икнаҳау ауп?

– Кәтат Манча-иԥа, шәара ақырҭшәагьы шәцахьазшәа сыҟамзи, шәамыԥхьазеи?

– Ааи, саԥхьеит «Цагьера ақыҭа 50 шықәса ахыҵуеит! – аҳәоит.

– Ааи, ааи, 50 шықәса ахыҵуеит, иианы еилышәкааит! Мызкы аԥхьа араҟа иазгәаҳҭеит ари ныҳәак еиԥш, аҩыра ахькнарҳаз ииаанханы иҟоуп.

– Цагьера ақыҭа аныҟалаз иахаану рацәаҩыми шәқыҭан? – дцааит Кәтат, ахыкәшамҩала дакәшаны амҩаду данаангыла, аҷкәын дҭыҵырц имашьына аанкыланы.

– Иҟамкәа, сабгьы дахааными, наҟынтәи иааргаз дреиуами саб, – иҳәеит аҷкәын амашьына дҭыҵуа.

– Нас амитинг аҟны ирҳәо закәи «Чеми мицԥа» ҳәа?

– Адгьыл ҳара иаҳҭәуп ҳәа ауп ирҳәо.

– Адгьыл дара излартәуи, арахь иааганы, Цагьера ҳәа Қырҭтәыла иҟоу қыҭак ахьз абра иахьзҵаны индырхеижьҭеи ҩынҩажәи жәаба шықәса ракәзар иҵуа?

Веԥхьи аҟырҟырҳәа дыччеит, ибжьы рдуны. Аҷкәын ииҳәо иҿамшәо дҟаԥшьза дааҟалан, ихы лаирҟәит.

– Иҭабуп ахыкәшарҭа амҩа ахьҳурбаз, – иҳәан, имашьына аус ааируит Кәтат.

Абарҭқәа зегьы анигәалашәа ашьҭахь Веԥхьи хысбыжьқәак иаҳаит. Ашырҳәа дҩагылан даананаԥшааԥшит, аҟәҟәаҳәа ахысбжьқәа геит еиҭах еиҳа иааигәаны. Иеиԥхьбахьан, аха макьана ацҳахь знеира еихымсыҕьцыз ршьапы ааԥсақәа еиҳа иаадырҕәҕәеит. Иара уи дацәшәартә иҟамлазеит. Дахьынаԥшыз ибеит ар рымаҭәа зшәыз гәыԥҩык ахысрагьы иааҟәыҵны, равтоматқәагьы рыжәҩа ихшьны ааигәа ишааихьаз. Зеилаҳәаракәа кны, иаԥхьа иниасны Егры ацҳахь инеиуаз, ԥҳәыск ар рымаҭәа зшәыз агәыԥ аԥсышәала ишцәажәоз анлаҳа даатгылеит.

Пҳәыс еинаалак лакәын. Дышқалақь ԥҳәысыз удырратәы дыҟан леилаҳәашьалагьы. «Хымԥада Аҟәантәи дааует!» – ҟаиҵеит Веԥхьи. Ар ргәыԥ Веԥхьи иааигәа аҵла амҵа иаагылеит. Аԥҳәыс еинаала такәаамҭа урҭ дрыхәаԥшуан. Нас маҷк дара рахь дааскьеит. Даргьы аԥҳәыс дааскьошәа анырба, акы лҳәарц шылҭахыз анылныр, иаалызҿлымҳахеит.

– Афырхацәа аԥсуаа, – лҳәеит, ҭынч-ҭынч даацәажәан урысшәала, – лара дагыруан. – Иҳақәнагаз ҳзыжәуит! – лхы аалырҵысы-аалырҵысын, даақәыԥсычҳан, даақәҵәиааны ашыр-шырҳәа ацҳахьы лҿыналхеит. Уаҳагьы дхьамԥшзакәаны ацҳа даныкәла, лшьаҿақәа еиҳагьы иаалырццакит.

Аԥҳәыс илҳәаз ааигәаԥхеит Веԥхьи, иахырҳәаарызеи ҳәа еикәагылаз ар рахьгьы даанаԥшит. Урҭ ажәакгьы мҳәазакәа илышьҭаԥшуа игылан.

«Ааи, сара сыдагьы аԥсуаа риашара еилызкаауа ыҟазаап», – даахәыцит Веԥхьи. Нас дахьгылазынтәи даанаԥшы-ааԥшит, даалак-ҩакит. Ихәырцьан аашьҭыхны иаргьы ацҳахь днаскьарц иҭаххеит. Аха ашьацҳәа дакызшәа, ишьапқәа изеихымго иеишьклаҳәуа иалагеит. Даазазамазеит, аха Аԥсныҟа еиҳа даахынааит. Иани иаби ԥсаҭа шкәакәақәа рыԥсыбаҩқәа назаза инижьроуп, абра такәы инаицәынасҭхоу ашәыга еиқәаҵәа зыхьшьу ацҳа неиҵых днықәсны Егры анырцәҟа данца нахыс. Ар ргәыԥгьы уаҳа иааизхьамԥшыкәаны еицырхәхәа ивсны азиас иаваланы акыр инаскьахьаны днарышьҭаԥшит. Уи маҷк игәы ааргәҕәеит, иԥсҭазаара ашәар-ҭарахьынтәи дхынҳәызшәа ибеит.

Иани иаби иҵегьы днарызхәыцырц иҭахын. Аҿыгәҳәа ихәырцьан деиҭаныкәтәеит. Заҟа ижьаз, заҟа иҟаҭәаз хәҵыш аамҭак рымбазакәаны иниакәкәа ицахьоу иани иаби. Цаланцьыха цәҳәырак аҟны адгьыл иахон, иахон, аха аалагала роуамызт. Еихатә трубала азыхьқәа ахьхьаҳәа шәаштақәа рҟны иааиуа, ақырмыт ҩны

еихаҟаца заманақәа шәрыҩнахҭцоит, қалақьк аҟны шәынхо-шәынҭцуашәа ауп шәшыҟало ҳәа иахьааргаз (ҵабыргны усшәақәа иҟан), адгьыл кәазақәа ӷыц рырххара ишаӷыз, иаб Даҭо абахҭа дынҭашәеит, дагьызҭымҵит. Иан лакәзар, илаамҭазамкәаны илызцәырҵыз ахьаа цәгьа лызхымгеит.

Уажәы, урҭ рыбаҩқәа Аԥсны иааныжьны ацҳа дныққәсуеит, уаҳа хынҳәышьа имазам. Ма игәыла изыҟарҵаз рзыҟаиҵазҭгьы, игәы абааргьы ҟаларын. Игәыла уҳәеит ҳәа, дахьигәылаз мацара аума, изааигәазаз ижәлантәқәа дреиуан Бизина Ҟәырдгьелиа.

Бизинеи Веԥхьии арахь Аԥсныҟа ианықәнагала нахысгьы рхәыҷра шықәсқәа еицырхыргон. Веԥхьи, Ҟанчоураахь ампыл асра данцалоз дааицрым-шәазакәаны ицыз уи иакәын. Веԥхьи уи иҵкыс ҩбаҟа шықәса дызлеиҳабыз ала, иаԥхьа ашкол дҭалеит, Бизина данҭалоз иаԥхьа днагыланы ашкол ахьгьы дигеит. Амала, ԥыҭк ианыҩеидас еицәыхҟьаны хаз-хазы иныҟәо, гоугоугьы инеицәажәо иалагахьан, еиҳаракгьы абни Қарҭынтәи иааны иҟаз алектор алекциа дырзаԥхьаны данца нахыс.

Веԥхьи иаб абахҭахь дындәықәҵаны, иара «Вили-сла» дааганы иҩны дынкаршәны ианца нахыс, Бизина иара дицәхьаҵит. Иҟалақәаз заҳаз Бизина даакылсын, Веԥхьи днеиӷагылеит:

– Уара, зхахә ылухуа дызусҭада? Аԥсуоу? Иума-ҳазоз алектор иихәаз?

Ӷымҭзакәаны зҵаарала Бизина днеизыԥшит Хәынту.

– «Ишԥыкәу шәара аԥсшәа шышәҵо… Урҭ ақырҭ-шәеи агыршәеи дшәырҵалароуп» – иҳәеит. Уи аахыс ҳҳабла зегьы ирҳәо умаҳазои? Аԥсны Қырҭтәылоуп, рҳәеит… аԥсуаа қырҭшәала ицәажәо иҟалароуп, рҳәеит.

– Ҳҩыза Мрамза лаб иоуп изхаразамкәаны идырзуа! – иҳәеит Веԥхьи.

Абри аниҳәоз Веԥхьи ибжьы хәанчахазеит. Ари абжьанык иибоз, иаҳауаз азалымдарақәа зегьы ибӷа

иныққәыӷәӷәаны ддырцьыҟәызшәа дааиҵаӷәӷәан уаҳагьы ибжьы аҭкаара ицәыуадаҩхеит.

– Уи даԥсыуоуп, – деиҭанацралеит Бизина, – ҳара уи лаб хьчатәыс дҳамазам!..

Веԥхьи уажәы иани иаби дрызхәыцуа ихәырцьан дахьықәтәаз, шықәсқәак раԥхьа убри Бизина иҟаиҵаз ауп иааигәалашәаз, «игәыла иҟаиҵаз ҟаиҵазҭгьы» ҳәа ҳазӷугьы убри ауп.

Дыԥсгәышьеит Бизина иаб Шьуқәуригьы иқәра акыр ифахьан еиԥш. Аԥсыжра аӷҳәара ԥырцәеит. Уи аӷны аӷыцынхацәа реиланхарҭаҟынтәи шамахамзар уаҩ дагымкәаны еизаны иҟан. Аԥсуаа ракәзаргьы имаҷыҩзамызт, иԥсыз дыздыруаз ааиқәеит. Аха Веԥхьи излагәеиҭаз ала, шықәсқәак раԥхьа рҳаблаҟны ԥсрак ҟалар шаҟаҩ аԥсуаа неиуаз аҟара уажәы иҟамызт. Ҵаҵгәык-ҵаҵгәык змам хҭыс ҟалазом. Уажәы аҳәааӷы зылаԥшҳәаа Егры инахырԥо итәоу Веԥхьи излаигәалашәо ала, усҟан шықәсқәак ракәын иҵуаз рыкәшамыкәша иҟаз аԥсуааи аӷыцынхацәа рҳаблааи, ԥсыҭбараҵәҟьак ҟамлеит акәымзар, напышьашәала анибарҵәара рыбжьалеижьҭеи. Аибатыҟра аан аԥсуаа еигәныҩын, агырцәа ршьаҟьеит, ԥыҭҩыкгьы ахәшәтәырҭақәа рахь ирымгар ада ԥсыхәа ҟамлеит. Ахәшәтәырҭа аҟынтәи акәхап араион анапхгарагьы ахҭыс атәы ирласны излараҳаз. Амилициа хыҵны иаарылалан, аибатыҟра аԥшьгаҩцәа ҳәа ҩыџьа аԥсуаа аарылган абахҭа инҭадырԥалеит. Русгьы рызбеит, рқыҭа Нарџьхьоу агәҭылсаҟны иааганы «Показательный суд» ҳәа ԥсыуагьы гыруагьы еилыркаарц азы урысшәала инахьзырҵан, амала урысшәала иахьзырҵаз агыршәала еиҭаганы ирылеиҳәеит аусзбаҩцәа реиҳабы аԥсшәа усгьы издырамызт, ихаҭагьы ихырҵәаны иааргақәаз азәы диԥан.

Аисра зыхҟьаз изхароу дарбану ҳәа акгьы иаламцәажәазакәаны, аисра аԥшьызгаз ҳәа абанҭ аҩыџьа рус

рызбон, хәба-хәба шықәса Сибраҟа рахгарагьы рықәырҵеит. Усҟан аҵкысгьы уажәы, абра аҵла амҵаҿы, еиҳа иҵьеишьон Веҧхьи уаҟатәи русзбашьа. Избанзар, усҟан еиҳа зҟьаз, ауаа ахәшәтәырҭахь изышьҭыз ракәын изқәызбоз. Изаҳауазгьы ус акәыҵәҟьоушәа ддырбон.

Изыхҟьаҵәҟьаз уи ауп, аҽыцынхацәа рҳаблаҿтәи арҧыск аҧсыуа ҭыҧҳак бзиа дибазаап, аха даницымца, азәы дҳәаны дышизтәаз аниалҳәа, «ааит, сара агыруа – ақырҭуа ҳәа иҧхьазоу соума бсыцымцазакәаны аҧсуа иццо!» – иҳәан, жәытә ҵасла аҧсуаа азӷабцәа мҵарсны ҧҳәысс иргон ҳәа иаҳахьаз даақәгәыӷны, мап ицәызкыз дымҵаирсит. Аусурахьынтәи ишаауаз азӷаб лҩызцәа дрыцрыҵны мҩахәасҭала лыҩныҟа данындәықәла уаҳа азәгьы дицзамкәаны имала, ҷыдала уи азы иҟаиҵаз сабрада шкәакәак налхарҧаны, лҿы еимлагәа иааникылан, нас ашаха налыкәырша-лыкәыршаны, амаӷ аалыцрыхо афасара дылеигалеит, устәи иҩныҟа дигарц. Аҳәаракәа раацаразы абнацәхыҧрахь иҟаз агәыла ҷкәын хәыҷы ари аниба, дышзахәоз дыҩны азӷаб лашьеи лаб иашьа иҧеи иреиҳәеит. Урҭ анихьза иара азӷаб дныжьны дыҩит, аха иҩны агәашә аҟны ихьзаны деиҵырхуа ианалага, аҧсуаагьы агырқәагьы ааизыҩҩын аибатыҟраҵәҟьа ҟалеит.

Абри ахҭыс ҟалеижьҭеи аҧсуааи агырқәеи реиҭанеиааирақәа еиҳа иҧкын азыҳәаны Бизина иаб данырҗуаз аҧсуаа маҷҩын.

Ҧсык ишихәҭаз еиҧш Бизина иаб акәыба дҭаҵаны аҧсыжырҭахь днаргеит. Акәыба анҭадыргыла, аҷкәынцәа рбаҳақәа еиқәыжьыз анышә инаҵадырҧеит акәыба иақәрыҧсарц азын.

– Шәаагыл! Шәаагыл! Акәыба анышә ақәшәымҧсан! – днарылаҳәҳәеит аҧсы иуаз хаҵак.

Уи Бизина иаб дыҧсиижьҭеигьы иҧаҵа аушьҭны иҿабаба иҿан. Анцәа ныҳәарҭақәа русзуҩцәа дреиҧш-

ныршьалон џьоукы, дихаҧхьараны дыҟан, аха ианаамҭаз дзихьымзазаап, уажәы инаигзарц иҭаххеит ргәахәын, ҿымҭ-ҧсымышьҭ иааикәагылеит.

– Иҟалеи, бизиа Санҭе? – ӡеырххо абаҳақәа рахь иааиуаз Санҭе днеиҧыххылеит арҧыск.

Бизина иан лыҷкәын гәыбӷан иҭаны дцәажәон:

– Иузымдырзози, Биза, ааҵәа ҳшазыҧшу! Заа изроумҳәазеи? Сара Санҭе абыржәы игәаласмыршәазҭгьы уаб иуасиаҭ намыгзазакәаны даажуан.

– Закәи зыбҳәа! – ҳәсеи-хацәеи аалыкәшаны илазҵаауан.

– Шәааҟәыҵ, шәбаҳақәа нашәырс! – абаҳақәа зкыз Санҭе иааникылеит.

Азәгьы ишьҭыбжь умаҳауа, иууаза иаанхеит. Аҧсуаа иҟазгьы неиҿаҧшы-ааиҿаҧшит, инеизҵаа-ааизҵаақәеит, аха иҟалаз ҳәа акгьы рзеилкааумызт. Аамҭа цацыҧхьаза, ауаа еиҳа-еиҳа аилаҭырра иалагеит, аха урҭ зегьыҵәҟьа ракәмызт. Иззыҧшыз здыруаз рыхқәа рықәыжьны иҧшын.

Ашьаҧа рхианы, аҧсыжрашьҭахь ауаа уахь рнеира иазҧшыз ашьаҧа амаҵ азызуаз, аҧсыжырҭа ауаа аҧырымҵуашәа анырба, ашьаҧа аиҳабра здырҵаз уахь даант.

– Шәыззыҧшузеи, мшәан? – ибжьы ааирдуит ашьаҧа аиҳабы, илаба нарсны даагылан. – Аҧсы анышә иқәзыҧсо рыда зегьы ашьаҧахь шәаала, инаизхышәҭәалап.

Азәгьы иҽимырҵысит, иҟалаз закәу еилымкаакәаны ицарц шырҭахымыз убон, илак-ҩакуа, ацашьа иақәымшәо ишааилахаз ала.

– Аиашаҵәҟьа. Шәца уара зегьы, ара иаанхо ҳазхоит, – даарылаҧш-аарылаҧшит Санҭе.

Азәгьы дымҵысит.

– Иааит! Иааит! – ҷкәынак ибжьы аарылаҩит иаалырҟьаны. Иҩызцәақәак иманы днарылҵын, ааигәа иааины иаангылаз аидарашьҭыхга амашьынахь инеихеит.

– Изакәызеишь иаанагаз?! – иныҵакшәа аҧсышәала даацәажәеит Мазлоугьы, аха уи заҳаз аҧсуаагьы аҭак ҟамҵазакәан иааиз амашьынахь иҧшуан.

Амашьына иаақәырхит ааҵәа дук еимакы-еиҿакны. Амҩақәа нарырҭан, иааганы акәыба зҭагылаз ажра инхықәдыргылеит, ахы аартланы инахаҧшит.

– Анышә! Анышә! – ана-ара иааиларҧсеит. Зегьы уи ааҵәа иахәаҧшырц рҭахны уахь инеигәеит.

– Иҟашәҵои уара, анышә шәымбазаци? – ибжьы гон Санҭе. – Ҵаланҵьыхатәи анышә ааргеит, Шьуқәури ҧсаҭа шкәакәа иуасиаҭ нарыгзеит. Дшыҧсуаз аниба ауасиаҭ нижьит дахьынтәааз иҧсадгьыл-иҭызҭыҧ аҟынтәи анышә ааганы иқәырҧсарц. Иагхеит, аха уеизгьы иааргеит. Саргьы уахьынтәи иааз соуп. Ҳаҧсадгьыл анышәнап зегьы иахҭахуп. Иузыбым-былхааит, Шьуқәури рыцҳа! – Санҭе ааҵәа днахасын, нышәнапык акәыба ахьҭагылаз инақәиҧсеит.

Уаҟа иҧшыз реиҳараҩык уи иҿыҧшны, иҟаиҵаз ҟарҵақәеит. Веҧхьи иаб Даҭо иҧсырҭа-изырҭа ҳәа акгьы ыҟазамкәаны дылбжьаҳәахаа данца ашьҭахь, иан такәаамҭа диҧымхазаргьы луахҭа аакылсын дама илҭахәаша ианца, инаиабжьаргақәеит Бизина иаб ишизиуз, уи ашьҭахьгьы азәырҩы ишырзыҟарҵахьаз еиҧш Ҵаланҵьыхантәи анышәнап ааганы лкәыба инақәырҧсарц. Аха Веҧхьи имузеит.

Иан анышә данеиҭа адырҩаены ахәылҧазы иааиз Бизина аҧсы лзыхҭәаларазы аҵәца анышьҭих, игәы ишалаз иҳәеит уи лҵьынҵь дгьыл Ҵаланҵьыхатәи анышәнатә ахьылмоуз.

– Уи хьаамган, Бизина, – иҳәеит усҟан Веҧхьи.

– Уиашам, Веҧхьи, ҳҵьынҵь дгьыл ма ҳанҧслак иҳақәрыҧсозароуп.

«Сара Аҧсны сыҧсызҭгьы Ҵаланҵьыхатәи анышәнап саҳәазомызт, исыцәтәымны исыҧхьазом азын. Арҭ зегьы – Аҧсны инхоз, арахь рҵьынҵьтәыла Қырҭтәылантәи анышәнап рықәрыҧсаларц рҭахын. Уи ибазаап Анцәагьы, рыдгьыл ахь иргьежьит...» – абарҭқәа зегьы анеидихәыцла ашьҭахь Веҧхьи ихәырҵьани иеилаҳәарақәеи иман ддәықәларц инақәикит, аха иеааникылт, иеаарҭынчшәа еиҭах даагылт, абри адгьыл аныжьра иҵәыуадаҩханы, аамҭацк иадамзаргьы саанаҧшы-ааҧшып ҳәа аазбаны.

«Азы ахьышьҭрахь игьежьуеит» ҳәа, баша ирымҳәазозаап аҧсуаа. Аа, абар, агырцәа зегьы ҳҵьынҵь ахь агьежьра ҳақәшәеит!» абри даазхәыцын Веҧхьи мраҭашәарахьгьы днаҧшит. Амра игьежьыуаркалеиуа хзаарҟәрыла аҟаҵара аеазыҟанаҵон. «Ҳҵьынҵь ахь агьежьра ҳақәшәеит», – деиҭаазхәыцит изқәымгәыҵуаны иҟалаз ахҭыс. «Зегь зымчу ибарҭам акгьы ыҟазам, нас ҵьоукы рыдгьыл ахь ацара зҳақәиршәазеи усҟан» – иаахьааигеит. Абри даназхәыц, иааигәалашәеит зны Мазлоу иеиҳәахьаз.

Хәылҧазык ҭынч аҧшрашәара даҿын Веҧхьи, иашҭа агәашә азааигәара.

– Бзиа ууит! – иҳәеит уа ииасны зыҩныҟа ицоз Мазлоу.

– Бзиа убааит, Мазлоу, аха исзеилымкаауа умбои, уара, – иеага нарсны дааҭгылеит Веҧхьи, ибжьы ааҭырҟьаны.

– Закәи уи, Веҧхьи? – дааҭгылеи т Мазлоугьы.

– Арашәара аамҭаха уара уныҟәартә аамҭа узҭада, бизиа Мазлоу, уара бзиак иақәшәаша? – ихы иҭарҧаз агазеҭ хылҧагьы ааихихит.

– Аа, уи аума? Сысыс днаскьазгон. Избахә уаҳахьазар акәхап ахәаҵьа Смаил, Очамчыра инхо. Еиуаракгьы ҳабжьоуп иҧҳәыс лыла, иҧҳәыс даҧсыуоуп, иаргьы аҧсшәа иҳәоит. Ҳара аҭырқәшәа

ахьаҳзымдыруа азы иара аԥсышәала дҳацәажәоит. Акрыздыруа хәаџьоуп, рҳәоит, иқьҭаԥ днасзахәаԥшып сҳәан даазган, уажәы днаскьазгон, – иҳәеит Мазлоу.

– Аиеи, уи сҳәеит ҳәа уара анеиааихагьы умоуп, умхқәа уҷкәынцәа ирашәаны иалгахьазар акәхап. Аԥхын аԥсшьара амхны аҩныҟа иааны иҟоуп ҳәа саҳаит, снеингьы исзымбеит, сҩыза гәакьа иоуми Ҟанчоу. Сырашәатәқәа саарылгап сҳәан, – аара ихы инадиҵеит Веԥхьи.

– Ааи, сырашәатәқәа сзыдрашәагәышьеит.

– Нас иихәазеи ахәаџьа Смаил, бзиарак ҳзыԥшумашь? – дҵааит Веԥхьи.

– Зегьы ироуҳәаша акы акәӡам уи Веԥхьи, аха уара сыҷкәынцәа рҩыза гәакьа уоуп, акрыза усеиҵбуп, аха угәра згоит, сыгәра угоит азын ҳаиқәлацәоушәа ҳанеицәажәало ыҟоуп, иуасымҳәо иҟоузеи.

– Сӡырҩуеит, Мазлоу бзиа, уажәа сыгымхаанит. Саргьы саухәыҷыху.

– Сгәыла Ԥоча дудыруеит, уажә дубама, убрии сареи Очамчыра ҳанеиқәшәа, иаргьы дшиҭахыз сеиҳәахьан азы Смаил иӡбахә аацәырызгеит. Смаил иҩны ҳнеин, ҳиҳәеит аҩныҟа дҳацааларц, аухагьы даангыларц. Ҳазхарагьы ҳаицәажәап ҳәа аниаҳҳәа, дақәшаҳаҭхеит. Ҳқыҭа агәҭылса аҟынза ауп усгьы «асоиузтранс» ахьынзаауа. Убри ҳнақәҵын уажәы сызлаауа амҩала аҿыцынхацәа ҳшәылсны ҳцон иаха ахәылԥазы. Уаргьы урашәон, ҳуаҩсит. Абыржәы уара снауаҩсыр сахьыныбжьало, Смаил ҳашьҭахьҟа даанхеит. «Ҳа-ҳа-ҳа» ҳәагьы иччабжьгьы ҳаҳаит. Ҳанизхьаԥш, дааҭгыланы дхарахаԥшуан.

– Узырччазеи, Смаил, иҳауҳәар ҳаргьы ҳмыччарыз, – сҳәеит.

– Абри аиланхарҭа жәымбои? – иҳәан, днаԥшы-ааԥшуа шәеиланхарҭақәа илаԥш нархигеит.

– Ссирк шәеиҳәазаап, убама, нас, нас? – еиҳагьы даазҿлымҳахеит Веԥхьи.

– Иабасирым, ахәаџьацәа акгьы шырзымдыруаз ааирԥшитеи, – инациҵеит Мазлоу. – Абарҭ аҿыцнхацәа Аԥсны иааганы индырхаз, рыуа-зеиуоу ыҟазамкәаны иқәҵраны иҟоуп, – иҳәеит иҽхырччара дааҟәыҵны, иҽырҟасаны дааҳҿаԥшын.

– Ҳаи, ианаџьалбааит, инаҳгәыдиҵазеи? – зназы дааилашәеит Веԥхьи, нас, – ҳаи, хәаџьарас илоу аҳа, аӡәы – имҳәеит, ҩыџьа имҳәеит, зегьы ҳәа ауп ишиҳәаз, иидыруаҳа, – иҳәан «ҳи-ҳи-ҳи» ҳәа ибжьы рҵаҕазаны дааччеит, ихы ларҟәы-ларҟәуа.

«Ахәаџьа Смаил ԥсаҭа шкәакәа иихәаз ҟалеит» – даазхәыцит уажәы.

Амра аҭашәара егьагымшәа аниба Веԥхьи, ацҳахь днаскьаларц иҭаххеит, аха гәахәарак игәалашәан, еиҭах иҽааникылеит. «Амшәгьы хәҵыш аамҭак амоуп» – ажәаԥҟа дназхәыцит, ихаҿгьы нықәлашеит.

Мрамза Кәаз-ԥҳа аҳәынҭқарреи Сталини акамбашь иадикылазшәа ахара наидҵаны лаб Џьарнас дандырӡ нахыс, Ҟанчоураагьы Мрамзаарагьы рааигәаратәи адәҳәыԥш кказа иааҭацәит. Хәылԥазыла рыбжьқәа рхацаланы еиндаҭланы игәырҕьаҵәа ампыл еицасуаз ахәыҷқәа уахь анеира иаҟәыҵит. Хәынту ҩынтә-хынтә иҩызцәа хәыҷқәа иманы адәҳәыԥш ааигәа днеит, аха уа аӡәгьы даныҟәимбаа, дхынҳәны дцалон, Ҟанчоу иахьгьы дымнеизакәа. Иӡбанзар идыруан уи аҳаблаҿы Мрамза лаб ддырӡ аахысгьы гәеиҵыхрак шыҟамлацыз.

Хәынту иҩызцәеи иареи уахь аныҟәара ианаҟәыҵгьы, Хәынту ихаҭа дзаҟәымҵзеит – ихала дааны, такәаамҭа адәҳәыԥш азааигәа дгыланы, нас днахынҳәны дцон. Зны-зынлагьы инаимҩатәшәа иахыкәшаны, Мрамзараа рыҩны иавганы игаз амҩала дхынҳәуан. Рҩны данавсуаз, уахь днаԥшцәар дацәыԥхашьаны, илақәа цәыҵырԥшны ашҭа изаҟәымго иадхалон. Харантәи акәзаргьы Мрамза илаԥш дныҵашәар шԥеиҭахыз, аха дыҵашәомызт.

Мрамза лгәаҕ анимазгьы ыҟан. Убра лыҩны днавсыцыԥхьаза аҷаԥс анааиҿыцлыргаз игәалашәон. Дышгәааз, лгәаҕ шышьҭихыз зегьы аттаҳәа ихы инҭаԥсон, аха, нас урҭ агәаҕқәа иахьца-иахьаа имбазакәаны ихы инҭышәшәаны гәхьаагарак хьухьуа игәы иныҵалон. Уи агәхьаагара еихымсыҕьуа ианалага, Ҟанчоураахь аныҟәара далагеит, ес-изеыҵигалакгьы. Аха, Мрамза уаҟагьы диқәымшәеит. Зны хәылԥазык азы игәаҕьит Мрамзараа ргәашә днылагыланы Мрамза ҳәа ибжьы анаргара.

Мрамза даауан ашьшьыҳәа лышьи-лышьи неиқәҵо. Данааидгыла лыблақәа аачче ит. Убасҟан ауп ианыччаз уажәраанза лылахьеиқәра лыцеиҩишарц еиқәпата игылаз Хәынту иблақәагьы.

– Веԥхьи, уаазгеи? – днеиҿаԥшит.

– Баб ихабаруи, Мрамза, убри еилыскаарц сҭахын…

Мрамза еиҭах деиқәпата дааҟалеит.

– Акымзарак, иарбанзаалак ихабарк ҳмаҳазацт.

– Ус акәхап, уаҳа акгьы дазымҵаарц избеит, дцарцгьы даахәыҵәы-ҳәыҵәит.

– Сара издыруеит, Веԥхьи, уара уаб дызқәызыз саб шиакәу, – лҳәеит лара, лхы шьҭымхцәакәаны.

– Уигьы избахә ыҟазам… – ибжьы аармаҷшәа ус ааиҳәан, ашьшьыҳәа даахынҳәит. – Абзиала! – даахьаԥшит, днаскьахьан еиԥш, амала илымҳақәа арахь икыдын такәы дцаанзагьы.

Днаԥшшәа ибон Мрамза аҩнашҭахь данааи лан акы шлалҳәоз. Аха ашьҭахь еилиргартә илымҳа иҭасыз лан лыбжьоуп.

– Арахь дзаабымгазеи, хҵыхәала заб дызыз аҷкәын?!

Ашкол ахь ацара аныҟала, еиҳа лассы-лассы еибабалон Мрамзеи Веԥхьии. Аха рабацәа рызбахә азәгьы ицәыригазомызт, гәныхәҵысҭала иргәалашәон ауп. Уи еиҳагьы еизааигәанатәуазшәа, гәреибагарак рыбжьанаҵозшәа рбон рҩыцьагьы.

Еиҳа-еиҳа иҩеидасцыԥхьаза, класск аҟынтә аҩа класск ахь ииасыцыԥхьаза ианааиқәшәалоз (лара ақырҭшәа аҵара иаладыргахьаз аԥсуа школ дҭан, иара аҿыцынхацәа анаа ашьҭахь ирыздыргылаз ақырҭуа школ дҭан), акы еибырҳәарц рҭахызшәа иааидхалон, аха ирзымҳәазшәа инеиԥырҵуан, баша цәажәарак ныбжьагалааабжьагаланы. Нас, хаз-хазы ицаны, ирзеибымҳәаз закәызеи ҳәа рхы ианазҵаалак, рабацәа рызбахә ахьырзеибымҳәаз иақәырҵон. Хәынту уажәшьҭа Веԥхьи ҳәа зегьы иарҳәо иалагахьан дарԥысхеит ҳәа дыԥхьазаны, иан заҵәык лыда.

– Деда уажәшьҭа баҟәыҵрауазеи Хәынту ҳәа саҳәара, зегьы Веԥхьи ҳәа ауп ишсыԥхьо, – иҳәеит иара зны, игәы иааҵаххшәа.

– Сара сзыҳәан есқьынгьы ухәычыми! – абри ала зегьы лҳәеит ан. Уи лыԥсы ҭанаҵы, иара ԥхәыс данааигагьы Хәынту ҳәа иалҳәон.

Ԥхәыс дааигеит Веԥхьи заа, абжьаратә школ даналга ашьҭахь дук мырҵыкәаны. Иан илҭахын Аҟәа аԥсуа рҵаҩратә ҵараиурҭа еиҭакны иақырҭуатәны иҟарҵаз дҭаларц, уа, дара рҟны, абжьаратә школ даналга.

– Аԥсуаа уахь изҭалазом, ақырҭшәа рзымҵазеит, Хәынту, химԥада уҭалоит, – лҳәеит лара.

Иаргьы уи аҵараиурҭа игәы азцахьан, аха акы дамшьҭуа арахь ихозшәа ибон. Изакәызеи ҳәа данхәыцлак, Мрамза уахь лхы лмырхар ҳәа дшацәшәоз ааиныруан. Иҭахын уи лгәы иҭоу еиликаарц, аха макьана изымгәаҕьыцызт.

Веԥхьи ииулакгьы Мрамзеи иареи зны ианеиқәшәа, наҟ-наҟтәи рҵарақәа рзын ацәажәара ныбжьеигалеит.

– Сыбжамеамхеит, – лҳәеит Мрамзагьы даақәыԥсычҳан, – ақырҭшәагьы нагзаны исзымдыруа, аурысшәагьы снанамго сықәхеит, аԥсышәалагьы аҵараиурҭақәа адыркит усгьы ишубо.

Веԥхьи иан дналыдтәалеит, бара бкажьны џьаргьы сызцом ҳәа.

– Бымала ара бынхоит, саргьы Аҟəаҟа сдəықəҵаны ныҟəгатəыс сбоуеит. Араҟа ҳааицыхандеиуеит, наҟ-наҟ иҟало аабап, – иан дназирхəыцит.

Аҵараиуртақəа ирҭалашаз рҭаланы ианеилга, Мрамзагьы лкалаҷкəыр аашьҭыхны ачеирҭахь данца, Веҧхьи Аҟəа ааихарштны ақыҭахандеира иҩыназикит, Мрамзеи иареи ахьааиқəшəозгьы рылақəа аaидхало иалагеит. Ицəа еиҳа-еиҳа иҟьало аҿынанахеит, аҭаҭын асигар инылаҳəаны инеиҿеикуан. Уимоу дышнеи-дышнеиуаз уахынлагьы дгыланы аҭаҭын лҩа ауишьҭуан акраамҭа.

– Узмырцəозеи, Хəынту, аҭаҭын уннарҵəеитеи?

– Шьыбжьон самхамцəахи, деда аҵəа сакзом, – амцгьы иҳəон, уаҳа димазҵаарц азы.

Ицəа аҭыҧахь ишымааиуаз аниба, Мрамза иҩлықə-иршəеит.

– Бареи сареи разҟыла ҳаиҧшуп, Мрамза, – иҳəеит ицəажəара изыгəаӷьуа-изымгəаӷьуа днал҄ҿаҧшын.

– Избан, Веҧхьи? – дҵааит ларгьы.

– Баргьы баб ддырзит, саргьы саб ддырзит, аҩыџьагьы акгьы рхаразамкəа.

– Уара уаб, Веҧхьи, сара саб иоуп дзыхдырҟьаз. Уи сара акырынтə сазхəыцхьеит. Аарагьы схы иадысҵарц сҭахуп уара уҿаҧхьа.

Абарҭ лажəақəа Веҧхьи ибз аурышьҭуазшəа ибеит, аха акраамҭа ицəа дҭаҵəиуа даанхеит.

– Сара исҳəаз хьаас иҟауҵама? – лыблақəа ааиҵыхны днеиҿаҧшит.

Усҟан ауп Мрамзагьы иаргьы уажəшьҭа ишыхəыҷқəамыз даназхəыц Веҧхьи. Иҭыџьџьа-ҭыџьџьо иҿаҧшуаз лыбла гəыиаҵəақəа днархыҧшылеит. Лзамҩақəа маҷк амра ширкыз мҩашьо аиқəара аархыҩуан. Лхахəы еиқəаҵəа акны иҧаны ижəпаҳаҳараза лыгəчама иныкəсуан.

Веҧхьи дхəынҷаны ла лахь дааскьазго ҳəа акы ааизеилымкаазакəаны даaскьон.

– Аҧсуа ҧҳəызба, зыхцəы еиқəароу! – абри ааиҿыҵ-ҟьеит ишыҟалаз изымдырзо.

– Иуҳəаз закəи, Веҧхьи?! – лыбла хаақəа еиҳагьы иааҭыџьџьааит.

– Веҧхьи ашьшьыҳəа инапы наргзаны лхахə ҧара дааханы лаҧхьаҟа иниеигеит.

– Сара сыҟазам бара быда!

Уажəы ибжьы лаҟəын, аха игəаҵа иҭыҵны ишаауаз ихаҿы ианылбаалон.

Мрамза аҭак ажəала ишыҟалымҵазгьы, уаҳа лыхцəы аaимпыҵымхзакəаны лыбла хаарақəа изыҧшуаз иоуразоуроу дыҭҟəаны дыргон.

Уажəы, абра аҵла амҵан, иеилаҳəарақəа ивара иргыланы ихəырџьан дахьықəтəаз, абни игəалашəаз Мрамзеи иареи реидгылара аҵкыс еиҳау хəҵыш аамҭак иҧсҭазаараҿы ишыҟамлацызгьы даазхəыцит.

Урҭ уи ашьҭахь иаарласынгьы еибагеит.Ирхылҵыз ҩыџьа аҷкəынцəеи зӷабки азəгьы дҭаацəарамхацызт акəымзар, ишрызхашаз ирызхахьан, аҵарақəа рҵахьан. Аха ара рыҧсҭазаара аншəарҭаха, Мрамзеи ирхылҵызи Урыстəылаҟа ишьҭит ирдыруаз шьоук рахь. Иара дтəоуп абраҟа дазəымацараха, дгыла ма цныҟəа димазамкəаны.

Амра абз амшын изаанакыларц агəы иштаз аниба, ихəыцрақəа зегьы иҩаарылганы дыццыкы-ццакуа ихəырџьан ихəда ихшьны, иеилаҳəарақəа ицнапык ала иаашьҭихын, аҵҳахь иҿынеихеит.

Ар ргəыҧ уаҳа иламцəажəазакəаны ишьклаҧшуан. Иара днеиуан ихы ихəыцраха, тымитышак дазцозшəа, ишьамхқəа иҵаҟəало. Нас дааҭгылеит. Даанызкылаз даеазныкгьы ишьҭахьҟа ахьаҧшра ахьиҭаххаз ауп. Аха изымгəаӷьзеит. Ар ргəыҧ шишьклаҧшуаз идыруан. Дхьаҧшыр, рылаҧшқəа еиҿаҳар ҟалон. Акы иазҵаар ҟалон, иаргьы акы иҳəар акəхон. Арахь, ииҳəарц иитахыз зегьы игəаҵа иҭакəаҳа икын, уи ааҭигар анахь дахьцоз аҵəҟьа изнаргылар ҳəа дшəон. Дааҭгылан,

иаԥхьаӄа дыԥшит. Илаԥшҳәаа азиас иахысны хара ицон.

5

Веԥхьи ацҳа даныҟәс, ихәырџьани иеилаҳәаракәа зҭази наргыланы такәаамҭа днаԥшы-ааԥшуан, ихы ахьирхашаз, дахьцашаз дазхәыцуан. Ианигмыз, дӄацаза даныӄаз, шәагаалагьы дымцхәымшәа ибон. Аха уажәы ианигу иуаѡыбжарагьы дахысны даныӄоу, изамѡа кәакәарқәагьы анҭашәашәоу, ихаԥыц хыжә-жәаракәагьы еихакшарашәа днaзхәыцит.

«Дышԥаӄаларишь уажәы Мазлоу, Мазлоу аҭаҳмада?

Дзеиԥшрахарызеишь неихыркәа змам иԥшәма Каҷыҷ бзиа, нхара ҳәа ҳаниарга раԥхьаза зхыр-ҵәеицарӄәаӄәа сфаз? Рыҷкәынцәа еибганы ироузар, игәырґьашт. Рыҷкәынцәа анеиқәха, рыԥсадгьыл иана-ҟәиҭха, ражәымҭа шкәакәахеит.

– Сара! – ишьапқәа неихигарц иакәикит, аха еиҭах иеааникылеит, дахьцарыз ахьизымызбаз азы. Ҵалан-џьыха, абри акәзан даахәыццыԥхьаза адгьыл иҵыѡуазу, ажәѡан илбаанашьҭуазу изеилымкааура ихшыбаѡ аӄны иааҭашаӄьшаӄьоз. Аха иеаарҭышәын-тәаланы уи данаазхәыцлак, ахьыз заҵәык ада уаҳа акгьы ихаҿы иааиуамызт. Данхәыҷыз, иани иаби дрыманы убраӄа ианыкәаҵуаз ишихьынҳалаз инижьыз иласба Кәаркәан-телиа акәын ибла иаахгылоз. Аха уигьы уажәшьҭа иабаӄаху! Уахь ацашьа амѡагьы дақәшәом уажәы.

Веԥхьи иаҳауаз ашыкьбыжькәа дук ицәыхарамызт, дахьынаԥшуаз ауаа реилаҭыррақәагьы ибарҭан. Уахь, Аԥсны иқәаҵызи урҭ анырба еизаны ирзыԥшуаз аҭыԥантәи агырцәеи рахь иҿынеихеит.

– Бизиа, уеидарақәа уцызгап, – дааидыхxылеит ҷкәына ҵәрышкәак дтыртыруа.

– Иҭабуп. Мап сҳәом. Абнахь ауаа ахьеизаз рахь, – дицны дахьцашаз неиирбеит, иеилаҳәаракәа зҭаз наиркуа.

– Бизиа, ухәырџьангьы хьанҭоуп, уааԥсаны уӄоуп, – иҳәан, ихәырџьангьы аамихит аеа ҷкәынакгьы.

– Шәмыццакын, шәыццакны шәабацои!? – ҳәа дышрышьҭаз ауаажәпара инарылаԥӄа ицеит, иеидарақәа имызхыз аҷкәынцәа.

Уаҳагьы ибараны дауӄахыз алашьцамҭеи ауаажәлари инарылазыз «ицхыраaѡцәа».

Дуалыуашо даанхеит Веԥхьи. Зны даагылт дыҵәѡанны дадырсызшәа. Нас днаԥшы-ааԥшит, дшаҵәы-шаҵәит, аха акы зауҳәо ҳәа азәгьы иааигәа димбеит.

– Шәарҭ ахҵәацәа зегьы шәахь сыбжьы насыргоит, – ихҵазаны азәы ибжьы аарылӄьеит ауаажәпара рыгәҭа. Нас еишәоу қыдуахәоу здырхуада акы иҵадыргылазааԥ, маӄҿаҳәара ѡахыс ауаа дрылыҳәҳәо дааӄалеит иаацәажәаз. Цәашьыкгьы иҿарԥхо азәы икны диҵагылан.

Иаҳахьаз бжьызшәа ибеит Веԥхьи уи ибжьгьы, иԥшрагьы убас. Деиҭахәыцзар, аа, абар, Цагьераа амѡаду аанкыланы амитинг аныӄарҵоз, машьынала арҵаѡы Кәтат Манча-иԥеи иареи анрыхҭыгәлаз ауаажәпа рыгәҭаны қыдуахәак иқәгыланы «Чеми миҵа» ҳәа зыбжьы рылӄьаны иаҳауаз иоуп.

Уи араӄа ацәажәара даналагаз инаркны Веԥхьи иеизнымкылакәаны ауаажәпара дрылалахьан, аха дласны дызцомызт. «Гьижьи! Гьижьи!» рҳәон днaзы-гәҭасны днaзыбжьӄьоз џьоукгьы.

– Сара агәра шәсыргоит арахь рацәак ҳшаанымхо ала. Сталини Берииеи ҳабацәа ахьырышьҭыз Аԥсын-тәылаӄа ҳамцар рузом Қырҭтәыла анапхгара. Мшәан, жәларык ҳахзырҵәаз ус ишԥаанрыжьуеи! – даҿын ацәажәаѡ.

Веԥхьи уанза днaзеит. Дагьаагылеит, ари дшыл-баалак, сара сыѡхалап ҳәа иеырхиазаны.

– Аҳы, аѡызцәа! Згәаанагара зҳәарц зҭахыда? – ибжьы геит ацәажәаѡ.

– Сара! – ибжьы аарылҟьеит Веԥхьи.

– Уааи, батоно! – дналбааԥеит ицәажәоз.

Веԥхьи даақәгылеит иҿынеиҵыхны. Аурыла амитинг азыртыз иаҵкыс дшеиҳаз мҩашьо, ауаажәпара акыр даарылҳәҳәон. Ацәашьы зкыз арԥысгьы инапы неиҵыхны инеиҿаирԥхан, ихаҿы надирбеит, нас ицәашьы нарҟәны даагылеит.

– Аҩызцәа?! – ибжьы наҳаракхеит Веԥхьи, дагьаатгылеит.

– Иацҵа, ҳаумыргәаҟын! – быжьқәакгьы аагеит, амҩа иаргәамҵны, аԥсыҭбарақәа ирылагәаҟны иҟақәаз ракәхап.

– Ҳара ҳабацәа хцәацәан, – инациҵеит Веԥхьи, – арахьынтәи ихырҵәаны Аԥсныҟа идәықәырҵеит Сталини Бериеи, ҳаргьы ҳахҵәаҩцәоуп уажәы, Шевардназе ҳхырҵәаны арахь ҳааигеит. Аа, баба, ҳџьынџь ахьыҟоу. «Чеми миҵа! Чеми миҵа»! – ҳәа амитингқәа ҟаҵаны шәрыламыҳәҳәози, «Ҭқвени миҵа» аҟны шәааины шәыҟоуп, аброуп шәара шәыдгьыл!

Ацәашьы зкыз арԥыс ицәашьы цқьа инеиҿаирԥхарц инҳараикит, аха Веԥхьи дылбаахьан, ауаажәпара иҿынарылаирҩашьахьан.

АХҚӘА

Амшын анҭынчугьы ианыцәқәырԥогьы ишымшыну инхоит 3

Адрамақәа

Абзиабара акәаҳара мариам 15
Амра шкәакәа 72
Аҳауа иалоу атәыла 128
Хырԥара зқәым 176
Ахаҵарашәа 213
Шьхатәылан адыд 258
Аныҟәаҩцәа 291

Аповестқәа

Акурорттә роман 304
Алаԥшҳәаа азиас иахыԥоит 385

Владимир Константинович Басариа

Собрание сочинений
В пяти томах

I
том

Драматические
и
прозаические произведения
На абхазском языке

Аредаҟтор Л. Маҟачаа-ԥҳа
Аҭакзыԥхыҟәу акорректор Г. Арҟәыҵь-ԥҳа

Аформат 84X108 1/32. Иҟаҵәҟьоу кьыԥхь бҕьыц 14,25
Иныҟәырԥшу кьыԥхь бҕьыц 22,9 Атираж 500. Аҿаҵапҟа № 525

Аԥсны Аҳәынҭҟарра
"АКЬЫԤХЬ АԠНЫ"
Аҟәа, Ешба имҩа, 168